

HANNAH PAKULA

VIAȚA REGINEI MĂRIA A ROMÂNIEI

THE LAST ROMANTIC

A Biography of Queen Mărie of Roumania

Nota autorului

Am scris această carte din dorința de a-mi satisface curiozitatea în legătură cu Regina Măria. Am vrut să înțeleg cum a fost posibil ca o femeie, și cu atât mai mult o Regină, care a fost simbolul reușitei și frumuseții generației sale să fie dată uitării și chiar discreditată într-un interval de cincizeci de ani de la moarte, în procesul investigațiilor am descoperit o lume apropiată în timp, dar aflată, din punctul de vedere al relațiilor sociale, la o distanță de ani-lumină de lumea noastră - o lume a valorilor fixe, a vieților determinate și a romantismului extravagant. Pe acest drum am fost ajutată de oameni din Est, ca și din Vest.

Regina Măria a scris o sută de caiete cu însemnări zilnice, datînd din perioada urcării pe tron a soțului său, în anul 1914, și pînă cu două săptămîni înaintea morții sale, survenită în 1938. Destinate unei eventuale publicări, ele se află în prezent în Fondul Casei Regale din Arhivele din București, împreună cu aproximativ 1200 de scrisori personale și de familie. Pînă acum, doar o mică parte din acest material (cîteva caiete de însemnări și vreo 50 de scrisori) a fost citită și cunoscută în afara Arhivelor. Le sînt deosebit de recunoscătoare acelor care mi-au înlesnit cercetarea acolo. Țin, de asemenea, să mulțumesc domnului Vasile Arimia, directorul Arhivelor în perioada șederii mele în România; doamnei Sanda Racoviceanu, o foarte bună cunoscătoare a colecției, și doamnei Varvara Aioanei, pentru amabilitatea cu care m-a îndrumat. Grație colaborării lor a fost posibil să se răspundă la numeroase întrebări referitoare la viața Reginei care pînă mai ieri erau doar presupuneri.

Doresc să-mi exprim recunoștința față de Maiestatea sa Regina Elisabeta a II-a pentru amabilitatea de a-mi fi permis să public fragmente din scrisori aflate în Arhiva Regală de la Castelul Windsor, ale căror copii mi-au fost date de A.S.R.* Principesa Ileana a României. Aș dori, de asemenea, să mulțumesc A.S.S.** Prințul de Hohenlohe-Langenburg pentru permisiunea de a citi și publica fragmente din scrisorile adresate bunicii sale, A.S.R. Prințesa Alexandra; lui Lady Bowes-Lyon, pentru permisiunea de a citi și publica extrase din scrisorile adresate mamei sale, Pauline Astor Spender-Clay și A.S.R. Prințul de Hohenzollern-Sigmaringen, pentru permisiunea de a cerceta în arhiva din Castelul Sigmaringen și de a publica extrase din materialele aflate acolo.

Mulțumesc în mod special preacucernicei maici Alexandra, fosta Principesă Ileana a României, pentru sprijinul și prietenia deosebită, ca și pentru permisiunea de a citi și publica extrase din corespondența de familie. Cercetînd viața mamei, am devenit o admiratoare devotată a fiicei. Mulțumiri speciale datorez lui George Duca, de la Hoover Institution din Stanford, care s-a alăturat cu mintea sa sclipitoare proiectului meu și mi-a permis să citesc și să public extrase din cartea sa despre Regină, aflată în manuscris, precum și din scrisorile sale particulare.

La cartea de față au contribuit numeroase alte persoane, atât de multe încît nu pot să le enumăr decît pe țări și sper că vor înțelege de ce nu pot să acord cîte o propoziție de mulțumire fiecăreia. Acestea sînt:

în Elveția: Maiestatea Sa Regele Mihai al României.

În Germania: nepoata Reginei Măria, Baroana Alexandra Baillou, și soțul său, Baronul Victor Baillou; A.S.R. Prințesa Margareta de Hessa și de Ruin; A.S.R. Prințesa de Hohenlohe-Langenburg; A.S.R. Prințesa Beatrice de Hohenlohe-Langenburg; doamna Nadejda

Flondor și A.S.R. Prințul Andrei de Coburg.

*Alteța Sa Regală (n.t.). **Alteța Sa Serenissimă (n.t.).

în Franța: A.S.I.* Marele Duce Vladimir al Rusiei; A.S.R. Prințul Paul al Iugoslaviei și A.S.R. Prințul Alvaro de Orleans-Bourbon.

în Marea Britanic: David Astor; Lady Bowes-Lyon; Mrs. Rosemary Cresswell; Prințul Mircea Hohenzollern și Prințul Paul Hohenzollem.

în România: ambasadorul David B. Funderburk, Samuel E. Fry, Edward McBride, Victor Jackovich și Merrie Blocker de la Ambasada Statelor Unite; Direcția țărilor americane din Ministerul Afacerilor Externe român și prieteni care și-au oferit sprijinul când acest lucru nu era ușor.

în Statele Unite: dr. Daniel J. Boorstin, directorul Bibliotecii Congresului, și Janet Chase, director adjunct; Mr. John J. Schippe și dr. Paul Shapiro de la Agenția de Informații a Statelor Unite; dr. Denton S. Cox; Mrs. Alfred Stern; Mr. Lee Keedick; Mr. John N. Rosekrans Jr.; Prințul Alexandru Romanov; A.S.R. Prințul Andrei al Iugoslaviei; A.S.R. Prințesa Elisabeta a Iugoslaviei; Prințul Marcus Clary; Mrs. Mica Ertegun; Miss Eleanor Harris; Mr. David Kahn; Mrs. Christa Armstrong; Mr. Dean Keller și Miss Linda Brady Mountain.

în plus, doresc să-i mulțumesc lui Lynn Nesbit, agentul meu, pentru încrederea și sprijinul acordat, și lui Michael Korda și John Herman, editorii mei, pentru excelența îndrumare. Datorez mulțumiri Claudiei Craig Potter, care m-a ajutat în activitatea de cercetare, și lui Elisabeth Hevner, care a efectuat traducerile din limba germană. Țin, de asemenea, să mulțumesc membrilor familiei mele - Alan Pakula și Robert Boorstin - care mi-au oferit un prețios sprijin în redactare; Arma Boorstin, Louis Boorstin și Gertrude Cohn, care m-au însoțit în călătoriile de documentare și au copiat materialul documentar. Dincolo de ajutorul concret, ei mi-au oferit dragoste și încurajare, care s-au adăugat la bucuria muncii.

Există o persoană căreia îi datorez recunoștință nemăsurată, Barbara Thompson Davis, care și-a luat din propriul timp de scris pentru a mă îndruma în scrierea acestei cărți. Ea m-a însoțit

* Alteța Sa Imperială (n.t).

în România, ajutându-mă să citesc și să înțeleg materialul din Arhivă. Și în tot acest interval ea s-a angajat în discuții nesfârșite, oferindu-mi opinii competente, sugestii convingătoare și prietenie.

Adaug, în încheiere, câteva explicații cu privire la datele și ortografia din text. Până la finele primului război mondial, România a folosit calendarul iulian, care era cu două săptămîni în urma celui gregorian, utilizat în Vest. La 31 martie 1919, data răsăriteană a fost dată înainte, respectiv 14 aprilie. Evenimentele ce au avut loc înainte de această dată au fost datate conform calendarului apusean.

Mi-am permis să corectez greșelile de ortografie și de punctuație ale Reginei Măria. Măria vorbea curent mai multe limbi și poate din această cauză nu a stăpînit niciodată ortografia nici uneia din ele. Cu excepția greșelilor evidente, am păstrat ortografia Reginei pentru a elimina deosebiriile dintre citate și text. Astfel, am hotărît să folosesc în carte *Roumania*, ortografia britanică utilizată de Măria și corespondenții ei la începutul secolului, în loc *deRumania* (ortografia americană) sau *Roma-nia* (ortografia curentă), *Barbo* (Prințul Știrbey) în locul numelui îndeobște folosit de *Barbu*, pentru a mă conforma caietelor Reginei; *Cantacuzene* în loc de *Cantacuzino*, pentru a-i respecta autobiografia și așa mai departe. Alte modificări - de pildă *Constantza* pentru *Constanța* - au fost făcute în scopul de a simplifica pronunția. La baza acestor opțiuni nu a stat vreun alt considerent special în afara dorinței de clarificare. Ele sînt la fel de idiosincretice ca și subiectul cărții de față.

Nota traducătorului

Cartea lui Hannah Pakula, rod al unei cercetări aprofundate a surselor de arhivă și studierii unei bogate bibliografii, precum și al unor informații cu caracter personal obținute prin interviuri cu unii membri ai fostei familii regale din România, rude ale acestora și diferite persoane, se impune publicului, mai ales cel românesc, ca o lucrare cu vădit caracter istoric prin modul de abordare a subiectului ales și a aparatului științific prezentat.

Deși genul tentează autorii de biografii - mai cu seamă dacă personajul principal este o femeie și nu o femeie oarecare, ca în cazul Reginei Măria a României - de a romanta povestea pentru a-i da cât mai multă culoare, Hannah Pakula nu a cedat tentației, menținându-se pe linia cercetătorului interesat de redarea adevărului istoric prin punerea în valoare a surselor, fără a le da o interpretare proprie, dincolo de cea care se impune de la sine.

Figura centrală a cărții, Regina Măria, este redată cu obiectivitate și surprinsă în ansamblul ei fizic și moral.

Colaborarea cu Hannah Pakula, cu prilejul documentării sale în Arhivele Statului din București, mi-a oferit prilejul de a cunoaște un autor în căutare de adevăr și nu de senzational, receptiv la sugestiile și sfaturile cunoscătorilor documentelor aflate în Arhiva Casei Regale.

Dacă cititorii obișnuiți cu biografiile femeilor celebre vor încerca poate o dezamăgire că nu vor găsi picanteriile de rigoare și poveștile frumoase adecvate genului, ei vor fi însă cucerți, cu siguranță, de pagina de istorie oferită, acea pagină de care mai ales tinerii au fost lipsiți, vor cunoaște evenimente și pe cei ce le-au trăit, adevăr netrucat și neinterpretat.

Ca traducător, am încercat să nu mă îndepărtez de text, așa cum nici autoarea nu s-a îndepărtat de surse. Am respectat numele membrilor familiei regale așa cum îi numea Regina Măria, cu unele excepții, ca de exemplu, Barbu, și nu „Barbo” (Știrbey) sau, în unele cazuri, pentru Elena Lupescu - metresa, apoi soția lui Carol al 11-lea- titlatura de „Lupeasca” și nu Lupescu, cum scrie Regina, deoarece a fost numită ca atare în aproape toate mediile românești, apelativul respectiv marcând aversiunea opiniei publice față de cea care întruchipa geniul rău asupra monarhului, care nici el nu se bucura de simpatie.

Numele de localități au fost redactate cu forma lor în limba română, la fel și titlurile oficiale.

Pentru a evita o încărcătură excesivă a volumului cu traducerea titlurilor lucrărilor ce figurează în bibliografie, am lăsat lista în limba engleză așa cum a fost întocmită de autoare.

Sanda-Ileana Racoviceanu

Lista principala/e/or personaje si gradu/ /or de rudenie cu Regina Mar/a

ALBERT, Prinț Consort al Angliei, „Bunicul” (1819-1861). Născut Prinț de Saxa-Coburg-Gotha. S-a căsătorit cu Victoria, Regina Angliei. Bunicul Măriei, tatăl tatălui ei.

ALEXANDRUL II-lea, Țar al Rusiei, „Bunicul” (1818-1881). Căsătorit cu Măria, Prințesă de Hessa (1) și Prințesa Dolgoruki (2). Bunicul Măriei, tatăl mamei sale.

ALEXANDRUL III-lea, Țar al Rusiei, „Unchiul Sașa” (1845-1894). Căsătorit cu Dagmar, Prințesă a Danemarcei (cunoscută ulterior sub numele de Țarina Măria). Unchiul Măriei, fratele mamei sale.

ALEXANDRU I, Rege al Iugoslaviei, „Sandro” (1888-1934). Căsătorit cu Mignon / Marioara - nota trad. -, Prințesă a României. Ginerele Măriei.

ALEXANDRA, Prințesă de Hohenlohe-Langenburg, „Sora Sandra” (1878-1942). Născută Prințesă de Edinburgh. Căsătorită cu Ernst, Prinț de Hohenlohe-Langenburg. Cea de-a treia fiică a Ducelui și Ducesei de Edinburgh, soră a Măriei.

ALEXANDRA, Regină a Angliei, „Mătușa Alix” (1844-1925). Născută Prințesă a Danemarcei. Căsătorită cu Edward al VII-lea, Rege al Angliei. Mătușă a Măriei prin alianță.

ALEXANDRA, Țarină a Rusiei, „Alicky” sau „Alix” (1872-1918). Născută Prințesă de Hessa. Căsătorită cu Nicolae al II-lea, Țar al Rusiei. Vară primară a Măriei.

ALFONSO de Orleans și Bourbon, Infante al Spaniei, „Aii” (1886-1966). Căsătorit cu Beatrice, Prințesă de Edinburgh, soră Măriei. Cumnat al Măriei.

ALFRED, Prinț al Angliei, „Affie” sau „tata” (1844-1900). Duce de Edinburgh, ulterior (după 1893) Duce de Coburg. Cel

11

de-al doilea fiu al Reginei Victoria și al Prințului Albert. Căsătorit cu Măria Alexandrovna, Mare Ducesă a Rusiei. Tatăl Măriei.

ALFRED, Prinț de Edinburgh (1874-1899). Unicul fiu al Ducelui și Ducesei de Edinburgh. Fratele Măriei.

ANTON, Arhiduce de Habsburg (1901-?). Căsătorit cu Ileana, Principesă a României. Ginerel Măriei.

ANTONIA, Prințesă de Hohenzollern-Sigmaringen (1845-1913). Născută Infantă a Portugaliei. Căsătorită cu Leopold, Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen. Mama Regelui Ferdinand al României. Soacra Măriei.

ASTOR, Pauline (1880-1972). Căsătorită cu colonelul Herbert Spender-Clay.

ASTOR, William Waldorf (1879-1952). Căsătorit cu Nancy Langhorne Shaw.

AUGUSTA, împărăteasă a Germaniei, „Dona” (1858-1921). Născută Prințesă de Schleswig-Holstein. Căsătorită cu Wilhelm al II-lea, împărat al Germaniei. Vară prin alianță a Măriei.

BEATRICE, Infanta a Spaniei, „Baby Bee” (1883-1966). Născută Prințesă de Edinburgh. Căsătorită cu Alfonso, Infante al Spaniei. Soră a Măriei.

BIBESCU, Martha, Prințesă (1888-1973). Născută Lahovary. Căsătorită cu Prințul George Valentin Bibescu. Scriitoare.

BORIS, Mare Duce al Rusiei (1877-1943). Căsătorit cu Zinaida Sergheievna Racevskaja. Văr primar al Măriei.

BOYLE, Joseph Whiteside (1867-1923). Căsătorit cu Mildred Raynor (1) și Elma Louise Humphries (2). Căutător de aur în Klondike și aventurier.

BRĂȚIANU, Ion (1822-1891), om politic de frunte al României; l-a adus pe Prințul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen în România. A murit înaintea sosirii Măriei în România.

BRĂȚIANU, Ion II (1864-1927). Căsătorit cu Prințesa Eliza Știrbey. De cinci ori prim-ministru al României și cea mai importantă figură politică din vremea Măriei.

CANTACUZINO, Maruca (datele necunoscute). Născută Maruca Rosetti. Căsătorită cu Mihail Cantacuzino (1), George Enescu (2).

12

CAROL, Rege al României (1839-1914), „Unchiul Carol”. Născut Karl, Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen. Căsătorit cu Elisabeta, Prințesă de Wied. Unchi al Măriei prin alianță.

CAROL al II-lea, Rege al României (1893-1953). Născut Carol, Principe Moștenitor al României. Căsătorit cu Jeanne Lambrino (1), Elena, Prințesă a Greciei (2) și Elena Lupescu (3). Fiul cel mare al Măriei.

CHARLOTTE, Prințesă de Saxa-Meiningen. „Verișoara Charly” (1860-1919). Născută Prințesă a Prusiei. Vară primară a Măriei.

CUZA, Alexandru Ion (1820-1873), Prinț. Primul Domnitor al României și predecesorul

imediat al Regelui Carol I.

EDWARD al VH-lea, „Unchiul Bertie” (1841-1910). Căsătorit cu Alexandra, Prințesă a Danemarcei. Unchi al Măriei, fratele mai mare al tatălui său.

EDWARD al VUI-lea, Rege al Angliei, „David” (1894-1972). A abdicat și a luat titlul de Duce de Windsor. Căsătorit cu doamna Wallis Simpsom. Văr de-al doilea al Măriei.

ELENA, Regină a României, „Sitta” (1896-1982). Născută Prințesă a Greciei. Căsătorită cu Carol al II-lea, Principe Moștenitor al României. Noră a Măriei.

ELISABETA, Regină a României, „Mătușa Elisabeta” (1843-1916). Născută Prințesă de Wied. Căsătorită cu Carol I, Rege al României. A scris sub pseudonimul de Carmen Sylva. Mătușă a Măriei prin alianță.

ELISABETA, Regină a Greciei, „Lisabeta” (1894-1954). Născută Principesă a României. Căsătorită cu George al II-lea, Rege al Greciei. Fiica cea mare a Măriei.

ERNST, Mare Duce de Hessa, „Ernie” (1868-1937). Căsătorit cu Victoria-Melita (Ducky), Prințesă de Edinburgh (1), Eleonora, Prințesă de Solms-Hohensolms-Lich (2). Văr primar și cumnat al Măriei.

ERNST, Duce de Saxa-Coburg-Gotha. „Unchiul mare Ernst” (1818-1893). Căsătorit cu Alexandrina, Prințesă de Baden. Unchiul Măriei, fratele mai mare al bunicului ei Albert.

13

FERDINAND I, Rege al României, „Nando” (1 865-1927). Născut Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen. Căsătorit cu Măria, Prințesă de Edinburgh. Soțul Măriei.

FERDINAND I, Țar al Bulgariei, „Unchiul Ferdinand” (1 861-1948). Născut Prinț de Saxa-Coburg-Gotha. Căsătorit cu Măria Luiza, Prințesă de Parma (1), Eleonora, Prințesă de Reuss (2). Văr îndepărtat, din casa de Coburg, al Măriei.

FRANZFERDIDAND, Arhiduce de Austria (1 863-1914). Moștenitor al Imperiului Austro-Ungar. Căsătorit cu Contesa Sofia de Choter. Asasinat la Sarajevo.

FRANZ JOSEPH, împărat al Imperiului Austro-Ungar (1830-1916).

FRIEDRICH VIKTOR, Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen, „Friedel” (1891-1965). Căsătorit cu Margareta, Prințesă de Saxonia. Nepot al Măriei.

FULLER, Loie (1862-1928), dansatoare americană.

GEORGE al V-lea, Rege al Angliei, „Vărul George” (1 865-1936). Căsătorit cu Victoria Mary, Prințesă de Teck (Regina Mary). Văr primar al Măriei.

GEORGE al II-lea, Rege al Greciei (1890-1947). Căsătorit cu Elisabeta, Principesă a României. Ginere al Măriei.

HILL, Samuel (1 857-1931). Căsătorit cu Mary Frances Hill. Antreprenor american.

ILEANA, Arhiducesă de Austria (1909-1991). Născută Principesă a României. Căsătorită cu Anton, Arhiduce de Austria (1), Ștefan Isărescu (2). Fiica cea mai mică a Măriei.

IONESCU, Take (1858-1922). Important om politic român din vremea Măriei. Șeful aripii progresiste a Partidului Conservator.

KIRIL, Mare Duce al Rusiei (1876-1938). Căsătorit cu Victoria Melita, Prințesă de Edinburgh (a doua căsătorie). Văr primar al lui Nicolae al II-lea, Țarul Rusiei, care a devenit pretendent la tronul Rusiei după revoluție. Văr primar și cumnat al Măriei.

LAMBRINO, Jeanne, „Zizi” (1898-1953). Căsătorită cu Carol, Principe Moștenitor al României. Noră a Măriei.

14

LEOPOLD, Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen (1835-1905). Căsătorit cu Antonia, Infantă a Portugaliei. Socrul Măriei.

LUPESCU, Elena (1895-1977). Amantă, ulterior soție a Regelui Carol al II-lea.

MĂRIA, Regină a României, „Missy” (1 875-1938). Născută Prințesă de Edinburgh. Fiica cea

mare a Ducei și Ducei de Edinburgh. Căsătorită cu Ferdinand, Rege al României. Subiectul cărții de față.

MĂRIA, Prințesă a Angliei, „Mama” (1853-1920). Născută Mare Ducesă a Rusiei. Fiica Țarului Alexandru al II-lea și a Țarinei Măria. Căsătorită cu Alfred, Prinț al Angliei, a devenit Ducesă de Edinburgh și mai târziu (după 1893) Ducesă de Coburg. Mama Măriei.

MĂRIA, Țarină a Rusiei, „Bunica împărăteasă” (1824-1880). Născută Prințesă de Hessa și Rhin. Căsătorită cu Alexandru al II-lea, Țarul Rusiei. Bunica Măriei, mama mamei sale.

MĂRIA, Regină a Iugoslaviei, „Mignon” (1900-1961). Născută Prințesă a României. Căsătorită cu Alexandru I, Rege al Iugoslaviei. Cea de-a doua fiică a Măriei.

MĂRIA, Țarină a Rusiei (1847-1928). Născută Dagmar, Prințesă a Danemarcei. Căsătorită cu Alexandru al III-lea, Țarul Rusiei. Mătușă a Măriei prin alianță.

MĂRIA, Mare Ducesă a Rusiei (1890-1958). Căsătorită cu Wilhelm, Prinț al Suediei (1) și Prințul Serghei Putiatin (2). Vară primară a Măriei.

MARY, Regină a Angliei. „Verișoara May” (1867-1953). Născută Victoria Mary, Prințesă de Teck. Căsătorită cu George al V-lea, Rege al Angliei. Vară a Măriei prin alianță.

MIRCEA, Principe al României (1913-1916j). Cel mai mic dintre copiii Măriei.

NICOLAE al II-lea, Țar al Rusiei, „Vărul Nicky” (1868-1918). Căsătorit cu Alexandra, Prințesă de Hessa. Văr primar al Măriei.

NICOLAE, Principe al României. „Nicky” (1903-1977). Căsătorit cu Jeanne Doletti (1) și Theresa Figueira de Mello (2). Cel de-al doilea fiu al Măriei.

15

SAINT-AULAIRE, Conte Charles de (1866-1954), ministru al Franței în România.

SOFIA, Regină a Greciei (1 870-1932). Născută Prințesă de Prusia. Căsătorită cu Constantin I, Rege al Greciei. Vară primară a Măriei.

ȘTIRBEY, Prințul Barbu (1873-1946). Șeful Curții Regelui Ferdinand și principal consilier al Regelui. Căsătorit cu Nadejda Bibescu.

VICTORIA, Regină a Angliei, „Bunica Regină” (1819-1901). Căsătorită cu Albert, Prinț de Saxa-Coburg-Gotha. Bunica Măriei, mama tatălui ei.

VICTORIA, împărăteasă a Germaniei, „Mătușă Vicky” (1 840-1901). Născută Prințesă a Angliei. Căsătorită cu Frederick al III-lea, împăratul Germaniei. Mătușă a Măriei.

VICTORIA MELITA, Mare Ducesă a Rusiei, „Ducky” (1876-1936). Născută Prințesă de Edinburgh. Căsătorită cu Ernst, Mare Duce de Hessa (1) și Kiril, Mare Duce al Rusiei (2). Soră a Măriei.

VOPICKA, Charles J. (1 857-1935), ambasador american în România.

WILHELM ^\ II-lea, împărat al Germaniei, „Vărul Willy” (1859-1941). Căsătorit cu Augusta, Prințesă de Schleswig-Holstein (1) și Hermiona, Prințesă de Reuss (2). Văr primar al Măriei.

WILHELM, Prinț Moștenitor al Germaniei, „Vărul Bill” (1882-1951). Căsătorit cu Cecilia, Prințesă de Mecklenburg-Schwerin. Văr de-al doilea al Măriei.

WILHELM, Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen (1864-1927). Căsătorit cu Măria Theresa, Prințesă de Bourbon-Sicilia (1) și Agelgunde, Prințesă de Bavaria (2). Cumnat al Măriei.

PARTEA INTII

EUROPA CAPETELOR ÎNCORONATE

Capitolul I

Casa de Hanovra, asemenea rațelor, a dat părinți răi. Ei și-au călcat progeniturile în picioare.

OWEN MORSHEAD, bibliotecar la Castelul Windsor

Dacă în familia Reginei Victoria lucrurile s-ar fi petrecut ca de obicei - adică întocmai cum dorise Regina -, tatăl Măriei a României nu s-ar fi însurat niciodată cu mama acesteia. Obiecțiile Reginei au fost însă nesocotite și la 23 ianuarie 1874 a avut loc căsătoria celui de-al doilea fiu al său, Prințul Alfred, Duce de Edinburgh*, cunoscut în familie sub numele de Affie, cu Marea Ducesă Măria Alexandrovna, unica fiică a Țarului.

Regina încercase de multă vreme să-l însoare pe Affie în altă parte. Cu doisprezece ani mai înainte îl plasase ferm în culise, când aranjase întâlnirea dintre fratele său mai mare Bertie (viitorul Eduard al VII-lea) și adorabila Prințesă Alexandra a Danemarcei. Așa cum îi scria Victoria fiicei sale mai mari Vicky, Prințesă Moștenitoare a Germaniei, „Affie ar fi gata s-o ia numaidecât și, într-adevăr, dacă B. ar refuza, aş propune căsătoria lui Affie cu ea peste trei ani. Va fi foarte bine situat, are perspective frumoase și este fermecător”.

La data aceea, Ducele de Edinburgh avea doar optsprezece

* Ultimul deținător al acestui titlu înaintea Prințului Philip, soțul M.S. Regina Elisabeta a II-a, actuala Regină.

19

ani. Perspectivele sale erau acelea de a moșteni ducatele germane Coburg și Goma. Deși în momentul acela Regina îl prefera fratelui său mai mare, ea nu putea permite ca părtinirea-i să umbrească prioritățile dinastice, cerințele moștenitorului tronului fiind pe primul plan. Victoria s-a simțit ușurată când, în martie 1863, Prințul de Wales s-a căsătorit cu Prințesa Alexandra (Alix) a Danemarcei. Mai puțin încântată era de faptul că tînărul Duce de Edinburgh nu-și ascundea admirația față de soția fratelui său, împărtășindu-și temerile surorii mai mari a acestuia, Vicky: „Confidențial, îți pot spune că facem tot ce ne stă în putință de a-l ține (pe Ducele de Edinburgh) departe de Marlborough House (reședința Prințului și Prințesei de Wales), întrucît este mult prea *epriș* (îndrăgostit - n.t.) de Alix ca să fie lăsat să stea mult pe acolo fără să distrugă fericirea tuturor, iar Affie nu are tăria rațiunii (ori, mai degrabă, de caracter) ca să reziste tentației, și asta e ca și cum te-ai juca cu focul. Iubitul meu tată spunea întotdeauna că sentimentele de admirație și chiar de dragoste nu sînt un păcat -și nici nu poți opri impulsurile proprii firi -, dar că ai datoria de a evita cu orice chip tentația, îți imaginezi cît sînt de îngrijorată. Asta însă îl face pe Affie dornic să se însoare și sper că va fi capabil să-și investească în mod trainic afecțiunea, chiar dacă nu se poate însura vreme de încă doi ani.”

Neastîmpărul Ducele de Edinburgh de a-și găsi o mireasă nu era un motiv atît de urgent pentru o logodnă grabnică pe cît era recenta descoperire a mamei sale - „o lovitură grea” pentru „constituția ei slabă și zdruncinată” - că nu mai putea avea încredere în el în privința femeilor. Obsesia Reginei pentru puritate era o moștenire de la consortul defunct, Prințul Albert, combinată cu exemplul detestabil oferit de unchiul ei. Cum Affie nu moștenise de la tatăl său credința nestrămutată în capacitatea omului de a rezista tentației, era absolut necesar să i se găsească o soție. „Tînăra Prințesă de Altenburg ar fi o partidă foarte bună, spunea Regina, după cum și cea de Hanovra, ba chiar și cea mai mare dintre Prințesele de Weimar s-ar putea să nu fie chiar atît de urîtă...”

Catherine, Prințesa de Oldenburgh, avea „dinți buni și pielea sănătoasă”, dar nu i-a căzut cu tronc Prințului. Deși Prințul o

20

Prințesa Măria de Saxa-Altenburg „foarte drăguță, foarte înaltă... cu ochi mari căprui,

frumoși și visători", sora lui Vicky auzise că „era ciolănoasă, avea aspect bolnăvicios, dinți urâți și mâini și picioare mari”. Vicky a șters-o de pe listă și pe Prințesa Vilhelmina de Wurttemberg, pe care o găsea „foarte ștearsă, nu atât datorită trăsăturilor, ci aspectului nesănătos și neglijent pe care îl are - părul foarte nepieptănat și un ten respingător”. Lui Affie i-a plăcut Frederika, Prințesă de Hanovra, pînă cînd Regina și-a exprimat vetoul din considerente de sănătate și politice: tatăl Frederikăi era orb și, în plus, cei doi din Casa Hanovra fuseseră deposezați de tronul Angliei de către Casa Coburg, iar o căsătorie între cele două Case ar fi putut fi greșit înțeleasă drept o restaurare.

Cea mai evidentă candidată la mîna Ducelui de Edinburgh era o Prințesă germană, Elisabeta de Wied. Recomandațiile ei erau impecabile. Familia se gîndise inițial la ea ca la o posibilă soție pentru Prințul de Wales, dar Vicky se opusese atunci deoarece „nu arată a fi bine crescută”. „Nu are un nas frumos, are bărbia cam prelungă... nu prea are fason de lady”. În afara imperfecțiunilor fizice, Elisabeta avea aspirații intelectuale și artistice șocante pentru egalii ei. Pînă și Vicky, o tînără deosebit de inteligentă, se simțea stînjenită în prezența ei. „E atât de ciudată... spune uneori niște lucruri încît nu știu încotro să mă uit -întî-atît sînt de indignată -, vorbește mult și rîde foarte tare”.

O dată însurat țară riscuie Prințul de Wales, Vicky a cercetat-o mai cu luare-aminte pe Prințesa de Wied. „Am văzut-o pe Elisabeta Wied... ieri, îi scria ea Reginei în 1864, și mi-a plăcut foarte mult. S-a schimbat foarte mult în bine... Silueta și mersul ei n-or să fie niciodată grațioase și elegante, dar acum este o persoană foarte drăguță... Chiar ai renunțat la gîndul de a-l însura pe Affie cu ea?”

Tînărul și frumosul Duce de Edinburgh a fost trimis în Germania s-o cunoască pe Prințesa Elisabeta de Wied -confruntare din care a bătut grabnic în retragere. Sosind la castelul Wied, așezat în pădure, el a fost prezentat unei tinere cu fața rotundă, îmbujorată, care, aflînd că Ducele știe să cînte la vioară, a insistat de-ndată să cînte, pentru ea și mama sa, în pădurea de fagi. Teribil de jenat că era forțat să dea un recital în pădure,

21

Affie nu a mai ținut seama de protocolul regal, informînd-o pe loc pe mama Elisabetei că nu se va însura cu fiica ei niciodată și în nici o împrejurare*.

Regina era categoric descurajată de cel de-al doilea fiu al ei. „De-ar găsi o Prințesă pe măsura lui și care să-i placă, îi scria lui Vicky, nu mi-ar păsa cine este. Posibilitățile de alegere devin atât de restrînse, încît cred că trebuie să depășim dificultățile impuse de religie - adică în ce privește religia greacă (Biserica Ortodoxă) -și cred că le-am depăși cu ușurință dacă s-ar găsi o persoană în măsură să corespundă... Mă tem că în ce-o privește pe Elisabeta Wied (care mi-ar fi plăcut foarte mult) n-o să iasă nimic, pentru că lui nu-i place... Nu-ți pot spune cît sînt de îngrijorată din cauza lui Affie”.

O parte din îngrijorare era legată de poziția Ducelui de Edinburgh în cadrul familiei regale engleze. Cum era doar al doilea tiu al Victoriei, viitoarea sa soție, oricare ar fi fost ea, avea să urmeze după Prințesa de Wales (Alix) și Prințesa Moștenitoare a Germaniei (Vicky), în ordinea de întîietate de la Palatul Buckingham. Întîietatea era o chestiune arzătoare pentru Prințesele din vremea aceea, iar șansele lui Affie de a face o partidă bună erau periclitare de statutul său.

Deși la vîrsta de optsprezece ani tînărului Duce de Edinburgh îi fusese oferit tronul Greciei, poziție ce ar fi oferit viitoarei sale soții coroana de consoartă, mama sa îl refuzase. Nu numai că Regina semnase un pact cu Franța și Rusia să nu se atingă de tronurile din Balcani, dar se înțelesese cu tatăl lui Affie, în timpul vieții acestuia, să-l rostuiască în altă parte, întrucît Prințul de Wales avea să moștenească în cele din urmă tronul Angliei, Prințul Albert se gîndise ca cel de-al doilea tiu al său să moștenească ducatele Coburg și Goma din Germania, titluri și posesiuni deținute de fratele său, Ducele Ernst, care nu avea copii. Pentru Regină, o

* Elisabeta de Wied s-a căsătorit pînă la urmă cu cel ce a devenit Regele Carol I al României. Ea și-a cîștigat o oarecare faimă ca scriitoare sub pseudonimul de Carmen Sylva.

Pentru povestea noastră, mai important este faptul că ea avea să joace un rol deosebit în viața fiicei celei mari a Ducelui de Edinburgh. Măria, care a devenit Prințesă Moștenitoare a României, succedînd-o în cele din urmă pe Elisabeta ca Regină.

99

directivă a defunctului Albert era ca o poruncă a lui Dumnezeu. Affie va urma calea stabilită de scumpul lui tată înainte de decesul său prematur, între timp, își va continua cariera în marină.

În anul 1866, pe cînd avea douăzeci și doi de ani, Ducelui de Edinburgh i s-a încredințat comanda navei *Galatea*, unul dintre cele mai bine dotate și rapide vapoare la vremea aceea, cu care a întreprins un șir de croaziere prin lume, menite să transmită preocuparea Reginei pentru supușii săi cei mai îndepărtați, în timpul primei călătorii, care a avut ca punct final Australia, Affie a mîncat fripturi de alpaca și porumbel wonga la grătar cu prilejul unui banchet din Sydney, la care, potrivit *Sydney Mail*, „mesele au fost decorate cu gust cu flori artificiale, parfumate special pentru această ocazie”. Ducele de Edinburgh a fost sărbătorit în mod extravagant, oferindu-i-se prilejul să-și detroneze mama prin acceptarea tronului Australiei, și a supraviețuit unui atentat-surpriză la viața sa. S-a întors în Anglia în 1868, rănit și adulat ca un erou absolut de către toți, cu excepția Reginei. Succesul înregistrat la bordul navei nu a compensat micile greșeli filiale. „Mă tem că nu te prea poți baza pe el”, îi scria Regina lui Vicky la cîteva luni după întoarcerea lui Affie, „și nu pot să am încredere sau chiar să mă simt fericită și liniștită cînd este în casă. Căsătoria s-ar putea să-l schimbe, dar mă tem, fără a avea certitudinea, că s-ar putea să continue viața pe care o duce acum - căci cîți nu fac așa!”

La finele acelei veri, Ducele de Edinburgh a cunoscut-o pe viitoarea sa soție, Marea Ducesă Măria, fiica Țarului Alexandru al II-lea al Rusiei.

Întîlnirea a avut loc prin intermediul cumnatei lui Affie, Alix, și al surorii acesteia, Dagmar - două Prințese daneze care se căsătoriseră cu moștenitorii tronurilor Angliei și, respectiv, Rusiei. Devotate una alteia și dornice de a slăbi încordarea dintre țările lor de adopțiune, tinerele femei au invitat membri ai Caselor de Hanovra* și Romanov la reuniunile anuale ale familiei regale daneze. La aceste întîlniri participa un număr imens de persoane,

*Abia în 1917 casa regală engleză a devenit cunoscută sub numele de Casa de Windsor.»

inclusiv slujbași de la Curte și slujitorii personali. Politica era un subiect de conversație interzis. La una dintre aceste petreceri ale Casei regale, din vara anului 1868, a întîlnit-o prima oară Ducele de Edinburgh pe Marea Ducesă. Deși fiul Reginei avea douăzeci și patru de ani, iar fiica Țarului numai cincisprezece, el s-a hotărît să se însoare cu ea. Cum Măria nu era frumoasă, ceea ce l-a atras pe Affie poate să fi fost reputația ei de cea mai bogată Prințesă din Europa, în ce o privește pe Măria, ea a fost probabil atrasă de strălucirea unui bărbat mai mare ca vîrstă, proaspăt întors dintr-o serie de călătorii prin țări străine și convalescent după o rană provocată de o armă de foc. Mama lui și tatăl ei s-au opus atît de tare căsătoriei, încît abia după patru ani a îndrăznit Ducele de Edinburgh să ceară oficial mîna Marii Ducese.

Chiar și atunci, Țarul a refuzat să-și dea imediat consimțămîntul. Alexandru al II-lea își adora unica fiică. Fata era asistenta lui, citindu-i scrisorile și sortindu-i zilnic corespondența, înțelegea problemele pe care i le crea o nevastă bolnavă de o boală cronică, reușind totodată să rămînă apropiată de mama ei suferindă. Nu trebuie să surprindă că gîndul de a-și mărita fiica cu fiul Victoriei și de a o trimite în Anglia era dureros pentru ambii părinți. Propunerea de căsătorie inițială a Ducelui de Edinburgh, transmisă prin canale diplomatice, a primit un răspuns călduț.

Țarina a aranjat ca fiica sa să cunoască toți candidații disponibili, explicîndu-i fratelui ei: „Țarul continuă să fie împotriva lui Alfred... Pe de altă parte, Măria înclină mult mai mult spre el -și mai cu seamă spre poziția lui -decît spre Stuttgart, Strelitz sau Schwerin, dar dacă mi-ai găsi un Prinț încîntător, care să fie dispus să stea în Rusia, l-aș prefera tuturor celorlalți”. Alternativele oferite

în schimbul Duceului de Edinburgh s-au dovedit dezamăgitoare, așa încît în primăvara anului 1873 chiar și Țarul se împăcase cu ideea căsătoriei.

În vreme ce Romanovii erau în mare suferință ca urmare a propunerii de căsătorie, Regina Victoria, o rusofobă înfocată, a făcut tot ce i-a stat în putere ca să împiedice acest mariaj declanșînd la Curtea rusă o căutare disperată în vederea găsirii

24

unui alt soț pentru Prințesă. Posibilitatea ca o Mare Ducesă rusă să-i devină noră a făcut-o pe Regină să uite hotărîrea pe care o luase relativ la surmontarea deosebirilor de religie în cazul în care ar exista „o Prințesă în măsură să corespundă”. Regina a apelat la primul-ministru Gladstone să ia atitudine împotriva căsătoriei. Cînd Gladstone a șovăit, ea i-a răspuns tăios, nemulțumită: „Există un lucru pe care domnul Gladstone nu-l pomenește, *singurul* de care se *temînt-adevăr* Regina, lordul Cairns și dl.-Disraeli, anume de eventualitatea ca Prințul Alfred să devină Rege, iar soția lui să fie de religie greacă (ortodoxă). Acest lucru ar fi inadmisibil.”

Cînd Gladstone a refuzat s-o ajute, Regina s-a agățat de un zvon cules de ambasadorul englez la St. Petersburg, care i-a spus că atitudinea compromițătoare a Marii Ducese cel puțin cu un tînăr, Prințul Golițîn, i-a determinat pe părinții săi să o mărite. Vicky, la fel de rusofobă ca și mama sa, i-a scris Reginei spunîndu-i că Țarul răspîndea în Berlin tot felul de lucruri neplăcute despre dragul de Affie. Instigată de Prințesa Moștenitoare a Germaniei, Regina s-a plîns cu amărăciune de o posibilă noră cu „maniere *rusești pe jumătate orientale*”.

Fiica Țarului era însă la fel *de* voluntară ca și viitoarea ei soacră. Stimulată de perspectiva de a ocupa un loc la una dintre cele mai mari Curți ale Europei Apusene, Marea Ducesă Măria a recurs la sprijinul unui unchi, care l-a invitat pe Ducele de Edinburgh la dejun într-unul din castelele din Germania ale familiei. Cînd a sosit Affie, Măria îl aștepta. Cererea în căsătorie a fost făcută și acceptată și a fost stabilită logodna. Țarul i-a telegrafiat Reginei Angliei: „Implorăm alături de dumneavoastră binecuvîntarea Domnului pentru scumpii noștri copii și v-o încredințăm pe fiica noastră, care vă sărută mîna”.

„Crima s-a comis”, i-a telegrafiat Regina lui Vicky.

Victoria a ripostat pe dată, cerîndu-i lui Alexandru al II-lea să-și aducă fiica în Anglia pentru a o „inspecta”. Țarul a refuzat pînă să și discute despre acest lucru. „Bătrînă nebună și proastă!” a comentat el. Țarina i-a telegrafiat Reginei, propunînd s-o aducă pe Măria pînă la Koln, la jumătatea distanței dintre St. Petersburg și Londra. Victoria s-a înfuriat. I s-a plîns lui Vicky, care știa întotdeauna s-o asculte, că ei, o „suverană și o lady”, i se

25

cerea „să alerge” după Țarină — și asta „în trei zile”! Cea de-a doua fiică a Reginei, Prințesa Alice de Ilessa, a tăcut greșeala de a-i sugera mamei sale să se ducă la Koln. La urma urmelor, Țarina, a cărei sănătate era precară, s-ar fi resimțit de pe urma căldurii verii mai mult decît Regina, iar călătoria ar fi fost un mare sacrificiu pentru ea. Victoria a ripostat.

„Ești *în totalitate* de partea rușilor și nu consider, dragă copilă, că trebuie să-mi spui *iu mie*, care am cu aproape douăzeci de ani* de domnie *mai mult* decît împăratul Rusiei, sînt decana suveranilor și sînt o suverană *domnitoare*, ceea ce împărăteasa nu este, *ce trebuie să fac*. Cred că știu *asta*. Propunerea primită *miercuri* de a fi *la Koln*... mîine este unul din lucurile cele mai *nedelicate* ce *mi* s-au spus vreodată... Cum aş putea eu, care nu sînt ca o Prințesă oarecare, gata să alerg la cea mai mică chemare *puternicilor ruși*, să fiu pregătită în *24 de ore* pentru călătorie! Recunosc că *toată lumea* a fost șocată.”

În spatele măruntelor preocupări legate de statut se aflau serioase probleme de stat. În ochii Reginei Angliei, Rusia era cea mai periculoasă dintre marile puteri rivale în anii '60 și '70. În 1873, anul căsătoriei Duceului de Edinburgh, Țarul a semnat un pact cu împărații Germaniei și Austriei, în condițiile acestei alianțe și ale prăbușirii Franței, Anglia și Regina ei se aflau izolate din punct de vedere politic și diplomatic. Rușii voiau mîna liberă în Asia, reînnoind străvechiul lor vis de a cuceri Constantinopolul de la turci. După Războiul Crimeii, armata rusă înaintase în Asia

Centrală, amenințând interesele britanice din India.

Cu toate acestea, Regina a izbutit să depășească propriile obiecții, căci în iulie 1872 îi scria prietenei sale, împărăteasa Augusta a Germaniei: „Știi că nu am dorit această alianță din mai multe motive foarte întemeiate, în principal, din motive religioase și politice, întrucât acestea mi se par mereu a fi precare și nesigure în Rusia, în pofida tuturor dificultăților însă, în pofida îndoielilor și interpretărilor de ambele părți, căsătoria a ajuns totuși să fie încuviințată, și asta prinhotărirea tinerei însăși, de unde trebuie să cred că asta este voia Domnului”.

In original cifra este supradimensionată.

26

Era o caracteristică a Victoriei aceea de a pune pe seama voinței Atotputernicului ceea ce nu reușea ea să preîntâmpine. Un lucru i-a stat în putere și l-a făcut - să-l îndemne pe cel de-al doilea fiu al ei să fie un soț bun și credincios. El, însă, nu i-a făcut nici o promisiune.

Regina nu a participat la nunta fiului său, trimițând câțiva reprezentanți demni de toată încrederea. Arthur Stanley, trimis de Victoria să officieze ceremonia de cununie potrivit religiei anglicane, a fost uimit de dimensiunile Palatului de lamă -1600 de încăperi și 4000 de locatari - și extrem de plăcut surprins de căldura confortabilă din luna ianuarie în comparație cu umezeala și curentul din palatele Buchingham și Windsor. Soția prelatului -care adusesse cu ea la Petersburg „toate diamantele pe care și-a permis să le împrumute”-a fost uluită de concurență: „... într-adevăr, aici aproape că te sature de ele, Marile Ducese sînt literalmente acoperite cu ele - cingători, găitane, jupe, corsaje, podoabe de cap - pietre uriașe - și smaralde, precum și cu alte pietre pe lângă acestea”. Cît despre celelalte doamne engleze, bucuria opulenței le-a fost umbrată de impresia neplăcută pe care le-a lăsat-o murdăria. Lady Emma Osborne a fost dezolată nu numai de praful din palat, ci și de lipsa de igienă personală, făcînd o adevărată „criză” cînd a descoperit că „o Prințesă sau alta, cînd este prezentată, nu este, în această privință, mai presus de un mujic”.

Mireasa însăși nu a fost pe măsura așteptărilor oaspeților. Văzînd anterior niște fotografii măgulitoare ale Marii Ducese Măria, englezii au fost dezamăgiți. „Nu poți (ar fi nedrept s-o faci) să spui că este tocmai frumoasă”, a spus lady Stanley. Scundă, cu părul negru și fața rotundă și tendința de a fi aspră și categorică, Marea Ducesă nu stîrnea ușor admirația. Lipsită de un aspect exterior deosebit sau de amabilitățile curtenitoare obișnuite la un vlăstar regal, ea a părut o alegere nepotrivită pentru Ducele de Edinburgh. Preocupată să-i găsească și niște calități pentru a-i informa pe cei de-acasă, lady Stanley a observat că Prințesa rusă are „o fire practică, sensibilă și lipsită de capricii”. Contesa Tolstoi, guvernanta Marii Ducese, a explicat „manierele brutale” ale tinerei femei drept o consecință a timidității și sentimentului de nesiguranță. Bătrîna Contesă Tolstoi în persoană, o femeie

27

cicălitoare și hiper critică, a fost cea care a alimentat autonemulțumirea ce apărea pe fața tinerei femei sub forma unei priviri veșnic încruntate.

Cu toate acestea, purtînd o rochie din brocart argintiu bătut cu diamante, o mantie argintie bordată cu hermină, un uriaș colier cu diamante și o coroană cu diamante, fiica Țarului era o mireasă cu înfățișare „într-adevăr regească” și impresionantă. „A fost întotdeauna atît de fericită, încît nu are temeri”, a spus lady Stanley. „A fost întotdeauna înconjurată de multă tandrețe și dragoste, încît i se pare firesc ca lucrurile să continue așa.”

Lucru curios, căsătoria lui Affie cu Măria nu a fost primul caz de atracție între doi tineri din familiile regale engleză și nisă. Victoria însăși se îndrăgostise de tatăl Măriei cu treizeci și cinci de ani mai înainte, în 1839, pe cînd acesta, moștenitor al tronului Rusiei, era un tînăr de douăzeci și unu de ani, înalt și zîmbitor, aflat în vizită în Anglia, iar ea o fată mărunțică de douăzeci de ani, deja Regină de doi ani. Spre neliniștea Curții sale, Victoria și-a permis să se lase cucerită de străinul

fermecător, în onoarea căruia s-au dat două concerte, un spectacol de teatru, o recepție și două baluri. Ceea ce a impresionat-o a fost eleganța cu care dansa. „Marele Duce este atât de puternic, încât atunci când se învîrtește trebuie să ții pasul, după care te răsucești iute, ca la vals, ceea ce este foarte plăcut.” După ultimul bal, ea s-a confesat jurnalului: „Nu m-am distrat niciodată atât de bine. Am fost toți atât de veseli... M-am dus la culcare la ora 3 fără un sfert, dar n-am adormit decît la 5... Sînt, într-adevăr, foarte îndrăgostită de Marele Duce; e un tînăr adorabil, plin de farmec.”

S-au întîlnit pentru a doua și ultima oară în viața lor cu cîteva luni înainte de căsătoria copiilor, cînd Alexandru al II-lea a venit în Anglia într-o nouă vizită de stat. Tînărul „adorabil și plin de farmec” se afla pe tronul Rusiei de aproape douăzeci de ani, Victoria își iubise și pierduse consortul german, iar Anglia și Rusia luptaseră una împotriva celeilalte în Războiul Crimeii. În ciuda neîncrederii ce se acumulase vreme de două decenii, Regina a fost mișcată. L-a găsit pe Țar „foarte amabil, dar... teribil de schimbat, cu chipul foarte îmbătrînit, trist și brăzdat de griji... Nu sînt decît 35 de ani de cînd m-am despărțit de el aici, la Windsor, în luna iunie!”

28

Și Alexandru a fost cuprins de nostalgie. La un banchet dat în onoarea sa, așezat între Regină și fiica lui, el a vorbit de trecut și de prima sa vizită în Anglia, reamintindu-și diferite încăperi din castel și curteni pe care-i cunoscuse, acum îmbătrîniți, iar în unele cazuri plecați dintre cei vii. I-a spus Reginei că „nu vede nici un motiv pentru care țările noastre să nu se poată afla în cele mai bune relații”, iar în caz de dificultăți, a propus să-i scrie personal. Ea a fost de acord.

Cînd a vorbit de Măria, ochii Țarului s-au umplut de lacrimi. „Vă mulțumesc încă o dată pentru bunătatea pe care i-ați arătat-o fiicei mele”, i-a spus el Victoriei. „O las în mîinile dumneavoastră și sper să rămînă întotdeauna demnă de aceasta.” Regina s-a aplecat peste Alexandru al II-lea pentru a lua mîna noii sale nurori în mîna sa. Tinerei femei, asemenea tatălui ei, i-au dat lacrimile.

În pofida acestei scene emoționante, primii ani ai Măriei ca Ducesă de Edinburgh au fost marcați de încordare în legătură cu poziția ei la Curte. Imediat după căsătorie, Țarul i-a scris Reginei, spunîndu-i că, în Anglia, fiicei sale trebuie să i se adreseze cu titlul de „Alteță Imperială” și nu doar cu cel de „Alteță Regală”. Victoria s-a înfuriat, considerînd această intervenție drept un atac adus titlului ei; deși domnea peste un imperiu, continua să poarte titlul de Regină*. Ea a declarat că nu avea nimic împotriva ca în formula de adresare către noua sa noră să fie folosit titlul de „imperială” cîtă vreme se punea mai înfi cel de „regală”, întrucît acesta era titlul *englezesc*.

Cum protocolul tradițional de la Curte prevedea că persoanele cu titlu imperial aveau înfițate în fața celor care domneau asupra unui simplu regat, rușii pretindeau ca proaspăta Ducesă de Edinburgh, fiica unui Țar (împărat), să aibă înfițate în fața Prințesei de Wales, fiica unui simplu Rege (al Danemarcei). Evident, Regina nu-i putea permite Măriei, fiica celui de-al doilea fiu al său, să aibă înfițate în fața soției fiului mai mare, viitoarea Regină a Angliei, sau în fața propriei sale fiice, soția moștenitorului Imperiului German, în ordinea de înfițate, Măria a fost plasată

*În 1876, la doi ani și jumătate după căsătoria Ducelui de Edinburgh, Victoria s-a proclamat Regină-împărăteasă printr-un decret asupra titlurilor regale, însă titlul acesta a fost rar utilizat.

29

în mod corect după Alix, Prințesa de Wales, și Vicky, Prințesa Moștenitoare a Germaniei. Obişnuită cu un loc aparte și foarte înalt la Curtea tatălui său. Măria de Edinburgh și-a început viața în Anglia cu mari resentimente față de noua sa poziție.

Regina a procedat pragmatic cu ceea ce nu putea să schimbe. Ea a tratat cu maximum de considerație calitățile noii sale nurori și i-a acceptat defectele. Dacă Ducesa de Edinburgh ar fi fost mai adaptabilă, viața ei în Anglia ar fi putut fi mai fericită, „între noi fie vorba, scria Țarina unei rude, Măria găsește Londra oribilă, aerul de acolo îngrozitor, mîncarea englezească înfiorătoare, orele tîrzii foarte obositoare, iar vizitele la Windsor și Osborne peste măsură de plictisitoare.”

În vîrstă de douăzeci de ani, Ducesa de Edinburgh fie că nu putea, fie că nu voia să se adapteze

vieții mai relaxate de la Curtea Angliei. Fiind străină, ea suferea de o combinație nefericită între sentimentul de nonapartență și cel de superioritate, în propriul cămin ea a insistat pentru respectarea strictă a etichetei din tinerețea sa. Nimănui nu-i era permis să întoarcă spatele Ducesei de Edinburgh, în vîrstă de douăzeci de ani. Singurul mod de a părăsi augusta-i prezență era tradiționalul mers de-a-ndăratelea. Cei ce nu se conformau se alegeau cu o privire imperativă și o morală usturătoare. A circulat și o poveste cum ca, odată, pe cînd Ducele de Edinburgh își întovărășea soția prin grădinile unui conac de la țară, a fost chemat grădinarul-șef spre a primi complimente din partea cuplului regal. Dorind să plece, grădinarul a constatat că nici o poartă nu se afla la o distanță rezonabilă pentru a face ceruta retragere de-a-ndăratelea. În loc să-l lase pe bietul om să plece cu demnitatea neștirbită, Măria a fost cu ochii în patru cît timp acesta s-a îndepărtat mergînd de-a-ndăratelea, pînă ce a dispărut complet din vedere.

Pe măsura răspîndirii poveștilor despre aroganța Măriei, publicul, care se hrănea cu picanterii din viața familiei regale, a început s-o compare, în defavoarea ei, cu Alix, Prințesa de Wales. Din nefericire pentru Măria, ea se mișca într-o lume în care cumnata ei avusese deja vreme, în unsprezece ani, să cîștige dragostea poporului. Alix era frumoasă, Alix era grațioasă, Alix era negreșit fermecătoare și curtenitoare. Pe lîngă faptul că născuse moștenitori, ea făcea toate acele lucruri ce se așteaptă de la o Prințesă moștenitoare - dădea petreceri, dansa, făcea

30

sport. Ce importanță avea că nu era deosebit de inteligentă?

Pe de altă parte, principalele calități ale Ducesei de Edinburgh erau intelectuale. Potrivit lui lady Randolph Churchill, mama lui Winston Churchill și una dintre puținele prietene apropiate ale Ducesei, Măria era o femeie de o „intelență rară și cu o cultură excepțională... o lingvistă de finețe, care vorbea curgător mai multe limbi... stăpînindu-le la fel de bine și în scris". Ca și Ducele de Edinburgh, Ducesa era o muziciană, cîntînd la pian mult mai bine decît cînta el la vioară.

Toate acestea contau prea puțin în competiția în care se afla acum Ducesa. Ceea ce-i impresiona pe englezi erau sportul și dansul și, desigur, frumusețea. Măria nu era cîtuși de puțin arătoasă, iar despre silueta ei, care lua rapid proporții, cu greu ai fi putut spune că era grațioasă. Nu era curtenitoare și nu se prea străduia să se facă îndrăgită de public sau chiar la Curte.

Viața în Anglia a constituit o cruntă dezamăgire pentru Ducesa de Edinburgh. Zidurile cenușii de la Buckingham și Windsor îi păreau mohorîte în comparație cu palatele în auriu și turcoaz din St. Petersburg. Nu doar Curtea era mai puțin elegantă, dar ea însăși era mai puțin impunătoare. Bijuteriile ei fabuloase, care ar fi trebuit să stîrnească admirație, n-o făceau pe Regină decît sași țuguie buzele. Safirele ei, o moștenire de familie de la Ecaterina cea Mare, erau „prea bune” pentru o femeie tînără, ca și „minunatele ei diamante”. Iar soțul ei, cunoscut pentru incapacitatea de a comunica cu alții, nu-i era de nici un ajutor.

Frumos, cu părul negru și ochii albaștri, Ducele de Edinburgh avea tenul în permanență bronzat de aerul și soarele mării. Spre deosebire de soția sa, el avusese norocul să se nască cu un chip ce-i ascundea „temperamentul antipatic” și „îngrozitoarea lipsă de tact”. Luptînd toată viața împotriva tentației penibile de a plînge, Ducele reușise să-și reprime orice fel de exteriorizare emoțională. Așa cum avea să scrie mai tîrziu fiica sa, Regina Măria a României: „Tata... era un om foarte tăcut, vorbea puțin, uneori fiind de-a dreptul taciturn. De fapt, nu prea veneam adesea în contact direct cu el.” Această rezervă emoțională cîștigată cu mare trudă a creat o prăpastie între Affie și soția sa. Chiar și atunci cînd el venea acasă de pe mare, ea era tot singură.

Pentru lume, Ducele de Edinburgh era Prințul englez perfect -

31

comandant de marină, sportiv entuziast, excelent trăgător, în sînul familiei regale era privit cu mai puțină admirație. „Nici un alt ofițer nu-și face mai bine datoria și nu e mai devotat, dar, cu toate acestea, cum să vă spun, nimeni nu-l iubește”, spunea secretarul fratelui său mai mare, „Unchiul Alfred, comenta una din nepoatele sale, îndrăgea traiul ușor și sportul și îi plăcea foarte mult băutura.”

Ducesa de Edinburgh considera că incapacitatea soțului ei de a se înțelege cu alții se datora

„educației sale pur englezești”. Intolerant față de înclinațiile culturale și intelectuale ale soției sale, Ducele era cuprins de adevărate crize de furie din cauza pasiunii acesteia pentru citit, conversație serioasă și teatru, în ultimii ani ai vieții, Ducesa a mărturisit că de-a lungul întregii sale căsnicii s-a simțit ca și când n-ar fi fost altceva decât „amanta legală” a soțului ei -poziție „absolut degradantă” pentru fiica Țarului.

Ducele de Edinburgh era zgârcit. Propriul său secretar, Șir John Cowell, spunea că preocuparea sa pentru bani „era bolnăvicioasă”. Mai puțin grijuliu era cu banii soției sale, după cum nu făcea o departajare clară nici între proprietatea personală și cea a Imperiului Britanic. În timpul călătoriilor sale oficiale prin colonii, întreprinse pe spezele guvernului, i s-a oferit un mare număr de obiecte de artă spre a fi dăruite mamei sale, Regina. Ducele de Edinburgh le-a păstrat însă în colecția sa particulară.

Alegerea unei soții în funcție de avere nu era în contradicție cu caracterul Ducelui de Edinburgh, tot așa cum căsătoria cu un membru al unei importante Curți regale era conformă cu personalitatea Măriei. Mariajul lor nu a fost nici o reușită personală, nici una politică. A existat speranța că alianța dintre fiul Reginei și fiica Țarului va atenua încordarea anglo-rusă, dar ea s-a dovedit a fi o simplă legătură dinastică, fără vreun efect anume. Uniunea dintre Ducele și Ducesa de Edinburgh a izbutit doar să-i plaseze în miezul unei furtuni internaționale care s-a accentuat în primii ani ai căsnicii lor, amenințând să arunce Anglia și Rusia într-un conflict armat deschis.

În 1877, ca urmare a unor presiuni politice interne, Țarul Alexandru al II-lea a profitat de răzcoalele creștine din Imperiul Otoman pentru a declara război sultanului. Sub pretextul salvării creștinilor martirizați din provinciile balcanice ale turcilor, Rusia urmărea să-și asigure controlul asupra Peninsulei Balcanice și să

32

cucerească Constantinopolul, capitala turcilor. Rușii râvneau de o mie de ani la orașul cu cupole și minarete, așezat la ieșirea din Marea Neagră în Mediterana. Prin Bosfor, Marea de Marmara și strâmtoarea lungă de 40 de mile a Dardanelor se putea ajunge la ape mai calde și la comerțul occidental. Armata rusă și-a început marșul prin România, aflată pe atunci sub dominație turcească și luptând să obțină independența față de sultan.

Regina Angliei a considerat declarația de război a Țarului drept un afront personal, în vreme ce armata rusă înainta spre Constantinopol, șase nave de luptă britanice, dintre care una aflată sub comanda Ducelui de Edinburgh, au primit ordin să pătrundă în Marea Marmara. Acest lucru l-a speriat pe Țar, determinându-l să-și oprească armata la șase mile de capitala turcă, dar nu l-a împiedicat totuși să-i oblige pe turci să semneze un tratat secret. Tratatul de la Sânt Stefano, prin care întreaga Peninsulă Balcanică intra sub dominația rusă, a infuriat-o atât de tare pe Victoria, încât a făcut dintr-un incident minor, în care erau implicați Ducele de Edinburgh și doi nepoți ai Țarinei, aproape un conflict de stat.

Când armata rusă a ajuns la periferia Constantinopolului, ofițerilor străini li s-a acordat o permisie. Printre aceștia s-a aflat și Prințul Alexandru al II-lea de Battenberg (Sandro), un nepot german al Țarinei. Fapt deloc neobișnuit în familiile regale la data aceea, fratele lui Sandro, Prințul Ludovic*, era ofițer în marina militară britanică, pe nava *Sultan*, comandată de Ducele de Edinburgh. Invitat la bordul navei de fratele său Ludovic, Sandro a fost primit de Duce și echipajul său „cu deosebită prietenie”¹, condus să viziteze nava-amiral britanică și prezentat comandantului Flotei din Mediterana a Maiestății sale Reginei Angliei.

Acest interludiu n-ar fi rămas altceva decât o scurtă reuniune de familie dacă vestea despre vizita lui Sandro nu i-ar fi parvenit Reginei Angliei o dată cu aceea despre termenii tratatului impus de ruși turcilor. Mîniată că pierdea controlul asupra Orientului, Victoria i-a acuzat pe Ducele de Edinburgh și pe Prințul Ludovic de a fi primit și a se fi întreținut cu un „spion rus”. Ea a ordonat ca fiul său să fie destituit de la comandă cîtă vreme nava se afla în largul portului Constantinopol și să fie admonestat de amiralitate.

*Ulterior comandant-șef al Flotei din Atlantic a Maiestății sale și marchiz de Milford

Haven, tatăl contelui Mountbatten de Birmania.

33

Prințul Ludovic a primit ordinul de a se întoarce în Anglia. Una din surorile lui Affie a spus că fratele ei nu mai putea să apară în public în Anglia, iar altă soră a declarat că îi era rușine că se înrudea cu el.

Mînia Reginei nu a durat mult, ea făcînd rectificările de rigoare: Ducele de Edinburgh nu trebuia dojenit, iar transferul Prințului Ludovic nu era disciplinar. Ulterior s-a aflat că ambasadorul britanic la Constantinopol a fost atît de iritat că întîlnirea de fami lie fusese aranjată de ambasadorul german, încît a conceput intenționat raportul asupra incidentului în așa fel ca s-o încite pe Regină.

Și nu a fost greu. Victoria a continuat să atace Rusia în scrisorile adresate lui Affie, fără să-și dea seama că tot ceea ce spunea ajungea la St. Petersburg. „Lucrurile jignitoare pe care le spunea Regina... despre Țar și poporal ras sînt demne de o negustoreasă de pește”, a spus Țarina, care avea o părere ceva mai bună despre Ducele de Edinburgh: „Ce păcat că fiul ei nu are mai mult caracter!”

După nouă luni de lupte istovitoare, rușii, cu forțele epuizate și moralul scăzut, au fost nevoiți să supună victoria lor asupra turcilor unei conferințe de pace internațională. Conduc de Otto von Bismarck al Germaniei, Congresul de la Berlin s-a întrunit în 1878 pentru a soluționa divergențele teritoriale intervenite între Rusia, Austro-Ungaria și Anglia ca urmare a războiului. Condițiile păcii au fost considerate ca acceptabile de toți, cu excepția Rusiei și a micului regat al României, proaspăt eliberat de sub turci. Rusia s-a plîns că tot ceea ce obținea în schimbul jertfelor și cheltuielilor făcute erau teritorii care îi aparținuseră anterior. României, care cîștigase pentru Țar bătălia crucială a războiului, i s-a cerat să cedeze Rusiei bogata provincie a Basarabiei. Regina Angliei, care a regretat că „Rusia s-a ales cu ceva”, s-a simțit totuși „foarte triumfătoare”.

Tocmai în timpul acestei crize internaționale, Ducele și Ducesa de Edinburgh si-au stabilit căminul în Anglia și și-au început viața de familie. Fiica lor cea mare, Măria, va deveni într-o bună zi Regină a României - una din țările eliberate de sub turci și recunoscută pentru prima oară ca stat autonom la finele războiului ruso-turc. România și-a celebrat nașterea oficială în 1878. Măria, nepoată a Reginei Angliei și a Țarului Rusiei, s-a născut la 29 octombrie 1875, cu exact trei ani înaintea viitoarei sale țări.

PARTEA A DOUA COPILĂRIA SI

CĂSĂTORIA

Capitolul 2

Am crescut ca o mică persoană cu maniere excesiv de regești, plină de propriami importanță și cu convingerea că strălucirea noastră, asemenea celei solare, era o realitate incontestabilă.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

„Azi, la ora 10,30, Alteța Sa Regală și Imperială Ducesa de Edinburgh a născut o Prințesă. Alteța Sa Regală și Imperială și Prințesa Infântă se simt perfect”, glăsuia sec micul anunț telegrafiat din Eastwell Park, comitatul Kent, ziarului londonez *Times*. Anunțul era semnat de cei trei medici care asistaseră la nașterea viitoarei Regine Măria.

Nou-născutei i s-a spus Măria Alexandra Victoria, Prințesă a Marii Britanii și Irlandei. Regina nu a fost încîntată, considerînd că Victoria ar fi trebuit să fie primul nume al copilului și nu cel de-al

treilea. Lucrul n-ar fi avut prea mare importanță, fiindcă în familia Hanovra toți, cu excepția Reginei, purtau o poreclă. Fetei i se va spune deci Missy.

Missy fusese precedată de un frate, născut chiar în anul căsătoriei părinților ei, căruia îi fusese dat numele de Alfred, după numele tatălui. Ei i-a urmat o altă fată. Cea de-a doua Infanta, născută cu exact 13 luni după Missy, a oferit Ducei și Ducesei de Edinburgh un nou prilej de a-i face pe plac Reginei, căci au botezat copilul Victoria Melita; porecla ei a fost Ducky. După Ducky a urmat Prințesa Alexandra, sora Sandra, născută în 1878. Prințesa Beatrice, cunoscută în tot cursul vieții sale sub numele de Baby Bee, s-a născut cinci ani mai târziu.

37

În perioada în care Ducele staționa cu marina regală în Anglia, familia sa își împărțea timpul între mai multe locuințe răspândite în insulele britanice: Eastwell Park, în comitatul Kent, unde petreceau sezonul de vânătoare și Crăciunurile; Clarence House, la Londra, unde locuiau în perioada sezonului monden, și Osborne Cot-tage, în Insula Wight, unde petreceau verile. Acolo, în palate ducale, izolată prin nenumărate doici, slujnice și guvernante, Missy a crescut neatinsă de evenimentele din lumea exterioară. Cum pe tatăl său îl vedea rar, irascibilitatea acestuia nu i-a tulburat viața cotidiană. A fost o copilărie desăvârșită, neștirbită prin nimic din ceea ce înseamnă pregătire pentru viață.

Casa de la Eastwell, din comitatul Kent, era locuința preferată a lui Missy: un conac cu patru niveluri, așezat într-un parc superb, înconjurat de peluze întinse, grădini amenajate și un zid lung de 17 kilometri. În parc pășteau vitele, iar prin pădure alergau câprioare. Casa în sine era atât de mare, încât Missy și surorile ei n-au reușit niciodată să-i exploreze toate încăperile.

Pe cât de atașată era de Eastwell Park, pe atât de antipatică îi era Clarence House. Reședința londoneză a Ducei și Ducesei de Edinburgh nu prezenta nimic atrăgător în afara unei grădini perfect întreținute. Plimbările se limitau la aleile îngrijite și, ca atare, neatrăgătoare din Green Park, excepție făcând vizitele ocazionale în grădinile Reginei de la Palatul Buckingham, unde se mai găseau locuri cu vegetație înaltă, numai bune de joacă. Clarence House avea totuși două puncte de atracție - ambele saloane de primire. Primul, salonul chinezesc, era plin de curiozități adunate de tatăl lui Missy de prin croazierele sale prin țări străine. Cel de-al doilea conținea colecția *defaberjeuri** a Ducesei -acele obiecte de artă atât de dragi Romanovilor, sculptate în japs**, malahit, lazurit și cristal de stîncă, emailate, montate în aur și bătute cu diamante.

Cea mai importantă persoană din copilăria lui Missy a fost sora sa Ducky. Deși mai mică cu un an decât Prințesa Măria, Ducky era mai înaltă, părînd întotdeauna a fi mai mare. Nu era

*Obiecte delicate din aur, email, pietre prețioase și semiprețioase, create și fabricate în Rusia în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea de Peter Carl Fabergé (1846-1920) (n.t.)

**Piatră semiprețioasă roșie, galbenă sau brună (n.t.).

38

frumoasă ca Măria, care, cu părul blond și ochii de culoarea safirului deschis, era recunoscută drept frumusețea familiei de la vîrsta de cinci ani. Ducky era și mai dificilă - meditativă, geloasă, supărîndu-se cînd era admonestată. Pentru Missy, însă, colorația mai închisă a lui Ducky indica un temperament pasionat, iar proasta ei dispoziție era o calitate, „îmi amintesc și acum senzația de a avea părul bine periat. Aveam o cantitate mare din ceea ce sora mea numea păr «galben», iar mie îmi plăcea să-i spun «auriu», de care bătrîna doică Pitcathly era... teribil de mîndră. Pieptănat, părul îmi stătea înfoiat în toată splendoarea lui, căci, într-adevăr, Nana ne țesăla, ne curăța și ne lustruia ca pe niște cai răsfățați și mai simt și acum în umeri acea răsucire prin care încercam să-mi zăresc cu coada ochiului coama strălucitoare. Bătrîna Nana o iubea pe sora mea Ducky... mai mult, iar Ducky avea zuluși negri pe care Nana îi rula pe deget."

Preferința doicii pentru sora cu o fire mai închisă o făcea pe Missy să se simtă stînjenită de propria dispoziție fericită. Și nu se poate ca tînăra Prințesă de Edinburgh să nu fi observat cît de deosebită era de mama sa, care a traversat anii căsniciei într-o stare de permanent și nedisimulat resentiment. Viața la Curtea Angliei nu era, în nici un caz, deosebit de veselă. Ea se

desfășura în jurul Reginei Victoria, îmbrăcată în invariabilul costum de mătase neagră, cu boneta albă de văduvă pe cap. Missy era dusă cu regularitate să-și viziteze bunica.

„Liniștea din jurul ușii bunicii îți inspira teamă, era ca și cum te-ai fi apropiat de misterul unui sanctuar. Coridoarele ce duceau spre apartamentele bunicii erau liniștite, cu covoare moi... cei ce ne conduceau... vorbeau în șoaptă și pășeau ușor... Ușile se deschideau una după alta fără zgomot, încât aveai impresia că străbați curtea exterioară a unui templu înainte de a ajunge la misterul final, la care aveau acces doar cei inițiați...”

Când în sfârșit ușa se deschidea, o vedeam pe bunica așezată, care nu avea nimic de idol și nimic înspăimântător, zîmbindu-ne discret și cu bunătate, aproape la fel de timidă ca noi, copiii, astfel încât conversația nu era foarte curgătoare de nici o parte. În bună măsură întrebările priveau educația și comportamentul nostru general... Am senzația că bunica, asemenea nouă, se simțea ușurată în sinea ei când întrevederea lua sfârșit!”

Vizitele la Regină erau mai vesele când venea și Ducesa și o

39

antrena în conversație. Neavînd permisiunea să asiste la discuțiile de morală, Missy și surorile ei erau libere să exploreze împrejurimile. Camerele Reginei, care miroseau întotdeauna a flori de portocal, erau pline cu comori fascinante, precum botgrosul* bunicii și „fotografii misterioase ale celor morți”, între acestea, cele mai numeroase îl prezentau pe bunicul lui Missy, Prințul Albert. „Tablouri și gravuri, statui, statuete și fotografii. Iată-l pe bunicul în uniformă de general. Bunicul în roba ordinului Jartierei, bunicul în fustanelă scoțiană, în haine obișnuite, bunicul pe cal, la masa de scris. Bunicul cu crinii lui, cu copiii, în grădină, la munte. Bunicul în mîină cu hîrtii ce par importante. Bunicul cu soția lui iubitoare, care privește în sus, spre fața lui, extaziată. Bunicul, scria Măria, era fără îndoială spiritul primordial din aceste încăperi.”

Așa cum se convenise înainte de căsătorie, Ducesa, de religie ortodoxă rusă, și-a crescut copiii în religia anglicană, deși uneori le permitea să intre în capela ei particulară. Pentru Ducesa de Edinburgh, a urma dictatul conștiinței nu era o problemă, întrucît avea întotdeauna în serviciul ei personal un preot ortodox și doi dascăli ruși. Combinația de tămîie amețitoare, icoane vechi și „cîntece bisericești rusești emoționante” a inspirat inevitabil copiilor Ducesei de Edinburgh un soi de teamă plină de respect. Deși Regina Măria a spus mai tîrziu că n-a vrut niciodată să-și schimbe credința cu cea a mamei sale, „stînd lîngă ea cînd se ruga și se închina cu devoțiune”... „s-a simțit foarte aproape de Sfînta Sfintelor”.

Ducesa de Edinburgh se deosebea de ceilalți adulți pe care-i observa Missy în jurul său nu numai prin practicile religioase, întreaga ei înfățișare era altfel decît cea a contemporanilor săi. Rămînea în urma modei zilei, pe care o adopta în clipa în care trecea, probabil pentru că nici un stil nu i se potrivea cu adevărat. Cum nu avea o siluetă frumoasă, evita rochiile fastuoase, făcînd o adevărată virtute din a purta fuste și jachete practice. Botinele ei aveau „o formă caraghioasă”, cu o fundă mică din piele la vîrf. Erau comandate la St.Petersburg și aveau o formă identică pentru ambele picioare; Ducesa de Edinburgh considera că era „o prostie să crezi că ai nevoie de un pantof drept și de unul stîng și că era mult mai logic ca ambii să fie la fel”.

* Pasăre cîntătoare sedentară, cu penajul roșiatic pe piept și brun pe restul corpului, cu ciocul conic, gros și tare (n.t.).

40

Missy a recunoscut că trăsăturile aparte ale mamei sale, chiar și atunci cînd a fost tînră, „o izolau adesea de vecinii ei”. Deși Ducesa de Edinburgh era neîntrecută în conversație, aceasta era o artă a cărei deprindere, după părerea ei, se pierduse la Curtea An^{CT}Hei. Întmîcî reușise cu mare dificultate să-și învingă timiditatea, Ducesa insista ca fiicele ei să învețe să converseze cu ușurință, ghidîndu-le în dialoguri cu scaune goale ca formă de pregătire, în opinia Ducesei, numic *nu era* „mai trist decît o Prințesă care nu deschide niciodată gura”, „în afară de asta, e și foarte nepoliticos.”

Fetele crescute în epoca victoriană trebuia să se aplece în permanență asupra unui lucru de mîină. Ducesa de Edinburgh prefera tricotatul, cerînd fiicelor ei să împletească ciorapi în timp ce guvernantele le citeau povești, în întreaga ei viață, Măria a României n-a putut fi văzută

vreodată în orele de răgaz fără a se ocupa cu un lucru de mînă.

Copiii erau învățați să mănînce ce li se punea în farfurie, deoarece era o insultă la adresa gazdei să refuzi un fel de mîncare sau altul:

„- Dar dacă nu e bună, mamă?

1 Atunci trebuie să vă purtați ca și cînd ar fi bună.

2 Dar dacă ni se face greață?

3 N-are decît să vă fie greață, dragii mei, dar așteptați să
ajungeți acasă. Ar fi lucrul cel mai jignitor să vă fie greață în clipa
aceea și acolo."

Sănătatea era o chestiune importantă pentru Ducesă. „Copii, nu vă lăsați convinși de englezi că anumite alimente sînt indigeste; pentru un stomac bun, orice este digerabil, numai că englezii își strică digestia din fragedă copilărie, imaginîndu-și că nu pot mîncă cutare sau cutare lucru. Am mîncat întotdeauna de toate; în Rusia, nimeni nu vorbea vreodată de digestie; este un subiect extrem de neplăcut și, în orice caz, nu unul pentru conversația de salon."

Copiii Ducesei de Edinburgh nu aveau voie să fie bolnavi. „O durere de cap nu trebuie niciodată mărturisită și nu trebuie să

1 te lași pradă, o răceală nu te ține în casă, o febră nu te trimite la pat." Afecțiunile minore de tipul acesta erau tratate cu pilule și poțiuni pe care Ducesa le comanda în cantități apreciable în Rusia, motivînd că doctoriile englezești ar fi bune doar pentru cai. Nu avea o părere mai bună nici despre medicii englezi.

Simțindu-se dezrădăcinată și nefericită în Anglia, Ducesa s-a dedicat pe de-a-ntregul copiilor săi. „Mama rezolva totul, scria

41

Regina Măria. La ea alergam, ea venea să ne sărute înainte de culcare, ea ne scotea la plimbare pe jos sau cu trăsura. Mama ne certa sau ne lăuda, ea ne spunea ce trebuia ori nu trebuia să facem. Mama ne iubea pătimăș, întreaga ei viață și-a închinat-o copiilor, care au constituit pivotul și țelul suprem al existenței sale."

Ea trăia pentru copii, dar era foarte greu să-i fii pe plac. Ca să cîștige aprecierea mamei sale, Missy nu trebuia să-i contrazică niciodată opiniile ori să se abată de la prejudecățile ei. „Ea era... suverană absolută în familia sa, cea care... te făcea să crezi că deține puterea asupra binelui și răului." Ducesa nu a renunțat niciodată la această atitudine, nici măcar cînd fiicele sale au ajuns la maturitate. „N-ar fi fost atît de singură, scria Măria, dacă ar fi avut puțin mai multă încredere în copiii ei."

Intr-o singură privință Ducesa de Edinburgh a izbutit mai mult decît egalii ei din familia regală engleză. Ceilalți copii ai Victoriei și soțiile sau soții lor trăiau cu spaima „scumpei mame"; evitau să-i încalce vrerea, iar vetoul ei îi făcea să tremure. Spre deosebire de ceilalți, pe Ducesă nu o intimidă Regina, scriindu-i propriei sale mame că „nu trebuie decît să-i tragi o spaimă zdravănă ca s-o faci să bată în retragere". Se prea poate ca această bravadă să se fi întemeiat pe independența financiară. Indiferent de suportul ei, Ducesa de Edinburgh era cunoscută celor din afară drept „unicul membru al familiei regale britanice pe care Maiestatea sa nu încearcă să-l domine".

Copiii familiei Edinburgh au crescut în mijlocul a numeroși unchi, mătuși și veri. Preferata lui Missy era mătușa Alexandra, Prințesă de Wales. Prima amintire despre frumoasa familie data de la o petrecere vînătorească dată în casa părinților ei din Kent. Era ora ceaiului și copiii Edinburgh fuseseră aduși jos spre a fi văzuți de cei mari. Deodată și-a făcut apariția o creatură minunată, îmbrăcată într-o rochie de catifea roșie, cu trenă lungă. „Pur și simplu m-a amețit, își amintea Regina Măria, îmi pierise graiul de admirație și vă puteți imagina încîntarea mea cînd această apariție înveșmîntată în catifea, care își spunea mătușa Alix, s-a oferit să urce în camera noastră și să ne vadă cînd făceam baie. Iată-o așezată, în superba ei rochie purpurie; o priveam de după burete, cu ochi fascinați, fermecată, temîndu-mă că această apariție vrăjită ar fi putut să dispară dintr-o dată."

42

Ci Prințul de Wales (viitorul Rege Edward al VII-lea) era altceva. „N-am știut niciodată

prea bine dacă ne plăcea unchiul Bertie, prea ne trata cu condescendență... iar noi nu eram încă suficient de mari pentru a fi influențați de farmecul lui." Missy n-o îndrăgea în mod deosebit nici pe mătușa Vicky, Prințesa Moștenitoare (ulterior împărăteasă) a Germaniei. În zîmbetul prompt al mătușii Vicky era „ceva ce aducea a mușcătură”, punînd-o pe nepoata ei în gardă. Unchii și mătușile din partea englezească nu erau, în general, prea satisfăcători datorită unui soi de indiferență pe care o arătau față de cei tineri. „Pînă și tatăl nostru avea acest aer absent, caracteristic familiei; uneori privea pur și simplu prin tine.”

Latura rusească a familiei era complet diferită. Unchii lui Missy din familia Romanovilor erau niște bărbați masivi, care miroseau a țigări și a piele, care, spre deosebire de cei din Casa Hanovra, acordau o atenție specială copiilor din familie. „Dacă era ceva cu ei, e că erau prea conștienți de prezența noastră și ne sîcîiau fără milă: întotdeauna, cu orice prilej, în public sau altfel, ne sîcîiau.”

„Capul răutăților” era unchiul Sașa (ulterior Țarul Alexandru al III-lea), fratele mamei lui Missy. Unchiul Sașa, pe care istoria îl amintește cu mai puțină dragoste decît nepoata sa, era un uriaș herculean care îi ducea pe tinerii membri ai familiei în excursii și-i îndemna la pozne. Cînd Missy era mică, el a inventat un joc minunat, folosind o plasă uriașă întinsă arc deasupra solului. Scopul jocului era să sari pe plasă cît mai sus cu putință, ca pe o trambulină din zilele noastre. Cu greutatea sa apreciabilă, unchiul Sașa le fugărea pe micile sale nepoate pînă le încolțea, apoi, cu un salt puternic în plasă, le proiecta în văzduh, iar ele hohoteau de rîs. Era, spunea Regina Măria, „un joc pentru zei”.

Cît despre restul rudelor din Rusia ale lui Missy, „nu exista o companie mai aleasă, mai impunătoare, bărbați mai voinici, femei mai frumoase și mai somptuos îmbrăcate și-apoi unde, în întreaga lume, ai fi putut să vezi asemenea bijuterii?” Tinerei Prințese de Edinburgh nu-i trebuia o intuiție deosebită pentru a-și da seama că aceasta era lumea căreia îi aparținea mama sa. Ducesa se simțea „ciudat de acasă în această societate strălucitoare, mult mai acasă decît la Londra ori la Windsor”. În saloanele cu coloane aurii ale Palatului de Iarnă, pînă și vestimentația ei este alta. „Rochia ei este de un albastru intens ca gențiana, cu o bordură

43

neagră la poale, iar rubinele pe care le poartă par niște picături enorme de sînge.”

Cînd Ducesa se afla în Rusia fără copii, le scria scrisori cu descrieri detaliate ale vieții de la St.Petersburg și Țarskoe Selo, reședința de vară a Țarului, încîntarea ei era contagioasă. Missy a crescut cu convingerea că patria mamei sale era un loc fermecat, în care soarele aprindea zăpada, slujitorii nu se plîngeau niciodată de muncă, iar viața era un șir de plimbări cu sania și alte plăceri nevinovate. Mama lui Missy nu scăpa nici un prilej de a compara St.Petersburg cu Londra, pe care o găsea cețoasă și murdară, un cadru dezagreabil, adecvat plăcerilor desfiinate ale locuitorilor ei.

Ducesa își lua copiii în Rusia oricît de des putea, împreună cu o doamnă de companie, un rîndaș, patru dădace, patru cameriste, patru valeți, un curtean și un paj. Missy gusta din plin aceste migrații. Cînd soseau copiii, „toată lumea ne iubea, ne răsfața, ne dădea să mîncăm lucruri bune sau ne afîrna în jurul gîtului cruciulițe ori medalioane bătute cu pietre prețioase”, în Petersburg și Pavlovsk, slujitorii îi sărutau mma lui Missy, iar ea și surorile ei aveau la dispoziție propriul lor cavalier care să le distreze și să le scoată la plimbare.

În mai 1880, cînd Missy avea patru ani, Ducesa de Edinburgh a fost chemată acasă, pentru a-și vedea mama înainte de a muri. Sosind la Palatul de Iarnă, Ducesa a fost îngrozită cînd a găsit-o acolo pe Ecaterina Dolgoruki, amanta iubită a Țarului, instalată cu cei cinci copii ai ei în apartamentele de la etaj, aflate exact deasupra camerei Țarinei muribunde, între ea și tatăl său a avut loc o ceartă aprinsă, prima din viața lor. După aceea, Țarul a plecat cu Ecaterina la Pavlovsk. El nu s-a aflat în St.Petersburg cînd, scurt timp după aceea, soția sa a murit în brațele fiicei lor.

Șase luni mai tîrziu, Țarul s-a căsătorit cu amanta sa, motivînd încălcarea convențiilor prin repetatele atentate la viața sa. Previziunea lui s-a dovedit tragică. La mai puțin de un an după aceea, în ziua de 13 martie 1881, Alexandru al II-lea a fost sfîrtecat de o bombă aruncată de nihilști. Pe atunci Missy avea cinci ani și a fost șocată să-și găsească mama, acel model de

autocontrol, plângînd. A însoțit-o pe Ducesă în Rusia, la funeralii, „îmi amintesc și acum vag că stăteam la o fereastră din Palatul de lamă și priveam cum se scurgea procesiunea funerară, nesfîrșită

44

și impresionantă, dar era oare a bunicului sau a bunicii? Nu mai știu." Ceea ce nici un membru tînăr al familiei nu uita vreodată era imaginea procesiunilor funerare în sine. Cortegiile imperiale ale Romanovilor urmau un drum șerpuit de-a lungul malurilor Nevei spre Fortăreața Petru și Pavel, avînd în frunte un „Herald al Morții", un bărbat înveșmîntat în negru din cap pînă în picioare, ducînd o sabie de șase picioare în față.

Amintirile Reginei Măria despre bunicul său cînd era în viață se limitau la scurte iuțelniri, pe care și le amintea vag. Ținea minte cum într-o seară, la vremea culcării, cînd ceilalți copii ai familiei Edinburgh erau bolnavi de pojar, Țarul a intrat în camera lor de la Tarskoe Selo. Missy era încă sănătoasă și, ca atare, putea primi sărutul lui de noapte bună. „Parcă-l văd pe bunicul aplecîndu-se spre mine, bărbatul acela înalt, înalt, spre o fetiță mititică, și cît de absurd de mîndră m-ai simțit că am mai putut fi sărutată."

Pe bunica dinspre mamă își amintește că a văzut-o doar o dată, într-un tren care o ducea spre sudul Franței. Țarina era bolnavă - „o femeie palidă și vlăguită", într-un pat drapat în albastru. Copiii Edinburgh n-au putut vedea decît „un chip slab, ca de ceară, și niște mîini frumoase, albe, cu degete lungi". Luați din fața ceaiului, nepoții s-au zgîit fără compasiune la această ființă „cu aspect trist". „Era deja invalidă de mai mulți ani", scria Măria, „și din cîte am aflat după aceea, în afara sănătății precare, avea mai multe motive să fie tristă".

În 1866, cînd Missy avea unsprezece ani, tatăl său a fost numit comandantul Flotei din Mediterana al Maiestății sale și familia Edinburgh s-a mutat la Malta. Era o bună rezolvare a problemei Reginei, anume ce să facă cu Ducesa. Departamentul Angliei, mama lui Missy avea ocazia să se bucure nestînjenită de înfietatea ei ierarhică. Mutarea în Malta a fost bine venită și pentru Missy.

„O oază orientală cu aspect misterios, împrejmuită de ziduri", aceasta a fost prima ei reacție la vederea Palatului Sîn Antonio în care s-a instalat familia Edinburgh. Dincolo de ferestrele cu obloane elegante și de porticurile cu coloane ale palatului se întindeau vaste grădini, pline de flori mediteraneene. Dincolo de grădinile parfumate se aflau grajdurile, iar caii au pus curînd stăpînire pe viața Măriei și a surorilor ei. Călăria nu era un lucru neobișnuit la Prințesele din epoca victoriană; deprinderea de a

45

călări, asemenea dansului, desenului sau zîmbetului, era o calitate pe care cei din jur se așteptau s-o ai. „Indecent" era stilul lor de a călări. „Felul nostru de a călări era oricum, numai civilizat nu. Nu ne temeam de absolut nimic, iar pasul nostru preferat era galopul de curse." Luîndu-se la întrecere cu ofițeri din flota comandată de tatăl ei, în josul străzilor Maltei, străjuite de-o parte și de alta de ziduri din piatră, Missy a învățat să stăpînească năvășii cai arabi din insulă. Aceasta a fost prima lecție din cele ce aveau să facă din ea una dintre cele mai bune călărețe ale vremii.

Spre deosebire de ceilalți copii din casta ei, care își respectau părinții, dar își iubeau doicile, Missy a păstrat o anumită rezervă față de această categorie special pregătită să crească vlăstarele celor din clasa dominantă. Și aceasta pentru că Ducesa era o mamă foarte atentă, dacă nu chiar ieșită din comun, în plus, nu se prea pricepea să aprecieze caracterul omului cînd era vorba să angajeze înlocuitori.

Slujitoarea care a însemnat cel mai mult pentru tînăra Măria a fost prima ei doică, Nana Pitcathly, o bătrînă scoțiană severă, care ținea două curele (una neagră și una cafenie, pe care nu le-a folosit niciodată) la picioarele pătuțurilor din camera copiilor. Nana își păstra lucrurile „într-o ordine aproape cazonă", însă Missy o admira pentru curajul ei fizic - acea disciplină care a făcut-o, de pildă, să se plimbe prin cameră noapte de noapte ca s-o liniștească pe sora lui Missy, Beatrice, care avea atunci pînă într-un an, deși ea însăși era bolnavă de cancer, în contrast cu ea *era Mademoi-selle Heim*, institutoarea, „o domnișoară bătrînă și uscată, care-ți producea fiori de spaimă. Dizgrațioasă, cu fața mare și lătăreață și părul cărunt, *Mademoiselle* nu avea ținuta aristocratică a Nanei. Și nu era nici devotată. *Mademoiselle* era extrem de fericită să se

alături plîngerilor celorla din suita englezească a Ducesei de Edinburgh care își criticau constant stăpîna pentru obiceiurile ei străine.

O prezență fericită în copilăria lui Missy a fost Maurice Bourke, un tînăr care a pătruns în viața familiei Edinburgh pe cînd se aflau în Malta, unde era căpitanul iahtului Ducelui. Bourke, un irlandez cu părul negru ondulat, ochi albaștri și simț al umorului, era reconfortant în comparație cu doamnele arțăgoase din jurul Ducesei. „Mărturisesc cinstit că Maurice Bourke a fost prima mea iubire”, sena Regina Măria. „Pentru mine era într-adevăr un

46

ou și j^{an} i făcut chiar crize de gelozie cumplită cînd m-am temut că ar putea să țină mai mult la vreuna din surorile mele decît la mine.”

O altă prietenie începută în Malta, cu o semnificație ulterioară mult mai profundă pentru Măria, a fost aceea cu vărul ei primar George, viitorul Rege George al V-lea al Angliei. Potrivit modelului instituit de Victoria și Albert, George, al doilea fiu al moștenitorului tronului, a fost înrolat de părinții săi în marina regală. Scund, cu barbă, energic și întotdeauna bine dispus, George își făcea serviciul militar în Malta, sub comanda unchiului său, Ducele de Edinburgh, comandantul Flotei din Mediterana.

Vărul George lua parte la toate plimbările familiei, iar la Palatul Sîn Antonio îl aștepta tot timpul o cameră pregătită. Deși mama sa era îngrijorată de influența pe care ar fi putut-o avea fiicele neconformiste ale familiei Edinburgh asupra fiului său, iar surorile sale, cînd vorbeau despre verișoarele Edinburgh, le spuneau mereu „sărmanele de ele” sau „biete de ele”, George îndrăgea întreaga familie Edinburgh. Ducele de Edinburgh, care venea rar în contact cu propriul său fiu, era apropiat de nepot, la fel ca și Ducesa, în jurnalul său, George al V-lea și-a descris mătușa drept o femeie „bună, cinstită, sinceră și extrem de devotată”. Cînd a murit Ducesa, a spus că-i fusese „ca o a doua mamă”.

Dar marea atracție din Palatul Sîn Antonio era Missy însăși. În memoriile sale, Regina Măria se referă la George ca la un „prieten adorat”, spunînd că era singurul capabil să le împace pe cele trei fete mai mari ale familiei Edinburgh. „Ne zicea «scumpele mele», dar îmi amintesc cu mîndrie că în ce-l privea pe vărul George eu eram neîndoielnic preferata, asupra acestui lucru neexistînd nici un dubiu.”

Cînd George era plecat pe mare, corespondau asiduu. „Mi-e atît de dor să te văd, draga mea Missy”, îi scria el din Anglia în ianuarie 1888. „Nu arăt scrisorile tale nimănui și sper că nici tu nu le arăți pe ale mele.” „Ești mereu în gîndurile mele, dragă Missy”, îi scria el din Spezzia, iar în octombrie 1889 îi trimitea „un sărut mare, mare” pentru „obrăjorul dulce”.

Era limpede pentru oricine din familia regală engleză că Prințul George, care împlinise deja douăzeci de ani, o aștepta pe aleasa inimii sale să crească.

În 1889, familia Edinburgh s-au mutat din nou, de astă dată! în micul ducat german Coburg, pe care Ducele urma să-1

47

moștenească împreună cu teritoriul învecinat, Gotha. Coburg era un orașel pitoresc, ai cărui locuitori erau oameni „modești, îngăduitori și devotați”. Conducut de un unchi al lui Missy, Emst, fratele mai mare și fără moștenitori al bunicului ei, Prințul Albert, Coburgul nu se deosebea de alte capitale provinciale germane din epocă - simplu, vechi și *plm de* propria-i importanță. Climatul social feudal ce mai dăinuia încă în aceste mici ducate era deosebit de atrăgător pentru autocrata Ducesă.

În oraș, familia Edinburgh ocupa Palatul Edinburgh, o clădire cochetă, cu fațada spre piața centrală, vizavi de reședința oficială a Ducelui domnitor. Lui Missy îi plăcea însă Rosenau, veselul castel de la țară, unde crescuse bunicul ei Albert. Și nu e de mirare. Era și este un castel încîntător, de un ocru strălucitor, cu ziduri gotice false, împodobit cu ferestre cu ochiuri mici de sticlă înrămate în plumb sub un acoperiș în trepte. Pe una din laturile fațadei se află un mic turn, străbătut în interior de o scară în spirală. La celălalt capăt, un pîrîu se rostogolește zgomotos peste stînci înainte de a pătrunde șerpuiind în pădure. Prin micile lucarne amplasate la împlinare

sub streșini, tînăra Prințesă și surorile ei puteau să vadă, dincolo de parcul proprietate particulară, fermele din împrejurimi, precum și drumul ce ducea în sat.

În vîrful turnului se afla o cameră așa cum își imaginau surorile Edinburgh că trebuie să fi arătat aceea în care și-a înțepat degetul Frumoasa Adormită. Ducesa le-a dat-o fiicelor ei, lăsîndu-le să și-o mobileze singure. Aflată în plină adolescență, la vîrsta inimioarelor și floricelelor, Missy a decorat-o în consecință. Din fericire pentru revistele din vremea sa dedicate femeilor, pasiunea Reginei României pentru decorațiuni interioare nu a dispărut, deși stilul ei a evoluat peste ani, de la stilul bavarez primitiv la cel al împăraților bizantini. Atmosfera de basm în care creștea Missy se potrivea înclinației ei spre dramatizare. Rolul vrăjitoarei rele era jucat de noua ei guvernantă, *Fräulein* von Truchsess. Cu felul ei suav de a vorbi, *Fräulein* i se păruse la început mai promițătoare decît *Mademoiselle*. „Cei ce n-au cunoscut-o, povestea Regina, încă furioasă după patruzeci și cinci de ani, nu-și pot imagina cu cîtă perfecțiune juca rolul tinerei neprihănite, aproape inocentă, cînd povestea o istorioară nevinovată ca s-o amuze pe Ducasă... Vorbea fără să accentueze cuvintele, le imprima moliciunea unei mătăsi frumos țesute... încetul cu încetul,

48

am ajuns să detestăm această relatare suavă de istorioare «inofensive»... știind că avea să fie atacată reputația cuiva, că vreun slujitor sau altul avea să fie dat afară, că un prieten avea să fie discreditat... Felul ei de a se purta era o adevărată tortură."

Curînd, guvernanta a convins-o pe Ducasă că, avînd în vedere firea fiicelor ei, ar fi mai bine dacă ele ar purta o îmbrăcăminte mai puțin frumoasă și elegantă. Lenjeria și cămășile de noapte din mătase au fost înlăturate și înlocuite cu stambă ordinară. Vanitatea adolescentelor a fost contracarată prin „rochii, pălării, pelerine și încălțăminte urîte - practic prin tot ceea ce putea să ne «urîțească» în vreun fel sau altul... în clipa în care descoperea care era materialul care ne displăcea cel mai tare, *Fräulein* ni-l alegea cu un soi de satisfacție diabolică".

Fräulein a colaborat și în cele din urmă s-a căsătorit cu dr. Wilhelm Rolfs, un zbir infatuat, a cărui erudiție a impresionat-o enorm pe Ducesa de Edinburgh. După părerea Măriei însă, dr. Rolfs era un produs al „culturii germane în ce avea aceasta mai rău -arogant, plin de sine, nu ținea seama de opinia nimănui, ridiculizînd tot ce era mai bun, disprețuind legea, intolerant, tiranic". Ca și metresa sa, Wilhelm Rolfs era anglofob. După părerea Măriei, „Țelul lui era de a distruge în noi dragostea pentru Anglia și de a ne transforma în germani". Germanizarea Măriei nu a izbutit, poate și pentru că aceasta i-a fost prezentată ca o ispășire a păcatului de a se fi născut și crescut în calmul și luxul englezesc.

Fratele mai mare al lui Missy, Alfred, fusese lăsat în totalitate pe mîna dr. Rolfs, în anul 1883, cînd avea nouă ani, în scopul de 'a-l pregăti pe băiat - unicul fiu al Ducelui de Edinburgh și al doilea în ordinea de succesiune la conducerea ducatelor Coburg și Gotha- pentru preluarea moștenirii sale din Germania. Ducesa „se bucura" că-și trimisese fiul din Anglia spre a fi educat ca un german, însă Missy era scandalizată de tratamentul pe care dr. Rolfs îl aplica fratelui său. Alfred avea probleme chiar și fără Rolfs: era „nerăbdător, inabil, ușor lăudăros, făcea întotdeauna boacăne și era mereu admonestat". Lui Rolfs îi făcea plăcere să-și ridiculizeze elevul în fața celorlalți, iar lipsa sa de sensibilitate n-a făcut decît să distrugă viața tînărului Alfred.

Deși Ducelui de Edinburgh îi displăceau dr. Rolfs și *Fräulein* tot atît de mult ca și copiilor lui, el n-a reușit să-și determine soția să renunțe la serviciile lor. Ducesa a găsit în dr. Rolfs un înlocuitor

49

cultural pentru soțul său lipsit de preocupări intelectuale, iar *Fräulein* a fost prima guvernantă care nu s-a aliat cu suita englezească împotriva stăpînei. Au trecut patru ani—practic, cea mai mare parte a adolescenței lui Missy - pînă ce Ducele a izbutit, în sfîrșit, să-l lipsească pe savantul german de avantajoașa sa sinecură. Din nefericire pentru Missy, acest lucru s-a întîmplat cu numai opt luni înainte de a se căsători.

În pofida inteligenței sale, Ducesa de Edinburgh avea o ciudată atitudine condescendentă în privința educației copiilor ei. Nu-i considera deosebit de inteligenți sau talentați și făcea prea puțin ca să le îmbogățească intelectul. Cititul cu glas tare era singurul obicei senii educațional pe care se ostenea să-l imprime fiicelor sale. Chiar și în domeniul desenului și picturii - în care toate

fetele au moștenit talentul Reginei Victoria-, ele au beneficiat doar de o pregătire mediocră. Cît privește problemele religioase, Ducesa a refuzat pînă și să le discute cu fiicele ei, lăsîndu-le complet în seama unui preot local care să le pregătească pentru confirmare potrivit religiei protestante germane.

Mama lui Missy avea o încredere nestrămutată în avantajele morale și fizice ale activității în natură și în aer liber. Cînd copiii erau mici, ea îi lua în lungi plimbări pe jos, la picnicuri și cules de ciuperci, iar cînd s-au făcut mai mari, îi încuraja să călărească, să înoate, să joace tenis și să patineze. De la Ducesă a învățat Missy să observe schimbarea anotimpurilor, mirosul aerului, înmuguritul copacilor și florilor. Fiind cea mai mare dintre fete, ea trebuia să scrie scrisori cînd Ducesa era plecată, furnizîndu-i detalii despre vreme și despre activitatea lor. Missy scria cu ușurință, evoluînd rapid de la descrierea florilor de la Rosenau la anecdote despre cei ai casei și despre oaspeți. Fără a fi o elevă strălucită, Missy era un reporter fin cînd relata înfățișarea, manierele și trăsăturile particulare ale celor din preajmă.

La Coburg erau multe de observat. Ca distracție, familia Edinburgh se ducea de două ori pe săptămînă la teatrul din Coburg, „o companie teatrală mică, plină de importanță”, finanțată de Curtea Ducelui. O curiozitate aparte o constituia imoralul unchi Ernst: „Un bărbat între două vîrste... masiv și greoi, dar în același timp un crai bătrîn... Avea maxilarul unui bulldog, cu dinții de jos ieșiți mult în afara celor de sus și cu ochi injectați, trădînd o inteligență stranie, aproape brutală.”

50

Nici în tinerețe Ernst n-a fost considerat frumos ori virtuos ca fratele său mai tînăr, Albert. La scurtă vreme după ce Albert s-a însurat cu Regina Victoria și s-a mutat în Anglia, Ernst a contractat un sifilis, ceea ce nu l-a împiedicat să se căsătorească cu Prințesa Alexandrina de Baden. Missy a cunoscut-o pe mătușa Alexandrina patruzeci de ani mai tîrziu: „o bătrînă ofilită, cu înfățișare tristă, îmbrăcată într-o rochie neagră ponosită... cu trupul applatizat și flasc. Bărbia îi era acoperită de o barbă rară dezagreabilă, iar deasupra nasului pleostit, cu o formă incredibilă, de pară, se aflau doi ochi spălăciți, binevoitori”. Copiii familiei Edinburgh nu aveau felul în care se purta unchiul Ernst cu soția sa, „așa cum nimeni n-ar fi îndrăznit să se poarte cu o servitoare”. Devoțiunea ei față de bătrîn îi deconcerta.

Capacitatea Alexandrinei de a îndura martiriul era remarcabilă. Cînd vorbea de soțul ei degenerat, îi spunea întotdeauna „*der Lieber, Gute Ernst*” (dragul, bunul Ernest). La moartea lui Ernst, în 1893, a luat-o pe amanta soțului ei, ultima dintr-un șir de amante, sub protecția sa, și a hotărît ca locul dragostei lor- o vilă din parc pe care soțul ei o folosisese pentru a se întîlni și cu alte femei - să rămînă neatins și să nu mai fie niciodată locuit, „pentru că acolo petrecuse clipe atît de fericite dragul ei Ernst!”

Rău ca soț, Ernst a fost un conducător capabil și îndrăgit. Spre deosebire de fratele său cumpătat Albert, Ducele Ernst cheltuia cu generozitate. Acest lucru o îngrijora pe Victoria, care știa că Ducele de Edinburgh va trebui să plătească extravagantele unchiului său atunci cînd va moșteni ducatele. Egalii lui Ernst nu împărtășeau entuziasmul supușilor săi. Fratele Țarinei, un ultraconservator care detesta ideile politice ale lui Ernst, „dacă se poate spune că are vreuna”, îi zicea „clovnul ăla din Coburg”. Arthur Stanley, vicarul Catedralei Westminster, care a oficiat căsătoria părinților lui Missy, l-a întîlnit o dată pe Ducele Ernst în Egipt. Dacă a existat ceva pe lume care să-i fi sporit respectul pentru Prințul Albert, atunci acesta a fost gîndul la ce s-ar fi putut întîmpla cu Anglia dacă Victoria s-ar fi căsătorit cu fratele mai mare al Prințului.

Familia Edinburgh nu era mai entuziasmată de unchiul Ernst decît celelalte rude ale lui. Ducesa de Edinburgh a cerut ca diplomații cu neveste tinere sau frumoase să nu mai fie acreditați

51

la Curtea Ducelui Ernst. Întrucît soțul ei se pregătea să preia ducatele unchiului său, doamnele din Coburg care profitaseră de generozitatea lui Ernst au început să-și caute soți ori alte mijloace de întreținere. La începutul anilor '90 s-a putut constata că Ducele Ernst îmbătrînea vertiginos.

Înainte de a moșteni ducatele Coburg și Gotha, Ducele de Edinburgh a fost numit comandant șef al forțelor navale din Davenport. În 1891, Ducesa și-a urmat soțul în Anglia, lăsîndu-i pe copiii mai mari la Coburg pentru a-și termina studiile cu dr.Rolfs și*Fräulein*. Către

finele aceluiasi an, lui Missy i s-a permis totuși să-și însoțească mama în Rusia, la funeraliile soției unuia dintre frații mai mici ai Ducesei. Mătușa lui Missy murise la naștere și Romanovii s-au adunat în biserica din Fortăreața Petru și Pavel pentru a o mmormînta.

Prințesa englezoaică în vîrstă de șaisprezece ani a fost impresionată de catedrala în care erau îngropați cei din ramura rusească a familiei sale. Stîlpi masivi albaștri și aurii străluiau ca niște santinele mormintele acoperite cu marmură ale strămoșilor ei, în timp ce candelabre imense din cristal de culoarea safirului răspîndeau, din sute de lumînări, o lumină strălucitoare. Mai impresionant decît toate era, însă, iconostasul enorm ce-i separa pe credincioși de preoți -un paravan sculptat în aur masiv, pe care lisus era înfățișat în veșmintele Țarului. „Pentru mine, va scrie Măria mulți ani mai tîrziu, Rusia avea strălucire și prestigiu, mai cu seamă în perioada în care nu aveam disceamînt... cînd nu-i vedeam decît măreția.”

Ducesa de Edinburgh știa acest lucru. Ea s-a folosit de funeraliile de la Petersburg pentru a o repune pe fiica sa mai mare în contact cu Răsăritul și cu verii ei ruși; dintre aceștia, Marele Duce Gheorghi Mihailovici a cerut-o pe Missy de soție. Verii ei o fascinau și o speriau deopotrivă pe Missy: erau fermecători, buni și generoși pînă la risipă. „Și noi aveam sînge rusesc în vene, așa încît ne simțeam puternic atrase, dar partea englezească din noi părea a sta de veghe... Și cu toate acestea, în momentul acela n-ar fi fost nevoie decît de puțină insistență că să fiu reținută în Rusia pentru totdeauna.”

Nu acesta era însă planul mamei sale.

Capitolul 3

M-am născut supus.

FERDINAND, PRINCIPE MOȘTENITOR AL ROMÂNIEI

Nimeni din întreaga familie regală engleză nu a înțeles de ce Prințesa Măria de Edinburgh nu a fost dată vărului ei, Prințul George al Angliei, care o voia de soție, într-o epocă în care și cea mai modestă Prințesă din spița lui Missy ar fi aspirat la o alianță importantă, sacrificarea pe un tron minor a uneia dintre frumusețile memorabile ale Casei de Hanovra continuă să necesite explicații. În autobiografia sa, Regina României a fost destul de evazivă în legătură cu acest subiect, dar aproape toate celelalte cărți despre ea, despre Regele George al V-lea și soția acestuia, Regina Mary, precum și scrisori ale familiei regale engleze vorbesc despre dorința lui George de a se căsători cu Missy.

Regina Victoria, bunica lor comună, ținea mult la această alianță, recomandîndu-i-o cu insistență lui George pe blonda și fermecătoarea lui verișoară. El a refuzat elegant să fie grăbit cu înșurătoarea, „înțeleg motivele pentru care dorești ca Eddy (fratele mai mare al lui George) și cu mine să ne înșurăm cît mai grabnic cu putință, îi scrie el Reginei. Continuu să cred că nu e bine să te căsătorești prea tînăr... Și apoi, a adăugat el, făcînd aluzie la faptul că Missy nu avea pe atunci decît cincisprezece ani, soția nu trebuie să fie prea tînără.”

Atît tatăl lui George, cît și tatăl lui Missy, respectiv Prințul de Wales și Ducele de Edinburgh, s-au declarat de la început de

''' 53

acord cu căsătoria. Cele care respingeau ideea erau mamele lor. Prejudecata Prințesei de Wales vizavi de nepoata sa poate fi atribuită în bună măsură educației germane a lui Missy. De cînd Prusia și Austria îi luaseră tatălui său, Regele Danemarcei, ducatele Schleswig și Holstein, mătușa Alix detesta tot ceea ce avea vreo legătură cu germanii. Cînd George i-a spus că ar dori să se căsătorească cu Missy, dar că nu se grăbea s-o facă, ea i-a răspuns: „Sînt de acord cu tine că ar fi într-adevăr prea devreme în toate privințele, mai ales că mireasa nu poartă încă fustă lungă!

Entre nous (între noi), fiindcă veni vorba de ea, ce păcat că acești copii au fost educați pe de-a-ntregul ca germani. Ultima oară când i-am văzut vorbeau cu un foarte puternic accent străin - ceea ce cred că este un mare păcat, fiindcă, la urma urmelor, sînt englezi."

Principala obiecție a Prințesei de Wales nu o constituia Missy, ci mama ei. În aprilie 1891 ea îi scria din nou fiului său George, în stilul ei inimitabil: „Ei, și acum despre perspectivele tale matrimoniale! Ha, ha, ha! Ai perfectă dreptate să crezi că bunica e furioasă din cauza asta - și este cît se poate de ridicol... fata fiind încă doar o copilă, deși mătușa Măria, cerîndu-și scuze, face tot ce-i stă în putință ca s-o facă să crească mai repede... și unde mai pui că mătușa Măria s-a grăbit să obțină confirmarea celor două fete, și asta în Germania, așa încît acum nici nu vor mai ști că au fost vreodată englezoaice, mai ales că au fost confirmate potrivit religiei germane".

În timp ce Prințesa de Wales încerca să-l descurajeze pe George să se căsătorească cu Missy, Ducesa de Edinburgh se pregătea pentru inevitabila cerere în căsătorie englezească, ținînd-o pe Missy departe de George și trimițînd-o grabnic la St.Petersburg cu Ducky, la funeraliile mătușii lor. Din Rusia, le-a dus pe fete în Germania, după cît se pare pentru ca Missy să-și facă debutul în societate la curtea kaiserului Wilhelm al II-lea, cel mai mare dintre copiii mătușii Vicky.

Spre deosebire de Prințesa de Wales, Ducesa de Edinburgh era o germanofilă înfocată, care punea eșecul propriei ei căsătorii pe seama tentațiilor societății londoneze. „Pur și simplu urăsc Londra... îi scria ea lui Missy în 1893, este un loc imposibil,

54

oamenii sînt ahtiați după plăceri... Sentimentele par a fi înăbușite de pasiunea pentru risipă. Nu, această viață nu e nici pentru mine, nici pentru vreuna din voi."

Mai era și o chestiune de mîndrie. Ducesa era hotărîtă să nu permită ca viitorul fiicei sale, ca mai oritatea lucrurilor în familia regală engleză, să fie hotărît de Regină. Pentru a dejuca intențiile soacrei sale, ea începuse deja negocieri pentru a obține ceea ce dorea pentru Missy - căsătoria cu vărul Kaiserului, Ferdinand, Principe Moștenitor al României. Reușita unei asemenea alianțe i-ar fi atras Ducesei recunoștința întregii sale familii, a Romanovilor, care doreau să extindă influența rusă în Balcani, precum și pe aceea a Hohenzollernilor germani, dornici să găsească o soție corespunzătoare pentru moștenitorul tronului României. Ar fi fost, de asemenea, o răzbunare definitivă împotriva celor din Casa de Hanovra pentru a nu o fi tratat cu suficient respect. Un lucru este clar acum, după aproape o sută de ani, anume că resentimentele Ducesei de Edinburgh față de familia soțului său au împiedicat-o pe fiica sa mai mare să-și valorifice pe deplin statutul ei regesc.

Ducesa a avut grijă să-i ascundă lui Missy planurile sale. Miresele din familiile regale erau, prin tradiție, ținute departe de planurile dinastice ale părinților. Cercetările codificate și intermediarii discreți constituiau preliminarii acceptate ale căsătoriilor de stat. Întîlmirile dintre viitorii soți erau aranjate în așa fel încît să pară întîmplătoare și numai tînărul știa în ce scop se afla acolo. Cît despre mireasă, ea nu trebuia să aibă nici o bănuială și nici posibilitatea să se revolte prematur, în cazul lui Missy, aceasta a însemnat îndepărtarea ei fermă de vărul său în direcția opțiunii mamei sale. În acest scop, la dineul din seara primei sale apariții în societate, ea a fost așezată lîngă Ferdinand, Principele Moștenitor al României.

Numele și titlul întreg ale lui Ferdinand erau Ferdinand Victor Albert Mainrad, Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen. S-a născut la 24 august 1865, cu zece ani înaintea lui Missy, fiu al Prințului Leopold și al Prințesei Antonia de Hohenzollern-Sigmaringen. Prin tată, se trăgea dintr-o veche ramură a familiei regale germane: Hohenzollem. Prin mamă, se înrudea cu casa domnitoare portugheză și cu familia Coburg.

55

Prințul Ferdinand s-a născut cu urechile clăpăuge, părinții săi instruind-o pe doină să i le lege spre spate cu fese cînd era încă bebeluș. Remediu nu a dat rezultate. Cît a trăit, urechile lui Ferdinand au fost în unghi drept în raport cu fața sa, făcînd din el un model dificil pentru fotografii

de la Curte și o țintă ușor de ridiculizat. Exceptând acest lucru și picioarele prea scurte în comparație cu trunchiul, era considerat un tânăr prezentabil, deși destul de lipsit de grație.

Al doilea născut al părinților săi și fiul preferat al mamei, Ferdinand era extrem de timid și penibil de tăcut. Deși urmase Academia de Război din Cassel și fusese vreme de doi ani în armata germană, era mult atras de Biserica Catolică și de cărțile sale. Obsesia sa era botanica. „Iubea extraordinar de mult florile! povestea un admirator. Pentru el, aceasta era mai mult decât o preferință, mai mult decât un capriciu sau o manie - era o pasiune profundă, argumentată. Cunoștințele sale în materie de botanică depășeau cunoștințele obișnuite ale unui profesor.”

Ferdinand ar fi fost probabil extrem de fericit să-și petreacă viața în liniștea castelului familial din Germania citind, vînd și făcînd lungi plimbări de interes botanic în compania cîinilor lui. Dar în 1874, unchiul său, Regele Carol al României, și-a pierdut unicul copil și astfel fratelui său mai mare, Prințul Leopold, i-a revenit sarcina să asigure succesiunea la tronul românesc. Prințul Leopold avea trei fii. Wilhelm, fratele mai mare al lui Ferdinand, a încercat să trăiască în Balcani vreme de un an, dar a găsit viața de acolo nemulțumitoare. Preferînd să trăiască în Germania ca Prinț de Hohenzollern, el a predat onorurile românești fratelui său mai mic. Ferdinand, care își trăia viața mai mult prin absență, a fost prea slab să refuze o poziție care îi plăcea și pentru care era extrem de nepotrivit.

În primăvara anului 1889, noul Principe Moștenitor al României a început o existență retrasă și incompatibilă în Peninsula Balcanică, își petrecea zilele trecînd în revistă armata și controlînd anumite funcții guvernamentale, lucruri ce nu-l interesau în mod deosebit, ori acordînd audiențe oficiale unor străini - un teribil supliciu pentru un om dureros de timid. Seara, citea ziarele și juca biliard cu Regele. Uneori se ducea la Operă

56

ori la vreun concert. Din cauza intrigilor și a jocurilor de putere ce se țeseau în sînul aristocrației române, Regele Carol nu-i permitea moștenitorului său să aibă vreun prieten.

În România, unicul companion al lui Ferdinand era neobositul său unchi, care îl îndopa pe moștenitor cu politică și-l iniția la nesfîrșit în obligațiile ce-i reveneau. Singurul alt contact ce i se permitea lui Ferdinand era acela cu consoarta cu înclinații artistice a Regelui, Regina Elisabeta (fosta Prințesă Elisabeta de Wied). Regina știa mai bine decât oricine cît de dificil era Regele. Prietenia lui Ferdinand cu Elisabeta a însemnat multe ore în preajma doamnei ei de companie preferate, Elena Văcărescu. Elena era strălucită, inteligentă și o scriitoare talentată; fără să fie frumoasă, era nostimă și tentantă, împins de mătușa Elisabeta, Ferdinand s-a îndrăgostit de ea și s-a hotărît s-o ia de soție.

Ferdinand uitase însă principalul motiv pentru care fusese adus în România. Românii nu voiau ca unul de-al lor să se afle pe tron ori în apropierea tronului. După secole de lupte interne între familiile princiare care rîvneau la puterea supremă, ei au importat dinastia germană de Hohenzollern tocmai spre a evita acest lucru, între nepot, bolnav de dragoste, și unchi a avut loc o discuție aprinsă și „anemica tentativă de idilă” a celui dintîi s-a topit în fața miniei Regelui. Pentru a întări lecția, Regele Carol I-a pus pe primul-ministru să-i reamintească Principelui Moștenitor realitatea vieții de la Curte: „Alteța Voastră Regală nu putea face o alegere mai bună decât domnișoara Văcărescu... Dar moștenitorul prezumtiv al tronului nostru trebuie să se căsătorească cu o Prințesă străină, egală cu el în rang și prin naștere, care poate fi viitoarea Regină. Constituția este foarte categorică în această privință”.

Lui Ferdinand i s-a dat un ultimatum: Elena sau tronul. El nu voia domnia, dar, cerînd scuze părinților săi pentru „multele necazuri și suferințe” pricinuite, a luat hotărîrea pe care se cădea să o ia un Hohenzollern și a renunțat la fată. A fost trimis din țară cu o listă de Prințese eligibile, din rîndul cărora să-și aleagă soția.

Principele Moștenitor al României a călătorit prin Olanda și Belgia și prin toată Germania. Pe Missy de Edinburgh, prima pe lista sa, a cunoscut-o la Cassel. Informat prin Ducesă că Missy

era disponibilă, el îi ceruse o fotografie înainte de întâlnire. Atras mai întâi de frumusețea ei și apoi de farmec, el i-a îndemnat pe părinții săi să acționeze „grabnic”. „Nu pot să aștept pînă ce-or să-mi fie toate suflate de sub nas...”, scria el acasă, „trebuie să acționați repede, înainte s-o ceară altcineva, mai bine astăzi decît mîine”. Aflînd de planurile Reginei Victoria, el și-a exprimat teama că s-ar putea „interpune” George al Angliei. Pe măsură ce lunile treceau și Ferdinand era informat de mama lui Missy că va reuși, el a explicat părinților săi de ce se grăbea atît de tare să se însoare. „Sînt puține lucrurile care îmi plac mie și plac și egalilor mei. De aceea, cea mai mare dorință a mea este să am propriul meu cămin fericit, care mă va ajuta să mă împac cu viața serioasă și lipsa de distracții de orice fel” din România.

Firește, Missy nu știa nimic din toate acestea. Ducea îi spusese doar că avea permisiunea să participe pentru prima oară la o petrecere a adulților dată de kaiser într-un castel de secol XVIII din Cassel. Deși nu-l plăcea pe vărul ei de treizeci și doi de ani, Kaiserul - „avea ceva care te incita să-l contrazici” -, ea a fost flatată că fusese inclusă în protocolul sărbătoririi „manevrei Kaiserului”, eveniment militar important în Germania dinaintea primului război mondial. Mama ei i-a dăruit o rochie nouă, mov, pentru petrecere și a pregătit-o să întrețină o conversație. „O Prințesă care nu vorbește cu vecinul ei este o pacoste pentru înalta societate”, spunea Ducea de Edinburgh. Așezată lîngă Ferdinand al României, Missy s-a străduit să fie amuzantă. Ferdinand nu vorbea englezește, dar a fost reconfortant de modest în atmosfera ceremonioasă și plină de îngîmfare de la Curtea Kaiserului.

Missy nu a acordat vreo importanță întâlnirii cu Ferdinand, după cum n-a știut nici de ce a fost trimisă de mama sa aproape imediat la Berlin, în vizită la verișoara Charly, Prințesa Charlotte de Saxa-Meiningen. Charly era fiica mătușii Vicky și sora Kaiserului; ea era intermediara dintre Ducea de Edinburgh și Hohenzollerni și aranjase întâlnirea dintre Ferdinand și Missy. Mai mare decît Missy, Charly era o vizitatoare constantă la Coburg, aflîndu-se în relații excelente cu dr. Rolfs. Mică de statură și într-o

58

permanentă luptă cu kilogramele, sora Kaiserului se mișca cu o lentoare plină de grație, iar vorbele-i semănau cu torsul moale și melodios al unei pisici. Asemenea unei pisici, Charly își scotea ghearele cînd nu te așteptai.

în copilărie, Missy făcuse o adevărată pasiune pentru Charly, pasiune ce s-a stins treptat confruntată cu realitatea. „Era flatată de admirația noastră și putea să fie mai încîntătoare decît oricare dintre cei pe care îi cunoșteam”, scria Regina Măria mulți ani mai tîrziu. „Știa o serie de lucruri, deși nu atît de multe pe cît te făcea să crezi; vorbea întotdeauna ca o cunoscătoare, fie că era vorba de cai, muzică, flori, preparate culinare ori de dotarea armatei, și mulți ani la rînd m-am înclinat în fața cunoștințelor ei superioare.”

Planul Ducesei de Edinburgh de a aranja o întâlnire a fiicei sale cu Ferdinand sub acoperișul verișoarei Charly a eșuat destul de repede. La Berlin, sora Kaiserului era centrul unei societăți sofisticate, pentru care Missy (16 ani) și Ducky (15 ani) erau evident prea tinere. „Priveam și ne rodea o gelozie dintre cele mai cumplite văzînd cum idolul nostru își dezvăluie o latură a caracterului pe care nu ne-o imaginaserăm niciodată pînă atunci, în vreme ce nouă, niște neinteresante *Backfisch* (adolescente), cărora le promisese că se vor distra grozav, de-abia dacă ne-a adresat vreun cuvînt ori vreo privire.”

Principele Moștenitor Ferdinand se număra printre oaspeții cei mai răsfățați ai lui Charly: „... dacă am fi continuat să ne întîlnim în casa ei, cred că astăzi n-aș mai fi fost unde sînt, scria mai tîrziu Regina Măria, fiindcă era cît se poate de firesc ca pe Prințul german, adult... să-l amuze mult mai mult compania ei veselă decît căutarea unor subiecte de conversație potrivite cu inocența noastră de adolescente”.

Ducea și-a dat curînd seama că supraestimase situația, că Missy nu era avantajată în societatea tinerelor și inteligentelor vlăstare regești din Berlin. După numai o săptămînă petrecută în Berlin, „una dintre cele mai dureroase amintiri din tinerețea mea”, Missy a fost readusă la

Coburg.

În vreme ce Ducesa de Edinburgh pune la cale căsătoria lui Missy cu Prințul german, Regina Victoria și familia Prințului de Wales încă mai plănuiau să o mărite cu George al Angliei. La

59

începutul anului 1892, perspectivele lui George s-au modificat pe neașteptate. Fratele său mai mare Eddy s-a îmbolnăvit de gripă și a murit de pneumonie în ziua de 14 ianuarie. George devenea brusc urmaș la tronul Angliei. Prințul și Prințesa de Wales au adresat familiei Edinburgh o cerere în căsătorie în numele lor. Oferta a fost refuzată categoric de Ducesă. Ea le-a spus că Missy tocmai fusese confirmată conform Bisericii protestante germane și că „pentru nimic în lume nu și-ar influența” fiica să revină la religia Bisericii engleze.

Neștiind nimic din intrigile mătușii sale, George nu-și putea explica de ce n-o mai văzuse pe Missy de doi ani, respectiv de la vizita pe care o făcuse împreună cu tatăl său la Coburg, în aprilie 1890. „Ce bine ne-am distrat... când am dansat”, îi scria George verișoarei sale după reuniunea aceea de familie. Observând ce bine s-au distrat cei doi, mama lui Missy și *Fräulein* plănuiseră să-i țină departe unul de celălalt. Ulterior, în 1890 și 1891, când Ducesa a luat-o pe Missy în Anglia, ea s-a asigurat mai întâi că George era plecat pe mare. „... au trecut aproape nouă luni de când ne-am văzut, dar ești mereu prezentă în gîndurile mele...”, îi scria George lui Missy în ianuarie 1891, rugînd-o să nu-l uite „chiar de tot pe vechiul, iubitorul și devotatul tău prieten Georgie”.

George nu s-a lăsat în seama părinților săi pentru a face cererea în căsătorie. Auzind de pretendentul rus (Gheorghi Mihailovici) la mîna lui Missy, dar, ce ironie, nu și de Ferdinand, el i-a scris o scrisoare personală, sperînd să o împiedice de a face promisiuni altcuiva înainte de a fi putut vorbi între patru ochi. În scrisoare, el i-a spus că înțelesese dintotdeauna că într-o bună zi, când ea va avea vîrsta potrivită, se vor căsători. Răspunsul lui Missy, scris din Coburg, i-a fost dictat de *mama* ei. În scrisoare se spunea că, deși ținea la George, „el nu trebuie să creadă că în prietenia înfiripată între ei în Malta exista ceva hotărît”.

Refuzul familiei Edinburgh a provocat unde de șoc în întreaga familie a Reginei. Ducele de Edinburgh a aruncat vina pe *Fräulein*. Regina s-a plîns că „Georgie a pierdut-o pe Missy așteptînd prea mult”. Prințul de Wales a încetat să le mai vorbească fratelui și cumnatei sale. Prințesa de Wales a fost încîntată.

Loialitatea față de familie - față de mama sa, de Regele George al V-lea și de soția acestuia, Regina Mary - nu i-a îngăduit Reginei

60

Măria să explice pe deplin circumstanțele ce au împiedicat-o să se căsătorească cu vărul ei. În timp ce alți membri ai familiei au furnizat explicații* diverse pentru acțiunea Ducesei, Măria a făcut aluzie „sin’Hiră” dată în scris, în autobiografia sa, la ceea ce i s-a întîmplat cu adevărat. Citînd o teorie a mamei sale potrivit căreia Prințesele trebuia să se mărite foarte tinere, înainte de „a începe să gîndească prea mult și de a avea prea multe idei proprii”, Măria a arătat că apariția ei prematură pe piața europeană a căsătoriilor a neliniștit alte capete încoronate cu fiice eligibile. „Dar, a adăugat ea, tinerii Prinți au părut a fi de altă părere și înainte să fi împlinit șaisprezece ani au fost destui aceia care mi-au dat a înțelege că eram întru totul pe gustul lor.

Nu este cazul să amintesc vreun nume... dar trebuie să spun că a fost o vreme cînd inima mea a bătut pentru doi pretendenți cu același nume**, din două colțuri foarte diferite ale Europei, și am suferit foarte mult pentru că fiecare în felul lui m-a făcut să simt că stătea în puterea mea să-l fac fie fericit, fie nefericit... Nu voiam să-l fac pe nici unul să sufere, dar inima e un organ atît de complicat, iar la vîrsta aceea fragedă orice hotărîre părea încă atît de îndepărtată, în afară de aceasta, nu puteam să hotărîsc de una singură!”

*Istoriografia familiilor regale oferă două explicații pentru nerealizarea alianței dintre George și Missy. Prima și cea mai des citată este aceea că George era al doilea născut;

refuzînd să-i permită lui Missy să se căsătorească cu acesta, Ducesa de Edinburgh a sperat să-și cruțe fiica de nefericirea propriei sale vieți. Această explicație scapă din vedere faptul că cererea în căsătorie a fost avansată după moartea fratelui mai mare al lui George, deci cînd George era deja moștenitor al tronului. Cea de-a doua explicație este furnizată de Prințesa Ileana, fiica cea mică a Reginei Măria. „Motivul a fost că erau veri primari, iar bunica mea (Ducesa de Edinburgh) era categoric împotriva căsătoriei între veri... ea (Măria) voia într-adevăr să se căsătorească cu el, dar avea doar șaisprezece ani. Practic, nu cred că mama a știut de cererea în căsătorie.... De fapt, sînt conștientă că n-a știut... cea care a hotărît a fost mama ei”. Această explicație, care motivează răspunsul Ducesei pe considerente religioase - interzicerea de către Biserica Ortodoxă rusă a căsătoriei între veri primari - este nefondată dacă ținem seama de căsătoria surorii Măriei, Ducky, un an mai tîrziu, cu un văr primar dinspre tată, ca să nu mai vorbim de a doua căsătorie a ei. tot cu un văr primar, de astă dată din partea ortodoxă rusă a mamei.

****Prințul George al Angliei și Marele Duce Gheorghi Mihailovici al Rusiei**

61

Indiferent dacă Missy ar fi preferat ori nu să fie Regină a Angliei, fapt este că în primăvara anului 1891 mama ei a trimis-o în grabă la Miinchen pentru a fi curtată de Ferdinand al României. Ducesa aranjase ca Missy și Ferdinand să fie tot timpul împreună -excursii, vizite la galerii de artă, spectacole de teatru, cumpărături. „Munchenul este orașul ideal pentru un asemenea lucru... eram amîndoi tineri, văzduhul era plin de iubire, era primăvară, iar chipul mamei era fericit, plin de speranțe.”

Tînăra Prințesă de Edinburgh nu avusese niciodată pînă atunci un prilej mai nimerit de a fi pe placul mamei sale. Pe parcursul întregii ei copilării, Missy o auzise pe mama sa plîngîndu-se la nesfîrșit de Anglia, de tatăl ei, de Regină. Dintr-o dată, Ducesa devenise veselă și entuziasă, anunțînd-o pe fiica sa mai mare că o aștepta un viitor pe măsura trecutului ilustru al mamei sale. Dacă Rusia era, după spusele Ducesei, singura țară în care cei din familia regală trăiau cum se cuvine, România, așezată lîngă ea, trebuie să fie un loc încîntător de trăit, mai ales ca soție a unui Prinț german cultivat care urmează să moștenească un tron. Nu i se cerea decît să-și dea consimțămîntul.

Prințul Ferdinand era un timid, iar Missy a fost atrasă de timiditatea lui. „Îți transmitea o dorință fierbinte de a-l face să se simtă la largul lui... îți trezea sentimente materne, într-un cuvînt doreai să-l ajuți.” În pofida veseliei, farmecului și ușurinței cu care făcea conversație, Missy era extrem de naivă. „Fuseserăm ținute într-o superbă și, de ce să n-o spun, periculoasă și aproape crudă ignorare a oricărei realități... a fost o atitudine crudă, da, crud este singurul cuvînt care i se potrivește; a fost... o orbire deliberată în fața vieții așa cum este ea cu adevărat, astfel încît, cu ochii închiși și deplină încredere, să acceptăm orice destin.”

Logodna a urmat repede și a avut loc la Neue Palais din Potsdam. „Mama era radioasă și cred că Charly a fost aceea care l-a ghidat pe timidul Prinț spre momentul crucial. Pentru mine este un mister cum de a avut curajul să mă ceară de soție; dar *ajacut-o*, iar eu am acceptat - am spus «Da», ca și cum ar fi fost un cuvînt firesc și simplu de rostit.

«Da», și cu acest «da» mi-am pecetluit soarta”.

62

încîntată, Ducesa de Edinburgh a telegrafiat rudelor din întreaga Europă, proclamîndu-și triumful. Reacțiile acestora n-au fost prea entuziaste.

Recent, am fost uimiți să aflăm de logodna lui Missy cu Ferdinand al României”, scria Regina Victoria uneia dintre celelalte nepoate ale sale. „Cred că el este drăguț și părinții lui încîntători, dar țara este foarte nesigură, iar imoralitatea societății din București *însăpămîntătoare*. Firește, căsătoria va fi amînată o vreme, fiindcă Missy împlinește șaptesprezece ani abia la sfîrșitul lunii octombrie!”

Fiicei sale Vicky i-a scris: „Logodna lui Missy... ne-a luat pe toți prin surprindere... se pare că s-a ajuns la ea foarte repede. Țara este foarte nesigură, societatea - îngrozitoare, iar ea este încă un copil și afit de lipsită de experiență... Missy nu va fi soția lui Georgie... Acesta a fost visul vieții lui Affie...”

Lady Geraldine Somerset, cunoscută pentru causticul ei jurnal de curte, a scris mai tăios:

„Sîntem dezgustați să vedem anunțul căsătoriei biete și foarte drăguței Prințese Măria de Edinburgh *cu Principele României!!!* E o cruzime și o rușine să legi această frumoasă fată de o Românie semibarbară și de un bărbat despre care o Europă întreagă știe că iubește cu disperare altă femeie... Păcat”.

Drept răspuns la aceste comentarii, Ducesa de Edinburgh a anunțat că a dorit tot timpul ca Missy să se mărite cu George. Evident, o manevră șireată, această schimbare totală de atitudine a fost regizată pentru a ascunde mașinațiile ei anterioare și pentru a-l împăca pe propriul soț cu fratele său. Regina a fost repede păcălită: „Mă tem că Bertie este foarte furios, dar este nedrept și greșește. Affie și Măria l-au vrut pe George, și din punct de vedere monden ar fi fost o partidă mult mai bună și mai importantă decît aceasta. Nu au *alergat* după asta, cum zice Bertie. Măria (Ducesa de Edinburgh) nu s-a dus la Potsdam pentru *asta*, ci pentru că Dona (împărăteasa Germaniei) a insistat foarte mult, *dorind-o* pe Missy pentru odiosul Gunther (fratele mai mic și destrăbălat al împărătesei)... Bietul George... nu e supărat”.

Pentru toți ceilalți însă era limpede că Ducesa de Edinburgh îi alesese lui Missy soțul; „fericit și plin de speranțe” era chipul mamei, nu al lui Missy. Pînă la urmă, Reginei i-au fost deschiși

63

ochii și după aceea a vorbit mereu de Missy ca de o „mare victimă... ce trebuie compătimită enorm”.

O dată trecută emoția logodnei, Măria a rămas să se gîndească cum să se descurce cu tatăl ei, care nu-l cunoscuse pe Ferdinand, și cu Regina Victoria. „Tata nu participase la logodnă și conștiința mi-era întrucîtva neîmpăcată; simțeam, aproape știam, că tata avusese alte visuri. Mai era apoi și Bunica-Regină, ea trebuia să-și dea consimțămîntul în legătură cu viitorul meu soț; nici una dintre nepoate nu se căsătorea fără aprobarea ei. Trebuia să mergem la Windsor ca să fim «inspectați», ceea ce era un supliciu cumplit.”

În afara propriei familii englezești mai erau rudele germane ale lui Ferdinand, îndeosebi Regele Carol al României. „Nu trebuia să te afli de multă vreme în compania lui Ferdinand, Principele Moștenitor al României, ca să descoperi *cader Onkel* (Unchiul), cum îi spunea el, era o prezență aproape apăsătoare în viața lui. Cînd vorbea de el, ochii lui exprimau ceva ce aducea a neliniște, dar nu era prea departe de teamă; aveai impresia că un frison i se strecoară pe șira spinării.”

Regele Carol a fost primul. S-a hotărît ca înîlnirea să aibă loc la Castelul Sigmaringen, reședința și locul de obîrșie al dinastiei Hohenzollern. Castelul, un mare edificiu feudal care domină ținutul verde șvăbesc, se reflectă în apele calme ale Dunării, un fluviu liniștit și îngust în acest loc, foarte aproape de izvoare, în sud-vestul Germaniei.

Astăzi, vechiul castel, construit pe un deal abrupt și avînd pretutindeni o înălțime între cinci și zece niveluri, pare destul de primitor. Amestecul de turnuri din cărămidă roșie și acoperișuri este prietenos, piatra îmbătrînită este liniștitoare. Există o multitudine veselă de homuri neregulate și turlle, de curți și ganguri, estompate de viță unduitoare, copaci bătrîni și apa care curge molcom la poale.

O dată pătruns în interior, însă, vizitatorul înțelege - așa cum a înțeles probabil și Ducesa- că Sigmaringen a fost și este un domeniu exclusiv bărbătesc. De la intrarea cu boltă joasă, încadrată de steagurile sfîșiate în luptă ale regimentului Hohenzollernilor, la vastele săli cu trofee, înșesate cu mii de ramuri de coarne de cerb, sînt prea puține lucrurile care să sugereze prezența femeilor printre războinici. Un salon franțuzesc ori o

64

oglinză venețiană fistichie pare să facă notă discordantă cu interiorul sumbru al castelului. Spre deosebire de harababura veselă preferată de ramura engleză a familiei sale, ori de prețiozitatea aurită franceză adoptată de ruși, acest castel german vorbea autoritar, chiar dacă în tăcere, despre rolul pe care viitoarele ei rude prin alianță așteptau să-l îndeplinească Missy. Prințesa Măria de Edinburgh a fost predată de mama ei clanului Hohenzollern din considerente pur educaționale.

Familia Hohenzollern-Sigmaringen este cea mai veche ramură a dinastiei Hohenzollern, care a domnit în Germania pînă în anul 1918. Spre deosebire de rudele lor care s-au aflat pe tron,

membrii acestei familii sînt catolici. În timpul valului revoluționar care a măturat Europa către finele deceniului al cincilea din secolul trecut, bunicul lui Ferdinand, Prințul Karl Anton, a renunțat la tron în favoarea vărului său, Regele Prusiei. Karl Anton a avut patru fii, dintre care Prințul Leopold, viitorul socru al lui Missy, era cel mai mare, iar Prințul Karl, care a devenit Regele Carol al României, al doilea. Cînd Missy a intrat în familie, Prințul Leopold era șeful Casei de Hohenzollern.

Missy l-a plăcut pe viitorul ei socru din prima clipă. Cu fața prelungă și delicată, ochii de culoare deschisă și barba de un blond șters, Prințul Leopold era categoric un bărbat frumos. Nu același lucru putea fi spus despre viitoarea ei soacră, Prințesa Antonia. „Auzind că fusese o mare frumusețe, ardeam de nerăbdare să o văd, dar nu m-am putut împăca cu figura palidă, buzele livide și nasul grecesc al acestei femei cu bustul prea mic și picioarele prea lungi. Aceste proporții pot fi uneori frumoase, dar în cazul ei, cu șoldurile ei enorme, era ceva care te făcea să te simți foarte stingherit.”

Invalidă, Prințesa Antonia era întotdeauna gătită cu rochii și bijuterii superbe pentru reuniunile de familie prestabilite; ea a întâmpinat-o cu bucurie pe Missy, deși dezaproba căsătoria fiului ei preferat cu o Prințesa protestantă. Fiind supărată la data aceea pe soția fratelui mai mare al lui Ferdinand, ea a găsit potrivit s-o copleșească pe Missy, viitoarea ei noră, cu un plus de afecțiune menit s-o rănească pe nora pe care o avea deja. Deși avea o educație aleasă, Prințesa Antonia trăia, după spusele Măriei, „într-un

65

cerc restrîns de reguli, prejudecăți și conveniențe, pe care le considera perfecțiunea... îngădită de religia ei, îngrijindu-și sănătatea precară; toată lumea o servea, avea grijă de ea, o răsfăță”. Portretele Prințesei Antonia confirmă descrierea făcută de Missy, aceea a unei femei critice și nemulțumite.

Mama lui Missy s-a simțit fericită la Sigmaringen. Morga Curții de la Sigmaringen îi convenea de minune, găsind o adevărată desfătare în erudiția membrilor ei. Ducesa de Edinburgh adusese cu ea toți copiii și întreaga suită, inclusiv pe dr. Rolfs și pe *Frauld*. Singurul absent era tatăl lui Missy.

După mai multe zile liniștite petrecute în ținut, ceilalți membri ai familiei au devenit vizibil neliniștiți pe măsură ce se apropia ziua sosirii fratelui mai mic al Prințului Leopold, Regele Carol al României. Pînă și imperturbabila Ducesă a părut a fi „puțin emoționată și agitată” cînd și-a inspectat copiii înaintea marelui eveniment, întreaga familie, în ținută de gală, a străbătut în trăsură satul german, pavoazat cu drapele românești în culorile roșu, galben și albastru, pentru o primire oficială.

În ciuda publicității ce i se făcuse, Regele Carol, în came și oase, avea să fie deccpționant. Fotografiile lui lăsaseră într-adevăr impresia de austeritate și disciplină. Dar ochii lui pătrunzători, nasul acvilin și barba neagră agresiv de ascuțită ar fi cerut o siluetă impunătoare, iar trupul Regelui Carol nu era suficient de mare în comparație cu chipul său. Missy nu a fost impresionată. „Mi-a părut un bărbat mai degrabă scund, cu genunchii oarecum arcuiți și picioarele, în cizme cu talpa groasă, excesiv de ferm înfipite în pămînt... Mișcările sale erau încete și deliberate, cu un soi de măreție conștientă... mișcările unui om care, avînd deplin control asupra lui însuși, putea să-i aibă sub control și să-i domine și pe alții. Lăsînd însă la o parte toate acestea, primul contact cu «Unchiul» nu a fost deloc pe măsura așteptărilor mele.”

La Sigmaringen, Missy s-a confruntat cu o problemă de viață care a marcat contactul ei inițial cu un întreg clan ce avea să joace un rol important în viitorul său - concurența dintre logodnicul ei și sora sa Ducky pentru afecțiunea sa. Missy a trebuit să se împartă între două iubiri, ambele la fel de importante în mintea ei de adolescentă. Nando (a adoptat porecla lui Ferdinand dată de familia sa) nu suporta să nu tic în preajma lui. „Voia întotdeauna

66

să fie singur cu mine și suferea din pricina tuturor celorlalți care-și revendicau partea lor de atenție și afecțiune.”

Alegerea datei și locului viitoarei căsătorii a ridicat unele dificultăți, agravate de

resentimentele Reginei Victoria și Ducelui de Edinburgh în legătură cu căsătoria în sine. După mai multe discuții s-a hotărât amânarea ceremoniei până în luna ianuarie a anului următor (1893), în așa fel încât Măria să fi împlinit vârsta de șaptesprezece ani. Căsătorindu-se cu un catolic, Măria renunța la orice drepturi la tronul Angliei, în plus, propusa căsătorie între un Prinț catolic și o Prințesă protestantă, care își va crește apoi copiii conform Bisericii Ortodoxe române - religia oficială din viitoarea țară - crease încordare în relațiile dintre familia Hohenzollem, catolică, și Papa. În timp ce la pontif au fost trimiși ambasadori spre a-l îmbuna, familia s-a apucat să aleagă un loc pentru festivități.

Regina Victoria voia ca Missy să se căsătorească în Capela St. George de la Castelul Windsor, la fel ca toți nepoții ei din Anglia. Dar cum trebuia să aibă loc două ceremonii, una pentru fiecare religie, și cum nici una dintre Biserici nu a vrut să renunțe la onoarea de a fi prima care oficiază căsătoria, planurile cu privire la celebrarea căsătoriei la Windsor au trebuit să fie abandonate. Missy a fost dezamăgită. Mama ei era încântată. Duceasa ar fi dorit ca toată ceremonia de căsătorie să se celebreze la Coburg, unde avea să fie în curînd stăpîină, însă rudele lui Missy din Anglia au refuzat să participe la ceremonie dacă aceasta avea loc la curtea desfrînatului unchi Emst. Au fost necesare de cîteva luni pînă ce toată lumea a căzut de acord asupra locului - Castelul Sigmaringen - „rezolvare, scria Măria, care pe mine personal mă interesa prea puțin”.

Cum prima întîlnire dintre familiile Edinburgh și Hohenzollem a fost încununată de succes, s-a hotărît să aibă loc o a doua, găzduită de Kaiser. Dorind să-și arate bunăvoința față de ramura mai veche, deși mai puțin puternică, a Casei domnitoare din Germania, Wilhelm al II-lea a ales ca loc al întîlnirii Burgul Hohenzollem. Veche reședință a dinastiei, acesta era frecventat în mod egal de toți membrii clanului și părea să fie un loc ideal pentru o nouă reuniune de familie.

Datînd din secolul al XI-lea, castelul se înălța brusc și

67

impresionant din cîmpiile întinse ale Șvabiei. Însă, la data la care l-a văzut Missy, castelul fusese restaurat într-un stil gotic atît de fals, încît poziția lui - conturîndu-se amenințător prin ceață—era trăsătura sa cea mai impresionantă. Ca să pătrunzi în acest bastion de creneluri și parapete, era nevoie să parcurgi un drum în serpentine aproape perpendicular. Familia Edinburgh a trebuit să treacă peste un pod mobil, printr-un tunel lung și întunecos și pe sub un turn de apărare înainte de a ajunge la castelul propriu-zis. În interior, arhitectura militară severă era brusc și neverosimil atenuată de un ciudat arbore genealogic înfrunzit care se întindea de la podea puia în tavanul holului de la intrare. Era limpede că Burg Hohenzollem era păstrat mai puțin ca reședință și mai mult ca monument de familie. De fapt, nimeni nu locuise vreodată acolo.

Castelul era plin cu nenumărate amintiri despre iluștrii strămoși ai lui Ferdinand - portrete, tapiserii, uniforme, steaguri și sarcofage. Neimpresionată de toată această panoplie, Missy a fost afectată de reacția logodnicului ei la toastul rostit de Regele României la un banchet. Regele s-a ridicat în picioare ca să vorbească, „extrem de conștient de importanța lui” în viața lui Missy și a lui Ferdinand. „Pennitci-mi să beau, a spus el, uitîndu-se la tînărul cuplu, în cinstea «zilei voastre de miere» (*Honigtag*).”

Ferdinand a pălit. Deși a ridicat politicoș paharul, buna lui dispoziție fusese vizibil afectată, iar mîna îi tremura. „Profund abătut”, a tras-o pe logodnică într-un colț de îndată ce masa s-a terminat.

„- Ai auzit? a întrebat el, cu nările tremurînde.

4 Ce să aud?

5 A spus «*Honigtag*».

6 Ei, și? Mi s-a părut foarte amabil și plin de bunăvoință.

7 «Ei și?» Nu-ți dai seama ce-a vrut să spună? A vrut să spună că în loc de o lună de miere ne va permite doar o zi de

miere! Așa e el - nu-l interesează și nu arc înțelegere pentru sentimentele altora. După Unchiu' nu există decît muncă, iară

nici un pic de relaxare, de la începutul și pînă la sfîrșitul anului, în toate anotimpurile. Nu l-a interesat nici cînd a fost vorba de o

lună de miere pentru el... nu se gîncește decît la îndatoriri, nu are nici o slăbiciune și pretinde

ca toată lumea să fie la fel. Mereu se întâmplă așa, totul trebuie sacrificat. Nu arc sentimente și nici înțelegere pentru nevoile și dorințele celor tineri. Când este vorba de probleme de stat, e absolut necruțător!"

Atunci, Missy a fost deconcertată de lacrimile de frustrare ale logodnicului ei. „Mai târziu, scria ea, am înțeles."

Imediat după încheierea vizitelor de prezentare în Germania, Ducesa de Edinburgh și Missy l-au luat pe Nando să cunoască familia din Anglia. În ciuda timidității lui, prezentarea la Regină s-a desfășurat cu bine mulțumită Victoriei însăși. Bunica lui Missy i-a vorbit tânărului în germană despre părinții lui, spunându-i că păstra un portret al mamei lui în apartamentele sale. (Asemenea bunicilor englezi ai lui Missy, Prințesa Antonia era o Coburg.) Când la micul dejun Ferdinand a comis gafa de a-și înmuia cornul în cafea, Regina a anunțat că trebuia să mai ia cu ea micul dejun cât de curînd, în așa fel ca să-și poată „bea" împreună cornurile „după bunul și vechiul obicei german".

Și Regele Carol al României a trecut printr-un moment dificil în timpul vizitei la Windsor. Întrebat de Regina Victoria dacă era adevărat că Ferdinand fusese logodit cu o altă fată înaintea lui Missy, Carol a ocolit adevărul spunînd că idila nu fusese nimic altceva decît o născocire a imaginației aprinse a soției sale, Regina Elisabeta. Regina României era renumită pentru ideile ei fanteziste, iar aceasta a fost una din situațiile în care celebrele ei ciudățenii i-au servit de minune soțului.

La Windsor, Principele Moștenitor al României a fost ca un copil în vacanță școlară. Deși Regele Carol a profitat de șederea în Anglia pentru a vizita instituții financiare, încercînd să obțină capital străin pentru resursele neexploatate ale României, nepotul său a refuzat să-l însoțească. „N-a fost niciodată îndrăgostit, așa că nu înțelege că eu mă aflu aici ca să fiu fericit, nu să fiu tîrît în vizite pe la instituțiile de stat."

Missy nu avea inima la fel de ușoară ca a logodnicului ei. „Am avut tot timpul tristul sentiment... că tata va fi decepționai, și poate și alții. Logodnicul meu era complet străin și... atît de departe ele viața aceea care a fost cîndva a mea, străin de îndrăgita atmosferă malteză, practic de tot ceea ce însemna obîrșia mea. Mă simțeam întrucîtva o trădătoare și de aceea dragostea

69

înflăcărată a lui Nando, precum și toate zîmbetelc și încurajările mamei n-au reușit să mă facă să mă simt pe deplin fericită... Mi-am ascuns dezolarea cît am putut mai bine, mobilizîndu-mă pentru fiecare nouă întîlnire: cu tata, cu bunica, cu toți unchii, mătușile și verii și cu George, mai ales George, mult adoratul meu prieten din frumoasele zile malteze."

Întîlnirea cu Prințul George a avut loc pe culoarul larg și boltit de la Windsor, sub privirile familiei lor comune și pe fundalul unor îndrăgite comori, tablouri și statui. „Sînt îmbrăcată cu rochia mea cea mai bună... la castel au sosit oaspeți, printre alții și vărul George. Cred că era și unchiul Bertie, dar eu nu mi-l amintesc decît pe vămî George ... Este prima noastră întîlnire după ce am ales un nou port, după ce am dat foc corăbiilor în urma mea. Inima-mi bate cu putere... Am tot timpul acel sentiment dureros că într-un fel sau altul am trădat tot ceea ce am iubit..."

«Ei bine, Missy?» Vărul George e foarte amabil și foarte drăguț, dar eu am un nod în gît. Evităm să vorbim de frumoasele zile malteze, căci atunci n-aș fi putut să suport, în momentul acela în care îmi întorsesem fața către o țară foarte îndepărtată."

Missy, împreună cu mama și surorile ei au petrecut vara și toamna anului 1892 cînd în Anglia, cînd în Germania, unde le vizita adesea Principele Moștenitor al României. Era limpede că Ferdinand prefera să-și întîlnească logodnica în țara lui natală. Deși îi scria fratelui său mai marc că Regina Victoria era „în general... foarte amabilă cu mine", el s-a plîns de o „anumită invidie și insolență" existente la Windsor - datorate, fără îndoială, dezamăgirii familiei. Revenit la Coburg, el s-a declarat „în al nouălea cer alături de micuța mea scumpă".

„Micuța scumpă" era mai puțin extaziată. Atentă să spună și să seric numai ceea ce trebuia, Missy a început curînd să-și dea scama că ea și Nando nu se potriveau chiar de minune. „Mama... a

fost aproape absurd de preocupată să nu pricep nimic din realitățile vieții", povestea Măria. „Aveam să fiu dusă la altar complet inocentă... Au existat însă unele momente când mi-a străfulgerat prin minte că Nando și cu mine nu aveam poate exact aceleași preferințe."

70 '

Missy de Edinburgh era un produs al Angliei; îndrăzneala fizică și câștigul la jocuri (ori pierderea lor cu vervă) i se păreau lucruri firești. Pe de altă parte, Ferdinand nu putea pricepe de ce dacă de pildă, călăreau și începea să plouă, ca insista să rămână în sa pe când el avea înțelepciunea de a se adăposti într-o trăsură călduroasă și uscată, lăsând calul în scama celor angajați în acest scop în vreme ce pentru Missy erau importante calitățile sportive pentru Nando conta rafinamentul intelectual. El a fost surprins de indiferența lui Missy față de superioritatea culturii germane și nu a ezitat să se alăture Ducesei, doctorului Rolfs și verișoarei Charly în satirizarea adorabilei ei ignorante.

În pofida neliniștii legate de fundamentala nepotrivire, Missy a respectat regulile jocului pe care i-l impusese mama sa. Răspunzând unei scrisori a Reginei Victoria, ea scria: „Voi încerca să urmez bunele tale sfaturi, dragă bunică, și deși sarcina mea poate părea dificilă la prima vedere, sînt sigură că atît Ferdinand, cît și Regele vor face tot ce le stă în putință să mi-o ușureze. Nu sînt deloc speriată că plec așa departe și într-o țară atît de diferită de cele cu care am fost obișnuită... Mă bucur că o să te văd peste foarte puțină vreme și sînt încîntată că poate veni și Ferdinand, deoarece, firește, sînt foarte tristă cînd nu sîntem împreună"

Atracția lui Missy față de logodnicul ei era copilărească. Cînd erau împreună, schimbau sărutări, iar cînd erau departe unul de celălalt, răspundea scrisorilor lui de dragoste. Acestea soseau -aproape zilnic, mărturisind senzația de singurătate a Principelui Moștenitor și convingerea lui că niciodată pînă atunci nu mai,, existaseră alți doi oameni care „să se iubească mai mult și să fie mai fericiți decît noi doi". Ferdinand îi spunea lui Missy că „trebuie să le arătăm dragilor noștri părinți cît de recunoscători le sîntem, pentru că... ne-au lăsat să ne găsim și să fim atît de fericiți", și promițînd părinților lui că el și mireasa sa vor fi „copii buni și ascultători."

Cînd Missy a recunoscut că viitorul o neliniște, Nando a încercat s-o liniștească, „îmi scrii că uneori ești foarte tristă la gîndul că peste cîteva luni vei părăsi căminul părintesc pentru unul nou și complet necunoscut. Oh, înțeleg foarte bine ce simți,

71

pentru că cu însumi simt la fel." „O să fie într-adevăr ciudat să n-o ai pe mama lîngă tine, dar eu voi încerca să fiu totul pentru tine... tu o să fii copilul meu și eu te voi călăuzi. Pe urmă, serile nu vor mai fi desigur plicticoase, fiindcă vei fi aici și, după ce termin jocul de biliard, ne putem duce în încăperile noastre." Un îndrăgostit caraghios de taciturn, devorat de pași ane, Principele Moștenitor se autodescria „sărind de bucurie ca un șoarece la nașterea progeniturii... Dorințele mele sînt atît de arzătoare și eu sînt atît de sentimental!"

Înainte ca Prințesa de Edinburgh să se poată căsători cu moștenitorul tronului românesc, mai era de făcut o vizită de prezentare - aceea la Regina Elisabeta a României. Soția Regelui Carol I era fosta Elisabeta de Wied, fata ale cărei fantezii artistice îl speriaseră pe total lui Missy cu treizeci de ani mai înainte. Regina Elisabeta, al cărei pseudonim literar era Carmen Sylva, trăia la data aceea în Germania în dizgrație, alungată din România de Rege pentru rolul avut în idila Ferdinand - Elena Văcărescu. Lui Missy nu i s-a spus acest lucru. Ea a fost lăsată să creadă că Regina României, temporar invalidă, nu va putea să participe personal la căsătorie și, în consecință, trebuia să-i facă o vizită la reședința familiei sale din Germania.

Întîmpinată la poarta castelului din Neuwied de un grup înfricoșător, alcătuit dintr-un orb,

un surd, un mut și un șchiop, Missy a descoperit curînd că mama Reginei Elisabeta era o tămăduitoare psihică și că acești oameni locuiau cu ea în speranța unei vindecări miraculoase. Bătrîna Prințesă de Wied a fost plăcută, ospitalieră și excelentă interlocutoare pînă cînd Ducea de Edinburgh s-a interesat de sănătatea fiicei sale, Regina României. Mama și-a ridicat atunci mîinile și le-a spus ce povară era Elisabeta, cum de mai multe luni era șchioapă, ori paralizată, ori își imagina că este, cum nu putea nici să umble, nici să stea în picioare. „Ah, Elisabeta mea este foarte trăsniță... un adevărat temperament de poet, întotdeauna tentată să ia lucrurile în tragic, dar acum, vai, sînt destule motive să fie așa.

„- Vom avea plăcerea s-o vedem pe fiica dumneavoastră?

- Ah, Doamne, da! E pregătită, o să vă primească, pictează

72

în *pat*, *pictează* tot timpul. Uneori se ocupă de poezie, numai de poezie, alteori de muzică, dar acum pictează, pictează tablouri foarte mari, greu de pictat în *pat*. Dar Elisabetei îi plac lucrurile dificile."

Regina Elisabeta a României pregătise cu grijă decorul acestei prime întâlniri cu viitoarea și nedorita ei succesoare. Situația se preta la dramatizare, iar Regina Elisabeta era o tragediană entuziastă. Lumina se revărsa peste invalidă, îmbrăcată în alb și rezemată între perne albe pe patul ei de suferință pentru a o primi pe „*aceea care* uzurpa locul fetei pe care o alesese ea". A strîns-o pe Missy la piept, spunîndu-i *lieb Kindchen* (dragă copilă), ochii i s-au împăienjenit de emoție și și-a trecut mîinile peste fața și părul blond a) lui Missy. Mai tîrziu, invalida a fost adusă la masă într-un scaun înalt cu rotile. Drapată în cașmir alb, cu părul alb revărsat pe umeri, ea a privit stăruitor spre grupul de oaspeți, „ca o mare preoteasă care propăvăduiește convingeri stranii, prea complicate pentru mințile obișnuite".

Călătoria la Sigmaringen în vederea căsătoriei lui Missy s-a făcut într-o mare lipsă de confort, deoarece Ducei de Edinburgh nu-i plăceau vagoanele-salon și refuzase toate ofertele de transport mai luxos. Grupul a călătorit în vagoane vechi, hodorogite, lipsite de cel mai elementar confort. Compartimentele erau complet izolate unele de altele, fără paturi și apă caldă. Missy și Ducky au stat împreună și au donnit pe pardoseala rece și murdară.

Hurducăită împreună cu sora sa în călătoria spre sud, mireasa trebuie să fi avut timp să mediteze asupra viitorului ei nesigur. Ca alte fete din vremea ei, nu avea idee și nici cunoștință despre viața sexuală. Spre deosebire de ele, ea nu se putea baza pe o comunicare cu viitorul ei soț. Oricît de mult o iubea Ferdinand, timiditatea și nevoia disperată de a fi pe placul părinților l-au împiedicat să creeze o punte emoțională între ei. Ca tînără și frumoasă Prințesă-mireasă ce era, Missy ar fi trebuit să fie mai încîntătoare ca oricînd în această călătorie spre castelul de basm din decorul înzăpezit. Ochii ei albaștri, de obicei strălucitori și veseli, erau umbriți de perspectiva necunoscutului și a unui nou tel de supunere, pricinuită de mina îngrijorată a lui Nando.

73

Deși a încercat, în cea mai bună manieră englezească, să arate lumii un chip ^irajos, ea a părut „mică, stîngace și pierdută" cu prilejul numeroaselor banchete, recepții și baluri date în onoarea ei. Imbrăcală tot timpul în toalete noi și pmlînd bijutcri i frumoase— mama sa i-a dat multe din bijuteriile rusești -, ea nu a avut nimic de spus mulțimii copleșitoare de capete încoronate și viitori supuși care s-au adunat să o salute. Și, firește, Ducele de Edinburgh n-a făcut nimic să îmbunătățească lucrurile. Cu cîtva zile înainte de căsătorie, el a chemat-o pe Missy în apartamentele sale să-i spună că primea o zestre de un milion de franci francezi. Imbrățișînd-o, Ducele a izbucnit în plîns, spunîndu-i că altele fuseseră visurile sale cu privire la viitorul ei.

Dintre capetele încoronate prezente, cel mai important a fost împăratul Wilhelm al II-lea, care a venit cu „o suită jenant de numeroasă, alcătuită din curteni deranjant de masivi, în uniforme strălucitoare". Kaiserul și-a schimbat zilnic uniforme, la fel de des precum își schimbau doamnele rochiile și cu aceeași grijă pentru asortarea culorilor. Această etalare a culminat cu

un grandios final la miezul nopții, când Kaiserul și-a făcut apariția într-un veșmînt de un alb orbitor, cu mănuși uriașe de fier, cizmele lucitor de lustruite și un coif a *la* Lohengrin, cu o acvilă în vîrf. Aghiotanții săi, înalți și frumoși, arătau mult mai bine în uniforme lor decît Preaînaltul însuși, în veșmîntul său alb de cavaler, vărul VVilly aducea mai degrabă cu un personaj de operă comică.

În dimineața de 1 O ianuarie 1893, Missy s-a trezit în dangătul clopotelor de cununie. Era o zi rece de iarnă. Ceremonia a fost celebrată de trei ori -civilă, catolică și protestantă. Ceremonia catolică a fost cea mai impresionantă, fiindcă Ferdinand era devotat credinței sale. Slujba a fost interminabil de lungă, dar mireasa a găsit o oarecare alinare în culturile latinești monotone; „M-au învăluit într-un soi de transă protectoare, care mi-a potolit teama și a lăsat speranța să se strecoare în inima mea care bătea înspăimîntător de tare.”

Ceremonia anglicană s-a desfășurat într-un mic antreu al Sălii Strămoșilor din castelul Sigmaringen, oficiată de un preot din marina britanică. Missy a traversat ceremoniile și banchetul de

74

nuntă „ca și cum ar fi fost un vis, un vis îndepărtat, în care jucam un rol de vis”.

Prințesa din vis purta o rochie albă din mătase grea reiața, cu ^a fi crîdă în formă de clopot și mînecele exagerate de la începutul anilor 90. Rochia era brodată cu perle și bănuți minuscule din areint întrucît nu-i plăceau voalurile din dantelă, i s-a permis să ^o ar te unul de tul, prins de o diademă din diamante peste care era așezată o coroană din flori ^o ar de portocal. A fost singura concesiune ce i s-a permis, în rest, ideile romantice ale lui Missy în legătură cu o vestimentație rafinată s-au topit în fața preferinței mamei sale pentru o costumație greoaie, în memorii, ea s-a autodescrie drept o „fetiță subțire și tară forme, cu părul foarte blond, ondulat *ă la* Regina Alexandra, pieptănat cuminte pe frunte”, spunînd că i-a lipsit demnitatea necesară pentru a face față ocaziei și greutății excesive a veșmintelor.

Nici impresiile despre luna de miere nu lasă să se înțeleagă că ar fi fost o mireasă fericită. Tatăl lui Ferdinand le-a pus la dispoziție pentru intimitate castelul de vînătoare de la Krauchenwies, aflat în pădurea din apropiere de Sigmaringen. Prietenos atît cît poate fi un castel, Krauchenwies are doar două niveluri și este construit în formă de U. Cu zidurile sale de culoare galbenă, obloanele verzi și acoperișul de un roșu șters, castelul era, scria Măria, „mai mult pitoresc decît confortabil, însă un cadru foarte romantic pentru o lună de miere”. Orele și zilele, așa cum le indica ceasul mare de la intrare, se scurgeau însă chinuitor de încet pentru proaspăta mireasă. „Era iarnă, noi eram timizi și încă străini unul față de celălalt și nu era absolut nimic de făcut. Nando nu era un bărbat spiritual și nici unul plin de imaginație, așa încît nu prea știa ce să facă s-o întrețină pe tînăra și atît de copilăroasa lui soție.”

Și din punctul de vedere al apropierei fizice luna de miere a fost un eșec. Missy a părăsit patul nupțial decepționată, însingurată, cu dorința de a citi un roman de dragoste. Nando l-a părăsit cu sentimentul că a fost stîngaci și grosolan. Măria a oferit o explicație delicată, anume că soțul ei „era teribil, aproape crud de îndrăgostit, în felul meu imatur, am încercat să răspund pasiunii sale, dar eram avidă și însetată de ceva mai mult... Totul

75

îmi lăsase un sentiment de neîmplinire; parcă mai așteptam ceva ce nu s-a întîmplat”. Mulți ani mai tîrziu, ea îi povestea unei prietene: „M-am căsătorit atît de tînără... nimic nu se trezise în mine... căsătoria a fost pentru mine un șoc neplăcut și numai cu foarte mare greutate am izbutit să-mi obișnuiesc mintea... s-o accepte”.

Înainte de a porni în lunga călătorie spre România, Missy a avut permisiunea să se oprească pentru cîteva zile în Coburg pentru a-și lua rămas bun. În noaptea dinaintea plecării a fost bolnavă. Ducea, care refuza să recunoască pînă și posibilitatea unei slăbiciuni ori a unei boli la fiica sa, a trimis-o la culcare devreme și a venit să-i spună noapte bună.

„Amîndouă am încercat să bravăm; știam că maniei nu-i plăceau efuziunile sentimentale...”

așa că mi-am înghițit lacrimile de spaimă și durere ce izvorau din mine la gândul despărțirii de a doua zi. Am mai îmbrățișat-o totuși încă o dată, dar nu ne-am spus nici un cuvânt."

Ducesa a ieșit din încăpere pentru a mai da unele sfaturi de ultim moment proaspătului ei ginere. Missy nu a încercat să asculte conversația, dar a auzit-o pe mama ei spunând: „«Trebuie să mă mai uit o dată la ea...» și în deschizătura ușii, uitându-se pe furiș, apărui chipul ei drag, iar pe obraji i se prelingeau lacrimi. Văzînd că eram trează, a izbutit să schițeze un zîmbet curajos și am clătinat ușor din cap una către cealaltă. Aș fi vrut să-mi încolăcesc brațele în jurul ei, să-mi lipesc fața de obrajii ei umezi și să plîng cît mă țineau puterile, însă educația mea spartană făcea imposibilă orice efuziune de acest fel... Nu am îndrăznit, așa că ne-am zîmbit și, firește, m-am făcut că nu i-am observat lacrimile. Dar luni de-a rîndul după aceea, devorată de singurătate și de dorul de casa părintească în acea țară îndepărtată, chipul curajos al mamei, scăldat în lacrimi, uitându-se pe furiș prin ușa întredeschisă, mi-a revenit mereu în minte, provocîndu-mi o suferință insuportabilă... așa încît am fost deseori nevoită să-mi îngrop fața în pernă ca să nu urlu de durere și dor: mamă... mamă... mamă!"

PARTEA A TREIA

PRINCIPESA MOȘTENITOARE

Capitolul 4

Românii nu sînt o națiune, ci sînt o profesie.

OTTO VON BISMARCK

Cînd trenul cu tinerii căsătoriți s-a urnit din gara Coburg, Principesa Moștenitoare a României a fost cuprinsă de disperare. Neobișnuită cu stările depresive, Missy a vrut să i se destăinuie lui lady Monson, una din doamnele de companie ale mamei sale, trimisă s-o însoțească. Crescută de o femeie care se prezenta pe sine drept autoritatea supremă în orice privință, mireasa de șaptesprezece ani s-a simțit pierdută cînd a fost despărțită de sursa de înțelepciune. Simțea nevoia să umple golul cu un alt mentor, dar soțul ei nu a fost de acord. După experiența avută cu Elena Văcărescu, își impusese să se lecuiască de luxul de a se mai încrede în cineva. Lui Missy i se va îngădui să aibă legături apropiate doar cu el.

Călătoria a fost întreruptă de o vizită oficială la Viena, unde tînărul cuplu urma să prezinte omagii împăratului Austriei, Franz Joseph. Totul, în noua viață a lui Missy, avea să fie făcut de acum încolo cu un scop anume - scopul Regelui Carol. Această vizită urmărea întărirea legăturilor dintre mica Românie și marele Imperiu Austro-Ungar, care în 1893 continua să fie una din puterile ce controlau Europa. Mai exista și un motiv personal.

Cu cinci ani mai înainte Franz Joseph spusese despre Regele Carol că este „un fanfaron îngîmfat și miop”. Ca argument al proastei conduceri pe care o exercita Carol în România, împăratul

a menționat neglijența Regelui în a-și asigura urmași la tron. Asta se întîmpla în 1888, cu un an înainte ca Ferdinand să fi fost declarat oficial Principe Moștenitor. Acum, cînd Ferdinand se însurase cu o nepoată a Reginei Victoria și pe deasupra o frumusețe, era foarte limpede că Regele României știuse să rezolve foarte bine problemele dinastice. Și mai știa că acest lucru nu va trece neobservat de Franz Joseph.

În timpul vizitei, Măria a fost oaspete de onoare la un mare dineu la palatul Hofburg. „Masa,

povestea ca, era acoperită cu flori frumoase și o veselă superbă de aur, am mâncat din splendide farfurii de porțelan vechi, muzica a fost excelentă și a fost foarte multă lumină." La Hofburg, lumina provenea de la niște candelabre alungite din argint și cristal, care cădeau destul de des, punând în pericol integritatea corporală a oaspeților împăratului. Un alt risc pe care îl implica un dejun la palat era foamea, întrucât Franz Joseph detesta conversația banală, își instruisese personalul să servească și să strângă un festin alcătuit din douăsprezece feluri de mâncare în mai puțin de o oră, felul următor fiind adus în momentul în care împăratul termina de mâncat ultimul fel. Ceea ce făcea ca oaspeții așezați la coada mesei să se trezească cu farfuriile smulse de sub nas înainte să fi apucat să înceapă să mănânce. Așezată lângă Franz Joseph, Măria nu a observat nimic din toate acestea. Scara i-a stricat-o doar o pată mare de grăsime pe rochia de culoare roz pal.

Împăratul Franz Joseph l-a privit pe noul Principe Moștenitor al României cu un amestec de interes și milă. „Trimițeți ceva mult prea frumos în România. Nu pricep cum de s-a putut hotărî Ducesa de Edinburgh să facă așa ceva”, i-a spus el în timpul dineului lui lady Wallpurga Paget, soția ambasadurii britanice.

„Lady Paget: Ca rusoaică, ea are poate mai multă simpatie pentru acești semibarbari decât poate să simtă o minte de german.

Franz Joseph: Semibarbari! Din păcate, sînt mult prea civilizați. Din punct de vedere politic, nu putem fi îndeajuns de recunoscători Ducesei de Edinburgh... Sper doar ca Regele României să nu vrea să-i dădăcească prea mult. Nu-mi place ideea ca tînărul cuplu să locuiască în același palat cu ci.

Lady Paget: Cred că se simte singur și mă tem că boala

80

Reginei nu dă nici un semn de ameliorare, iar picioarele ei sînt aproape paralizate.

prânz Joseph: E complet nebună..."

Cînd Franz Joseph a spus că austriecii nu puteau fi îndeajuns de recunoscători Ducesei de Edinburgh nu a fost vorba de o simplă amabilitate de circumstanță. El exprima speranța, comună mai multor țări europene mai mici, că prezența Măriei în Balcani va atenua încordarea internațională. Opinia contemporanilor în această privință, exprimată de doi comentatori englezi, era optimistă. „Ducesei îi revine meritul de a fi negociat căsătoria dintre Principele Moștenitor al României și fiica sa cea mare, Măria -alianță matrimonială ce va contribui mai mult ca orice altceva la soluționarea pașnică a veșnic deschisei probleme orientale... Ea investește Curtea de la București cu legături strînse și intime cu Curțile Rusiei și Marii Britanii, ceea ce nu poate să nu confere forță și soliditate tronului românesc, aflat pînă acum în pericol".

Această atitudine a fost împărtășită cu entuziasm de români. Proaspăta lor Principesă Moștenitoare era nepoata Țarului, a cărei armată amenințase întotdeauna România. Ea era, totodată, nepoată a Reginei Angliei, a cărei putere se aflase ani în șir în spatele celui alt inamic istoric al României, sultanul, în plus, obîrșia și averea Măriei excludeau posibilitatea oricărei tentații de a se amesteca în intrigile politice și financiare care marinaseră România încă de la începuturile ei.

Istoria poporului român începe în regiunea din Europa de Sud-^Est numită Dacia, ai cărei locuitori au fost cucerți de romani, sub împăratul Traian, în anul 101 e.n.* Această dată este de obicei considerată ca marcînd începutul istoriei românilor, deoarece numele de „România" a fost folosit, începînd din acest moment, pentru a desemna acea parte anume din Imperiul Roman. Românii (cel puțin în perioada precomunistă) se mîndreau

* Victoria romanilor asupra dacilor a fost comemorată printr-o columnă triumfală, înălțată în Forul lui Traian din Roma; personajele sculptate pe columnă poartă îmbrăcăminte asemănătoare cu aceea a țăranilor români din secolul al XX-lea.

cu ceea ce ei considerau a fi ascendența lor pur romană și limba de origine latină; de fapt, însă, ei erau rezultatul unui secol și jumătate în care legionarii romani fecundaseră femeile dace, urmați de horde de barbari - goți, huni, bulgari, slavi și tătari - care au făcut același lucru.

Istoria politică a României moderne începe cam pe la sfârșitul secolului al XIII-lea, când vlahii, așa cum se numea acum amestecul de populație, locuiau în cele două principate de la Dunăre, cunoscute sub numele de Valahia și Moldova. Ambele au fost cucerite de turci, care nu au intervenit totuși în religia lor creștină și în dinastiile lor pămîntene. Principii, numiți domnitori, s-au succedat cu repeziciune. Rar rezistau mult timp în scaunul domnesc și de regulă mureau înainte de vreme, deoarece singura calitate pentru obținerea titlului domnesc era să ai suficiente fonduri ca să-ți cumperi de la sultan, în schimbul acestui rang, domnitorii plăteau un tribut Sublimei Porți.

Dintre acești domnitori, reputația cea mai proastă a avut-o Vlad al IV-lea, numit Vlad Țepeș, care a trăit în secolul al XV-lea. Acreditat în mod eronat în istorie de a fi servit drept model pentru Dracula, Vlad a fost un luptător feroce împotriva turcilor și a slujbașilor corupți. Specialitatea lui era aceea de a trage în țepă fără să ucidă imediat și de multe ori mînca în aer liber, înconjurat de victimele sale care urlau bălăbănindu-se înfipte în pari.

Cel mai renumit domnitor a fost Mihai Viteazul, care a izbutit, în 1600, să unească cele trei provincii: Valahia, Moldova și Transilvania. Unificarea acestor trei provincii, care corespund în linii mari României de astăzi, a durat mai puțin de un an, dar ea a servit drept inspirație pentru români vreme de secole. Trei sute de ani mai târziu, în 1918, cele trei teritorii au fost din nou reunite sub un singur guvern autonom, realizare pentru care mare parte din merite îi pot fi atribuite Reginei Măria.

După 1711, românii nu li s-a mai permis să dețină titlul de domnitor nici în Valahia, nici în Moldova, privilegiul de a cumpăra suveranitatea princiară intrînd pe mîna unui grup de greci deosebit de apucători. Numiți fanarioți, ei proveneau dintr-un cartier al Constantinopolului, Fanar (far) și erau bancherii sultanului. Cum

82

de așteptat, mai răi decît predecesorii lor români, fanarioții ^cexploatau populația băștinașă direct proporțional cu sumele fabuloase pe care erau nevoiți să le ofere pentru a cumpăra tronul și cu unui

îi graba cu care trebuia să recupereze investițiile. După spusele

îi trimis italian, „pămîntul asuda de sînge.”

Prințul fanariot avea un reprezentant care să-i supravegheze 'nteresele la Constantinopol, numit bașkapuchehaia. Acesta trebuia să distribuie bacșișuri (mita turcească) în locurile importante pentru a contracara intrigile altor Prinți aspiranți la tron. Dacă negocia prost și pierdea tronul Prințului său, bașkapuchehaia încerca să-și avertizeze stăpînul din vreme, în așa fel încît acesta să golească vistieria înainte de sosirea succesorului său. Tablouri ale Prinților fanarioți ni-i înfățișează ca pe niște potenți cu tenul smead, îmbrăcați în mantii lungi din catifea, bordate cu blană la poale, strînse cu cataramă bătute cu pietre prețioase. Unii poartă turbane cu pene de egretă fixate cu un diamant, alții căciulă înaltă de blană. „Remarcabil la acești despoți, scria un istoric în secolul al XVIII-lea, este faptul că toate bogățiile, banii, giuvaierurile, comorile și podoabele lor erau ținute întotdeauna în lăzi și cufere de voiaj, ca și cum ar fi trebuit să plece în orice clipă.”

Boierii români (nobilimea funciară) erau obligați să-și dovedească supunerea față de Prințul grec aflat pe tron cîrîndu-l pe brațe dintr-o încăpere într-alta, chiar din pat în jilț. Cînd Prințul își făcea siesta erau interzise circulația, activitățile, bătutul clopotelor și vorbitul cu voce tare. Aristocrația locală, nevoită să se supună unor asemenea umilințe, își vărsa frustrarea și lăcomia asupra țăranilor. Soarta țăranului român era atît de mizeră, tributul pretins atît de mare, încît acesta își omora vaca ori își distrugea casa ca să nu mai plătească văcărul și fumărul. Deposîndu-i de toate produsele trudei lor, turcii au distrus motivația românilor de a mai munci, bogatele resurse ale principatelor rămînînd nedevelopate. Valahia și Moldova, remarcă un general rus, erau „favorizate de natură, dar persecutate de soartă”.

Dar nu numai turcii i-au exploatat pe români, în intervalul 1768-1854, Valahia și Moldova au fost cîtropite de șase ori de Rusia. În vreme ce turcii se luptau să mențină statu-quo-ul avantajos în fața rușilor, austriei, care își însușiseră deja provincia

moldovenească Bucovina, plănuiau să adauge restul Moldovei și Valahia la posesiunile lor. Imperiul Austro-Ungar rîvnea la întreaga Românie, în ciuda faptului că avea deja probleme serioase cu românii care trăiau în provincia ungurească Transilvania.

Transilvania, o fortăreață alpină naturală, cu bogății agricole și minerale, înconjurată de munți protectori, fusese colonizată de aceiași daci care cultivau pămîntul provinciilor învecinate Valahia și Moldova. Transilvania era atît de bogată cînd a cucerit-o Traian, încît acesta a luat cu sine suficient aur pentru a suspenda orice fel de impozit în Imperiul Roman pe timp de un an și a oferit fiecărui cetățean roman un dar de 659 de dinari. Cînd romanii au cedat în fața hoardelor invadatoare care se îndreptau spre vest, daco-ro-manii s-au retras în grote, din care ieșeau pentru a-și cultiva pajiștile ascunse sus, în Alpii transilvăneni și pentru a extrage sare și aur din munți.

Acești daco-romani au fost în cele din urmă cotorpiți de maghiari, ai căror strămoși nomazi măturaseră totul în calea lor venind din Asia. Găsind provincia cu populația rărită după secole de invazie, regii maghiari au încurajat colonizarea. Către mijlocul secolului al XV-lea, în provincie existau trei categorii recunoscute de cetățeni: nobilimea maghiară, ungurii din munți și orășenii germani. Numai românii, descendenții vechilor daco-romani, care alcătuiau grosul populației, au fost privați de drepturi cetățenești și li s-a interzis practicarea religiei lor ortodoxe. Deși, începînd de la mijlocul secolului al XVI-lea, ei s-au bucurat vreme de 150 de ani de independență față de Ungaria, la sfîrșitul secolului al XVII-lea transilvănenii au intrat sub dominație austriacă, iar românii din Transilvania au luptat încă un secol și jumătate pentru drepturile lor împotriva maghiarilor.

De la mijlocul secolului al XVIII-lea și pînă la mijlocul secolului al XIX-lea românii - valahi, moldoveni și transilvăneni deopotrivă - au fost prinși în capcană, din punct de vedere spiritual, între Est și Vest, iar din punct de vedere geografic între cele trei mari puteri răsăritene ale timpului: Turcia, Rusia și Austro-Ungaria. O scurtă privire asupra hărții Europei de Sud-Est

I strează situația lor dificilă. Luate laolaltă, Valahia și Moldova ¹ u forma literei L inversate, cu cîmpiile Valahiei, provincia ce se întinde de la est spre vest, așezate la baza și spre vestul teritoriului mai muntos al Moldovei, care se întinde de la nord spre sud. Înconjurați de mari imperii, protejați doar de Dunăre spre sud și de Prut spre est, valahii și moldovenii erau despărțiți de frații lor transilvăneni de culmile înalte de 8000 de picioare* ale Munților Carpați- Neapărată de frontiere naturale, dăruită cu un sol fertil, năduri de conifere și importante bogății minerale, România era un obiectiv ispititor și lesne de cucerit.

Lipsiți de apărare din punct de vedere geografic, românii și-au dezvoltat un instinct de conservare infailibil și un înalt grad de sofisticare intelectuală. Respectul față de cultura franceză, introdusă de fanarioți, a condus la obiceiul ca aristocrația să-și trimită fiii la studii la Paris. Ecoul revoluției pariziene din februarie (1848) s-a făcut simțit în întreaga Românie, cînd intelectualii români s-au agitat pentru independența și unificarea Valahiei și Moldovei.

După războiul din Crimeea (1853-1856), Valahia și Moldova au fost plasate sub garanția colectivă a celor șase națiuni** reprezentate la Congresul de la Paris, hotărîndu-se ținerea de alegeri pentru crearea viitoarelor lor guverne. Cu prilejul celui de-al doilea plebiscit (primul a fost atît de corupt încît a trebuit să fie anulat), românii au votat fără echivoc în favoarea unificării Valahiei și Moldovei; totodată, o comisie internațională a recomandat în unanimitate formarea unui guvern comun pentru ambele principate, sub conducerea unui Prinț străin. Ignorînd voința poporului și constatările propriei lor comisii, Marile Puteri, călăuzite de scopurile lor imperialiste, au decis ca fiecare principat să fie condus de propriul său principe pămîntean și să aibă propriile sale camere legislative. Marile Puteri au lăsat însă o fisură în planul lor de a menține Valahia și Moldova despărțite și neputincioase: nicăieri nu se specifica cum că cele două principate nu puteau vota același principe. Asta au și făcut de fapt, alegîndu-l pe colonelul Alexandru

Ioan Cuza ca domnitor comun. La

* Aproximativ 2 500 m, un picior fiind egal cu 30,479 cm (n.t.). **Austria, Marea Britanic, Franța, Rusia, Sardinia și Turcia.

85

23 decembrie 1861, Cuza a proclamat: „Națiunea română a fost întemeiată”. Fiind român, lui Cuza i s-a cerut să se angajeze că va abdica dacă se va ivi ocazia realizării unei uniuni mai strânse sub domnia unei dinastii străine. Dovedind spirit de anticipație, cu prilejul alegerii sale ca Principe a spus: „Domnilor, mă tem că nu veți fi mulțumiți de mine”.

Bine intenționat, dar autoindulgent și lipsit de experiență, Cuza a devenit o țintă ușoară pentru paraziții și „vmătorii” coroanei. Reformele agrare prost concepute i-au atras atîtura boierilor, cît și pe cea a țărănilor; el a cedat concesiuni ce au permis străinilor să exploateze resursele României, iar viața sa particulară era considerată scandalosă într-o societate lipsită practic de orice îngrădiri morale. Puterea l-a corupt repede pe Cuza și așa se face că spre sfîrșitul domniei s-a aflat aproape cu totul la discreția unor consilieri necinstiți. Finanțele guvernamentale erau inexistente, salariile neplătite de multă vreme. Mult sperata unire a Valahiei și Moldovei, care ar fi trebuit să simplifice guvernarea, n-a făcut decît să sporească instabilitatea. Partidele Conservator și Liberal au fost nevoite să se alieze pentru a-l detrona pe Cuza. În timp ce ceilalți conspiratori organizau lovitura de stat, liderul Partidului Liberal și întîiul om de stat al României, Ion Brătianu, a plecat în Europa Apuseană în căutarea unui Prinț străin. Exista speranța că vlăstarul unei case regale puternice va conferi prestigiu noii entități; în plus, un Prinț străin bogat se va afla deasupra intrigilor locale de clan.

Preluarea puterii în sine a fost o treabă ușoară mulțumită companiei pe care și-o alesese Cuza în noaptea aceea, o doamnă a cărei identitate a trebuit să fie tănuită. Cînd, pe la miezul nopții, un grup de ofițeri superiori a pătruns în palat, ei l-au găsit pe Principe cu amanta sa. Întrucît Cuza nu a avut cum să-și cheme garda și nici să dea alarma, ofițerii au putut să-l oblige să semneze actul de abdicare pe loc. Pînă în zorii zilei următoare fusese proclamată deja o regență.

Parlamentul român a oferit pe dată funcția de Principe al României fratelui mai tînăr al Regelui Belgiei, însă acesta a fost descurajat de amenințări venite din partea Marilor Puteri. Cel de-al doilea ales, Prințul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen,

86

nu a fost ^{at} d^e lesne de descurajat. Cînd guvernul provizoriu din România l-a proclamat Capul țării, el s-a grăbit, traversînd incognito mai multe țări, să-și ia în primire noua funcție.

Nu trebuie să surprindă faptul că acest Prinț a fost gata să traverseze Europa pentru un tron. Ambiția lui Carol era moștenită de la strămoșii săi. Pe vremea bunicului său, care conducea Castelul Sigmaringen cu o mînă teutonică, acesta nu era locul rafinat care a încîntat-o atît de mult pe mama lui Missy. Era o casă condusă fanatic, în care patriarhul prusac își întorcea ceasul în fiecare seară la ora 21 fix, iar la ora 22 nu mai era nici un ocupant al castelului care să nu se fi dus, supus, la culcare. De la bunicul său, Carol a deprins promptitudinea, puterea voinței și corectitudinea morală.

Cultul său pentru corectitudine, una dintre calitățile cel mai puțin atrăgătoare ale Prințului Carol, era compensat prin trăsătura sa cea mai importantă, anume agerimea politică. Carol era suficient de competent în ceea ce făcea pentru a contrabalansa faptul că era un om-mașină. Cu teritoriile ei rîvnite de imperiile din răsărit și conducerea dezorganizată, România nu avea nevoie de un principe cu farmec și simț al umorului. Țara a obținut ceea ce îi era necesar - un om exigent pînă la tiranie și neobosit, cu suficientă răbdare și energie pentru a o călăuzi prin chinurile nașterii și adolescenței ei politice.

Prințul Carol (ulterior Regele Carol I al României) s-a născut în anul 1839 la Sigmaringen, ca cel de-al doilea fiu al familiei domnitoare Hohenzollern-Sigmaringen. Student tocilar, dar cu o

memorie bună, el a obținut brevetul de ofițer în armata prusacă și a locuit în Berlin. Despre Carol se spune că îi făcea plăcere statutul înalt de care se bucura un ofițer în capitală, dar din câte știm despre el, vinul și femeile îl atrăgeau mult mai puțin decât proximitatea puterii. La Berlin, Carol s-a aflat în relații strânse cu verii săi Regele Wilhelm I și Prințul Moștenitor Friedrich (soțul mătușii Vicky).

În Vinerea Mare a anului 1866, Ion Brătianu sosea în Prusia pentru a oferi regatul României Prințului Carol. Îndemnat de ambițiosul său tată, Carol a acceptat imediat, dar i-a spus lui

87

Brătianu că nu putea face nimic fără permisiunea vărului său, Regele, în timp ce Wilhelm I ezita dacă să permită rudei sale sau nu să sfideze puterile interesate în a anula autonomia României, cancelarul Otto von Bismarck l-a convocat pe Carol la o întrevedere secretă, sfătuindu-l pe tânărul Prinț să treacă peste Wilhelm.

„Pornește de-ndată spre țară, spre guvernul care te-a solicitat... nuai nevoie de permisiunea nemijlocită a Regelui. Cere-i voie Regelui să pleci - să pleci în călătorie în străinătate. Regele (îl cunosc eu bine) nu va întârzia să priceapă și să-ți înțeleagă intenția, în plus, vei lua povara deciziei de pe umerii lui, o ușurare extrem de bine venită.”

Temându-se să nu fie recunoscut și oprit pe drum, Prințul Carol a străbătut Europa în condițiile lipsite de confort ale vagoanelor de clasa a II-a. După o călătorie plină de emoții cu trenul prin Austria, o altă în condiții mizerabile în josul Dunării și două zile de mers cu trăsura pe drumurile pline de hârtoape și praf din câmpiile române, Prințul a ajuns în noua sa capitală, București, întâmpinat de cetățeni entuziaști, el a fost escortat cu oarecare pompă până la o casă păzită de o santinelă, întrebând unde se afla, i s-a răspuns că ajunseseră la palatul regal. Uitându-se la clădire și crezând că nu înțelesese bine, Prințul Carol a întrebat: „Dar unde este palatul?” Însoțitorul său n-a putut decât să-i indice, jenat, clădirea joasă care dădea spre casa modestă a corpului de gardă și o șatră de țigani, ai cărei porci se tăvăleau în mocirlă.

Dincolo de condițiile primitive, Prințul de Hohenzollern, în vârstă de douăzeci și șapte de ani, se confrunta cu sarcina imensă de a organiza o țară lăsată de turci cu nici mai mult nici mai puțin decât un secol în urma Europei Apusene. Țăranii erau înfometați, mînioși și analfabeți; aristocrația, lăcomă și preocupată doar de plăceri de moment; soldații și poliția, deprinși numai cu bacșișuri și venituri necinstite. Trezoreria era goală; armata nedisciplinată și prost înzestrată. Nu existau căi ferate, iar mijloacele de comunicație erau inexistente.

Pentru a se putea ocupa de aceste probleme, Carol a încercat

- obține recunoașterea poziției sale de către Marile Puteri, dar - *această* privință n-a primit nici un sprijin. Refuzând să se hotărască în favoarea sau împotriva lui, Congresul de la Paris a Tsat România într-un iad diplomatic, iar pe Carol sub

eranitatea ^{nom} _{na} iă a turcilor. Argumentînd că prezența Prințului de Hohenzollern în România era ilegală, sultanul a masat de îndată trupe de-a lungul Dunării. După numai o săptămînă de la sosirea sa în România, Prințul Carol a fost nevoit să-și treacă în revistă trupele în eventualitatea că ar fi trebuit să le conducă într-un război. Starea armatei nu era încurajatoare. Un batalion s-a revoltat pe loc, deoarece în arsenalul său exista praf de pușcă doar pentru cîteva focuri pe cap de soldat.

Pentru a-i calma pe turci, Carol a întreprins o călătorie la Constantinopol, unde sultanul i-a oferit o sabie și o centură bătută în diamante și aur, primindu-l cu fastul rezervat, de regulă, unui șef de stat și nu unui vasal al Sublimei Porți. Carol știa că această primire fastuoasă se datora mai degrabă faptului că era un Hohenzollern decât poziției sale de Principe al României. Cînd Aii Pașa i-a oferit ordine turcești, le-a refuzat politicos, obținînd permisiunea Porții de abate propriile sale medalii pentru armata română.

Neîndoios, Carol a fost nevoit să recurgă la toată șiretenia diplomatică de care era capabil pentru a pilota România printre primejdiiile animozității internaționale, în afara Turciei, Austria era

aceea care se opusese din răspuțeri unirii Valahiei cu Moldova, iar acum, din cauza Transilvaniei, continua să lupte împotriva autonomiei României. Transilvania fusese încorporată în Imperiul Austro-Ungar cu un an mai înainte (1865). Hotărîți să stîrpească orice urmă de naționalism la românii din Transilvania, ungurii au intensificat persecuțiile politice și religioase - politică în care au fost sprijiniți de împăratul Franz Joseph. Deși noii săi concetățeni pledau în permanență pentru un război care să salveze cele trei milioane de frați din Transilvania, Carol știa că poziția sa nu-i permitea să facă acest lucru. „Unica mea îndatorire, a spus el, este aceea de a restabili buna administrare a acestei țări, care a fost complet ruinată moral și financiar.”

În acest scop avea nevoie de o constituție. La 11 iulie 1866, după numai cincizeci de zile de la sosirea sa în România, Carol a

89

fost în posesia unui document care recunoștea de formă libertatea de conștiință, a presei, învățămîntului, de întrunire și egalitatea în drepturi în virtutea legii. Noua constituție românească fost o creație abilă, menită să favorizeze aristocrația cu un procentaj exagerat de mare de voturi. Singurii care nu aveau dreptul (cel puțin pe hîrtie) să-și spună cuvîntul în ceea ce-i privea erau evreii, deoarece numai cei „de religie creștină” puteau fi naturalizați.

Constituția atribuia tronul lui Carol și urmașilor acestuia; dacă nu avea urmași, tronul revenea fraților săi și copiilor acestora. Prințul a fost numit comandant suprem al armatei. El era împuternicit să încheie tratate cu state străine; pentru a avea caracter legal, tratatele trebuia să fie totuși aprobate de Parlament - condiție pe care Carol nu s-a simțit cîtuși de puțin obligat s-o îndeplinească vreodată. Puterea legislativă era împărțită între domnitor și cele două camere ale Parlamentului - Senatul și Camera Deputaților.

În 1869, la vîrsta de treizeci de ani, Prințul Carol a pornit în căutarea unei soții. Trecînd pe lîngă mama lui Missy, Marea Ducesă Măria, pe atunci în vîrsta de șaisprezece ani, pe care a cunoscut-o la Livadia, Carol s-a întors în patria sa, unde vărul lui, Prințul Moștenitor Friedrich, l-a îndemnat să se însoare cu Elisabeta de Wied. Soția lui Friedrich, Vicky, era încă hotărîtă să-i găsească Elisabetei un soț; dacă fratele ei Affie nu o găsisese atrăgătoare, poate o găsea acum Karl.

Elisabeta avea deja douăzeci și cinci de ani, fiind periculos de aproape de vîrsta fetelor bătrîne, cînd Carol a aranjat să o vadă. Cei doi se mai întîlniseră o dată la Berlin, cînd ea s-a împiedicat și a căzut pe scările palatului și el a prins-o în brațe. „M-am bucurat sincer să-l întîlnesc pe Prinț, a spus Elisabeta de Wied, fiindcă aveam o profundă admirație pentru spiritul lui de aventură și puternicul simț al datoriei cu care își luase în primire sarcina în noua sa țară... Mi-am spus atunci: de-abia mă cunoaște, nu se poate să mă iubească; a auzit probabil cît de bine și de atent am fost educată și crede că s-ar putea să fiu soția potrivită, tovarășa de viață de care are nevoie în opera pe care și-a propus s-o înfăptuiască.”

Ideea unei misiuni în viață a fost cea care a atras-o pe Elisabeta. Ea a acceptat propunerea lui Carol, avansată chiar în ziua în care

90

întîlnit a doua oară. Căsătoria a fost celebrată o lună mai tîrziu la 15 noiembrie 1869. Textul ales pentru ceremonie a fost din Cartea lui Ruth: „Te voi urma oriunde te vei duce...” După o lună de miere... de trei zile, au plecat în Balcani, întîmpinată la osirea în București cu 101 salve de tun și de o mulțime care o ovaționa, Elisabeta a fost cuprinsă de panică: „Unul din lucrurile cele mai dificile din lume pentru o Prințesă străină este acela de a-și face intrarea în capitala noii sale țări. Chipurile ce te înconjoară nu trădeză decît o rece curiozitate”.

Cîna, douăzeci și patru de ani mai tîrziu, Missy sosea la București pentru a se confrunta cu o scenă similară, Regina Elisabeta, singura persoană care ar fi putut să o ajute - asta nu înseamnă neapărat că ar fi făcut-o - nu se afla acolo, alungată de soțul ei, care încetase de mult să mai aibă încredere în ea. Relațiile dintre Carol și Elisabeta au cunoscut punctul culminant în seara în care a cerut-o de soție. Ulterior, acestea s-au degradat vertiginos.

Așa cum s-a întîmplat și cu popularitatea lui Carol în România. Repercusiunile financiare ale

războiului franco-prusac (1870-1871) au subminat exportul de cereale și economia României. Totodată, proiectul preferat al lui Carol, construirea de căi ferate, a fost pus sub semnul întrebării atunci când niște funcționari guvernamentali au fost prinși manipulând prost fondurile rezultate din vânzarea titlurilor de rentă, în vreme ce agitatorii antidinastici răspîndeau în sfere înalte istorii privind încălcarea legii, Regina Angliei și Prințesa Moștenitoare a Prusiei, protejate în bastioanele lor imperiale, priveau spre Răsărit cu un soi de groază dublată de automulțumire.

„Am impresia că afacerile lui Carol de Hohenzollern merg extrem de prost, îi scria Vicky mamei sale, face greșeală după greșeală, lucru pe care nu poate să-l evite; nu poate avea un singur german ori altă persoană de încredere în preajmă și se zice că are un moral foarte scăzut.” Regina a fost de aceeași părere, „îmi pare foarte rău de situația proastă din România... Cum poate cineva să ținjească după asemenea tronuri?”

La un pas de a fi detronat de românii francofili în timpul crizei economice generate de război, Carol și-a dezvoltat o metodă de

91

conducere bazată pe neîncredere atât în guvern, cât și în popor. El s-a folosit de luptele dintre liberali, care reprezentau materialismul burgheziei în ascensiune, și conservatori, partidul moșierilor (în România nimeni nu pleda cauza țăranilor), pentru a-i asmuți pe unii împotriva celorlalți, întrucât exista obiceiul de a fi schimbată întreaga echipă guvernamentală atunci când un nou partid prelua puterea, lui Carol nu-i era greu să astupe gura facțiunii care accedea la putere cu „accesul la iesle”, în timp ce el continua să ducă o politică *bazată* pe propriile sale ho țarm.

În anul 1877, Principele Carol s-a agățat de ultimul dintre războaiele ruso-turce* pentru a smulge independența României de la turci și a-și câștiga titlul de Rege. În cei zece ani de când comanda armata română, el „scosese untul” din ceea ce fusese o gloată cu moralul scăzut, transformînd-o într-o forță militară de elită. Acum, când Țarul și sultanul se pîneau reciproc în vederea bătăliei, Carol a încheiat un acord cu Rusia, permițînd armatei ruse să traverseze nestingherită teritoriul românesc. Totodată, el și-a declarat țara independentă față de sultan, intrînd de bunăvoie în război de partea Țarului. Luptînd sub comanda lui Carol, forțele reunite ale Rusiei și României au câștigat bătălia decisivă a războiului, învingîndu-l pe Osman Pașa la Plevna. Atît Țarul, cât și Kaiserul l-au decorat pe Carol după această victorie monumentală. Cel mai mare câștig dintre toate a fost însă independența deplină a României, acordată de Congresul de la Berlin, întrunit pentru a redacta condițiile păcii în 1878.

Ca preț al independenței, cei ce au decis condițiile păcii au impus României două prevederi care i-au creat sentimentul, asemenea Rusiei, că a fost nedreptățită la Berlin, în primul rînd, României i s-a cerut să cedeze Rusiei teritoriul fertil al sudului Basarabiei, cea mai bogată parte a Moldovei, în schimbul Basarabiei, România a primit teritoriul arid și pustiu al Dobrogei, o zonă mult mai puțin ispititoare la Marea Neagră, cunoscută în istorie ca locul de exil al lui Ovidiu. Rusia, pentru a-l cita pe lordul Darby, „a făcut dintr-un aliat devotat și supus un dușman”.

În al doilea rînd, înainte de a consimți să recunoască

*Vezi capitolul I.

dependența românească, Congresul de la Berlin a insistat ca România să acorde drept de vot evreilor. Situația acestei minorități de multă vreme o problemă pentru puterile occidentale, iar cum aveau prilejul să oblige România să-și schimbe atitudinea antisemită. Excluzi de la vot, lipsiți de dreptul de a deține „proprietăți, de a face agricultură, de a încheia contracte sau de a vinde alimente, evreii din România dețineau ipotecă și împrumutau bani în vremuri de restriște, cu dobînzii exorbitante. Ei erau detestați atît de moșieri, cât și de țărani, care făceau presiuni asupra lui

Carol pentru a-i reprimă în continuare. Principele Carol nu era mai antisemit decât alții din categoria sa, cu alte cuvinte antisemitismul său era la fel de indiscutabil și de înrădăcinat ca majoritatea celorlalte componente ale concepției sale despre lume. Pentru Principele României, problema acordării dreptului de vot evreilor era una financiară, nu umanitară. Carol se temea că, neconformându-se cererii Congresului, evreii bogați din Europa Occidentală ar putea uza de influența lor pentru a stopa fluxul de capital atât de necesar țării sale în curs de dezvoltare.

Congresul de la Berlin a obligat România să acorde drept de vot evreilor, dar, întrucât pentru/zecare *caz în parte* era nevoie de un act aprobat de Parlament, cetățenia era pur teoretică*. Obligând România să se conformeze cererilor lor, Marile Puteri, deși bine intenționate, n-au izbutit decât să determine o intensificare a persecutării evreilor din această țară.

După ce a cedat Basarabia cu toată demnitatea de care era capabil și s-a conformat, teoretic, cererilor exprimate de Marile Puteri cu privire la evrei, Principele Carol a declarat România regat deplin independent și a început preparativele în vederea încoronării. Evenimentul, care a avut loc la 22 mai 1881, a fost un moment de triumf suprem pentru omul care avea să fie cunoscut de acum înainte drept Regele Carol I al României.

Pentru Regină nu a fost o zi fericită. Instalată într-o caleașca

*Deoarece îndeplinirea acestei cerințe era flagrant de nedreaptă, Camera Deputaților a votat în masă naturalizarea unui număr de Aproximativ 900 de evrei - familiile acestora care luptaseră pentru România în războiul ruso-turc și supraviețuiseră. ,, ,. • , , , , :

Т., , (*: i L.J.L'. I U.JKIU.tj.C.

împodobită cu flori. Elisabeta a apărut vizibil încordată. Pentru a cita o relatare din epocă, „Buzele Reginei... păreau strânse și crispate pentru a înăbuși un suspin ce amenința să-i scape în orice clipă”. Ceea ce o chinuia pe Regina Elisabeta era prezența lui Ferdinand, nepotul Regelui, numit cu puțină vreme înainte succesor prezumtiv la tron, și care ședea vizavi de ea în caleașca oficială. De la sosirea ei în România, Regina dăduse naștere unui singur copil - o fetiță, care murise la vârsta de patru ani -, iar Ferdinand era substitutul găsit de Regele Carol pentru moștenitorii pe care Regina nu fusese în stare să-i facă. Eforturile pe care le făcea Regina ca să salveze aparențele îi afectau serios rezervele de bunăvoință.

După încoronare, Regele Carol a revenit la preocupările importante de stat, dintre care cea mai urgentă era dezvoltarea economiei înapoiate a României, în această întreprindere a fost sprijinit de Ion Brătianu, care ajunsese la rangul de prim-ministru provenind mai curînd dintr-un mediu negustoresc decât din categoria moșierilor. Brătianu se considera un om politic realist, clădind economia românească pe aviditatea burgheziei aflate în ascensiune. Pe parcursul vieții sale el a fost personalitatea politică cea mai influentă a României. A murit înainte ca Măria să se fi căsătorit cu Ferdinand.

În anul 1884, constituția a fost modificată, creîndu-se domeniile regale - terenuri ale căror profituri reveneau Coroanei -, ceea ce a făcut din Regele Carol cel mai bogat boier din țară. Fermele de pe aceste domenii erau modele în ce privește casele țărănești, igiena și industria țărănească. Totodată, ele i-au asigurat lui Carol I o mare avere. Deși declara că-i iubește pe țărani, Regele nu a făcut nimic să le îmbunătățească viața. De-a lungul secolelor de exploatare, la țărani români s-a dezvoltat același instinct de supraviețuire ca și la stăpînii lor aristocrați. Neavînd încredere în inovații, ei se agățau cu tenacitate de pămînt, bunul propriu-zis al strămoșilor lor, declanșînd periodic răscoale suficient de grave pentru a speria guvernul și a-l determina să inițieze uneori reforme agrare. În politica externă, Regele Carol a continuat să apeleze la rii lui germani pentru a veni în sprijinul regatului său, în pofida versiunii declarate a românilor față de Germania. Regele știa că avea nevoie de un aliat puternic. Franța, preferința firească a concetățenilor săi, nu se refăcuse după înfrîngerea suferită în războiul franco-

prusac. Experiența avută cu Rusia în 1878 îl "înverșunase pe Rege împotriva acesteia datorită pierderii Basarabiei. Anglia era departe, iar relațiile României cu Imperiul Austro-Ungar amenințau permanent să se deterioreze din cauza românilor din Transilvania.

În anul 1879, Bismarck a încheiat o nouă alianță cu Franz Joseph. Înțelegând că avea nevoie de un bastion geografic împotriva farului, Bismarck a început să-l „curteze” pe Regele Carol. Date fiind puternicul atașament al Regelui României față de țara sa natală și teama adânc înrădăcinată față de Rusia, Bismarck l-a cîștigat repede ca aliat, în 1883, Carol a încheiat un tratat cu Germania și Austro-Ungaria. În virtutea prevederilor tratatului, ambele Mari Puteri promiteau sprijin României împotriva oricărei agresiuni, de oriunde ar fi venit aceasta. România se angaja să sprijine Germania și Austria, dar numai dacă agresorul era Rusia sau Serbia, în anul 1888, la tratat a aderat și Italia.

Faptul cel mai important legat de tratat a fost caracterul lui secret. Doar trei persoane din România au știut de existența lui: Regele Carol, Ion Brătianu (care a murit în 1891) și ministrul de Externe, în țară n-a existat decît un singur exemplar al acordului, încuiat în seiful personal al lui Carol din reședința de vară de la munte. Nu a existat nici un duplicat, nici măcar la Ministerul de Externe.

În anul 1888, cînd tratatul a fost reînnoit, temîndu-se în continuare să-i lase pe alții să cunoască secretul, Regele a preluat complet politica externă în propriile sale mîini. Așadar, în vreme ce o generație întreagă de oameni politici promisesese protejarea românilor persecutați din Transilvania, Regele Carol a rămas fidel unei alianțe cu călăii unguri ai acestora; în vreme ce un șir întreg de prim-miniștri și miniștri de Externe proclamaseră public neutralitatea României, Regele lor deținea un document care, în anumite circumstanțe, angaja România în război împotriva Rusiei și/sau Serbiei.

95

În 1889, Ferdinand a fost proclamat oficial moștenitor al tronului, în 1893, cînd Măria a ajuns la București, România era doar de cincisprezece ani regat autonom, în aceste condiții, sînt lesne de înțeles temerile Reginei Victoria în legătură cu ceea ce o aștepta pe Missy într-o țară atît de „nesigură” și o societate atît de „îngrozitoare”.

Capitolul 5

Tinerețea noastră este povestea unei perpetue dăruiri.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Contrar tuturor aparențelor exterioare, tînăra din trenul ce se îndrepta spre Balcani era exact ce trebuie să fie o Prințesă - o blondă frumoasă și neînsemnată. La cei șaptesprezece ani ai ei, obrajii roz ai lui Missy plesneau încă de mult prea multă tinerețe pentru a lăsa să i se întrevadă firea. Doar ochii, de un albastru cristalin pătrunzător, trădau o forță interioară.

Frumusețea naturală a proaspetei Principese Moștenitoare nu era pusă în valoare de moda vremii. Zulufii ce se revărsau pe fruntea Măriei, o imitație a modei adoptate de Prințesa de Wales, nu făceau decît să deformeze trăsăturile mai regulate ale tinerei femei. Rochiile greoaie de la finele secolului al XIX-lea ațîrnau șleampăt pe silueta ei athletică. Un observator ar fi putut zice că Măria și trupul său pierduseră din valoare datorită ideilor preconcepute ale părinților ei.

Missy a străbătut decorul mohorît de iarnă al Europei Răsăritene călătorind cu vagonul particular, de o eleganță sufocantă, al Regelui Carol. În prima zi de călătorie a plîns întruna. Dornică să afle cîte ceva despre țara spre care se îndrepta, ea și-a asaltat soțul cu

întrebări, dar Nando, care nu se pricepea nici el să facă descrieri, a păzit-o cu gelozie de tovarășii de călătorie care i-ar fi putut satisface curiozitatea. „A fost o călătorie lungă, iar zilele mi-au părut prea lungi”, s-a plîns tînăra soție.

97

Cum moralul ei, de obicei ridicat, a scăzut ca urmare a încordării nervoase, Măria și-a găsit alinarea în somn.

Chiar dacă era tandru și plin de sollicitudine, Principele Moștenitor nu devenise mai amuzant în cele cîteva zile de intimitate, în spatele uniforme sale impunătoare, Ferdinand era mai preocupat decît soția sa de viața pe care aveau s-o ducă în România. Iubind-o cu disperare, ștergîndu-i lacrimile și asigurîndu-i confortul fizic, Ferdinand era incapabil să dea fiu liber îngrijorării sale. I-a vorbit lui Missy pe un ton măsurat, rostind cu bună știință doar vorbe bine cîntărite, și și-a păstrat gîndurile pentru sine. Ceea ce ar fi trebuit să fie o aventură împărtășită de ambii soți a devenit o grea și temută încercare pe măsură ce Măria se pregătea să-și facă intrarea oficială în România.

Din momentul în care trenul a trecut frontiera la Predeal, o stațiune în Alpii carpatini, cuibărită sub brazi înalți de 15 metri, și a început să coboare spre capitala așezată în cîmpie, Măria și Ferdinand au fost copleșiți de cete de țărani adunați în gări, care ovaționau, cerînd să o vadă pe proaspăta Principesă Moștenitoare. Missy nu avea nici cea mai vagă idee de felul în care trebuia să răspundă acestor femei și bărbați scunzi, oacheși, pierduți în veșmintele lor brodate în culori vii, care fluturau deasupra capului drapelul în culorile roșu, galben și albastru al noii sale țări. Nici Nando nu știa ce să facă. Tînăra pereche, timidă, s-a arătat la fereastra vagonului, uifîndu-se absentă în jos la fețele curioase ce o priveau insistent.

„Într-o jumătate de oră sosim, ar fi bine să te îmbraci,” i-a poruncit Principele soției sale.

Ducesa de Edinburgh alesese îmbrăcămîntea pentru intrarea fiicei sale în București cu aceeași lipsă de preocupare pentru asortare cu care îi alesese și bărbatul. Capa în culori violet și auriu, bordată cu blană albă și îmbrăcată peste o rochie verde de catifea, constituia o excelentă protecție împotriva frigului iernii, dar gulerul era atît de înalt, încît capul Măriei aproape că dispărea sub el. Piesa de rezistență aleasă de Ducesă era o tocă aurie împodobită cu ametiste, atît de „ridicol de mică” încît și ea aproape că se pierdea în părul blond al lui Missy, pe care, pentru această ocazie, cameristele îl cîrlionțaseră și îl strînseseră cu mare grijă în virful capului, „îmbrăcămîntea, și-a avertizat Ducesa fiica înainte de a se despărți, j oacă un rol important pretutindeni în lume, dar mai cu seamă în țările din sud, așa încît nu uita niciodată să te îmbraci cu grijă pentru ocaziile festive - asta face parte din îndatoririle unei Prințese.”

pe măsură ce trenul intra în gara București, proaspăta Principesă Moștenitoare se străduia din răsuputeri să privească cu atenție fețele soldaților ce ovaționau, în uniformele lor cenușii, cu chipiuri cu pene lungi, ei păreau mai puțin neatrăgători decît femeile elegant îmbrăcate și bărbații cu joben adunați pe peron ca să o întîmpine. Însă Măria trebuia să cunoască oficialitățile românești. Societatea bucureșteană aștepta nerăbdătoare să-i fie prezentată.

Regele, triumfător, a întins brațele sale scurte ca să o ajute pe Principesa Moștenitoare să coboare din tren și a îmbrățișat-o. Missy a simțit că Regele tremura. Primarul orașului București a renunțat să-și mai rostească discursul de bun venit, pentru că ar fi trebuit să urle ca să acopere vuietul mulțimii, și s-a mulțumit să-i ofere tradiționala pîine cu sare. Carol I a condus-o pe Principesă într-un salon de primire, construit special pentru această ocazie și împodobit cu trandafiri roz și albi. Oficialitățile guvernamentale au ieșit pe rînd în față spre a-i fi prezentate. Erau așezați într-o ordine precisă, începînd cu primul-ministru, urmat de membrii cabinetului său, președintele Camerei Deputaților, președintele Senatului, reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe, ai armatei, universității, justiției și poliției. Pe măsură ce fiecare dintre aceștia făcea un pas înainte, el sau soția sa ofereau Principesei Moștenitoare un buchet de flori, pe care aceasta îl trecea imediat cuiva din spate. „Foarte uimită” de ovațiile ce nu mai conteneau, copleșită de mii de flori care amenințau să-i păteze hainele cele noi, Măria a început să înțeleagă importanța pe care o

reprezenta pentru națiune.

În fața gării, mulțimea era adunată pe mai multe rânduri, iar ferestrele, balcoanele și copacii erau împodobiți cu drapele tricolore. Trasă de șase cai cu panaș bogat și colorat, caleașca de ceremonie, neagră cu decorații aurii, „acoperită literalmente cu flori”, o aștepta. Măria a fost ajutată să urce și i s-a oferit locul de onoare de lângă Rege, soțul ei fiind obligat să stea singur.

99

Precedată de poliție călare și de un detașament de cavalerie, caleașca regală s-a deplasat în procesiune spre Catedrala metropolitană (Mitropolie - n.t.) pentru un *Te Deum* în onoarea Principesei Moștenitoare. Deși Missy s-a simțit ușurată că se putea refugia în catedrală, căldura din interior a fost foarte mare, iar serviciul religios a durat aproape o oră.

Măria a fost surprinsă că trăsură de ceremonie ce i-a dus la palat era închisă. Cum Ducea de Edinburgh nu permisesese niciodată fiicelor ei să călătorească în trăsură închise, nici pe gerul cel mai aspru, Principesa Moștenitoare s-a gândit că, probabil, s-a intenționat ținerea la respect a miilor de privitori de pe străzi și de la ferestre. Din cauza mulțimilor compacte, Măria n-a putut să vadă mare lucru din București. De altfel, n-a pierdut nimic, fiindcă în 1893 capitala României arăta nu cu mult mai bine decât un oraș năpădit de buruieni. Deși în cartierele rezidențiale bogate existau clădiri arătoase, centrul comercial era în bună parte nepavat, mereu noroios din cauza apelor Dîmboviței pe care este așezat orașul.

Pînă și Calea Victoriei, principalul bulevard al orașului și locul tuturor clădirilor importante, inclusiv al palatului regal, era atît de prost pavată, încît era imposibil să porți o conversație din cauza zgomotului pe care îl făcea trăsură hurducînd peste pietrele de pavaj denivelate. Este adevărat că nici Missy nu avea prea multe de spus. *Zăbind* un Union Jack (drapelul britanic - n.t.) care flutura alături de drapelul românesc, Principesa a înțeles că se afla închisă într-o „cutie de sticlă”, cu doi bărbați pe care îi cunoștea atît de puțin - o străină condamnată să-și petreacă tot restul vieții pe pămînt străin.

Impresia pe care i-a lăsat-o noua ei locuință n-a fost de natură să o înveselească. „O clădire nu prea impunătoare, joasă, fără vreun stil anume”, descria ea Palatul Victoriei, reședința familiei regale din România. Palatul era o clădire obișnuită cu două niveluri, învelită cu stuc și cu acoperișul mansardat - atît de departe ca înfățișare de palatele din copilăria lui Missy. Construită pe trei laturi, înjurai unei fîntîni, noua ei locuință era împrejmuită de un gard înalt de fier, lângă care păzeau santinele, în interior, dincolo de o rotondă pardosită cu marmură roșie, se aflau încăperi înalte

100

„ntunecoase, placate cu marmură neagră și lemn de culoare ” hisa Pe pereți atîneau tablouri cu subiect religios, reprezentînd scene tragice, pline de suferință*.

Palatul Victoriei avea însă un lucru deosebit, o scară monumentală, ale cărei trepte le-a urcat, condusă de Rege, viitoarea Regină a României. Eleve cu ochi negri, părul negru și tenul închis, îmbrăcate în alb, fuseseră postate de o parte și de Ha a scării ca să presare flori în calea blondei Principese. Ferdinand, care fusese din nou plasat în spatele unchiului său și al soției sale, părea dornic să se sfîrșească ceremonia oficială.

Ceea ce a deprimat-o pe Missy cel mai mult au fost apartamentele personale, despre care știa că fuseseră aranjate cu grijă în cinstea ei de Nando și de unchiul său. Concepția lor despre decorațiunea interioară era greoaie, sumbră și excesiv de regală. Măria a fost introdusă în niște „încăperi bogate, întunecoase, pompoase, neprimitoare și neospitaliere, toate numai ferestre, uși și mobilier, fără vreun colțisor plăcut, fără un șemineu, fără flori, fără măcar un scaun comod!” Regele a îmbrățișat-o, a ținut un mic discurs despre fericire în noul ei cămin și a plecat. Missy s-a așezat. Nando s-a apropiat de ea și a îmbrățișat-o. „-Ești obosită? -Da, puțin...

8 Ceremoniile astea oficiale detestabile?

9 Da, au durat destul de mult.

10 Trebuie să te odihnești acum, diseară o să fie un mare dineu.

-Da... un mare dineu..."

Dineul pentru miniștrii venerabili și soțiile acestora a fost urmat a doua zi de treizeci și două de nunți țărănești, sincronizate să coincidă cu aceea a Principelui și Principesei Moștenitoare. Ginerilor și miresele lor, care au sosit în căruțe trase de boi zdraveni cu coamele împodobite, le-au fost oferii bani de către Rege și Principele Moștenitor și li s-a permis să sărute mîna noii

*Printre acestea se aflau și mai multe pînze de El Greco, cumpărate de Regele Carol pentru colecție, fără a acorda vreo importanță valorii lor. El Greco era la data aceea un artist uitat și Regele le cumpărase împreună cu cîteva picturi italienești oarecare, pur și simplu pentru a acoperi pereții Palatului său.

101

lor Principese Moștenitoare. A mai urmat și un șir nesfîrșit de baluri de binefacere. Missy îi scria mamei sale că societățile de binefacere din București sperau „să obțină mari fonduri” în sezonul acela ca urmare a prezenței ei. „Sînt o atracție atît de mare pentru toată lumea, încît toți vor să mă vadă. La ultimul bal m-am simțit ca un soi de animal expus la vedere, dar dacă, privindu-mă, au o satisfacție oarecare, lucrul acesta nu mă deranjează cîtuși de puțin.”

Ceea ce îi dis plăcea erau petrecerile oficiale organizate la palat de Regele Carol în onoarea ei. După o recepție cu 1000 de invitați, Missy s-a pîlîs de „mulțimea oribilă de monștri bătrîni și neinteresanți” pe care i se ceruse să o cunoască, spunînd că, după două ore de prezentări, încăperea din fața ei i s-a părut „o masă de capete cărunte și brune unsuroase, cu ochi negri apoși și spinări negre, veste albe și decorații”. La un bal cu 2000 de invitați, Regele nu i-a permis să danseze cu nici unul din tinerii oaspeți, ci doar cu cei în vîrstă. „Așa că pînă la urmă, scria acasă Principesa în vîrstă de șaptesprezece ani, nu am mai avut chef să dansez.”

Paralel cu aceste petreceri, moștenitorii tronului au primit cadouri: broderii naționale, covoare cu desene florale în culori vii, cufere sculptate și pictate și icoane de la țărani, precum și cadouri mai sofisticate din partea aristocrației. De la soțiile membrilor partidului liberal, la data aceea căzut de la putere, Măria a primit o casetă cizelată în aur, plină cu bani, pentru a începe o operă de binefacere; de la conservatori, un ornament masiv din argint pentru a fi așezat în mijlocul mesei regale.

Fiecare grup regional sau național a trimis, prin reprezentanți, un dar la palat. A existat chiar și o delegație a vizitiilor din Rusia, o sectă misterioasă cunoscută sub numele de scopiți. Scopiții nu beau, nu fumau și, ca o dovadă a totalei lor devoțiuni față de Dumnezeu, după ce făceau doi copii, se castrau. Izgoniți din Rusia pentru fanatismul lor, ei deveniseră birjari în România. Eunuci mătăhăloși și blonzi, cu părul tăiat asemenea copiilor olandezi, îmbrăcați în sutane lungi, negre și încinși cu brîie din satin roz sau bleu, scopiții au oferit cuplului moștenitor o farfurie de argint.

Cînd nu era centrul de atracție al vreuneia din acțiunile oficiale

102

ale Regelui Carol, Măria nu avea nimic de făcut. Temîndu-se că principele Moștenitor și Principesa s-ar fi putut alia cu vreunul sau altul dintre partidele politice, Regele decretase că moștenitorii săi nu aveau voie să aibă relații cu lumea exterioară. Ferdinand s-a supus fără crîcnire. Missy a fost informată că era periculos să ai prieteni. Ea și soțul ei nu aveau voie să viziteze reședințe particulare, inclusiv legații.

Regele Carol nu avea încredere nici în doamna Greceanu, femeie de vîrstă mijlocie pe care o numise doamnă de companie a Măriei, aceasta avînd permisiunea de a se prezenta la palat numai cînd era anume invitată de Rege. Spre deosebire de alte tinere vlăstare regești transplantate, lui Missy nu i se permisesese să-și aducă o doamnă de companie de vîrstă și naționalitatea sa. Lady Monson, care fusese damă de companie a Ducesei de Edinburgh, primise permisiunea să o însoțească pe Măria, dar numai atît cît să o instaleze pe Principesa Moștenitoare în noua ei casă și, înainte de a se înapoia în Anglia, să o informeze pe Ducea de Edinburgh cu privire la societatea bucureșteană. Lady Monson petrecuse mare parte din viață în străinătate și era foarte entuziasmată de societatea bucureșteană. Cînd i-a povestit însă lui

Missy despre dineurile și balurile date în onoarea ei - măreția reședințelor, umorul oaspeților și eleganța petrecerilor -, Principesa Moștenitoare s-a simțit și mai deprimată.

Doamna de companie a Ducesei s-a rupt pentru o după-amiază de societate ca să-i facă o vizită Măriei înainte de a se înapoia în Anglia. A găsit-o pe Principesa Moștenitoare prăbușită în mijlocul budoarului, „o încăpere într-un stil rococo dezastruos”, înconjurată de daruri de nuntă pe jumătate despachetate, cu care încerca, fără succes, să-și înveselească apartamentele. „Totul părea nepotrivit în acest decor încărcat și pompos; lucrurile mele cele mai dragi căpătau o înfățișare stingheră, plină de reproș; și lor le era la fel de dor de acasă ca și mie.”

Lady Monson, „mereu volubilă”, a dat buzna în camera lui Missy.

„- Draga mea copilă! Nu pari prea veselă și toate lucrurile astea drăguțe împrăștiate pe jos! Nu te simți bine? Ești așa de palidă! ”

103

11 Da, nu mă simt bine, nu înțeleg ce se întâmplă cu mine. Mă simt amețită, totul îmi face greață, mîncarea mă dezgustă; eu care n-am resimțit niciodată deosebirea de climă, nu mă pot obișnui cu cea de aici. Totul îmi provoacă greață: mirosurile, zgomotele chipurile oamenilor, pînă și culorile. Mă simt complet schimbată.

Nu mă recunosc.

12 Dar, draga mea, ăsta-i un semn excelent, cît de încîntată va fi toată lumea!

-încîntată? De ce? Fiindcă mi-e greață și mă simt îngrozitor?

- Dar, draga mea, firește că știi ce înseamnă cînd unei tinere soții îi este «greață»?”

Missy nu știa. „-Ce înseamnă?”

13 Doar nu vrei să spui că nu ți-a spus nimeni, niciodată? a întrebat lady Monson neîncrezătoare.

14 Ce să-mi spună? s-a alarmat tînăra speriată. Ce să-mi spună?”

Englezoaica s-a așezat pe jos, lîngă Principesa Moștenitoare, și a încercat să-i explice cum stau lucrurile, accentuînd asupra importanței rolului Măriei în viitorul noii ei țări. Înțelegînd pentru prima oară adevărata ei funcție, Missy a izbucnit în lacrimi, lăsînd să-i scape motivele nefericirii sale - singurătatea, plictiseala, faptul că era sechestrată în palat. Lady Monson nu a consolat-o prea mult. Toate acestea nu erau decît obișnuitele vicisitudini ale vieții regale. Dama de companie a Ducesei de Edinburgh a sfătuit-o pe Măria să nu dea amplexuri micilor neplăceri, transformîndu-le în tragedii. Informat în legătură cu starea soției sale, Principele Moștenitor a sfătuit-o să-i scrie mamei sale.

O parte din problema Măriei era de natură pur fizică, însărcinată la două săptămîni după căsătorie, ea, care nu fusese niciodată bolnavă, avea dintr-o dată grețuri, leșinuri și dureri mîn de cap. „Această stare, cu vomă permanentă, este foarte chinuitoare și obositoare, dar bănuiesc că trebuie să treci prin așa ceva”, îi scria soacrei sale. „Știu că mai tîrziu bucuria va fi atît de mare, încît voi uita repede toate aceste mici neplăceri”.

Săptămînile se scurgeau însă „monotone, mohorîte și deprimante”. Principesa Moștenitoare se scula devreme pentru

104

lua micul dejun cu soțul ei, apoi își petrecea diminețile singură, „n timp ce Principele Moștenitor își vizita regimentul. Palatul era

zonă sumbră de liniște în mijlocul capitalei pline de viață. Missy rătăcea dintr-o încăpere într-alta, dintr-o sală în alta, încercînd gă-și umple timpul. Dejunul și cina le lua cu Regele și cu Nando, care discutau în timpul mesei probleme de politică locală și militară, iar după-masă fumau țigări de foi tari, care îi făceau rău. Singurele alte contacte umane îngăduite Principesei Moștenitoare erau cameristele ei germane și profesorul trimis la palat să o învețe limba română. Cu excepția doamnei Greceanu, care era chemată uneori să-i țină companie lui Missy seara, cît timp Ferdinand juca obișnuita partidă de biliard cu Regele, ea nu avea voie să se întâlnească sau să

vorbească cu altcineva.

Dacă Regele Carol nu îngăduia nimănui să se apropie de tînăra pereche, în schimb el îi lăsa arareori singuri. Mînceau împreună toate mesele, cu excepția micului dejun, și stătea cu ei în apartamentele lor după cină. „Situția aceasta nu este întotdeauna amuzantă, scria Missy acasă, dar nu trebuie să fim egoiști; are parte de atît de puține plăceri și îi place foarte mult să vină la noi”. Din cînd în cînd, Regele îi lăsa pe tinerii căsătoriți singuri. „... de regulă stăm, ne sărutăm și ne hîrjonim pînă vine vremea de culcare”, îi spunea Missy mamei sale. „Te asigur că sîntem la fel de nebunatici ca întotdeauna. Este lucrul cel mai bun pe care îl putem face, căci dacă nu ne-am copilări împreună, am deveni niște creaturi îmbătrînite înainte de vreme, fiindcă aici viața nu este deloc veselă. Ba s-ar putea spune că este o viață chiar foarte plictisitoare.”

Crescînd într-o familie numeroasă, Missy nu știa să se distreze singură. Obișnuită cu mult exercițiu fizic - călărie, tenis, patinaj era nevoită să se mulțumească cu plimbări pe jos în compania Regelui sau cu trăsura, cu Principele Moștenitor. Obișnuită să sară din pat foarte devreme, ea a fost surprinsă de lipsa de energie a soțului ei. „Nando al meu este un tip leneș”, se confesa ea mamei sale. La ora 8 dimineața, Missy încă îl mai înghiontea pe Principele Moștenitor să se trezească. „E destul de tîrziu, recunoștea ea, dar, așa cum mi-a spus Nando dinainte, aici nu este ușor să te trezești.”

105

Știind că mama sa nu prea era dispusă să suporte văicărelile. Măria se străduia să vadă partea bună a lucrurilor. Singură în apartamentul ei, scria scrisori respectuoase părinților lui Ferdinand, reamintind mereu dragostea ce o purta soțului ei și asigurîndu-și soacra că nu punea în pericol viitorul moștenitor purtînd „îmbrăcăminte prea strîmtă”, în scrisorile pe care le scria acasă, ea sublinia bunătatea Regelui și dragostea și atenția lui Nando. „N-o să crezi că sînt nemulțumită, nu-i așa?” Își implora mama, scurtă vreme după sosirea la București. „... nu trebuie să crezi că sînt deprimată”, îi scria ea o lună mai tîrziu. „Uneori mă simt poate un pic tristă... Dar te asigur că nu mă dau bătută, în ! orice caz încerc din răputeri să n-o fac și, într-adevăr, cînd ai un soț ca al meu, ar fi un păcat să te plîngi.” Cînd a încercat însă să descrie evenimentele care-i umpleau zilele, Măria nu a avut nimic de relatat. „Străduiește-te ceva mai mult să scrii despre lucrurile amuzante din viața ta”, își admonesta fiica Ducesa de Edinburgh.

Prima persoană care a observat ce se petrece cu Principesa Moștenitoare a fost doamna Greceanu, doamna ei de companie romîncă. Doamna Greceanu, care crescuse la rîndul ei trei fete, și-a dat seama că mama viitorului conducător al României era obiectul unei rutine dăunătoare nu numai pentru ea, dar poate și pentru moștenitorul nenăscut, înarmată cu această observație, ea l-a abordat pe Regele Carol. „Principesa noastră este deprimată și nu este bine, ținînd seama de starea sănătății sale... Nu este bine să fie lăsată pradă dorului de acasă și în compania exclusivă a slujitoarelor.”

După îndelungate deliberări cu miniștrii săi, Regele a hotărît că cea mai bună formă de distracție, care să nu-i creeze Măriei „iluzii greșite de libertate”, ar fi o serie de serate oficiale. Acestea au fost organizate sub forma unor vizite de prezentare regale, la care oaspeții se înșirau de o parte și de alta a unui coridor prin care trecea membrul familiei regale spre un jilț așezat pe un mic podium; după ce toată lumea făcea o reverență adîncă, fiecare invitat era adus în față spre a fi prezentat.

Seratele Măriei au avut loc într-un salon de primire roșu închis, decorat cu tablouri reprezentîndu-l pe Regele Carol în război, și ele au luat parte soțiile de vîrstă mijlocie ale unor bărbați de ază Date fi^{nc*} slabele sale cunoștințe de franceză, Principesa Moștenitoare nu a îndrăznit să înceapă a conversa. În plus, Măria^{ma} i văzuse pînă atunci doamne fardate și nu știa dacă erau au nu decente. Mai rea era jena fizică pe care o resimțea. Cînd încerca să stea în picioare, îi era rău și se simțea umilită de ceea ce considera o condiție inexprimabilă.

La Curtea Angliei nimeni nu se referea direct la sarcină. Maximum ce se putea spune era că o doamnă se afla „într-o stare delicată”. Acest lucru nu se spunea niciodată în prezența unui

copil iar Missy fusese considerată un copil pînă în ziua nunții sale. În Europa Răsăriteană, curtenii nu aveau aceleași reticențe. Măria a fost bombardată cu întrebări la care nu numai că se simțea jenată, dar era și foarte puțin informată ca să răspundă. O invitată curajoasă, examinînd-o cu atenție pe Principesa Moștenitoare îmbrăcată într-o rochie ce devenise prea strîmtă în jurul taliei, a felicitat-o în cele din urmă direct și cu voce tare: „Alteța Voastră Regală, de vreme ce starea în care vă aflați nu mai constituie un mister, ne permiteți să vă felicităm?” Măria a izbucnit în lacrimi.

De Paști le scria amuzată socrilor ei că „nu ajută la nimic să fii trist, și apoi nici nu se cuvine”. Și totuși era „foarte deprimant să fii atît de singur” de sărbători, mai cu seamă gîndindu-te că „la Coburg familia este reunită în vechea și draga noastră biserică”. În timp ce Nando și ceilalți s-au dus să celebreze învierea la Mitropolie, Missy, însoțită doar de doamna Greceanu a participat la serviciul religios oficiat la biserica protestantă germană. Pe la mijlocul rugăciunii Tatăl Nostru, tînăra care purta în sine speranța unei țări s-a prăbușit într-un leșin greu. Doamna Greceanu a dus-o la Regele Carol, înnebunit la gîndul că accidentul s-ar fi putut să-i dezoace planurile dinastice. Missy era însă mai zdravănă decît își imagina el. O dată stabilit că viitorului moștenitor nu i se înfîmplase nimic, doamna Greceanu s-a folosit de prilej pentru a-i spune din nou Maiestății sale că trebuia întreprins ceva pentru ameliorarea vieții și stării de spirit a Principesei Moștenitoare.

Au urmat cîteva ieșiri la manifestări religioase și militare. Cu Prilejul uneia dintre acestea, Măria a vizitat mănăstirea Cernica,

107

înalțată pe întinsul teren mlăștinos pe care este construit și Bucureștiul. Măria a fost fascinată de Cernica, cu călugării ei cu bărbi cărunte, potcapuri și veșminte largi și negre. Deși aveau un aspect „înfricoșător”, „murdar” și miroseau „îngrozitor a usturoi”, capela lor era veche, iar grădinile ce coborau spre mlaștină erau pline la data aceea cu stuf unduitor și stînjenei sălbatici de culoare galbenă. „Simțeam că dincolo de plictiseala de moarte a vieții pe care eram condamnată s-o duc se mai afla ceva... nu lipsit poate de farmecul pe care îmi imaginasem că am să-l descopăr în această țară îndepărtată”, a spus ea.

În luna iunie Curtea s-a mutat la Sinaia, o stațiune mondenă cu hoteluri elegante și vile înalte, situată la o altitudine de 2900 picioare (aproximativ 680 m) în Carpați. Aici se refugiau, fugind de căldurile teribile și umiditatea din București pe timpul verii, boierii bogați și soțiile lor, acestora alăturîndu-li-se diplomații occidentali aflați în misiune în Balcani, în timpul zilei călăreau, jucau tenis ori făceau plimbări pe jos, iar noaptea jucau la Cazinou. „O trăsătură agreabilă a acestui cazinou, spunea soția de origine canadiană a unui comandant de marină român, este absența mulțimii jerpelute care înghiontește atît de des lumea elegantă la Monte Carlo și în stațiuni similare. Toți aparțin aceleiași lumi și se cunosc între ei”.

Toți se cunoșteau, mai puțin cu Principesa Moștenitoare, aflată în continuare în carantină socială. Cu toate acestea, Sinaia constituia o schimbare fericită. Obişnuită cu viața în aer liber, Missy căuta un suport în pădurile verzi și dese de brad și în aerul proaspăt al stațiunii. Pajiștile alpine erau pline de flori sălbatice pe care le culegea împreună cu Nando.

Pînă să li se construiască o reședință proprie, tînăra pereche a locuit cu Regele în castelul Peleş. Peleşul este situat pe o pajiște plină de verdeață de pe ceea ce a fost cîndva un deal împădurit; în perioada monarhiei, la el se ajungea străbătînd un drum romantic, ce șerpuia printre brazi, avînd în depărtare perspectiva minunată a piscurilor transilvănene. Decorul în care este amplasat castelul era pe atunci și este și acum mult mai izbutit decît fațada. Așa cum comenta un vizitator, „Este ca o vrajă care, așa cum se întîmplă cu unele femei, pierde o bună parte din farmec atunci

108

înd te apropii.” Mătușa Vicky a numit Peleşul o „afacere neizbutită”. „Doamne, s-a văietat ea cînd Regele Carol i-a arătat tablourile din castel, cînd te gîndești că a cheltuit șase milioane de franci pe o clădire atît de urtă!”

Un amestec de stiluri - german renescentist, neogotic, bizantin și transilvănean -, castelul cu 150 de încăperi era întruchiparea gusturilor Regelui Carol, care era mult prea mândru de creația sa ca să vadă vreun cusur în fațadă, unde putea fi întâlnită o loggie turcească chiar deasupra unei terase alpine, prima încadrată de ogive bizantine, cea de-a doua înconjurată de o balustradă din lemn cafeniu, apoi turnuri, foișoare și ornamente pe fiecare metru pătrat. Regelui îi trebuiseră zece ani să vadă castelul construit. Castelul a continuat să-l preocupe tot restul vieții, adăugându-i o încăpere sau o terasă, ori acoperind sala de recepție, inițial concepută ca o curte interioară, cu un acoperiș amovibil.

În interior, castelul Peleş părea că geme sub greutatea prea multelor sale coloane, arcade și balcoane. Erau prea multe stucaturi și ornamente aurite, prea multe blazoane, coroane și statui și mult prea mult mobilier gotic renescentist, încăperile publice erau decorate în toate stilurile posibile: o sufragerie renescentistă, o încăpere turcească, una maură și un imens salon de muzică împodobit cu candelabre de Veneția. Fie dintr-o afinitate de gusturi cu unchiul său, fie pur și simplu din teamă, Ferdinand considera sala tronului și biblioteca drept „adevărate opere de artă”.

Asemenea stăpînului său, castelul avea un aspect mohorât. Ferestrele erau din sticlă colorată. „Totul părea să fi fost conceput să ascundă cerul, lumina soarelui”, se plîngea Măria. Pînă și cromatica interioară - Regina Elisabeta prefera auriul patinat și culoarea verde închis a mușchiului - sporea aspectul sumbru.

Viața la castelul Peleş nu prea aducea a vacanță, pentru că Regele Carol impunea Curții același program rigid ca și la București. Măria petrecea zilele singură, pentru ca seara să urmărească partida de biliard dintre Ferdinand și unchiul său. Din fericire, nu a trecut prea mult timp pînă ce, de la Coburg, Ducesa a trimis-o pe Ducky să-și distreze sora. Deși era nevoită în continuare să se conformeze restricțiilor de la Curte, Missy

109

avea acum lîngă ea pe cineva de aceeași vîrstă, cu care să împartă frustrările, în plus, Ducky oferea un motiv pentru a explora împrejurimile.

În vreme ce Măria îi împărtășea surorii sale puținele lucruri pe care le știa despre România, la Coburg Ducesa își asuma un nou rol. În vara aceea (1 893) a murit unchiul Ernie și tatăl lui Missy și-a luat, în sfîrșit, în primire funcția de Duce de Coburg și Gotha. „Pentru unchiul Alfred e un moment dificil, scria mătușa Vicky fiicei sale, căci va trebui să renunțe pentru totdeauna la draga Londră și să se dedice ducatului german și noilor sale îndatoriri. Sînt sigură însă că mătușa Măria va fi încîntată să fie personajul feminin nr. 1 și Ducesă domnitoare.”

O dată cu instalarea definitivă a Ducesei la Coburg și îndepărtarea de la Curte a amantelor destrăbălatului unchi Ernie, locul vechilor și penibilelor probleme sociale a fost luat de probleme noi, de natură financiară. Unchiul Ernie își lăsase afacerile economice în neorînduială și mama lui Missy a fost nevoită să achite datoriile moștenite de soțul ei din averea sa personală, în ciuda datoriilor, potrivit spuselor mătușii Vicky, „averea este practic foarte consistentă și, dacă a fost administrată cum se cuvine, trebuie să fie foarte mare”.

În luna octombrie, la numai două luni după ce soțul ei preluase funcția, noua Ducesă de Coburg a călătorit în România ca să o asiste pe Missy la naștere. „Sper să pot aștepta ziua cea mare la Sinaia”, îi scria Principesa Moștenitoare soacrei sale. „Țin foarte mult să fie așa, dar pînă acum Unchiul este total împotriva. Cînd va sosi mama, ea va trebui să-l convingă să-și dea asentimentul.”

În opinia Regelui Carol, orice situație, de mai mare sau mai mică importanță, trebuia supusă unei analize atente cu privire la posibilele implicații politice. Nașterea unui viitor moștenitor nu era, fără îndoială, un eveniment minor. El presupunea un lanț nesfîrșit de decizii, începînd cu stabilirea locului - „doctori, doici, date, nume, ore ale zilei și chiar încăperi”. Regele le examina pe

fiecare în parte, punînd în balanță argumentele pro și contra,

110

precum și efectele pe care le-ar putea avea în viitor asupra națiunii. Fiecare lucru era plin de prevestiri rele. Pretutindeni erau capcane pentru cel neavizat.

Ducesa de Coburg, practică și tiranică, a spulberat însă toate aranjamentele Regelui ca o veritabilă reprezentantă autoritară a Romanovilor. Nu era vorba doar de faptul că ea însăși adusesese pe lume cinci copii, dar se afla într-o casă în care, în afară de fiica sa, nu mai exista nici o altă femeie cu care să împartă prerogativele, în vreme ce Regina Elisabeta a României, exilată, își exaspera mama la Neuwied, Ducesa trona autoritară la castelul Peleş. Missy s-a retras din discuții, lăsîndu-l pe Ferdinand tampon între două dintre cele mai autocrate capete încoronate în bătălia asupra nașterii primului moștenitor pămîntean al tronului României.

Pînă și Regina Victoria a intrat în luptă, recomandînd asistență medicală adecvată. „M-am războit teribil cu draga de bunică în legătură cu infirmiera englezoaică pe care a ales-o pentru tine, îi scrisese Ducesa fiicei sale înainte de a sosi în România, dar n-o să renunț la infirmiera admirabilă pe care am angajat-o deja și pe care o voi aduce cujnine în locul bătrînei bîrfitoare pe care ar voi ea să ți-o trimită.” în afară de infirmiera rusoaică ce a asistat-o pe Măria la această naștere, ca și la cele ce au urmat, Ducesa a adus cu sine și pe medicul ei personal, dr. Playfair, fratele unuia din șambelanii Victoriei și, ca atare, pe placul Reginei. Doctorul Playfair avea asupra sa o telegramă prin care bunica lui Missy îi cerea Regelui Carol să accepte serviciile medicului englez. „Vrem să luăm măsuri de siguranță, porunceă Regina, întrucît Orientul este atît de aproape și, știți și dumneavoastră, atît de extrem de nesigur.”

Missy nu avea de unde să știe că aducerea doctorului Playfair a reprezentat, practic, rezolvarea unui serios conflict, anume acela asupra utilizării cloroformului la naștere. Cerînd ca lui Missy să-i fie administrat un analgezic, Ducesa de Coburg și Regina Angliei se împotriveau concepțiilor religioase și științifice ale timpului. Clerul românesc a protestat vehement: femeile trebuie să plătească prin suferință păcatul Evei. Medicii români au fost de acord.

111

Problema era atît de delicată, încît mamei-adolescente nu i s-a spus absolut nimic nici despre controversă, nici despre rolul Reginei Victoria. După aproape doi ani, pe cînd se afla în vizită la bunica sa, în Anglia, Missy a fost întrebată de Regină dacă i se administrase cloroform pentru a-i ușura durerile nașterii. „Am simțit cum mi se urcă sîngele în obraji și o uscăciune în gît, povestea ea. Curaj! Mărturisește că ți s-a administrat un pic de cloroform, că mama și medicul englez insistaseră asupra acestui lucru... Și să vezi atunci muștrări, să vezi atunci predică, să vezi atunci expresia disprețuitoare a Reginei; căci Regina Victoria era, fără doar și poate, o spartană, care m-ar fi disprețuit din adîncul sufletului pentru lașitate. Nu mică mi-a fost surprinderea însă să aud un hohot de rîs duios și cristalin și pe bunica declarînd: «Ai dreptate, draga mea, mie mi s-a dat cloroform abia la a noua și ultima naștere; din păcate, nu fusese descoperit mai înainte și te asigur, draga mea copilă, că regret profund faptul că am fost nevoită să aduc pe lume opt copii fără acest ajutor prețios».”

Durerile nașterii au început sîmbătă, la vremea cinei, iar a doua zi, duminică 15 octombrie 1893, la ora 1, Missy a adus pe lume, în marele dormitor oficial din Castelul Peleş, un băiat. Nou-născutul a primit numele de Carol, după numele unchiului tatălui său.

Furioasă pe doctorul Playfair, care fusese atît de insensibil încît să spună că „a avut o naștere foarte ușoară”, Missy „a simțit nevoia să-și întoarcă fața spre perete, nemaivorînd să revină la o viață în care exista atîta suferință”. „Ascultă tunurile - o încînta cu vorbe dulci Ducesa -, gîndește-te cît de bucuros va fi poporul cînd va auzi cele 101 de salve.” Pe Principesa Moștenitoare nu o interesau însă speranțele românilor. Izolată de oameni, ea nu resimțea nici un fel de bucurie de pe urma faptului că le dăruise un principe. Se simțea mai degrabă victima neajutorată a unei conspirații la care participaseră Natura și cei care era de

presupus că o iubeau. Și nu se înșela.

Capitolul 6

Oh, am fost predestinată să fiu mamă! REGINA ELISABETA A ROMÂNIEI

La trei luni de la nașterea fiului ei, Principesa Moștenitoare era din nou însărcinată. Se simțea tare nefericită și se subția „ca un fir de ață”. Pentru Măria, sarcinile n-au fost niciodată ușoare. Resimțea un soi de vină personală pentru faptul că îi era rău și se îngrașă. „Mă simt foarte umilită fiindcă sînt atît de urîtă”, îi scria mamei sale. „Nu știu dacă toate femeile suferă la fel de mult ca mine cînd trec prin așa ceva. Poate nu se cuvine să mă simt astfel, dar nu-mi pot reprima acest sentiment.”

Totodată, a început să vorbească deschis despre restricțiile la care era supusă. Vizita mamei sale îi dăduse curaj. Furioasă pe Regele Carol pentru viața de rutină pe care i-o impusese Principesei Moștenitoare, Ducesa de Coburg le scrisese atît Regelui, cît și fratelui mai mare al acestuia, Prințul Leopold, protestînd împotriva izolării fiicei sale și a incapacității ginerelui său de a-și apăra soția, în urma acestor scrisori, lui Missy i s-a îngăduit să participe la cîteva petreceri date la reședințele miniștrilor din guvern. Ducesa era încîntată. „Unchiul trebuie să învețe că pe lumea asta există și oameni tineri și veseli... că n-o să sufere Constituția României dacă ai să mergi la baluri și chiar dacă ai să dansezi cu ofițeri tineri în locul unor miniștri bătrîni.”

Această libertate a fost însă întreruptă de noua sarcină a lui Missy. „Viața n-are ce să ne ofere aici... scria Principesa

113

Moștenitoare soacrei sale în primăvară —, lucrul cel mai important pentru noi este să ieșim mai des... să ne aflăm printre oameni fericiți”.

În vară, Principesa Moștenitoare și soțul ei și-au luat obișnuita vacanță, care a durat fix șase săptămîni, vacanță împărțită cu grijă între familia lui și familia ei. Viața la Sigmaringen gravita în jurul mamei lui Nando, tot mai pretențioasă, mai ipohondră și mai răsfățată, în speranța că va trezi astfel gelozia Măriei. Deși Missy nu a încetat niciodată să-și iubească socrul, ea a început să-i deteste soția. Lingușelile Prințesei Antonia pe lîngă Nando o iritau. Revenit acasă, la Sigmaringen, Principele Moștenitor al României a colindat prin castelele familiei, fumînd țigări mari de foi. „Nando arată fericit, mănîncă enorm și scoate sunete neplăcute după pofa inimii în prezența mamei sale indulgente”, îi scria Missy Ducese de Coburg cîțiva ani mai tîrziu.

Principesa Moștenitoare abia aștepta să se ducă la ea acasă, la Coburg, unde și-a reluat fericită vechile tabieturi - ceaiul servit în minunata grădină de la Rosenau, partida de tenis, excursii călare sau cu trăsura și lungi seri de lectură cu voce tare. Mai erau apoi spectacolele teatrului local, pe care, entuziasată, Ducesa de Coburg îl patrona, citind piese noi, supraveghind punerea lor în scenă și chiar încurajîndu-și fiicele să joace alături de trupa de teatru a ducatului.

În aprilie 1894, Măria a primit permisiunea de a reveni la Coburg pentru a participa la căsătoria surorii sale Ducky cu Marele Duce Ernst de Hessa. În termeni regali, căsătoria lui Ducky era considerată cea mai reușită dintre toate alianțele matrimoniale ale familiei Edinburgh. O căsătorie totuși nu prea fericită, deoarece nici mireasa, nici mirele nu erau entuziasmați de partidă.

Ducky și vărul ei rus, Marele Duce Kiril Vladimirovici, se iubeau de trei ani, dar mama lui Ducky și tatăl lui Kiril erau soră și frate, iar Biserica Ortodoxă rusă interzicea căsătoria între veri primari. Din nefericire pentru Ducky, Biserica protestantă nu avea asemenea restricții, împiedicată să se căsătorească cu vărul ei dinspre mamă, pe care îl iubea, ea a putut, în schimb, să se căsătorească și chiar s-a căsătorit cu vâmi primar dinspre tată. Ernst, Mare Duce de Hessa, era fiul cel mare al surorii tatălui ei, Alice.

Asupra acestei căsătorii insistaseră Regina Victoria și Ducele j Coburg. În vreme ce Ducesa de Coburg era ocupată în România cu nașterea fiului lui Missy, Ducele s-a deplasat în Anglia nentru a pune la cale, împreună cu mama sa, căsătoria lui Ducky. Regina, care „ajunsese la înțelegere” cu Ducesa, și-a determinat nepotul încăpăținat să facă cererea în căsătorie. Ducele a fost încântat. „Astă-seară s-a împlinit marea noastră dorință, i-a telegrafiat el mamei sale în ianuarie 1894. Ducky a acceptat cererea în căsătorie a lui Ernie de Hessa.”

A fost dorința tuturor, mai puțin a miresei, a mirelui și a mamei miresei. Ducky iubea un alt bărbat, pe Ernie nu-l atrăgea Ducky, iar Ducesa de Coburg se temea ca fiica sa să nu fie cumva atrasă în tabăra engleză. „Am avut o lungă conversație cu Ernie... despre familia engleză, îi scria ea Măriei, despre Bunicuța, și i-am explicat de ce nu-i putem iubi cu adevărat și cât de des au fost insolenți și disprețuitori față de mine... nu trebuie s-o tîrască mereu pe Ducky în Anglia, în perpetuă adorație față de Bunicuța, și... trebuie să înțeleagă motivele pentru care *noi* n-o vom putea adoraniciodată.”

Căsătoria lui Ducky cu Ernie a reprezentat evenimentul monden cel mai important al anului, la care au participat însăși Regina Victoria și un șir întreg de alte capete încoronate. „Nu am văzut nicidată atât de multe”, nota secretarul particular al Reginei. Printre acestea s-a numărat și sora mai mare a miresei, aflată în aproape a patra lună de sarcină, îmbrăcată într-o rochie albă de satin brodată cu fir de aur. „Micuța Missy a României, avea să relateze mătușa Vicky, arăta palidă și slăbită.”

După căsătoria lui Ducky și un scurt interludiu la Londra, Principesa Moștenitoare a revenit în România pentru a aștepta nașterea celui de-al doilea copil. La această naștere, tînăra de optsprezece ani a fost lăsată să se descurce singură. Nu tu medic englez, nu tu anestezie, nu tu Ducesă de Coburg, a cărei sosire a avut loc cu întârziere. Mai rău decît atât, Missy a trebuit să-i țină piept Reginei Elisabeta a României, proaspăt revenită din exilul petrecut în Germania. Cum dinastia creștea conform planului, Regele Carol și-a putut permite o oarecare generozitate față de soția sa. Sosirea Reginei prevestea zile grele pentru Măria.

Asemenea tatălui ei, Principesa Moștenitoare a României a descoperit foarte repede că nu avea nimic comun cu fosta Prințesă de Wied.

Elisabeta de Wied, care a devenit Regina Elisabeta a României, crescuse înconjurată de suferință. Tatăl ei, un nobil instruit din pătura conducătoare germană, a fost fizic, iar mama ei a suferit de o invaliditate cronică, întrucît știința medicală nu-i putuse ajuta nici pe ei, nici pe fratele său mai tînăr, care murise în chinuri la o vîrstă fragedă, mama Elisabetei și-a îndreptat speranțele spre vindecarea prin credință. De la vîrstă de doisprezece ani, Elisabeta a fost încurajată să participe la ședințe de spiritism și de hipnoză.

Elisabeta de Wied a fost un copil greu de stăpînit, hiperactiv și hipersensibil. Pentru a-i tempera energia, a fost dusă la ospiciul din localitate ca să-i supravegheze pe cei internați. Acest lucru, ca și anii petrecuți pe marginea patului de suferință a diverșilor membri ai familiei n-au putut să-i tempereze firea surescitată, în timpul agoniei mamei vitRege a mamei sale, Elisabetei i s-a cerut să stea în genunchi lîngă patul bătrînei, fără hrană, timp de mai bine de o zi și o noapte.

Aceasta era istoria fetei care îl speriasse pe Affie, pornit în căutarea unei soții. Elisabeta avea vreo douăzeci și cinci de ani cînd, nemaisperînd să se mărite, dar dorind cu disperare copii, l-a întîlnit pe viitorul Rege Carol al României. Pierderea unicului lor copil a fost tragedia personală și politică a vieții ei; n-a mai rămas niciodată însărcinată și și-a petrecut restul anilor de fertilitate consultînd specialiști. Regina a consultat și vraci, unul dintre aceștia reușind s-o determine să mănînce o iepuroaică gestantă cu puiul din interior.

Purtînd doliu alb după fetița ei defunctă, Regina Elisabeta a adoptat pseudonimul literar de Carmen Sylva, adunînd în jurul ei un cenaclu de debutante - Muza Tragică servită de slujitoarele ei. Pe aceste tînere femei le îmbrăca în veșminte orientale, li se adresa spunîndu-le „copilele

mele" și le îndemna să pornească în căutarea frumuseții. Preferata ei era Elena Văcărescu. Carmen Sylva se autoconvingea că sufletul fiicei sale defuncte se reincarnase în trupul Elenei.

116

Cînd Ferdinand a sosit La Curte în 1889, Regina a hotărît că substituta fiicei sale ar fi consoarta ideală pentru el. A început ruin a-l așeza pe Principele Moștenitor lîngă Elena la dineurile de familie? apoi a aranjat întâlniri într-un cadru mai intim și, în fine, a scris o poezie despre tinerii îndrăgostiți. Regina Elisabeta considera că, încercînd să unească sîngele local cu cel regal, făcea României o favoare.

Românii s-au arătat însă a fi de altă părere. Cînd au aflat despre aventura Principelui Moștenitor, au protestat vehement împotriva Reginei. Mînia lor a fost alimentată de Rege, care avea nevoie de un țap ispășitor din punct de vedere politic pentru a-l acoperi pe Ferdinand, iar din punct de vedere personal pentru a masca afecțiunea ce o purta uneia dintre domnișoarele de onoare ale soției sale. El a exilat-o pe Elena Văcărescu, iar pe Regină a trimis-o la mama sa în Germania, unde a întâlnit-o pe Missy pentru întîia oară, în castelul ei din mijlocul pădurii.

Regina României a petrecut doi ani în exil. în acest interval, Missy s-a căsătorit și a dat naștere moștenitorului tronului. „Biata Elisabeta!”, îi scria împărăteasa Frederika Reginei Victoria cu ocazia nașterii Principelui Carol. „Nu am avut curajul să-i telegrafiez, căci am impresia că nu poate primi această bucurie fără a resimți și o mare amărăciune.” Se pare că Regina României, care îi scrisese Măriei înainte să se fi născut Carol spunîndu-i că spera să aducă pe lume o fetiță, a fost „teribil de furioasă” aflînd că noul născut era băiat.

Regina Elisabeta s-a întors în România tocmai la timp pentru a fi prezentă la cea de-a doua naștere a Măriei. Dorindu-și calmul mamei sale, Măria a trebuit să suporte elucubrațiile Reginei-poete. „Mătușica, copleșită de amintiri dureroase legate de propria maternitate, precum și de multele ei speranțe neîmplinite, a fost agitată și emoționată de acest eveniment de familie, îndemnîndu-mă întruna să pricep că acesta era cel mai minunat, mai glorios și mai binecuvîntat ceas al vieții mele. Sfîșiată de cele mai înfiorătoare dureri, n-am putut cu nici un chip să mă ridic la înălțimea entuziasmului ei și am plîns, tînjind după mama, care și-a făcut apariția în scenă abia după cîteva zile.” - . . . -

117

Măria a fost asistată la naștere de un medic român care i s-a alăturat Reginei Elisabeta, refuzînd să-i administreze un anestezic. Durerile au fost amplificate de tensiunea emoțională, iar experiența traumatizantă. Missy a născut o fetiță căreia i s-a pus numele Elisabeta, după numele Reginei recent repuse în drepturi.

Nașterea celui de-al doilea copil a reprezentat un moment de cotitură în viața Măriei. Mulți ani mai tîrziu, ea va scrie povești exotice de dragoste. Una dintre acestea, intitulată *Reginele încoronate*, este povestea a două suverane, una tînără, iar cealaltă bătrînă, ambele portrete foarte transparente ale autoarei însăși. În carte, tînără Regină mitică descrie efectele pe care le-a avut nașterea asupra atitudinii sale față de sine și față de soțul ei. „După nașterea celui de-al doilea copil, am simțit deodată un teren mai solid sub picioare, că nu mai eram o sclavă în mîinile unui bărbat -ceva din durerea pe care fusesem nevoită s-o îndur îmi dădea dreptul să-mi privesc stăpînul în ochi cu conștiința că eram egali, că pruncul plătînd pe care îl țineam la piept era un scut împotriva unor surprize care nu mă mai puteau atinge.”

După ce a născut-o pe Elisabeta, Măria a decis că nu era cazul să facă un copil în fiecare an. A-l convinge însă pe soțul ei, supus unor presiuni catolice și dinastice, că avea dreptul la alt fel de viață decît o perpetuă maternitate, nu era lucru ușor. în campania pe care a început-o a fost sprijinită de Ducesă, care a declarat că în această privință toți bărbații sînt niște egoiști. Missy nu a fost de acord: „... Nu trebuie să-l crezi egoist pe Nandchen (Nando), îi scria mamei sale, nu este; e chiar mulțumit de situația actuală și nu mă chinuie deloc în această privință”.

Nu la fel de maleabilă era însă Regina Elisabeta. De-abia sosită la palat, a și început să-și revendice poziția de stăpână-manevră ce presupunea „detronarea” succesoarei sale. Regina se considera o autoritate în materie de copii și doici. „Toată lumea crede că are dreptul să se amestece în treburile mele și uneori îmi ies din sărite”, îi scria Măria socrului ei.

Singura mîngîiere a Principesei Moștenitoare în îndelungata perioadă de refacere postnatală a fost prezența surorii ei în vîrstă de șaisprezece ani, Sandra, pe care Ducea o lăsase să-i țină companie. Dîndu-și seama că Missy era cu nervii la pămînt,

118

cînd l-a rugat pe Regele Carol să o lase să meargă de Crăciun la Coburg. Regele a refuzat. Regina Elisabeta abia se întorsese din Germania. Dacă Principesa Moștenitoare ar fi plecat acum, lumea ar fi crezut că cele două femei nu se înțeleg. Măria trebuia să se întoarcă cu întreaga Curte la București pentru ca lumea să nu clevească. „Tocmai un repaus lipsit de prezența voastră, a tuturor, este ceea ce-i trebuie, l-a avertizat Sandra, altfel nervii ei se vor face țandări.”

În cele din urmă, Carol a încuviințat, dar numai cu condiția ca Măria să se întoarcă înfii la București înainte de a pleca acasă și să-și lase copiii în România. Asupra acestui din urmă lucru Principesa Moștenitoare a avut o dispută cu Regina, ieșindu-și din fire cînd Elisabeta i-a spus că acești copii nu aparțin mamei lor, ci Regelui și României.

Regele avea întotdeauna de obiectat cînd Măria încerca să plece din România, cu sau fără copii. Ducea de Coburg nu putea înțelege acest lucru și o învinuia pe Missy că nu este în stare să se impună. „... cu Unchiul fii fermă, își sfătui ea fiica, și ori de cîte ori e încăpățînat, fii rece și înțepată și cîteva zile arată-i că-i porți pică... Eu știu cel mai bine cum trebuie să te porți cu oamenii încăpățînați și care fac numai ce vor ei. Dacă te dai bătută, ești pierdută, căci te vor călca mereu în picioare și te vor strivi pînă ce vor stoarce din tine ultimul strop de viață și de plăcere.”

Ducea nu înțelegea adesea esența problemei. Dezacordurile cu privire la călătorie erau doar reflectarea unor divergențe mai adînci de atitudine existente între Rege, Regină și Principesa Moștenitoare (Principele Moștenitor nu avea opinii). Regele Carol, care își sacrificase întreaga viață pentru România, credea că va putea continua să țină țara în mînă doar prin puterea voinței și grija față de împlinirea datoriei. El nu putea pricepe de ce soția nepotului său nu sosise în România cu aceleași gînduri ca și el, gata să facă din aceasta întreaga ei rațiune de a fi. După Carol I, fericirea personală nu era un scop legitim pentru un Prinț de Hohenzollern sau o Prințesă de Edinburgh.

Acuzată de Rege de indiferență față de datorie, iar de Regină de insubordonare, tînăra Principesă Moștenitoare a României a fost calificată de rudele sale din Europa Apuseană drept

119

superficială și insensibilă. Mătușa Vicky îi descria pe Măria și pe soțul ei într-o scrisoare scrisă în cel de-al doilea an al lor de căsnicie, pe cînd se aflau în vizită în Germania: „Aseară au venit să ne vadă Missy și Ferdinand al României: ea, extrem de frumoasă și aproape un copil, foarte diafană și delicată; el, bietul, mai lipsit de farmec ca oricînd. Ea pare destul de fericită, dar e foarte tînără, lipsită de experiență și nu se pricepe să aprecieze oamenii. La cei optsprezece ani ai ei, se bucură de viață, schimbare și frumusețe. Are tot optimismul tinereții și, din fericire pentru ea, sentimente nu prea profunde, bănuiesc”.

Măria nu ar fi fost niciodată de acord cu o asemenea caracterizare. Crescută la Curțile Angliei, Germaniei și Rusiei, unde oboseala îndatoririlor regești era îndulcită de familii numeroase și divertismente mondene, ea fusese total nepregătita atît pentru România, cît și pentru Rege. „... în noua mea țară... eram o simplă rotiță în ceasul care arăta ora Unchiului, dar o rotiță care trebuia să-și joace neîncetat rolul, și nimeni nu se străduia să dea acestui rol o strălucire oarecare ori să-l facă să pară util... Tot ceea ce făceam părea să iasă întotdeauna pe dos și nimeni nu înțelegea că atunci cînd ești tînără și viața îți curge ca o flacără prin vene, vrei uneori să fii veselă, să rîzi, să te distrezi cu oameni de vîrsta ta... să fii o entitate de sine

stătătoare, un om cu judecată proprie, cu gânduri, obiceiuri, gusturi, idealuri și dorințe proprii."

Missy și-a dat seama că Regina o înțelegea chiar mai puțin decât Regele. După exil, Elisabeta s-a întors purificată, hotărâtă să se limiteze, în public, la opere de binefacere, iar în viața personală, la arte. Ca și înainte, ea a strâns în jurul ei un grup de femei care ședeau la picioarele ei, în vreme ce ea scria și recita versuri, picta sau cânta la pian. Regina era convinsă că munca de creație avea valoare numai dacă era spontană, nealterată de critică sau revizuire: în consecință, avea zilnic posibilitatea să descopere noi talente, la ea însăși și la alții.

Deși tânără, Missy a înțeles că saloanele Reginei erau niște exerciții de gloriificare a mediocrității. „După părerea oricui, bunul gust nu era unul din atuurile mătușii Elisabeta, ba, ceea ce era mai rău, era un gust încărcat, agresiv, excentric, de neignorat...

120

- trucît Mătușa era... extrem de convinsă de meritele a tot ceea ¹¹¹ făcea, erai mereu chemat să-ți exprimi admirația și încuviințarea."

Ceea ce nu reușise Atotputernicul să-i dăruiască Elisabetei, materie de har, îi dăduse cu prisosință în materie de nerseverență, căci Regina n-a încetat nici o clipă să încerce să-și aducă nepoata la supunere artistică. Dacă Missy se aventura în încăperile Elisabetei, era imediat adusă la ordine. „Stai jos aici, la picioarele mele, și ascultă, draga mea", îi porunceea Regina, întinzând brațele pentru a o aduce pe Principesa Moștenitoare în comunitate. Măria se așeza supusă, în vreme ce celelalte doamne, tinere sau bătrâne, care se ridicaseră în picioare la intrarea ei, își reluau locurile „cu ochii lipiți de chipul Reginei-poete".

„Atmosfera, releva Măria, vibra întotdeauna de o puternică emoție în legătură cu un subiect anume, un nou *hobby*, o bucată muzicală, o broderie, un tablou sau descoperirea minunată a unei noi cărți. Nimic nu se făcea vreodată cu calm, totul trebuia să fie frenetic, tragic, excesiv... Mătușica avea permanent nevoie de auditoriu, iar acest auditoriu era instruit să se agate de fiecare vorbă a ei, să-i urmărească starea de spirit, trebuind să rîdă sau să plîngă, să elogieze sau să deplîngă în funcție de tonul dat."

Considerată un personaj absurd în afara cercului său restrîns de linguișitoare, felul ei de a face opere de binefacere era tot atît de lipsit de gust ca și arta sa. În timpul vizitei întreprinse de un văr din familia Hohenzollera, Missy a fost îngrozită cînd Regina a deschis larg o fereastră a palatului ce dădea în Calea Victoriei și a început să *pozeze* „în atitudini pline de afecțiune" în așteptarea mulțimii care știa că se va aduna dedesubt. Cînd de fereastră s-a apropiat un cerșetor bătrîn, Regina numai că nu s-a azvîrlit pe fereastră, întinzînd brațele spre el „asemeni Elsei de Brabant". Ea a poruncit ca cerșetorul să fie adus sus, îmbrăcat și hrănit, vorbindu-i întruna oaspetelui ei despre „efectele minunate pe care le va avea acest gest asupra privitorilor". Lucrul care a deranjat-o cel mai mult pe Missy a fost că șarada a avut exact efectul scontat de Regină.

Nefiind făcută să se alăture adeptelor Reginei, singurul antidot al Măriei la regimul sever impus de Rege era să călătorească, în

121

primăvara și vara anului 1895, ea a reușit să plece în Anglia pentru serbările de la Ascot și să petreacă o lună de *vacanță* cu Ducky și copiii lor în Insula Wight. Ducky născuse în luna martie a acelui an o fetiță. A fost o vacanță veselă, în care cele două surori s-au încurajat reciproc într-o revoltă de adolescente întîrziate. A reieșit că Ducky era cel puțin la fel de nefericită în proaspăta-i căsnicie precum Missy în viața ei matrimonială.

După căsătoria cu Marele Duce Ernst de Hessa, Ducky s-a mutat în ducatul acestuia din sudul Germaniei. Fără a fi frumoasă, ea a dobîndit „o anumită strălucire regească" ce o făcea să arate ca o adevărată Mare Ducesă. A refuzat, însă, să-și joace rolul.

Obiceiurile vieții provinciale au stîrnit aversiunea lui Ducky. Se pare că se abătea de la comportarea obișnuită pentru a sfida uzanțele locale, aducînd invariabil ofense cu prilejul recepțiilor oficiale, cînd se întreținea numai cu oaspeții amuzanți, dar niciodată cu cei importanți.

Asemenea Măriei, îi plăcea mult să călărească. Ignorându-și soțul, pornea adesea în galop pe armăsarul ei negru năruș, uitînd să mai vină acasă, unde avea de primit vizite oficiale și de răspuns unor scrisori importante. Cînd Ernie o certa, arunca în el cu porțelanuri. O dată a lăsat armăsarul liber în curtea castelului, iar acesta a strivit cu copitele straturile de flori, i-a înspăimîntat pe oaspeți și l-a alergat pe tînarul Mare Duce, rupîndu-i o bucată apreciabilă din stofa pantalonilor. Cere adesea slujitorilor de la palat să-i aducă din grajd calul preferat sub fereastra dormitorului ei, în așa fel încît să poată coborî pe o scară direct pe spinarea acestuia și s-o zbughească în pădure, în vreme ce soțul ei rămînea acasă să scrie poezii și să-și desfășoare activitatea de patron al artelor.

Dat fiind temperamentul ei - momente de exaltare nebunească cu căderi rapide în stări meditative -, Ducky părăsise o partidă potrivită pentru Marele Duce, fermecător, cu înclinații artistice. O dată căsătorită, însă, ei au trăit ca frate și soră, o viață dificilă pentru tînăra femeie cu fire aprinsă.

În aprilie 1896, cea de-a treia dintre surori, Sandra, s-a căsătorit cu Prințul Ernst de Hohenlohe-Langenburg, nepot al surorii vitrege a Reginei Victoria, și s-a mutat în castelul Langenburg,^{nu} departe de Hessa. Atît Missy, cît și tatăl ei au fost împotriva acestei căsătorii, considerată nu tocmai strălucită. Dar după părerea Ducei, proaspăta Prințesă de Hohenlohe, „cel mai neinteresant specimen” dintre cele patru fiice ale j. „Deseori bolnavă, Sandra suferea de migrene și gelozie.

În luna ce a urmat căsătoriei Sandrei, Măria și Ferdinand au fost invitați la Moscova pentru a participa la încoronarea verilor ei Nicolae al II-lea și Alexandra. Vara anului 1896 a fost o cotitură pentru Măria, o lovitură definitivă dată rolului de Prințesă pasivă, convențională, de la cumpăna a două secole, ce-i fusese rezervat. Dacă nașterea Elisabetei îi dăduse Măriei sentimentul propriei sale valori, iar săptămînile petrecute cu Ducky în Anglia îi întăriseră voința, această călătorie în Rusia i-a arătat cît era de frumoasă și de dorită. Nu i-a trebuit mult timp după aceea ca să decidă că avea dreptul să stabilească propriile reguli, multe spre spaima rudelor sale.

Încoronarea lui Nicolae și Alexandrei, „mai mult vis decît realitate”, a fost momentul culminant din viața de tînără căsătorită a Măriei. Sînd lîngă rudele sale în catedrala Uspenski din Kremlin, Măria, îmbrăcată într-o rochie de lame auriu, a fost fascinată de vechiul ceremonial care îi consacrase cîndva strămoșii, iar acum, în 1896, făcea impresia că-i zeifică verii. Dureros de conștientă că era ținută într-un colț modest al lumii, Măria a fost șocată de atitudinea tinerei Țarine, strălucind de diamante și măreție. „Nimic nu părea să-i facă plăcere, spunea Măria, zîmbea rar, iar cînd o făcea, era un zîmbet silit, ca și cum ar fi făcut o concesie.” Pentru Țarina de douăzeci și patru de ani, tot ceremonialul a fost obositor. „Mai văd și acum cum chipul niciodată foarte fericit al lui Alix devenea tot mai patetic cu trecerea orelor”, povestea Măria, pentru care încoronarea a fost o experiență reconfortantă.

Victimă a prejudecăților dinastice ale mamei sale, Măria nu avusese experiența vieții mondene înainte de a fi expedită în România. Acolo nu cunoscuse altceva decît trei ani de restricții și dezacorduri, în Rusia, firea ei veselă, o anatema la Curtea Regelui Carol, era considerată o calitate. Cum valsa pe dalele de marmură albă din sala Cavalerilor Sf. George, cu lumina

candelabrelor uriașe de cristal reflectîndu-i-se în buclele blonde, Măria era irezistibilă. A cucerit pe dată o întreagă trupă de admiratori înfocați, „cei mai mulți dintre ei... ofițeri scilipitori, eleganți, sentimentali, îndrăzneți, plini de ardoare rusească împletită cu acea melancolie aproape insuportabilă atît de caracteristică slavilor, o melancolie ce-ți frînge coardele inimii și-ți tulbură liniștea”. Cel mai înfocat a fost vărul ei, Marele Duce Boris, cu zîmbetul său larg și vocea puternică. Missy nu a fost intimidată de reputația lui de Cassanova. „Rușii se aprind ușor, spunea ea, iar vorbele slavilor sînt dulci.”

Pentru Ducky și fratele mai mare al lui Boris, Kiril, încoronarea Țarului Rusiei a fost mai mult decât un prilej de a flirta pe ringul de dans. Alimentată de frustrările ei matrimoniale, pasiunea lor reciprocă a devenit și mai puternică în săptămânile petrecute în Rusia. „Ducky și cu mine ofeream un contrast izbitor, povestea Măria, eu atât de blondă, ea atât de brunetă și întrucâtva posomorită și melancolică, în vreme ce eu eram veselă și mereu bine dispusă.”

Ferdinand nu era la fel de încântat de această vacanță pe cât era soția sa. Romanovii îi provocau o stare de nervozitate. Cu excepția proaspătului Țar, o persoană cu maniere alese, ceilalți erau niște bărbați mătăhăloși, gălăgioși și plini de ei. Cu vocile lor puternice, sîcîitori și autocrați cum erau, unchii și verii ruși ai lui Missy măturau totul în calea lor, inclusiv pe timidul și inhibatul Principe Moștenitor al României, bîntuit de dojenile Regelui Carol cu privire la distracții.

După Moscova, oaspeții regali au fost invitați la țară, „ca să se refacă după oboseala festivităților de încoronare”, în vreme ce personajele mai în vîrstă și mai plicticoase (între acestea numărîndu-se și Țarul și Țarina proaspăt încoronați) s-au dus la țară, Missy, soțul ei și ceilalți tineri au fost oaspeții Prințului și ai Prințesei lusupov, la moșia acestora de la Arhanghelskoe.

Arhanghelskoe, asemenea multor mari palate rusești, își datorează inspirația arhitecturală Franței secolului al XVII-lea, interpretată însă de italieni sub influența risipei rusești, în pofida sălilor imense cu colonade și a tavelor cu fresce, reședința de la țară a lusupovilor era considerată mai locuibilă decât alte palate

124

datorită unei îmbinări generoase și fericite de mobilier vechi, plante și flori risipite pe sub tablouri de Tiepolo*. O rotondă cu coloane folosită pentru recepții dădea spre un parc și pădurea din spate, nouă terase imense, flancate de statui, coborau pînă la un rîu, grădinile erau fasonate după modelul celor de la Versailles; existau un teatru particular și o grădină zoologică. Era un decor superb pentru focuri de artificii, echitație, plimbări cu barca, picnicuri și petreceri nocturne în sunetul muzicii țigănești, în onoarea oaspeților săi, Prințul lusupov a trimis la St. Petersburg să se aducă o trupă italiană de operă, iar pentru perechea moștenitoare românească un taraf românesc de lăutari, foarte popular la data aceea la Moscova.

Felix lusupov, asasinul lui Rasputin, avea doar nouă ani în 1896. Mulți ani mai tîrziu, el a descris impresia pe care i-a produs-o Măria: „Principesa Măria era deja celebră pentru frumusețea ei; ochii săi minunați aveau nuanța atât de rar întîlnită de albastru-ce-nușiu, încît era imposibil să-i uiți. Trupul ei era înalt și mlădios asemeni unui plop tînăr și m-a fascinat într-atît, încît am urmat-o pretutindeni ca o umbră. N-am dormit nopți de-a rîndul, căci chipul ei frumos îmi stăruia în fața ochilor. O dată m-a sărutat; am fost atât de fericit, încît am refuzat să fiu spălat pe față în noaptea aceea”.

Printre oaspeții de la Arhanghelskoe s-a aflat un oarecare Prinț Wittgenstein, ofițer de cazaci din garda imperială, cunoscut pentru extravaganță și cutezanță. Cu „mijlocul subțire ca al unei femei”, purta un caftan căzăcesc purpuriu, în picioare cizme înalte de piele, iar pe cap o căciulă înaltă de blană. La cingătoare avea fixat un superb stilet din argint.

Atît Prințului Wittgenstein, cît și Principesei Măria le plăcea să fie în centrul atenției și nu se poate spune că se plăceau exagerat de mult. Cu toate acestea, el îi admira maniera curajoasă de a călări. Prințul avea un cal căzăcesc năruș și neșesălat, nedresat și capricios, după spusele Măriei, - „exact genul de cal pe care te-ai fi așteptat să-l încalece tînărul Wittgenstein”. Susținînd că acest animal putea să întrecă la trap orice cal care gonea la galop, Wittgenstein a îndrăznit să i-l ofere lui Missy să-l încalece -

Tiepolo, Giovanni Battista (1696-1770), pictor venețian (n.t.).

125

oferă ce l-a îngrozit pe Ferdinand, dar pe care nu a putut să o împiedice.

„Cursa aceea rămîne una dintre cele mai glorioase amintiri din tinerețea mea, scria Regina Măria. Din clipa în care m-arrj aflat pe spinarea lui, între mine și calul acela neîmblînzit a existat o

înțelegere perfectă și eram gata să accept orice rămășag. Mi s-a dat un avans de câteva sute de yarzi, după care toți ceilalți călăreți s-au lansat într-o goană sălbatică de urmărire. Ce cursă!... O dată ajunsă la punctul terminus stabilit, mi-amintesc că am întors calul pentru a privi năvala urmăritorilor mei care urcau anevoie delușorul pe care îi așteptam. Ovații și exclamații! Cîștigasem pariul și, aplecîndu-mă, am îmbrățișat grumazul calului și l-am sărutat cu recunoștință triumfătoare."

Era conștientă de impresia pe care o producea. „Mă bucur de frumusețea mea", i-a spus o dată unui admirator. „Bărbații m-au învățat s-o fac."

În toamna anului 1896, fratele lui Missy, Alfred, și vărul lor, Marele Duce Boris al Rusiei, au făcut o vizită la Sinaia, înrolat în armata germană la Potsdam după concedierea doctorul Rolfs, Alfred începuse să recupereze privațiunile din copilărie cu femeii și băutură. Cînd părinții l-au trimis să-și viziteze sora, sănătatea lui era deja serios afectată. „Firește că am să stau cu el de vorbă precum dorești, își asigura Missy mama, și sînt sigură că voi găsi suficiente cuvinte, întrucît întreaga situație mi se pare detestabilă." În pofida relațiilor afectuoase dintre ea și fratele ei, tentativele Măriei de a-l aduce pe calea cea bună au eșuat. „... cum să reușesc oare să fac ceva cînd toate aceste lucruri îngrozitoare sînt considerate de cei mai mulți firești și sînt încurajate", scria Principesa Moștenitoare mamei sale.

Dacă Alfred era o pacoste pe capul Măriei, în schimb Boris era o companie amuzantă. Spre deosebire de fratele ei, Boris nu intra în responsabilitățile sale. Spre deosebire de soțul său, Boris era plin de energie. Boris, spune ea, „nu este leneș ca Nando, care stă și cască". Șederea îndelungată a vărului ei și evidenta lui adorație față de Măria au stîrnit însă comentarii în cercurile regale și i-au atras reproșuri din partea mamei. Ce-i trecea prin minte lui Missy? Îl prefera oare pe Boris soțului ei?

126

Principesa Moștenitoare a fost surprinsă și s-a simțit jignită. Ea a încercat să explice cît de retrasă era viața ei cu Nando, cît „He extrem de diferite" erau temperamentele lor și cît de mult se bucura, tocmai din acest motiv, să aibă oaspeți. „Poate că n-am fost drăguță cu Nando pe cît ar fi trebuit, a recunoscut ea într-o scrisoare adresată mamei sale, și poate îmi ies din sărite prea ușor. - Ce-i mai greu cu el e că spune întotdeauna mai întîi nu, la orice. Să nu crezi cumva că nu-l iubesc, dar cred că nu mai sînt «foarte îndrăgostită» de el... să nu crezi o clipă că există vreun alt bărbat pe care l-aș prefera ca soț! Așa cum spuneai, pe bună dreptate, dacă ar fi să le aparții nu ți-ar mai plăcea deloc... ceea ce-mi place... la alți bărbați este tocmai faptul că nu au nici un drept asupra mea."

Principesei Moștenitoare nu-i plăcea să fie posedată, chiar și de un bărbat atît de bun cum era soțul ei. „... viața intimă cu un bărbat e o problemă pentru mine", scria în anii de mai tîrziu. „M-am născut cu dorința disperată de a dispune de libertatea mea trupească." „Soțul meu mă vede că plîng, îi scria mamei sale, îi pare nespun de rău, vrea să mă consoleze, are cele mai bune intenții să facă acest lucru, inima lui e plină de iubire, începe să mă sărute, apoi uită și încearcă să mă consoleze prin lucrul care mă înspăimîntă cel mai mult pe lumea asta."

Măria și-a început căsnicia sperînd să găsească în soț un prieten. „Și ce găsești, un bărbat care te iubește nespun și care are dreptul să-ți pretindă orice; cînd îl rogi să-ți citească seara, trece repede peste asta numai ca să ajungă în pat pentru alte distracții, pe care el le crede probabil reciproce; cînd vrei să stai cu el de vorbă, citește jurnalul, cînd îi spui că te simți singură, îți răspunde că ai copiii; îți este foarte devotat și totuși nu ar renunța nici măcar la un trabuc ca să stea o clipă cu tine!"

Sentimentul de izolare al Măriei era amplificat de ostilitatea Reginei, care a profitat de prietenia ei cu Boris pentru a o da ca exemplu al nevredniciei sale. La critica adusă Principesei Moștenitoare s-a alăturat Olga Mavrogheni, cea mai influentă doamnă de onoare de la palatul Regelui Carol. Uscățivă și inteligentă, îmbrăcată invariabil în rochii de satin și vâluri negre, Olga Mavrogheni fusese adusă la Curte de către Rege pentru a veghea asupra Reginei nesăbuite și ca să se asigure că fanteziile

ei nu mai creează situații delicate din punct de vedere politic. Necunoscând acest lucru, Măria era convinsă că unica misiune în viață a doamnei Mavrogheni era aceea de a provoca agitație în jurul propriei persoane, fapt pentru care a poreclit-o Inchizitorul șef.

A treia membră a noii clii ce se forma la palatul Regelui era verișoara Charly, destinată să apară pentru a o sabota pe Măria de-a lungul întregii ei vieți. Sora Kaiserului era cunoscută în cercurile regale drept femeia care „trebuia să aibă mereu un Rege «ascuns în inîneacă»”. Trecînd de la bătrînul Rege al Saxoniei la Regele Suediei, ea a sosit în România în 1896. Regele Carol s-a lăsat pe de-a-ntregul păcălit de presupusele informații politice secrete ale lui Charly, ca și de poveștile pe care i le șoptea la ureche despre Principesa Moștenitoare.

Chiar dacă din motive diferite, cele trei femei au căzut de acord asupra a două lucruri: Măria era „prea englezoaică” și „prea frivolă”. I-au spus „Tinăra ușuratică”, fiind îngrijorate că ar putea nutri ambiții de strălucire personală. Firește, nu i se puteau încredința spre supraveghere propriii copii. Verișoara Charly și doamna Mavrogheni au sprijinit-o ferm pe Regina Elisabeta în manevrele acesteia de a-i fi încredințați spre educație micul Principe Carol și Principesa Elisabeta.

Deși Principele și Principesa Moștenitoare se mutaseră în 1896 la reședința proprie, Palatul Cotroceni, aflat la marginea orașului, Regina avea un cuvînt de spus în administrarea gospodăriei lor prin aceea că angaja personal devotat doar sieși. Pentru o femeie care își dorise cu atîta ardoare propriii copii, prezența copiilor Măriei reprezenta o tentație irezistibilă. Prilejurile de ingerință erau și prilejuri de a poza în victimă. Invitată să petreacă Crăciunul la Cotroceni, Regina i-a găsit pe micuții Carol și Elisabeta jucîndu-se în jurul bradului. „Milostive Doamne, a strigat ea vîzînd copiii Măriei, nu mă uita... nu se poate. E mai mult decît pot să îndur.”

Singurul loc în care Principesa Moștenitoare putea să scape de povara resentimentelor era în aer liber, cu caii ei. „Călăria a jucat un rol imens în viața mea; faptul le poate părea unora lipsit de importanță, dar aveam un instinctiv simț de conservare”. Ignorînd avertismentele soților în vîrstă, care spuneau că obiceiul de a călări îi va afecta capacitatea de a continua dinastia, ea

„mbrăca costumul de călărie în culorile bleumarin și roșu intens imit de la unul din admiratorii ei ruși, scotea șaua de damă și încăleca bărbătește. Vara, la Sinaia, sfida regulile de la Curte călărind singură pe munte. Curînd, pînă și „Unchiul se obișnuie să mă vadă în șauă și mă întîmpina cu un zîmbetbînd cînd mă îndreptam călare spre el prin pădure, într-un colțișor al măștii sale de oțel exista o oarecare simpatie pentru tinăra anglo-saxonă a cărei voință nu o putea înfrînge. Nu mă aproba, eram un permanent motiv de neliniște, dar, împotriva voinței sale, mă plăcea”, în toamna anului 1897, „într-un moment de slăbiciune”, Regele Carol a numit-o pe Măria comandant de onoare al unui regiment de cavalerie, Regimentul 4 Roșiori. Ardea de nerăbdare să le comande soldaților săi tunici de un roșu aprins, cu găitane negre și nasturi aurii.

Revenită la București, Principesa Moștenitoare galopa zilnic pe un întins teren de antrenament din spatele noului ei palat. „Soldații mei mă urmăreau întotdeauna cu atenție și de fiecare dată cînd treceam în galop pe lîngă ei mă întîmpinau cu ovații puternice și asta îmi dădea un sentiment de bucurie amețitoare... Mă simțeam extrem de acasă printre soldații mei. Aveam fericita senzație că mă acceptau necondiționat... Nu eram supusă unei examinări... Mă admirau pentru aplombul pe care îl aveam cînd eram în șauă... Eram Principesa *lor* și nu-mi găseau cusururi în felul de a mă purta.”

În vreme ce băbățiile de la palat cloncăneau dezaprobind-o, roșiorii o adora. „Fiecare soldat mă saluta ca și cum și-ar fi salutat drapelul; un sentiment cald mă învăluia, eram acasă.”

Capitolul 7

Ca să fiu sinceră cu toată lumea, trebuie să recunosc că prudența nu era specialitatea mea.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Una din preocupările majore ale monarhilor la finele secolului al XIX-lea era aceea de a-i primi cum se cuvine și cu fast pe omologii lor din alte țări. Când împăratul Franz Joseph al Austro-Ungariei a sosit în România într-o vizită de stat, în septembrie 1896, Regele Carol și-a dat toată silința să-l impresioneze pe puternicul său vecin, stăpîn absolut peste vreo 50 de milioane de suflete de naționalități diferite care trăiau în imediata vecinătate. Principele Moștenitor Ferdinand era mai agitat ca de obicei, temîndu-se că Missy ar putea să-l facă de rușine neacordînd importanța cuvenită evenimentului.

Regele intenționa să-l primească pe Franz Joseph în sălile baroce ale castelului Peleş, de care era foarte mîndru și nu la Palatul Victoria din București, recunoscut pentru lipsa lui de confort. Cum însă se obișnuia ca suveranilor să li se prezinte o paradă în capitală, unde exista suficientă lume ca să caște gura și să-i aclame, vizita a început la București și a continuat la Sinaia numai după încheierea ceremoniei oficiale. La Sinaia, împăratului i-au fost oferite o serie de reprezentații greoaie cu caracter bucolic, menite să înfățișeze bucuriile vieții țaranului român simplu.

Tatăl Măriei alesese tocmai acest moment pentru a face o vizită fiicei sale. Ca să evite o aglomerație de vlăstare regești,

130

Regele Carol I-a rugat pe Ducele de Coburg să-și amîne călătoria. Ducele a refuzat, spunînd că va fi încîntat să-l revadă pe Franz Toseph, întrucît trecuse destul de multă vreme de la ultima lor întîlnire.

Sosirea Ducelui de Coburg a constituit un eveniment important în viața Reginei Elisabeta, care păstrase nealterată în inima sa vreme de peste treizeci de ani, imaginea frumosului violonist cu ochi albaștri. „A fost unica mea povestioară de dragoste”, i-a spus ea Principesei Moștenitoare. Deși Missy a încercat să-i explice că tatăl ei nu mai era tînăr și frumos și că nu „avea obiceiul să cînte zilnic la vioară la poalele copacilor din pădure”, Regina era convinsă că Ducele iubea muzica mai presus de orice și a pregătit un concert în pădure în cinstea sa. În acest scop a apelat la serviciile unui pictor, care pretindea că poate să cînte partitura de tenor, bariton sau bas, după preferință.

Măria se afla la mijloc între Regină, care a tîrît pe toată lumea prin pădure pînă la un loc stîncos, pe care îl alesese pentru spectacol, și tatăl ei, care era foarte irascibil și bea foarte mult. Pentru concert, Carmen Sylva adunase un grup pestriț de pier-de-vară pe care îi plătise ca să-și exprime aprecierea și să aplaude.

Așa cum anticipase Măria, Ducelui „nu-i făcu o plăcere deosebită să fie tîrît pe cărări abrupte de munte, după cum nu găsi nici plăcut, nici odihnitor să șadă pe o stîncă”. Principesa Moștenitoare era agitată. „Îi urmăream îngrijorată... Convenționalismul britanic al tatălui meu era pe cale să fie teribil de șocat.”

Cînd „pseudocîntărețul” își făcu apariția în mod teatral din spatele unei stînci, „într-o poză eroică considerată a fi în ton cu decorul montan”, Missy îi promise tatălui ei că va găsi o scuză să se retragă mai repede, în timp ce Carmen Sylva, cu mîinile împreunate, era căzută în extaz în fața protejatului ei, Ducele de Coburg și fiica sa au părăsit pe furiș adunarea.

„Asta numiți voi cîntat aici, în România?” a bombănit tatăl lui Missy, poticnindu-se la vale pe poteca stîncioasă și abruptă. „Am avut impresia că mă aflu într-o casă de nebuni!”

Spre seară, Regina-poetă a comentat că nu mai găsea nimic în Ducele corpulent, de vîrstă mijlocie, care să-i reamintească

131

de violonistul zvelt din tinerețe. „Ce păcat, oftă ea, nimic, nici măcar dragostea lui pentru muzică.”

Cîteva luni mai tîrziu, Ducky și Ernîe au sosit într-o vizită prelungită în România, în momentul acela din viața sa, Măria spera ca prezența surorii și cumnatului ei să-i ofere posibilități de distracție și ca umorul „contagios” al lui Ernîe să învingă incapacitatea lui Nando de a se distra, în pofida, ori poate chiar din cauza incompatibilității dintre ei, Marele Duce și Ducesa de Hessa erau cunoscuți printre tinerele capete încoronate ale Europei acelor timpuri ca unii care obișnuiau să dea petreceri. Cele mai fericite săptămîni din viața Prințesei Moștenitoare au fost acelea petrecute la castelul Wolfsgarten, reședința de vară a lui Ernîe și Ducky de lîngă Darmstadt, unde Missy s-a întîlnit cu veri de vîrsta ei din toate capitalele Europei.

Wolfsgarten, centrul vieții mondene a Măriei la sfîrșitul anilor '90, este un castel din piatră roșie cu două etaje, construit în formă de patrulatier în jurul unei curți însoțite. Clădirea principală, în care locuiau pe arunci Marele Duce de Hessa și soția sa, forma una din cele patru aripi; reședința oaspeților, în care a stat Missy, cea de-a doua aripă; copiii și doicile ocupau a treia aripă, iar în a patra era grajdul, de mare importanță pentru stăpîna casei și sora sa.

La Wolfsgarten nu se respecta nici un fel de etichetă și nu se făceau deosebiri de rang. Și mai important, nici unul dintre oaspeți nu avea peste treizeci de ani. Toți curtenii în vîrsta și respectabili care țineau la ordinea de înțîietate erau lăsați să trîncănească, nebăgați în seamă, în oraș. Pînă și copiilor, modele de maniere și disciplină în altă parte, li se pusese la dispoziție propria lor căsuță de joacă în pădure. Adulților le era strict interzis accesul în această cabană albastră miniaturală, construită de Marele Duce Ernîe pentru adorata lui fiică, Prințesa Elisabeta. Pe alea din fața acestei căsuțe de joacă puteau fi întîlnite adesea doici și educatoare care se plimbau înnebunite încolo și înapoi, nefiind lăsate să intre ori să întrerupă rîsetele răgușite și jocurile plebeie din interior.

Mulți membri ai Caselor domnitoare din Europa au venit la Wolfsgarten în decursul timpului și cei mai mulți dintre ei nu au ezitat să revină, scrijelindu-și numele, după o practică regală

132

excentrică, pe un *geam* din salonul principal. „A fost cea mai fericită și mai veselă petrecere la care am participat vreodată în viața mea”, a spus Prințul Nicolae al Greciei despre vizita făcută [a Wolfsgarten] la finele anilor '90. „Eram cu toții rude apropiate; tineri și sănătoși; ca niște copii de școală aflați în vacanță... Cele două surori, Regina Măria a României și gazda noastră, Marea pucea de Hessa... una blondă, cealaltă brunetă, erau pe cît de frumoase, pe atît de fermecătoare. Regina României, pe arunci în culmea frumuseții: cu ochii de culoarea safirelor, părul auriu, tenul fără cusur și o siluetă perfectă, era o cadra; ceea ce am admirat însă, arunci ca și acum, a fost extraordinara ei vitalitate.”

Conduși de Ducky și de Missy, oaspeții făceau lungi plimbări călare și picnicuri în pădure. Seara aveau loc jocuri sau reprezentații teatrale private, organizate de Ernîe, la care luau parte cîțiva prieteni privilegiați din oraș. Dacă ploua, toată lumea picta, făcea sculptură în lemn ori pirogravură în stilul Art Nouveau la modă, în timp ce unul dintre ei, adesea Țarul Nicolae al II-lea, citea cu glas tare din vreun roman de groază precum *Dracula*.

Cînd Ducky și Ernîe i-au întors vizita lui Missy în România, în primăvara anului 1897, Prințesa Moștenitoare era hotărîtă să le facă șederea cît mai veselă cu putință. Cu sprijinul „bătăioasei Mari Ducese”*, Măria a trecut peste cele mai multe dintre restricțiile impuse de Regele Carol, luînd primul contact cu viața mondenă a Bucureștiului.

Uzanțele de la Curte - indiferent că era vorba de cea de la Londra, de la St. Petersburg ori de la Berlin - nu făcuseră parte din pregătirea pentru viață a nobilimii române, ale cărei principale două preocupări erau dragostea și politica, întotdeauna pătimaș, deseori violent, aristocratul român nu făcea nici un efort să-și înfrîneze poftele ori să-și tempereze pornirea de a și le satisface imediat. Potrivit unei personalități de frunte a aristocrației, în limba română nu exista un cuvînt pentru noțiunea de autocontrol - „atît termenul, cît și ideea fiind pe cît de intraductibile, pe atît de străine minții românului”.

*Una din poreclele lui Ducky la curtea germană. Cealaltă era „micuța arțăgoasă”.

Toleranța atât de mare a claselor avute genera aventuri sentimentale „atât de numeroase și de încilcite” încît unui neinițiat îi venea greu să le mai urmărească. Moralitatea sexuală din Europa Occidentală nu constituia o problemă în înalta societate din România. Viața nu era un pelerinaj care să modeleze caractere, ci un joc al intrigii jucat cu o minte ageră și o inimă înfocată.

Una din principalele cauze ale libertății conjugale era ușurința cu care se putea divorța, în alte țări, Biserica și statul făcuseră corp comun pentru a înfrîna clasa conducătoare, amenințînd-o cu excomunicarea religioasă și socială, în România existau puține tabuuri juridice sau sociale. Biserica Ortodoxă română confirma trei căsătorii de persoană; toate cele trei căsătorii puteau fi oficiate între zidurile ei sacre, singura restricție fiind aceea că ceremonialul devenea tot mai scurt cu fiecare oficiere.

Cînd a sosit pentru prima dată în România, Regina Elisabeta a fost pusă în situația de a decide pe cine să primească la palat, întrucît la orice altă Curte din Europa acelor timpuri femeile divorțate ar fi fost automat excluse. După ce a analizat situația, Regina a făcut un compromis cu convențiile locale, permițînd accesul oricărei femei care avea la activ doar un divorț. Se pare însă că acest lucru a produs o oarecare confuzie, întrucît Elisabeta nu putea să țină evidența aventurilor sentimentale ale nobilimii. Aristocrații înșiși nu-i erau de nici un ajutor, întrucît se mișcau cu dezinvoltură între fostele neveste și amantele curente. „Pentru o străină este destul de șocant să întâlnească într-un salon pe fostul, prezentul și viitorul soț al unei femei frumoase”, se plîngea soția de origine canadiană a unui ofițer român de marină.

O altă trăsătură extrem de caracteristică a nobilimii române o constituia calitatea intelectualului, în general admirabil și, de regulă, lipsit de respect. Spre deosebire de descendenții marii majorități ai celorlalte aristocrații europene, ai căror înaintași fuseseră mai cu seamă luptători, strămoșii boierilor români își cuceriseră statutul nu printr-un curaj direct, ci printr-o abilă artă a supraviețuirii. Muntenii și moldovenii de odinioară își păstrasera capetele pe umeri și teritoriile învâțînd să-i păcălească pe turci -să îngenuncheze, cînd era nevoie, să miruiască atunci cînd era cazul și să urzească intrigi tot timpul. Căsătoriile cu grecii fanarioți

loriseră șiretenia și lăcomia respectivei clase. Aceste trăsături, la care se adăugau mîndria exagerată a originii lor romane și •mitarea servilă a francezilor creaseră o clasă de aristocrați deosebită de toate celelalte din Europa.

Atmosfera aceasta foarte încărcată, care îl intimidă pînă și pe cel mai pregătit diplomat, a înspăimîntat-o pe Principesa Jytoștenitoare în vîrstă de douăzeci și unu de ani. Toți românii pe care i-a cunoscut vorbeau curent patru sau cinci limbi, în vreme ce ea nu se descurca mulțumitor nici în franceză. Din fericire, familiile bune obișnuiau să angajeze dădace englezoaice, așa încît majoritatea românilor din înalta societate vorbeau engleza înainte de a fi învățat limba maternă. Pe lîngă superioritatea lor lingvistică, românii erau extrem de familiarizați cu politica, subiect asupra căruia mama lui Missy îi spusese că era prea tînără ca să aibă opinii. Drept urmare, la primele apariții în societate, atuurile exclusive ale Principesei Moștenitoare au fost înfățișarea și rangul. Asemenea aristocrației de pretutindeni la sfîrșitul secolului al XIX-lea, descendenții vechilor boieri aveau proprietăți de familie la țară și vile pentru sezonul modern în oraș. Conacele de la țară, împrejmuite de ziduri groase, aminteau de vremea turcilor, în timp ce casele din oraș semănau cu reședințele din suburbiile pariziene. Și unele, și celelalte fuseseră proiectate cu generozitate, constituind gospodării aproape de sine stătătoare, în spatele vilvelor impunătoare din București, adesea mediteraneene ca stil și amplasate în parcuri înflorite, se aflau spălătorii, bucătării și grădini împrejmuite cu ziduri pentru păsări de curte, porci și vaci. Pentru administrarea acestor gospodării vaste era nevoie de mulți slujitori pricepuți și devotați. Armate de bucătari șefi, majordomi, valeți, fete în casă și spălătorese, salvați de servitutile domestice din periferiile cu aspect asiatic ale Bucureștiului, făceau ca aceste reședințe să funcționeze fără fisură și pregăteau acele strălucite dineuri și baluri pe care Principesa Măria a învățat curînd să le îndrăgească.

Revenirea boierilor de la moșiile lor de la țară și începerea sezonului monden în capitală

coincideau cu deschiderea Parlamentului, care avea loc la mijlocul lunii noiembrie. Balurile începeau după Crăciun și durau pînă în primăvară. Pentru aceste

135

petreceri, românii își transformau locuințele în extraordinare grădini de iarnă. De pe Riviera apăreau flori cu parfum suav și tot din Franța soseau vinuri alese, șampanie, trufe și pateuri; cocardele de cotilion* soseau de la Paris cu Orient Expresul. Numai oaspeții și muzica erau din partea locului; tarafurile de lăutari angajate cîntau valsuri și muzică de dans la modă în Occident, alături de cîntece folclorice românești sentimentale și răscolitoare.

Măria adora dansul și, o dată eliberată de restricțiile Regelui Carol, a devenit cea mai entuziastă invitată și amfitrioană din București. Prințesa Ana Măria Callimachi, membră a renumitei familii Văcărescu, o descrie pe Prințesa Moștenitoare așa cum se înfățișa ea la vremea aceea. „Se știa că avea obiceiul să sosească devreme, lucru ce pune în întreaga familie pe jăratic de teamă să nu apară înaintea celorlalți invitați și să plece ultima, «încă un dans, doamnă Văcărescu, vă rog. Vreau să valsez cu Radu [amfitrionul ei, căruia i se spunea/e *Beau Radu* (Radu cel Frumos)]», obișnuia să se roage la ora cinci dimineața, cînd bunica simțea că nu se mai poate ține pe picioare, în vreme ce tata se și dusese discret la bucătărie ca să comande micul dejun pentru cei din familia regală... Era întotdeauna îmbrăcată cu rochii foarte frumoase și de mare efect din tul vaporos sau muselină, împodobite cu țechini, pene ori brodate. Bijuteriile pe care le purta erau minunate, însă se spunea că apela destul de frecvent la rigidul Rege Carol... rugîndu-l să achite notele de plată pe care nu le putea onora dată fiind suma afectată pentru îmbrăcăminte, care era foarte limitată.”

În ciuda zgîrceniei financiare pe care Regele o impunea moștenitorilor săi, lui Missy nici nu-i trecea prin minte să facă economii în privința toaletelor, împreună cu Ducky, deopotrivă de frivolă ca și sora sa, ea se alătura acum lumii bune din București, făcînd seara plimbări cu trăsura pe șoseaua Kiseleff. Șoseaua era o vastă zonă asemănătoare cu un parc aflată la capătul Căii

* Dans însoțit de jocuri. Introdus la începutul secolului al XIX-lea, el consta din mai multe figuri, foarte variate. Un conducător comanda orchestra și hotăra ordinea figurilor. De regulă, se începea cu o promenadă generală, după care se trecea la figuri, acompaniate de vals, polcă sau alte dansuri analoage. Dansul dura adesea două sau trei ore (n.t).

136

Victoriei, principală arteră a capitalei. Străzile din București erau

bișnuit ^e largi, flancate de arbori și flori. La data aceea, ° șeaua Kiseleff era cea mai frumoasă dintre toate. Umbrită de natru șiruri de tei, înconjurată de vile cu grilaje negre și aurii și animată de cîteva cafenele în aer liber, șoseaua era pentru locuitorii înstăriți ai Bucureștiului de la sfîrșitul secolului ceea ce §te pentru parizieni Bois de Boulogne.

În fiecare zi, între orele 5 și 7 după-amiaza, lumea bună se plimba în susul și josul șoselei în trăsuri deschise, trase de cai superbi, într-un permanent du-te-vino. Cei care nu dispuneau de propriul mijloc de transport închiriau trăsuri conduse de muscali și trase de trăpași negii Orlov. La concurență cu femeile și cailor în a atrage atenția erau ofițerii armatei române, strînși în corsete purtate sub tunici legate cu eșarfe strălucitoare. „Cu fiecare fir de păr lucios și pomădat în orînduială, uneori cu un monoclu fixat imobil pe unul din ochi” și cu țigări atîrnînd în colțul gurii, acești români spilcuiți urmăreau parada, zîmbind și pocnind din călcîie în semn de apreciere la trecerea celor mai frumoase tinere. „Ducky și cu mine luam parte adesea la această paradă de sfîrșit de după-amiază și ne îmbrăcam în consecință, avînd grijă ca rochiile, pălăriile, pelerinele sau umbrelutele de soare să se armonizeze”, scria Regina Măria. „Ne plăcea să fim cît se poate de elegante; deseori ne îmbrăcam la fel, fără a fi exagerat de excentrice în ce privește vestimentația.”

Felul original de a se îmbrăca le-a pricinuit celor două surori necazuri din partea Ducesei de Coburg, îngrijorată de comportarea fiicelor ei. „... prea sînteți gata să vă descotorosiți de

bărbații voștri..." le scria ea în timpul vizitei lui Ducky. „Cochetați, distrați-vă, dar nu vă pierdeți inima; bărbații nu merită și dacă ați putea, dacă ați putea *cu-adevărat* să le cunoașteți viața, ați renunța dezgustate, căci n-ați da decât peste mizerie, nimic altceva, pînă și în viața acelor care vi se par buni și nobili."

Cînd Ducky și Principesa Moștenitoare nu se aflau în societate, aceasta din urmă organiza picnicuri și excursii călare în afara Bucureștiului pentru a explora așezările țărănești și șatrele de țigani. Incîntarea Măriei în fața satelor - cu „bisericele lor mititele" și „căsuțele cu acoperișuri exagerat de mari învelite cu o claie de

137

frunze de porumb"—era mai degrabă aceea a unui turist decât a unei viitoare suverane. Pe atunci nu-i trecea prin minte că în aceste colibe din chirpici s-ar fi putut ca viața să nu fie chiar atît de idilică. Țiganii o fascinau chiar mai mult decât țărani; nu fără o oarecare mîndrie, scria că ea și cu sora ei „coborau din trăsură și pătrundeau fără teamă printre corturi, trecînd peste mormane de gunoaie indescriptibile, cercetînd locul pe cît de curioase, pe atît de înfiorate".

Mai pitorești decât copiii tuciurii și goi care cerșeau cîte un bănuț și „fetele de o frumusețe necuviincioasă, acoperite sumar cu zdrențe murdare" erau țigăncile bătrîne, modele ale vrăjitoarelor ce vor apărea mai tîrziu în poveștile Reginei României. „Ghemuite deasupra unor oale negre misterioase, stînd nemișcate la gura întunecată a corturilor, sprijinite de parii acestora, privind țintă cu ochii împăienjeniți spre năluciri numai de ele știute sau înaintînd încet spre noi prin colb, zbîrcite, știrbe și cocîrjate, ele erau prea de tot ca să fie adevărate", spunea ea.

Dimineața, Prințesele de Edinburgh călăreau și admirau peisajul local, după-amiaza făceau excursii mondene cu trăsura, iar noaptea dansau, pîhă cînd, la începutul lunii mai 1897, Principele Moștenitor Ferdinand a căzut bolnav de febră tifoidă.

Trei medici au făcut de gardă lîngă patul lui douăzeci și patru de ore pe zi, însă, în ciuda celor mai bune îngrijiri medicale, soțul lui Missy a fost cît pe-acî să moară. „Mă simt năucă și epuizată...", îi scria surorii ei Sandra pe la mijlocul lunii iunie. „Nando delirează adesea." Misiunea Principesei Moștenitoare era îngreuiată de Regina Elisabeta, care, de la o fereastră din palatul lui Missy, insista să transmită veștile triste, cu privire la starea pacientului, printr-un soi de pantomimă, către publicul adunat dedesubt, pe stradă.

„Boala avea un efect straniu asupra ei, relate Missy. Imaginația ei vedea, și într-o oarecare măsură lucrul acesta îi făcea chiar plăcere, tragedia care ar fi avut loc dacă ar fi murit Principele Moștenitor... un copil de patru ani care devenea moștenitor al tronului, o văduvă nesăbuită, lipsită de experiență, nedemnă să-și crească propriii copii și ea, Carmen Sylva, în calitate de salvatoare, în elementul ei, îmbrățișîndu-i cu gesturi ample, materne, pe orfani. Toate acestea și le imagina, le trăia în gînd și,

138

e măsură ce gîndurile ei se transformă în cuvinte, ne obliga să l trăim alături de ea, căci nu mai vorbea decât despre asta. De cîte ori urca scara înaltă de la Cotroceni sprijinită de brațul unui slujitor- și venea de două ori pe zi -, era ca și cînd ar fi venit la o înnormîntare, iar foșnetul mantiiilor ei lungi la atingerea covoarelor părea prevestitor de nenorocire... Se așeza într-una din încăperile mele, strîngînd în jurul ei toate femeile de la palat pe care reușea să le adune, iar apoi, cu o voce gravă și îndurerată, găsea o adevărată plăcere în a povesti toate cazurile tragice de boală sau moarte la care fusese martoră ea sau alții. Lucru ciudat, îi era întotdeauna foame, astfel încît trebuia să i se aducă mîncare la ore nepotrivite. O văd parcă și acum înfulecînd sandvișuri mari cu șuncă în timp ce continua să peroreze pe marginea acestor subiecte lamentabile."

Într-o noapte tîrziu, Missy a fost trezită în grabă să-și ia rămas-bun de la soțul ei. A îngenunchat lîngă pat și i-a luat mîna în mîna sa. Vlăguit, cu privirea sticloasă și respirația grea, Principele Moștenitor zăcea imobil, în timp ce, cei trei medici, care pierduseră speranța de a-l mai salva, stăteau la picioarele patului. Au fost chemați Regele și Regina - el tulburat, cu capul plecat, ea satisfăcută de tragedia pe cale să se producă. Un preot a început să mormăie în latină ritualul final. Pe la mijlocul rugăciunii, muribundul a început să respire mai liniștit. Unul din medici i-a luat

pulsul și a înclinat afirmativ din cap spre soția acestuia. Criza trecuse.

Convalescența a fost totuși „lungă și epuizantă”, cu mai multe recidive și puseuri de febră mare. În cele din urmă, medicii au decis că starea pacientului era suficient de bună ca să fie mutat în aerul mai sănătos de la Sinaia, dar, o dată dus acolo, l-au ținut la pat încă șase săptămâni. Soției sale îi părea „aproape un străin” - „palid, vlăguit, cu barba arsă, îngrozitor de schimbat, cu chipul scofilit, ca de ceară, obrații supti și mâinile descarnate”.

Ferdinand nu și-a mai recăpătat niciodată înfățișarea dinainte. Până și Prințesa Martha Bibescu, una dintre cele mai înfocate admiratoare ale sale, a fost îngrozită de transformarea fizică a Principelui Moștenitor. Ea a relatat că în perioada convalescenței Principele încă mai era „palid și slăbit, cu chipul îmbătrânit de

139

suferință. Boneta îndesată peste urechi nu izbutea să-i ascundă pleșuvia... îți făcea rău să-l privești... încercam să mă conving că, o dată vindecăt, aveam să-l văd așa cum fusese”. Bunăstarea aristocratică și afabilă a chipului lui Ferdinand dispăruse însă pentru totdeauna. La treizeci și doi de ani, soțul lui Missy aducea cu o înduioșătoare momie cu barbă.

Pe la mijlocul lunii iunie 1897, Ducky a părăsit România pentru a lua parte, la Londra, la jubileul de diamant* al Reginei Victoria, la care intenționaseră să participe și Măria și Ferdinand. În pofida afecțiunii renăscute pentru soțul său, Missy a fost „teribil de dezamăgită” că nu a putut să participe. Mama ei nu o putea înțelege. Scrisorile trimise de Ducesa de Coburg din Londra la Sinaia erau pline de reproșuri - la adresa familiei regale engleze, a programului încărcat al festivităților, a inferiorității teatrului englez în comparație cu cel german și în legătură cu căldura neobișnuită pentru luna iunie. Doar flirturile lui Ducky păreau s-o amuze pe Ducesă.

Între timp, la Sinaia, zilele verii se scurgeau greu pentru tânăra aproape văduvă. „Sînt foarte necăjită... pentru că oamenii sînt extrem de plicticoși și li se pare că nu fac niciodată ceea ce se cuvine”, îi scria mamei sale. „Dacă ies să fac o plimbare călare ori cu trăsura, zic «ia te uită ce nepăsătoare e, bărbatul ei e bolnav și ea se plimbă», dacă stau în casă toată ziua, îmi spun că am început să arăt rău și că trebuie să fac mișcare!”

În luna august, Regele Carol și Regina Elisabeta au plecat în Elveția pentru cura de ape anuală, întrucît soțul lui Missy încă nu se simțea bine, Regele a numit un aghiotant pe lîngă Principesa Moștenitoare. Locotenentul Zizi Cantacuzino, ofițer în regimentul de roșiori al Măriei, era fiul nelegitim al unui membru al familiei princiere Cantacuzino. Mic de statură și brunet, nu prea arătos, dar amuzant, Zizi purta panaș și călărea extrem de bine.

După plecarea Regelui și Reginei, Ducesa de Coburg a sosit

*Aniversarea a 60 de ani de domnie. Regina Victoria s-a urcat pe tronul Angliei la vîrsta de optsprezece ani, în 1837, și a murit în 1901, domnind șaizeci și patru de ani (n.t).

140

la Sinaia însoțită de sora de paisprezece ani a lui Missy, Beatrice.

Ducesa, căreia îi plăcea să-i vadă pe tineri activi, s-a oferit să

tea cu ginerele ei invalid, așa încît soția lui să mai poată ieși outin. Cu Ducesa prezentă la reședință în locul Regelui și Reginei, restricțiile au fost mai reduse, iar Măria, Baby Bee și locotenentul Cantacuzino au putut să călărească nestingheriți prin pădurile și munții din împrejurimile Sinaiei.

„După o lungă perioadă de încordare, voioșia mea tinerească a învins din nou...”, avea să scrie Măria în anii de mai târziu.

Firea veselă este o calitate periculoasă pentru o tînră de spiță regească, întrucît vine o vreme cînd orice altceva pare lipsit de importanță în afară de bucuria clipei. Prudența este aruncată la coș, iar veselia și ștregăria sînt lăsate să se desfășoare nestingherite, în cele mai multe cazuri cu rezultate dezastruoase, căci... există ochi invidioși, gata să vadă lucrurile altfel de cum

sînt, gata să facă rău, să distrugă o reputație".

Cînd Regele și Regina s-au întors în România, doamna Mavrogheni, doamna de onoare a Reginei, i-a așteptat cu o listă întreagă de critici și aluzii răuvoitoare, pe care le-a prezentat-o spre examinare, înainte ca Regele să aibă prilejul să o dojenească pe Principesa Moștenitoare pentru că petrecuse prea mult timp în compania aghiotantului, medicii i-au spus că-i recomandaseră lui Ferdinand sudul Franței pentru refacere pe perioada iernii. Carol nu era încîntat, în schimb Missy era foarte emoționată. Ducea de Coburg avea o vilă la Nisa și, deși Missy fusese invitată să petreacă toate iernile acolo împreună cu mama și surorile ei, Regele Carol refuzase de fiecare dată s-o lase să plece. Pus în fața faptului de medicii de la Curte, Regele le-a spus răspicat lui Nando și lui Missy că plecau în concediu din motive de sănătate și nu ca să se distreze.

Cînd s-a pus însă problema unor însoțitori adecvați în această călătorie, numele lui Zizi a fost imediat scos de pe listă de Regele Carol, care a afirmat că se vorbea pe seama atitudinii prea prietenoase a Principesei Moștenitoare față de „această persoană absolut nesemnificativă”. Măria i-a scris socrului ei, rugîndu-l să intervină. „Spre marele meu regret am aflat că... Nando va fi lipsit de această bucurie, pentru că circulă zvonuri neplăcute

141

despre mine. Dragă tată, te rog, *te implor* să faci tot ceea ce poți ca să-1 determini pe Unchiu' să accepte să-1 numească, închizînd astfel toate gurile rele... dacă Unchiu' nu acceptă, ne pune într-o postură neplăcută în fața întregii lumi și zău, tată, nu știu dacă am să pot să accept acest lucru fără să ripostez".

Nici chiar fratele mai mare al Regelui nu a izbutit să-1 determine să revină asupra hotărîrii, așa că Principele Moștenitor și Principesa Moștenitoare au fost trimiși la Nisa însoțiți de „paznici de nădejde”, a căror misiune era de a raporta zilnic și în secret ceea ce făceau.

Perechea moștenitoare a stat la Chateau Fabron, vila Ducesei de Coburg. Soarele, florile și peisajul marin l-au încîntat pe Ferdinand. Starea sănătății lui s-a îmbunătățit și intențiile lui Missy de a duce o viață sedentară s-au topit în prezența membrilor amatori de distracții ai altor familii regale care veneau în fiecare an în sudul Franței ca să petreacă. Regele Carol a fost informat că Principele Moștenitor al României și Principesa au participat la carnaval împreună cu Arthur și Louise de Connaught*, unchiul și, respectiv, mătușa lui Missy, care i-au făcut să coboare din loja oficială printre oamenii de rînd. I s-a spus că au vizitat Cannes și au participat la un bal mascat, deși ei înșiși nu s-au mascat și nici nu s-au amestecat cu restul lumii. „Dar, scria Măria, toate micile noastre frivolități au fost notate cu grijă de spionii puși anume pe urmele noastre și apoi transmise Unchiului ca să le rumege spre propria-i satisfacție".

Măriei i-au fost aduse critici și de către Ducea de Coburg în legătură cu felul de a se îmbrăca, tovarășii de distracții și faptul că încercase jocurile de noroc și îi plăceau. Totodată, însă, Ducea îi era extrem de recunoscătoare lui Missy pentru că își petrecea mare parte din vacanță cu tatăl ei, al cărui iaht era ancorat la Villefranche. „Dacă ai ști ce ușoară și comodă este viața fără el", îi scria Ducea de Coburg fiicei sale. Ea o ruga pe Missy să-1 țină pe tatăl ei acolo unde era, să-1 supravegheze, „să-1 hrănească bine și, de o manieră glumeață, să-1 împiedice să bea". Missy a făcut tot ce i-a stat în putință, fiindcă îi plăcea să stea cu tatăl ei.

*Ducele de Connaught era cel de-al treilea fiu al Reginei Victoria.

142

s-a reîntors la Coburg, Ducele i-a povestit soției sale că a fost „pur și simplu fermecat" de fiica lor mai mare, de copiii ei și de „succesul ei la Nisa".

"Măria și Ferdinand s-au întors în România în primăvară. Zizi a fost readus la Palatul Cotroceni ca profesor de gimnastică provizoriu al lui Carol, reîncepînd astfel idila sa cu Principesa Moștenitoare. Cînd Măria s-a dus la tratament în Germania, locotenentul a urmat-o. Societatea românească, care abia aștepta astfel de lucruri, a înregistrat faptul și a zîmbit.

Relațiile lui Missy, care constituiau un subiect de bîrfă în cercurile regale, nu erau atît de

vinovate. Mătușa ei Vicky îi scria fiicei sale Sofia, Prințesa Moștenitoare a Greciei, comparînd viața acesteia în Grecia cu viața Măriei în România. „Cred că Missy a României este mai de plîns decît tine... Regele este un mare tiran în familia sa și a distrus spiritul de independență al lui Ferdinand, așa încît nimeni nu-l mai ia în seamă, iar frumoasa, talentata și tînăra lui soție mă tem că dă de bucluc, ca un fluture care, în loc să zboare pe deasupra florilor, își arde frumoasele aripioare apropiindu-se prea mult de foc”.

Mai aproape de casă era Regina Elisabeta, dornică să găsească un motiv ca să-i ia lui Missy copiii. Pînă în iarna anului 1898, Regina a reușit să-l convingă pe Rege că Prințesa Moștenitoare era iresponsabilă și că trebuia să angajeze o guvernantă pentru Principele Carol. Alegerea ei se opri asupra domnișoarei Winter, o bună prietenă a familiei Wied care fusese angajată la verișoara Elisabetei, Regina Olandei. Măria, care bănuia că se pune la cale un complot, a fost de acord să stea de vorbă cu guvernanta, dar numai cu condiția ca, dacă nu-i plăcea, să nu fie obligată să o accepte în casa ei.

„... de cum am văzut-o, mi-am pierdut orice speranță... Femeia avea tot ceea ce era de nesuportat: îndesată, greoaie, cu ochi bulbucați și holbați, un nas mare și borbocat și o gură respingătoare; era vulgară, atît de vulgară încît numai cineva de aceeași naționalitate cu ea putea să-și dea bine seama, în plus, glasul ei gutural, vorbirea comună, iar limbajul mediocru, nerafinat... Simpla ei înfățișare era șocantă, iar modul de a vorbi nu făcea decît să sporească aspectul respingător”.

143

Prințesa Moștenitoare a comunicat că nu putea să o accepte pe această femeie ca guvernantă a fiului său, însă Principele Moștenitor nu a vrut să-i înfrunte pe Rege și pe Regină. Măria a fost nevoită să cedeze, însă cu „condiția expresă” ca domnișoara Winter să nu vină mai înainte de primăvara anului 1899. Brusc, în luna ianuarie, în ajunul unei călătorii la Gotha cu ocazia sărbătoririi nunții de argint a părinților ei, i s-a spus că în seara aceea sosea *Miss Winter* pentru a sta cu copiii cîtă vreme era plecată.

Măria a cerut să li se dea voie copiilor să plece cu ea. „În aceste condiții, nu puteam fi de acord să-mi las copiii aici...”, îi explica într-o scrisoare socrului ei. „Eram împotriva ideii de guvernantă în general... și, în plus, consideram că *Miss Winter* putea fi manevrată de Mătușa... Sînt sigură că aceasta nu este ultima problemă cu care ne vom confrunta”.

Cînd a sosit la Gotha, Prințesa Moștenitoare l-a găsit pe fratele ei Alfred „palid și slăbit... tinerețea lui veștejindu-se cu fiecare zi”. Pentru Alfred fusese un an tragic. Moștenitorul ducelui suferea de sifilis. În timpul verii fusese demobilizat de la regimentul său. Missy îl văzuse ultima oară în toamnă, cînd mama lor, dezgustată și jenată de boala fiului său, îl trimisese în România. De atunci starea sănătății lui se deteriorase vizibil. „Abia mai recunoaște pe cineva și deseori nu știe ce spune, bietul băiat”, îi scria Missy, disperată, Sandrei.

La scurt timp după sosirea lui Missy, el a fost internat într-o casă de odihnă din Merano, Italia, unde a și murit aproape imediat, avînd la căpătîi doar pe preceptorul său francez și o servitoare. Mărie Mallet, una din doamnele de onoare ale Reginei Victoria, pretindea că medicul îi avertizase pe Duce și pe Ducesă că „băiatul nu va mai trăi nici o săptămînă”, dar că ei „l-au expediat pachet pe bietul tînăr la Meran (Merano), iar acum se lamentează și plînge că a murit aproape singur... Cît de ciudați sînt membrii familiilor regale, spunea doamna de onoare a Victoriei, copiii lor par a fi lipsiți de grija firească ce se acordă celui mai umil vlăstar al clasei noastre de mijloc. Un asemenea lucru nu i s-ar fi putut întîmpla nici unuia din băieții pe care îi cunosc, iar dacă s-ar fi întîmplat, părinții ar fi fost blamați de întreaga societate”.

Mătușa Vicky a spus că nepotul ei n-ar fi trebuit să servească armata germană, scriindu-i fiicei sale Sofia în acest sens: „Este devărat că era flușturistic și nestăpînit, așa cum sînt din păcate mulți tineri, și că a contractat o boală despre care nu știu aproape nimic, fiindcă nu am întrebât sau auzit vreodată ceva despre ea, căci oamenilor le repugnă să se gîndească la ea și cu atît mai mult să vorbească sau să scrie despre ea. Boala a fost neglijată și în plus bietul băiat a mai dus și o viață dezordonată. Potsdam! Acesta *era* locul potrivit pentru el”.

Moartea lui Alfred a pus problema succesiunii la tronul ducatelor Coburg și Gotha. Ducele nu mai avea alt fiu care să le moștenească și, dacă ar fi s-o cităm pe lady Mallet, propria lui viață, nu era una care să fie acceptată de vreun birou de asigurări". După o serie de întreveneri cu Regina Victoria, s-a hotărât ca ducatul Coburg și venitul său anual de 150 000 de lire sterline să revină altui nepot englez, Charles, Duce de Albany, pe atunci în vîrstă de cincisprezece ani, care a fost prompt retras de la Eton și trimis la Coburg spre a fi germanizat.

După funeraliile fratelui său, Măria a revenit în țară. Două luni mai tîrziu era din nou însărcinată. „Dea Domnul să fie un alt băiat”, îi scria fericit Principele Moștenitor mamei sale. Totodată Ferdinand era mulțumit de M^{ss} Winter, care avea acum deplin control asupra lui Carol. Măria, în schimb, nu era. Așa cum anticipase, noua guvernantă era cîinele de pază personal al Reginei Elisabeta, instalat la Palatul Cotroceni pentru a-l „salva” pe Carol, în vîrstă de cinci ani, de mama sa. Incitată de Regină, Miss Winter îl monta pe băiat împotriva Măriei, reușind chiar să scoată din rugăciunile de seară „Binecuvîntează-o, Doamne, pemama”:

Cu Miss Winter instalată în casă, Măria călătorea mai frecvent. Căminul ei nu mai era un refugiu și ea nu era stăpîna. A rămas numai scurtă vreme în București, după care s-a refugiat în orașul, port la mare, Constanța, unde a petrecut mai multe zile la bordul unui iaht ancorat în largul Mării Negre.

Cu cîteva săptămîni mai înainte, Principesa Moștenitoare primise o scrisoare de la Regina Elisabeta prin care aceasta o ruga să o invite pe o verișoară a lui Zizi Cantacuzino, o adolescentă orfană care participase la unele activități de binefacere organizate de Regină, ca să-și petreacă vara cu ea. Aparițiile

145

Măriei la Constanța, însoțită în permanență de Zizi și de verișoara acestuia, provocau scandal. Se spunea că Principesa Moștenitoare bătea orașul cu locotenentul român, însoțită doar de tînăra de treisprezece ani. Instruiți de Rege să fie informat în legătură cu ceea ce făcea Principesa Moștenitoare, membrii din suita Măriei au relatat că erau împreună de dimineața pînă seara și că el stătea ore întregi în cabina ei. Au mai spus că Principesa Moștenitoare ofensase oficialitățile locale și pe membrii corpului consular, luîndu-și oficial rămas-bun de la oraș cu tînărul locotenent lîngă ea. Regina Elisabeta și M^m Winter au acuzat-o pe Măria de a fi invitat o fată orfană de mamă să petreacă vara cu ea ca să-i servească drept paravan pentru idila ei cu Zizi.

La întoarcere, Regele i-a adus acuzații Principesei Moștenitoare. Ea a recunoscut idila cu Zizi, dar a negat că ar fi invitat-o pe verișoara acestuia ca paravan. „Mătușa m-a rugat să o invit”, i-a spus ea lui Carol. Regina Elisabeta a negat că ar fi avut vreun amestec în aceste planuri de vară și Măria nu a mai găsit scrisoarea Reginei. Reacția Regelui Carol a fost în nota lui obișnuită. „Desigur, știm cu toții că Nando nu este prea amuzant. Asta nu înseamnă însă că ai voie să cauți distracții în altă parte.” Ca lucrurile să fie clare, Cantacuzino a fost mutat în alt regiment și trimis din țară.

Acesta era prilejul pe care îl așteptase Regina Elisabeta. Cu sprijinul domnișoarei Winter, escapada lui Missy la Constanța a fost transformată într-un mare scandal pe care cele două doamne l-au relatat cu lux de amănunte în scrisori trimise prietenilor și rudelor din toată Europa. Cînd povestea a ajuns în Anglia, Regina Victoria, obișnuită cu discreția în astfel de chestiuni, i-a scris Regelui Carol, aducîndu-i la cunoștință nemulțumirea ei în legătură cu răspîndirea bîrfei. Revenită în România, Principesa Moștenitoare a continuat să caute frenetic și fără succes scrisoarea Reginei Elisabeta. între timp devenise evident că ea și Principele Moștenitor se separaseră. Cum venise aproape vremea să-și ia anuală vacanță, Regele Carol a trimis tînăra pereche la Coburg, ca să liniștească lucrurile.

În ziua în care urmau să plece din România, Măria își aștepta trăsura șezînd într-un fotoliu din holul de la intrarea palatului. Posomorită și nervoasă, ea și-a trecut mîna pe după perna de pe

146

fotoliu, unde a atins o bucată de hîrtie. Era faimoasa scrisoare pe care Regina negase că ar fi scris-

o. Deși era prea târziu ca să mai

ată fi „piit vârtejul bîrfei ce se răspîndea în întreaga Europă, Îvlaria și Ferdinand s-au împăcat. Cînd au ajuns la Coburg, i-au spus Ducei că se certaseră cu Regele în legătură cu o chestiune lipsită de importanță.

După vacanță, Nando s-a întors în România, în vreme ce Missy a rămas în Germania. Se mai afla acolo cînd fiul lor Carol s-a îmbolnăvit de febră tifoidă. Ferdinand i-a trimis o telegramă urgentă și ea s-a grăbit să vină acasă. Cînd a sosit la Palatul Cotroceni, a urcat scările în fugă, dar Mm Winter i-a ieșit în cale, barîndu-i drumul spre camera copilului. „Este periculos să pătrundă cineva în camera copilului”, a anunțat ea. „Doctorul a spus...” Pentru prima oară poate în viața sa, Principele Moștenitor a intervenit în favoarea soției sale. „Dați-vă la o parte, i-a spus guvernantei. Princesa Moștenitoare este mama copilului”.

Din fericire pentru Măria, dacă nu pentru țară, Principele Carol a supraviețuit. Mama sa era de două ori recunoscătoare. „Mă rog lui Dumnezeu să nu mai fie nevoie să mă despart de comoara mea...”, îi scria socrului ei la finele lunii octombrie. Vă mulțumesc pentru întreaga dragoste și bunătate pe care mi-ați arătat-o în această perioadă de tristă încercare... Am... suferit îngrozitor... fiindcă știam că voi toți suferiți pentru mine... Sper să mi se îngăduie să îndrept totul... prin dragostea mea pentru Nando.”

Nu era însă atît de simplu. Cum povestea despre greșeala Măriei făcea înconjurul Europei, Ducea a aflat adevărul despre fiica sa. Șocată, dar cinstită, cu o mîndrie imperială, mama lui Missy i-a scris Regelui României. Fiica ei era vinovată de o „greșeală gravă și de neiertat”, dar vinovați erau și Regele și Principele Moștenitor.

Mai înfîi, felul de a fi al lui Nando - „lenea, indolența, antipatia pentru orice fel de muncă, pentru orice întreprindere serioasă și... mai rău decît toate, pasiunea lui senzuală pentru Missy, care au ajuns... s-o îndepărteze. Nando singur a recunoscut, îi scria Ducea Regelui, că și-a tratat nevasta ca pe o metresă, fără să-l preocupe prea mult starea ei afectivă, ca să-și satisfacă în permanență nevoile fizice”. Mai existau apoi și propriile lui greșeli extraconjugale, pe care Ducea le cunoștea ca „lucruri certe”.

147

în al doilea rînd, era vorba de Regele însuși. „N-am să pot înțelege niciodată de ce nu ai încercat să păstrezi această poveste deplorabilă în familie. Din nefericire, ea a devenit bun public al tuturor familiilor domnitoare... împărăteasa Frederika (mătușa Vicky),... Charlotte Meiningen (verișoara Charly)... toate cumnatele mele din Rusia și Anglia, frații mei cunosc toate detaliile acestei întîmplări îngrozitoare, lăsîndu-mă să înțeleg că le-au aflat din bîrfă și scrisori sosite direct din România și răspîndite, evident, pentru a păta reputația fiicei mele... N-am să-ți pot ierta niciodată, dragă vere, că nu ai... vrut să limitezi proporțiile scandalului.” Pe lîngă toate acestea, Princesei Moștenitoare îi fuseseră luați cu bună știință copiii, iar în suita ei fuseseră strecurați spioni. „Oricît ar fi de vinovată, *nimic* nu poate scuza caracterul nedemn al unor asemenea procedee”, declara Ducea.

Era o mînie plină de noblețe, căreia Regele i-a răspuns printr-o scrisoare *foarte anemică*. Ducea a speculat avantajul. Princesa Moștenitoare trebuia trimisă acasă pentru naștere. Dacă nu se îngăduia acest lucru imediat, Ducea va veni personal în România să o ia. *Miss Winter*, căreia „i s-a permis să scrie toate detaliile acestei îngrozitoare istorii despre Missy Reginei-mame a Olandei”, trebuia concediată.

Ducea de Coburg i-a comunicat cîteva sfaturi prin poștă și lui Missy. „Scumpa ta mamă este îndurerată, dar nu te va abandona niciodată”, îi scria ea. „Ai greșit grav, dar mai este încă vreme să devii o femeie de treabă și așezată”. Princesa Moștenitoare trebuia să-și adune puterile, să o dea afară *pe* Miss Winter, să nu-i arate niciodată lui Nando scrisorile de la mama sa, să nu-i povestească niciodată soțului ei „întregul adevăr” despre „purtașii ei imorali” și să vină cît mai grabnic în Germania.

Cu o săptămînă înaintea Crăciunului, Măria s-a întors la Gotha împreună cu fiica ei Elisabeta, iar la 9 ianuarie 1900 a născut o fetiță. Frumoasă, cu părul buclat și gura de forma arcului lui Cupidon, fetița a fost botezată Măria (Marioara - n.t.), după toate Măriile din familie, dar

poreclită Mignon* după titlul operei pe care o văzuse Principele Moștenitor în ajunul nașterii ei. Nu

*In carte va fi cunoscută ca Mignon (Marioara) pentru a putea fi deosebită de mama sa.

• 148

se știe din ce motive - o existență netulburată, departe de dușmanii ei o naștere liniștită, faptul că primul ei născut fusese la un pas de moarte -, însă Măria a adorat acest copil, revărsînd asupra lui mai multă dragoste decît în cazul primilor doi. „Nu puteam sta o clipă fără s-o văd, spunea ea, era un mesaj de pace și de speranță.”

Ferdinand a sosit la Gotha ca să-și vadă fiica. A promis că la întoarcerea în București o va concedia *peMiss* Winter și își va lua soția într-o vacanță în Italia, împreună cu fiul lor. O dată întors în România, Principele Moștenitor a fost însă prea intimidat de guvernantă pentru a fi în șatre să o concedieze și a amînat în repetate rînduri vacanța de familie. Cu fiecare amîinare, îi trimitea cîte o scrisoare lui Missy, rugînd-o să se întoarcă acasă înainte ca prestigiul lui să fie ruinat. „Sper că te gîndești uneori și la bietul și îngrijoratul tău soț, care nu poate fi fericit dacă nu o are pe scumpa lui soție lîngă el”, îi scria Ferdinand la două luni după nașterea noii sale fiice. „Uiți... că soția datorează supunere soțului”, o amenința mai tîrziu. „Nando al tău... este mai serios și a aruncat lenea peste bord... îți voi acorda mai multă atenție, iar cînd ai să mă rogi ceva, n-am să mai vin cu tot felul de scuze numai ca să nu fac ceea ce-mi ceri”, promitea disperat Principele Moștenitor.

Viața în exil nu era o pedeapsă pentru Principesa pribeagă, împreună cu mama ei și cu sora ei Beatrice, în vîrstă de șaptesprezece ani, locuia la Schloss Friedenstien, un castel imens, construit în jurul unei curți „suficient de mari”, după opinia unui văr, „ca să servească drept loc de defilare pentru un batalion de infanterie”. Castelul propriu-zis, dominînd orașul de la o înălțime de 300 m, avea muzeu, teatru, bibliotecă și o galerie de pictură proprii; castelul era atît de mare, încît familia lui Missy ocupa doar un etaj. Cele trei femei au petrecut zilele lungi de iarnă într-o cameră de zi din aripa centrală, pictînd, brodind și citind: „A fost o viață de familie activă, plină de fericire și armonie”, avea să scrie Măria.

În condițiile în care Ducesa de Coburg lupta pentru drepturile fiicei sale, s-a ajuns pînă la urmă la un acord cu privire la domnișoara Winter. Principesa Moștenitoare nu se va întoarce

149

în România înainte de a fi concediată domnișoara Winter. Chiar și așa, Regelui și Reginei le-a trebuit un oarecare timp ca să se poată despărți de guvernantă. „Unica sa vină, a spus Carmen Sylva, a fost profundul ei devotament față de familia mea... Am sperat să facă din acest copil un *om*.” *Miss* Winter a fost expediată abia în aprilie, respectiv la patru luni după ce Missy plecase din România. „Mama cîștigase partida, însă, după aceea, relațiile ei cu Unchiu' n-au mai fost niciodată prietenești, ci doar cordiale”, avea să scrie mai tîrziu Măria.

Cîtă vreme Principesa Moștenitoare s-a aflat la familia ei în Germania, la Palatul Cotroceni a fost instalată o oarecare *Mm Ffoliet*, prețul întoarcerii ei în țară. O irlandeză „înaltă și subțire”, *Miss Ffoliet* era timidă și retrasă pînă la autoestompăre. „Foarte mioapă, avea o privire întrucîtva apoasă și vagă, iar cînd dădeai mîna cu ea, întindea o mînă moale, dar mi-a plăcut de ea”, a spus Măria. Chiar și de această dată, Principesei Moștenitoare nu îi fusese îngăduit să aleagă o guvernantă pentru fiul ei. Așa cum îi scrisese Regele Carol Ducesei de Coburg în toamna precedentă, „Educația... viitorului meu moștenitor intră în responsabilitățile mele... este datoria mea și dreptul meu în calitate de cap al familiei și de Rege”. Deși era o figură ștearsă, noua guvernantă a fost totuși cea mai bună din toate pe care le-a ales Regele Carol pentru educația moștenitorului tronului.

CuMiss Ffoliet instalată la reședință, „a trebuit pînă la urmă să mă rup de Gotha și de toți cei ce însemnau familia mea iubită și să mă întorc la soțul meu, la Unchiu' și la Mătușica”, avea să spună Missy. Nevoind să mai riște, Ferdinand s-a dus la Gotha să-și aducă soția și pe cele două

fiice.

Capitolul 8

Numai cei frivoli consideră anii de tinerețe cei mai buni din viață.

REGELE CAROL I AL ROMÂNIEI

Principesa Moștenitoare a revenit în România în primăvara anului 1900. Nu a fost însă o întoarcere plăcută. Măria I-a găsit pe fiul ei Carol, pe arunci în vîrstă de șase ani, obraznic și prost crescut. Ea s-a plîns că tatăl nu-și disciplinase fiul în absența ei, dar, așa cum avea să-i spună mamei sale, Ferdinand „n-ar avea *niciodată* curajul să facă ceva din proprie inițiativă!”

Îndemnată de Duceasă, Măria a început o campanie pentru curățarea sistemului de canalizare de la Palatul Cotroceni. După ce fuseseră două cazuri de febră tifoidă în familie, era decepționant să ți se spună că aceste îmbunătățiri erau prea costisitoare. Totodată, a intervenit ca Elisabeta și Carol să urmeze Școala ortodoxă română. „Nando, îi scria ea Ducesei, se ocupă din nou de timbrele lui și de regulamentele militare, lăsînd educația copiilor în seama primei persoane care insistă s-o facă. La el, groaza de a nu face cumva ceva ce nu se cuvine îl împiedică să facă lucrurile pe care ar trebui să le facă”.

La cei douăzeci și patru de ani ai ei, Măria era decepționată și supusă. „La început, crezi că dacă nu găsești fericirea în căminul conjugal o poți găsi pe căi ocolite, dar mi-a fost dat să aflu că acest lucru nu este posibil și că este aspru pedepsit”, îi spunea mamei sale. Idila cu Zizi se încheiase, nu însă și bîrfa, care avea să mai continue încă o vreme. Un an și ceva mai tîrziu, vărul

151

George, care încerca în continuare să înăbușe comentariile ce se mai făceau în cercurile regale, i-a scris lui Missy o scrisoare plină de înțelegere. Bunătatea lui a stîrnit valuri de autocompătimire:

„Da, am trecut prin clipe grele, în parte din vina mea, știu, dar și pentru că m-am confruntat cu multe dificultăți și, mai presus de toate, pentru că am fost îngrozitor de singură. Știu că nu trebuie să aștepți prea multe de la viață, dragă Georgie, dar... totul a fost atît de diferit de ce mi-am imaginat... Am aflat curînd că aici trebuie să fii foarte tare ca să rezisti singurătății, iar eu n-am fost întotdeauna tare, am sperat prea mult și am vrut să fiu fericită și, firește, a trebuit să învăț din propria-mi experiență amară tot ceea ce nu poți avea și nu-ți este permis să speri! Încearcă, te rog, să mă înțelegi și cînd cineva vorbește unt despre mine, ia-mi uneori partea... Cele mai frumoase zile pe care le-am trăit vreodată au fost cele petrecute în Malta.”

La trei luni după ce revenise acasă, Principesa Moștenitoare a fost înștiințată că tatăl ei, bolnav de cancer în gît, era pe moarte, întrucît acesta a refuzat să o primească, pe ea ori pe oricine altcineva dintre rudele apropiate, Măria I-a trimis la Coburg pe Nando. Ferdinand și-a găsit socrul hrănit printr-un tub. Medicii abandonaseră orice intervenție; ei i-au spus Principelui Moștenitor că, și în cazul în care i s-ar fi extirpat Ducelei limba, tot nu ar fi putut fi salvat. Cum Ducele și Duceasa trăiau despărțiți de cîtăva vreme, fiicei lor mai mari i-a revenit sarcina de a restabili legătura dintre ei. Missy a rugat-o pe mama sa să-i scrie tatălui ei o scrisoare veselă, dar să nu încerce să-l vadă. Vizita Ducesei, a spus Missy, „n-ar face decît să-l tulbure și mai mult”. Trei săptămîni mai tîrziu, Ducele de Coburg a murit la Rosenau.

„Oh, Doamne, s-a stins bietul și dragul meu Affie... Ce greu îmi vine la cei optzeci și unu de ani ai mei!”, a plîns Regina Victoria, care fusese înștiințată despre starea fiului ei doar cu o săptămîină înainte. După numai șase săptămîni (în ianuarie 1901), a murit însăși Regina.

Măria era furioasă că nu i se îngăduia să participe, împreună cu soțul ei, la funeraliile bunicii sale. I-a scris mamei sale, spunându-i că era „îngrozitor de supărată și nefericită din această cauză!” I-a

152

spus că își dădea seama că Ducea n-ar înțelege-o „pentru că tu „ai iubit niciodată Anglia”, dar că ea „continua să ținjească grozav să o mai vadă o dată, fie și numai pentru câteva zile, să arunce o ultimă privire la vechea casă... O dată cu scumpa noastră Bunicuță se rupe și ultima legătură! Iar acum gândul că Nando se duce acolo și vă vede pe toți, în vreme ce eu rămân aici singură-singurică, îmi provoacă, crede-mă, o suferință inimaginabilă”.

pierderea Angliei era mai dureroasă pentru Măria decât pierderea bunicii, pe care o văzuse rar în ultimii zece ani. Cu excepția singurei sale vizite în România și a vizitei la Nisa, Missy nu petrecuse mai mult timp nici cu propriul tată. Principala preocupare a Măriei în legătură cu moartea tatălui ei era legata de efectul pe care l-ar fi putut avea asupra mamei sale, care „de-abia își revenise” după pierderea unicului fiu, cu un an în urmă. Indiferent de greșelile Ducei în felul în care o îndrumase pe fiica sa, ea continua să fie persoana cea mai importantă din viața lui Missy. Fericirea ori nefericirea ei, aprobarea ori dezaprobarea ei aveau un puternic efect asupra Principesei Moștenitoare. Totodată, Ducea reprezenta principala legătură a lui Missy cu alți membri ai familiei, răspîndiți pe tronurile Europei.

Spre deosebire de rudele ei din familiile regale care scriau neîncetat despre nașterile, decesele și căsătoriile din casta lor, Principesa Moștenitoare a României era absorbită aproape în exclusivitate, pînă a fi împlinit treizeci de ani, de propriile ei probleme, însă pentru rudele sale din Germania, Anglia și Rusia, viața lui Missy și cea a surorii ei Ducky constituiau bogate subiecte de conversație. Era limpede că ambele fete făcuseră căsătorii izbitor de nepotrivite. Pînă și vărul George, viitorul Rege al Angliei, cu firea lui nobilă, a recunoscut acest lucru. Așa cum îi scria soția lui, May, spre sfîrșitul anului 1901, „după cele ce mi-ai povestit deunăzi despre viața nefericită a bietelor Missy și Ducky, trebuie să fim și mai recunoscători pentru faptul că există atîta armonie în viața noastră conjugală”.

Dacă Măria trebuia să suporte o căsnicie nefericită ca să obțină un tron, Ducky nu se afla în aceeași situație. Ea și cu Ernie o rugaseră pe Regina Victoria să le îngăduie să divorțeze, dar Regina refuzase de fiecare dată. Victoria știa că făcuse o greșală: „Eu am aranjat această căsătorie. Nu voi mai încerca niciodată

153

să căsătoresc pe cineva”. Cu toate acestea, ea s-a menținut ferma pe poziție, susținînd ca Ducky să rămînă alături de soțul ce-i fusese ales.

Moartea Reginei Victoria i-a dat Marii Duce de Hessa posibilitatea să-și părăsească soțul și în luna decembrie ea a divorțat pentru a se căsători cu Marele Duce Kiril al Rusiei. Fapta lui Ducky a stîrnit oprobiul tuturor Curților din Europa. Edward al VII-lea și nepotul său, Kaiserul Wilhelm al II-lea, au găsit și ei, o dată, un subiect asupra căruia să fie de acord. Blamul lor a fost însă blînd în comparație cu furia răzbunătoare a Țarinei Alexandra a Rusiei.

Alexandra, cunoscută în familie sub numele de Alicky sau Alix, era sora mai mică a lui Ernie. O tînăra ciudat de retrasă și de arogantă, ea fusese amfitrioană la Curtea fratelui ei pînă la căsătoria acestuia. Deși era îndrăgostită de viitorul Țar Nicolae al II-lea al Rusiei, Alicky ezitase să treacă la ortodoxism pentru a se căsători cu el. Sosirea la Hessa, în 1894, a vioaiei Ducky, atît de plină de aplomb, a determinat-o pe Alicky să plece din căminul părintesc. Deși trecuseră opt ani, tînăra Țarină continua să aibă resentimente față de Ducky pentru a se fi căsătorit cu Ernie și de a-i fi uzurpat *poziția* la Darmstadt. Avînd acum ocazia să distrugă o veche adversară la adăpostul unei indignări legitime, Alicky a profitat din nou de situație. Unealta răzbunării ei a fost însuși Țarul. Deși ținea la vărul său Kiril, el i-a interzis Marelui Duce să se însoare cu divorțata Ducky, care nu a avut altceva de făcut decât să se retragă la Coburg cu speranța că Țarul va reveni asupra hotărîrii sale.

Dintre toți membrii Caselor regale din Europa, Regina Elisabeta a României a propus soluția cea mai originală la problemele lui Ducky. „Dumnezeu”, a declarat Regina, a „creat-o” pe Ducky „pentru suferință... și, de aceea, ea trebuie să-și îplinească destinul.” Ea „nu trebuie

să mai alerge în căutarea fericirii, ci trebuie să-și dedice viața" ajutorării altora. Ea „trebuie să învețe să îngrijească bolnavi, apoi să-și formeze un grup propriu de surori de caritate și să cutreiere prin lume în căutarea tuturor suferinșilor, tuturor nenorociților, tuturor acelor pe care viața i-a pus la încercare. Să ducă viața de perpetuu sacrificiu pentru care a fost hărăzită de firea ei generoasă".

154

Aceste hotărâri, expuse într-o scrisoare de 13 pagini adresată Măriei, au făcut-o să zîmbească pe sora lui Ducky, dar nu i-au abătut atenția de la ceea ce considera ea a fi adevărata problemă a lui Ducky - firea iubitului ei Kiril. Măria se temea că, dacă Kiril l-ar fi sfidat pe Țar și ar fi părăsit țara, renunțând la carieră, la avere și la familia sa ca să se căsătorească cu Ducky, s-ar fi putut ca pînă la urmă să regrete hotărîrea luată și să dea vina pe ea. Măria nu avea încredere în logodnicul surorii ei, căruia îi spunea „omul de marmură”. „Nu cred că ți-ar plăcea K., îi mărturisea ea unei prietene englezoaice, este un om rece și egoist, alături de care ai sentimentul că nu poți fi niciodată cu adevărat fericită și veselă; prezența lui te îngheață și are un fel disprețuitor de a trata lucrurile și oamenii".

Foarte înalt și aristocratic, cu o mustață mică, ochi cenușii și reci și o cută în bărbie, Marele Duce Kiril era liderul tinerilor membri ai familiei regale din St. Petersburg-, „idolul, pretindea unul din unchiul săi, tuturor femeilor și amic cu cei mai mulți dintre bărbați". Fotografii contemporane justifică, însă, lipsa de entuziasm a Măriei. Kiril privește în jos spre lume de la înălțimea sa suverană cu o expresie plină de dispreț.

În vara anului 1902, în vreme ce dizgrațiată Ducky rupsesse legătura cu Kiril, Măria și Ferdinand au plecat la Londra pentru a asista la încoronarea lui Edward al VII-lea. Unchiul Bertie, care nu fusese unchiul preferat al lui Missy, îi devenise drag ca urmare a faptului că solicitase oficial prezența ei la celebrare, iar Regele Carol nu putuse să nu satisfacă rugămintea Regelui Edward.

După revenirea ei în România cu doi ani mai înainte, Principesei Moștenitoare nu-i mai fuseseră acordate nici un fel de privilegii. Deși obținuse în cele din urmă permisiunea Regelui de a lua dejunul și cina în propriul ei palat, se bucurase de puține alte concesii. Măria simțea că nu putea cere mai mult. „Nando, îi scria maniei sale, mă reduce complet la tăcere, poate că plătesc pentru vechile greșeli, dar este aproape de nesuportat... Aici e un adevărat exil... O închisoare, mamă... Și nu există un singur temnicer, ei toți sînt temniceri".

Invitația în Anglia nu putea să sosească într-un moment mai potrivit. Edward al VII-lea trebuia să fie încoronat la sfîrșitul lui

155

i uiue, dar o operație urgentă a amînat cu șase săptămîni festivitățile] e. în timp ce majoritatea celorlalți șefi de state din Europa s-au întors acasă, Principesa Moștenitoare a rămas în insulele britanice pentru perioada verii, atrăgîndu-și din partea mucaliților locali titlul de „Maria Rămasă Aici".

În această perioadă i-a cunoscut pe Waldorf și Pauline Astor. „Dintre toți prietenii, cei mai dragi mi-au fost frații Astor... Am fost invitați la Cliveden la dejun într-o duminică, cînd toată lumea pleacă din oraș. A fost o invitație ca oricare alta, din simplă politețe, dar ea a constituit începutul unei foarte scumpe prietenii, care a însemnat mult în viața mea". Petrecerea a fost atît de reușită, încît Waldorf și Pauline i-au invitat din nou la Cliveden pe Principele Moștenitorii Principesa Moștenitoare, precum și suita lor, în așteptarea încoronării.

Curînd, Cliveden a înlocuit castelul Wolfsgarten ca loc preferat al Măriei - un cămin unde avea parte de prieteni buni, de o conversație corespunzătoare și de o viață civilizată. Clădirea de origine, construită în 1661, dar distrusă de un incendiu în 1795, fusese înlocuită în 1848 de o alta, proiectată de arhitectul care făcuse și planurile Parlamentului. Amplasată pe o terasă enormă, înconjurată de pajiști și pilcuri de copaci, casa, care se află la douăzeci de mile de Londra, seamănă cu un *palazzo* în stil baroc italian; pe o latură este mărginită de balustrada originală, lungă de două sute de yarzi, completată cu statui și fîntîni, adusă de la Vila Borghese din Roma.

în primii ani ai acestui secol, Cliveden a fost decorat în stil italian clasic, cu mobilă tapitată cu piele și tapiserii valoroase. „Nota dominantă, afirma un ocupant de mai târziu, era de o extraordinară tristețe.” Petrecherile în casa Astor erau în mod normal niște întâlniri jalnice, conforme unui program rigid impus de dificilul William Waldorf Astor, proprietarul acesteia.

William Waldorf era omul care moștenise de la tatăl său, John Jacob Astor III, cea mai mare avere din America, în 1890, când a murit John Jacob, ziarul londonez *Spectator* a sugerat că el era probabil omul cel mai bogat din lume, cu excepția socrului Măriei, Prințul Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, și a vărului său, Țarul Rusiei. Când cele 200 de milioane de dolari ale lui John Jacob nu i-au asigurat lui William Waldorf zeificarea socială

156

care considera că i se cuvine sau un loc în Congres, el a părăsit Statele Unite, declarând că America „nu este locul potrivit de trăit pentru un gentleman”. Agresiv și tiranic, William Waldorf Astor a trăit în Anglia într-o stare de furie perpetuă, hotărât să se răzbune pe conaționali lui cumpărându-și un titlu de pair englez. Soția lui a murit în 1894, lăsându-i pe cei doi copii mai mari, Waldorf și Pauline, să se descurce cu un tată irascibil, un frate mai mic la Eton și o surioară bolnavă de tuberculoză.

Când Missy i-a întâlnit pe Waldorf și Pauline, amândoi aveau puțin peste douăzeci de ani, erau mai tineri decât ea, izolați și aproape tot atât de dornici de simpatie și prietenie ca singuratica Principesă Moștenitoare. La douăzeci și unu de ani, Pauline o avea în grijă pe sora ei adolescentă, care necesita îngrijire continuă. Cu felul ei familiar, degajat, Missy s-a făcut îndrăgită de tînăra Astor încă de la începutul vizitei sale la Cliveden, pentru că într-una din zile, în timp ce restul invitaților plecaseră la Londra, ea a rămas acasă să vadă cum va suporta tînăra Gwendolyn o operație de urgență. Când Pauline a ieșit din camera surorii ei, a găsit-o pe Principesa Moștenitoare măsurînd holul cu pași repezi. „Habar nu aveam că era acolo. Când am întrebat-o de ce a rămas acasă, mi-a spus că n-ar fi putut să plece fără să știe cum s-a desfășurat operația. Am fost profund impresionată de asemenea afecțiune din partea unei persoane pe care o cunoșteam atât de puțin”.

„Un cuplu mai fermecător decât Waldorf Astor și sora lui, Pauline, nu mi-a fost dat să întîlnesc”, scria Măria doi ani mai târziu. „Printr-o întîmplare fericită, există între noi o afinitate perfectă de gusturi, privim oarecum viața în același fel; aceleași lucruri ne amuză sau ne plictisesc, avem aproape aceleași concepții și idealuri... Săptămînile acelea în frumosul Cliveden sînt printre amintirile cele mai frumoase din viața mea. Au fost fericire pură. Lipsită de lucrurile pentru care fusesem născută, am găsit la Cliveden o viață sănătoasă și plină de libertate în niște împrejurimi superbe, cu tovarăși tineri, apropiați ca spirit”.

Frații Astor erau la fel de atrăgători pe cît erau de ospitalieri. Pauline, o brunetă suplă și grațioasă, cu o față prelungă, era mai mult atrăgătoare decât frumoasă. Ochii ei căprui imenși priveau lumea cu un fel de uimire, „de parcă totul ar fi fost pentru ea o

157

surpriză”, spunea Măria. Ea adăuga că „și Waldorf avea... ochi căprui catifelați și un zîmbet fermecător”.

Waldorf Astor era înalt și neobișnuit de chipeș. Calmul lui masca hotărîrea de a duce o viață în serviciul public. Când l-a întâlnit Măria, el tocmai terminase studiile la Oxford, unde fusese căpitan al echipei de polo. Deși fusese obligat să renunțe la sport din cauza problemelor de inimă și a unui genunchi beteag, el a putut totuși să-i dea lui Missy „multe sugestii utile în privința călăriei”. Călăreau împreună prin pădurile din Cliveden, în împrejurimile acestuia și în marele parc al Castelului Windsor. „Este imposibil de descris încîntarea pe care mi-a adus-o acest mod de viață englezesc de la țară, în deplină libertate și neîngrădită”, nota ea. „Fericire absolută.”

Într-una din zile, ei au vizitat neanunțați Castelul Blenheim. Împreună cu ei era și

Ferdinand. Era o zi în care se permitea accesul turiștilor și Ducesa de Marlborough, fostă Consuela Vanderbilt, se retrăsese în apartamentele ei, de unde majordomul a scos-o în grabă: „M-am gândit că Excelența voastră ar trebui să știe... că Principele Moștenitor și Principesa Moștenitoare a României, însoțiți de domnul Waldorf Astor, fac un tur al palatului”.

Cînd Ducesa i-a găsit pe „musafirii săi neinvitați”, ei „rîdeau în hohote”; administratorul de la Blenheim, care nu știa cine sînt, le indica persoanele de neam regesc din fotografiile de pe mesele din palat. Tînăra Ducesă de Marlborough era enervată de deranj, de veselia vizitatorilor și de ceea ce considera ea că-i lipsește Măriei - sobrietatea adecvată unei persoane regale. „Principesa Moștenitoare... a spus Ducesa de origine americană, era o femeie foarte frumoasă. Cu un păr blond strălucitor, cu trăsături frumoase, cu ochii cei mai albaștri și o siluetă plăcută, ea era în acea perioadă la apogeul frumuseții sale. Știind că este nepoata Reginei Victoria, nu eram pregătită pentru aerul boem deconcertant pe care-l afecta; și nici dorința ei evidentă de a plăcea nu înlocuia cu succes demnitatea care era de așteptat... Am considerat nepotrivit neasfîmpărul ei și am fost conștientă de o teatralitate asociată de obicei cu o primadonă mai degrabă decît cu o Prințesă adevărată...”

„Pe de altă parte, Principele Moștenitor era o persoană cît se poate de neatrăgătoare. Era unt și urechile îi ieșeau extraordinar

158

—, în evidență. Waldorf Astor, care-i însoțea, era prietenul meu din copilărie. Cu părul său ondulat și zîmbetul lui strălucitor era ca un Adonis față de Principele Moștenitor”.

Fără îndoială că Măria s-a îndrăgostit de Waldorf Astor și că, într-o oarecare măsură, el a răspuns sentimentelor ei. Conform legendei, între cei doi a existat o dragoste pătimasă, dar se pare că în realitate relațiile lor au rămas platonice, într-o societate în care nobilimea avea ca model al legăturilor de dragoste pe cele ale lui Edward al VH-lea, Waldorf Astor cel de origine americană era un puritan aristocratic, auster și stăpînit, nu genul de bărbat care să încerce să cucerească soția unui alt bărbat.

„Tatăl meu, a spus David Astor, era categoric omul cel mai cinstit din lume și cel mai puțin capabil să facă ceva clandestin... era un tînăr foarte chipeș, foarte amabil și absolut inofensiv. Oricine ar fi putut avea cu el o relație romantică verbală fără nici un risc”. O altă mărturie în favoarea lipsei de vinovăție a relațiilor lor ne oferă autobiografia Reginei Măria. Memoriile ei abundă de descrieri tandre ale celui de-al doilea Viconte Astor - o indiscreție pe care n-ar fi comis-o niciodată dacă el i-ar fi fost mai mult decît prieten.

Principele Moștenitor și Principesa Moștenitoare a României s-au întors la Londra la începutul lunii august pentru a lua parte la încoronarea lui Edward al VII-lea și la festivitățile legate de acest eveniment. Balul dat la Grosvenor House de Ducele și Ducesa de Westminster a simbolizat pentru Măria tot ce lăsase în urmă în Anglia. Pavilionul albastru, construit cu această ocazie, decorat cu hortensii albastre, și mesele pline de argintărie evidențiau ceea ce pierduse:

„Această cameră... enormă era o desfătare pentru ochi, o armonie desăvîrșită, așa cum numai gustul și tradiția englezească cele mai desăvîrșite puteau să realizeze... un rafinament perfect, bogat, dar nu ostentativ. Valeți în livrele impecabile, fiecare ales pentru chipul și ținuta lui frumoasă, flori minunate, porțelanuri fine, cristaluri și argintărie alese, o iluminare iscusită, care avantajează figura, și în depărtare o muzică suavă, întotdeauna un artist în adîncul inimii, am stat acolo sorbind toată această splendoare, posibilă numai datorită generațiilor de civilizație și bogăție. Soarta mă purtase într-o țară unde totul se afla în devenire,

159

unde totul însemna efort, și iată-mă acum revenită pe pămîntul pe care m-am născut, la acea frumusețe atît de dragă sufletului meu.”

Imediat după încoronare, Măria și Ferdinand au plecat spre casă. La scurtă vreme s-a stins din viață tînăra soră a lui Waldorf și Pauline, iar Missy i-a invitat pe noii ei prieteni să petreacă luna

octombrie cu familia regală la Sinaia. Aceasta a fost prima dintr-o serie de vizite anuale și, din 1902 pînă în 1906, Principesa Moștenitoare s-a bazat în mare măsură pe frații Astor ca să însuflească ambianța din România. Ei au îndrăgit România și au învățat-o pe Principesa Moștenitoare să recunoască și să savureze farmecele ei unice. Ceremonii oficiale și festivități locale, anterior doar suportate, deveneau „o sursă de amuzament” văzute prin ochii adînci și întunecați ai lui Waldorf. Waldorf Astor a fost primul om care i-a sugerat Măriei să stabilească relații mai apropiate cu poporul ei. Sfatul Ducesei de Coburg, întemeiat pe educația ei la Curtea Rusiei, era menit să limiteze relațiile Măriei cu aristocrația. Waldorf era preocupat și de popor. Cînd Măria i-a scris că în cele din urmă învață românește, el a fost încîntat. „*Smsigur* că îți va asigura popularitatea mai mult decît orice altceva. Cînd vizitînd un sătuc vei putea vorbi cu ei fluent și fără accent și poate amestecînd și niște cuvinte din limbajul argotic, aceasta îți va aduce mai multă simpatie decît poți să-ți imaginezi. Este o realitate istorică obișnuită bine cunoscută”, i-a răspuns Waldorf.

Regele Carol aprecia interesul fraților Astor față de țara sa; datorită lor, el și-a schimbat atitudinea față de Măria. Carol își adresase întotdeauna solicitările lui Ferdinand, socotind că el era acela care le ducea la îndeplinire. Pauline i-a explicat cu tact că Măria era cea care conducea Palatul Cotroceni, deoarece Ferdinand era incapabil să ia hotărîri sau să dea ordine. Regele a aflat acest adevăr în iama anului 1903, cînd Principele Moștenitor și Principesa Moștenitoare au ajuns să aibă datorii serioase. Măria a fost aceea care a făcut o verificare a conturilor palatului și i-a arătat Regelui situația gravă în care se aflau, soțul ei fiind prea înfricoșat să o facă. Acest act de curaj l-a impresionat pe Rege. El a achitat datoriile, deși zvonurile spun că a cerut dobîndă, și apoi a manifestat mai mult respect pentru Principesa Moștenitoare.

160

Crescuți ei înșiși de un tată dificil și într-un mediu aspru. Waldorf și Pauline învățaseră să-și abordeze problemele cu finețe. Urmărindu-i în situații delicate, Missy a început să-i imite. Mai sofisticată decît Principesa Moștenitoare, ei au învățat-o utilitatea moderației. Pentru că erau frumoși și spirituali, ea a acceptat lecțiile.

Nando nu era nici frumos, nici spiritual, își pierduse farmecul și, din nefericire pentru soția lui, începuse să facă pe prostul. Un maestru al limbilor clasice și moderne, și un botanist de primă mîină, Ferdinand prefera să-și ascundă știința față de cei din jur. Marea lui apărătoare, Prințesa Martha Bibescu, spunea că „el făcea pe ignorantul... ca să nu-i offenseze pe ceilalți care nu erau la fel de erudiți”. Pentru Martha, Principele Moștenitor era un savant dizlocat din locul său, prea inteligent și sensibil pentru soția lui englezoaică lipsită de educație.

Este posibil ca aprecierea Prințesei Bibescu cu privire la Ferdinand să fie pe deplin exactă. Este de asemenea foarte posibil ca el să fi fost un adevărat intelectual aristocrat care „înțelegea diferența dintre el și cei apropiați, distanța de netrecut care îi separă pe oamenii de cultură de ceilalți. Trist pentru că măsurase distanța în favoarea sa, el se ascundea ca să nu offenseze pe nimeni”. După părerea lui George Duca, fiul lui Ion Duca, premier al României într-o perioadă ulterioară, „Ferdinand era o mare personalitate din punct de vedere intelectual și, practic, nu o știa nimeni. Cei care o știau, ca tatăl meu, erau categoric plini de admirație”.

O altă scriitoare aristocrată a României, Prințesa Ana-Maria Callimachi, avea o altă părere despre soțul Măriei. „Principele (mai tîrziu Regele) Ferdinand al României era un om timid, oarecum sfîngaci... care nu părea să fie niciodată la largul lui în prezența femeilor de societate, deși avea reputația că frecventează, fără a-i dispăcea, femei de condiție mai proastă”. Atașatul militar englez în timpul primului război mondial era de aceeași părere. El a raportat la Ministerul de Externe din Londra că Ferdinand era popular, dar slab, „fără vicii, în afara unui singur, care atunci cînd este practicat de o persoană dintr-o familie regală întrunește aprobarea plină de simpatie a celui mai înveterat

161

puritan... opredilecție pentru adulter fără a ține seama întrucîtva de conveniențe”.

Retras în casă, înspăimântat de societate, Principele Moștenitor constituia încă obiectul considerabil al atențiilor feminine, iar printre cuceririle sale se număra cel puțin una dintre prietenele cele mai apropiate ale soției sale și una dintre doamnele ei de onoare. „Pentru că era cu adevărat un mare gentleman”, spunea unui prieten, „facea totul foarte discret... La manevrele militare, era ușor pentru el să aibă relații cu anumite doamne de proastă reputație”.

Dacă convocările militare departe de casă îi asigurau lui Ferdinand evaziuni, cele care aveau loc în București erau riscante din punct de vedere social. Fiind un călăreț prost într-o lume în care paradele semnificau putere, orice paradă militară la care lua parte era un prilej de a se face de râs în public. La una din aceste parade, Ferdinand nu a reușit să execute o manevră simplă de trap, realizată cu ușurință de toți ofițerii care-l precedaseră, și a căzut de pe cal în fața tribunelor, întregul București a privit cu uimire, în timp ce jandarmii s-au repezit să prindă animalul și să-l ajute pe Principe să se ridice în picioare. Ignorându-l cu răceală pe nepotul său, Regele Carol a continuat trecerea în revistă a trupelor, în timp ce unul sau doi observatori au bătut din palme în batjocură, „în zilele acelea, mulțimii nu-i păsa de el și nu-l admira”, spunea un membru al aristocrației.

Incapacitatea lui Ferdinand de a manevra caii rivaliza cu sfîngăcia lui în relațiile cu oamenii. Era afit de timid, chiar și cînd devenise Rege, încît îi tremura mîna cînd îi saluta pe vizitatori. Adesea se bîlbîia sau repeta fraze fără sens - un obicei în legătură cu care străinii erau avertizați înainte de a-i fi prezentați. Există și o poveste despre franchețea soției americane a unui ministru *englez* care, enervată de faptul că Ferdinand repeta întruna amabilitățile ei stupide, l-a întrerupt în cele din urmă și i-a spus: „Și acum, Șir, haideti să discutăm serios și nu mai repetați ce spun eu”.

Dacă nu se bîlbîia, el era deseori lovit de muțenie. George Duca, fiul primului-ministru, își amintește momentul în care a trecut

162

de-a lungul șirului celor primiți la Palatul Cotroceni. Tînărul oaspete la palat abia intrase în armată și îmbrăcase pentru prima oară uniforma militară. Ca Rege și comandant suprem al forțelor armate, Ferdinand trebuia să-i spună cîteva cuvinte băiatului în uniformă:

„Aș s-a uita* ^a m^ne Și m''a împîns ^a o Parte și din nou s-a uitat la mine, apoi a început să chicotească, apoi s-a întors și m-a împins din nou. Voia să spună ceva, dar nu putea. Iar eu, desigur, împietrisem. Eram un caporal, un nimic, eram în uniformă și nu îndrăzneau să vorbească... Voia să spună ceva și nu-i ieșea nici un cuvînt din gură. Gîndeam: «Trebuie să-l ajut pe bietul om, dar ce aș putea să spun?» Pînă cînd am hotărît că nu puteam spune nimic și el hotărîse că nu putea spune nimic, așa că a început să zîmbească și să rîdă și să dea din cap, apoi a trecut la următorul oaspete. Asemenea comportare era tipică.”

La polul opus era strălucitoarea Măria, descrisă în această perioadă a vieții sale de Prințesa Callimachi așa cum i-a apărut sosind la inaugurarea unei acțiuni de binefacere în provincie, îmbrăcată într-o rochie lungă, simplă, de culoare închisă, cu o capă stacojie aruncată dramatic pe umeri, cu o pălărie mare, neagră, din pene, care îi pune în lumină părul blond și pielea albă:

„Încadrată de ușa vagonului regal, cu frumusețea ei care ilumina cenușiul gării noastre mohorîte, ea rămîne o imagine de neuitat. Ochii ei albaștri superbi scînteiau; obrazul ei însuflețit strălucea... Pur și simplu îți lua respirația. Și la frumusețea radiantă se adăugau inteligență, spirit și pasiune.”

Prințesa Callimachi o considera pe Măria superbă. „Am cunoscut-o bine, i-am fost devotată, socoteam că era femeia cea mai frumoasă pe care am văzut-o vreodată, am avut față de ea o admirație fără limite și, oricare ar fi fost defectele ei, nici un cuvînt de adevărată critică nu s-ar putea ivi de sub pana mea. Chiar și defectele ei, morale sau fizice, s-au dovedit a fi, pînă la urmă, în avantajul ei... Oamenii nu au considerat niciodată drept motive de nemulțumire

poveștile ei de dragoste și capriciile ei. Dimpotrivă, cred că românii, cu lipsa lor naturală de moralitate, erau ușurați că nu au o sfântă drept Regină."

163

Românii, pentru care infidelitatea era un mod de viață*, au pus în seama Principesei Moștenitoare mai multe legături de dragoste decât a avut cu adevărat. Aceasta i-a creat Măriei probleme în relațiile sale cu Waldorf Astor. În vara anului 1903, Waldorf și Pauline urmau să sosească în România la scurtă vreme după data la care Măria aștepta nașterea celui de-al patrulea copil al său. Copilul întârzia să se nască: zilele treceau și data stabilită pentru vizita anuală a celor doi Astor se apropia. Conștientă de bîrfele despre ea și Waldorf, Măria i-a scris lui Pauline:

„Sînt teribil de necăjită și nu știu ce să fac... Mi-ar plăcea să vă spun să veniți... fie că s-a terminat sau nu! dar ar fi bine? W. are nefericita calitate de a fi «unjeune homme»... și deși între noi, cei care gîndim corect, totul este extrem de firesc, și știu că el va fi compania cea mai dragă și mai amabilă și mai liniștitoare chiar și a doua zi, alții poate că nu vor vedea lucrurile în această lumină... nu pot ajunge la o altă concluzie decât că nu ar fi înțelept ca W. să se afle mai devreme de opt zile după eveniment... Știi cît îl iubesc și cîtă încredere am în el... dar mai există lumea și conversația ei stupidă".

*În memoriile ei, Prințesa Ana-Maria (Văcărescu) Callimachi ne spune o istorie care ilustrează atitudinea românilor față de dragostea extraconjugală. Este povestea nașterii bunicului ei:

Constantin Văcărescu a început... cariera sa politică ca prefect al... unei provincii aflate nu departe de capitală, într-o seară tîrziu se întorcea acasă de la București... și pentru a-i face o surpriză plăcută tinerei sale soții, el a domolit strigătele puternice ale vizitiului și s-a îndreptat spre ușa din față a casei sale, pe care a găsit-o închisă și pește tot era liniște și întuneric. Uimit și curios, a mers în jurul casei sale cu un singur etaj; nici un semn de viață. Elena trebuie să se fi culcat. Va merge și va bate la fereastră ei. Dar stop! o rază de lumină se filtra printre draperiile acelei ferestre. S-a apropiat, ezitînd totuși, fiindcă nu voia s-o sperie. Aruncînd o privire spre fereastră, el avu un șoc... soția lui nu era singură...

S-a retras în aceeași liniște în care venise, s-a înapoiat la trăsura și vizitiul său și s-a urcat în trăsură, dînd ordine să plece cu viteză maximă, cu toate clopotele sunînd și cu toți oamenii strigînd, înconjurînd de trei ori străzile principale ale orașelului adormit. Cînd, o oră mai tîrziu, a tras la ușa locuinței sale, casa era luminată, servitorii la locurile lor și soția îl aștepta în rochie de seară. La cîtva timp după aceea i s-a născut un fiu." (Callimachi, *Ziua de ieri a fost a mea*).

164

În cele din urmă, Prințesa Moștenitoare a dat naștere celui de-al doilea fiu la 7 august 1903. Dintre toți copiii ei, acesta, cu ochii albaștri ca de lup și nasul de vultur, semăna cel mai mult cu cei din familia Hohenzollern. Măria și Ferdinand i-au dat numele de Nicolae și l-au rugat pe Țarul Nicolae al II-lea să-i fie naș, sperînd să-l influențeze pe Țar în favoarea lui Ducky și Kiril. N-a mers. În anul acela, în luna noiembrie s-a întîmplat un lucru tragic pentru Ducky: fiica ei de opt ani care era în vacanță cu Marele Duce de Hessa și cu familia regală rusă s-a îmbolnăvit grav în Polonia. Deși doctorii o avertizaseră pe Țarină că trebuie chemată imediat mama copilului, telegrama a fost trimisă prea tîrziu. Fiica lui Ducky a murit de febră tifoidă înainte ca mama să poată ajunge la ea.

Dar pentru Măria aceștia au fost ani buni. Waldorf și Pauline Astor au umplut golul produs de despărțirea de surorile ei și intensificat de nepăsarea soțului. Pentru prima dată în cei zece ani de cînd plecase de acasă, Măria găsea prieteni în afara cercului familiei, prieteni cu care putea să-și împărtășească singurătatea și entuziasmul pentru cai, pentru decorarea interioarelor și pentru cea mai nouă pasiune a ei, fotografia. Scrisori pline de descrieri amănunțite ale vremii, ale copiilor, ale dădăcelor lor, ale excursiilor ei și ale plictiselii vieții de la Curte zburau din România spre Anglia, adeseori cîteva pe săptămînă. Și daruri. Nici un sentiment și nici un obiect nu era prea banal sau prea sincer ca Waldorf sau Pauline, prietenii ei de suflet, să nu-l înțeleagă.

Nici unul dintre cei doi frați Astor nu era sănătos. „Sănătate delicată" era expresia pe care

Măria o folosea pentru a descrie angina lui Waldorf și depresiile nervoase ale lui Pauline. Ea era îngrijorată pentru amândoi, cicălindu-i personal sau prin corespondență pentru a fi sigură că se odihnesc suficient. Când Waldorf a plecat într-o călătorie în Statele Unite, Missy i-a trimis valetului său atâtea scrisori încât Waldorf putea primi zilnic câte o scrisoare cât timp era plecat.

În vizitele lor în România, Măria i-a luat pe prietenii ei la munte, în galop pe caii săi preferați. După ce se întorceau la palat, citeau cu glas tare sau petreceau ore întregi în liniște pirogravând și ciopland lemnul care urma să fie apoi prelucrat în

165

mobilă stil Art Nouveau. Și-au immortalizat activitățile în sute de fotografii, imagini exagerat de romantice, în stilul preraphaelitilor: Waldorf pe un cal năruș, pe fundalul neregulat al Munților Carpați; Missy îmbrăcată în dantele, cu un crin în mână, stînd lunguroasă într-una din camerele sale baroce; micuțele Elisabeta și Marioara întinse pe blănuri de animale, cu bărbile lor de copii pe capetele a două animale, Marioara pe un cap de tigru, Elisabeta pe unul de urs.

Pe măsură ce Waldorf și Pauline petreceau tot mai mult timp în România, ei au ajuns să înțeleagă și să împărtășească iritarea Măriei față de soțul ei și familia lui - emfaza lor, lipsa lor de umor și lipsa de sensibilitate față de alții, într-o scrisoare satirică, Waldorf îl caracteriza pe Principele Moștenitor drept un om „care prin talentele, caracterul și temperamentul lui este deosebit de potrivit să fie un personaj regal și nimic altceva”. Tînărul Astor descria familia lui Ferdinand ca „ilustra și nedivortabila Casă de Hohenzollern, amatoare de popice și de trabucuri (speciale de patru peni, pentru consum propriu, și de șase bucăți la un peni pentru supuși și prieteni care nu sînt de neam regesc)”. Nu este de mirare că Măria o ducea din vizită în vizită și era neliniștită pentru orice ar fi amenințat să-i țină pe frații Astor departe. În scrisorile ei către Anglia le dăduse nume fictive membrilor de la Curtea României pentru a putea să scrie mai deschis despre ei. Regele Carol a primit numele de Dombey, după personajul din romanul lui Dickens *Dombey și fiul*, un om bătrîn și veșnic imposibil de mulțumit, care trăia numai pentru munca lui și moștenitorul său. Ferdinand era nepotul lui Dombey. Singură și frustrată, Principesa Moștenitoare s-a dovedit o prietenă și o corespondentă foarte înflăcărată. Chiar și într-o epocă plină de sentimentalism, scrisorile ei mustesc de ceea ce un descendent al familiei Astor a numit „sentiment pus cu spatula”.

Tinerii frați Astor nu se puteau devota Măriei pentru totdeauna, în următorii patru ani amândoi s-au căsătorit și au început să-și trăiască propria lor viață. Din motive evidente, căsătoria lui Pauline, care a avut loc prima, nu a tulburat-o pe Măria ca aceea a fratelui său. În 1904, Pauline Astor l-a dezamăgit

166

pe tatăl ei, dornic de ascensiune socială, măritîndu-se cu un om obișnuit, cu căpitanul Herbert Spender-Clay, ulterior membru conservator al Parlamentului*.

Măria nu a primit încuviințarea să plece în Anglia pentru căsătoria prieteniei sale, dar a compensat absența cu multe scrisori pline de urări de bine și de sfaturi. Într-una dintre acestea, adresată lui Spender-Clay însuși, ea l-a rugat pe viitorul mire să nu fie gelos pentru devotamentul ei față de soția lui, i-a amintit că sănătatea ei era destul de fragilă și l-a rugat „să se poarte foarte delicat cu ea, fiindcă pentru o femeie totul este foarte ciudat la început și pentru unele este greu. Ea este întrucîtva copilul meu”, a adăugat Măria, probabil stînjenită de propria ei sinceritate, „de aceea ți-o spun”.

Reacția ei la căsătoria lui Waldorf a fost contradictorie.

În 1906, el a cunoscut-o și s-a îndrăgostit de Nancy Langhorne Shaw, o americană divorțată care avea un fiu. Confruntată cu inevitabilul, Măria a reacționat elegant, scriindu-i doamnei Shaw că „este cea mai mare bucurie... a gîndi că o astfel de fericire îi este acum rezervată lui. Știu că visează să creeze un cămin fericit cu femeia pe care o iubește și sînt sigură că va reuși să o facă fericită - el este cu adevărat atît de bun, atît de curat sufletește și a rămas atît de

necorupt în mijlocul tentațiilor și lingușirilor".

Missy îi dorea cu adevărat fericire lui Waldorf, dar ea dorea cu disperare și să facă parte din viața lui viitoare. De aici o avalanșă de scrisori de la Palatul Cotroceni, descriind în amănunt singurătatea ei și importanța fraților Astor în viața ei, cu rugăminți fierbinți ca cei doi îndrăgostiți să vină în România în călătoria lor de nuntă.

Curînd a devenit evident că mirele și mireasa nu aveau intenția să-și împartă primele zile cu o a treia persoană și Principesa Moștenitoare s-a retras cu grație. „Cît trebuie să fiți de emoționați la gîndul căsătoriei", îi scria ea lui Nancy cu o lună înainte de eveniment. „Aș dori să fiu acolo, dar ar fi și mai

*William Waldorf Astor n-a trăit să afle că fiica lui Pauline și a lui Herbert va fi într-o zi cumnata Reginei Angliei, Majestatea sa Regina-mamă.

167

frumos să vă primesc aici după aceea-numai petreceți-vă înțîi luna de miere, nimeni nu trebuie să strice luna de miere a altuia prin prezența sa".

Dar cînd Măria a aflat că România nu se va afla pe itinerarul previzibil al viitoarei familii Astor, ea și-a pierdut toată reținerea. „Am dorit atît de mult să primesc știri de la voi pentru că mă simțeam îngrozitor de singură", îi scria doamnei Astor la patru săptămîni după căsătorie, „între-adevăr, este o mare dezamăgire că nu veniți. M-am agățat de speranța că veți veni cu toată puterea bieteii mele inimi bătrîne și îngrijorate... Știu *căațiți* venit dacă ați fi putut și aceasta mă consolează într-un fel. Dar vreau numai să-ți spun deschis *de ce* doresc atît de mult... voi vă veți face viața voastră și veți avea obiceiurile voastre și veți avea alți prieteni, iar eu, sărmana de mine, va trebui să trăiesc cum voi putea mai bine fără să mai am ce să aștept. Vezi, eram atît de *sigură* în adîncul inimii mele că ai să mă placi dacă ai să mă cunoști."

Una din temerile Măriei era că reputația ei o precedase și se putea ca Nancy să nu fie interesată să-i devină prietenă, în Anglia, Principesa Moștenitoare era cunoscută pentru extravaganța ei datorită indiscreției Reginei Elisabeta. „Probabil că ai auzit lumea vorbind lucruri neplăcute despre mine, dar tu, care ai trecut prin greutăți, știi cît de rar lasă lumea o femeie în pace", îi scria ea soției prietenului său.

Există o poveste a familiei Astor, bazată pe mărturia nu a altcuiva, ci a lui lady Astor însăși, că în decursul lunii de miere Waldorf primea zilnic scrisori de la Măria și pentru a pune capăt acestei corespondențe Nancy a trebuit să-l amenințe că îl va părăsi. Unul dintre biografii recentii ai lui lady Astor* pretinde că scrisorile sînt o scornire a memoriei sale slăbite de vîrstă și că, deși au existat cu adevărat prea multe scrisori din partea Măriei în timpul lunii de miere, acestea îi erau adresate nu lui Waldorf, ci soției sale, repetînd dorința fierbinte a Principesei Moștenitoare de a o înțîlni.

Numele de pe plic nu are importanță. Judecînd după scrisorile care s-au păstrat, în care Waldorf o imploră pe Măria în repetate

*Christopher Sykes, *The Life of Lady Astor* (Viața lui Lady Astor):.

168

rînduri „să nu trimită prea multe scrisori", Măria a atins noi culmi de înflăcărare atît pentru mire, cît și pentru mireasă. Vrednică de compătimire în eforturile ei de a fi acceptată, a fost necesar să fie scoasă ferm și rapid din noua lor viață. Dată fiind firea autoritară și foarte competitivă a lui Nancy Astor, lovitura a căzut la cîteva luni de la căsătorie și aproape că a rupt relațiile pentru totdeauna. Waldorf o avertizase pe Măria în repetate rînduri. Acum pur și simplu încetase să-i scrie. Ea a fost uluită: „... nu pentru că mi-ar fi fost iubit (nu fi îngrozită de sinceritatea mea)", îi scria ea surorii lui Waldorf, Pauline, „nu... pentru că aș fi încercat să-l acaparez, îl iubeam simplu și natural, cu tot ceea ce firea mea avea mai bun de dăruit... el era suflarea, aerul și spiritul vieții mele și *el o știa*. Și totuși, în momentul în care s-a căsătorit a renunțat total la mine, de fapt fără milă... și *el știa* ce

înseamnă pentru mine să trăiesc dintr-o dată fără el... îți amintești *tot* ce am însemnat unul pentru celălalt, poate chiar mai mult decât știi tu, pentru că tu nu i-ai citit toate scrisorile, tu nu știi că i-am împărtășit viața în cel mai mic detaliu, iar *elpe a mea*... Nu te teme, micuță Pauline, am renunțat acum definitiv la el, înțeleg că ea îl are în mână... micul W. care a fost *mai este*...

În ciuda sentimentalismului Măriei, relațiile nu s-au rupt definitiv, nici în ceea ce îl privește pe Waldorf Astor. La câteva luni au început din nou să corespundă - ocazional și nu personal, așa cum se cuvenea avînd în vedere noul statut al lui Astor. Cu Nancy, Principesa Moștenitoare a schimbat cadouri de sărbători și impresii în legătură cu disconfortul sarcinilor. Un cadou special, probabil o ofertă de pace, a sosit la Cotroceni de Crăciun, în 1906, anul căsătoriei lui Waldorf. O geantă pentru automobil din piele de crocodil cu mînere din aur masiv a fost cadoul preferat al Măriei, în ciuda faptului că Regele Carol le-a dăruit Principelui Moștenitor și Principesei Moștenitoare un automobil mare, albastru, în care ea putea să ia geanta.

Măria și-a acceptat noul statut de prietenă de familie cu resemnare curtenitoare, dacă nu chiar cu deplină grație. „Nu voi încerca să-l păstrez nici chiar pentru a-i aminti de vremurile trecute”, spunea într-o scrisoare către Pauline, „dar voi purta corespondență din timp în timp ca să nu ne simțim străini cînd ne

169

vom întîlni”. De fapt, abia în 1911 a întîlnit-o pe Nancy pentru prima oară. Principesa Moștenitoare era pregătită atunci să o iubească pe soția prietenului ei fără a încerca să o distrugă și a devenit repede una dintre marile admiratoare ale lui Nancy Astor. Dacă respectul era reciproc este o întrebare care a rămas deschisă. Nancy Astor era celebră pentru limba ei ascuțită, iar Măria era o țintă prea vulnerabilă. Totuși intensitatea prieteniei anterioare cu Waldorf și Pauline s-a dovedit o bază de încredere pe viață. Ori de cîte ori Principesa Moștenitoare, mai tîrziu Regina României, avea necazuri, ea apela instinctiv la prietenii ei din tinerețe, convinsă că va găsi ajutor prompt și sprijin pentru ea și familia ei. Și n-a fost niciodată dezamăgită.

Capitolul 9

Am fost crescută în spiritul principiilor de fier ale mamei, anume că nu trebuie să te lași niciodată nici în voia iubirii, nici a emoției, nici a bolii. Eu m-am oprit la boală.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Pe măsură ce Waldorf și Pauline Astor s-au retras din viața Măriei, Principesa Moștenitoare a început să caute înjur prieteni care să le ia locul. Pînă în 1906, Regele atenuase deja majoritatea interdicțiilor sale anterioare. Măria a reacționat folosindu-se de fiecare prilej pentru a ieși în lumea societății românești.

În România, viața unei fete necăsătorite de descendență aristocratică era îngrădită de restricții aproape feudale. Pe de altă parte, căsătoria aducea o libertate uluitoare unor tinere sub douăzeci de ani. Bogată, înconjurată de o mulțime de servitori, tînăra matroană nu era numai stimulată să-și exercite capacitățile intelectuale, ci chiar încurajată să-și urmeze înclinațiile inimii. La români, păcat era prostia, nu infidelitatea. Climatul social a creat o clasă de tinere femei neobișnuite, adesea excentrice, dintre care unele se grupau în jurul Principesei Moștenitoare.

Dintre acestea, cea mai importantă în primii ani era Măria Cantacuzino, soția primarului Bucureștiului. „O prietenie bruscă s-a ivit între mine și doamna Cantacuzino... îmi face plăcere”, îi scria Missy surorii Sandra la începutul anului 1907. „Ne plimbăm împreună cu mașina chiar și cînd

ninge... Cînd Nando pleacă la vînătoare, uneori mă duc la ea după masa de seară; aceasta nu

171

se permite cu adevărat, dar uneori trebuie să-ți iei puțină libertate dacă nu ți se dă nici un pic... A adus o schimbare în viața mea... deoarece mă simțeam cu totul lipsită de prieteni".

Maruka era de descendență moldovenească - brunetă, frapantă și tenace. Măritată cu fiul cel mai mare al bogatului conducător al Partidului Conservator, ea era suficient de bogată pentru a-și cultiva ciudățeniile. Maruka se temea de lumină și de mulțime și refuza să meargă în casele altora, dar devenise renumită pentru petrecerile din propria casă. Acestea aveau loc într-un salon spațios, iluminat doar parțial de flăcări domoale pe suprafața unor vase imense cu ulei. Amfitrioana își primea musafirii șezînd pe o canapea joasă unde își petrecea toată seara, fără să se ridice nici măcar pentru a întâmpina un membru al familiei regale, dar trimițînd ocazional vreunui suflet privilegiat un bilet încîntător scris în grabă. Intimii vorbeau despre riscurile care îl pîndeau pe un străin de grup care se încumeta să intre în această vizuină slab luminată; neinițiatul se împiedica invariabil de vreo mobilă sau dădea de piciorul în vreun vas cu ulei, în timp ce obișnuiții casei, care erau toți tineri, rîdeau de încurcătura lui. „O dată l-am făcut chiar pe Nando să ia masa acolo...", scria Missy triumfătoare, „un lucru absolut fără precedent pînă acum". Un oaspete frecvent în casa Marukăi Cantacuzino era George Enescu, a cărui vioară, după părerea Măriei, „nu cînta niciodată mai frumos ca în prezența ei". Cîțiva ani mai tîrziu, după moartea soțului ei, Maruka s-a căsătorit cu marele muzician.

Un alt membru al cercurilor regale era Prințesa Martha Bibescu, care devenise deja o autoare de renume internațional. Măria a cunoscut-o pe Martha cînd aceasta a venit în România și era doar un copil, „îmi plăcea s-o am lîngă mine...", își amintea mai tîrziu Regina Măria. „Adorația ce-o avea pentru mine îmi măgulea vanitatea tinerească. Purtam un nume renumit și două șiruri de strămoși din colțurile opuse ale Europei mă priveau; Martha știa acest lucru, îl știa chiar mai bine decît mine."

Născută într-un clan de miniștri din Partidul Conservator, Martha Lahovary se măritase la șaisprezece ani cu George Bibescu, membru al unei mari familii domnitoare din Muntenia. Un contemporan o descrie pe tînăra mireasă ca fiind „izbitor de

172

frumoasă, cu o fire intrigantă, cu glezne urîte, o mare inteligență, o voință puternică și o educație incompletă". Soacra ei a trimis-o pe Martha la o vilă izolată din țară, în Munții Carpați, unde tînăra a fost supusă unui regim de citit, scris și comportament.

Doi ani mai tîrziu. Prințesa Bibescu a pătruns în lumea literară cu publicarea primei ei cărți - *Leș Huit Paradis* (Cele opt paradisuri), încununată cu premiul Academiei Franceze cînd autoarea avea numai optsprezece ani. Martha aplecat imediat la Paris, unde a devenit vedeta societății literare franceze. Marcel Proust a îngroșat și el rîndurile admiratorilor, iar Paul Claudel spunea că, după părerea lui, numai Colette o întrece în proza franceză. „Saloane franceze de calitate...", spunea Prințesa Callimachi, „își deschideau instantaneu ușile în fața acestei fete, atît de tinere, atît de răpitoare și atît de talentate... Frumusețea ei, spiritul ei, franceza ei impecabilă, smaraldele sale imense în monturi exotice, talentul ei, citatele ei iscusite, cortegiul de admiratori care o înconjurau - ea era minunea orașului".

Marele defect al Marthei Bibescu era ambiția puternică, o nevoie inexorabilă de a se afla în centrul scenei sociale și politice. Așa cum spunea una din cunoștințele sale: „Ea *trebuia* să se afle întotdeauna cu oamenii cei mai potriviți, în locul cel mai potrivit, la momentul cel mai potrivit... Era gata să compromită orice situație numai pentru că dorea să se afle de partea potrivită, indiferent cine era partea potrivită și ce însemna partea potrivită". Această obsesie a dus-o pe Prințesa româncă la o legătură cu fiul Kaiserului, Prințul Moștenitor Wilhelm al Prusiei, și o dată implicată, a judecat greșit rezultatul primului război mondial. Dar în zilele ascensiunii Principesei Moștenitoare, Martha Bibescu era una dintre prietenele pline de viață ale Măriei.

Totuși, nici Maruka, nici Martha nu puteau lua locul lui Ducky. în ciuda diferențelor de

temperament dintre ele, Măria avea o afecțiune deosebită, care a durat toată viața, pentru această soră. Ele aveau aceeași educație și aceleași preocupări. Amîndouă iubeau pictura și decorarea interioarelor. Cînd Măria s-a apucat să decoreze Palatul Cotroceni, Ducky a fost aceea care a venit la București să o ajute să-și realizeze viziunile sale exotice. j Cea dintîi aventură a Măriei în decorarea încăperilor a dat

173

tonul pentru toate încercările ulterioare. Oricare era gustul ei curent — bizantin, Renaissance sau Art Nouveau - mediul domestic al Măriei a fost întotdeauna teatral. Plafon cu chesoane, pereți ciudați, frize pictate - acestea erau doar elementele de cadru ale unor încăperi pline cu mobile sculptate și aurite, piei de animale, perne de mătase, rame de tablouri din argint și statuete de jad. Pretutindeni erau grămezi de flori - cel puțin una sau două vase pe fiecare masă și jardiniere imense pe podea.

Palatul Cotroceni a fost la origine o mănăstire din secolul al XVII-lea, transformată de Domnitorul Cuza într-o reședință de vară pentru sine. Înalt de trei etaje, așezat în afara orașului București pe un deal în mijlocul unui parc plin de arbori, palatul a fost construit pe temeliiile vechilor chilii ale călugărilor, de-a lungul a trei laturi ale curții, în curte, printre copacii seculari se înălța biserica, un mic sanctuar plin cu icoane strălucitoare, lămpi de aur și argint și vechi evocări ale sfinților austeri.

Pentru că tocmai descoperise minunățiile Bizanțului, Principesa Moștenitoare a început, cu cheltuieli serioase, să le reproducă în apartamentele sale. Regina Elisabeta a reacționat la modificările succesoarei sale înveșmîntîndu-se înpînză de sac. „încă mai am aceleași lucruri vechi, unele chiar din vremea lui Cuza!" spunea Regina unei prietene, „în loc s-o admire pe Principesă pentru invențiile sale, ei ar trebui să mă admire pe mine pentru că am păstrat atît de mult timp vechile lucruri... Eu am un gust aproape la fel de rafinat ca al Principesei! Nu ideile îmi lipsesc. Dar nu am îndrăznit să cer nimic din clipa în care am încetat să mai fiu mamă."

Carmen Sylva o invidia pe Măria pentru salonul ei decorat de curînd, unde Principesa Moștenitoare a început să dea petreceri. „Este ceva între un templu indian și un decor de basm, atît de frumos... uimitor de frumos, și de original", spunea Regina. Prințesa Ana-Maria Callimachi a făcut o altă comparație, observînd că noua cameră îi amintea în același timp „de o biserică și de o baie turcească".

Salonul turcoaz al Măriei îi lăsa rareori pe vizitatori indiferenți. Pereții colorați erau aproape acoperiți de cascade de panglici și trandafiri din lemn sculptat și aurit, în mijlocul camerei se afla o statuie de bronz înfățișînd o fată cu o cruce puternic luminată.

174

Mobilele erau acoperite cu broderii cu pene de păun, făcute de ea însăși. Din tavanul boltit ațîrnau candelabre din bronz și vase imense cu flori și plante exotice erau împrăștiate pe podeaua cu dale verzi. „Trecînd pragul, ezitai între oroare și ris", spunea Callimachi, „iar apoi te hotărâi să te concentrezi asupra gazdei, frumoasă în mătăsurile ei de brocart sau voalurile ei vapoase, purtînd bijuterii grele și primitive, imaginate pentru a se armoniza cu decorul care i se potrivea perfect".

„Mult iubitul dormitor-biserică" al Măriei era decorat în argint, iar tavanul ca de catedrală era sculptat sub forma unor ramuri de copaci. Lemnăria, vopsită ivoriu, fusese realizată de Missy și Ducky. Pe podea se aflau vase din argint pentru mangal, pline cu liliac; vechi lămpi din argint erau agățate deasupra mobilei masive împodobite cu frunze de argint. Patul Măriei era o sofa joasă, așezată pe o platformă, avînd tăblia în formă de cruce grecească; era plasat sub un baldachin complicat și acoperit cu o țesătură din fire de argint, purpură și aur. Pe partea opusă era un cămin și deasupra acestuia un tablou cu anemone albe pictat de Ducky pentru sora ei și luminat indirect. Sub tablou era o inscripție: „Cîndva a fost doar primăvară în inima mea".

În luna octombrie a anului 1905, la patru ani după divorțul ei, Ducky și Kiril au sfidat edictul Țarului și s-au căsătorit în secret în capela particulară a Ducesei de Coburg. Deoarece mulți ruși îl

consideraseră pe Kiril viitorul lor Țar, cuplul așteptase nașterea singurului fiu al lui Nicolae și al Alexandrei, în 1904*.

Pericolul grav prin care trecuse Kiril în timpul războiului ruso-ja-ponez i-a făcut să se hotărască. Pentru că nu se putea găsi un preot rus care să încalce porunca Țarului și să officieze slujba, ceremonia a fost îndeplinită de confesorul particular al Ducesei. Măria nu a fost prezentă.

Principesa Moștenitoare a României, deși era „foarte mulțumită că s-a făcut”, avea încă îndoieli. „Nu prea știu la ce fel de fericire va duce”, îi mărturisea ea lui Pauline (Astor)

*Ca fiul cel mare al celui mai în vîrstă Mare Duce, Kiril era aproape de linia de succesiune la tron; căsătorit cu verișoara lui divorțată, el nu ar fi fost ales.

175

Spender-Clay. Temerile ei erau justificate. Sub presiunea Țarinei, Nicolae al II-lea a tăiat numele Marelui Duce Kiril de pe lista de întreținere imperială, l-a depozat de toate titlurile, decorațiile și privilegiile sale. Lui Kiril, care a plecat imediat în Rusia să-și anunțe căsătoria și să ceară iertare, i s-au acordat patruzeci și opt de ore ca să iasă din țară.

Viața în exil nu a fost grea pentru tînărul cuplu, deoarece au intervenit atît părinții lui, cît și mama ei și au început să-i întrețină. Deși aveau un apartament la Paris, Ducky și Kiril își petreceau verile la Tegernsee, noua reședință a Ducesei de Coburg în afara Munchenului, și iernile la Château Fabron din Nisa. Kiril își dedica energia partidelor de golf pe care, după părerea soacrei sale, le trata „la fel de serios ca alții ședințele din Parlament”.

În vara anului 1906, Ducky și Kiril au ieșit din obscuritatea discretă pentru a participa, prima oară în public, la Expoziția internațională românească deschisă la București, în timpul expoziției era la modă să se ia masa în pavilioane sărbătorești, decorate cu steaguri și luminate de lampioane chinezești, cu vedere spre lacul strălucind de lumini plutitoare, în fiecare seară, timp de o săptămînă, Principele Moștenitor și Principesa Moștenitoare, Marele Duce și Ducesa Kiril, flancați de membri de frunte ai aristocrației, veneau să bea șampanie, să mănînce icre negre, să danseze pe muzica țiganilor și să privească jocurile de artificii.

Expoziția internațională românească din 1906 era destinată să comemoreze primii patruzeci de ani de domnie ai Regelui Carol I. „Nu era o aniversare sărbătorită de obicei”, remarca Prințesa Callimachi, adăugind că expoziția era menită, în realitate, să prezinte incipienta înflorire a economiei românești. Existau motive de mîndrie națională, în anii care trecuseră din 1866, România dobîndise cel puțin aparențele civilizației occidentale.

Petrolul se producea în cantități mari. Aproape două mii de mile de căi ferate brăzdau țara. Porțile de Fier - în punctul în care Dunărea intră în România — fuseseră deschise pentru navigație. La Cernavodă, peste Dunăre, se construise un pod care lega Constanța, portul României la Marea Neagră, cu restul țării și deschidea drumul spre deserturile nefolosite pînă atunci ale Dobrogei. Trezoreria națiunii, odinioară goală, avea acum

176

credit suficient pentru a primi împrumuturi de la bancherii europeni cu dobînz de 4%. România, pe drumul dintre Berlin și Constantinopol, devenise „Belgia din sud-estul Europei”.

Ar fi fost multe de sărbătorit dacă aceasta ar fi fost întreaga poveste. Dar nu era așa. Optzeci la sută din populație lucra în agricultură pentru a-și cîștiga existența, dar aproximativ jumătate din suprafața de pămînt era în mîinile cîtorva moșieri bogați. Aceștia îi subjugau pe țărani, ridicînd permanent rentele, împingîndu-i să împrumute bani cu dobînz mari, plătibili în muncă grea. Țăranul care avea pămîntul lui nu o ducea mai bine, pentru că necunoașterea metodelor moderne de cultivare a pămîntului și sănătatea șubredă datorată alimentației proaste îl împiedicau să-l folosească în avantajul său.

Regele Carol și Regina Elisabeta au apărut la expoziția organizată în onoarea lor numai o dată, în ziua deschiderii, cînd, după cuvintele Prințesei Callimachi, „corect și bățos, palidul Rege bărbos și-a citit discursul într-o română formulată perfect, dar practic neinteligibilă din cauza puternicului său accent german”. Regele și Regina nu erau populari, după opinia Prințesei

Callimachi. „Alcătuiau un cuplu foarte moral, serios și reținut, care câștigase respectul și poate admirația poporului român, dar nu și dragostea lui nestăvilită - aceea aparținea în întregime cuplului mai tânăr, Principei Moștenitoare și frumoasei sale soții."

Principesa Moștenitoare avea acum puțin peste treizeci de ani, Principele Moștenitor puțin peste patruzeci și erau căsătoriți de aproape paisprezece ani. Când avea douăzeci de ani, Măria se plîngea mamei sale: „Nu-mi iubesc soțul". La treizeci și unu de ani se resemnase. „Cel puțin eu și cu Nando sîntem foarte buni prieteni acum", îi scria ea Ducesei, „și sper că va merge bine căsnicia noastră în ciuda a ceea ce lipsește". Din fericire pentru amîndoi, Principele Moștenitor a fost numit inspector al cavaleriei, ceea ce i-a creat o obligație precisă. El petrecea mai mult timp departe de casă, cu inspecția trupelor și în excursii de vînătoare. Vînătoarea era sportul preferat al lui Ferdinand, în special vînătoarea de lupi și de urși. Ocazional, Măria îl însoțea în aceste excursii, dar, așa cum îi scria surorii Sandra de la cabana de vînătoare a Principei de lîngă București, „cu siguranță că nu există o companie mai plictisitoare ca cea a lui Nando!".

177

În plus, cînd erau împreună, se pare că Ferdinand își dojenea întotdeauna soția, adunînd nemulțumiri pe care să i le reproșeze. „Cunoaștem amîndoi anumite persoane și este mai bine să nu fac lucruri pe care acestea vor putea întotdeauna să le folosească împotriva mea pe viitor", îi scria Măria lui Pauline Spender-Clay, enervată că Principele Moștenitor refuzase să o lase să plece la țară cu prietenii, motivînd moartea iminentă a unui prieten al familiei Hohenzollern.

Rigid în ceea ce privește uzanțele, Ferdinand încă își mai venera unchiul, terorizat că Măria sau cineva din palatul lor ar putea face vreo greșală. La peste șase luni de la moartea tatălui său, în 1905, Principele Moștenitor a refuzat să-i permită curteanului său de serviciu să meargă la un spectacol de teatru. El avea dificultăți cînd trebuia să dea cele mai simple ordine, cum ar fi, de exemplu, cînd să i se aducă trăsura, dar era furios dacă Măria le dădea în locul lui. Înrobît de convenții și înfuriat de propria lui nehotărîre, Ferdinand își punea frustrările pe seama soției. Faptul că nu o putea controla îi sporea agitația. Relațiile trebuie să fi fost greu de suportat pentru amîndoi.

Totuși, Principesa Moștenitoare își formase o rutină proprie pentru a rezista la viața din Balcani. Iernile erau cele mai grele. Vremea era aspră, zilele scurte și adesea mohorîte. Rareori oaspeții din Europa Occidentală se încumetau pe drumul lung către România, preferînd să se alăture exodului regal spre Riviera, în ciuda frigului, Măria călărea în fiecare zi, cheltuindu-și cu caii favoriți o parte din acel exces de energie care părea să nu o părăsească niciodată, într-una din zile, fiind atacată de cîini sălbatici, a tratat pericolul cu nepăsare: „... cînd cineva călărește mult, trebuie să-și asume riscurile unui accident sau două, pentru că la urma urmei un cal nu este niciodată un fotoliu".

Cînd nu galopa prin munți, învățîndu-și copiii să călărească sau vizitîndu-și regimentul care făcea manevre, ea se ocupa de numeroasele școli, teatre și instituții de binefacere pe care le patrona - planificînd bazine, aranjînd expoziții, asociînd numele și eforturile ei unor proiecte meritorii, în iarna anilor 1906-1907 Măria a fost președinta a șase acțiuni de binefacere. Deși nu-i plăcea să dea baluri publice în nopțile de iarnă „din cauza bieților

178

vizitii și a cailor"*; ea începuse să primească multă lume la Palatul Cotroceni, la ora ceaiului, din dorința de a cunoaște cît mai mulți din viitorii ei supuși. „Nici nu știu cum, în ciuda tuturor defectelor mele și a așa-zisei mele aiureli, *întreaga* țară se bazează pe mine și mă consideră forța viitorului ei!" îi scria Principesa Moștenitoare mamei sale.

Ducesa era greu de impresionat. Conștient sau inconștient, o pedepsea pe Măria pentru sănătatea ei perfectă, pentru firea ei voioasă și pentru eforturile de a învinge o viață dificilă, în scrisori de la St. Petersburg, Coburg și Nisa, o acuza pe fiica ei cea mare că este o „dezamăgire" pentru ea și că a „vărsat lacrimi de umilință" pentru ceea ce numea ea egoismul lui Missy și dorința ei de a se distra. Convertirea lui Ducky la Biserica Ortodoxă rusă la începutul anului 1907 a furnizat un nou motiv de reproș. „Am sperat atît de mult că într-o zi vei deveni ortodoxă, mai ales de dragul copiilor!" scria mama lui Missy. „Dar nu, este mai bine așa, pentru că

acest lucru trebuie luat în serios, și viața ta nu este așa."

Deși Ducesa refuza să recunoască maturitatea Măriei, Principesa Moștenitoare câștiga respect dintr-un mediu neașteptat, în toamna anului 1906, Regele Carol s-a îmbolnăvit și a zăcut la pat câteva săptămîni. Deteriorarea sănătății sale a marcat o îmbunătățire a relațiilor cu Măria. Ea îl vizita zilnic, de obicei la ora ceaiului, cînd se cocoța cu lucrul în mînă în celălalt capăt al patului și îl asculta vorbind despre politică. Pe măsură ce Regele începea să o cunoască mai bine pe Măria, admirația lui pentru inteligența ei nativă creștea și între ei s-a stabilit o afecțiune reală. Această afecțiune a devenit și mai puternică în timpul crizei politice care a precedat primul război mondial.

La mijlocul lunii martie 1907, răscoala țăranilor români a dus la o schimbare și mai importantă în viața Principesei Moștenitoare. Revolta a început ca un pogrom obișnuit, de mică importanță

*Grija Principesei Moștenitoare pentru confortul slujitorilor ei nu era un lucru obișnuit printre persoanele de neam regesc din vremea ei. Cînd Măria s-a mutat la Palatul Cotroceni, mama sa a sfătuit-o să se asigure că slujitoarele ei dormeau cîte două în cameră, să nu le răsfețe. La Curtea Kaiserului, o singură toaletă fără aerisire era folosită de douăzeci și șase de servitori.

179

pentru monarhie sau pentru nobilime. Nobilii români preferau să ignore toate semnele anterioare de tulburare, inclusiv răscoala țăranilor ruși din vecinătate, înăbușită cu doi ani în urmă. Feudal încă în concepțiile sale, boierul era interesat de dragoste și politica locală, nepăsător la lipsurile celor ale căror vieți îi asigurau luxul. Nici monarhia nu era altfel. Măria pretindea că boala Regelui Carol I-a împiedicat să fie în contact cu poporul. „Pretutindeni părea să existe mulțumire și fericire", îi scria ea unui prieten, „recolta era minunată și toți erau bogați și o duceau bine... Cu siguranță că aceasta [răscoala] se datorează influenței socialiste, dar desigur că țăranii o duc greu și multe au rămas de făcut pentru ei."

Țăranii au trecut repede de la arderea și prădarea caselor evreilor, care acționau ca intermediari ai boierilor, la acelea ale arendașilor și moșierilor absenți, în decurs de cîteva zile au distrus părți întregi din zonele rurale, dînd foc proprietăților boierești, distrugînd palatele lor de la țară și recoltele depozitate în hambare. Țăranul român nu este de obicei violent, cel puțin nu față de boier, dar anumiți proprietari de pămînt, urîți de multă vreme de țăranii lor, au fost uciși cu cruzime.

Pe măsură ce revolta s-a răspîndit în întreaga țară și trupe austriece au început să fie masate de-a lungul frontierei cu Transilvania, Regele Carol a intrat în acțiune. Deși a emis o proclamație în care promitea să înfăptuiască reforma agrară, conform practicilor monarhice ale vremii, acțiunile sale numai conciliatorii nu au fost. Regele a mobilizat 120 000 de soldați cu ordinul de a trage fără milă. În București s-a declarat stare de asediu și orașul a fost înconjurat cu santinele, în decurs de trei zile, peste zece mii de țărani au fost uciși. Sate întregi au fost rase de pe fața pămîntului și celor suspectați de a simpatiza cu țăranii li se intentau procese penale. Nimeni nu va ști exact ce s-a făcut pentru a înăbuși revolta, din moment ce toate dosarele concludente au fost luate de la Ministerul de Război și Ministerul de Interne. Ironizînd, Măria comunica prietenilor ei englezi că „singura consolare este că nu s-a rostit nici un cuvînt împotriva familiei regale, dimpotrivă, ne consideră singurul lor ajutor".

O dată revolta înăbușită, Partidul Liberal a preluat cauza agrară, în primul rînd pentru valoarea ei politică. Conduși de ministrul de Interne Ion Brătianu II, liberalii au votat legi pentru a transfera pămîntul din mîinile boierilor în ale țăranilor. Deoarece

180

punerea în aplicare a legii depindea de înșiși proprietarii de pămînt, avantajele țăranilor au fost, cum era de prevăzut, minime.

Răscoala din 1907 a vătămat serios prestigiul României pe plan extern. Măria spunea că a fost „o nefericită umilință" pentru Rege, însă pentru Principesa Moștenitoare lunile martie și aprilie ale anului 1907 au fost un timp al descoperirilor. „Am mai multe motive ca să țin minte

primăvara aceea... în care am deschis ochii asupra mai multor adevăruri și când am început să pătrund mai adânc interesele țării mele. Multe din ceea ce nu înțelesesem sau trecusem cu vederea din ignoranță sau incapacitatea de a percepe au devenit comprehensibile pentru mine; orizontul mi s-a lărgit, am întâlnit oameni mai interesați... Zilele de dureroasă singurătate luaseră sfârșit."

Deșteptarea era datorată Prințului B arbu Știrbey.

În perioada cea mai intensă a tulburărilor țărănești, mulți dintre boierii neliniștiți își trimiseseră soțiile și copiii în stațiunile montane, departe de pericolele Bucureștiului. Printre cei care plecaseră se număra și Principesa Măria, aflată la casa ei din Sinaia cu cei patru copii ai săi. Erau foarte puțini oameni în stațiune în acea perioadă a anului. Printre aceștia se număra prietena Măriei, Martha Bibescu, a cărei casă englezească rustică, la Posada, se afla în apropiere. Măria a petrecut cinci zile în casa cenușie de piatră. Un alt musafir era Nadejda Știrbey. Nadejda era căsătorită cu Prințul B arbu Știrbey. Spre deosebire de multe românce din categoria sa, Prințesa Nadejda Știrbey se asemana cu femeile din generația ei din alte locuri ale Europei, o femeie care se mulțumea cu casa sa, cu servitorii săi și cu genul de muncă -pictură, broderie, grădinărit - consfințit de zeii domestici.

Al treilea oaspete în această conjunctură era Ioana Văcărescu; fiica sa vitregă, Prințesa Callimachi, va spune mai târziu povestea iubirii care s-a născut între Principesa Moștenitoare Măria și Prințul Barbu Știrbey.

„Pentru că anturajul masculin ne lipsea supărător de mult, soții care ne vizitau erau, fără îndoială, bine veniți, și în primul rând un exemplar atât de atrăgător de virilitate masculină ca Barbu Știrbey... Știrbey trebuie să fi fost serios preocupat de situația proprietăților sale și a afacerilor industriale recente, grav vătămate de către răsculați, și desigur că înțelegerea încântătoare a Măriei i-a mai alinat îngrijorarea. Faptul că atracția dintre ei însemna

181

mai mult decât atât a devenit vizibil curînd Deoarece el era cunoscut drept un soț devotat și iubitor de familie, a durat mult pînă cînd opinia publică a văzut această dragoste care înmugurea. Oricum, într-o scurtă perioadă de timp, atașamentul și sentimentele sale erau atât de puternice, încît pentru cei care îl cunoșteau nu mai exista nici o îndoială. Plutind parcă în nori, soția lui rămînea fericită în nepăsarea ei.

Barbu Știrbey făcea parte dintr-una din marile familii domnitoare din România. Bunicul lui, un Prinț din clanul Bibescu, domnise în Țara Românească înainte de familia Hohenzollern. Născut cu doi ani înaintea Principesei Măria, Barbu Știrbey fusese educat, ca majoritatea aristocraților români, la Paris, unde studiasse dreptul la Sorbona.

Știrbey era înalt și suplu. Avea o ținută autoritară, deși firea lui era decepționant de ștearsă. Misterios, evaziv, despre el se spunea că este inaccesibil flirturilor. Totuși, doamnele din București vorbeau despre farmecul lui și despre „strania calitate hipnotică" a ochilor săi întunecați. Ar fi putut avea oricîte femei, dar preferase să se căsătorească la douăzeci și doi de ani cu verișoara lui, nu deosebit de frumoasă, Nadejda Bibescu. La moartea tatălui său, care a survenit la scurt timp, Prințul Știrbey a moștenit domeniul familiei de la Buftea, aflat la o distanță de o oră de București. Cinci ani mai târziu a cîștigat un loc în Parlament, dar interesul față de reforma agrară nu era pe placul colegilor săi conservatori și el s-a retras din viața politică activă. Apoi s-a devotat construirii unui imperiu financiar.

Știrbey și-a transformat gigantica fermă într-un conglomerat agricol aducător de profituri - cultiva, prelucra și transporta produsele livezilor și cîtinpurilor sale pe o cale ferată particulară spre magazinele sale din oraș, unde se puneau în vînzare. Numele lui devenise sinonim cu calitatea desăvîrșită; cel mai bun vin românesc era cunoscut pur și simplu ca „Știrbey". Canalizîndu-și profiturile spre capital pentru speculații și capital bancar, Prințul Știrbey devenise unul dintre cei mai bogați și mai puternici oameni din această parte a lumii.

Seducător pentru femei, în propria lui casă Barbu Știrbey era tată adorat, un tînăr patriarh care se enerva doar dacă una dintre cele patru fiice ale sale lenevea după ce sunase gongul pentru masă. Egalii săi erau impresionați de atitudinea lui calmă,

rezervată și de talentul lui de a convinge și de a vorbi la obiect, „într-o țară în care oamenii vorbeau repede”, își amintește un contemporan, „nu am întâlnit un om care să vorbească mai puțin; într-o societate preocupată de aparențe, n-am întâlnit un om de o mai mare modestie”.

Principesa Moștenitoare nu cunoscuse niciodată un bărbat ca Știrbey. Spre deosebire de Principele Moștenitor, el nu avea pretenții pedante de superioritate. Un om care se simțea la largul său în lumea care îl înconjură, Știrbey era calm pentru că era sigur pe el. Mai important însă pentru Măria, el nu avea nici un drept asupra ei.

Deși Prințul român a făcut-o pe Principesa Moștenitoare să înțeleagă clar că era foarte atras de ea încă din timpul șederii lor la Posada, a durat câțeva vreme pînă cînd ea i-a întors afecțiunea. Știrbey era obișnuit cu femeile din lumea lui, care nu stăteau prea mult pe gînduri cînd era vorba de o legătură întâmplătoare. Refăcîndu-se încă după povestea cu Waldorf Astor, Măria nu era o cucerire ușoară. Barbu îi cerea ceea ce Waldorf nu-i ceruse, o relație între oameni maturi, în schimb, îi oferea un devotament total.

Probabil că Măria i-a arătat mai mult decît o simplă politețe, deoarece în mai, plecată singură cu Nando la o vînătoare, ea îi scria Sandrei că vremea splendidă o făcea „să tînjească după compania unor oameni veseli cu care putea să se bucure de toate cele, dar, vai, în țara asta nu voi avea niciodată o astfel de soartă -îndată ce îmi place cineva, apar gelozii... și *sie werden weggebissen* (ei sînt îndepărtați)!”

Și totuși, Principesa Moștenitoare a început să viziteze frecvent Bufta. Știrbey, un bun călăreț, o ducea pe Măria prin pădurile de pe domeniile sale. Pentru a-i face plăcere, el a pus să se taie drumuri printre stejarii falnici. Cînd îndatoririle îi țineau departe unul de celălalt, Știrbey îi scria scrisori pline de farmec, omagii adresate frumuseții ei, și bucuria i se citea printre rîndurile opace cu cuvinte curtenitoare formale.

Pentru Barbu Știrbey, aceasta a fost marea iubire a vieții. „Vorba lui era scurtă și la obiect”, scria Măria mai tîrziu în *Crowned Queens* (Regine încoronate), descriind un bărbat al cărui model era Prințul Știrbey, „și nimeni n-ar fi ghicit vreodată ce pasiuni clocoteau sub mîndria lui neînduplecată”.

Capitolul 10

...mamele care se pregătesc să V; fie regine... au aștepta mii de lucruri de făcut, încît nu pot veghea permanent asupra celor aflați sub protecția lor.

PRINȚESA MARTHA BIBESCU

Principele Carol avea treisprezece ani cînd mama sa și Prințul Știrbey s-au îndrăgostit unul de celălalt. Pentru a explica dușmănia care s-a născut între fiul cel mare al Măriei și aristocratul român s-au născocit povești despre certuri violente. Este un neadevăr. Dacă la o asemenea vîrstă fragedă Carol nu-l plăcea pe Știrbey, aceasta nu era decît o manifestare a dragostei sale de tip oedipian față de mama sa și o recunoaștere a faptului că Prințul Știrbey era unul dintre puținii oameni căruia tînărul moștenitor al tronului nu putea să-i dea ordine.

Măria își adora copiii, dar dragostea ei era inefficientă. Nu se putea hotărî să-și disciplineze odraslele și era mîndră de faptul că odăile copiilor din palat erau întotdeauna locuri fericite, netulburate de cuvinte aspre. „Uram orice formă de tiranie sau constrîngere și aveam o aversiune de neînvins față de dojana... Mărturisesc că multe din eșecurile, chiar dezastrele din viața mea pot fi puse pe seama acestei incapacități fundamentale de a muștra sau a certa”, recunoștea ea. În ciuda marelui ei atașament față de tînărul Carol, Măria ar fi fost prima care ar fi recunoscut că el constituia cea mai mare nenorocire. În cazul lui, vina nu îi aparținea ei în întregime.

Problemele lui Carol au început chiar în ziua în care s-a născut. Primul copil și moștenitor al tronului, Principele a fost răsfățat de toată lumea, de la Rege și Regină pînă la servitorii care aveau grijă de el. Tatăl lui era un om slab, unchiul era tiranic. De la o vîrstă fragedă, micul

Carol a fost făcut să creadă că, indiferent ce ordin va da, acesta va fi îndeplinit.

Inteligent, cititor asiduu și posesorul unei memorii deosebite, Carol era dotat cu o imensă curiozitate naturală, care s-a transformat curînd în pedanterie disprețuitoare. „Era neobișnuit de interesat de toate lucrurile legate de regulamente, legi, interdicții și restricții...”, scria mama sa, „aceasta se datora probabil faptului că petrecuse multă vreme cu unchiul lui, a cărui specialitate era să instruiască”. Tînăral Carol a făcut o pasiune pentru problemele militare, în special uniforme și disciplină. El a stabilit reguli pentru a tiraniza vlăstarele mai mici ale familiei -jocuri care, deși enervante, o amuzau pe mama lui, care considera că tenacitatea lui Carol este mai bărbătească decît pasivitatea tatălui său. Martha Bibescu, care frecventa familia regală, spunea că fiul cel mare al Măriei era „absolut convins că știe totul și că este superior umanității în general”.

Regele Carol și Regina Elisabeta I-au luat pe Carol din mîinile părinților săi cît au putut mai devreme, instalînd în palatul tinerilor ceea ce considerau ei a fi înlocuitori siguri. Acești preceptori nu erau, așa cum s-ar putea crede după incapacitatea lor, aleși la întîmplare. Ca orice lucru pe care îl făcea Carol I, profesorii pentru moștenitor erau aleși numai după o cercetare minuțioasă, consultări intense și recomandări detaliate. Alegerea unui profesor de germană era considerată atît de importantă, încît Principele Carol a trăit ani de zile fără să cunoască limba iubită a tatălui și unchiului său doar pentru că nu fusese găsită o persoană de valoare care să-l instruiască.

La vîrstă de cinci ani, Carol a fost încredințat domnișoarei Winter. La șase ani a intrat în grija insipidei Mm Ffoliet. Deși mai bine intenționată, *Miss Ffoliet* nu i-a fost de nici un folos Principesei Moștenitoare în a restabili respectul copilului față de autoritatea părintească, subminată de predecesoarea ei. Cînd era contrazis, Carol făcea „crize de mînie și furie”. Pentru Măria era evident că tînăral Principe avea nevoie de o puternică autoritate

185

bărbătească. După lungi căutări, Regele a numit un preceptor. Domnul Mohrlen era un homosexual elvețian morocănos, pasionat de botanică, biblie și idealurile republicane ale țării sale.

Încă de pe vremea Ecaterinei cea Mare, strămoașa Măriei, membrii caselor domnitoare importaseră intelectuali elvețieni pentru a-i instrui pe moștenitorii lor. Scopul era de a aplica o spoială liberală peste sentimentul puternic al datoriei monarhice. Mohrlen a eșuat în ambele privințe. Dacă ar fi fost un om cu convingeri clare, ar fi putut să formeze un Prinț luminat, ancorat în realitățile democratice ale timpului său; dacă ar fi fost un om plin de forță emoțională, l-ar fi putut învăța pe Carol să se controleze. Dar Mohrlen nu era nici una, nici alta. El nu i-a dat tînăralui Principe nici un fel de precepte politice pe care să-și sprijine coroana în viitor. Mai rău chiar, s-a îndrăgostit de băiat, i-a permis să facă totul după voia lui și, în dorința de a păstra obiectul dragostei pentru sine, l-a înstrăinat pe Carol de familia sa. Împreună și singuri, elev și profesor făceau lungi expediții botanice în timpul cărora melancolicul preceptor a trecut complexul său de veșnic persecutat asupra viitorului Rege al României. Carol a învățat de la Mohrlen lecția facilă a autocompătimirii.

La început Măria a observat numai figura aspră a lui Mohrlen și lipsa lui de energie. Deși îi numea, rîzînd, pe fiul ei și pe preceptorul său „două fete bătrîne”, recunoștea că elvețianul era un lingvist excelent și „profund moral, ceea ce este un lucru bun aici”. A trebuit să treacă ceva timp pînă cînd ea sau Ferdinand să înceapă să suspecteze că Mohrlen avea o influență proastă asupra fiului lor și că „umplea mintea (lui Carol) cu îndoieli tulburătoare în legătură cu rolul său ca Principe și soldat”.

În 1909, cînd Carol avea șaisprezece ani, Măria și Ferdinand au încercat, dar nu au reușit, să obțină concedierea lui Mohrlen. Regele, care îl alesese pe tutore cu o minuție germană, a refuzat să-și recunoască greșeala, în prezența Maiestății sale, Mohrlen era „umil și modest”, iar Regele Carol a luat un om șters drept un om inofensiv. Cu înclinația ei pentru judecăți greșite, Regina Elisabeta I-a sprijinit pe Mohrlen pînă la capăt, declarînd că „cineva care cunoaște atît de bine Biblia trebuie să fie un om bun și pios”.

În final, cei doi doctori de la Curte au venit în ajutorul părinților și au insistat ca Mohrlen să fie concediat. Carol avea aproape optsprezece ani. El a fost trimis în Anglia cu generalul Perticari, un aghiotant al Regelui. Plângînd isteric că fusese lăsat în țară, după plecarea elevului său, Mohrlen a fugit și s-a ascuns prin păduri timp de trei zile. Cînd în cele din urmă a reapărut, „era zdrobit de remușcări” și i-a mărturisit Măriei că în primii ani fusese mistuit de dorință cînd îl vedea pe tînărul Carol îngenuncheat lîngă patul său, spunîndu-și rugăciunile. Princesa Moștenitoare l-a expedit din țară, dar, fiindu-i milă de suferința lui, a continuat să-i trimită bani cînd avea nevoie.

Sora Măriei, Beatrice, l-a văzut pe Principele Carol cînd acesta a sosit la Londra în 1911 cu generalul Perticari și i-a scris mamei sale o scrisoare despre fiul său: „L-am găsit... pe Carol gata să încerce să aranjeze lucrurile peste capul generalului, destul de vesel și amabil, dar, îmi pare rău să spun, înclinat să fie nepolitic față de general... Cu el lucrurile sînt dificile deoarece, dacă cineva nu este de aceeași părere cu el, devine grosolan și violent; este evident obișnuit ca el să impună regula... Pare a fi de-a dreptul uimit că nu toată lumea este de aceeași părere cu el, mai ales... fetele... care îl tratează ca pe toți ceilalți... El își asumă o poziție ridicolă de superioritate, zîmbind de la înălțimea poziției sale restului omenirii, formată parcă numai din oameni săraci cu duhul”.

Confruntată cu probleme disciplinare serioase în privința fiului ei mai mare, Măria s-a gîndit să-l trimită pe Carol la Potsdam, pentru a intra în regimentul tatălui său. Comportamentul de suprafață al Principelui Carol s-a îmbunătățit la Potsdam, dar era prea tîrziu pentru a se șterge ani întregi de rău emoțional. Carol nu s-a vindecat niciodată de adorația sa adolescentină față de tînăra și frumoasa lui mamă, iar Măria a continuat să fie flată de atașamentul lui. Convinsă că fiul ei va învăța, în cele din urmă, să-și folosească inteligența pentru binele țării, Princesa Moștenitoare își privea cu mîndrie fiul ei înalt și robust, oarbă față de problemele sale psihice.

În timp ce Măria îl adora pe fiul ei cel mare, avea dificultăți în a o plăcea pe fiica ei cea mare, Elisabeta. Nu era singura. Mătuși

187

și unchi, doici și prieteni ai familiei aveau mari dificultăți în a-l plăcea pe acest copil enigmatic, a cărui naștere i-a produs mamei sale mai multă durere fizică și sufletească decît oricare alt eveniment din tinerețea ei. Ca și fratele ei Carol I, Elisabeta a fost preluată de Rege și de Regină. Totuși, în cazul fetei, Princesa Moștenitoare a primit permisiunea să supravegheze unele activități ale ei, și Măriei îi făcea plăcere să călărească și să hoinărească cu această fiică repede entuziasmată, dar rece.

Ca mic copil, Elisabeta era foarte frumoasă, o sursă de mîndrie pentru mama ei. „De cînd s-a născut are acea față perfectă, de o perfecțiune clasică, atît de clasică încît inspiră aproape aceleași sentimente ca... o minunată bucată de marmură sculptată”, spunea Martha Bibescu. Retrasă și nesociabilă ca fetiță, la pubertate Elisabeta a început să se îngreșe excesiv, ceea ce o umilea pe supla și grațioasa Princesă Moștenitoare. În timp ce Carol se deșirase, sora lui lua proporții. „Mă simt de parcă aș vrea să-i plivesc pe copiii mei mai mari”, îi scria Măria surorii Sandra în 1908, „ei se dezvoltă parcă excesiv în toate privințele și au nevoie de o oarecare fasonare. Carol... ar fi chipeș dacă n-ar avea buzele acelea teribil de groase. Elisabeta se lățește îngrozitor și, hotărît lucru, acum nu e frumoasă”. Și nu era nici interesantă. „Mama o consideră pur și simplu anostă”, recunoștea Măria.

Rece și trufașă, Elisabeta era un alt produs al cooperării dintre prea multe autorități și prea puțină disciplină. Ca și Carol, era foarte inteligentă, dar, spre deosebire de el, leneșă din punct de vedere intelectual. Regina Elisabeta îi băgase în cap tizei sale că îi este superioară Princesei Moștenitoare și că are „o fire mai profundă, mai artistică și mult mai interesantă”. Pentru a o aduce pe Elisabeta pe linia de plutire, Măria a angajat-o pe Leile Milne, fostă guvernantă în familia Ducelui de Connaught. Într-o scrisoare prin care se precizau detaliile angajării domnișoarei Milne, Princesa Moștenitoare a discutat cu sinceritate problemele pe care le avea cu copilul și

dificultățile cu mătușa ei care se amesteca în toate:

„- Este mai important să ai o influență bună asupra Elisabetei

188

decît să-i dai lecții... ea iubește tot ce este frumos, dar are... prea puțină ambiție... Vei vedea că Regina va fi foarte amabilă cu tine și, vai, nu am găsit încă nici o guvernantă care să n-o prefere pe ea în locul meu - pentru că este mult mai amabilă, dar în final asta nu duce la fericirea reală, încercă să ai puterea de a rezista farmecului ei și să rămîi cu inima și sufletul devotate casei mele - două Curți alături una de alta sînt întotdeauna un pericol și o problemă dacă nu există credință absolută față de adevăratul stăpîn".

Venirea lui *Miss* Milne a reprezentat un lucru bun pentru Măria, într-o casă în care curteni, doici și slujitori urmăreau doar recunoaștere din partea vechiului palat, Leile Milne a rămas loială față de stăpîna ei. Și totuși, avea dificultăți în a comunica cu Elisabeta. „Lisabeta are o fire curioasă, cam rece și rezervată, și se pare că este capabilă să-i țină pe oameni la distanță într-un fel foarte neplăcut", se plîngea Măria unui prieten.

Cînd Elisabeta a împlinit optsprezece ani, Kaiserul a vrut să o căsătorească cu unul din fiii lui. Măria se temea că fiica ei cea mare, obișnuită cu libertatea din România, se va împotrivi rigidității de la Curtea germană. Totuși, la insistențele soțului ei și ale Regelui, care au fost flatați de perspectiva unei astfel de căsătorii, Măria a aranjat ca Principesa Elisabeta să-l întâlnească pe Prințul Adalbert la Miinchen. Fiul Kaiserului nu a fost impresionat. Măria nu a fost surprinsă. Așa cum îi spunea mamei sale, „... bărbații tineri nu o plac pe Elisabeta, este prea inteligentă și prea tăcută, nu destul de veselă, un fel de statuie vie". Singurele prilejuri cu care Elisabeta își exprima vreun entuziasm erau în legătură cu hainele și bijuteriile, pe care le colecționa avid.

Mignon-Marioara, al treilea copil al lui Ferdinand și al Măriei, era la polul opus, o fată practic lipsită de răutate și de dorințe materiale. Cînd s-a născut Marioara, Principesa Moștenitoare era în dizgrație, exilată în Germania, la mama sa, pentru greșeala ei. „Obișnuiam să cred că acest al treilea copil pe care îl purtam va fi un copil al lacrimilor, pentru că în zilele acelea nu era noapte în care să nu adorm plîngînd, dar previziunile mele au fost greșite. Cînd fiica mea s-a născut la Gotha, la 9 ianuarie 1900, ea a fost

189

din prima zi un copil al bucuriei și al zilelor însorite", spunea ea.

Măria era și ea acum un alt părinte, întotdeauna își adorase copiii, dar pe măsură ce trecuse timpul învățase să se impună în educația lor. Dornică de dragostea copiilor ei, Măria a încălcat obiceiurile regale și a insistat să-i alăpteze ea însăși. Cînd se născuse Principele Carol, el fusese instalat cu doicile lui la o oarecare depărtare de apartamentele mamei sale în palatul Regelui Carol; pentru a-și vedea copilul, tînăra Principesă era obligată să alerge dintr-un capăt în celălalt al palatului. La nașterea Marioarei, Măria și familia sa se mutaseră în propria casă, unde Măria avea ușor acces la copiii ei.

Spre deosebire de copiii mai mari, Marioara era blîndă, fericită și tolerantă. Ea era, după spusele mamei sale, „născută pentru a fi calul de bătaie al celorlalți". Marioara îi admira pe fratele și pe sora ei mai mare, dar nu putea concura cu ei. Și cei doi o tachinau fără milă. „Ea este drăguță, dar nu o știe", spunea Martha Bibescu. „Cum ar putea-o ști? Elisabeta este atît de frumoasă - mai frumoasă decît ea și decît oricine altcineva. Carol este cu mult mai inteligent decît ea și i-o spune în fiecare clipă".

Principesa Moștenitoare o trimitea deseori pe Marioara să o viziteze pe neatrăgătoarea ei mătușă Sandra (Prințesa Hohenlohe) la castelul Langenburg. Sandra, a cărei viață de femeie căsătorită era mai puțin agitată decît a surorilor ei mai mari, îi lua la ea pe copiii lui Missy cînd aceștia aveau nevoie de o vacanță după viața stresantă de la Curte. Mai mult decît ceilalți, Marioara înflorea în casa mai simplă și mai necompetitivă a mătușii sale, departe de frații și surorile ei. Marioara iubea căldura vechiului castel german în stil Renaissance, cocoțat pe o

culme de munte înverzită, de unde se vedeau văile ca într-o carte de povești. „Ea este prietenă cu fiecare slujitor, îi cunoaște pe oamenii din sat și are un nume special de alintare pentru unchiul Ernie (Prințul Ernst de Hohenlohe)... Din nefericire, mîncarea la Langenburg este excelentă și Marioara se îngrașă, dar este atît de fericită, iubește pe toată lumea și toată lumea o iubește”, spunea mama ei.

Pe măsură ce a crescut, Marioara a devenit din ce în ce mai greoaie și mai pasivă. Aparent lipsită de personalitate, ea se îmbrăca în hainele pe care le arunca Elisabeta. Pentru mama ei,

190

care crea fiecare costum cu mare atenție, lipsa de interes a Marioarei față de modă era un motiv de supărare și lipsa ei de vanitate feminină—o enigmă. Cea mai puțin pretențioasă dintre copiii Măriei, Marioara trebuia protejată ca să nu fie bruscată de cei doi copii mai mari și să nu fie uitată în grija față de cei mici.

Principele Nicolae s-a născut în 1903, în plină perioadă Waldorf Astor din viața Măriei. Principesa Moștenitoare, nevinovată și conștientă de bîrfe, se simțea nobilă, umilită, dar în suficientă siguranță în țara ei adoptivă pentru a-și da seama de propria valoare. Maternitatea era un lucru care-i dădea întotdeauna Principesei Moștenitoare, supusă mentalităților balcanice, un sentiment de importanță. Se simțea atît de indispensabilă, încît în timpul sarcinii a amenințat că va pleca din România, așa cum făcuse în 1900, numai că de această dată exodul ei va fi voluntar și permanent.

Amenințarea ei a fost rezultatul unei plîngerii făcute împotriva sa de una din doamnele ei de onoare, care răspundeau toate nu în fața Principesei Moștenitoare, ci direct în fața Reginei. „Acest fapt le-a dat apă la moară”, explică ea, „căci au înțeles repede că în situații de conflict vor fi întotdeauna sprijinite”. Această doamnă anume o însoțea pe Principesa Moștenitoare la 10 Mai, Ziua Independenței României, însărcinată cu Nicolae, însoțită de Marioara care avea trei ani, Măria a rînduit caleașca pentru parada de sărbătoare, ofensînd-o din neatenție pe doamna de onoare prin faptul că i-a indicat locul de vizavi și nu cel de alături, silind-o astfel să meargă cu spatele: „Eram atît de ocupată să mulțumesc pentru ovații... a spus Măria, că nu am avut timp să văd chipul doamnei mele de onoare”. A doua zi, Principesa Moștenitoare a primit o muștrare scrisă de la Regele Carol, în care îi spunea că doamna de onoare și-a prezentat demisia pe motiv că Măria „a ofensat-o și umilit-o în public”. Regele a considerat acuzația „pe deplin justificată” și a cerut o explicație. Presa a pus mîna pe subiect, opinia publică s-a împărțit în tabere, iar incidentul s-a amplificat, devenind un caz celebru.

Asaltată de Rege, de Regină și de guralivele doamne de onoare, Măria i-a scris Ducesei de Coburg pentru a cere ajutor.

191

Dar nici din partea ei nu a avut mai multă înțelegere. „Doamnele vor întotdeauna să-ți fie prietene și confidente...”, i-a răspuns mama ei; „tu ești prea stîngace și prea puțin experimentată ca să știi cum să-i ții pe cei din jurul tău. Faptul că *Miss Astor* este atît de mult în preajma ta este un motiv de supărare peste care nu va trece nici o doamnă de onoare”. Nando, deși mai înțelegător decît mama ei, nu-i aducea nici o consolare. „Ceea ce nimeni nu poate înțelege”, îi scria Măria lui Pauline Astor, „este că Nepotul (Ferdinand) nu e bun de nimic! Nu pot să discut cu el... sau să-l rog să mă ajute, pentru că știu că nici nu va încerca, de fapt nici nu ar putea. Unde este el... să găsească curaj... Singurul sistem al lui Nando este să mă descurajeze peste măsură și după ce vorbesc cu el întotdeauna mă simt mai rău”.

Pusă la zid, Măria a trimis după primul-ministru din perioada respectivă. Gravidă în șase luni cu Nicolae, ea l-a primit pe șeful guvernului șezînd în pat, rezemată de perne, mînioasă și imperativă, „adevărată nepoată a Reginei Victoria și fiică a Măriei Alexandrovna, Marea Ducesă a Rusiei”. Tremurînd de mînie, oscilînd între franceză și germană, ea a lansat amenințarea finală: „Am hotărît să părăsesc țara dacă acest gen de lucruri mai continuă; nu mă voi uita în urmă, mă voi

întoarce la mama luînd cu mine acest copil nenăscut, băiat sau fată, care ar urma să fie al patrulea, dar al meu față de cei al căror scop a fost doar să mă suspecteze, să mă calomnieze și să mă interpreteze greșit cu bună știință... Nu-mi pasă de larma care va urma, de scandal; puteți să explicați cum doriți plecarea mea".

Acesta era pur și simplu șantaj, dar a mers. Primul-ministru, speriat că această criză de indignare a Măriei ar putea pune în primejdie speranțele României pentru un nou Principe, stătea îngrozit în timp ce Principele Moștenitor o mîngîia pe spate pe Măria și îi promitea că premierul va vorbi cu Regele numai dacă Missy se liniștește. Mai târziu a fost acceptată demisia doamnei de onoare, dar conform condițiilor puse de Măria și nu înainte ca Principesa Moștenitoare să se convingă că România avea mai multă nevoie de ea decît avea ea nevoie de România.

Principele Nicolae s-a născut trei luni mai târziu. Nașterea lui a fost un prilej de mare bucurie pentru români. Farmecul lui, pe

192

măsură ce creștea, o cucerea pe mama sa. Nicky era amuzant și independent și făcea lucruri care nu-i erau îngăduite nici unui dintre ceilalți membri ai familiei regale. Slab și agil ca o maimuță, el era irezistibil pentru Rege și curînd l-a înlocuit în inima unchiului său pe fratele lui, acum un adolescent ostil. Măria era mulțumită de sine: „Datorită acestui fiu mă vor lăsa mai mult în pace și voi avea grijă să evit greșelile care l-au stricat pe Carol", îi scria ea mamei sale.

Spre deosebire de ceilalți copii al Măriei, Principele Nicolae era destul de urît. Nasul mare și coroiat al familiei Hohenzollern stătea ciudat pe chipul său de copil, iar ochii lui albaștri îi aminteau mamei sale de o fiară sălbatică. Bolnăvicios, predispus la infecții respiratorii, era greu de tratat pentru că se ambala în „furii oarbe" împotriva doctorilor, lovindu-i cu picioarele și zbătîndu-se, încercînd să se apere de noi dureri, în final trebuind să fie supus cu forța. Pentru a se evita aceste episoade nefericite, el a fost trimis din frigul geros din România la matusa Sandra care, din cauza sănătății precare, își petrecea iernile la vila din Nisa a Ducesei de Coburg.

Un copil hiperactiv, Nicky era cel mai dificil dintre vlăstarele Principesei Moștenitoare, dar pentru Măria era „cea mai amuzantă ființă din lume", îi admira îndrăzneala și agilitatea care îi lipseau fratelui său mai mare. Era aproape imposibil de disciplinat, pentru că cei care erau însărcinați să o facă au căzut curînd sub vraja lui. În vizitele la Ducesa de Coburg, el amesteca apă în benzina pentru automobile; bunica lui, o bătrînă doamnă severă, neobișnuită să fie contrazisă, spunea că el ar trebui biciuit, dar nu se putea hotărî să ordone sau să administreze pedeapsa, în vizitele la Langenburg, el înconjură de nenumărate ori curtea interioară pe bicicletă, epuizîndu-i pe cei care îl îngrijeau, fără ca el să obosească. „Aici, ca pretutindeni, el... stabilește pentru sine o libertate pe care nimeni nu îndrăznește s-o limiteze", spunea mama lui rîzînd.

Dorința de libertate a Principelui Nicolae avea să se transforme în fina) în iresponsabilitate. Dar în anii copilăriei el era cu mult mai atrăgător decît fratele său și, împreună cu Principesa Ileana, favoritul mamei sale.

193

Ileana, „copilul sufletului meu", s-a născut abia în 1909 — o perioadă cînd Principesa Moștenitoare, în vîrstă de treizeci și trei de ani, începuse să acorde mai multă atenție îndatoririlor sale. Apariția unui nou-născut a creat o oarecare emoție printre ceilalți copii. Favoritul Ilenei era Carol, și băiatul de cincisprezece ani, de obicei retras, îi întorcea afecțiunea, zîmbindu-i deschis și lăsînd-o să-l tragă de păr. Marioara a devenit curînd a doua mamă a Ilenei, în timp ce Nicky îi păzea coșul ca „un cățeluș gelos". Numai Elisabeta era „indiferentă" față de copil și refuza să o țină în brațe. „Nu are deloc sentimente maternelle", se plîngea Măria surorii sale Sandra.

Cu ochii de un albastru închis, cu gura și nasul mici, Principesa Ileana părea, în ochii mamei sale, că va deveni o frumusețe. La fel de activă ca Nicolae, ea a fost totodată copilul cel mai ușor de crescut pentru Măria. „Ileana era bine crescută de la natură. Ileana, așa cum se întîmplă foarte rar, s-a născut cu legea în ea însăși și niciodată nu trebuia s-o înveți diferența dintre bine și

rău; Ileana știa!"

Ileana mai avea și un alt dar, care s-a manifestat la o vîrstă fragedă și de care mama ei era încîntată- acel *savoir-faire* social. Deși politețea extremă făcea parte din codul comportamentului regesc, Ileana era singura dintre cele trei fete ale Măriei care moștenise ușurința și talentul mamei sale de a aplană conflictele vieții de Curte, într-una din zile, la masa de prînz, observînd că ofițerul de serviciu nu avea cu cine să stea de vorbă, Ileana s-a scuzat și a plecat „din partea mai regală a mesei” pentru a-și trage un scaun alături de el și a-l antrena în conversație. Avea șapte ani.

Datorită poziției privilegiate în sufletul mamei sale, Ileana s-a confruntat cu gelozii teribile pe măsură ce a crescut. Pentru că era mai tînără, ea a profitat și de pe urma greșelilor mamei sale. A fost mai bine educată; i s-a dat mai multă atenție. Cînd s-a născut, Regele și Regina erau prea bătrîni și prea obosiți ca să intervină, iar Măria dobîndise încredere în sine.

Ileana s-a născut la doi ani după ce Prințul Știrbey devenise un prieten apropiat și a circulat zvonul că ea și fratele mai mic erau copiii lui Știrbey. În cazul Ilenei, scrisorile lui Știrbey către

194

Măria neagă zvonurile. El scrie despre Ileana în același fel și cu aceeași grijă cu care scria despre frații și surorile ei mai mari; rezultă interesul unui unchi amabil sau al unui prieten de încredere al familiei. Totuși, în cazul fiului celui mai mic al Măriei, exista o diferență sensibilă în ton.

Ultimul copil al Măriei s-a născut în ianuarie 1913 și a primit numele de Mircea, după un erou al Țării Românești din secolul al XIV-lea. El a trăit doar cîțiva ani și a murit de febră tifoidă cu două luni înainte de a împlini patru ani.

Spre deosebire de majoritatea mamelor din familiile regale, Măria petrecea multe ore cu copiii ei. Viața de Curte în România oferea puține din divertismentele care îi tentau pe omologii ei din Europa Occidentală sau St. Petersburg. Principesa Moștenitoare nu dorea de la odraslele ei simplă companie, ci își exprima de-a dreptul iritarea cînd lecțiile lor se interferau cu jocurile în aer liber. Fiind ea însăși copilăroasă, entuziasă și îndrăzneată, era mai mult un tovarăș de joacă decît mamă - încîntată de poznele lor, conducîndu-le aventurile, revoltîndu-se împotriva autorității impuse ei și lor: Regele, Regina și profesorii greoi impuși la Cotroceni de către cei din palatul vechi.

Această formă de revoltă tinerească era mai puțin în legătură cu vîrsta Măriei decît cu structura ei de bază, un amalgam neobișnuit de spirit liber și *noblesse oblige*. Fără îndoială că Măria a României avea o puternică conștiință a statutului său monarhic. Avea o credință absolută în drepturile și îndatoririle neamului ei, dar nu în obositoarele menuete ale protocolului de Curte care îi înrobea adesea pe alți regi. Deși acceptase resemnată (și mai tîrziu cu eleganță) faptul că pentru ea căsătoria fusese o deziluzie, se simțea îndreptățită să caute căi pentru a evita plictiseala de la Curtea lui Carol și era convinsă că avea dreptul să o facă după ce își îndeplinisese îndatoririle dinastice care îi fuseseră impuse prin naștere.

Forma cea mai acceptabilă de distracție era vizita regală, și Principesa Moștenitoare a României răspundea prompt la fiecare invitație, în 1910, ea și Principele Moștenitor au fost invitați în Germania la sărbătorirea zilei de naștere a Kaiserului. Îi însoțea

195

Martha Bibescu, atunci în relații foarte bune cu fiul Kaiserului.

Profund loial față de familia Hohenzollern, Ferdinand nu scăpa nici un prilej de a se întoarce la familia și în țara sa. Deși în timpul șederii la Berlin, Măriei îi plăcea să locuiască în minunatul dormitor rococo albastru și auriu al lui Frederick cel Mare, o irita condescendența pe care i-o arăta Dona, soția Kaiserului, care avea, „hotărît, o părere foarte proastă” despre ea. O enerva, de asemenea, superioritatea brutală și disprețul Kaiserului față de femei în general.

Vărului Willy părea să-i placă să se ciondănească cu Missy, și obiceiul lui de a face paradă de penajul său masculin l-a adus într-o seară, în timpul festivităților, la o confruntare directă. Obișnuită să fie admirată fără rezerve, Măria s-a înfuriat cînd Kaiserul, uitîndu-se la rochia ei

cu țechini de argint, a întrebat-o dacă se imagina Lohengrin sau Lorelei. „Eram perfect capabilă să-mi păstrez cumpătul cu el”, comenta ea mai târziu, „dar trebuie să recunosc că trezea în mine o anume combativitate... întreaga conversație cu el era ca un duel”.

Kaiserul nu o iubea pe Măria. Ea știa asta din remarcile pe care le făcea în spatele ei. Dar fără ca ea să știe, avea un aliat în unchiul Bertie (Regele Edward al VH-lea). Într-o conversație cu nepotul lui, cu câțiva ani înainte, el vorbise despre Missy „cu multă afecțiune”, spunând că nu va putea înțelege niciodată atitudinea Kaiserului față de ea. „Puțină cochetărie și un flirt din când în când se pot permite cu siguranță unei femei tinere și frumoase, în plus, zvonurile au fost întotdeauna exagerate”, spunea Regele Angliei, în ceea ce-l privește pe soțul lui Missy, el a primit ce a meritat. „Nu este înțelept să faci peste tot pe profesorul”, a remarcat unchiul Bertie.

Măria era tolerată la Berlin, iubită la Londra și adorată la St. Petersburg, unde l-a luat pe Ferdinand în 1908 la căsătoria uneia din verișoarele ei cu Prințul Suediei. Căsătoria a avut loc la Țarskoe Selo, unde se retrăseseră Țarul și Țarina, care apăreau rar în oraș. Ca membră a clanului Romanov, Missy era primită în discuțiile de familie cu privire la ce nu era în ordine cu Nicolae și Alexandra.

Pentru înstrăinarea lui Nicolae de familie, Măria o învinovăța numai pe soția lui. În ciuda unui șirag uluitor de diamante de

196

mărimea unui șiling, pe care Țarina îl purta în timp ce celelalte persoane din familiile regale purtau perle, Alexandra, spunea Măria, „avea expresia unui martir... convinsă că este stilul care i se potrivește cel mai bine”. Măria a evitat-o pe Alexandra în timpul vizitei sale în Rusia. „Nu pot spune că am o dorință prea mare să mă întâlnesc cu Alix, iar ea probabil că nu are nici una să fie cu mine...”, îi scria ea mamei sale.

Singurii suverani domnitori pe care Măria îi aproba din toată inima erau cei din Anglia, în 1911, ea și Ferdinand au participat la încoronarea vărului George (George V), o ceremonie care a făcut-o să-și reamintească de încoronarea, cu nouă ani în urmă, a tatălui acestuia, Edward al VII-lea. Consoartele, atât cea a tatălui, cât și cea a fiului, erau, după părerea Măriei, femei norocoase: Regina Alexandra și Regina Mary - două figuri senine, cu toată demnitatea regală, chipuri frumoase, pline de o siguranță calmă; coroanele lor, chiar dacă încărcate cu o sută de pietre prețioase, nu păreau să le apese, nici să fie prea grele; era o siguranță stabilă în preajma acestor Regine care te făcea să te bucuri, nu să te temi pentru ele”.

Într-un fel, pentru Măria era mai bine în România, unde se găseau supape pentru excesul ei de energie și putere. Chiar dacă existau mai puține produse de lux și recompense sociale, erau în schimb alte compensații. Soția Regelui Angliei trebuia să se limiteze la acțiuni de binefacere și apariții la ceremonii bine stabilite. Soția Principelui Moștenitor, mai târziu a Regelui României, nu avea, practic, restricții tradiționale. Fiind a doua persoană ca poziție, ea putea să-și modeleze existența pe măsura capacităților ei.

În timp ce Măria îi observa pe omologii săi așezați pe tronurile Europei, Regele Carol se pregătea pentru transferul inevitabil al puterii la generația mai tânără din România. Pentru că nu avea răbdare cu miniștrii mai bătrâni, mai intransigenți, Regele apelase deja la Ion Brătianu II, în vârstă de patruzeci și doi de ani, ca să-l ajute să conducă România în timpul revoltei țăranilor din 1907 și în perioadele de transformări sociale și economice care au urmat după aceea. „Brătianu... este receptiv, el îmi urmează ideile, îmi înțelege repede dorințele... Este dornic să-mi facă pe plac”, i-a

197

spus Regele Principesei Moștenitoare. „Așa a început să se înalțe steaua lui Ion Brătianu”, notează Măria.

Ca fiul cel mare al răposatului Ion Brătianu, Brătianu II era o alegere firească pentru a conduce în a doua generație. Tatăl lui fusese acela care îl adusese pe Prințul Karl de

Hohenzollern-Sigmaringen în România și lucrase alături de el pentru a crea un guvern stabil. Acum Regele Carol apela lesne la fiul aceluia.

Ion II fusese pregătit cu grijă pentru rolul său. Ca majoritatea membrilor clasei dominante, el fusese educat în Franța. Dar, spre deosebire de alții, el dobândise o cunoaștere a limbii franceze admirată de parizienii cei mai snobi, care ignorau vocea lui scîncită, pentru a admira puritatea sintaxei și frumusețea accentului său. Minunat cunoscător al istoriei și literaturii franceze atît de dragi compatrioților lui, el era posesorul uneia dintre cele mai valoroase biblioteci din estul Europei. „Era un mare politician”, spunea un membru al aristocrației, „un mare istoric, un om foarte retras, care se considera în multe privințe (pe bună dreptate) superior celor din jurul său”.

Sigur pe destinul său, Brătianu și-a învăluit aroganța intelectuală și voința inflexibilă într-un farmec insinuant și ademenitor. Era un Don Juan robust, cu un cap leonin, ochi negri și o barbă neagră, idolatrizat ca un pașă de femeile din mediul său, care se aruncau cu mult succes la picioarele lui. Chiar și dușmanii lui Brătianu se minunau de puterea pe care o avea asupra femeilor, încă de cînd îi fusese prezentat Măriei, pe cînd ea avea șaptesprezece, iar el douăzeci și opt de ani, ei i-a fost clar că Brătianu avea trecere la femei.

Cînd Principesa Moștenitoare a sosit în România, Brătianu era singurul bărbat sub patruzeci de ani pe care „i se permitea să-l vadă ocazional!”, Ion II nu a făcut niciodată greșala oamenilor de stat mai în vîrstă din perioada respectivă care o desconsiderau sau o tratau de sus pe fata destinată a le fi Regină. Dimpotrivă, și-a făcut o îndatorire din a-i arăta Măriei „ce companie deosebit de agreabilă” poate fi el.

După o primă, scurtă și nefericită căsătorie, Brătianu s-a însurat cu Eliza Știrbey, sora lui Barbu Știrbey. O femeie înaltă, impozantă, o aristocrată prin descendență și în cuget, Eliza

198

Brătianu era o persoană care îi inspira venerație tinerei Măria. În primii ani Principesa Moștenitoare a ezitat să o abordeze, dar cu trecerea timpului și-a înfrînt sfiala. Cînd au ajuns să se cunoască mai bine, Măria o numea adesea, rîzînd, pe Eliza „bătrîna mea doamnă severă”.

Eliza Brătianu a întreb-o odată pe Măria de ce nu-și petrece timpul cu lucruri mai serioase. „Pentru că nu sînt inteligentă”, i-a răspuns Principesa Moștenitoare. „Nu ai dreptul să spui așa ceva!” i-a răspuns Eliza. „Dispui de o mare inteligență, dar ești prea leneșă s-o folosești: încearcă numai și ai să vezi cîte lucruri vei putea face dacă nu vei mai fi leneșă!”

Condusă de Barbu Știrbey și îmboldită de sora lui, Măria începea să privească mai atent la țara ei adoptivă. Deși politica nu era o cauză în atracția dintre Barbu și Măria, Știrbey era înainte de toate un patriot, și pentru el era normal să-i inspire Măriei propria lui dragoste față de România. Cei doi frați Știrbey au fost primii oameni din viața Măriei care i-au permis sau i-au cerut mai mult decît frumusețe și farmec. Ducesei îi convenise să o țină pe Măria needucată și sub controlul ei. Iar în ceea ce îl privește pe Principele Moștenitor, ego-ul lui îi cerea să-și considere soția inferioară. Măria înțelegea toate acestea, încă multă vreme după conștientizarea sa politică, ea continua să intoneze dezmințiri proprii unei femei. „Nu mă amestec în politică”, îi scria Sandrei, „dar ciulesc urechile și încep să înțeleg mai bine lucrurile”.

Pentru un om ca Știrbey, care se delecta trăgînd sfori în culise, Măria era un elev ideal. De o inteligență nativă, dar lipsită de prejudecăți, ea accepta ideile în care credea el, dar nu fusese capabil să le realizeze de unul singur. Ea era încăpățînată, dar el a învățat să discute cu ea. Cu mintea lui atentă, analitică și capacitatea ei rapidă de înțelegere, au ajuns curînd să formeze o echipă formidabilă.

Prințul Știrbey nu era un intelectual, dar avea o înțelegere intuitivă a realităților economice și o mare ușurință de a organiza. „N-am înfrînit niciodată un om cu o judecată mai sănătoasă și un instinct politic mai puternic”, remarcă un admirator. Privind lumea din jurul său, Știrbey ajunsese la concluzia că viitorul aparținea democrației și nu autocrației. De unde trăsese concluzia că „este cu mult mai înțelept să nu mergi împotriva curentului”.

Principesa Moștenitoare era temperamental dispusă să accepte ideile lui Știrbey. În timpul răscoalei eșuate din 1905 a țărănilor din Rusia, Măria îi scrisese mamei sale, pledînd pentru reformă. Ea s-a bucurat cînd rușii ajunseseră să aibă o constituție, lucru pe care l-a spus mamei sale. „Fără îndoială, pentru mulți a fost un moment greu”, îi scria ea autocraticei Duce, „dar amintește-ți că tatăl tău (Țarul Alexandru al II-lea) intenționase s-o proclame cînd a fost omorît!”

Ușoruită că putea pătrunde discuțiile dintre soțul ei și Regele Carol, Măria îi urmărea acum discutînd „tot ce era vital pentru țară: agricultura, industria, armata, politica internă și externă, dorința de expansiune”. Regele, dezamăgit de nepotul lui, începuse deja să-și dea seama de potențialul Măriei. I-a arătat încredere, explicîndu-i problema centrală a politicii externe a României - prigonirea românilor din Transilvania. Măria îl asculta cu atenție cînd el bombănea în legătură cu politica din Imperiul Austro-Ungar. Ungurii, i-a spus Regele Carol, „îi puneau la grea încercare loialitatea față de Tripla Alianță”.

Acum, tratatul României cu Germania, Austro-Ungaria și Italia era deja un secret dezvăluit. Așa cum era, sau va deveni în curînd, legătura Principesei Măria cu Prințul Știrbey. În 1913, Regele l-a numit pe Știrbey superintendent al domeniilor statului. Societatea românească a observat că postul de superintendent îi aducea zilnic împreună pe Barbu Știrbey și Principesa Moștenitoare. „Nici un admirator nu ar fi putut avea mai mult tact și în același timp n-ar fi putut s-o influențeze mai mult”, nota Prințesa Callimachi. „Judecata lui abilă și capacitățile diplomatice îl făceau un negociator valoros în politica internă și aproape o putere în spatele tronului cu mult înainte de ascensiunea Măriei și a lui Ferdinand”. Numindu-l pe Știrbey în această funcție, Regele Carol consfințea legătura acestuia cu Principesa Moștenitoare. Regele a pus, totodată, bazele triumviratului -Ferdinand, Măria, Prințul Știrbey-care va conduce România după ce el nu va mai fi.

Capitolul 11

Eram făcută să fiu lider.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

În luna ianuarie 1913, Principesa Moștenitoare a adus pe lume ultimul ei copil. Sarcina fusese dificilă și după naștere o flebită o ținuse la pat. În aprilie a fost trimisă la tratament în Spania. După două săptămîni de băi de nămol, aburi, masaje intensive și exerciții fizice, Măria a fost declarată vindecată și i s-a permis să se ducă la Madrid pentru a o vizita pe sora ei mai mică, Beatrice. Baby Bee se căsătorise în 1908 cu Infantele Alfonso și se mutase în Spania. Bărbat fermecător, jumătate francez, jumătate spaniol, Aii a devenit de îndată cumnatul favorit al Măriei. La înapoiere, Principesa Moștenitoare a petrecut două săptămîni la Paris, în apartamentul lui Ducky. Deoarece Regele Carol considerase Franța un „loc de pierzanie”, Măriei nu i se îngăduise niciodată pînă atunci să viziteze Parisul. Călătoria i-a făcut nespuse de multă plăcere și s-a reîntors acasă, „îmbrăcată și revigorată... gata să-mi reiau viața și îndatoririle în eternul și vechiul cerc”.

Numai că vechiul cerc era într-un proces de schimbare, încă din primii ani ai secolului între națiunile balcanice se produsese o deplasare treptată a centrului de putere, o deplasare cu care Măria era doar în parte la curent, dar în al cărei vârtej avea să fie prinsă și ea, și toate rudele sale. Aceste schimbări locale erau refluxul unei ample lupte pentru putere, întrucît austriecii, rușii și turcii - și în măsură mai mică germanii și englezii - urmăreau să obțină controlul asupra Europei Răsăritene.

în 1903, Serbia își proclamase independența față de Imperiul Austro-Ungar. Pentru a-i pedepsi pe sârbi, în 1908 împăratul Franz Joseph a anexat provinciile sârbești Bosnia și Herțegovina. Regele Carol a fost profund tulburat. Franz Joseph nu numai că trecea cu vederea tratamentul nedrept aplicat românilor din Transilvania, dar părea hotărât să distrugă Serbia, bastionul tradițional al României împotriva Avalului și inamicului ei istoric" la sud, Bulgaria, în vara anului 1909, Arhiducele Franz Ferdinand, nefericitul moștenitor al tronului Austro-Ungar, a făcut o vizită la Sinaia împreună cu soția sa pentru a-l liniști pe monarhul român.

Preocuparea, intens popularizată, a lui Franz Ferdinand pentru popoarele supuse ce alcătuiau viitorul său imperiu a făcut din el un emisar ideal, iar Regele Carol a dat ordin ca familia regală română „să manifeste cu orice chip... bunăvoință" față de moștenitorii habsburgi. Instruită de Barbu Știrbey și de Rege, Măria era perfect conștientă de implicațiile politice ale unui șir întreg de cine și dejunuri ceremonioase în cadru restrâns, de serate muzicale în cerc închis și de excursii plictisitoare la țară. „Nu aștept cu nerăbdare evenimentul, îi scria mamei sale, deoarece cunosc maniera plicticoasă în care ne întreținem oaspeții". Principesa Moștenitoare era deseori jenată de provincialismul Curții românești. „Simt cât de mult ne sălbăticim aici[...] nu avem absolut nici un fel de legături cu restul lumii[...] Unchiul a rămas un prunc bătrân și naiv... cu idei de acum patruzeci de ani, Mătușa este absolut anormală, eu nu sînt categoric o convențională[,J iar Nando este teribil de timid".

în pofida acestor defecte, a fost cea mai plăcută întâlnire ce se putea imagina. Regina Elisabeta a primit-o pe soția morganatică a Arhiducelui, Ducesa de Hohenberg, cu „onoruri aproape regești". Pe Regina României o delecta aura idilică a căsătoriei morganatice. Deși Ducesa de Hohenberg, obișnuită cu permanentul dispreț de la Curtea veneză, s-a arătat „foarte uimită" de efuziunile Elisabetei, Franz Ferdinand a fost mișcat. Nimeni nu se purtase atît de frumos cu soția sa pînă atunci, „întotdeauna după aceea, spunea ministrul austriac la București, România a avut pentru el un farmec aparte."

în vreme ce Missy o urmărea pe Carmen Sylva cum fremăta

în jurul soției Arhiducelui, acesta, Regele Carol și primul-ministru Brătianu discutau probleme importante, conversație la care „i se permitea uneori să participe" și Principelui Moștenitor Ferdinand. În cursul acestor convorbiri, Franz Ferdinand și-a exprimat dezaprobarea în legătură cu persecutarea de către unguri a românilor din Transilvania. Deși nu s-a soldat cu ceva mai concret în afara „unei înțelegeri reciproce prietenești", vizita a fost considerată la vremea sa un succes. Cu timpul însă, ea s-a dovedit doar un mic și înșelător preludiu al conflagrației pe cale să erupă în jurul familiei regale române, al supușilor și vecinilor ei - un exemplu de încredere eronată, predominantă în rîndul monarhilor vremii, în eficacitatea conferințelor de familie care pot înlătura agresiunea internațională.

în 1912, Italia a învins Turcia în războiul tripolitan, ceea ce pentru observatori însemna că „omul bolnav al Europei", Imperiul Otoman, era pe ducă și că sosise vremea să fie împărțite posesiunile turcești, în toamna anului 1912, Bulgaria, Serbia și Grecia au declarat război sultanului. Cunoscut drept primul război balcanic, acesta s-a soldat cu o înfrîngere usturătoare pentru turci, care s-au răzbunat dînd foc satelor creștine prin care s-au retras, în cursul conferinței de pace ce a urmat, turcii au încercat să cîștige timp, sconfînd, pe bună dreptate, că în vreme ce ei țineau conferința în loc, dușmanii lor din Balcani vor începe să se certe pentru cîștigurile teritoriale.

„Bulgarii și-au ieșit din minți în urma succeselor dobîndite și vor să fie singura putere din Balcani", îi scria Măria prietenei sale Pauline Spender-Clay după primul război balcanic. Ideea predominantă în Europa Occidentală era aceea că, dintre toate țările balcanice, Bulgaria și nu România era menită a deține înfiietatea teritorială și culturală, înfuriați de achizițiile

bulgărești, românii au cerut Marilor Puteri să restabilească echilibrul de forțe dând României o felie din sudul (bulgăresc) Dobrogei -provincia lungă și îngustă dintre România și Bulgaria, mărginită de Marea Neagră. Cum concetățenii ei se agitau pentru război împotriva Bulgariei, pe Principesa Moștenitoare, neîntremată încă după nașterea ultimului copil, a cuprins-o panica. „Nu fac decît să mă

203

rog din adîncul sunetului meu să nu izbucnească războiul înainte de a mă fi înzdrăvenit", îi scria lui Pauline în ianuarie 1913. „Românii au devenit teribil de belicoși, iar Regele nu vrea război în ruptul capului, numai că opinia publică îl presează îngrozitor."

Sfidînd categoric opinia publică, în februarie 1913 Regele Carol a reînnoit tratatul secret de alianță dintre România și Austro-Ungaria și Germania, aliniindu-și astfel țara cu Habsburgii, care sprijineau pretențiile teritoriale ale Bulgariei. Fapt deloc surprinzător, despre Carol I s-a spus că se află într-o stare de epuizare nervoasă. Deși în mai 1913 Marile Puteri au acordat României o parte din disputata Dobroge, acest lucru nu a fost suficient pentru a stinge febra războinică ce bîntuia în România și în restul Balcanilor.

De-abia se uscase cerneala de pe tratatul ce pusese capăt primului război balcanic, cînd bulgarii i-au atacat prin surprindere pe foștii lor aliați, sîrbii și grecii. Serbia și Grecia au ripostat, aliindu-se cu vechiul lor dușman, Turcia, pentru a lupta împotriva Bulgariei. Sub presiunea stării de spirit belicoase frenetice a poporului, Regele Carol și guvernul său au emis ordinul de mobilizare și au declarat război Bulgariei. „Bucureștiul, spunea Principesa Moștenitoare, este cuprins de o frenezie delirantă." Cifra celor care s-au înrolat a fost fără precedent. Cu prilejul unor deplasări prin capitală în compania soțului său, Măria a fost surprinsă de „încîntarea nesăbuită" a mulțimii care se bulucea în jurul automobilului regal, aruncînd șepcile în aer, ba chiar cățărîndu-se pe treptele automobilului pentru a fi cît mai aproape de perechea regală.

Faptul că România intra prea tîrziu în luptă era lipsit de importanță. Nelăsîndu-se descurajată de absența rezistenței, armata română a traversat Dunărea și și-a început marșul prin Bulgaria. Cel de-al doilea război balcanic, o înfrîngere clară a bulgarilor, a durat aproximativ o lună. „Pentru România, a spus Prințesa Callimachi, a fost o victorie ușoară, lipsită de glorie." Pentru Regele Carol a fost un triumf smuls dintre fălcile dizgrației. Regele a recîștigat simpatia opiniei publice, demonstrînd că Imperiul Austro-Ungar, oricît de nociv pentru ceilalți vecini mici ai săi, nu deținea nici un control asupra politicii externe românești.

204

Asupra moșierilor români, această victorie a avut însă repercusiuni de care nu vor scăpa niciodată, înaintînd prin satele bulgărești, țăranul-soldat român a văzut cît de bine trăia țăranul bulgar. Ținutul de la sud de Dunăre era plin de gospodării mici și prospere, unde metode de cultivare superioare duceau la recolte mai bune. Nu existau moșieri aristocrați ori intermediarii lor, gata să ia cea mai mare parte din cîștigurile obținute cu trudă de țăran prin munca lui. Alternativele la feudalismul românesc erau prosperitatea și mîndria. Deși Regelui Carol i-au scăpat implicațiile acestei lecții, Brătianu, noul lider al Partidului Liberal, a inițiat programe politice menite să-i îmbuneze pe țărani.

În Bulgaria, soldații nu au întîmpinat o prea mare rezistență armată, însă au dat peste o epidemie de holeră care făcea ravagii prin sate. Epidemia era răspîndită de bulgarii înșiși, care aruncau cadavre de holerici în puțurile cu apă din zonele prin care trebuia să treacă românii.

Acest aspect al celui de-al doilea război balcanic i-a deschis Principesei Moștenitoare noi perspective de activitate. Exista o practică potrivit căreia, în vreme de război, doamnele bogate din înalta societate să organizeze spitale, să-i îngrijească pe răniți și să doteze ambulante pe propria lor cheltuială și nu pe cea a guvernului. Printre doamnele care luptau împotriva holerei se număra și Eliza Brătianu, care i-a spus Măriei că, dacă lua în serios ceea ce era de făcut, ajutorul ei însemna enorm. Deși româncelor din înalta societate, inclusiv vlăstarelor regești, li se interzisese să treacă pe malul bulgăresc al Dunării, Măria a traversat fluviul să

vadă cu ochii ei care erau condițiile din spitale.

„Am văzut scene care mi-au înghețat sîngele în vene. Holera seamănă în urma ei panică... Am găsit mulți dintre soldații noștri aproape abandonați, murind de pe urma lipsei de asistență medicală și îngrijire adecvată... Privind în jurul meu, am înțeles că era nevoie de un lider, de o persoană care să încurajeze, una plasată suficient de sus încît să aibă autoritate și care, păstrîndu-și calmul și fermitatea, să devină un punct de sprijin pentru toți aceia care începeau să-și piardă cumpătul... Am simțit cum din lăuntrul ființei mele răzbate ceva nemaisimțit pînă atunci, un imens îndemn de a-mi oferi serviciile, o dorință nespusă de a fi de folos, chiar de a mă sacrifica, dacă era nevoie, de a mă pune în întregime în

205

slujba poporului meu. Nu pot să nu consider acel contact brusc cu holera drept o cotitură în viața mea."

Nefricată din punct de vedere fizic, Principesa Moștenitoare a obținut permisiunea Regelui de a administra personal una din taberele de holerici. Dată fiind poziția ei, la solicitările sale de provizii au răspuns nu numai autoritățile, ci și prietenii bogați. „3rațele mele erau întotdeauna pline și puteam să apar pretutindeni ca o distribuitoare a acelor «delicatese» de neobținut într-o tabără militară." Măria a dovedit curînd că putea face față solicitărilor și ororilor unei morți urîte. Nefiind genul de om care să stea în umbră, ea și-a relatat în detaliu triumful. „Medicii, infirmierii, soldații, ofițerii și surorile de caritate au devenit curînd adepții mei cei mai înfocați; nu mă simțeam nicicînd obosită sau descurajată. Nu îngăduiam nici unei dificultăți să mă învingă; cu cît era munca mai grea, cu atît găseam mai multă forță, astfel încît în cîteva zile devenisem pivotul în jurul căruia gravita totul."

Condițiile erau îngrozitoare. Arșița cumplită era atenuată doar de ploi toride, care transformau tabăra într-o adevărată mlaștină. Pavilioanele spitalului se aflau în barăci de lemn; soldații zăceau pe saltele umede de paie; culoarele dintre bolnavi erau mocirloase. Nu existau saltele din lînă, lenjeria era aproape inexistentă. Iluminatul era primitiv și periculos. Principesa Moștenitoare înota cu cizmele de călărie prin noroi, vorbea cu medicii, îi încuraja pe soldați și le distribuia provizii.

Soldații încă neatinși de holeră erau furioși că erau izolați și examinați medical înainte de a li se îngădui să se întoarcă acasă, la familiile lor și la recoltele neculese. Măria le-a susținut cauza, făcînd incursiuni regulate în taberele de detenție, unde le împărțea țigări și se întreținea cu ei pe subiecte vesele pentru a le susține moralul. „Au început să-mi aștepte vizitele și în momentul în care mă vedeau sosind de departe, alergau cu toții spre automobilul meu, întîmpinîndu-mă cu ovații și cuvinte calde de bun venit." Principele Carol, în vîrstă de nouăsprezece ani, a cerut permisiunea de a i se alătura. „Munca bine și conștiincios și îi făcea plăcere să mă secondeze", a spus ea, mîndră de capacitatea fiului său de a se înțelege atît de bine cu soldații.

La început sceptici, medicii au ajuns să se bizuie pe talentul Măriei de a ajuta fără să stînjenească și fără să devină „inutil de

206

sentimentală atunci cînd nu sînt de nici un folos". Surorile de caritate pe care le-a adus cu ea să facă munca propriu-zisă de infirmerie i-au devenit prietene. Așezată pe o cutie întoarsă cu gura în jos, privindu-le pe maici cum „înotau desculțe prin noroiul pînă la glezne și ploaia care picura deprimant deasupra paturilor", Măria a descoperit un sentiment de profundă camaraderie cu poporul său: „Viața și interesele mele s-au schimbat... îi scria ea mamei sale. Parcă nu mai sînt deloc eu, ci cu totul altă persoană".

Principesa Moștenitoare s-a întors în România cu sentimentul că are un țel și cu reputația sporită; „în 1913, situația era categoric alta, iar activitatea pe care o desfășurasem în tabăra de boieriei mă proiectase brusc într-o altă lumină în fața poporului meu... Eram mai bine informată ca înainte, iar unele intervenții de dată mai recentă pe lîngă Unchiul îl făcuseră să înțeleagă că puteam fi de folos dacă eram tratată cu tact".

Spre satisfacția lui Missy, vocea verișoarei Charly la Curte fusese în sfîrșit înlocuită de

vocile lui Barbu Știrbey și ale Brătienilor, domnici ca Regele Carol să o includă pe Principesa Moștenitoare în cercul interior. Subliniind inteligența ei deosebită, precum și eficiența de care dăduse recent dovadă, gruparea liberală l-a convins pe Rege că Măria era moștenitoarea lui legitimă. „Nu mi se mai adresa... ca un profesor elevului, ci ca unui colaborator capabil să priceapă.”

Prima lecție învățată de Principesa Măria a fost aceea că, în orice conflict viitor, alianța României cu Rusia, vecina ei de la răsărit, sau cu Imperiul Austro-Ungar, vecinul de la nord și vest, avea o importanță geografică deosebită pentru ambele, părți. Ca membră secretă a Triplei Alianțe (Germania, Austro-Ungaria și Italia), România era aliata Austriei, însă principalul element ce sta la baza acestei alianțe era devotamentul Regelui Carol față de țara sa natală mult iubită. Problema loialității se reducea la următorul lucru: în cine aveau românii cea mai puțină încredere -în ruși, care le răpiseră Basarabia în 1878, sau în unguri, care continuau să asuprească naționalitatea română din Transilvania.

În vara anului 1913, Țarul Ferdinand al Bulgariei a făcut o vizită în România pentru a cere pacea. Un bărbat robust, mătăhălos și cam filfizon, Țarul Bulgariei avea ochii mici și

207

apropiați și un nas enorm, pe care el însuși nu scăpa nici un prilej să-l ridiculizeze. Ferdinand era un adevărat sibarit*, celebru chiar printre capetele încoronate pentru colecția sa fabuloasă de pietre prețioase nemontate, pe care le mîngîia ca pe niște mătănii cu degetele sale prelungi și albe. Spirit lipsit de respect, Țarul Bulgariei ținea deosebit de mult la Măria, pe care o încîntase în decursul anilor cu lovituri întepătoare date rivalului său mai serios și mai puțin dichisit, Regele Carol al României. Acum sosea la București ca să-l implore pe Carol să salveze Bulgaria de la ruină.

Dacă exista vreun rol pe care să-l savureze Regele României, atunci acela era al monarhului înțelept. „Unchiul este deopotrivă un diplomat și un gentleman, așa încît știe cum să reziste tentației de a umili un dușman înfrînt”, scria Măria. Un Solomon satisfăcut, Carol I a convocat la București o conferință a celor cinci națiuni balcanice (România, Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru) pentru a stabili condițiile de pace și împărțirea prăzii de război. Sub amenințarea unei intervenții iminente a Marilor Puteri, Bulgaria a fost silită să cedeze României sudul Dobrogei, Albania a obținut independența, iar șerbilor și grecilor li s-au acordat fișii de pămînt anterior controlate de turci.

Românii erau încîntați de Tratatul de la București. Nu numai că obținuseră sudul Dobrogei, dar frații lor macedoneni (cuțovlahii) care se aflaseră vreme îndelungată sub opresiune turcească urmau să trăiască acum sub steagul albanez. Românii sperau lucruri bune de la albanezi, deoarece noul Principe al Albaniei era nepot al Reginei lor, Elisabeta.

Soluționarea problemei orientale a sporit considerabil prestigiul României atît în interior, cît și peste hotare. Pînă și Kaiserul, preocupat să-l domolească pe Regele Carol, s-a gîndit să-și onoreze ruda printr-o vizită personală, dar a abandonat ideea de teama de a nu-l ofensa pe Țar. Rămas să-l curteze pe Regele României fără ajutorul Kaiserului, Franz Ferdinand a obținut în toamna anului 1913 numirea unuia dintre cei mai apropiați consilieri ai săi, Contele Ottokar Czernin, în funcția de ministru al Austriei la București. Czernin a sosit în România cu

*Persoană care iubește confortul și luxul, considerată efeminată (n.t.).

instrucțiuni să-l convingă pe Carol de bunăvoința Austriei și să-l determine să facă publică alianța României cu Austria, Germania și Italia, care data de 25 de ani, dar continua să fie un secret pentru români.

Contele Czernin era un reprezentant excelent ales. De descendență aristocratică, cu maniere alese și o inteligență arogantă, era cunoscut pentru atitudinea sa extrem de critică la adresa politicii maghiare față de cele trei milioane de români din Transilvania. La scurt timp de la

sosirea lui la București, Czernin a raportat acasă că era imposibilă divulgarea tratatului dintre România și Tripla Alianță, ținând seama de sentimentele antimaghiare din țară.

Pentru prima oară în viața ei și cu scuzele de rigoare, Măria a României a început să discute și să scrie direct despre situația politică, care, spunea ea, „a suferit unele schimbări” în ultimii ani de domnie ai Regelui Carol I. Măria a recunoscut că știa că România reînnoiește tratatul cu Germania, Austro-Ungaria și Italia, adăugind că „majoritatea lumii politice știa sau, în orice caz, bănuia că România era a patra țară din Tripla Alianță”. Pentru a minimaliza propriul ei rol în modificarea angajamentelor României, Principesa Moștenitoare a explicat îndepărtarea țării sale de foștii prieteni din considerente pur politice și economice, „în ciuda repetatelor avertismente trimise de Regele Carol la Viena, persecutarea românilor noștri aflați sub dominație maghiară nu a slăbit nici o clipă și acest lucru a umplut de amărăciune inimile românilor, în pîis, Ungaria a inventat tot felul de șicane [trucuri] economice și administrative împotriva țării noastre și a avut o atitudine insuportabilă în problema Dunării”. Potrivit Măriei, Regele Carol a avertizat Berlinul că, dacă germanii permit austro-ungarilor să domine în cadrul Triplei Alianțe, el nu mai poate garanta prezența României. Carol i-a mai informat pe verii săi din familia Hohenzollern că propaganda franceză și rusă îi întorcea pe români împotriva Germaniei. „Deși acest avertisment venea direct de la șeful statului însuși, Berlinul nu i-a acordat prea mare atenție”, a afirmat Măria. Regele, „profund ofensat” de faptul că era ignorat, a început să lase lucrurile în voia lor”. În absența unei opoziții la propaganda ce emana din cealaltă tabără, problema Transilvaniei a eclipsat-o curînd pe cea a Basarabiei.

Măria a negat că ar fi fost în vreun fel răspunzătoare de

îndepărtarea de Germania. A trebuit să o facă. Dacă Ferdinand accepta amestecul soției sale ca începătoare în ale politicii, în schimb nu voia ca acest aspect să fie cunoscut în afara Curții. Scrisorile către fratele său mai mare, Wilhelm, acum Prinț domnitor de Hohenzollern-Sigmaringen, erau pline de asigurări cu privire la inocența politică a lui Missy. Principesa Moștenitoare a susținut și ea că pusese capăt șaradei. A vorbi de politică „nu este o treabă de femei”, îi scria cumnatului său în 1913, adăugind că „Mătușa și cu mine sîntem foarte ocupate cu Crucea Roșie”.

În februarie 1914, Principele Moștenitor și Principesa Moștenitoare a României au fost invitați la St. Petersburg. Scopul călătoriei era căsătoria Principelui Carol al României cu Marea Ducesă Olga, fiica cea mare a Țarului Nicolae al II-lea. Măria cercetase vreme de aproape doi ani posibilitatea acestei alianțe. Ea s-a consultat cu Regele Carol, care aprecia că această alianță s-ar bucura de popularitate în rîndul românilor, și cu Izvolski, fostul ministru de Extremă al Rusiei, care o considera avantajoasă din punct de vedere politic pentru ambele părți.

Înainte de apleca în Rusia, Măria și Ferdinand s-au deplasat la Potsdam pentru a-l lua pe Carol în călătoria spre răsărit. Principesa Moștenitoare era mulțumită de fiul ei cel mare, care părea fericit în armata germană. După Potsdam, Kaiserul i-a invitat pe verii săi la Berlin, se pare pentru o fericită reuniune de familie. Vărul Willy auzise zvonuri în legătură cu proiectul rus. Dacă, de regulă, îi ignora pe conducătorii României, considerînd că nu intrau în sfera propriu-zisă a atenției sale, Kaiserului îi dispăcea totuși ideea unei posibile înrudiri de sînge între aceștia și Romanovi.

Cînd au sosit la Berlin, soția Kaiserului nu se afla acolo. Missy era încîntată. Vărul Willy a fost într-o dispoziție excelentă, vorbindu-i pentru prima oară Principesei Moștenitoare „ca și cum existam cu adevărat”. Conștientă de faptul că acest lucru se datora mai puțin farmecului și frumuseții ei decît presiunilor internaționale, Măria s-a bucurat totuși de atenția pe care i-o acorda monarhul odinioară atît de rece. „La masă, conversația era veselă și animată, iar soțul meu arăta mulțumit. Excesiv de modest și timid, Nando era rareori capabil să creeze atmosferă, dar îl durea cînd William îl trata cu indiferență.”

În perioada vizitei românești la Berlin fusese programată

inaugurarea unei noi biblioteci, întrucît soția sa era plecată, Kaiserul a rugat-o pe Măria să-i fie parteneră la marea festivitate, „în timp ce coboram în marea sală alături de vărul meu, m-am simțit de parcă m-aș fi aflat pe scenă; grandioasa intrare din *Tannhäuser* sau *Aida*...”

deasupra capetelor noastre, prea înalți trompetist! suflau îndelung și prea tare în trompetele lor, ca pentru Judecata de apoi... Prea înalți pentru a fi reali erau și ofițerii înveșmînțați în alb ce stăteau rigizi ca niște statui în spatele jilțurilor îmbrăcate în pluș roșu la care am ajuns în cele din urmă. Viteaz și drept, stătea și ruda mea triumfătoare, cu bastonul de feldmareșal așezat ca un sceptru pe un genunchi, privind înjur cu aerul unui cuceritor... Aveam pentru el aproape aceleași sentimente pe care le avusesem odinioară față de micuțul meu fiu, cînd se credea el însuși un cuceritor pentru că învîrtea deasupra capului o sabie de jucărie."

Din Germania, Măria și Ferdinand au plecat spre Rusia împreună cu fiul lor. Contrastul între prețiozitatea vărului Willy și pasivitatea vărului Nicky era enorm, în 1914, Nicolae și Alexandra se izolaseră complet în reședința lor de la țară, palatul Țarskoe Selo, nu numai de masele în fierbere, ci și de alți Romanovi. Străbătînd șirul nesfîrșit de cazaci înarmați care înconjurau parcul de la Țarskoe Selo, Missy, care îndrăgea fastul castei sale, a fost necăjită cînd a constatat că toată pompa imperială „se oprea la intrare... pășind peste prag, intrai brusc într-o viață liniștită de familie, uniformă, exclusivă și mai degrabă plicticoasă".

Nicky era amabil și primitor, dar trăia „într-un soi de ceață imperială". Soția lui era distantă ca întotdeauna. „Reușea să păstreze o distanță de netrecut între lumea ei și lumea ta... Te făcea să te simți un musafir nepoftit... Zîmbetul strîmb, silit și condescendent cu care reacționa la tot ce spuneai, ca și cum nu merita să răspundă, era... descurajant. Deși diferența de vîrstă dintre noi era mică, avea un fel al ei de a mă face să mă simt de parcă nici n-aș fi fost adultă!"

Principesa Moștenitoare de-abia aștepta să scape de Țarskoe Selo și să se ducă la St. Petersburg, unde Ducky și Kiril, iertați în cele din urmă de Țar, fuseseră repuși în bogăția și gloria Romanovilor. Acolo, bombardată cu bîrfele familiei despre Nicolae și Alexandra, ea a aflat că „Țarskoe Selo era privit ca

211

un om bolnav care refuză orice medic și orice ajutor. Și întotdeauna numele lui Alix era menționat ca al principalei piedici. Și, firește, numele lui Rasputin era pe buzele tuturor... Nu l-am văzut niciodată pe Rasputin".

Înainte de a părăsi Rusia, Principesa Moștenitoare a României a abordat-o pe Țarina cu privire la scopul vizitei -posibila căsătorie a copiilor lor. Ținînd seama de firile soților lor, nu este de mirare că această discuție a fost lăsată în seama femeilor. „Ca să fiu sinceră față de Alix, a comentat Măria, trebuie să spun că de astă dată nu a făcut conversația dificilă, ci a vorbit foarte calm, ca o mamă înțeleaptă." Ele au fost de acord ca, în calitate de părinți, să nu facă promisiuni în numele copiilor, ci să se mărginească la a crea „ocazii" pentru ca Olga, o fată inteligentă, dar nu foarte frumoasă, și Carol, să se poată întîlni. „Alix a fost drăguță atît cît poate ea să fie, dar mi-am dat seama foarte bine că «ocaziile» de a se întîlni nu se vor ivi niciodată, întrucît fiul nostru și fiica lor nu păreau deloc să fi simțit vreo atracție unul față de celălalt."

Și totuși, la 13 iunie 1914, Romanovii au întors vizita familiei regale românești, sosind la Constanța, portul românesc de la Marea Neagră. Măria era încîntată să-l poată prezenta pe Țar Regelui Carol. Chiar dacă vizita nu va duce la o căsătorie între cele două Case, va contribui măcar în mare măsură la „ștergerea vechii ofense" legate de Basarabia. Regele era și mai încîntat decît nepoata sa, față de care era „neobișnuit de afectuos". Nici un alt monarh al unei mari puteri nu-i făcuse această onoare de la vizita lui Franz Joseph, care avusese loc în urmă cu optsprezece ani. Carol tremura aproape de emoție cînd iahtul Țarului a pătruns în port, înfîmpinat cu salve de tun și steaguri, ovații și muzică militară.

A fost o vizită regală standard. După obișnuitul *Te Deum* și o plimbare oficială cu mașina prin Constanța, a urmat trecerea în revistă a trupelor, condusă de Rege, așezat înapoia Țarului. „Dejunul în familie" a fost urmat de cîteva ore de odihnă, avînd în vedere sănătatea precară a Regelui României, în vîrstă de 75 de ani, și a Țarinei, în vîrstă de 42 de ani. Ceaiul a fost servit pe iahtul imperial, ziua încheindu-se cu un banchet de gală dat într-o sală construită special pentru această ocazie. Nicolae al II-lea a fost așezat între Regina Elisabeta și Principesa Moștenitoare Măria, în centrul unei mese lungi și înguste, la care s-au aflat

optzeci și patru de invitați. Regina României uitase să-și pună ordinele. Țarina și le-a scos pe ale sale. Măria nu. Marea Ducesă Olga a stat lîngă Principele Carol; atențiile lui față de ea erau

forțate, iar răspunsurile ei la întrebările lui - lipsite de entuziasm.

În timp ce membrii familiilor regale se chinuiau să facă față ceremoniilor oficiale ale zilei, ministrul de Externe rus, Serghei Sazonov, și primul-ministru Brătianu s-au repezit într-o excursie cu mașina pînă în Transilvania. Ca și predecesorul său, Sazonov sprijinea ideea căsătoriei dintre moștenitorul tronului românesc și fiica cea mai mare a Țarului. El știa că românii erau prudenți cînd era vorba de ruși și era foarte la curent cu afinitățile Regelui Carol, dacă nu chiar cu existența tratatului său secret. Cînd, seara, cei doi oameni politici au sosit la banchet, păreau să fie în „termeni foarte buni”.

Proiectul de căsătorie a eșuat însă. A fost evident că Principele Carol nu se simțea atras de Marea Ducesă Olga, iar ea era de neclintit cînd se punea problema să părăsească Rusia. „Cine ar fi putut să prevadă că, dacă mariajul ar fi avut loc, ea ar fi scăpat de soarta îngrozitoare ce o aștepta!” se lamenta, în anii de mai tîrziu, preceptorul fratelui ei.

Contele Czernin, iscusitul ministru al Austriei, a urmărit cu deosebit interes vizita familiei ruse. El își avertizase guvernul cu puțină vreme înainte că politica externă românească s-ar fi putut să depindă curînd nu de Ferdinand, viitorul Rege, ci de consoarta sa Măria, cu legăturile și afinitățile ei rusești. „Caracterul și mentalitatea ei constituie unul dintre cele mai importante motive de a așeza relațiile cu România pe o nouă bază”, comunica acasă Czernin.

Între timp, Arhiducele Franz Ferdinand și Kaiserul Wilhelm al II-lea au discutat asupra celei mai bune modalități de a strînge relațiile dintre România și Tripla Alianță. Ultima lor întîlnire a avut loc la 13 iunie 1914, exact în ziua în care Romanovii îi vizitau pe români la Constanța. Moștenitorul Imperiului Austro-Ungar i-a condamnat, ca de obicei, pe supușii săi unguri pentru tratamentul la care îi supuneau pe românii din Transilvania. Kaiserul a promis că îi va da instrucțiuni ambasadorului german în Austria, ca ori de cîte ori se va întîlni cu Istvan Tisza, premierul ungar, să-l întîmpine cu cuvintele: „Conte, nu-i uitați pe români!”

Cu acestea în minte, Franz Ferdinand, ultima speranță a românilor din Transilvania, a plecat spre Bosnia în fatala călătorie care i-a curmat viața și a aruncat omenirea în război.

Capitolul 12

Dumnezeu ne-a chemat ca să
civilizăm lumea.
Noi sîntem misionarii progresului.

KAISERUL WILHELM AL II-LEA

Asasinarea, la 28 iunie 1914, a moștenitorului Imperiului Austro-Ungar și a soției sale la Sarajevo, a zguduit Curtea provincială de la București, la fel ca și guvernele din întreaga lume occidentală. Membrii familiei regale erau la cursele de duminică atunci cînd o telegramă care anunța tragedia a fost predată Regelui Carol. Regele, Regina, Principele Moștenitor și Principesa Moștenitoare s-au retras imediat, urmați de un grup îngrijorat de diplomați tăcuți. Carol I i-a spus ambasadorului american că, inevitabil, crima va duce la război mondial.

O lună mai tîrziu, o mare parte din Europa își alesese partenerii. Principesa Moștenitoare Măria și majoritatea românilor erau de partea Antantei*. Aceasta i-a plasat în opoziție directă cu Regele și Regina lor, care erau puternic progermani și în consecință de partea Puterilor Centrale**. Carmen Sylva, timp de ani de zile autodesemnată înaltă preoteasă a culturii franceze și engleze,

*Antanta: Marea Britanică, Franța, Belgia, Serbia, în Europa, și Rusia în Asia. Lor li s-a alăturat, ulterior, Italia (1915), Portugalia (1916), Statele Unite (1917) și Grecia (1917). (Enumerare parțială) (n.a.).

**Puterile Centrale au desemnat, la început, Germania și Imperiul Austro-Ungar. Lor li

s-au alăturat în 1914 Turcia și în 1915 Bulgaria (n.a.).

214

a revenit zgomotos la patria ei mamă și la loialitățile de origine,

„Mătușica... s-a descoperit dintr-o dată cu înverșunare *die Rheintochter* (fiica Rinului); tot timpul *era Deutschland über Alles, Gott mit uns* și tot restul", scria Măria. „Mi s-a spus că trebuie să socotesc căderea Angliei drept o certitudine, că era epoca Germaniei, începutul erei teutone, că ei *trebuie* să devină stăpîni lumii pentru binele umanității. Ea spunea chiar... că Anglia *trebuia* să cadă pentru că femeile ei deveniseră imorale!"

în timp ce o dezbinare cu Regina putea să-i zburlească penele Măriei, o ruptură cu Regele era mult mai deranjantă. Unitatea de scop pe care o dobîndiseră cădea în fața vechilor loialități. Carol I și Măria își păstrasera toate aparențele exterioare și erau „atenți să nu-și rănească unul altuia sentimentele"; aceasta nu-l împiedica totuși pe Rege să insiste că sosise momentul ca restul lumii să se plece în fața superiorității germane. „Noi ne înfîlneam totuși destul de des, iar eu ascultam", spunea Măria, „dar rămîneam mută."

Austria a declarat oficial război Serbiei la 28 iulie 1914. Patru zile mai tîrziu, la 1 august, Germania a declarat război Rusiei. La 2 august, Kaiserul a copleșit Luxemburgul și a cerut ca vărul primar al lui Ferdinand, Regele Albert al Belgiei, să-și deschidă granițele armatei germane în drumul ei spre a invada Franța. Regele Albert a refuzat. Regele Carol, care ținea foarte mult la nepotul lui, a spus că acesta a fost un prost.

în aceeași zi, 2 august, germanii i-au cerut Regelui Carol al României să mobilizeze imediat armata împotriva Rusiei. Regele României, în vîrstă de 75 de ani, a fost zguduit. Sănătatea sa slăbea și suferințele lui fizice erau sporite de dilema morală în care se găsea acum. îngrozit să-și vadă diplomația sa secretă expusă public, dar îmboldit de Germania și Austria să declare război de partea lor, Carol nu putea face nimic mai decisiv decît să convoace o ședință a Consiliului de Coroană, o conferință la care el a promis să susțină mobilizarea în direcția sprijinirii prietenilor săi.

Că aceasta era tot ceea ce a putut face el mai bun pentru patria natală l-a umilit pe bătrînul autocrat. Ministrul austriac la București, Conte Czerain, a relatat că de fiecare dată cînd apărea la Curte pentru a-i aminti Regelui că „*onoarea lui* îl obligă să scoată sabia din teacă", loviturile lui verbale tăiau „ca o lovitură

215

de bici" pe spinarea lui Carol. Nu fără o oarecare satisfacție, Czernin amintea un „deosebit de penibil" interviu în care Regele, „plîngînd cu amărăciune, s-a aplecat peste biroul său și cu mîini tremurătoare a încercat să-și smulgă de la gît ordinul *Pour le Merite*".

Tot atît de importantă pentru Carol, ca și loialitatea lui față de dinastia Hohenzollern și tratatul secret, era și convingerea sa că Germania se îndrepta spre victoria totală și imediată. Instruit în armata prusacă, Regele credea că nimeni nu-i poate opri pe oamenii înarmați ai Germaniei. Deoarece nimic nu era mai sacru decît propriul interes, el socotea că România trebuie să se declare repede de partea Puterilor Centrale, pînă nu era prea tîrziu.

însă starea de spirit a concetățenilor lui Carol se caracteriza prin nehotărîre și lipsă de încredere. Românii își bazaseră speranțele lor iredentiste pe Franz Ferdinand, moștenitorul antimaghiar al Imperiului Austro-Ungar. Focurile de armă care îl omorîseră pe Arhiducele austriac le spulberaseră visurile de unire pașnică cu frații lor din Transilvania. Și, dacă aderarea la Puterile Centrale implica întărirea ungarilor, o legătură cu Antanta însemna expunerea față de un pericol sigur. România nu avea încredere în Rusia, iar aliații Rusiei din Europa Occidentală (Anglia și Franța) erau prea departe ca să reprezinte sprijin și securitate.

Deși neutralitatea a avut lipsurile ei în pierderea prietenilor valoroși și posibilitatea de izolare, majoritatea românilor erau înclinați să stea în expectativă și să aștepte să se clarifice complicațiile militare sau diplomatice. De altfel, Italia, cea de-a patra țară din alianța secretă și giruetă pentru națiunile mai mici, se declarase de partea ei. Imediata preocupare a României a fost inevitabila schimbare a raportului de forțe cîștigat după războaiele balcanice. S-a presupus că Serbia va fi acum distrusă de Austria, drept urmare Bulgaria se va extinde, iar

poziția teritorială a României va fi periclitată.

Consiliul de Coroană era așteptat să se întrunească la 3 august pentru a hotărî soarta României, în ziua precedentă ședinței, Take Ionescu, liderul grupării liberale a Partidului Conservator și un influent reprezentant al facțiunii pro-Antantă a guvernului, a sosit de la Londra și a fost invitat la dejun la Castelul Peleş.

216

Atmosfera de la castel, după spusele lui Ionescu, era cea a „unei case scindate împotriva ei însăși”. Regele, spunea el, „era mai mult decât îngrijorat... Regina era mai belicoasă decât Regele, iar... Princesa Moștenitoare... era categoric împotriva politicii unchiului și mătușii și nu le ascundea aceasta. Părea chiar... că lacrimi fuseseră recent vărsate în acest palat regal”.

Regina Elisabeta s-a pronunțat deschis, fără întârziere, în favoarea intrării în război de partea Germaniei. Ionescu a răspuns că victoria Germaniei însemna victorie pentru Ungaria și ca atare „nu era compatibilă” cu aspirațiile României, însă Regina, care după spusele lui Ionescu, nu era „suficient de versată în politică pentru a înțelege ceva”, nu a fost convinsă.

Princesa Moștenitoare l-a întrebat pe Ionescu dacă el crede că Anglia va rămâne neutră în conflictul apropiat. Politicianul a răspuns că Măria Știa tot atât de bine ca și el că Anglia „va intra în război cu ultimul ei om și ultimul ei șiling”. Princesa Moștenitoare și-a îndreptat ochii ei albaștri ca oțelul asupra Reginei. „Auzi ce spune el, mătușă?” întorcându-se din nou spre Ionescu, ea a anunțat cu amărăciune: „Aceasta este ceea ce le spun tot timpul și ei refuză să înțeleagă. Cei din această casă nu înțeleg nimic”.

Consiliul de Coroană, care s-a întrunit la castel în ziua următoare, a avut loc în aceeași atmosferă de mare dramatism și intensitate emoțională. Locul de întâlnire de la Sinaia, în mod obișnuit pașnic, a fost descris de unul din locuitori ca „un cazan care arde de pasiune și intrigă politică”, în timp ce poporul aștepta să-și audă soarta, membrii guvernului și liderii opoziției urcau drumul lung străjuit de pini spre palatul de vară al lui Carol.

Regele Carol, remarcabil de palid, a deschis lucrările cu o declarație în franceză, întrucât aproape întotdeauna făcea un efort grozav pentru a folosi româna în discursurile oficiale, acest lucru a fost socotit ca un indiciu de mare nervozitate, în declarația sa de deschidere, Regele a condamnat ceea ce el numea o „politică de sentiment”, dar propriile sale argumente rămâneau, în linii mari, de partea loialității oarbe teutone. Opinia publică, pretexta el, nu va încuraja o alianță cu Rusia, iar Rusia era un membru al Antantei. Neutralitatea, a pretins el, ar distruge poziția pe care România și-a cîștigat-o, în ultimă instanță, în rîndul națiunilor Europei. Ca atare, a argumentat el, atât onoarea în ce privește tratatul de alianță,

217

cît și interesul propriu reclamă ca românii să intre imediat în război de partea Germaniei și a Imperiului Austro-Ungar.

Discursul lui a fost întâmpinat cu o tăcere dezaprobată, în rîndul miniștrilor săi, nici unul, cu excepția lui Petre Carp, cel mai înverșunat germanofil din România, nu a vorbit în sprijinul suveranului său. Un politician conservator a mers pînă acolo încît a amintit Regelui că nici el și nici majoritatea celor prezenți nu *văzuseră* vreodată tratatul pe care Maiestatea sa propunea să-l onoreze; secretul cu care fusese semnat tratatul, spunea el, îl făcea neconstituțional, întrucît nici un angajament cu statele străine nu era valabil fără sancțiunea ambelor partide politice. Un al doilea ministru a avertizat Consiliul că orice decizie de a purta război alături de Imperiul Austro-Ungar ar putea foarte bine să provoace un război civil. Chiar Alexandru Marghiloman, liderul Partidului Conservator și progerman, datorită concepției economice, a pledat pentru neutralitate.

În timp ce alții vorbeau, moștenitorul tronului ședea liniștit deoparte, neparticipînd la decizia care avea să-i schimbe viața în mod irevocabil. Loialitățile sale, ca și cele ale unchiului său, erau pentru Germania. „Fie ca Domnul să te ducă la victorie”, *i-a* scris el fratelui său mai mare chiar după Consiliul de Coroană, întrucît sentimentele lui erau ecoul celor ale Regelui, se putea ajunge la concluzia că Ferdinand trebuia să-l sprijine pe bătrînul care era ținta atacurilor. Dar Principele Moștenitor era legat prin mai mult decât printr-o simplă loialitate. Obiect al unei intense campanii pro-

Antantă duse de Principesa Moștenitoare, Ferdinand era, de asemenea, supus presiunilor din partea miniștrilor din guvern! „Noi toți avem încredere în patriotismul Alteței Voastre Regale”, l-a avertizat unul dintre membrii conservatori ai Consiliului înainte de a părăsi încăperea, îngrozit să se opună fie unchiului, fie soției sale, conștient de așteptările fundamentale ale guvernului său, nefericitul Ferdinand era redus la o observare neputincioasă.

Moștenitorul la tron în vîrstă de patruzeci și opt de ani oferea un trist contrast cu primul-ministru Brătianu, în vîrstă de patruzeci și nouă de ani, care se afla la apogeul puterii sale politice. Orchestrîndu-și cu grijă intrarea în dezbateri, Brătianu a așteptat cu răbdare ca ceilalți să-și sfârșească discursurile. El stabilise deja viitorul curs de acțiune a României, dar tradiția cerea ca Regelui și membrilor Consiliului său să li se dea prilejul de a fi auziți.

218

Reținut și sigur pe sine, Brătianu a luat în cele din urmă cuvîntul. El a susținut pregătirea armată și a anunțat hotărîrea oficială a guvernului de a rămîne neutri, timp în care opinia publică va fi pregătită în vederea intrării în război, în cele din urmă, de partea Antantei.

Ședința era aproape de sfîrșit cînd un mesager a intrat în sala de Consiliu spunînd că ministrul italian la București, Baronul Fasciotti, a cerut o audiență imediată într-o problemă urgentă. Regele Carol a părăsit sala. S-a înapoiat după cîteva minute, nevoit să recunoască faptul că Italia se hotărîse chiar în dimineața aceea pentru neutralitate.

„Domnilor”, a spus Carol I, pe cale de a încheia ședința, „nu vă puteți imagina cît este de trist să te găsești izolat într-o țară care nu este cea natală.” Miniștrii săi erau impasibili, „în timp de pace”, a spus unul, „a fost posibil pentru Maiestatea voastră să urmeze o politică contrară sentimentului țării, dar a face război în pofida acestui sentiment este imposibil”.

În afara sălii de Consiliu, Regina Elisabeta se plimba în lungul și în latul întunecoaselor coridoare cu covoare roșii ale castelului, „ca un animal mare într-o cușcă”, tîrînd-o pe Principesa Moștenitoare cu ea și vorbind fără întrerupere. „Era incredibil de dureros”, scria Măria, „să mergi astfel braț la braț cu mătușica, fiecare din noi cu o teamă sau o speranță diferite în sufletele noastre.” Cîțiva ani mai tîrziu, Măria ajunsese să aprecieze devotamentul Reginei față de Regele suferind, impresionată de tîrzia apropiere a acestui bătrîn cuplu, anterior atît de învrăjbit. Cu toate acestea, cînd Regele a ieșit din ședință, „un om întristat și zdrobit”, ea a observat că Regina a reacționat în felul ei caracteristic. „Mătușica...”, nota Măria, „a devenit dramatică și, după cum îi era obiceiul, aproape că se delecta cu marea tragedie a situației: bătrînul Rege, dezavuat de poporul lui după o viață îndelungată și o muncă asiduă pentru țara sa.”

După Consiliul de Coroană, popularitatea Regelui Carol a scăzut constant, întrucît poporul nu vedea în el decît un obstacol în calea declarării războiului împotriva Ungariei și a eliberării românilor din Transilvania, în aceste împrejurări, ministrul progerman Petre Carp spunea că se așteaptă ca Regele Carol I să abdice. Regina, de asemenea, își îndemna soțul să „scuture praful acestei țări nerecunoscătoare de pe picioarele sale”. Mulți

219

au crezut că Regele Carol ținea în rezervă această amenințare special pentru cazul în care România făcea nesăbuița de a intra în război de partea Antantei.

Zvonuri de posibilă abdicare au răspîndit valuri de panică prin intermediul Principesei Moștenitoare. Prevăzînd iminenta urcare pe tron și știind că ea - nu Regele, Regina sau Principele Moștenitor - era cea ale cărei aspirații coincideau cu cele ale poporului, Măria era înnebunită la gîndul posibilității de a pierde acum, în ceasul al unsprezecelea, singura recompensă pe care i-o promisese viața cu Ferdinand. În autobiografia sa, ea a formulat cu grijă această neliniste:

„Eu nu eram inițiată în ceea ce se discuta de fapt între unchi și nepot... nu aveam o curiozitate femeiască... nu am încercat niciodată să-mi fac bărbatul să vorbească atunci cînd el dorea să fie mut, dar aceasta nu era numai o chestiune politică, ci însemna însăși existența noastră. Ce înțelegere avea Regele cu Principele Moștenitor pe care eu nu trebuia să o știu? Dacă Unchiul abdică, îl va determina el pe bărbatul meu să facă la fel? Ar însemna aceasta că... eu aveam să fiu îndepărtată tocmai în clipa în care poporul nostru ar putea cu adevărat avea nevoie de mine?”

Cum aş putea eu astăzi să rezist acestei frici teribile fără a încerca să-mi fac bărbatul să mărturisească dacă făcuse promisiunea fatală? Dar el era mut, cumplit de mut; nimic nu-l putea face să-mi dea un indiciu despre înţelegerea secretă cu unchiul lui, despre ce pregăteau ei pentru noi, peste capetele noastre, fără să ne consulte sentimentele sau să ne îngăduie să protestăm... în cele din urmă, neputînd face faţă curentului, am trimis după Prinţul Ştirbey... şi l-am întrebat dacă ştia ceva precis. Nu, nu i se spusese şi nici nu fusese consultat: şi el era neliniştit, dar nici el nu putea să confirme şi nici să-mi curme temerile."

Măria era uimită că nici măcar Barbu, permanentă sursă de informaţii, nu putea să desluşască intenţiile Regelui. Tăcerea înnebunitoare a lui Ferdinand se baza probabil pe faptul că Principele Moştenitor nu ştia mai mult decît Principesa Moştenitoare. Este puţin probabil ca autocraticul Rege să-şi fi consultat moştenitorul cu privire la planurile sale de viitor, şi ar fi fost greu pentru Ferdinand să recunoască aceasta în faţa soţiei sale. Era mai uşor pentru el să facă pe mutul înţelept.

În timp ce încerca în van să treacă prin zidul de tăcere şi

(220

mister care se ridicase în jurul său, Măria a primit o vizită neaşteptată din partea ministrului de Finanţe, care a spus că venise cu scopul expres de a cere Principesei Moştenitoare să nu părăsească România în nici un caz. „Chiar dacă Principele... se consideră legat să-şi urmeze unchiul în exilul său autoimpus, promiteţi că veţi rămîne cu noi împreună cu fiul vostru Carol, dacă este posibil, cu toţi copiii voştri... nu este posibil şi nici nu este corect să ne abandonăm în această criză cînd noi ştim că sînteţi din tot sufletul de partea noastră." Niciînd nu a fost făcută maijuşor o promisiune.

În ciuda înfrîngerii politice şi a comunicărilor privind dezastrul care se apropia, Regele continua să-şi exercite nemărginita influenţă asupra viitorului său moştenitor. La 23 septembrie 1914, Carol era prea bolnav ca să-l primească pe ministrul austriac, iar Conte Czernin a cerut să-l vadă, în locul său, pe Ferdinand. După interviu, Czernin l-a caracterizat pe Principele Moştenitor ca „nehotărît, schimbîndu-şi punctul de vedere, făcînd declaraţii care nu inspiră încredere, fiind evaziv, avînd puţină autoritate, puţină încredere în sine sau energie... impulsiv şi slab... folosind un limbaj ambiguu". Deşi Ottokar Czernin era capabil să-şi modifice impresiile ca să fie pe măsura dorinţelor sale, interpretarea sa cu privire la soţul Măriei ca fiind pur şi simplu un „instrument pasiv al celor dinjur" a fost împărtăşită de majoritatea celor care au venit în contact cu Ferdinand.

În contrast cu nehotărîtul Principe Moştenitor era exaltata Regină, care a anunţat că familia regală română trebuie să se ia de mîna şi să se înalţe împreună la ceruri ca să scape de nenorocirea din jurul lor. Regele i-a spus Reginei că el nu doreşte să părăsească pămîntul în clipa aceea pentru că era foarte curios să vadă rezultatul luptei. Măriei i-a mai spus că, avînd în vedere cursul pe care îl luase războiul, nu puteau „spera să fie pace înainte de Crăciun". A murit cu mult timp înainte de sărbători, subit şi liniştit, în somn.

Măria şi Ferdinand erau amîndoi absenţi de la Sinaia pe 9 octombrie 1914, în noaptea morţii Regelui. Deşi erau rareori plecaţi, Principele şi Principesa se duseseră la Bucureşti să se arate în public, în timpul sezonului de toamnă, aristocraţia se aduna la cursele de cai, nu atît pentru a vedea caii, ci ca să pălăvrăgească şi să fie văzuţi. Nu exista loc mai bun pentru ca

221

!! ir

perechea regală să apară pentru a înăbuşi zvonurile că părăsiseră România.

După curse, Ferdinand s-a retras să petreacă noaptea la Cotroceni. Măria, care promisese să cîneze cu Martha Bibescu, s-a dus la Mogoşoaia, palatul din secolul al XVII-lea din afara Bucureştilor, al Marthei. Mogoşoaia era unul din locurile preferate ale Măriei. Un palat mare de cărămidă, cu proporţii armonioase, ale cărui balcoane şi balustrade de piatră se reflectau în apa lacului aferent. Măriei îi plăcea să vîslească cu o mică barcă prin trestia înaltă, urmărind culorile apusului şi ascultînd-o pe Martha care plăsmuia povestiri exotice. După o noapte liniştită

și pașnică în faimosul dormitor stil Empire de la Mogoșoaia, telefonul a trezit-o pe Principesa Moștenitoare în zorii zilei de 10 octombrie 1914. Era Prințul Știrbey care o anunța că Regele a murit, „J'Eram Regină”, a spus ea. „Mă simt pe deplin în stare să fiu Regină.”

Noua Regină a României s-a întors în grabă la Sinaia, în seara aceea, când a ajuns în mica gară, se strânseseră cu toții să-i sărute mâna și să-i recunoască noua poziție, chiar și doamnele din anturajul lui Carmen Sylva. Măria a fost mișcată de obediența lor, dar s-a grăbit să se ducă să-și prezinte omagiile trupului neînsuflețit al bătrânului Rege.

Măria a îngenunchat alături de patul lui Carol I și a făcut jurăminte tăcute pe care le-a repetat pentru posteritate în memoriile ei. „Să nu te temi, Unchiule, vom continua cu curaj. Mîna ta a fost grea, mi-ai torturat deseori tinerețea, dar, potrivit concepțiilor tale, ai fost bun și drept. Nu voi uita lecțiile pe care mi le-ai dat... aici, îngenunchind lângă tine... simt că mai ai un mesaj pentru mine, nepoata ta odinioară atît de dificilă; da, Unchiule, voi încerca să fiu, cum ai fost tu, credincioasă pînă la moarte, iubindu-mi țara așa cum ai făcut-o tu atît de mulți ani. Dacă vrea Dumnezeu, cu curaj și fără teamă, îți vom continua opera. Amin.”

Extravaganța retorică era caracteristică epocii. Hotărîrea îi aparținea Măriei. Ea a comandat pentru Ferdinand un glob din aur cu inscripția „Mîine va fi al tău dacă mîna ta va fi destul de puternică să-l apuce”, în aceeași noapte, înainte de a se retrage, Măria i-a chemat la ea pe Barbu Știrbey și pe Maruka

" 222

Cantacuzino., „Am nevoie de prieteni în jurul meu”, nota în jurnalul său, „de adevărații mei prieteni.”

Cînd Regele Ferdinand a depus jurămîntul în Parlament în după-amiaza următoare, noua Regină, cu fața acoperită cu un lung vâl negru de doliu, stătea deoparte cu cei patru copii ai săi. În timpul mesajului lui Ferdinand către națiune, vocea lui a fost întretăiată de mai multe ori de suspine; cînd a coborît de la tribună, ochii lui erau „roșii”, picioarele „nesigure”. După recunoașterea noului Rege, mulțimea s-a întors să o aclame pe Măria. „Era ca un mare val de aplauze, plăcut, emoționant [...]” scria ea în jurnalul său, „darprivindu-le fețele aprobatoare, admiratoare, entuziaste, nu mă puteam opri să nu mă întreb dacă afecțiunea lor pentru mine va supraviețui greșelilor pe care sînt sigură că le voi face mai devreme sau mai tîrziu.”

Totuși, auzind mulțimea strigînd, „Regina Măria”, noua Regină și-a ridicat voalul. „Am simțit deodată că trebuie să-mi descopăr fața înaintea întregului Parlament, că trebuie să mă întorc spre ei fără nici un vâl de doliu între ei și mine. Un strigăt puternic s-a ridicat spre bolta înaltă, ceva extraordinar, izbucnit spontan din multe piepturi: «Regina Măria!» Și am stat apoi față în față, poporul meu și cu mine. Și aceea a fost clipa *mea* - a mea -, o clipă care nu este dat multora să o trăiască; pentru că în momentul acela nu era numai o idee, nu numai o tradiție sau un simbol pentru care aclamau ei, ci o femeie; o femeie pe care ei o iubeau.”

Ovațiile adresate noii Regine în Parlament erau sincere. Publicul era conștient că loialitatea fermă a Măriei față de cauza Aliatilor a fost cea care îl sprijinise și va continua să-l sprijine pe soțul ei de origine germană. „Ca Principesă Moștenitoare, fusese populară; ca Regină era și mai iubită”, spunea Prințesa Callimachi.

Potrivit legii, primul-ministru Brătianu și-a înaintat demisia lui și a guvernului imediat după urcarea pe tron a lui Ferdinand. Noul Rege, același moștenitor loial, a răspuns că are încredere deplină în aceiași oameni care îl serviseră pe unchiul său. „Bietul Nando”, scria Măria uneia dintre surorile ei, „este greu pentru un caracter ca al lui să-și asume responsabilități atît de mari și, fiind atît de mult timp un discipol supus, este dificil pentru el să-și dea seama că este stăpîn”.

Desigur că Ferdinand a manifestat foarte puțin entuziasm pentru funcția sa și se plîngea amarnic în legătură cu aceasta în

223

scrisorile către fratele său Wilhelm, la Sigmaringen. La patru luni după ce a preluat coroana, el numea aceasta „o moștenire pe care nu o doresc nici celui mai mare dușman al meu”.

Regelui Carol I, spunea un membru al aristocrației, „i se făcuse o înmormîntare mare, multe

discursuri de preamărire oficială... nici un regret sincer". El a fost îngropat într-o biserică din secolul al XVI-lea la Curtea de Argeș, un sat mic de la poalele Carpaților. În ziua funeraliilor, noua Regină a apărut pe scările palatului său, înveșmântată cu grijă în crep negru pînă la pămînt, care o arăta și mai frumoasă. Uitînd solemnitatea ocaziei, mulțimea a izbucnit în ovații. Ion Duca, un tînăr ministru și prieten, a relevat că Măria abia a putut să-și înăbușe un zîmbet, în vreme ce a urcat în caleașca pentru a merge la gară.

Moartea Regelui Carol a luat familia regală prin surprindere și în timpul primelor săptămîni ale domniei lor aranjamentele de reședință ale lui Ferdinand și Măriei erau orice numai confortabile nu. Cotroceni era în timpul renovării, iar Măria locuia singură într-un colțisor al palatului, în timp ce lucrătorii se zoreau să-și termine treaba, Ferdinand s-a mutat cu Regina-văduvă în palatul vechi de pe Calea Victoriei; copiii au fost trimiși la Sinaia. La cîteva săptămîni după urcarea ei pe tron, Măria îi scria surorii sale Sandra ca să se plîngă că nu avea la Cotroceni „nici măcar bucătar” și ca să mănînce trebuia „să merg la palat (Palatul Victoriei) să dejenez și să cinez într-o solemnă izolare cu Maiestatea sa, soțul meu, și bătrîna doamnă”.

În pofida inconvenientelor, Măria se delecta cu noua ei putere. Ea se bucura, de asemenea, de ameliorarea finanțelor. Noua Regină spunea că a fost greu pentru soțul ei, „care fusese întotdeauna atît de extraordinar de grijuliu cu ultimul bănuț ce-l cheltuia, tremurînd de teama dezaprobării Unchiului”, să-și dea seama că „era dintr-o dată un om bogat”. După trecerea lunilor, cînd averea lui Carol I s-a scindat în donații și moșteniri, Măria a înțeles că ei nu vor fi niciodată „atît de bogați ca Unchiul”. Cu un sfert din avere mergînd pentru țară, un sfert la văduvă, și „enorme” impozite pe venit, de plătit, noua Regină și-a redus pretențiile. Totuși, ea și soțul ei se descurcau mai bine ca înainte și pentru prima dată în viața lor erau stăpînii băierilor propriei lor pungi.

224

Curînd după înmormîntarea lui Carol I, Regina-văduvă s-a mutat la Palatul Episcopal de la Curtea de Argeș, peste drum de biserică în care fusese îngropat soțul ei. De acolo a continuat să-și expună teoriile despre război. Elisabeta i-a vorbit unui vizitator despre influența pe care masacrul general care se petrecea o va avea asupra științei oculte în care ea credea cu tărie. „Gîndește-te la toate mamele care și-au pierdut fiii, la toate femeile care și-au pierdut bărbații pe care i-au iubit!” spunea Elisabeta. „Este sigur că acum comunicarea cu lumea cealaltă trebuie să facă un imens progres. Atît de mulți oameni care vor să vorbească cu morții lor!” Reginei Măria, Elisabeta îi relata convorbiri frecvente cu arhanghelii, mai ales cu Rafael, explicîndu-i că întreaga ei înțelepciune și judecată îi vin direct din această sursă îndepărtată.

În anii care au urmat, Reginei Măria îi făcea plăcere să-și amintească cît de bine a tratat-o ea pe văduva Elisabeta în decursul perioadei de un an și jumătate cît i-a supraviețuit soțului său. „Doream... foarte mult să demonstrez... că neînțelegerea pe care o avusesem amîndouă nu mi se datora, în clipa în care puterea a trecut în mîinile mele și modalitatea de conducere mi-a revenit, totul a devenit firesc pace și bunăvoință; nu au mai existat intrigi și niciodată vreun cuvînt aspru sau neplăcut, doar blîndețe, și armonie, și plăcută înțelegere.” Această mărinimie nu o cuprindea numai pe Regina-văduvă, ci și pe vechea ei aliată, doamna Mavrogheni, inchiizitorul-șef al tinereții Măriei: „... credincioasă principiilor mele nu i-am plătit în nici un fel polița; a fost destul de greu pentru ea să fie nevoită să sărute mîna victimei sale”.

După moartea lui Carol I, Elena Văcărescu, care se supusese urmi exil voluntar în Franța, s-a întors în România, încetînd să mai fie o orientală seducătoare, prima dragoste a lui Ferdinand devenise o femeie foarte grasă. Admirată pentru arta scrisului, prețuită pentru spiritul său, Elena Văcărescu a condus, la Paris, unul dintre cele mai reușite saloane de la începutul secolului, înainte de a părăsi Franța, ea l-a cunoscut pe noul ministru francez la București, contele Charles de Saint-Aulaire. Saint-Aulaire era îngrijorat în legătură cu numirea sa în România, în lumina originii germane a Regelui Ferdinand. Elena i-a spus să nu se îngrijoreze

cu privire la Ferdinand. „Îl cunosc foarte bine”, a spus ea, „el este mai presus de orice un om al datoriei și, dacă este necesar, al celei mai dureroase datorii.”

Deși Regina Elisabeta știa mai bine ca oricine că Elena se întorsese la București, ea nu a cerut să o vadă. Intrigată, fosta doamnă de onoare și fiică spirituală a socotit că nu poate cere o audiență, trimițându-și omagiile, în schimb, printr-o cunoștință comună. „Oh”, a spus Elisabeta, cu ochii ei bolnavi de cataractă plini de lacrimi, „aș vrea să o pot vedea pe Elena.” Vizitatorul i-a spus că Elena se afla la București. „La București! Atât de aproape de mine!... Spune-i că n-am uitat-o niciodată - că viața mea nu a mai fost la fel de când ne-am despărțit și că-i mulțumesc pentru că a păstrat tăcerea. Spune-i că aș dori să o văd - dar cere-i să mă ierte.”

Ele nu s-au mai întâlnit niciodată. Se presupune că Regele Carol, cu ani în urmă, îi smulsese soției sale promisiunea că nu o va mai primi niciodată pe fosta ei doamnă de onoare. Chiar și după moartea lui, bătrîna Regină și-a ținut cuvîntul.

Regina-văduvă i-a supraviețuit soțului ei numai 17 luni. Chinuită de o permanentă teamă de sufocare, Elisabeta luase obiceiul de a ieși în balconul ei în cămașă de noapte sau de a deschide larg ferestrele în aerul geros al iernii. Ca urmare, a făcut pneumonie și a murit în zorii zilei de 2 martie 1916. Regina Măria a stat cu ea în ultima noapte și a relatat că, deși pe moarte, Carmen Sylva era conștientă de eforturile ei literare. „Se așteaptă de la tine să spui lucruri frumoase - și tu nu poți”, spunea horcîind bătrîna femeie, cu ultima farîmă de viață conștientă, înainte de a intra în comă și a muri.

Regina Elisabeta a fost îngropată la Curtea de Argeș, sub o lespede de marmură albă, lîngă Regele Carol. Între ei a fost pus micul sicriu al fiicei lor deshumate din fosta ei criptă. Cel care a jeli-o a fost Regele Ferdinand, care a vorbit de „marele gol” pe care moartea „veneratei sale mătuși... o ființă care gîndea nemțește și se exprima nemțește”, îl lăsase în viața lui. „Fără îndoială”, scria Regele fratelui său Wilhelm, „a fost o mare, o foarte mare pierdere... mai ales pentru mine... întrucît ea a fost singura ființă cu care puteam vorbi sincer și deschis în aceste vremuri de încercare.”

PARTEA A PATRA

REGINA

Capitolul 13

Dragostea față de țara mea este religia mea.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

În ciuda presiunilor financiare și morale atât din partea Antantei, cît și a Puterilor Centrale, România a rămas credincioasă neutralității în decursul primilor doi ani ai primului război mondial.

Țara nu era pregătită de război. Deși proviziile de muniții nu fuseseră mult reduse de cel de-al doilea război balcanic din 1913, rămîneau totuși impresionant de insuficiente pentru o luptă de proporții. Datorită încrederii Regelui Carol în patria sa de origine și convingerii sale că între vechea și noua sa țară nu va surveni niciodată un conflict, el importase virtual întreg echipamentul său militar din Germania. După moartea lui, românii au descoperit că nu au uzine de armament proprii și că nu întîmplător Germania și Austria manifestau o intenție tot mai slabă de a expedia armamentul ce fusese comandat și plătit, în decembrie 1914, cînd sfîrșitul războiului nu era încă previzibil, Regele Ferdinand putea conta doar pe muniții suficiente

pentru o campanie de trei luni, fără garanția unor aprovizionări din partea Antantei.

Spitalele, o altă necesitate a războiului, erau inadecvate, vechi și impropriu utilizate, cu personal format din țărânci ignorante plătite cu opt dolari pe lună. Nu existau infirmiere calificate; spitalele se bazau, în cea mai mare parte, pe conducerea inegală, deși bine intenționată, a doamnelor din societate, în România, bogătașii se duceau întotdeauna în Elveția să se opereze.

229

De asemenea, din punct de vedere geografic, România era incomod expusă. Granițele ei erau lungi. Singurele sale fortificații erau cele naturale—Munții Carpați și Alpii transilvăneni pe partea ungară (nord și vest) și fluviul Dunărea, care o despărțea de Bulgaria, la sud. La răsărit era Ursul rusesc. Deși Regele Carol I își celebrase cei peste patruzeci de ani de la urcarea pe tron prin înzestrarea țării cu prima ei cale ferată, el murise lăsând-o cu puține drumuri strategice militare, nici unul mai aproape de optzeci de kilometri pe oricare dintre frontiere.

Piedica majoră pentru declararea României de partea Antantei era Marea Britanic. Cu toate că România se fălea acum cu o Regină de origine engleză, teoria care predomina în cercurile guvernamentale, în primele luni ale războiului, era că liderii Angliei îl sprijineau, în secret, pe contele Tisza, intransigentul premier maghiar al Ungariei și gogorița românilor de pretutindeni. Potrivit acestei ipoteze, Anglia plănuia să sprijine, după război, o Ungarie destul de puternică pentru a lua locul Austriei ca o contrapondere răsăriteană a Rusiei. Deși Rusia era acum tovarășul de arme al Angliei, englezii nu aveau încredere în ea.

Nici românii nu aveau. Singura recompensă pe care Rusia o dorise întotdeauna și pe care cu siguranță o va cere de la o victorie a Antantei era orașul Constantinopol, care străjuia singura ieșire la Marea Neagră, a omenirii. Unicul port maritim al României era, de asemenea, la Marea Neagră. Românii nu voiau ca Rusia să le controleze comerțul.

Ceea ce a împiedicat România să intre în război în prima perioadă era Bulgaria. Sperietoarea românilor era șederea la pîndă a bulgarilor gata să se repeadă din sud în momentul în care armata română se deplasa spre nord-vest, în Transilvania. Când bulgarii s-au îndreptat spre foștii lor aliați din cel de-al doilea război balcanic, ei și-au pierdut ultima rămășiță de credibilitate în fața vecinilor lor.

Supraveghindu-se unul pe altul peste Dunăre, Ferdinand al României și Țarul Ferdinand al Bulgariei aveau două principii comune: credința în monarhia absolută și încrederea în armata germană. Totuși, ca și românii, bulgarii preferau Antanta. Cîtă vreme Bulgaria și Țarul ei oscilau între cele două tabere, teama

230

de ceea ce ar putea face ea în sud împiedica România să-și trimită trupele spre nord și vest.

Reginei Măria nu-i plăcea neutralitatea. Aceasta o făcea să-și controleze „fiecare cuvînt”, ceea ce, după cum spunea ea, „era cu totul în afara felului meu de-a fi”. Dacă nu exista nimeni în România mai puțin potrivit temperamental să-și țină gura, existau alți neutri alarmați în rîndul clasei conducătoare. Printre aceștia se aflau, îndeosebi, Take Ionescu și Nicolae Filipescu, doi proeminenți politicieni care părăsiseră Partidul Conservator ca să formeze, împreună cu un grup de transilvăneni exilați, Partidul de Acțiune Națională. Principala țință a acestei coaliții era să ceară imediată intrare în război de partea Antantei. Cu toate că Ionescu era admirat ca om de diplomatie, combativul său coleg Filipescu nu era. Ca fost ministru de Război, Filipescu îl insultase pe Ferdinand în presă, numindu-l trădător și laș, și îl blamase pentru neutralitatea României.

În contrast cu antipatia sa față de Ferdinand, Filipescu manifesta o admirație deschisă față de Regină. Ca atare, Măria a fost desemnată să se întâlnească cu sincerul patriot și să „încerce să-l îmblînzească”. Pentru a evita orice aspect de oficialitate, Regina și politicianul s-au întâlnit în amurg la o partidă de călărie în pădurea de pe moșia Buftea a Prințului Știrbey. Folosind tot „tactul ei feminin” ca să-l dezarmeze pe „domnul beligerant”, Măria i-a explicat poziția soțului ei. Regele, a spus ea, nu se putea precipita în război fără o înțelegere cu viitorii săi

aliați. Aceasta trebuia să cuprindă ajutor militar, precum și angajamente ferme cu privire la pagube teritoriale. „Partida de călărie”, a spus ea cu mândrie, „a fost un succes.”

În perioada celor doi ani de neutralitate - din august 1914 până în august 1916 -, o mare parte din activitatea guvernului român a fost dusă în casa lui Știrbey. Sub masca unei simple retrageri la țară, Bufta a fost centrul de operații al puterii de stat. Potrivit Prințesei Callimachi, un atent observator al vieții politice, „Regina Măria era mereu acolo, adesea întreaga zi, într-un costum de călărie ca să-și justifice prezența, îmbrăcată astfel, am văzut-o o dată rămânând la cină cu Regele, mai târziu picând

231

din întâmplare... importanți trimiși ai Aliaților și primul-ministru. După masă, ei dispăreau unul câte unul într-un salon retras pentru o ședință ferită de urechile vreunui spion, întreaga procedură avea parfumul unui mister oriental care îmi plăcea foarte mult”.

Regina a petrecut o bună parte a timpului la Bufta. Nefiind o realizare arhitecturală reușită, casa cu trei etaje a lui Știrbey, un amalgam de influențe germane și orientale, părea totuși să-i câștige pe toți cei care o vizitau vreodată. Atmosfera sa nepretențioasă sensibiliza dragostea Măriei pentru ungherele tihnite, în timp ce parcul superb care înconjură casa îi satisfăcea pasiunea pentru natură. Copacii uriași - platani, castani, arțari și stejari - își întindeau ramurile deasupra arborilor mici, înmiresmați, iar florile sălbatice înfloreau la marginile potecilor domoale. „Prințul Știrbey tăiașe alei lungi prin pădurea sa, de-a lungul cărora puteam galopa mile întregi pe un teren bun”, scria Regina Măria. „Prințul și trei din ficele sale erau excelenți călăreți și noi eram fericiți împreună... Cu caii avântați și obraji îmbujorați, ne întorceam plini *dejoie de vivre**m casa de modă veche unde Nadejda, bine dispusă și radioasă, ne aștepta în prag invitându-ne la prânz, ceai sau cină, după cum era ora zilei.”

Relațiile lui Barbu Știrbey cu Măria nu păreau să tulbure liniștea vieții lui de familie. Prințul era perfect respectuos față de Regină, iar Nadejda Știrbey o iubea și o admira. După spusele unei rude tinere, „Dacă nimeni nu ar fi știut adevărul, nu era nimic altceva decât faptul că Regina țării venea să viziteze familia unor vechi și dragi prieteni”. Desigur că așa și era întotdeauna.

Cel mai dureros aspect al războiului a fost pentru Măria, ca și pentru multe capete încoronate europene, dezacordul din familia personală. Principala grijă a Reginei era mama sa. Ducesa trăia în Germania cu sora Sandra și bărbatul acesteia, Prințul Ernst de Hohenlohe-Langenburg, care fusese numit Regent de Coburg pe durata războiului. Măria știa că Ducesa era supusă unei intense propagande germane. Pentru a contracara aceasta, îi scria frecvent mamei sale declarându-și devotamentul filial neschimbat și justificându-și personala ei loialitate față de Antantă în condițiile

*Bucurie de viață (în original în limba franceză) (n.t.).

232

în care românii doreau Transilvania. La vârsta de patruzeci de ani, Măria încă se mai temea să nu-și supere mama.

Regina mai era îngrijorată și cu privire la surorile ei.

„Cine știe ce amărăciune va dăinui și dacă noi nu vom încărunți înainte de a ne mai întâlni cu toate încă o dată”, îi scria Măria Sandrei. „Tu și Ducky, fiecare de altă parte, și tremurând pentru țara voastră proprie, fiecare sperând în victoria finală.” Măria era tot timpul presată de Ducky să rupă neutralitatea și să se declare de partea Rusiei și a Aliaților. „Ducky este furioasă că nu am trecut de partea lor”, îi spunea Măria Sandrei în primăvara anului 1915, „și îmi trimite, prin cei ce vin aici, mesaje jignitoare cum numai Ducky poate produce, în care ea socotește legitimă indignarea ei împotriva «celor lași!»”

În timp ce Ducky o îmboldea pe Măria să se alăture Antantei, familia lui Ferdinand îl ataca pe acesta din partea germană, întrucât jurase credință noii sale țări, Regele continua să spere, fără nici un temei, într-o miraculoasă înțelegere din partea ungurilor. El, personal, nu credea că românii

aveau un drept istoric asupra Transilvaniei. „Ea nu a aparținut niciodată României, ca Bucovina sau Basarabia”, scria el confidențial fratelui său Wilhelm. Ferdinand însă cunoștea firea poporului său și i-a scris vărului său, Kaiserul, subliniind situația în care se afla România. Ferdinand a explicat că indiferent de simpatiile sale personale, el era în primul rând Regele unei națiuni care se agită pentru eliberarea fraților lor care trăiesc sub nemiloșii stăpînituri unguri, în cazul unui război general, el avertiza că nu-i va putea împiedica pe români să-și revendice Transilvania ca dreptul lor dat de Dumnezeu. El l-a prevenit pe vărul Willy că, dacă Italia rupe neutralitatea cu Germania, lui îi va fi greu să împiedice România să nu facă la fel. Kaiserul, pornit cu îndărătnicie spre autodistrugere, nu i-a dat nici o atenție.

Indiferența Kaiserului față de Regele Ferdinand a ușurat calea celor care susțineau trecerea de partea Antantei. Rolul Reginei în apropierea României de Aliați a fost evidențiat de Brătianu. Faptul că era înrudită cu toți a încălzit apele diplomatice. Ea s-a avîntat, făcînd pauze doar pentru a recunoaște, de formă, reticența feminină, „împăratul Rusiei și Regele Angliei fiind amîndoi verii

233

mei primari, era ușor pentru mine să am legături neoficiale cu ei și desigur că eram gata să-mi servesc țara pe orice cale. Avînd în vedere că atît Regele, cît și primul său ministru aveau deplină încredere în mine, eram mai inițiată în problemele și secretele de stat decît se obișnuiește în ce privește reginele. Eram considerată un bun de preț și ca atare se aștepta de la mine să-mi aduc contribuția.”

Aceasta implica a scrie Regelui George și Țarului Nicolae scrisori în stilul propriei sale proze plină de vervă, cu excentrica ei punctuație și ortografie, dar compuse pentru a-i face pe plac primului-ministru Brătianu. La 13 martie 1915, Măria i-a scris vărului ei George o scrisoare preliminară pe zece pagini, în care explica poziția României:

Dragul meu George,

Fiind neutri, primesc vești din toate părțile... fiecare... încearcă să ne convingă că înfrîngerea lor este imposibilă... Promisiuni și amenințări atîmînd deasupra capetelor noastre.

Moartea bietului Unchi a venit în cel mai greu moment pentru noi... ultimele sale luni de viață au fost umbrite de conștiința conflictului dintre el și poporul lui, pentru că toate simpatiile erau pentru francezi și vor fi întotdeauna profran-ceze și, în consecință, proengleze, ruse și cu înverșunare antiungare... ca atare, împotriva Austriei și Germaniei.

Chiar și înainte de moartea Unchiului, țara a început să respecte în mine ceea ce considera că este susținătorul dezideratului lor național care este Transilvania, și cînd noi am venit la tron, popularitatea mea a crescut. Aceasta m-a pus într-o situație foarte delicată, care, deși măgulitoare, nu-mi permite să întorc capul de la ceea ce este lucrul cel mai odios -o femeie să facă politică pe cont propriu. Era însă imposibil să nu vezi cum din ce în ce mai mult opinia publică se îndreaptă spre partea unde se află cu adevărat inima mea... Italia și Bulgaria joacă, desigur, un rol important pentru noi. Bulgaria ne urăște, Italia pretinde că ne este prietenă și se consideră liderul nostru...

Noi toți ne dăm seama că poziția țării noastre aici este

234

importantă pentru fiecare tabără... în ce mă privește, suit foarte bucuroasă să văd că Anglia, în cele din urmă, îi acordă interes României.

Nando se află într-o poziție foarte dificilă... el este însă un om al datoriei și eu știu că nimic nu va conta pentru el mai mult decît binele țării sale, dar, desigur, el nu se poate lansa într-o aventură care l-ar rupe de toate vechile legături pînă cînd nu va putea conta precis pe unele noi, iar Rusia poate fi un mare codoș dacă *Anglia* și Franța nu contrasemnează promisiunile ei... Pînă acum Germania a fost un mai bun prieten al României decît Anglia...

Sper că în ciuda vremurilor grele, tu și May sînteți bine și că amîndoi veți putea avea înțelegere pentru mine și mica mea țară luptătoare...

Ața afectuoasă verișoară...

Regina României a primit un „foarte cald răspuns” la această scrisoare; răspunsul l-a încîntat pe Brătianu, care a „implorat-o” să scrie din nou, formulînd cereri precise. Știind că încîlceala disputelor teritoriale balcanice n-ar face decît să-l zăpăcească și să-l plictisească pe Regele Angliei, care se luptase cu lecțiile de geografie cînd era copil, Măria a adăugat propriile ei comentarii la cererile lui Brătianu, remarcînd că „aceste explicații geografice trebuie să fie chinezești pentru tine, dar locurile *se pot* găsi pe hartă”. Nici Regina (poate din cauza vechilor loialități) nu a recunoscut vreodată în fața primului ei ministru adevărul despre ignoranța Regelui George cu privire la reprezentarea Europei Răsăritene.

Mesajul adresat Angliei era limpede: prețul loialității României față de Antantă includea Transilvania; Banatul, o regiune la sud-vest de Transilvania, cunoscută pentru bogatele resurse minerale și cîmpiile fertile; și Bucovina, un teritoriu muntos de păduri naturale la nord-vest de Moldova. Toate aceste trei provincii aparținuseră, totuși, odinioară, României și îi fuseseră smulse de Imperiul Austro-Ungar.

Era prima aventură a Măriei în geopolitică și, în ciuda faptului

235

că termenii explicațiilor îi fuseseră dictați de primul-ministru, redactarea tuturor celor șaisprezece pagini îi aparținea Măriei, înarmată de Brătianu cu un baraj de date istorice și geografice -rîuri, tratate, necesități economice și împărțire etnică - Regina României a susținut faptele cu referiri subtile la originea comună și un apel direct la „sentimentul de dreptate al Angliei”. Dacă România reclama Transilvania, Bucovina, Basarabia și Banatul, nu era altceva decît de datoria ei. Aliații „trăsese” deja mari foloase” din neutralitatea României. „Ca atare, ar fi păcat să discutăm drepturile noastre în acest ceas tîrziu”, îi spunea Missy lui George. „Situația noastră geografică și militară este de așa natură, încîtnoi putem fi de ajutor, grăbind sfîrșitul acestui război groaznic.”

Pentru a-i scrie vărului Nicky era nevoie de mai mult tact. Măria a trimis o scrisoare Țarului Rusiei, care i-a răspuns la sfîrșitul lui mai 1915 într-o dispoziție de nefericită surprindere. Deși Nicolae al II-lea a felicitat-o pe „draga Missy” care pleda cauza României „într-un mod extraordinar de clar”, el și guvernul său, spunea el, erau „profund uimiți de *enormele* revendicări ale țării tale”. El a pus întrebări în legătură cu dimensiunea și validitatea pretențiilor României, dar i-a spus Reginei că l-a instruit pe ministrul său de Externe „să ducă negocierile între guvernele noastre la o concluzie rapidă și reușită, făcînd unele concesii *cu condiția* ca România să acționeze imediat”.

Majoritatea scrisorilor Măriei în Rusia erau adresate mătușii sale, influenta Mare Ducesă Vladimir (soacra lui Ducky), care era „foarte dornică” ca România să intre în război de partea Rusiei. Ele au păstrat o voluminoasă corespondență referitoare la schimbul de prizonieri de război și la posibila alianță a României cu Antanta. Cu mătușa ei, care nu era o suverană domnitoare, Măria își permitea mai multă candoare. Ea a sugerat ca rușii să înceteze să mai risipească bani pe propaganda de defăimare a Regelui de origine germană al României. Soțul său, spunea ea, „este înainte de toate Regele României și un excelent patriot... Nando poate că nu este foarte energic, dar are o ciudat de puternică doză de rezistență și cu cît este mai constrîns și amenințat, cu atît mai puțin se va pune în mișcare; el nu este ceea ce poate fi numit un om de acțiune, dar nu poate fi intimidat, în

236

plus, eu sînt acolo ca să-l ajut să se lupte și pot să te asigur că sînt un bun cîine de pază!”

După douăzeci și doi de ani de căsnicie, Măria învățase să-și manevreze bărbatul, dar încă nu era foarte sigură asupra a ceea ce va face el. Dacă propriile ei loialități erau atît de adînc

înrădăcinate în trecut, și ale lui trebuia să fie la fel. Dată fiind tendința lui de a se opune când era atacat, Ferdinand trebuia abordat cu tact. Soția lui știa că ea era singura persoană care îl va putea ajuta când va sosi clipa pentru ultimul sacrificiu.

Destul de surprinzător, Ferdinand părea absolut inconștient de influența Măriei asupra lui. „Missy nu este deloc interesată de politică”, îi declara el fratelui său Wilhelm doar cu șapte luni înainte de intrarea României în război, în autobiografia sa, Regina Măria explică cum de bărbatul ei credea așa ceva. Regele, după cum scria ea, era „cu desăvârșire absent în ce privește detaliile vieții cotidiene”, iar „obiceiul lui de a conta pe mine pentru comoditățile lui materiale fusese, de asemenea, inconștient, extins pînă la activitatea cerebrală. Am sesizat cu ușurință lucrurile, chiar cele care nu erau de competența mea, și vechiul meu obicei de a nu mă lua eu însămi foarte în serios îi permitea să ignore ce sprijin însemnat eram în realitate... Toate acestea explică cu cîtă prudență trebuia să acționez”.

În primele faze ale războiului, situația din România nu s-a schimbat decît foarte puțin. Recoltele din anii 1914 și 1915 au produs cereale excelente, care s-au vîndut la prețuri foarte mari; Bucureștiul era un paradis al speculațiilor, unde atît Puterile Centrale cît și Antanta aruncau imense sume de bani încercînd să țină proviziile departe de cealaltă parte, împreună cu speculanții au făcut averi și boierii, dar, ca întotdeauna, țărani au rămas în afara cercului miraculos al profitului. Pentru a-și ameliora soarta, ei au încercat să-și ducă vitele dincolo de Carpați, ca să le vîndă în Imperiul Austro-Ungar la prețurile ridicate din timp de război, dar au fost repede opriți de guvern. Raționalizarea cărnii a fost legiferată și carnea se putea vinde în piețe și restaurante doar de patru ori pe săptămînă.

Măsura reducea programul normal al nestăvilitei pofte de distracții a diplomaților. Unul cîte unul, reprezentanții străini s-au

237

retras din viața socială, fiecare naționalitate fixîndu-și propria și bizar de adecvata sa reședință în oraș. Germanii au luat Athenae Palace, marele hotel din București după modelul hotelului Ritz din Paris—un loc ce oferea, după spusele unui diplomat, „suficient de mult aur și email ca să constituie un decor potrivit pentru un ofițer prusac”. Francezii s-au adunat în „atmosfera ușor boemă” de la Cafe Moderne, iar englezii au preferat Capsa, un restaurant cunoscut în zilele de dinaintea războiului pentru minunata bucătărie, prețurile exorbitante și clientela de filfizoni români.

În timpul perioadei de neutralitate, Bucureștiul nu semăna cu nimic altceva decît cu un uriaș bazar oriental patronat de indiferent cine din Europa Răsăriteană sau de Vest care avea ceva de vînzare. Bursa neagră locală făcea în mod egal comerț cu articole de larg consum și loialități și era frecventată cu același entuziasm atît de reprezentanții Antantei, cît și ai Puterilor Centrale.

Pentru cei ce așteptau să intre în război de partea cîștigătoare, o importanță majoră o avea rezultatul atacului britanic asupra Dardanelor. Dacă reușea, controlul britanic asupra strîmtorilor ar fi rezolvat problema aprovizionării Antantei în Balcani. Lansată în februarie 1915, ofensiva a eșuat; Anglia a fost nevoită să se retragă în mai și din nou la sfîrșitul anului. Acesta a fost un factor care a descurajat Bulgaria de a se alătura Antantei. Alt factor era problema banilor. Cînd Anglia, Franța și Statele Unite au refuzat, cu toatele, să acorde Bulgariei împrumuturile pe care aceasta le cerea, ea a început să se îndrepte spre Puterile Centrale, în iunie 1915, bulgarii s-au îndreptat spre Germania pentru finanțare. Patru luni mai tîrziu, pe 14 octombrie 1915, Bulgaria s-a alăturat Puterilor Centrale, declarînd război Serbiei. Atacată de forțele combinate ale Austro-Ungariei, Germaniei și Bulgariei, Serbia a fost înființată.

Cu Bulgaria îndepărtată și Regele Constantin al Greciei înclinînd spre Germania, România s-a pomenit izolată de vecinii ei în ultimul an al neutralității sale. Încurajate de victoriile lor în Balcani, Puterile Centrale au tratat familia regală și guvernul român cu tot mai mare dispreț. Fratele mai mare al Regelui Ferdinand, Prințul Wilhelm, acum șeful Casei de Hohenzollern-Sigmaringen, i-a scris Regelui o scrisoare „dură” pe tema loialității, în răspunsul

său, Ferdinand a citat în apărarea sa vânzarea către Austria a 50 000 de vagoane pline cu grâu, o tranzacție, spunea el, pentru care insistase personal și care l-a „supraîncântat”. Dar, când România a încheiat o vânzare de cereale similară cu Anglia, germanii i-au spus Regelui Ferdinand că în viitor Berlinul nu va mai/ace tranzacții cu guvernul său.

Într-o ultimă încercare disperată de a câștiga România de partea Puterilor Centrale, miniștrii Germaniei și Austriei au abordat-o pe Regina Măria. Era evident acum pentru ambele părți că Regina îl controla pe Rege. Deși Măria nu făcea nici un secret cu privire la sentimentele sale, fiecare ministru credea că ar putea să o manevreze - unul cu un apel la spiritul ei pragmatic, celălalt, cu o încercare de a-i denigra prietenii.

În timpul audienței sale la Regină, Conte Czermin al Austriei a acuzat-o că tratează neserios soarta țării sale. Își dădea ea oare seama „ce teribilă responsabilitate” își asumase „împingând România de partea Aliaților?” Ca prieten vechi, el i-a oferit „o ultimă șansă” de a-i aduce țara în război de partea învingătorilor. Pledînd, ameninșînd și flătînd-o pe Măria, Czermin, un diplomat abil, „a făcut promisiuni, a fluturat victoria și triumful... a făcut pe consilierul, pe acuzatorul, pe ademenitorul”. Regina însă, fermă în credința ei că „Anglia câștiga întotdeauna ultima luptă”, nu putea fi clintită: „Aș muri de supărare”, i-a spus ea lui Czermin la despărțire, „dacă România ar intra în război împotriva Angliei”.

Herr von dem Busche, ministrul german, a avut și mai puțin succes. Stîngaci în îmbrăcăminte și comportament, *von dem Busche* nu era omul potrivit pentru a fi trimis la Regina Măria. El a tratat-o „mai curînd în stilul unui foarte protector profesor”, punîndu-și mîna în buzunarul redingotei care îi cădea prost și scoțînd un pachet de gloanțe dum-dum: „Ar dori Maiestatea voastră să vadă ce fel de gloanțe folosesc englezii împotriva germanilor?” a întreat el.

Ea s-a ridicat și i-a întors spatele.

În primăvara lui 1916, România veghea nerăbdătoare, în timp ce rușii se grupaseră pentru un atac masiv pe frontul de est. Marea ofensivă a lui Brusilov, programată să se desfășoare în iulie (pentru a coincide cu ofensiva de pe Somme în vest), a

început în Galiția în iunie, ca să îndepărteze trupele austriece de italieni, înaintînd fără suficientă pregătire sau indicii, rușii s-au năpustit asupra armatelor austriece, a patra și a șaptea. La sfîrșitul lui iunie, ei se aflau în apropierea Carpaților; în iulie erau pe culme. Antanta l-a informat pe Brătianu că, pentru a fi de folos Aliaților, ca să răstoarne balanța de forțe în est în timpul bătăliei de pe Somme în vest, România trebuie să intre imediat în război.

Acesta a fost momentul lui Brătianu, criza pe care o așteptase ca să impună Antantei cererile României și să ridice miza teritorială. „Acționînd ca un negustor ambulant dintr-un bazar oriental”, primul-ministru al României a negociat cu o evidentă și iritantă plăcere, făcînd comerț cu viețile soldaților săi precum cu numeroase cupoane de stofă. Cunoscut drept „frumoasa odalisacă”, Brătianu a câștigat concesii nevisate pentru România, dar în același timp și-a pierdut poziția de om de onoare și simpatia pentru România în rîndul viitorilor ei aliați.

Ca preț al aderării României la Antantă, primul ei ministru a insistat ca, atunci cînd va veni vremea negocierilor de pace, România să fie admisă în comunitatea națiunilor aliate pe picior de egalitate cu marile puteri. Rușii au refuzat, citînd faptul că Belgia și Serbia care intraseră în război în 1914, nu au fost considerate puteri primare. Brătianu a contrariat ridicînd problema deosebirii între națiuni ca, de exemplu, Belgia și Serbia, care fuseseră supuse războiului, și Italia care intrase de bunăvoie în Antantă și fusese acceptată ca egală cu majoritatea Aliaților.

În al doilea rînd, premierul român a cerut garantarea necondiționată a celor trei teritorii - Transilvania, Banatul și Bucovina. Rusia, care dorea pentru ea Bucovina, s-a eschivat, iar președintele Franței i-a scris Țarului spunîndu-i că „intervenția imediată a României ne va da posibilitatea să ieșim din impasul militar în avantajul nostru”. Țarul s-a lăsat convins, deși, ceea ce nu știa el, miniștrii și generalii lui aveau alte planuri pentru România.

În august 1916, Brătianu încheia doi ani de tocmeli cu Antanta, iar Regina Măria 1-a informat pe Regele Ferdinand că momentul era propice, în Ungaria, premierul Tisza se plîngea că Transilvania era atît de lipsită de trupe, încît îi invită pe detestații români la o „plimbare militară”; în Austria, Czernin și-a avertizat guvernul că România se va pune în mișcare de îndată ce recolta

240

va fi strînsă. Amîndoi aveau dreptate. Românii s-ar alătura Aliatilor la începutul verii, dar vor rămîne acasă să-și strîngă recolta și să-și continue pregătirile militare, insuficiente pînă în momentul acela.

Pentru prima dată după mulți ani, România regală și diplomatică a rămas în București în vara lui 1916, sufocîndu-se în căldura umedă a capitalei și omorînd țințarii. Regele, chinuit de chemările vechilor loialități față de familia Hohenzollern, suferea de insomnie. „Ceea ce îi trebuia lui”, spunea Regina, „era prezența constantă a cuiva care îi știa necazul și care să nu încerce să-i vorbească despre el, care să fie tot timpul acolo dacă el dorea să discute apropiatele evenimente.” Ca să-l îndepărteze pe Ferdinand de la gîndurile lui, Măria 1-a luat la Copăcenii, o mică fermă ce-i fusese lăsată cu cîțiva ani înainte de un român bogat fără urmași. La Copăcenii, cei doi au plantat flori, pomi și legume și au făcut picnicuri folosindu-se de propriile lor produse. Lui Ferdinand îi plăcea să umble, așa că Măria îl provoca să facă lungi plimbări, pînă pe înserat, în regiune, îl lăsa cît mai puțin posibil singur pe Rege, știind că „nu exista decît o soluție, toate speranțele și dorințele lui nu puteau, nu cutezau să fie împotriva acestora... a merge împotriva țării sale de origine, împotriva fraților săi, a prietenilor săi, împotriva a tot ceea ce iubise și în care crezuse”.

Numită pe drept cel „mai bun aliat” al Aliatilor, Reginei Măria îi era milă de agonia soțului ei, dar aceasta nu o împiedica să-l întoarcă împotriva țării lui natale. „Numai eu și încă cineva” spunea ea, referindu-se la Barbu Știrbey, „știm prin ce a trecut el [Ferdinand]”. „Slavă Domnului”, scria în jurnalul ei în august 1916, „că a existat un bun prieten care a vegheat împreună cu mine”.

Fără Știrbey, Măria nu ar fi avut forță. Trecuseră nouă ani de cînd îl cunoscuse. Ea parcursese un lung drum de la tînăra femeie de treizeci și unu de ani, care îi cerea voie mamei sale să se distreze, pînă la consoarta de vîrstă mijlocie, dispusă să-și asume responsabilitatea a sute de mii de vieți. Nu numai că Știrbey o iubea pe Măria, dar și credea în ea. Pygmalion politic, el îi recunoscuse inteligența și îi dăduse instrumentele artei guvernării.

241

Spre deosebire de Ducesa de Coburg, care își socotea fiica un pion, Știrbey vedea în Măria o forță politică viabilă.

„Îmi place să fiu Regină”, scria Măria mamei sale în timpul acelei grele veri, „și oamenilor le place să mă știe acolo. Nu o fac cu sîngăcie și simt cum ei contează pe mine... Iartă-mi izbucnirile ocazionale de sinceritate, dar în mijlocul atîtor oameni care se plîng și sînt îndurerăți de soarta lor, poate că te va înviora să ascuți pe cineva mulțumit de soarta lui. Întotdeauna mi-a plăcut să fiu iubită, admirată, apreciată, am fost nefericită cînd nu eram... cred în mine însămi și alții cred în mine, ceea ce este foarte folositor pentru toate părțile. Nu-mi pasă cîtuși de puțin dacă rîzi de mine. Rîd eu singură de mine!”

Regina a încercat să-și pregătească mama și pentru intrarea României în război împotriva mult iubitei Germanii a Ducesei. „Aș avea multe de spus, dar nu pot”, scria ea la sfîrșitul lui august. „Nu vreau decît să vă spun tuturor că vă iubesc și că mă gîndesc la voi și vă duc dorul, indiferent ce se va întîmpla, și că inima mea nu se poate schimba.”

La 17 august 1916, România a semnat un tratat de alianță cu Antanta. Prin aceasta, Măria se obliga să declare război Austro-Ungariei, cu întreaga sa forță disponibilă, nu mai tîrziu de 28 august. Prețul său: întreaga Transilvanie, Bucovina pînă la Prut, Banatul și alte teritorii pentru care, așa cum remarcă Seton-Watson, „nu exista nici un fel de justificare etnografică sau strategică”. Alianții erau însă pregătiți să ofere orice teritoriu care aparținea altcuiva. Ei au

promis, de asemenea, să admită România ca egal la orice conferință de pace viitoare; pe la spatele lui Brătianu, Sturmer (pentru Rusia) și Briand (pentru Franța) au căzut de acord între ei să ocolească România când va veni vremea negocierilor de pace.

Din punct de vedere militar, s-a convenit ca intrarea României în război să fie precedată de o săptămână de ofensivă franceză la Salonic, pentru ca în acest fel Aliații să-i poată ține pe bulgari ocupați pe partea lor de Dunăre. De asemenea, Rusia a fost de acord să trimită o divizie de cavalerie și două de infanterie în Dobrogea, să lupte împotriva Bulgariei, în timp ce își continua

242

ofensiva de-a lungul „întregului front austriac”, cu atenție specială în ce privește Bucovina. Ca o măsură în plus, România urma să fie aprovizionată „fără întrerupere cu cel puțin 300 tone pe zi material de război”.

Regina Măria aranjase cu Barbu Știrbey să o informeze când tratatul cu Antanta este semnat. Tîrziu, în seara de 17 august 1916, Prințul a telefonat un mesaj codificat la Sinaia, unde se afla Măria. Mesajul a fost predat Reginei de către micuța, rotofeia și vesela doamnă de onoare Simky Lahovary, care nu avea nici cea mai mică idee despre ceea ce transmitea. Când Simky i-a dat nota, Măria se și retrăsese la culcare. „Am spus doar «Mulțumesc», ca și cum fusese un simplu mesaj. Stăteam acolo în pat singură și știam, știam că era război - război! Că la zece zile după semnare vom intra în marea luptă în care aveam să trăim sau să murim!... A doua zi m-am trezit cu secretul meu apăsător și întreaga lume părea schimbată”.

Capitolul 14

Nu este nici o țară mai dragă copiilor ei ca România. Ei o iubesc pentru că este încântătoare, veselă, maternă și fecundă. Dar o iubesc mai puțin pentru ceea ce le dă ea lor decît pentru ceea ce îi costă ea.

CONTELE CHARLES DE SAINT-AULAIRE

Pentru aniversarea celei de-a cincizeci și cincea zi a nașterii Regelui, care cădea pe 24 august 1916, Ferdinand și Măria i-au primit pe miniștrii guvernului lor în marele salon auriu de la Palatul Cotroceni. Ziua era caldă și umedă. Măria a micșorat luminile ca să camufleze paloarea lui Nando și vizibila lui tulburare. Ea stătea în picioare lîngă el pentru a-l susține, în timp ce primul-ministru Brătianu, accentuînd cu grijă încrederea pe care o avea România în Regele ei, prezenta felicitările guvernului. Deși „fiecare frază era plină de semnificație”, nu s-a spus nimic anume. Războiul nu va fi declarat oficial decît după trei zile.

27 august a fost ziua stabilită pentru ședința Consiliului de Coroană. Conștient de importanța deliberărilor, publicul se învîrtea pe străzile fumegînde ale capitalei, uitîndu-se atent și neliniștit în interiorul limuzinelor negre care duceau membrii guvernului la intrarea Palatului Cotroceni. În timpul ședinței, Regina Măria a stat sus, „știind că dedesubt Nando se afla în fața tuturor miniștrilor și politicienilor săi și apăra o cauză care era împotriva instinctului său”. Ea a așteptat trei ore.

În sala de Consiliu s-a adunat aproape același grup care se întîlnise cu doi ani în urmă cu Regele Carol: premierul Brătianu și

244

liberalii, aflați la putere, Alexandru Marghiloman, elegantul, îndatoritorul lider al Partidului Conservator, ale cărui studii economice îl făcuseră să-i favorizeze pe germani, Petre Carp, ferocele germanofil, Take Ionescu și Nicolae Filipescu, reprezentmd pro-Antanta, și Partidul de Acțiune Națională pro-război. La orele 10 a.m., Regele a intrat în sală să-și primească miniștrii. După un moment de tăcere, Ferdinand a vorbit.

Chipul său, potrivit unei relatări, era alb, „răvășit de o luptă interioară... vocea sa întretăiată de suspine, mîinile tremurînde”. Doar cu o lună în urmă, Regele îi scrisese fratelui său Wilhelm ca să-l

avertizeze că el nu mai poate „gîndi și acționa ca german, ci trebuie să gîndească și să acționeze ca român”. El s-a adresat Consiliului spunînd că victoria Puterilor Centrale părea acum imposibilă, că, după o matură gîndire și o luptă lăuntrică - pe care domnii de față le vor înțelege, desigur -, acceptase necesitatea de a intra în război de partea Antantei. „Deși sînt un membru al familiei de Hohenzollern, sînt mai înainte de toate Regele României și ca atare trebuie să fac ceea ce supușii mei doresc să fac...”, a anunțat el, adăugînd „Fie ca România să-și învingă dușmanii, așa cum m-am învins eu pe mine însumi”.

Declarația Regelui i-a derutat pe miniștrii progermani. Marghiloman, sceptic cu privire la șansele Aliatilor, a spus că el nu putea sprijini cu conștiința curată această declarație de război, dar că își va modela obiecțiile astfel încît să nu se îndepărteze de guvernul său. „Dacă lucrurile merg prost”, anunța el într-un moment de previziune tragică, „voi fi acolo să ajut.” Petre Carp l-a atacat pe Rege. „Nu este posibil, Sire, să-i înfrîngem pe Hohenzollerni”, a spus el. „Pardon, dragă domnule Carp, greșești”, a răspuns Ferdinand., Jbcmam am biruit unul - pe mine însumi!”

Regina Măria aștepta afară cînd bărbatul ei a ieșit din sala de Consiliu. „Domnilor”, a spus ea, luîndu-i mîna în fața miniștrilor lui, „nici unul dintre dumneavoastră nu-și dă afit de bine seama ca mine cît îl costă pe el aceasta. Sînt mîndră de el. Și România ar trebui să fie”.

Decizia lui Ferdinand era, potrivit numărului din octombrie al lui *Current History*, revista lunară a lui *New York Times*, „principalul eveniment militar” din august 1916. Intrînd în război

245

de partea Antantei, românii au adus cu ei mai mult decît armata lor. În fapt, ei „avizau lumea neutră că cea mai formidabilă națiune neangajată din Europa, după doi ani de tatonare, este sigură că este pierdută cauza Puterilor Centrale”.

România a declarat război Imperiului Austro-Ungar la orele 5 p.m., în seara ședinței Consiliului de Coroană. Șase ore mai tîrziu, declarația de război a fost înmînată Ministerului Afacerilor Străine austriac, la Viena; în același timp, trupele române au trecut frontiera în Transilvania pentru a-și elibera frații.

Opinia publică a reacționat cu bucurie la știrile de seară. „Este perfect”, anunța una din Prințesele Cantacuzino, venind să-și viziteze un prieten în drumul ei spre casă de la cursele de cai de duminică, „întrăm - și de partea care trebuie!” în decurs de cîteva ore de la declarație, grupuri de studenți s-au adunat să defileze în fața Palatului Cotroceni, cîntînd cîntece patriotice. Mulțimea s-a revărsat de pe trotuare pe străzi, întrerupînd circulația. La miezul nopții, însă, bătaia frenetică a clopotelor bisericilor, semnalînd bombardamentul dușman, apus capăt bucuriei.

Deși România nu a declarat direct război Germaniei, cel mai rapid răspuns la provocarea lansată de ea Imperiului Austro-Ungar a venit de la Berlin. După cîteva ore, avioane germane au început să bombardeze Bucureștiul, zburînd dinspre frontiera bulgară, care era la o distanță de douăzeci și trei de minute. Presa germană a lansat un atac la adresa românilor, numindu-i trădători latini și plîngîndu-se că prin schimbarea poziției lor s-au dovedit a nu fi descendenți ai nobililor soldați ai Romei, ci ai criminalilor deportați în antichitate în avanposturile Imperiului Roman. Imediat Kaiserul a scos numele Regelui Ferdinand din Casa de Hohenzollern. Ferdinand era caracterizat drept un degenerat și comparat, foarte nefavorabil, cu progermanul cumnat al Kaiserului, Regele Constantin al Greciei. S-a răspîndit zvonul, adevărat sau fals, că frații Regelui României îmbrăcaseră haine de doliu pe care le etalau ca și cum rudele lor erau moarte. Numai manifestările de entuziasm ale poporului său l-au ajutat pe Regele României să treacă peste primele repercusiuni ale sacrificiului său.

Pe de altă parte, Regina Măria „a îmbrățișat războiul așa cum alții ar putea îmbrățișa religia”, întrucît familia regală nu mai

246

putea fi în siguranță la Palatul Cotroceni, Regina s-a mutat cu cei cinci copii mai mici în casa Prințului Știrbey de la Buftea, iar Prințul și familia lui s-au retras într-o casă mai mică de pe moșie. (Regele Ferdinand îl luase pe Principele Moștenitor Carol cu el la Marele Cartier General al armatei de la Scroviștea, în afara Bucureștiului.) De la Buftea, Regina se deplasa zilnic,

plecînd la orele 8 a.m. să viziteze Cartierul General al Armatei și să facă turul diferitelor spitale din București. A început să-și pregătească propriul spital în Palatul Victoriei al Regelui Carol, ordonînd să fie vărute în alb sălile vechi de banchet și utilîndu-le pe cheltuiala sa.

Primele vești de pe front au fost îmbucurătoare, într-unul din primele comunicate, Regina a primit știrea că vechiul ei prieten Zizi Cantacuzino se distinsese pe cîmpul de luptă. „Eram sigură că va fi așa”, scria ea în jurnal, „el este curajos și hotărît, și oarecum nebun”. Intrucît armata română își începuse marșul peste munți, în Transilvania, în momentul în care Imperiul Austro-Ungar era ocupat cu analizarea declarației ei de război, armata a înaintat bine în Transilvania mai înainte ca inamicul să aibă timp să-și adune forțele.

Chiar cu rezistență minimă, înaintarea armatei române era descumpănitor de înceată. Aceasta, spunea șeful Statului Major Român, era greșeala rușilor, care promisese să împingă ofensiva lor în nord, dar nu reușiseră să „înainteze nici un singur yard”, în sud, situația era și mai rea. Deși francezii căzuseră de acord, în tratatul cu România, să hărțuiască Bulgaria cu o ofensivă de la Salonic, acțiunea promisă nu s-a materializat niciodată, iar flancul sudic al României stătea descoperit și expus Bulgariei, rivalul ei crîncen și acum dușmanul declarat.

La 1 septembrie, la cinci zile după ce România a declarat război Austriei, Bulgaria i-a declarat război României. Cu grosul armatei lor în ofensiva din Transilvania, românii păstraseră doar șase divizii în sud, trei care să păzească Dunărea și trei să apere Dobrogea. La 5 septembrie, feldmareșalul August von Mackensen, generalul german care a înfrînt Serbia, a atacat fortificațiile care apărau Dunărea, la 30 mile de București, într-o singură zi, nemții au decimat cele trei divizii lăsate să protejeze fluviul, în loc să înainteze în Transilvania cu cît mai mulți oameni

247

posibil, România trebuia acum să-și trimită soldații în sud ca să-i asigure apărarea. Rușii, care promisese să trimită 50 000 de oameni în Dobrogea, au trimis numai 20 000.

Îngrijorată cu privire la nereușita Aliatilor de a-și ține promisiunea unei ofensive sudice, Regina Măria a trimis o scrisoare în Anglia vărului George. După politețuri și după ce a reamintit sacrificiul lui Ferdinand și buna-credință a României, ea a dat glas situației grele a țării sale:

... poporul nostru este atît de entuziast în ce privește partea transilvăneană, încît este înclinat să nu ia în seamă marele pericol pe care-l reprezintă bulgarii, care sînt soldați buni și ne urăsc cu o ură de moarte. Sper doar că Rusia își va ține promisiunea și nu ne va înșela: ar fi dezastruos pentru noi, ca și pentru Antantă, dacă bulgarii nu sînt bătuți... vreau să înțelegi că, în această clipă, am în vedere cauza *generală*. Bulgarii trebuie să fie bătuți: aceasta înseamnă căderea »

Constantinopolului, Serbia salvată, armatele Aliatilor pe Dunăre... 1

Această scrisoare nu este altceva decît o scrisoare "confidențială între veri, scrisă prost, scrisă în grabă, pentru că mîinile mele sînt încărcate, și sînt atît de multe de făcut și de văzut, lucruri pe care trebuie să le rezolvi singur. Lasă-mă să-ți spun încă o dată cît sînt de bucuroasă că sîntem împreună în aceste vremuri mari și îngrozitoare și lasă-mă să am sentimentul că ne vom putea îndrepta spre tine în caz de nevoie, intrucît este posibil să avem de înfruntat timpuri foarte grele. Nu mă tem, dar sînt îngrijorată.

Toată dragostea mea lui May.

Afectuoasa ta verișoară, Missy

Răspunsul Regelui George nu a venit mai devreme de o lună după terminarea campaniei. Confirmînd „sacrificiul făcut de Nando”, el oferea niște sfaturi militare specifice, care, deși sensibile, nu aveau în vedere motivul esențial al României de a intra în război. „Te îndemn”, îi scria el Măriei, „să trimiți mai multe

trupe în Dobrogea, făcînd din aceasta primul și cel mai important obiectiv al vostru, iar problema Transilvaniei se poate trata cînd Bulgaria va fi înființată. Sînt din tot sufletul alături de tine", a adăugat el amabil, „în îngrijorarea ta".

O dată cu izbucnirea războiului, Regina Măria și-a schimbat rutina zilnică. Pierzîndu-și răbdarea cu lungile întruniri la care „toți vorbeau deodată", ea pleca repede, „indiferent de reguli și aparențe", nestînjinită de doamnele de onoare și însoțită doar de aghiotantul ei, colonelul Ballif. Se concentra asupra acelor prieteni pe care se putea bizui cu adevărat - Maruka Cantacuzino, care uitase teama sa de mulțime în fața urgențelor de război; Nadejda Știrbey, ale cărei migrene cronice dispăruseră de cînd intrase în activitatea de război, și Barbu Știrbey, care fusese numit aghiotant pe lîngă Rege și a cărui prezență la Cartierul General al Armatei îi dădea siguranță Reginei.

Spre a obține fonduri pentru activitatea Crucii Roșii Britanice din România, Regina a scris prima sa carte care a fost publicată în Anglia. O mică colecție de schițe cu privire la viața de la țară din România, intitulată *Țara mea*. Bizarrele portrete de țigani și țărani ale Măriei sînt sentimentale pînă la extrem și frazele ei întortocheate amintesc de Carmen Sylva în stilul ei cel mai înflorat; cartea a adus însă bani și ajutor pentru armată.

Regina își dedica o mare parte a zilei vizitîndu-i pe soldații spitalizați. Spitalele din jurul Bucureștiului erau o primă țintă a aviației germane, care le bombarda atît de continuu, încît românii au fost nevoiți să instaleze alături lagărele de prizonieri de război, unde i-au transferat pe prizonierii germani. Această informație, retransmisă la Berlin de rețeaua de spionaj, a convins în cele din urmă bombardierele să se îndrepte spre alte obiective.

Urmînd modelul folosit în războaiele balcanice, Măria nu îngrijea ea însăși bolnavii, dar împărțea hrană, dulciuri, țigări și cuvinte de îmbărbătare soldaților spitalizați. Regina purta o uniformă de Cruce Roșie în care se fotografiase ca să trimită fotografia supușilor săi. Principele Nicolae își însoțea adesea mama în vizitele ei, iar „grasele ei fiice", așa cum le numea ea pe Elisabeta în vîrstă de douăzeci și doi de ani și Marioara de șaisprezece ani, duceau tăvile cu masa de prînz și de seară și vorbeau cu soldații.

Soldații români, majoritatea țărani, credeau că poartă un

„război sfînt", dus ca să-i elibereze pe frații lor din Transilvania, întrebă dacă suferă de pe urma rănilor sale, soldatul român răspundea invariabil: „Ce importanță are suferința mea dacă veți deveni împărăteasa tuturor românilor?" La ieșirea din spitale era înconjurată de soțiile lor, care manifestau același sentiment. Venerată de mase, Regina și-a asumat personal rolul ei simbolic. „De ce trebuie ei să sufere, să-și dea viețile, ca eu să domnesc peste mulți, printre care, dacă cu adevărat va fi o zi a victoriei, aceste simple creaturi probabil că nu vor mai exista... Ei toți privesc la mine cînd intru într-o încăpere ca și cum toți ochii lor pun stăpînire pe mine; o stranie povară de suportat, privirea atîtor ochi - n-am știut niciodată că va fi atît de greu."

Munca de spital și scrisul consumau numai o parte din vitalitatea Măriei, care părea nepuizabilă. Ea era dezolată că nu trăia în vremurile „eroice" ale Ioanei d'Arc. „Sînt disperată că nu pot ajuta" spunea ea; „Consider că ar trebui să fac ceva, ceva folositor, ceva energic. Dar cum poate o femeie să facă asta într-un război modern?... Știu doar că dacă aș fi la conducere n-aș sta să mă lamentez; aș vrea să fiu pretutindeni, în același timp, și să văd totul cu propriii mei ochi".

Vizitele la Cartierul General al Armatei nu-i ameliorau dispoziția. Ea intuia pe drept că „micile vicii" ale României din timp de pace împiedicaseră efortul de război. Obişnuiri cu sistemul distribuirii posturilor, politicienii și generalii au continuat să facă numirile pe protecții mai curînd decît pe competență. Brătianu, spunea Regina, „nu are nici un fel de spirit militar. El este un om de stratagemă, nu un om de acțiune". „Socotesc că el este un politician foarte inteligent și cred că este un bun patriot, dar nu este un soldat... războiul este un lucru mult prea serios ca să-l împărți cu favoriții!"

Măria era iritată de slăbiciunea Regelui. „Oh! el ar putea învinge dificultățile dacă ar avea curajul... Simt că ar trebui să ajut și totuși cum să o fac? Cum să pot eu ca femeie să vin și să spun... Generalii tăi sînt incapabili și mai curînd ar lua-o la goană decît să salveze țara!"

Ferdinand, spunea ea, ar trebui să seducă în liniile frontului să vadă singur cum stau lucrurile sau să-l trimită pe Principele Moștenitor. „Lumea începe să se întrebe de ce nici unul dintre ei nu a fost văzut pînă acum în mijlocul trupelor- și nu e de mirare”, spunea frustrata Regină la sfîrșitul lui septembrie.

250

Dacă pasivitatea Regelui sau incompetența generalilor lui constituiau problemele majore ale României, pe Măria se putea conta. Eforturile militare ale țării erau însă dinainte condamnate.

În primul rînd, România așteptase prea mult ca să intre în război. Cînd armata română a intrat în Transilvania, marea ofensivă a lui Brusilov se împotmolise; rușii au oprit înaintarea tocmai cînd românii contau cel mai mult pe ei ca să țină inamicul ocupat în nord. Pe frontul de sud, ajutorul care era așteptat de la Salonic a venit tîrziu și redus, „fără tragere de inimă și de mîntuială” și, după spusele istoricului britanic Seton-Watson, „nu a meritat niciodată numele unei reale ofensive”.

În al doilea rînd, chiar cînd România s-a alăturat în final Antantei, ea nu a fost pregătită de război cum ar fi trebuit, începînd din vara anului 1914, ea nu avusese decît doi ani ca să-și sporească forțele armate de la 180 000 de oameni la 820 000, dintre care 560 000 trebuia să fie gata de luptă. Insuficiența efectivelor sale era agravată de lipsa lor de echipament. Potrivit ambasadorului american de la București, „Marea majoritate a armatei române era constituită din soldați neexperimentați, care în bună măsură nu aveau cadre ofițerești corespunzătoare. Mulți generali pe care-i cunoșteam personal nu erau oameni capabili, iar unii dintre ei erau chiar puternici simpatizanți ai germanilor... Armata română nu avea artilerie... Era, de asemenea, o mare lipsă de grenade de mînă”.

În plus, românii au intrat în război într-o jalnică situație diplomatică. Franța și Rusia avuseseră un îndelung dezacord cu privire la România. Francezii o doreau în război ca o contrapondere față de Rusia, în care nu aveau încredere. Rușii se temeau că trupele prost instruite ale românilor s-ar fi putut dovedi o piedică și considerau ca excesive revendicările teritoriale ale României, mai ales cînd acestea veneau în conflict cu ale lor. Un element major în acest haos l-a constituit nefericita schimbare a miniștrilor de Externe de la St. Petersburg. Sazonov, un om devotat celor mai bune interese ale țării sale, a negociat intrarea României în război. Chiar înainte ca tratatul să fie semnat, Sazonov a fost înlăturat de împărăteasa Alexandra și Rasputin, pe care l-au înlocuit cu un servil provincial, Boris Sturmer.

Au fost mulți oameni, nu toți români, care l-au acuzat pe

251

Sturmer de trădare față de România. Șeful Marelui Stat Major Român s-a plîns că Rusia a forțat România să intre în război în cel mai nefavorabil moment posibil „din cauza planului necinstit al partidului germanofil din Petrograd de a sacrifica România”. Faptul că a existat o astfel de schemă este confirmat de ministrul francez în România, contele de Saint-Aulaire. În memoriile sale, Saint-Aulaire a spus că, deși Țarul însuși nu știa despre aceasta, miniștrii și generalii săi conduși de Sturmer concepuseră un plan de pace separată cu nemții și hotărîseră cum să-și împartă România: Muntenia să treacă la Germania, Moldova la Rusia, împreună cu mulți alții, ministrul francez a atestat faptul că munițiile și disperat de necesarele provizii trimise din Franța României via Rusia - singurul drum deschis între România și Vest - au fost intenționat reținute de ruși, doritori să saboteze efortul de război al românilor. Într-un cuvînt, se poate spune că venirea lui Sturmer la putere a subminat capacitatea Rusiei de a întreprinde ofensiva promisă pe cîmpul de luptă.

La începutul războiului, Regina Măria l-a cunoscut pe Stanley Washburn, un corespondent de război american de la *London Times*, care scria reportaje de pe frontul din Transilvania. Washburn, care „urmărise toate retragerile rusești”, îi mărturisea ambasadorului american că „sărmana Românie este pierdută”. Reginei Măria el i-a accentuat gravitatea situației militare a României și a îndemnat-o să apeleze personal la Țar pentru ajutorul militar promis. La 24 septembrie 1916, la mai puțin de o lună de la intrarea României în război, Măria i-a scris vărului Nicky, singurul conducător aliat cu care mai putea avea contact direct, cerîndu-i ajutor:

Dragul meu Nicky,

Dacă îți scriu astăzi, o fac nu ca verișoară, ci ca Regina unei țări pe care o iubesc foarte mult. Noi am intrat cu mult curaj în acest război, știind bine ce facem și că resursele noastre nu depășesc o anumită limită. Aliații noștri ne-au asigurat, din toate părțile, că atunci când vom intra, se vor face imediat eforturi atât de mari pe toate fronturile, încât noi nu ne vom pomeni luptând împotriva unor armate care să depășească posibilitățile noastre. Acum noi ne dăm seama

252

că ne aflăm în fața unui pericol groaznic și imediat și că dacă nu sîntem *neîntîrziat* ajutați poate fi prea tîrziu... nu este o chestiune de săptămîni, ci de zile... dacă nu vrem să fim distruși, trebuie să fim ajutați și doar tu singur ne poți ajuta, și trebuie să ne ajuți, Nicky!

A ta iubitoare verișoară, Missy

Dar Țarul Nicolae al II-lea, luptînd să-și păstreze propriul imperiu care se fărîmița, în confruntarea cu miniștrii săi trădători, cu trupele sale descurajate și cu o populație nemulțumită, nu era în stare să ajute pe cineva.

Întrucît inamicul se strîngea ca o menghină în jurul României, decepția Măriei în legătură cu Regele a sporit. „Dacă măcar ar putea fi cu adevărat stăpîn, țara noastră are atât de multă nevoie acum! Oh! de ce nu sînt eu Rege! M-aș duce peste tot, aș vedea totul și aș vorbi tuturor trupelor... ele m-ar adora... aș fi printre ei o realitate, nu un nume!”

Dacă pasivitatea Regelui o obosea pe Măria, tăria calmă a Prințului Știrbey o susținea. Ea se bizaia pe capacitatea lui Știrbey de a defini și a face față problemelor cu care se confruntau Ferdinand și Cartierul General al Armatei. Știrbey, spunea Regina, „are timp pentru toate, se ocupă de toate fără agitație... Dacă Nando ar fi lăsat de capul lui, nu s-ar face nimic”. La sfîrșitul zilelor lungi, Știrbey se întorcea la Buftea să ia ceaiul cu Regina și să-i asculte răbdător ideile.

Un alt membru al cercului intim al Măriei era colonelul Ballif, aghiotantul ei. Înalt, cu părul blond încăruntit și mustață „pe oală”, Ballif era încăpățînat și sever; nu era un om „de conversație amabilă sau discuție mai delicată”, ci o persoană pe care se putea conta. „El nu discută ordinele mele, dar nici unul, nici chiar cel mai neînsemnat, nu este vreodată uitat. El nu recunoaște alt stăpîn în afara mea. Îmi place acest sentiment de devotament de cîine credincios care nu cere nimic, absolut nimic în schimb și care nu va accepta nici mulțumiri și nici bani.” Ballif i-a dat Reginei „solide sfaturi militare, uneori grele și îngrozitoare, dar întotdeauna foarte

253

potrivite”. Cînd ea l-a trimis să vorbească cu Regele, Ferdinand, obișnuit cu eschivările Statului său Major, s.-a „supărat foc”. Totuși, a spus Regina, soțul ei „trebuie să asculte! Țara trebuie salvată!”

Șansa era mică în acest sens, întrucît nemții răspunseseră chemării în ajutor, în nord, a premierului ungar Tisza. La începutul lui octombrie ei l-au trimis pe fostul ministru de Război, generalul Erich von Falkenhayn, cu peste 900 000 soldați, incluzînd corpul alpin bavarez, experți în războiul montan, împreună cu mari cantități de muniții, ca să-i salveze pe unguri. Nevoită să înceteze campania din Transilvania ca să trimită trupe în sud, armata română a fost respinsă încetul cu încetul de pe fiecare parte de teritoriu cucerit doar cu cîteva săptămîni înainte. La 9 octombrie, orașul transilvănean Brașov, la mai puțin de 30 de mile de Sinaia, a fost capturat. Soldații români înființi au început retragerea, luptîndu-se să ajungă acasă prin trecătorile munților, împrăștiindu-se pe plaiurile muntenesti, urmați de mii de refugiați transilvăneni, desculți și fără adăpost, care fugiseră de represiunile maghiare.

Cu o mare parte a Dobrogei deja în mîinile nemților, feldmareșalul Mackensen și-a propus acum să cucerească marele pod Carol de la Cernavodă, unicul pod pe cursul inferior al

Dunării, cu o lungime de 600 mile. Dincolo de pod se afla Constanța, singurul port maritim al României la Marea Neagră și principala ei linie de comunicație cu aliații ruși. La atacul podului de la Cernavodă au colaborat germanii, turcii și bulgarii; apărarea acestuia era ceea ce putea să-i unească pe români, ruși și sârbi. Deși nemții admiteau că „au avut loc lupte crunte și fluctuante, inamicul apărându-se cu mare îndârjire”, ei au raportat cucerirea Constanței la 27 octombrie. Dobrogea, obiect al disputei de ani de zile între Bulgaria și România, era aproape în întregime în mâinile Puterilor Centrale la sfârșitul lui octombrie.

Pentru a opri Germania să mănânce de vie România - și pe Rusia de a-i oferi lingura -, Parisul l-a trimis pe generalul Henri Berthelot drept consilier militar pe lângă armata română. Om de o corpolență impresionantă, Berthelot avea, potrivit ministrului francez Saint-Aulaire, „tot atât de multă delicatețe ca și rotunjime”. Competența lui, dublată de un optimism tenace și cu o „voință

254

calmă, binevoitoare, inflexibilă”, l-au făcut pe generalul francez să câștige afecțiunea Reginei României.

Berthelot a sosit la București la 18 octombrie 1916 cu 1200 ofițeri francezi, dintre care patruzeci și patru erau ofițeri bine instruiți. El nu și-a făcut nici o iluzie în legătură cu cele ce avea de rezolvat. Călătorise în România via Rusia și se oprise pentru o audiență la Țar și pentru unele întâlniri cu Sturmer și conducătorii militari ruși. Nicolae al II-lea l-a asigurat pe Berthelot cu toată sinceritatea în privința statomniciei Rusiei față de aliatul ei. „Spune-i Regelui Ferdinand că sînt în spatele lui cu armata mea [...] întreaga mea armată, și că îl voi sprijini pînă la ultimul om și ultima copeică.” Însă limbajul lui Sturmer, ministrul de Externe al Țarului, „sună a trădare și pace separată”. Poziția lui Sturmer a fost întărită de șeful Statului Major Rus. Puțin politicoș în timpul întrevederii, șeful Starului Major i-a arătat lui Berthelot o hartă pe care o tot lovea cu putere pentru a evidenția linia dintre Muntenia, pe care rușii plănuiau să o evacueze, și Moldova pe care el o trata ca o parte a Rusiei și pe care ei aveau de gînd să o apere. Sosirea ulterioară a lui Berthelot în România a determinat trimiterea unei directive secrete trimise de la St. Petersburg către Misiunea rusă de la București: „Nu uitați că scopul nostru fundamental este să facem să nu reușească misiunea franceză”.

În cursul lunii octombrie, Regina României s-a luptat cu o altă tragedie, personală de data asta. Cu cîteva zile înainte de retragerea din Muntenia, Mircea, cel mai mic copil al ei, s-a îmbolnăvit și a fost vîrît în pat. „Nu sînt o mamă exagerată sau panicardă”, scria ea, „dar... mă uit cu neliniște la iubitul meu băiețel, deși la început n-am vrut să cred că este cu adevărat foarte bolnav.” La 23 octombrie, a doua zi după căderea Constanței, doctorii i-au confirmat bănuiala: Mircea avea febră tifoidă.

A doua zi era limpede că va muri. El a încetat să vorbească și să-și manifeste plăcerile și neplăcerile copilărești. 25 octombrie: „Zi de luptă și chin; de trei ori Mircea al meu a fost gata să se piardă... L-am văzut pe generalul Berthelot și am avut cu el o îndelungată și serioasă conversație, fiindcă eu consider că el este omul care trebuie să ajute și să salveze țara noastră... I-am spus

255

că îmi moare copilul, că poate Dumnezeu îmi cere acest crud sacrificiu; dar în ciuda acestui lucru îngrozitor, care mă absoarbe acum cu totul, doresc să-i vorbesc de țara mea ca să nu pierd dintr-o dată copilul și țara!... Berthelot începe să înțeleagă că, deși femeie, eu știu ce vorbesc și că mă bizui pe ceva în această țară”.

La 12,30, în noaptea următoare, Măria a fost chemată în camera fiului său. L-a găsit pe Mircea aproape mort, cu pulsul în scădere și doctorii acționînd energic asupra lui cu întăritoare și respirație artificială. Au venit Regele Ferdinand și Principele Carol. După o lungă veghe, Prințul Știrbey a sugerat ca Regina să se culce. „Nu am voința să mă ridic de pe scaun. Simt că trebuie

să continui să stau acolo câtă vreme mai respiră. Doctorii se apleacă asupra lui, îi iau pulsul, spun că este puțin mai slab, că poate rezista... probabil va rezista..."

Dimineață, Mircea mai era în viață și starea lui s-a îmbunătățit ușor în timpul săptămânii. Măria a profitat de ocazie și l-a lăsat pentru o zi ca să-și viziteze regimentul care se îndrepta spre liniile frontului, în altă zi, ea și Știrbey au făcut o lungă plimbare și au adus la înapoiere, în camera copilului, trandafiri și trifoi cu patru foi. Au aprins o „lumânare sfințită” pe care au pus-o lângă el.

Permanentă prezență a lui Știrbey în camera bolnavului părea să indice faptul că el este tatăl lui Mircea. Măria nu a lămurit niciodată paternitatea băiatului, dar a vorbit adesea cu mândrie de ochii lui căprui închis. (Toți ceilalți copii aveau ochii albaștri ca ai ei și ai lui Ferdinand.) Indiferent de adevărata legătură a lui Știrbey cu copilul muribund, el a fost singura persoană către care Măria s-a îndreptat în această perioadă de disperare pentru a-și găsi liniștea. Deși își implorase mama să-i scrie, nu primise nici o veste de la Ducesă de la intrarea României în război. Știrbey a fost cel ce a susținut-o pe Măria în timpul tragediilor naționale și personale pe care le avea de înfruntat.

Duminică, 29 octombrie 1916, „după o noapte îngrozitoare petrecută între îngrijorare și speranță”, Regina a împlinit patruzeci și unu de ani. Dis-de-dimineață l-a găsit pe Mircea pe moarte. Doctorii l-au readus din nou la viață. Ea și-a petrecut ziua alergând între patul copilului și aparițiile publice, „în clipa în care pot scăpa, fug să văd cum se simte... tot timpul țipătul acela îngrozitor, acei

256

teribili ochi fără vedere, dați peste cap, injectați... trebuia să mă duc să fiu «felicitată» de miniștri... camera este plină de flori, flori frumoase, dar unicul meu gând era că «poate că ele vor fi puse pe mormântul lui!»" De fiecare dată când se întorcea în camera fiului său, Măria era confruntată cu aceeași scenă: Mircea „aproape pierdut... încă o dată doctorii... îl forțează pe sărmanul micuț suferind să revină la viață!... El nu poate trăi și nu poate muri... nu mai puteam să stau în camera lui să-l aud țipând".

Lupta a mai durat patru zile. Regina le-a cerut doctorilor să bandajeze ochii lui Mircea; nu mai suporta să-i vadă. La 2 noiembrie, copilul a încetat să mai țipe, deși încă mai scrișnea din dinți și clămpănea din maxilare. La amiază, Regina știa că era aproape gata. „Cred că se duce. Doctorii nu spun nimic, dar eu cred că se duce." După-amiază, Măria era singură. Regele a fost informat la Marele Cartier General că „sfrșitul era aproape", în timpul ultimelor ceasuri, Măria și-a implorat familia să o lase singură cu copilul muribund. Prințul Știrbey a vegheat alături de ea. La orele 9,30 în aceeași noapte, cel mai mic copil al Măriei era mort. Știrbey „i-a ridicat căpșorul în timp ce eu i-am pus cruciulița și lanțul pe după gât". Au pus apoi o icoană pe pieptul lui „ca să-l însoțească în mormânt". „Noi l-am luat de la Buftea și Știrbeii au fost niște îngeri de bunățate. Prințul avea un fel de a face lucrurile, fără multe vorbe, doar un ajutor eficient, dar îți dădeai seama că suferă alături de tine. Tăcerea singură mă putea face să suport durerea."

Mircea a fost îngropat în micuța capelă de la Cotoreni, într-un sicriș, pe care mama sa l-a înfășurat într-o bucată de brocart vechi, roșu și auriu. Biserica împodobită cu crizanteme albe și luminată cu lumânări era plină pînă la refuz*. „N-am recunoscut pe nimeni", a spus Regina. „Micul sicriu... a fost coborât sub lespede... Am îngenunchat alături de groapa deschisă. Totul

*în timpul funeraliilor lui Mircea, inamicul avea prilejul să ucidă orice om important din România, dar se spune că însuși Kaișerul a refuzat să bombardeze Cotorenii. Această purtare curtenitoare era proprie practicii regale, în timpul prunului război mondial, membrii familiilor regale obișnuiau să trimită mesaje de condoleanțe rudelor din tabăra dușmană, deși aceste politeturi de familie nu frînau nicicum mersul războiului între ei. În zilele funeraliilor lui Mircea, nemții, care în final descoperiseră unde locuia Regina, au trimis special bombardiere să atace Buftea.

257

era mort în mine și când am ieșit din nou la lumina zilei m-am simțit ca o stafie și toate fețele care se uitau la mine erau fețele unor stafii, întreaga lume era moartă."

Imediat după moartea lui Mircea, Regina a făcut un tur al Moldovei ca să viziteze răniții. Călătorind într-o mașină deschisă, din spital în spital, ea a fost impresionată de soldații ruși pe care i-a văzut încartiruiți la țărani români. La sfârșitul lui octombrie 1916, armata rusă din Moldova număra peste o jumătate de milion de oameni. Cu căciulile lor de astrahan gri și largile lor tunici strânse cu curea, rușii erau într-o condiție bună, bine îmbrăcați, bine echipați și bine organizați. Ei se ocupau cu pregătirea hranei, îngrijirea cailor și curățatul puștilor lor.

Referitor la tratatul care promisese o ofensivă nisă, generalul Berthelot și Marele Stat Major Român au cerut ca acești soldați ruși să fie trimiși să-i schimbe pe românii epuizați și să mențină frontul din Transilvania. Marele Stat Major Rus a refuzat. Bombardat cu telegrame de la Paris și București, prin care i se cereau întăririle făgăduite, șeful Marelui Stat Major Rus i-a telegrafiat șefului Misiunii militare ruse din România: „Nici un om, nici o pușcă!” Aceasta, a spus ministrul francez, era „trădare militară”, conformă cu declarația făcută lui Berthelot cu privire la necesitatea de a abandona Muntenia. El a spus că, totodată, aceasta este o „trădare politică” din partea ministrului de Externe Sturmer, în concordanță cu planul lui secret de semnare a unei păd separate.

În timp ce românii și francezii negociau în disperare cu Rusia, nemții și austriecii au avut timp destul să treacă defileurile dintre Transilvania și România. Pe la mijlocul lui noiembrie, toate trecătorile din Alpii Transilvaniei erau în mâinile nemților și von Falkenhayn a început coborârea în câmpiile Munteniei, la est, spre București. Aceasta a determinat următoarea mișcare din sud, unde Mackensen și trupele sale au trecut Dunărea în apropiere de București. Nemții, austriecii, bulgarii și turcii se îndreptau spre capitală.

Zvonurile de evacuare iminentă nu au făcut-o pe Regină să înceteze vizitele ei zilnice la spitale. „Vești cumplite ajung la noi din toate părțile, zilnic este tot mai rău...”, scria ea, adăugând nu fără mândrie, „Munceam fără răgaz, fără a cunoaște un ceas de

258

odihnă”. Munca aceasta consta din vizitarea a cât mai multor răniți și muribunzi, atât cât era posibil într-o zonă atât de întinsă. Cu toate că veștile atinseseră proporții de criză, Măria nu primise nici un fel de instrucțiuni de la Rege. La 24 noiembrie 1916, se confesa în jurnalul ei că „deși situația este disperată, el nu mi-a trimis niciodată vreun mesaj, nu a luat măsuri pentru evacuarea noastră, nu mi-a comunicat deloc ce să fac. Din fericire”, a adăugat ea, „îi am pe Barbu și Ballif, așa că sînt șanse să nu fiu luată prizonieră”.

În aceeași seară, Prințul Știrbey și colonelul Ballif s-au înapoiat de la Cartierul General să-i spună Măriei că trebuie să părăsească a doua zi Bucureștiul și să plece la Iași, capitala Moldovei. Ei au expus un plan de evacuare. Regina nu trebuia să spună nimănui nimic, ci să se ducă în oraș în dimineața următoare, devreme, lăsîndu-l pe Ballif să-i împacheteze casa. Dispoziția Măriei nu a fost revocată de scrisoarea venită de la Carol. Principele Moștenitor, în vîrstă de douăzeci și trei de ani, îi spunea mamei sale că Marele Cartier General nu-i permite să se ducă pe front.

La orele 9, a doua zi dimineața, Măria s-a dus la Marele Cartier General al Armatei, pregătită să se războiască cu Regele. L-a găsit pe Ferdinand surprinzător de calm în fața înfrîngerii. Ea a relatat că i s-a spus să părăsească Bucureștiul. Hotărîse oare Nando unde ar putea ea să-și „odihnească capul său regal” și cele ale copiilor lor? Deși se făcuseră toate planurile necesare pentru mutarea Marelui Cartier General al Armatei, era evident că Regele nu se gîndise ce se va întîmpla cu familia lui. Îngăimînd scuze și ezitînd, Ferdinand a răspuns că el credea că „Știrbey și Ballif aranjaseră” ceva. Regina a răspuns cu un calm de gheață. „L-am rugat să nu facă nici un efort, că eram obișnuită să am singură grijă de mine - la care el a părut ușurat, înțelegînd foarte puțin ceea ce însemnau cu adevărat vorbele mele”.

În perioada aceea, Măria începuse să-și concentreze speranțele dinastice asupra lui Carol, care era infinit mai energic decît tatăl său. Ea l-a atacat pe Rege pe tema Principei Moștenitor, acuzîndu-și bărbatul de „comportament criminal” și că „se joacă cu viitorul fiului său” netrimîndu-l pe front, întorcîndu-se spre Carol, ea l-a sfătuit să acționeze imediat pe cont propriu. „Trebuie să te duci mîine, dacă nu chiar azi!... du-te din trupă în trupă, de la un general la altul, indiferent de vreme,

sau drumuri, sau greutăți, împarte-ți viața cu ei, fii prietenul lor [,] sprijinul lor, lasă-i să aibă sentimentul că ești pretutindeni [,] că nici un efort nu este prea mare [,] nici un sacrificiu prea greu."

Nerăbdarea Reginei a sporit în lunile de frustrare. „Pot face întreaga muncă, pot să mă gîndesc la toate detaliile, dar ordinul trebuie dat de Rege", s-a plîns ea o dată în jurnalul său. Era de competența lui Ferdinand să-l trimită pe moștenitorul dinastiei printre soldații lor. Aceasta era marea ocazie a lui Carol de a cîștiga încrederea armatei. Tatălui său nu trebuia să i se permită să lase ca aceasta să se risipească în inerție prostească. Războiul era aproape terminat: „După cum stau acum lucrurile...", a spus ea bărbatului și fiului ei, „dacă pierdeți timpul, poate că nu veți mai avea o armată la care să vă duceți!"

Înainte de a se întoarce acasă, Regina Măria și-a vizitat spitalul unde soldații erau înnebuniți din cauza panicii. Unii din răniți fuseseră deja evacuați; cei rămași erau îngroziți la gîndul să fie transportați sau, mai rău, să fie lăsați să cadă în mîinile dușmanului. De la spital s-a dus la Palatul Cotroceni, „casa care fusese a mea douăzeci și trei de ani, casa pe care o îmbunătățisem și o decorasem, care fusese frumoasă și iubită. Și totuși totul trebuia să fie făcut cu sînge rece, ca și cum am presupune că nu eram acolo pentru ultima dată". „Cea mai grea despărțire", scria în jurnalul său, „avea să vină. Barbu promisese să vină să fie cu mine... Barbu care, mai mult ca oricine împărtășise cu mine tristețea și durerea și bucuria... despărțirea de sărmanul meu micmormînt."

Ea a cinat cu familia Știrbey în mica lor casă de pe domeniul Buftea. Apoi i-a cerut Prințului Știrbey să o însoțească în camera lui Mircea: „Ne-am dus acolo împreună, doar noi amîndoi, singuri, și am aprins o luminare și am stat în locul în care a fost patul lui -apoi, în tăcere, fără cuvinte, ne-am amintit de zilele de agonie cînd o luptă de altă natură se dăduse și fusese pierdută".

Prințul i-a însoțit pe Regină, copiii ei și pe soția și propria lui familie la trenul de lași. „Ultima persoană căreia i-am spus rămas-bun a fost Prințul Știrbey; el s-a înapoiat la Marele Cartier General să fie împreună cu Regele. Cînd ne-am strîns mîinile, ne-am întrebat cînd și unde ne vom mai întîlni. Nu existau cuvinte cu care să ne exprimăm disperarea."

Capitolul 15

Prietenia Rusiei a adus românilor mai multe nenorociri decît dușmănia tuturor celorlalte popoare la un loc.

UN ISTORIC FRANCEZ

Trenul cu care era evacuată Regina era ticsit cu membri ai familiei regale, doamne de companie și familiile lor, Prințesa Știrbey și fiicele ei, servitorii tuturor și „nesfîrșite, nesfîrșite bagaje... Nu știm unde ne ducem", mărturisea Măria. „Nimic nu este stabilit, niciodată în viața mea nu am pornit în felul acesta în necunoscut."

Îndată ce au ajuns la gara din Iași, aghiotantul Reginei, colonelul Ballif, a plecat să-i caute o locuință. Prințul Știrbey, „prevăzător întotdeauna", închinase o casă în Iași pentru familia sa cu cîteva luni în urmă. Regele aranjase ca el și Principele Moștenitor să locuiască la Cartierul General al Armatei de la Zorleni, lîngă Iași, și a dat dispoziții ca noua lui locuință să fie mobilată cu lucruri de la Sinaia. Au trebuit să treacă două săptămîni pînă cînd Ballif a reușit să găsească o casă corespunzătoare pentru Regină și pentru copiii ei. O dată găsită, aceasta trebuia dotată cu căzi de baie, ciubere și cuptoare.

Pînă atunci însă, Măria a locuit în tren. Izolată complet de București, viața ei se desfășura într-un cerc închis. Nici o știre de la Rege, doar cîte un mesaj ocazional de la Știrbey. Majoritatea eforturilor sale erau îndreptate pentru a combate panica celor din preajmă; o făcea conducîndu-i în lungi plimbări în ritm susținut în regiunile deluroase din jurul gării.

În cele din urmă a primit o știre — căderea Bucureștiului. Se spunea că Regele, Principele Moștenitor și armata română se retrăgeau în Moldova. Peste șase zile, Barbu Știrbey a sosit cu confirmarea înfrîngerii.

Regele a părăsit capitala pe 2 decembrie 1916. A doua zi, Brătianu și celelalte oficialități din guvern au fugit de la București la Iași, lăsându-i pe cetățenii înstăriți (cei care aveau mijloace proprii de transport) să-i urmeze cum puteau mai bine. Cei mai puțin norocoși rămîneau să înfrunte inamicul. Aproximativ treizeci de mii de refugiați se îmbulzeau în gară spermei, în van, că un tren îi va duce spre Moldova și spre siguranță. Se plăteau și șase sute de dolari pentru a închiria un taxi, cu toate că șirul de mașini care se întindea din București spre Moldova era ținta favorită a bombardierelor germane.

Diplomații se plîngeau de „haosul de nedescris” care a urmat după plecarea Regelui. Guvernul român nu făcuse planuri pentru eventualitatea înfrîngerii. „Idea de a fi obligați să evacueze capitala nu le trecuse prin minte”, se plîngea un membru al Legației britanice, silit să ardă documentele guvernului său înainte de a prinde ultimul tren care pleca din București.

Însărcinat de miniștrii Angliei, Rusiei, Italiei și Serbiei cu interesele țărilor lor, ambasadorul american Charles J. Vopicka, cel care preluase deja reprezentarea Germaniei și a Turciei, a rămas să rezolve treburile guvernului român în exil, precum și pe cele ale țării sale. Reprezentant nominal a opt națiuni suverane, Vopicka a remarcat „panica” ce a urmat fugii lui Ferdinand și a miniștrilor săi: „... oamenii erau foarte îngrijorați și se temeau că dușmanul va omorî mulți locuitori și va comite tot felul de crime. Le-am dat asigurări că temerile lor sînt neîntemeiate”.

Ambasadorul se înșela. Sosirea unui emisar al generalului Mackensen, cerînd capitularea Bucureștiului, a marcat începutul unui jaf sistematic, efectuat timp de doi ani de către Puterile Centrale. Pe 6 decembrie 1916, la trei luni și ceva după intrarea României în primul război mondial, germanii ocupaseră capitala.

Împăunîndu-se cu ușurința victoriei și dornic să stoarcă prăzi, inamicul înainta în grabă spre văile nurilor Prahova și Dîmbovița.

•T”

Acolo, la nici o oră de drum de București, se aflau terenurile petrolifere de la Ploiești, bogăția cea mai de preț a României.

Însă germanii ar fi putut să-și dea seama că nici românii și nici aliații lor nu le vor permite accesul facil la cele mai bogate zăcămintele de petrol din Europa. Pentru a zădărnici planurile inamicului, englezii îl trimiseseră la Ploiești, înaintea nemților, pe colonelul Șir John Norton-Griffiths, un M.P.* și inginer renumit. Norton-Griffiths, care ajunsese să fie numit cu respect „omul cu barosul”, conducea o echipă de oameni care scoteau din uz instalațiile petrolifere: sonde, unelte, conducte și pompe. Conductele subterane au fost înfundate cu fier vechi, burghie, chiar noroi și pietre. Cisternele de rezervă, care conțineau tot ce mai rămăsese din bogăția României, au fost aprinse, iar exploziile care au rezultat au aruncat imense bucăți de oțel în flăcări pe o rază de sute de metri. Cel mai mare rezervor de benzină din Europa, care cuprindea 101300 de tone, a fost aprins cu o oră înainte de sosirea inamicului, în locul industriei petrolifere prospere pe care se așteptau să o găsească, germanii au fost întâmpinați de un fenomen pirotehnic care, în final, cînd s-a liniștit, a redus Valea Prahovei la un pămînt sterp, ars și înnegrit sub nori de gaz asfixiant.

Avînd în stăpînire Bucureștiul, inamicul a încercat să compenseze pierderile materiale din alte locuri. Cetățenilor capitalei li s-a ordonat să cedeze două treimi din proviziile lor Cartierului General German. La puțină vreme după aceea, au fost constrînși la o nouă diminuare a propriilor bunuri și să ofere părți substanțiale din ceea ce le rămăsese. Toți soldații

Puterilor Centrale aveau dreptul să trimită acasă pachete cu provizii în greutate de cinci kilograme, golind astfel orașul de ceea ce mai exista.

Membrii aristocrației care rămăseseră în București, majoritatea filogermani, au început să-i frecventeze pe ofițerii ocupației. Printre ei se afla prietena Măriei, Martha Bibescu. Martha îi spusese Reginei că vrea să rămână „pentru a gusta orice experiență de dragul literaturii, chiar și ocupația germană”. Măria nu s-a lăsat prostită. „Sînt sigură că Martha va reuși să se distreze de minune”, nota ea în jurnal, „iar «prietenia» ei cu Prințul

*Membru al Parlamentului sau Poliția Militară, abreviere în Ib. engl. (n.t).

263

Moștenitor (al Germaniei) va fi cu siguranță exploatată în toate privințele”. Fără îndoială că Prințesa Bibescu pedalase pe vechea loialitate față de familia Hohenzollern în eforturile ei de a-l alina pe Regele Ferdinand, cu care se implicase într-o legătură romantică înainte de evacuarea Bucureștiului. „Trebuie să fie foarte mîndră că are un Rege chiar și în vreme de război”, a spus Regina. Măria nu-i purtase niciodată pică lui Ferdinand pentru doamnele sale, dar ajunsese să recunoască cum că vechea ei prietenă era „o aventurieră înăscută.”

În timp ce românii colaboraționiști, precum Prințesa Bibescu, erau lipsiți de unele articole de lux, sărăcimea Bucureștiului fusese lăsată fără un minim necesar de bază pentru a supraviețui iarna -căldură, alimente și mijloacele de a le obține. „Oricine își poate face o imagine de modul în care trăiau și de suferințele oamenilor”, remarca ambasadorul american, „din faptul că nu aveau combustibil să-și prepare mîncarea”. Casele abandonate de proprietarii lor au fost devastate de soldați. Singurele clădiri rămase neatinse erau palatele regale; din respect pentru Regele Carol I, prieten al germanilor, acestea au fost excluse din zonele de acțiune ale spoliatorilor.

Chiar din primele zile ale ocupației s-au primit zeci de plîngeri de jafuri și violuri, dar autoritățile nu ofereau nici o satisfacție. Germanii îi învinuiau pe bulgari, care arătau cu degetul spre austrieci, care-i acuzau pe turci. Soldații vinovați erau imposibil de identificat, deoarece rămîneau în oraș o zi sau două. Iar faptul că poliția germană, care avea misiunea să mențină ordinea, era condusă de același căpitan care devenise cunoscut datorită cruzimii sale neobișnuite în Belgia, nu era de natură să aducă liniștea localnicilor.

Pentru că Bucureștiul se afla în stăpînirea nemților, guvernul român a fost silit să se stabilească temporar la Iași. Așezat la numai zece mile la vest de granița cu Rusia, Iașul era fosta capitală a Moldovei. Un oraș de 70 000 de locuitori care oferea adăpost unui număr de aproximativ 230 000 de refugiați, înainte de sosirea refugiaților, toate clădirile mari fuseseră rechiziționate de ruși pentru spitale și cazărmi. Ofițerii ruși trăiau deosebit de bine: erau

264

îmbrăcați în uniforme călduroase, călăreau cai bine îngrijiți și depozitaseră, în secret, tot combustibilul disponibil. Se gîndiseră chiar să-și aducă propriile vaci.

Ceilalți aliați ai României nu fuseseră la fel de prevăzători. Englezii nu găseau o locuință și după cîteva săptămîni li s-a terminat mîncarea. Ministrul francez, care locuia în casa uneia dintre marile familii princiare din România, a descoperit cu oroare că servitorii lui tăiau copacii din parcul public pentru a-i folosi la încălzire. Cînd a mărturisit acest lucru primarului orașului Iași, acesta nu a fost cîtuși de puțin tulburat. „Nu sînteți primul care taie arborii din grădinile publice”, i-a spus primarul. „Membrii propriului nostru guvern au făcut-o înaintea dumneavoastră.”

Fîind singura membră a familiei regale ușor accesibilă supușilor ei, Regina Măria a avut o perioadă grea în primele zile ale șederii la Iași. „Toți veneau la mine, și ieșenii și străinii, și toți aveau un motiv de care să se plîngă sau pentru care să protesteze... tot ce puteam face era să nu-mi pierd capul... și eu însămi eram o refugiată fără locuință proprie, cu majoritatea posesiunilor mele materiale lăsate la Cotroceni, iar ceea ce aveam cu mine era încă împachetat în

cufere mari în tren... Eu, Regina, nu aveam unde să mă duc, deci cum puteam eu da ajutor?"

Jurnalul Măriei, de obicei un exemplu de optimism, plin de spirit chiar și în condiții de stres, cuprinde în acest stadiu al războiului o serie de lamentații care culminează cu o invocatie către Dumnezeu, intitulată „Rugăciunea unei regine”. Mândră de retorica ei, Regina a inclus întreaga rugăciune în autobiografiile ei. Este interesantă de citit astăzi nu pentru valoarea ei morală sau literară pe care o presupunea Regina, ci pentru ce ne spune despre Regina României și neamurile ei de regi din Europa -acei oameni care credeau sincer că Atotputernicul a întins mîna din ceruri pentru a-i instala personal pe tronurile lor și, dacă este implorat cum trebuie, poate să-i mențină în acel loc: „... Tu ai făcut să-mi strălucească chipul în fata celor umili din această lume, Tu ai pus purpură pe umerii mei și coroana pe fruntea mea, și Tu mi-ai poruncit să le port ca și cum nu ar fi o povară... La Tine vin, să te implor, Dumnezeu atotputernic! Dă-mi puterea să înfrunt soarta, să înving orice teamă, să dau piept cu orice furtună... Și

265

dacă cineva își amintește de mine pe pămînt, fie ca el să mă vadă cu zîmbetul pe buze, cu mîna întinzîndu-i un dar și cu ochii luminați de credința care mută și munții din loc”.

Din fericire pentru România, această grijă excesivă pentru imaginea ei ca Regină a impulsionat eforturile Măriei în timpul războiului. Dacă stilul Reginei era bombastic și declamator, acțiunile ei în schimb au fost lucide și practice, în ciuda devastării aproape totale a României, Măriei nu i-a trecut nici o clipă prin minte că Antanta nu va triumfa în cele din urmă. În acest scop și-a propus să-l încurajeze personal pe Rege, să mențină guvernul intact și lucid și să cîștige simpatia aliaților României.

Ea a inițiat o campanie pentru a reabilita imaginea Regelui înfrînt, diminuînd puterea lui Brătianu. Primul-ministru trebuia silit să includă în guvernul liberal cîțiva membri ai Partidului Conservator susținători ai Antantei. Regele însuși trebuia să deschidă lucrările Parlamentului. Prințul Știrbey l-a ajutat pe Rege să scrie o scrisoare în acest scop. Cînd Brătianu a primit-o, a venit imediat să o vadă pe Regină. Ei au petrecut împreună „o oră și jumătate extrem de neplăcute”, timp în care Brătianu a informat-o pe Măria că el este „obișnuit cu puterea și intenționează s-o păstreze... îmi dădeam seama foarte clar că venise să mă zdrobească cu superioritatea lui pe mine, femeia, și să mă facă să înțeleg că, dacă ar fi să fim adversari, eu voi avea de pierdut”.

Regina nu a abandonat, și Parlamentul în exil, reconvocat la sfîrșitul lunii decembrie, a fost deschis de Rege. Tema cuvîntului său de deschidere, discutată cu atenție, dacă nu chiar dictată de Știrbey și Măria, era necesitatea unui guvern de coaliție și aceea de a se împărți pămînt soldaților țărani. Cu Prințul Știrbey acționînd în culise, s-a ajuns la o soluție de compromis -un Cabinet în care intrau Take Ionescu și încă trei membri ai altor partide politice.

Din arena politică, Măria a trecut la organismul militar. Pentru a contracara corupția Partidului Liberal, ea a încercat să mărească autoritatea armatei și l-a recomandat pe generalul Prezan, un erou al campaniei din Transilvania, în locul șefului de Stat major al lui Brătianu: „După părerea mea, doar o guvernare militară cu adevărat cinstită ar putea pune ordine în administrația noastră

266

ticăloasă”. La mijlocul lunii decembrie, Prezan era noul șef de Stat Major al României.

Iarna 1916-1917 a fost cea mai rece din ultimii cincizeci de ani. În condițiile în care lașul avea o populație de peste trei ori mai mare decît în mod normal, iar oamenii erau la concurență între ei și cu rușii pentru provizii, nu este de mirare că pînă și reprezentanții privilegiați din comunitatea diplomatică se luptau pentru alimente și combustibil. „După cîteva luni”, spunea un membru al Legației britanice, „nu mai existau conserve și oamenii au început să moară de foame ca muștele. Curînd s-au dezlănțuit tifosul, variola și alte epidemii și... peste trei sute de mii de oameni au murit în județ din aceste cauze... Datorită lipsei mijloacelor de transport și stării drumurilor - adînc îngropate sub zăpadă -, combustibilul lemnos s-a epuizat curînd; nu exista nici un pic de cărbune. Apogeul a venit în februarie 1917, cînd temperaturile fiind aproape de zero grade, nu am

avut nici un fel de combustibil și nimic altceva de mâncare decât fasole."

Fasolea era mâncarea principală și în familia regală. Principesa Ileana, care avea opt ani în perioada aceea, a suferit de o lipsă de vitamine pe care nu a înlăturat-o complet niciodată după aceea. Șaizeci de ani mai târziu, încă își amintea că „dorise sincer să poată trăi fără să mănânce, pentru că mâncarea avea un gust atât de neplăcut". Vizitatorii la Cartierul General al Armatei erau dezgustați de masa de prânz, invariabil aceeași: supă cu fărîme de carne de cal și de varză, porumb, o bucătică de pîine neagră și cafea neagră făcută din ghindă uscată.

Doar membrii comunității diplomatice, generalii și familia regală erau norocoși. Căruțe trase de cai treceau regulat pe străzile lașului încărcate cu trupurile bărbaților, femeilor și copiilor care înghețaseră sau muriseră de inaniție afară, pe trotuare, pentru că, potrivit unui raport al Crucii Roșii, „nu aveau unde să moară înăuntru". Printre soldați, rata mortalității era chiar și mai mare. Scoși în convalescență din spitalele supraaglomerate, ei rătăceau pe străzile acoperite cu gheață, „doar umbre de oameni care așteptau alinarea morții".

Cînd Regina Măria a sosit la Iași în luna decembrie, a găsit

267

spitalele organizate în grabă într-o stare de haos, soldații murind nu ca urmare a rănilor, ci din cauza pneumoniei de care se îmbolnăveau în frigul din încăperile neîncălzite. Pentru că nu existau lemne pentru a încălzi apa și a spăla pansamentele, nefericiții erau acoperiți pe jumătate și rănilile le erau bandajate cu rumeguș sau cu o pînză atât de murdară, încît se infectau cu ușurință. Adesea nu aveau nimic de mâncare, iar brutăriile nu aveau combustibil pentru a coace pîinea. La marginea lașului exista lemn, tăiat și gata pentru a fi adus în oraș, dar apatia politică împiedica transportul.

Regina, mînioasă, a convocat un grup de miniștri și pe generalul Prezan care au promis că guvernul și armata vor coopera pentru a grăbi transportul combustibilului dator de viață. Rămînea însă problema igienei publice și a pericolului de boli infecțioase, în special tifosul, care fusese răspîndit de puricii aduși de săpătorii de tranșee mongoli veniți împreună cu armata rusă. Cu o proporție de însănătoșire de 17%, această boală epidemică ce începuse să se răspîndească făcea ca toate celelalte urgențe să devină nesemnificative.

După unele dificultăți cu partidul lui Brătianu, Regina Măria a reușit să obțină numirea unui vechi prieten din timpul războaielor balcanice, dr. Cantacuzino, ca șef al unei organizații sanitare, dar era prea târziu pentru a opri tifosul virulent. Epidemia începuse deja să decimeze rîndurile soldaților, deoarece în spitalele neîncălzite și supraaglomerate răniții erau așezați cîte trei în pat, indiferent de boala pe care o aveau. În februarie, tifosul se dezlănțuise, agravat și de faptul că transporturile de medicamente trimise României de către Franța erau reținute în Rusia, considerate echipament militar. Echipamentele sanitare nu au sosit în Iași pînă cînd trenurile escortate de ofițeri de la Misiunea militară franceză nu au fost trimise în Rusia pentru a le aduce.

După opinia ministrului francez, contele de Saint-Aulaire, lașul era „doar primul cerc al iadului". Pe frontul din Moldova, unul dintre ofițerii Misiunii franceze inspectase un regiment de două mii două sute de soldați români, dintre care o mie opt sute erau bolnavi. Rare erau cazurile cînd acești soldați se însănătoșeau, deoarece alimentele lipseau, iar ei locuiau în barăci de lemn sau în tranșee pline de păduchi.

268

Soldații ruși, care fuseseră imunizați împotriva tifosului, sufereau în special de boli venerice. Ei mărșăluiau prin Moldova constituiți în regimente. Ofițerii, însoțiți de soțiile și iubitele lor îmbrăcate ca infirmiere sau călugărițe, îi urmau în mașini. După mașini veneau camioanele pline cu lăzi de șampanie și alte delicatese, iar pentru șefii de State majore, serviciile de masă proprii.

Conducătorii militari ruși au profitat de înfrîngerea românilor în Muntenia pentru a prelua apărarea Moldovei. În ciuda faptului că deținea efective superioare, au evacuat imediat Dobrogea. „Fără să tragă un singur glonț", spunea plin de amărăciune ministrul francez, „ei au abandonat poziții acoperite de trei linii de tranșee și cincisprezece garduri de sîmă ghimpată". Oferind dușmanului Dobrogea, rușii au cedat și linia Dunării, singura cale de aprovizionare a

României pentru poporul ei înfometat.

La începutul lunii decembrie, Măria a primit prima scrisoare de la Ducesa de Coburg, de la începutul războiului, în toată perioada bolii lui Mircea, la moartea lui și la căderea Bucureștiului, Ducesa a păstrat o tăcere deplină, în ciuda rugămintelor constante ale fiicei sale de a păstra legătura. La o săptămână după sosirea ei la Iași, Regina a primit în cele din urmă o scrisoare - o diatribă crudă, acuzatoare, pe opt pagini, în care Ducesa anunța că se „hotărîse să nu-i scrie” lui Missy în perioada războiului și și-ar fi ținut legămîntul dacă nu ar fi intervenit „durerea teribilă” a morții lui Mircea. „Oh! de ce, de ce ai început acest război?” întreba acuzator Ducesa. „... dintre toate, răul cel mai mare este că ei te acuză *pe tine* în mod special ca fiind elementul principal care a determinat izbucnirea lui!... Cu greu aș fi putut crede vreodată, în zilele tinereții mele, că o fiică a mea se află în fruntea unui astfel de eveniment - cea care a fost draga mea Missy, blondă și liniștită, raza de soare a casei noastre... Dar toată Germania spune că tu, numai tu ai îndemnat la război, din încrederea nebunească și oarbă în Antantă”.

„Cum poate ea crede cu adevărat că eu sînt răspunzătoare pentru acest război?” spunea Regina. „Și ea, o rusoaică, afectată atît de tare că ne-am aliat cu fosta ei patrie!”

Cruzimea mamei sale a fost însă compensată de sosirea surorii sale Ducky. Marea Ducesă Kiril, care aducea provizii și medicamente foarte trebuincioase, a venit cînd Regina era, absolut

269

disperată, cînd nenorocirile ne loveau din toate părțile”. Măria s-a bucurat pe deplin de acest scurt moment de caldă prietenie cu sora ei cea mai iubită.

Sora Reginei a fost întîmpinată și de premierul și ministrul de Externe al României*, Brătianu, care s-a folosit de Marea Ducesă pentru a trimite direct mesaje Țarului. Era evident că întregul viitor al României depindea acum în totalitate de ruși - de acei mujici masivi și viguroși care se topeau la apropierea inamicului. „Toți par să fie de acord că singura noastră speranță rămîne Nicky...”, spunea Măria, „din toate părțile continuu să fiu presată, declarîndu-se că trebuie să mențin relații apropiate, afectuoase cu el.” Măria a trimis-o pe sora ei înapoi în Rusia cu instrucțiuni de la Brătianu și o scrisoare personală importantă adresată Țarului.

Cererile oficiale de cooperare militară trimise de Regina Măria Țarului Rusiei cuprindeau descrieri pline de indignare ale inegalității dintre soldații ei și cei ai lui Nicolae al II-lea. „Rușii tăi, îi spunea lui Nicky, nu luptă, ci ne jefuiesc depozitele de unde ei primesc un kilogram de pîine și șase sute de grame de carne pe zi; soldaților mei, care luptă cît doi, nu li se îngăduie să primească decît trei sute de grame de făină pe zi și trei sute de grame de carne de două ori pe săptămîină.”

Un grup de prieteni apropiați ai Măriei hotărîsc că Regina însăși trebuie să meargă în secret în Rusia pentru a-l ruga pe Țar să-și oblige trupele să nu-și părăsească pozițiile, îmboldiți de știrea că, în mijlocul unui atac crucial recent, rușii se retrăseseră fără să lupte, ei au asaltat-o pe Măria cerîndu-i să se întîlnească cu Nicolae al II-lea în persoană. Cînd, în ziua de Crăciun, rușii au compromis o nouă operațiune militară, Regele, Regina și Prințul Știrbey au trimis după Brătianu și Take Ionescu pentru a discuta planul cu ei. Ionescu s-a declarat în favoarea ideii; Brătianu a vorbit împotriva motivînd că nu este de demnitatea Reginei. Măria a răspuns că „o Regină nu este niciodată umilită, cu excepția cazului cînd *se simte* umilită”. Primul-ministru a consimțit în cele din urmă să trimită o telegramă ca să vadă dacă ar fi acceptată o vizită a Reginei la St. Petersburg.

Dar a doua zi a ajuns la Iași zvonul că la Curtea Rusiei sînt tulburări; Rasputin fusese ucis și familia imperială se revoltase

*E1 preluase ambele funcții în cabinetul din vremea aceea.

270

împotriva împărătesei, „...se întîmplă ceva straniu și îngrozitor”, nota Măria în jurnalul ei, „cu siguranță că va fi un moment dificil pentru sosirea mea”. A stat de vorbă cu ministrul rus care a confirmat știrea morții lui Rasputin, avertizînd-o că, și dacă l-ar convinge pe Țar, „pericolul îl reprezintă împărăteasa, care are un dar minunat de a turna apă rece peste toate planurile entuziaste”. Două zile mai tîrziu, Ducky scria pentru a spune că nu este momentul ca Măria să

plece în Rusia. Atmosfera în familie era „prea încordată”. S-a hotărât ca în locul ei să fie trimiși Brătianu și Principele Moștenitor.

Vizita lor nu a avut succes, în discuțiile anterioare cu Antanta, șiretul premier român avusese întotdeauna ceva de negociat -aderența țării sale la cauza Aliaților; acum era redus la situația de a cere, iar Brătianu manifesta o profundă nemulțumire în rolul celui care imploră. El a încercat să convingă guvernul Țarist, pe cale de a se fărâmița, să-și reia ofensiva; s-a folosit de o Conferință interaliată care se deschisese în februarie la St. Petersburg pentru a încerca să inspire simpatie față de conaționalii săi și pentru a-și întări prestigiul știrbit în țară. Rușii erau ostili până la refuz, iar delegații la conferință erau prea preocupați de criza apocaliptică din Rusia, care îi îngrijora, pentru a acorda atenție pledoariilor lui Brătianu

Indiferenți față de soarta României, dar conștienți că pierderea Moldovei ar pune în pericol Rusia însăși, ofițerii de la Marele Stat Major Rus au emis în cele din urmă ordinul de a trimite trupe pentru a menține linia Șiretului -un front de 500 de kilometri care se întindea ca un arc de la vărsarea Șiretului în Dunăre, la sud, și apoi spre nord-vest prin Carpați. Anul Nou 1917 i-a găsit pe români înghesuți în colțul nord-estic al Moldovei, protejați de Dunăre la sud și de piscurile acoperite de zăpadă și mișunînd de lupi ale Carpaților, la vest. În cele din urmă, însă, se trasase o linie și inamicul fusese oprit. România și-a trimis rezervele de aur, arhivele și bijuteriile Coroanei la Moscova pentru a fi păstrate în siguranță. Germanii, după ce îi redusese pe români la incapacitate militară pentru multe luni, erau liberi să-și trimită trupele în altă parte.

Amenințarea luptelor imediate fiind înlăturată, Regina Măria a abordat o problemă personală care o sîcîia de cîtăva vreme. Cu doi ani în urmă, la începutul primului război mondial, Prințul

271

Moștenitor Carol revenise în țară după încheierea instruirii militare la Potsdam. Perioada petrecută în armata germană îi cizelase manierele, dar nu-i temperase opinia exagerată în legătură cu propria persoană. Recent se îndrăgostise de Zizi Lambrino, o tînără din aristocrația română. Această poveste de dragoste, ca și cea dintre tatăl său și Elena Văcărescu, cu un sfert de secol în urmă, nu trebuia să aibă finalitate. Cei care elaboraseră Constituția României, temîndu-se că un clan sau o facțiune din România ar putea obține controlul asupra tronului, au interzis anume căsătoria dintre membrii Casei regale și supușii acesteia, în condițiile în care România se clătina pe muchia înfringerii totale, iar dușmanii dinastiei o învinovăteau pe Regina de origine engleză pentru acest dezastru, era deosebit de important ca întreaga familie regală să se comporte conform legii, în acest scop, Măria I-a trimis pe Carol cu Brătianu la St. Petersburg, unde primul-ministru a trecut în revistă posibilitățile unei căsătorii în Rusia. Acum Regina era confruntată cu problema atitudinii față de Carol la întoarcerea lui.

Ca și alți membri ai clasei privilegiate, Zizi Lambrino și mama ei emigraseră la Iași. Ele locuiau într-o singură cameră, din care Principele Carol o răpea pe iubita lui pentru lungi excursii cu Rolls-Royce-ul său și partide de bridge cu prietenii. Pentru a se vedea mai des cu Carol, Zizi s-a alăturat unui grup de doamne care munciau în palatul provizoriu al Măriei. Fosta sală de bal din noul cămin al Reginei fusese transformată în cameră de lucru, unde femeile din nobile coseau lenjerie și tricotau ciorapi pentru soldați. Zizi lucra de la 5 la 7 după-amiază. La sfîrșitul porției zilnice de muncă, ea se întâlnea cu Principele Carol într-o grădiniță de lîngă intrare.

Măria trebuie să fi fost conștientă de aceste aranjamente, pentru că la mijlocul lunii februarie a cerut permisiunea Regelui de a-l aduce pe Carol să locuiască cu ea, unde putea să-l supravegheze, în loc să rămînă la Cartierul General al Armatei, cu tatăl său neatent. Regina avea mari speranțe pentru fiul ei. Știa că este răsfățat și îngîmfat, dar îi admira simțul practic și perseverența. „Este muncitor și știe să organizeze... El are tenacitatea care i-a lipsit întotdeauna tatălui său și are o părere mult mai bună despre propriile sale posibilități.”

Pentru a profita de aceste calități, Regina a aranjat să-l trimită pe Principele Moștenitor prin Moldova ca „să inspecteze, să

272

cerceteze, să cunoască starea lucrurilor”. S-a asigurat că este „încărcat cu daruri; doream ca fiul

meu să fie mai bine cunoscut și mai iubit". Dar după ce a terminat de îndeplinit însărcinările mamei sale, Carol s-a grăbit să se întoarcă la Zizi. Primăvara, Regina a aflat că Principele Moștenitor este criticat în cercuri largi pentru lipsa de implicare personală în război. Nu a fost surprinsă: „am încercat cu toată puterea să-l determin să-și facă datoria și am primit atât de puțin ajutor", spunea ea. Pentru că Regele nu voia să ia atitudine, Măria l-a trimis pe Prințul Știrbey să stea de vorbă cu Principele Moștenitor. A fost încântată de rezultatele convorbirii lor. „La masă, Carol a anunțat... că va pleca luni la Botoșani (un oraș la nord de Iași). Sper că treptat Carol se va... deprinde să muncească serios și constant."

Ca mulți alții, în timpul iernii Măria s-a îmbolnăvit de gripă și a fost silită să petreacă vreo câteva săptămîni în pat. Prințul Știrbey s-a îmbolnăvit și el. „Sînt foarte tristă că nu pot să-l văd", nota Măria în jurnal, „el este întotdeauna ajutorul și sfătuitoarea mea." Măria conta pe vizitele lui Barbu din fiecare seară- ore liniștite în care discutau noutățile zilei; făceau programul Regelui și își citeau cu glas tare unul altuia la o ceașcă de ceai. Frustrată de influența liniștitoare a lui Știrbey, Măria se găsea antrenată în certuri lungi, „sterile" cu soțul ei. „Cu Nando vorbim și iar vorbim, pînă cînd, în cele din urmă, se enervează pe toți și pe toate și nu ajungem la nici un rezultat!" se plîngea ea în jurnal.

În timpul lungii sale convalescențe, Regina a avut timp să reflecteze la situația din afara lașului, care devenea din ce în ce mai grea. Armata română, obligată să abandoneze sat după sat în retragerea ei, își lăsase în urmă proviziile care fuseseră rapid „devorate" de ruși. „Scoteau întotdeauna bani să plătească", scria Măria, „iar apetitul lor era enorm. Țăranii, care nu-și dădeau seama că în scurtă vreme banii vor fi inutili pentru că nu va mai fi nimic de cumpărat, își vindeau totul fără rezerve!... Ca lăcustele pe vremuri, acești ruși cu mișcări încete, bine hrăniți, tenaci, cu pielea de culoarea pămîntului... care fuseseră întîmpinați ca niște salvatori, se transformaseră într-un mare pericol pe care nimeni nu-l anticipase."

Cît de periculoși aveau să devină acești soldați ruși, nici măcar Regina nu începuse încă să realizeze.

Capitolul 16

O dinastie străină este o plantă delicată.

ION LAHOVARY

În acest stadiu al războiului, slabe șanse ale României de a-și compensa pierderile depindeau în totalitate de cooperarea cu Rusia, singurul ei aliat neînvins din Est. Dar aceasta se întîmpla în 1917, anul revoluției ruse. De la răsturnarea Țarului, în martie, pînă la lovitură de stat bolșevică din noiembrie, prăbușirea vechii orînduiri, care a schimbat cursul istoriei, a zădărnicit speranțele României într-o revanșă militară și aproape a distrus și monarhia din România.

La începutul anului 1917, Țarul era încă la putere, avînd și funcția de comandant suprem la Cartierul General al armatei ruse. Lăsată să se descurce singură în capitală, Țarina a dat Ministerul de Externe pe mîinile lui Boris Sturmer, un favorit al lui Rasputin cunoscut pentru vederile sale progermane, făcînd astfel credibile zvonurile despre trădare la nivelul eșaloanelor superioare ale guvernului și chiar în palat. Moralul soldaților și civililor ruși fusese subminat de pierderile grele suferite pe front și de lipsurile teribile din țară, care puteau fi puse pe seama ineficienței și corupției guvernului Țarist. Nici chiar asasinarea geniului rău al Țarinei, Rasputin, la 30 decembrie 1916, nu fusese suficientă pentru a da satisfacție trupelor descurajate și poporului mînios.

La 8 martie 1917, la Petrograd* au izbucnit greve și revolte.

*La începutul războiului St. Petersburg primise acest nou nume pentru a se șterge orice nuanță de limba germană.

„Azi au avut loc unele tulburări”, comunica ambasadorul englez la Londra, „dar nu este ceva serios.” Ambasadorul englez nu era singurul dintre occidentali care interpreta greșit începutul revoluției. Presupunând că revolta nu era decât un protest la adresa represiunilor țariste și sperînd că un nou guvern la Retrograd va produce un mecanism militar mai eficient, aliații occidentali ai Rusiei au întâmpinat cu bucurie această revoluție, fără să-și dea seama că rușii demonstau de fapt chiar împotriva războiului. Lloyd George a trimis revoluționarilor o telegramă de felicitare. Woodrow Wilson, care era pe punctul de a angaja Statele Unite în conflict, a salutat evenimentele din martie 1917 ca o „știre încurajatoare”. Românii nu împărtășeau însă entuziasmul aliaților lor. „Ce se va întâmpla cu noi dacă lucrurile vor merge prost în Rusia nici măcar nu se poate imagina”, nota Regina Măria. „Ar însemna dezastru total și iremediabil, ar însemna sfîrșitul!”

La 15 martie, Țarul a abdicat în numele său și al fiului său care suferea de hemofilie. Regele și Regina României au trimis o telegramă de compasiune, la care au primit răspuns imediat. „Vă mulțumesc amîndurora din inimă pentru mesajul vostru emoționant...”, scria Țarul detronat. „Fie ca Dumnezeu să vă binecuvînteze pe voi și poporul român și să vă acorde victoria finală și realizarea tuturor aspirațiilor voastre.”

Măria a fost impresionată de răspunsul lui Nicky. „El a pierdut totul... dar într-un ultim mesaj de prietenie ne dorește o soartă mai bună.” Sentimentele ei față de Alexandra nu erau însă mai caritabile decât fuseseră pînă atunci: „Ce moment pentru această femeie care prin fanatismul ei a cauzat această criză; ea, care nu a vrut să asculte de nimeni altcineva decât de Rasputin”.

Pentru că nimeni nu prevedea încă sfîrșitul tragic al Țarinei, trebuie să fi fost o mare ușurare pentru Măria să-și exprime ostilitatea față de verișoara ei, care o făcuse întotdeauna să se simtă inferioară, în plus, Regina României era conștientă că alții făceau comparații și cu siguranță că auzise referirile la Barbu Știrbey ca „Rasputin al României”. Verigile lanțului de comandă din România erau similare cu cele din Rusia de dinainte de revoluție: de la consilierul Reginei, prin Regină la Rege. Diferența era între autorii inițiali. Măria știa că își alesese un mentor mai bun decât verișoara ei. Prințul Știrbey era un aristocrat cu un acut simț de autoconservare, nu un ticălos mistic.

> 275

La 16 martie Guvernul Provizoriu a preluat puterea la Petrograd. La Iași, lecția nu era greu de dedus. Monarhia din România trebuia să inițieze reforme „de sus” pentru ca poporul să nu importe revoluția de dincolo de graniță. La trei săptămîni de la abdicarea Țarului, Măria, Știrbey și Ferdinand au pregătit un discurs pentru a fi rostit de Rege în fața soldaților, în care anunța reforma agrară și reforme politice. Ferdinand a plecat pe front pentru a rosti personal mesajul. Era un mesaj simplu, elocvent și așteptat de ani de zile: „Fii de *țărani*, care cu brațele voastre ați apărut pămîntul pe care v-ați născut, pe care ați trăit, eu, Regele vostru, vă spun că pe lîngă recompensa victoriei care va aduce fiecăruia dintre voi recunoștința națiunii, ați cîștigat dreptul de a fi stăpîni, într-o măsură mai mare, ai acestui pămînt pe care ați luptat. Vi se va da pămînt... și veți lua o mai mare parte la treburile publice”.

De asemenea, Regele a fost „convins” să „acționeze repede” în privința situației evreilor din România. Acești oameni care fuseseră multă vreme supuși unor persecuții intense erau, natural, susținători ai mișcării revoluționare. La scurtă vreme după acest discurs rostit în fața soldaților, Regele a primit o delegație a evreilor, cărora le-a promis că „toți cei care și-au vărsat sîngele pentru țară vor fi tratați ca egal cînd războiul se va încheia”.

Aceste proclamații oportune au contribuit la neutralizarea numeroaselor pericole care amenințau dinastia, planînd ca niște nori asupra României învinse, și i-au neutralizat pe oamenii politici ambițioși, tentați să folosească febra revoluționară pentru a-și spori propria putere. „Prințul Știrbey...”, nota Măria, „a fost cel care l-a încurajat cel mai mult pe Rege să vorbească trupelor... înainte ca alții să poată lua inițiativa din mîinile lui.”

Pentru a combate „jena din ce în ce mai puternică” și a-și face datoria de suveran, Regina și-a intensificat activitatea organizatorică și de încurajare a bolnavilor și răniților. „Cred”, scria ea, „că există puține regine care au văzut asemenea lucruri, care au fost în locuri de o mizerie atît de abjectă și de neimaginat.”

Măria era într-adevăr omniprezentă, așa cum pretindea cu netulburată lipsă de modestie. Ea a

făcut ordine în triajul din gara lașului - niște barăci întunecoase, reci și rău mirositoare unde

276

răniții zăceau pe podele, plini de păduchi, pînă li se găsea loc într-unul din spitalele supraaglomerate. Cînd nu era la triaj, Regina vizita spitalele, îmbrăcată în uniforma albă a maicilor infirmiere, cu crucea albă de email a Măriei la gît, atîrnată pe o panglică portocalie, Regina trecea printre rîndurile de paturi de campanie oprindu-se la fiecare pentru a oferi un pachet de țigări, o carte de rugăciuni sau, cazurilor celor mai grele, o bucată de pîine pe care o tăia ea însăși și o ungea cu gem. Pentru răniții sau muribunzii care doreau o cruce sau o icoană, Măria avea la îndemînă o întregă provizie în imensul buzunar al șorțului ei. Ea însăși a spălat ochii unui soldat al cărui chip fusese „făcut bucățele” și căruia i se lipiseră pleoapele.

Regina a refuzat să poarte mănuși de cauciuc ca infirmierele din spitale pentru cei bolnavi de tifos. Și nici nu a ezitat să întindă mîna celor pe moarte care doreau să-i strîngă mîna sau să i-o sărute. Cînd o doamnă de companie temătoare i-a amintit că doctorii le cereau să poarte mănuși, ea a replicat cu dispreț: „Cum aş putea să le cer să sărute cauciuc!” Seara tîrziu, la întoarcerea acasă, ea intra complet îmbrăcată și cu cizmele de cauciuc într-o căldare cu apă clocotită în care își lăsa hainele pentru a omorî păduchii.

Măria scria articole încurajatoare pentru ziarul cel mai popular în rîndul trupelor și definitivă al doilea volum al unei cărți de călătorie sentimentală prin România, intitulată *Țara pe care o iubesc*, în aprilie a publicat un mesaj în cîteva reviste americane, făcînd apel la înțelegere și ajutor material.

A scrie devenise o preocupare din ce în ce mai interesantă pentru Regină. De cîtva timp publica basme pentru copii. Acum își canalizase talentele în domeniul relațiilor publice și al propagandei. Scria întotdeauna repede și spontan. Deși descrierile înflăcărâte ale calvarului României ar fi avut de profitat la o revedere ulterioară, mai critică, Măria reușea adeseori să prindă detaliul emoționant care dădea viață imaginilor și pregnantă povestirilor sale.

De obicei scria dimineața devreme, deși uneori își relua munca seara, cu cina așteptînd-o pe tavă lîngă pat. La 6 dimineața era deja pe drum, vizitîndu-i pe soldații din oraș și din afara acestuia. Se afla tot timpul în mișcare, mergînd pe front sau călătorind

277

spre orașe ca Bacău, Onești, Roman, petrecînd zile întregi în spitale improvizate, unde tunurile bubuiau la numai cîțiva pași distanță. Avea grijă ca mașina ei să fie încărcată cu provizii pentru a putea oferi ajutor imediat pe drum. Deoarece începuseră să sosească alimente, îmbrăcăminte și medicamente de la Crucea Roșie Aliată, Măriei îi plăcea să le ofere direct, personal, prizonierilor de război pe care îi întâlnea pe drum sau evreilor flămînzi din Iași, precum și propriilor ei soldați. Cînd dezghețul a deschis drumurile, Regină aplecat spre satele de munte cu provizii pentru țărani și soldați care, prin miracol, supraviețuiseră iernii.

Pe măsură ce primăvara și revoluția rusă înaintau, problemele în legătură cu foametea și tifosul au trecut pe planul doi datorită pericolului pe care îl reprezentau soldații ruși încartiruiți în Moldova. Pasivi pe cîmpul de luptă, rușii deveniseră aroganți, nedisciplinați și din ce în ce mai agresivi în zonele demilitarizate. Bande ostile puse pe jaf hoinăreau după voie prin ceea ce rămăsese din România neocupată.

Pentru a sărbători ziua de 1 Mai, soldații ruși au pornit în marș spre închisorile din Iași pentru a-i elibera pe „martirii cauzei poporului”. După ce i-au eliberat pe prizonieri - atît pe deținuți politici, cît și pe criminali -, ei au plecat spre palatul provizoriu pentru a cere răsturnarea dinastiei Hohenzollem. Din fericire pentru Ferdinand și Măria, strigătele lor nu au fost urmate de acțiune, deoarece guvernul în exil votase să nu se opună rezistență nici chiar dacă palatul însuși ar fi atacat.

Cinci zile mai tîrziu s-a descoperit o nouă încercare de a-i detrona pe Rege și Regină. Acțiunea fusese instigată de comitetul muncitorilor din Petrograd, care ordonase extremiștilor din Iași să ia cu asalt palatul și să-i captureze sau să-i ucidă pe suverani și pe copiii lor. Take Ionescu, care acționa ca premier în absența lui Brătianu, a apelat la miniștrii străini care au garantat intervenția

ofițerilor Aliați încartiruiți la Iași. Acești soldați, a căror convingere a fost „întărită cu o anumită generozitate bine direcțională”, i-au dezarmat pe aspiranții la crimă.

La mijlocul lunii mai, Regina, care de la începutul revoluției nu avusese nici o veste de la Ducky, a primit de la ea o scrisoare lungă și tristă. Pornind în fruntea Gărzilor navale spre Palatul

278

Tauride, soțul lui Ducky, Marele Duce Kiril, fusese printre primii care își manifestaseră devotamentul față de noul guvern provizoriu, par curînd a devenit clar că în Rusia nu mai era loc pentru rudele Țarului căzut. Ducky era furioasă și foarte amantă.

Și Măria era conștientă că, o dată cu abdicarea lui Nicolae al II-lea scăzuse și prestigiul ei. „Asta schimbă complet lucrurile pentru Nando și pentru mine, dar mai ales pentru mine... Eu eram cea care putea obține cu ușurință cîte ceva de la Țar. Eu* puteam fi de un real folos țării mele, dar acum s-a terminat.”

La sfîrșitul verii Regina a primit o scrisoare de la mama sa, care auzise că Țarul și familia lui fuseseră „expediați în miez de noapte spre o destinație necunoscută! Fie ca Dumnezeu să se îndure de ei!” scria Ducea de Coburg. De cînd România fusese înfrîntă, Ducea se îmbîlînzise față de fiica sa, asigurînd-o pe „draga Missy” că se gîndea la ea tot timpul. „Dumnezeu să te binecuvînteze și să te apere în încercările tale cumplite”, scria ea, „mă rog pentru tine și te iubesc!” Ducea spunea că admiră „curajul” fiicei sale „de a vizita toate cuiburile de boală și nenorocire”, dar o prevenea să-și țină copiii la distanță sigură de o contaminare posibilă.

Măria a făcut exact contrariul, încurajîndu-i pe copiii ei să împărtășească mizeria poporului și a soldaților. Era deosebit de încîntată de manifestările Marioarei, care avea pe atunci șaptesprezece ani. Fata începuse să lucreze într-un spital în apropierea liniilor frontului, unde era fericită și mulțumită. Regina i-a făcut o vizită și a fost foarte încîntată de acest copil care muncea bine alături de celelalte infirmiere și făcea cu plăcere și treburile cele mai umile.

Despre Elisabeta, sora Marioarei, nu se putea spune același lucru. Deși fiica cea mare a Reginei o însoțea pe mama sa în misiunile de binefacere și răspundea chiar nominal de un spital, ea manifesta puțin interes față de lucrurile bine făcute, împiedicată să muncească de o durere la genunchi, apoi slăbită de hepatită și în final de o depresiune nervoasă, Princesa Elisabeta, așa cum transpare din paginile jurnalului Măriei, era disponibilă pentru fapte de caritate, dar fără entuziasm pentru ele.

Cu siguranță că ar fi fost greu pentru fiicele Reginei să o

*Subliniat cu două linii în original.

279

concureze pe mama lor ca vitalitate și căldură. Iar Măria nu și-a subestimat niciodată propriul rol în realizările soldaților români. „Am fost alături de ei pretutindeni - în spitale, pe front, chiar și în tranșee; i-am văzut transformîndu-se treptat din niște oameni scheletici, pe jumătate morți de foame, în ființe omenești robuste. I-am susținut cu toată energia... Privind în ochii Reginei lor, ei au jurat să stea ca un zid de pavăză în apărarea ultimei fișii din teritoriul românesc care era încă a noastră. Mulți soldați muribunzi mi-au șoptit cu ultima suflare că pentru mine luptaseră, pentru că nu eu le eram oare casa, mama, credința și speranța?”

În iarna și primăvara anului 1917-0 perioadă de acalmie militară -, Misiunea Franceză condusă de generalul Berthelot a început reorganizarea armatei române, scoțîndu-i din rîndurile ei pe cei corupți, incompetenți și pe cei care nu meritau încredere din punct de vedere politic; vechii generali depășiți au fost înlocuiți cu tineri ofițeri care aveau deja experiență pe cîmpul de luptă. Noii recruți erau instruiți de ofițeri francezi conform stilului de luptă occidental și înzestrați cu tunuri și muniții de proveniență franceză transportate prin Rusia, sub escortă, de gărzi franceze înarmate. Pînă în aprilie 1917, armata română, deși considerabil redusă ca număr, era o forță de luptă competentă, bine instruită, redutabilă chiar. Pînă în vară, soldații români constituiau, după

părerea ambasadorului american, „una dintre cele mai bune organizații de luptă din Europa”.

Iulie 1917 era data stabilită pentru mult trâmbițată ofensivă împotriva germanilor și austrieilor. Guvernul Provizoriu rus, care se afla la conducere de patru luni, încercase să revitalizeze entuziasmul lincezit al poporului său față de război; unind soldați și civili în efortul de război, Kerenski spera să combată elementele care dezbinau armata rusă, susținute de Lenin și de bolșevici. Concomitent cu asaltul rus, românii au plănuit un atac simultan prinjiniile austro-germane dintre Dunăre și munți spre București.

Înainte de ofensiva comună se vorbea despre numirea Principelui Moștenitor Carol într-unul din posturile de comandă majoră. Regina Măria era absolut împotriva: „... un copil care nu a avut cu adevărat o carieră militară! Dacă lucrurile se sfîrșesc rău, toată vina va cădea asupra lui, și el nu este un simplu general

280

care poate fi pus pe o linie moartă și uitat... Nu sînt niciodată sigură dacă din motive egoiste ori din răzbunare sau gelozie personală... cineva nu-l sfătuiește rău pe Nando”.

În timpul ofensivei istorice din vara aceea, atît Regele cît și Principele Moștenitor se aflau pe front, deși Carol nu a luat parte la lupte și nu i s-a dat nici un post de comandă. Principele Moștenitor mergea de la un regiment la altul cu mașina, inspectînd soldații și încurajîndu-i. Mama sa care se afla chiar în spatele liniilor frontului și muncea în spitalele de acolo, a lipsit tocmai la lupta de la Mărăști, unul din momentele de cotitură ale campaniei din Est. „Nu mi-am dat seama exact la vremea aceea de importanța bătăliei”, mărturisea ea. Dar ceea ce Regina a perceput clar a fost faptul că nu se putea bizui pe aliatul rus.

La început, soldații români au obținut un succes răsunător, înaintînd douăsprezece mile pe un front de douăzeci de mile, capturînd cinci mii de prizonieri și multe tunuri. Dar pe neașteptate operațiunea s-a dezintegrat. Jurnalul Reginei consemnează motivul în dreptul zilei de 13 iulie. „O zi de neliniște crescîndă. Nando a apărut pe neașteptate la micul dejun, chemat de pe front de către Cartierul General, care a oprit ofensiva noastră pentru că se pare că în Rusia se întîmplă ceva îngrozitor. Se pare că rușii se retrag pe toată lungimea frontului în fața unui inamic care este pe sfert față de numărul lor; pur și simplu se retrag în masă fără să lupte... Ne urmărește nenorocirea; dacă rușii nu luptă putem fi invadați în cîteva zile... Rușii ne-au tăiat beregata.”

Soldații români nu puteau face nimic, deoarece ostașii ruși, pradă propagandei bolșevice care îndemna la pace imediată, cedau în fața nemților. Românii au fost siliți să abandoneze cuceriri obținute cu greu pentru a trimite trupe spre nord și a susține unitățile ruse aproape distruse. Răsunătoarea victorie de la Mărăști, care ar fi deschis drumul unei ofensive spre sud, a fost urmată, în schimb, de o serie de acțiuni disperate pentru a face față situației destinate să salveze ce mai rămăsese din nordul Moldovei și capitala acesteia, Iași. Pentru că rușii se retrăgeau fără să lupte, se ajunsese la limita extremă a României. „Nu găsim cuvinte pentru a ne exprima indignarea”, a spus Măria în timp ce ea și Prințul Știrbey căutau pe hartă posibile locuri de scăpare.

281

Deși Regina făcea planuri pentru evacuare, ea se baza pe promisiunea Regelui că, orice se va întîmpla, ei i se va permite să rămînă pînă în ultimul moment pe pămîntul românesc, alături *de* el și de armata română. Mulți dintre prietenii ei plecaseră la Odessa. „Cred că este rezonabil ca oamenii să fie evacuați treptat, ca să nu năvălească în caz de pericol”, spunea ea, dar a refuzat să plece.

Ultima luptă a avut loc o lună mai tîrziu. În bătălia de la Mărășești, o încleștare herculeană care a durat de la 12 la 19 august 1917, soldații țărani români, înarmați și instruiți de francezi, au înfrînt forțele unite ale Germaniei și Austriei, salvînd de la ocupație Odessa - probabil și Moscova. Chiar și generalul Mackensen și-a exprimat profunda admirație pentru adversarii săi. Din Anglia, Lloyd George a promis că Aliații nu vor uita niciodată că România și-a făcut datoria în mod strălucit față de cauza comună.

Regina era mîndră de ostașii ei. „În ciuda exemplului rău al rușilor, care în majoritate

deveniseră bolșevici și își abandonau zilnic pozițiile cu miile, soldații noștri, subnutriți, cu armament insuficient și rar înlocuiți, au rămas neclintii pînă la ultimul om, de nezduncinat în mijlocul căderii aliatului lor de odinioară."

În această privință, istoricul englez Seton-Watson a specificat: numai „dezintegrarea completă” a armatei ruse i-a împiedicat pe români să-și continue triumful prin acțiuni ofensive, „într-adevăr”, a afirmat expertul în problemele Balcanilor, „frecvența fraternizărilor între tranșeele ruse și germane i-a lăsat adesea pe români într-o situație extrem de precară”.

După lupta de la Mărășești nu s-a mai pus problema unei ofensive românești. Fără ruși, românii nu puteau să înainteze. Germanii, care furnizaseră ajutor financiar, propagandistic și arme bolșevicilor, au contribuit la demoralizarea armatei ruse. În câteva luni, Lenin va lua comanda, iar România și Regina ei se vor afla complet izolați de aliații lor.

Capitolul 17

Există un singur bărbat în România și acela este Regina.

CONTELE CHARLES DE SAINT-AULAIRE

La mijlocul lunii septembrie 1917, rolul activ al României în primul război mondial se încheiase. Cînd ambasadorul american a sosit la Iași, el a fost avertizat de Regele Ferdinand să nu-și despacheteze bagajele. Familia regală, guvernul, corpul diplomatic - s-ar putea ca toți să trebuiască să se evacueze în Rusia în orice moment. Opinia predominantă la Iași era că soldații ruși care se aflau încă pe linia frontului își vor abandona pozițiile la începutul lunii octombrie.

La venirea la Iași, ambasadorul Vopicka a fost însoțit de pataizeci de reprezentanți ai Crucii Roșii Americane: medici, ingineri, igienisti și experți în probleme de salubritate. Regina Măria i-a întâmpinat pe ei și pe conducătorul lor, colonelul Henry Anderson, un aristocrat în vîrstă din Virginia. „Ei au venit cu mîinile pline și o cantitate uriașă de provizii de tot felul, care părea de-a dreptul ametoare în aceste vremuri de lipsuri... în plus, erau minunat de practici și eficienți și abordau problemele în maniera cea mai corectă”.

Pentru a se asigura că românii ei nu vor transforma generozitatea americană în profit personal, Regina a insistat ca ministrul de Interne să pregătească un plan amănunțit pentru repartizarea echitabilă a proviziilor. Bacșișul oriental reprezenta pentru Regina anglo-saxonă o problemă permanentă și ea ajungea adesea „în culmea disperării” din

283

cauza turpitudinii morale a miniștrilor ei. Incapabilă să se împace cu obiceiurile românești, ea îl chema de obicei pe Prințul Știrbey, care asculta cu răbdare accesile sale de mînie îndreptățită, o calma și încerca să o învețe să se adapteze realităților din jur.

Înfrîngerea și frustrările din timpul verii o epuizaseră pe Măria. Toamna și împlinirea unui an de la moartea lui Mircea se întrevedeau ca un hotar de netrecut. La 29 octombrie, la a patruzeci și doua aniversare a zilei sale de naștere, Regina a primit de la Rege bani, de la Ileana patru rațe și un porc imens de la ceilalți copii ai ei pentru cantinele pe care le înființase în satele nevoiașe. După patru zile a sosit înfricoșătoarea „zi a morții”. După-amiază tîrziu, Știrbey a venit să o vadă. „Am fost foarte tăcuți și triști... nici nu îndrăzneam să vorbim despre sentimentele care ne stăpîneau inimile.”

La mai puțin de două săptămîni, a venit știrea că Lenin și adepții săi răsturnaseră Guvernul Provizoriu rus la 6 noiembrie (1917). Se spunea că bolșevicii cereau germanilor pace și amenințau că vor arunca în închisoare guvernul român și familia regală dacă aceștia nu vor consimți să depună și ei armele. La 17 noiembrie, Lenin și Troțki au difuzat prin radio în întreaga lume o propunere de armistițiu general și au anunțat că doresc să înceapă negocieri cu

germanii. Prințul Știrbey a venit să discute ce atitudine va adopta Regina și familia ei în cazul în care rușii vor încheia pace separată cu germanii, peste capetele lor. Măria știa foarte bine ce trebuia făcut. Ea i-a determinat pe Rege și pe Principele Moștenitor să consimtă că „ultimul lucru pe care l-am putea face ar fi să tratăm cu germanii o pace separată; acest lucru l-ar putea face țara noastră dacă ar dori-o, dar *noi* nu”. Alternativa ei era fuga. „Probabil că o parte a armatei noastre va trebui să se predea... cu toate acestea vom încerca să ne croim drum prin Rusia, cu trupe reduse, spre un loc sigur. Desigur, totul pare fantastic... Dar în ciuda acestui fapt, aceasta este soluția pentru care votez”.

Cel care și-a exprimat împotrivirea față de planul plin de curaj al Reginei a fost generalul Averescu, comandantul singurei armate organizate de care mai dispunea România. „Cunoaștem prea bine

284

egoismul și ostilitatea rușilor pentru a ne face vreo iluzie cu privire la soarta care ne așteaptă. Nu știm nici măcar cum am putea ajuta [în Rusia]”, a spus el, subliniind faptul că noii comisari ai poporului au rechiziționat toate vagoanele-salon ale Marilor Duci pentru ei înșiși, pentru soțiile și amantele lor.

Deși Regele Ferdinand și Regina Măria au cerut ajutor Antantei, aliații lor nu le puteau asigura o escortă sigură prin sau chiar în Rusia, încă de la sfârșitul lunii iulie, miniștrilor de Externe ai Franței, Angliei, Italiei și Statelor Unite li se telegrafiaseră de la Iași, cerându-li-se guvernelor respective să facă presiuni asupra Rusiei pentru ca aceasta să mențină frontul, iar în cazul în care exodul se va dovedi inevitabil, să garanteze poziția Regelui Ferdinand, ca șef al statului, oriunde se va refugia. Dar în timp ce Aliații răspundeau echivoc, trupele ruse capturaseră toate mijloacele de transport care ar fi făcut posibilă fuga românilor. Evenimentele de pe frontul de est se desfășurau mai repede decât luarea unor decizii în vest. Marșul Măriei a fost amânat la început, apoi practic abandonat de toată lumea, cu excepția Măriei.

Singura știre din Europa Occidentală a fost o telegramă „foarte călduroasă”, sosită la 2 decembrie 1917, adresată Reginei. Era trimisă direct de Regele George al V-lea al Angliei verișoarei sale și o asigura pe Missy că ea și copiii ei vor fi bine veniți în Anglia oricând doresc să vină. Regina a fost flătăată la început, dar curînd și-a dat seama că telegrama lui George anunța recunoașterea de către Aliați a situației ei deznădăjduite. A răspuns mulțumindu-i lui George „din toată inima pentru telegrama ta. Cuvintele tale amabile vin într-un moment cînd ne aflăm într-o situație tragică datorată căderii Rusiei, atât de tragică, într-adevăr, încît va fi probabil imposibil să profităm de amabila ta ofertă de ospitalitate”.

În aceeași zi în care Regina a primit oferta de azil din Anglia, guvernul român a descoperit un alt pericol care amenința viața lui Ferdinand și a Măriei. S-a raportat că soldații ruși complotau pentru a-i aresta sau a-i ucide pe ofițerii lor, a ataca guvernul român, a distruge sistemele de comunicație prin telefon, telegraf și căi ferate, și pentru a „înlătura prin violență” familia regală și pe miniștrii străini. Ei plănuiseră să înceapă acțiunea dînd foc casei generalului Cerbacev, comandantul suprem al armatei ruse pe

285

frontul din România. Generalul rus a cerut ajutor primului-ministru Brătianu.

„- Nu pot mobiliza nici un singur soldat român care să vă apere împotriva propriilor voastre trupe, i-a spus Brătianu, fără a mă amesteca în luptele interne din Rusia și a provoca o luptă cu noii voștri stăpîni [bolșevicii]... Aveți un regiment, desigur?

15Regret că trebuie să recunosc în fața Excelenței voastre că nu am nici unul, a răspuns Cerbacev.

16Dar un batalion aveți?

17Dacă aș avea un batalion, n-aș mai cere ajutor.

18O companie?

19Nu mai am. Nu am nici un singur om, nici măcar aghiotantul meu și nici ordonanța. Pe toți cei care erau buni i-am trimis lui

Kerenski, ceea ce nu a dus decît la dezarmarea mea, fără ca aceasta să-l poată salva pe el."

Din fericire pentru Cerbacev și pentru români, soldații ruși, auzind că membrii Misiunii Franceze fuseseră chemați pentru a-l păzi pe comandantul lor, au renunțat la atacul plănuț. În ziua următoare, cînd soldații ruși, sub comanda lui Cerbacev, au declarat armistițiu cu germanii și i-au înlocuit pe toți generalii lor cu locotenenți bolșevici, generalul Cerbacev a avut din nou posibilitatea de a-i servi pe români. Avînd de ales între a-și ceda funcția unuia dintre revoluționari sau a sta în calea încheierii păcii, Cerbacev a declarat el însuși armistițiu. Astfel, el a dat românilor posibilitatea de a-și menține trupele pe front, în luptă, pe parcursul cîtorva zile cruciale și i-a salvat de o armată dezertoare pusă pe jaf și aflată în interiorul granițelor țării.

În ziua următoare a ajuns la Iași știrea că armata rusă, aflată acum într-o stare de dezintegrare haotică, aruncase peste bord și ultimele semne de disciplină. Bolșevicii luaseră în stăpînire Cartierul General al armatei ruse de la Stavka și îl uciseseră pe generalul Duhonin, fostul lor comandant, tăindu-l în bucăți cu săbiile lor curbate, în Moldova, soldații ruși au reacționat la această știre ucigînd ofițerii, abandonînd pozițiile de pe front și împărțindu-se în bande violente care terorizau provincia, dînd foc, jefuind și devastînd sate românești întregi, înaintînd spre est, către Rusia, ei călătoreau cu mîinile goale, furînd după pofa inimii, lăsînd germanilor tunurile și munițiile.

286

Pînă atunci, premierul Brătianu, temîndu-se să nu provoace un conflict oficial cu rușii, evitase să angajeze soldații români împotriva aliaților lor cu numele. Acum nu avea de ales. Cu aprobarea lui Cerbacev, a generalului Berthelot și a Consiliului de Coroană convocat în grabă, a fost mobilizată o poliție românească formată din rezervele armatei (cei din armata permanentă încercau încă să mențină frontul împotriva germanilor) sub conducerea unui ofițer rus. Dotată cu cele mai bune arme și tancuri disponibile, aceasta a plecat din Iași pentru a-i împrăștia pe jefuitori. Rezerviștii au fost atît de eficienți încît au provocat noi amenințări din partea bolșevicilor la adresa guvernului român.

Dezertările în masă ale soldaților ruși au lăsat breșe enorme în frontul armatei române prin care inamicul începuse să năvălească. Românii nu puteau face mare lucru pentru a-i opri. Este uimitor însă că țaranii români nu au cedat delirului revoluționar care se dezlănțuise în jurul lor. Mulțumită în parte promisiunilor de reformă din partea Regelui Ferdinand și popularității Reginei, ei au rămas credincioși, dovedind o fermitate neobișnuită în situații de anarhie.

Era evident că România trebuia să capituleze curînd și să semneze un fel de armistițiu. Un diplomat englez descria situația României în decembrie 1917 ca cea a „unei insule înconjurată din toate părțile de inamic, fără speranță de ajutor din partea Aliaților.” La nord, vest și sud se aflau germanii, austriecii, bulgarii și turcii, în spatele ei era Rusia revoluționară, cu nimic mai puțin ostilă decît cea de dinainte. Mai exista o cantitate redusă de muniții, iar rezervele de alimente erau aproape epuizate". Dar aliații occidentali ai României fie interpretau greșit hărțile, fie preferau să-i ignore pe reprezentanții lor de la Iași. Aliații l-au informat pe primul-ministru Brătianu că se opun unui armistițiu și că armata română trebuie să continue lupta.

Deși pe marginea prăpastiei, Regina Măria era de acord. „Nu mă puteam resemna cu nici un chip și nu puteam crede că ne era dat să renunțăm." Ea a recurs din nou la planul de a trece prin sudul Rusiei cu o parte a armatei sale pînă pe pămînturile cazacilor „credincioși încă". „Să stai liniștit și să mori sufocat între trădătorii ruși și germanii care ne urăsc este într-adevăr o moarte prea nevrednică. În locul acesteia prefer *Marea Aventură*". Barbu

287

Știrbey a analizat situația împreună cu Regina, dar nici el nu a putut să o convingă pe Măria că războiul s-a sfîrșit pentru România.

Motivul principal al îngrijorării Reginei era că Antanta se va folosi de o pace separată pentru a eluda angajamentele teritoriale. „Dacă sîntem sortiți să murim", spunea ea, „cel puțin să afle aliații noștri că nu am murit ca niște neghiobi, ci ca niște eroi lucizi, știind că am fost vînduți și trădați,

și că în momentul în care, prin eșecul altora, frontul nostru a devenit inutil, marii noștri protectori au început să se certe și să se tocmească cu noi dacă vor putea să-și țină vreuna din promisiunile pe care ni le-au făcut când eram încă în plină forță, înainte ca revoluția rusă să ne taie beregata!"

Deși nu a putut împiedica depunerea armelor, Măria a reușit să obțină promisiuni telegrafice din partea guvernului britanic cum că acesta „va sprijini interesele și «revendicările» României, indiferent cât de mult va fi aceasta obligată acum să cedeze”. Și, la insistențele lui Brătianu, miniștrii de Externe ai țărilor aliate au semnat la Iași o scrisoare în care se afirma că „România, după ce s-a luptat eroic pînă la limita extremă a posibilului, prin trădarea rușilor a fost pusă în situația de a se retrage pînă în momentul în care a fost absolut necesar să depună temporar armele. Ca atare, armistițiul nu va afecta înțelegerile încheiate cu ea de către Aliați”.

La 6 decembrie 1917, ostilitățile au încetat între România și Puterile Centrale. Trei zile mai târziu s-a semnat armistițiul.

După două săptămîni, la Brest-Litovsk au început negocierile de pace dintre Rusia și Puterile Centrale. Troțki a venit pentru a-i reprezenta pe bolșevici - funcție care nu l-a împiedicat să susțină un plan pentru prinderea lui Ferdinand, a Măriei și a guvernului român, cu scopul de a extinde revoluția în Moldova. Trupele române au fost chemate din nou pentru a împiedica înaintarea revoluționarilor. Generalul Cerbacev, care a stat între ruși și familia regală, a fost salvat de un cazac din gardă care i-a împrăștiat pe ticăloși cu propria armă. Aflînd că Socola, un cartier de la periferia Iașului, era fost loc de Cartier General și depozit de muniții al bolșevicilor din România, Brătianu a ocupat locul cu trupe de poliție, a dezarmat cinci mii de ruși și i-a trimis acasă.

288

Dar acest fapt nu a pus capăt tentativelor de a ucide familia regală din România. La mai puțin de două săptămîni, într-o seară, după ce s-a întors de la teatru, Regina a fost rugată să-l primească pe căpitanul Laycock de la Serviciul Britanic de Informații, „un omuleț simplu, cu sînge rece, neîmpresionabil”, care se oferise cîndva să-i scoată copiii din România. Căpitanul a informat-o pe Regină că agenții săi din Rusia au descoperit un nou complot pentru asasinarea, de astă dată, a lui Ferdinand și a celor doi fii ai săi. „Știrea murdară” era confirmată de scrisori interceptate de agenții britanici din Rusia pe care Laycock le-a oferit Măriei ca să le poată citi ea însăși.

La 5 ianuarie 1918, Lloyd George a dat României o puternică lovitură politică. Primul-ministru al Angliei a anunțat că dezertarea Rusiei din Antantă impunea o revizuire a tratatelor puterilor Aliate. Anulînd legămîntul de a onora promisiunile Angliei față de România, Lloyd George a afirmat că în împrejurările date dezmembrarea Austro-Ungariei nu mai era compatibilă cu politica britanică. Trei zile mai târziu, președintele Wilson a proclamat celebrele sale *Paisprezece puncte*, dintre care două distrugeau speranțele României de expansiune teritorială postbelică. Punctul unu - „acorduri deschise încheiate pe față” - denunța diplomația secretă, compromițînd astfel Tratatul din 1916 dintre România și aliații săi; punctul zece recomanda ca Austro-Ungaria să fie reorganizată după război pentru a da poporului ei posibilitatea dezvoltării autonome, implicînd astfel mai degrabă o întoarcere la statu-quo-ul teritorial decît o rearanjare a granițelor și naționalităților.

În aceeași săptămîină, Măria și Ferdinand au sărbătorit a douăzeci și cincea aniversare a căsătoriei lor. „Mă întreb dacă te-ai gîndit la acea dimineață rece de iarnă de acum douăzeci și cinci de ani cînd ți-ai trimis în lume fiica cea mare...”, îi scria Regina mamei sale; „cît eram de tînără și plină de speranțe!” Măria medita asupra relațiilor cu soțul ei. „Nando și cu mine, mîină în mîină, ne mărturisim unul altuia că în acest moment, în ciuda nenorocirilor, sau poate ar trebui să spun datorită lor, am devenit cei mai apropiați prieteni posibil, legați de țara noastră într-un fel care nu le este dat prea des suveranilor.” După douăzeci și cinci de ani, comentînd ignoranța ei din tinerețe față de procesele

289

biologice, Măria era mândră că dăruise poporului său „cel mai devreme posibil... *moștenitorul* după care tinjea”.

A fost o zi festivă. Dimineăta devreme, un comitet de doamne a adus Reginei o coroană împletită din fir argintiu ca să o poarte în locul bijuteriilor, ce fuseseră trimise la Moscova pentru a fi păstrate în siguranță. Regele a invitat la masă oficialitățile de la Curte. Seara, șeful de Stat-major a acordat Reginei o medalie pentru curaj și premierul Brătianu a ținut „un discurs foarte frumos”, la care a răspuns Regele. „Nando”, a afirmat Măria, „a trebuit să țină șapte discursuri astăzi și de fiecare dată a vorbit perfect.”

Trei săptămâni mai târziu, în ultima zi a lunii ianuarie 1918, bolșevicii au declarat război României și au expropriat aurul românilor și bijuteriile coroanei care se aflau în posesia lor. La ceai, Prințul Știrbey a rugat-o pe Regina Măria să-l ajute să alcătuiască textul unei telegrame pe care Regele Ferdinand să o trimită Regelui George al Angliei. Când Știrbey i-a recitat telegrama care „rezuma cu cruzime situația noastră disperată și fără speranță”, Măria a izbucnit în lacrimi.

O săptămână mai târziu, germanii au trimis noi trupe pe frontul românesc și au dat un ultimatum: România avea patru zile pentru a începe tratativele de pace. Anunțul a răsturnat guvernul liberal. Deoarece conservatorii nu erau destul de puternici pentru a forma singuri un cabinet, Regele i-a cerut generalului Alexandru Averescu, eroul de la Mărășești, care se declarase în favoarea negocierilor de pace, să formeze un nou guvern. Rezultatul a fost un cabinet de politicieni de mîna a doua, pentru că toți cei buni refuzaseră să trateze cu nemții.

Regele Ferdinand avea motive întemeiate să aducă la putere un prim-ministru care putea fi convins să încheie pacea cu Puterile Centrale. Primise de curînd un vizitator secret trimis de Karl al Austriei, împăratul de treizeci și doi de ani care succedase unchiului său Franz Josef cu mai bine de un an în urmă. Karl, un tînăr cinstit și iubitor de pace, care moștenise un imperiu în dezintegrare, trimisese un emisar pentru a-l informa pe Ferdinand că Viena nu era de acord cu intenția declarată a Germaniei de a-i administra o „pedeapsă pentru trădare” Regelui României. Dimpotrivă, Austria dorea să încheie o pace cinstită cu Ferdinand, un membru al dinastiei Hohenzollern.

Nu aceasta era însă și atitudine: Kaiserului. În vara precedentă, făcînd o vizită în România „upată, vărul Willy se lăudase în fața trupelor sale că îl va d-trona pe Ferdinand. Adversarii progermani din București erau încîntați. Conduși de bătrînul Petre Carp, un politician filogerm¹ > care nu se mai îndura să moară, ei complotaseră încă de la începutul războiului pentru a-l înlătura pe Ferdinand și pe Regina sa de c riginе engleză. Acum au propus ca Puterile Centrale să refuze să negocieze cu Regele, deoarece ei votaseră deja să aducă o nouă dinastie germană în țară.

Regina Măria nu se putea împăca cu faptele politice care îi amenințau tronul și însăși viața. Moralitatea ei engleză era șocată de modul fanariot de a negocia și de ușurința cu care politicienii români își adaptau concepțiile în vederea scopului final, supraviețuirea. Ea l-a atacat pe generalul Averescu, acum prim-mi-nistru, pentru că acceptase rolul de mediator al păcii „în loc să... organizeze o rezistență glorioasă în concordanță cu eroismul tuturor soldaților noștri oțeliți”. Regina și-a dat seama că se purta irațional, dar nu se putea^stăpîni. Nici chiar Barbu Știrbey nu se mai putea înțelege cu ea. „începusem să mă simt dureros de singură, aproape o proscrisă, din cauza acestei imposibilități de a mă resemna cu soarta noastră. Ideea că Aliații ne vor abandona și că vom rămîne singuri, izolați, anihilați, mă aducea în pragul nebuniei.”

În ciuda opoziției Reginei, negocierile de pace își continuau cursul. Discuțiile au fost influențate de evenimentele din două provincii rusești, Basarabia și Ucraina - schimbări care au îmbunătățit poziția României față de inamicii săi și față de Rusia. Așa cum se exprimase Regina Măria, „fiecare parte a Rusiei pare să aibă un ideal diferit și dorește să și-l realizeze independent. Țarul fusese firul care-i legase pe toți rușii; firul fusese tăiat”.

În Basarabia, o provincie lungă și îngustă care se întinde de-a lungul graniței dintre România și Rusia, căderea Țarului în 1917 a dus la formarea Partidului Național Democrat, o grupare ale cărei scopuri erau autonomia și unirea cu România. După căderea guvernului provizoriu al lui

Kerenski, locuitorii Basarabiei și-au proclamat independența și au cerut vecinilor lor români ajutor în lupta pentru autodeterminare. Sub pretextul apărării liniilor ferate, România a trimis trupe pentru a-i ajuta pe basarabeni să-i alunge pe bolșevici.

291

Ucrainenii, care populau o întinsă provincie rusă de cealaltă parte a Basarabiei, urmăreau și ei să se elibereze de bolșevici. La 24 ianuarie 1918, ei s-au declarat republică populară independentă și două săptămîni mai târziu au încheiat pace separată cu Puterile Centrale. Românii, văzînd în ucrainenii o alternativă amicală față de Lenin, aflat în vecinătate, au cultivat relații diplomatice cu ei. Ucrainenii au răspuns trimițînd o delegație la Iași, care a fost primită de Rege și de Regină.

Convorbirile de pace dintre Puterile Centrale și România se desfășurau în capitală, în noile condiții ale autonomiei Basarabiei și independenței Ucrainei. România a fost reprezentată de Alexandru Marghiloman, un negociator inteligent, și de noul prim-ministru, Averescu.

În același timp, ministrul Austriei, Conte Ottokar Czernin, i-a cerut Regelui Ferdinand o audiență la București. Nepregătit pentru acest gen de încercare, Regele nu a putut să-l refuze. Czernin avea o părere proastă despre abilitatea lui Ferdinand de a negocia, la fel ca și Regina Măria: „Prințul Știrbey a studiat atent punct cu punct tot ceea ce Regele va trebui să-i spună lui Czernin. Am chibzuit asupra acestor puncte cu cea mai mare grijă și neliniște. Este în joc viitorul țării”.

În timp ce Regele îl înfrunta pe ministrul austriac la București, Măria, aflată acasă la Iași, a primit vești de la Ducky. Prima știre după nouă luni nu venea de la sora ei, ci din Anglia. Marea Ducesă, soțul ei și cele două fiice trecuseră granița în Finlanda*, unde în august 1917 ea a dat naștere unui fiu. Deși erau prinși în vârtejul

*Există o istorie despre fuga lui Kiril și a lui Ducky din Rusia, care, deși acceptată, nu este adevărată. Conform acestei versiuni, Kiril a fugit din țară pe jos, purtîndu-și în brațe soția însărcinată dincolo de granița cu Finlanda. Conform memoriilor Marelui Duce, el a obținut de la Kerenski permisiunea de a părăsi Rusia și a plecat în liniște din Petrograd cu trenul împreună cu cele două fiice ale sale. Viața lor în Finlanda a fost și ea obiectul exagerărilor. Autorii cei mai romantici îl înfățișează pe Kiril asigurînd combustibilul pentru familia sa, transformînd ușa și giurgiuvelele ferestrelor, de la unica lor casă de lemn, în bușteni pentru foc. După spusele fiului lor, Marele Duce Vladimir, Ducky și Kiril au plecat din Rusia cu cîțiva servitori și, deși au cunoscut lipsuri în privința alimentelor și combustibilului, ei și-au petrecut iarna pe domeniul unor vechi prieteni ai familiei.

292

unui război civil care se dezlănțuise în fosta provincie rusă între Roșii și Albi, Ducky, Kiril și copiii lor nu fuseseră pînă atunci hăituiți, dar se aflau în pericol permanent din cauza marinarilor bolșevici din această zonă. Familia regală suedeză a încercat să-i scoată din țară.

Temerile Reginei legate de convorbirea Regelui cu Czernin s-au adeverit la întoarcerea lui Ferdinand de la București. Ministrul austriac fusese „abia politicos”, iar promisiunile împăratului Karl cu privire la „o pace onorabilă” pierduseră teren în fața spiritului revanșard german. „Condițiile de pace sînt absolut inacceptabile”, a declarat Măria. Alternativele erau însă de neconceput. Dacă Ferdinand refuza, România ar fi fost ștearsă de pe harta Europei, împărțită între Austria, Bulgaria, Germania și Turcia. „Jacă Nando nu vrea să accepte pacea acum și în termenii pe care îi dictează ei, atunci cei doi împărați doresc ca el să știe că îl vor urmări cu necurmăte resentimente și că niciodată nu vor mai ridica vreun deget să-l protejeze pe el sau pe vreun membru al familie sale.”

Deoarece Viena cerea un răspuns imediat, Regele a convocat o ședință de urgență a Consiliului de Coroană pentru 2 martie 1918. Știînd că soțul ei nu este pregătit să ia o hotărîre rapidă, Măria a chibzuit ce poziție va trebui să adopte pentru a-l proteja. „Am încercat... să-i inspir tot curajul posibil... Momente tragice, cînd doream să fi fost bărbat! Nimic nu m-ar fi făcut să mă duc nepregătită sau fără apărare pentru a prezida ședința aceea teribilă.”

Măria și Știrbey l-au așteptat împreună pe Ferdinand să apară de la Consiliul de Coroană și

cînd el a venit în cele din urmă, răspunsurile lui la întrebările lor erau „cu totul nesatisfăcătoare... Nando era foarte istovit, așa încît nu am îndrăznit să insist să facă o descriere clară a ceea ce se întîmplase; în plus, Nando nu e niciodată foarte lucid cînd este vorba să rezume o situație, pentru că nu găsește ușor cuvintele". Tot ceea ce Regina și Prințul Știrbey au putut înțelege a fost că a doua zi dimineață urma să aibă loc o a doua ședință, ca urmare a primirii unei cablograme din partea germanilor prin care se cereau noi concesi.

Amînarea deciziei finale i-a oferit Măriei timp pentru a organiza rezistența. A doua zi dimineața, devreme, ea l-a chemat pe Principele Carol, care urma să participe la Consiliul de Coroană,

293

pentru a-l convinge să vorbească în numele ei și al tuturor femeilor din România împotriva semnării păcii, în timp ce îi vorbea a sosit tatăl lui. A urmat „o scenă teribilă", în care Regina i-a spus Regelui că „el își vinde sufletul și onoarea și, o dată cu acestea, onoarea familiei și țării sale... nu pentru că era prost, ci pentru că un om cu un caracter ca al său devine întotdeauna instrumentul celor mai puternici decît el și păcălitul lor".

Regele a izbucnit într-o „furie cumplită". Dacă bărbatul ei „ar fi fost un om din popor", spunea Măria, „cu siguranță că m-ar fi bătut". Cu toate acestea, ea și-a continuat atacul. „Trebuie să ți se spună odată că cei din jurul tău... te-au prins într-o plasă de dezonoare după ce ți-au subminat sistematic credința și energia, pînă cînd ai devenit doar un instrument lipsit de viață în mîinile lor murdare... Pentru că oricum vom muri, mai bine să murim cu capul sus, fără să ne mînjim sufletele... punîndu-ne... semnătura pe condamnarea noastră la moarte."

Cînd a venit Prințul Știrbey, Regina a repetat acuzațiile pentru a fi cunoscute și de el. „Barbu", nota ea în jurnal, „este întotdeauna perfect calm". Știrbey a spus că, deși Regina „judeca absolut corect" în unele privințe, era nedreaptă față de Rege cerîndu-i „să opună singur" rezistență. Știrbey a explicat că Maiestatea sa nu putea reuși dacă nu era „susținut de... oameni responsabili". Măria a replicat că „în această țară nu există bărbați" și că îi este „rușine că este Regina unor lași!"

Mai tîrziu, după Consiliul de Coroană, Carol a îmbrățișat-o pe mama sa, mulțumindu-i pentru faptul că-i inspirase cuvintele care „să exprime propriile sale sentimente". „Dar acum s-a sfîrșit", recunoștea Măria, „nimeni nu cheamă la rezistență... Nando și cu mine cu greu ne puteam privi în ochi, era un om absolut zdrobit. N-am mai încercat să pledez, știam că totul s-a terminat, știam că am fost înființa."

Regina hotărîse că exista o singură cale pentru a salva onoarea în fața unei păci infame, și aceea era abdicarea. Ea a insistat pe lîngă Carol să încerce să-l convingă pe tatăl său „să facă ceea ce considerăm că este corect și onorabil". I-a rugat pe generalii Berthelot și Prezan să vorbească cu Regele. L-a bătut la cap și pe Prințul Știrbey. „Nando *nu poate* semna această pace, *nu poate*, lăsați-l să abdice", a spus ea.

294

Dar tot eroismul Reginei a pălit în fața faptului că respingerea condițiilor de pace la Brest-Litovsk de către ruși nu a făcut decît să însuflețească armata germană, atrăgînd după sine o nouă ofensivă. Inamicul era în postura de a smulge tot ce dorea. „Caracterul cererilor austro-germane indică clar o tendință de a reduce România la condiția de sclavie", a afirmat ambasadorul american.

Pacea preliminară a fost semnată la moșia Prințului Știrbey de la Buftea, pe 8 martie 1918. Tratatul final de la București, semnat două luni mai tîrziu și descris de către un ziar din Munchen ca „model de pace care să fie impusă tuturor dușmanilor noștri", contura detaliile necesare realizării înrobirii. Cînd unul dintre delegații români la conferință s-a plîns președintelui delegației germane de severitatea tratatului, acesta n-a fost impresionat: „O pace aspră?" a replicat el. „Așteptați numai să vedeți ce pregătim pentru Franța și Anglia!"

Tratatul cuprindea cinci puncte majore: (1) România era silită să cedeze Dobrogea. (2) Schimbări substanțiale în favoarea Ungariei erau efectuate de-a lungul întregii frontiere a

Transilvaniei, astfel încât toate punctele apărării strategice intrau în mâinile dușmanilor. (3) Petrolul românesc era dat unei companii austro-germane pe timp de nouăzeci de ani, iar producția agricolă era dată inamicului pe timp de nouă ani. (4) În Muntenia era instalată o armată inamică de ocupație, care urma să fie întreținută pe cheltuiala românilor. (5) Tuturor misiunilor aliate li s-a poruncit să părăsească imediat țara.

Pentru toate acestea românii și-au asigurat permisiunea de a păstra dinastia la conducere și de a anexa Basarabia dacă cetățenii acesteia o doreau.

Toate misiunile aliate au venit să-și ia rămas-bun. La 7 martie, Regele a dat o masă mare, la care a vorbit generalul Berthelot. „Toți plîngeam, nota Regina, în timp ce și el abia nutea să vorbească și lacrimile îi curgeau pe obrajii bucălați.” În seara aceea, Regina a dat o petrecere pentru francezii, englezii și americanii care plecau. Colonelul Anderson de la Crucea Roșie Americană a venit personal să-și ia rămas-bun de la Regină, s-a aruncat la picioarele ei și i-a sărutat marginea rochiei. Pe 8 martie, Regina a dat o masă pentru italieni și englezi. „Englezii”, a spus

295

Măria, „mi-au jurat că sărmana mea țară mutilată și sfîșiată nu va fi uitată”. Pentru a fi sigură, Regina s-a folosit de această ocazie ca să trimită, cu unul din ofițerii Misiunii Militare Britanice, o scrisoare pentru Regele George:

Dragul meu George,

Agonia noastră a fost înspăimîntătoare: izolați, trădați, înconjurați de dușmani, a trebuit să ne predăm, în ciuda moralului ridicat al trupelor noastre, în ciuda fidelității noastre de nezdruccinat față de cauza comună, în ciuda dîrzeniei noastre în fața nenorocirilor insuportabile, în ceea ce mă privește, am făcut tot ce era în puterea mea... Voi veți lupta și veți învinge, dar în ziua victoriei să nu ne uitați. Pînă la acea oră binecuvîntată, rămîi cu bine, George, eu merg să-mi întîmpin o soartă aproape prea întunecată pentru a putea fi imaginată. Mai degrabă aș fi murit alături de armata noastră, luptînd pînă la ultimul om, decît să mă recunosc învinsă, căci oare nu sînge englez îmi curge prin vene?

Verișoara ta iubitoare,

Missy

Misiunile au plecat la 9 martie 1918. Regina Măria I-a convins pe Rege să sfideze guvernul și să meargă împreună cu ea și copiii să-i conducă pe generalul Berthelot și Misiunea Militară Franceză la ultimul tren. În seara aceea, un canadian, colonelul Joseph Boyle, a luat masa cu familia regală. Boyle era un membru al unei misiuni de transport în Rusia, „un om ciudat de fascinant, care nu se teme de nimic... un adevărat Jack London”, nota Regina. Deoarece Misiunea Franceză urma să plece abia după miezul nopții, Regina și colonelul canadian au stat de vorbă pînă cînd a sosit vremea plecării la gară. „Am încercat să iau ceva din energia nepuizabilă a acestui bărbat, am încercat să absorb ceva din forța mută pe care o emană, în orele în care am stat împreună i-am destăinuit tot ce aveam pe suflet. Nu-mi amintesc tot ce i-am spus, memoria îmi este încețoșată, dar i-am mărturisit toată durerea mea și cînd a plecat și i-am spus că toți m-au abandonat, el a răspuns foarte calm: «*Dar eu nu*», și mi-a strîns mîna cu o forță de oțel.”

296

Mai tîrziu, în gara luminată de razele lunii și de torțele purtate de soldații români, toți cîntau *Za Marseillaise* și plîngeau. Regele I-a sărutat pe Berthelot la despărțire. De la fereastra vagonului său, neîmblînzitul general a strigat „*À bientôt, à bientôt*”*, în timp ce cinci vagoane pline cu mitraliere, ruble, franci și lire au pornit spre Rusia revoluționară. Această rută ocolitoare și periculoasă era și acum, așa cum fusese de la începutul războiului, singura cale de a ajunge din România în Europa de Vest.

În următoarele două zile, Regina Măria a stat la pat.

O dată cu plecarea Misiunilor Aliate și preluarea de către inamic a mijloacelor de comunicație prin telefon și telegraf, lui Ferdinand și Măriei li s-a impus o și mai mare izolare. La 15 martie, germanii au trimis Reginei o listă cu oamenii pe care-i doreau exilați din România de către Curte, într-un gest de sfidare, Regina a trimis trei cablograme -una Regelui George, a doua președintelui Crucii Roșii Americane și a treia unui american care vizitase România în vara precedentă. Ea îi ruga să nu o uite nici pe ea, nici familia ei și nici țara ei, „chiar dacă o tăcere îngrozitoare, de moarte, ne va izola de acum înainte de cei vii... Aceasta nu este pace; este ocupație străină, este moarte vie, este strangulare”. Ea l-a chemat pe Prințul Știrbey, pe care germanii amenințaseră că îl vor alunga. „Am stat meditănd la un viitor pe care nu-l înțelegeam, fără să știu cât timp vom mai fi împreună.”

Una din ultimele legături ale Curții cu aliații ei era ministrul francez, contele de Saint-Aulaire. Regina i-a destăinuit lui Saint-Aulaire că ea și Regele îi telegrafiaseră Regelui George pentru a cere garanții pentru suveranitatea lui Ferdinand în caz de detronare sau abdicare și pentru participarea României la convorbirile de pace de după război - „asigurări oficiale pe care demnitatea (Regelui Ferdinand) nu-i permitea să le ceară explicit și pe care nu le putea cere de la aliații săi fără a părea că pune la îndoială buna lor credință; de fapt, eram uluiți”, nota Măria, „că acestea nu ne erau acordate spontan... Ei bine”, încheie ea, „nu am primit nici un răspuns”.

„Acesta este un răspuns...” i-a spus ministrul plin de

*Pe curînd, pe curînd - în lb. fr. în original (n.t.).

297

înțelegere, „*pe care* Regele George, în ciuda afecțiunii față de Maiestățile voastre, nu vi-l poate da.”

Conștient că premierul Averescu nu tratase pe cât ar fi trebuit de inteligent cu Puterile Centrale la masa tratativelor, Regele i-a cerut lui Alexandru Marghiloman să formeze un nou guvern, în ciuda presiunilor germane de a-l menține pe oportunistul Averescu, Marghiloman a acceptat și a alcătuit un cabinet din ceea ce ambasadorul american a numit „oameni foarte obișnuiți”. Măria, obligată să-l însoțească pe soțul ei la depunerea jurământului de către miniștrii progermani, „de-abia a putut suporta” această grea încercare. „Nu mă consider cîtuși de puțin o Regină înființată...”, a declarat ea, „ci conducătorul unei glorioase armate care nu a fost înființată, ci a trebuit să se supună unei păci înfiorătoare și absurde, pentru că a fost trădată de aliatul ei, Rusia.”

Aliații aplaudau. Regina micii României se dovedise eroina perfectă a propagandei. Englezii o revendicau ca fiind a lor. Revista *americană Literary Digest* a publicat un articol despre martiriul României, intitulat „Măria, Regina României cucerite, îl înfruntă pe Kaiser”. „Declarînd că mai degrabă ar abdica decît să domnească peste o țară sub dominație germană”, se spunea în articol, „Măria, Regina României, iubită de poporul ei, a refuzat să recunoască tratatul de pace dintre mica ei țară și Germania”.

Nefiind descendenți ai Reginei Victoria și nici obiectul admirației lumii întregi, politicienii români au trebuit să-și găsească altă consolare pentru înfrîngere. Și au găsit-o în anexarea provinciei Basarabia, provincia pe care o pierduseră cu patruzeci de ani în urmă* în urma unei victorii și pe care o recîștigau acum în urma unei înfrîngeri. Era evident că basarabenii nu vor putea rezista singuri împotriva bolșevicilor, așa că Adunarea Națională a Basarabiei a votat pentru unirea cu România la 8 aprilie 1918. Cîteva zile mai tîrziu, o delegație numeroasă a Adunării a vizitat Iașul. Membrii delegației l-au proclamat pe Ferdinand „Rege al țăranilor” și au insistat „să-i ducă” pe copiii Măriei să danseze pe străzi cu mulțimea. „Nando le-a dat voie”, scrie Măria, „și cele

*La Congresul de la Berlin din 1878.

două fete grase ale mele s-au aflat deodată în mijlocul unor aclamații furtunoase, dansînd hora pe strada Lăpușneanu cu acești basarabeni entuziaști și cvasinecunoscuți! Unde ajunge lumea!"

Regina era amuzată, dar nu resemnă. „Anexarea Basarabiei este fără îndoială un mare eveniment pentru țara noastră... Pentru mine posibilitatea de a mă bucura este atenuată de nenorocirea acestei păci abominabile și de neliniștea cu care urmăresc politica noului nostru guvern." Regina nu a renunțat la încercarea de a-l convinge pe soțul ei să abdice și a elaborat un plan prin care Carol să fie numit „Vicerege" pe durata războiului.

Era evident că Regina Măria devenise un bagaj excedentar. Pentru inamic, ea începuse să fie o persoană iritantă, care nu putea fi redusă la tăcere; pentru românii care credeau în victoria finală a Puterilor Centrale, un pericol verbal; și pentru restul guvernului, o persoană supărătoare. Era deconcertată și față de sine însăși, scriind lungi pasaje mînioase în jurnalul ei, pentru a le șterge apoi. Aprilie a fost o lună „foarte întunecată". „Uneori am sentimentul că îmi pierd mințile", scria ea. Cînd a venit Pastele i-a cerut Regelui permisiunea să meargă să locuiască la Coțofănești, în apropierea vechilor linii ale frontului, într-o casuță de lemn construită pentru ea în timpul războiului. „Nimic nu mă va putea determina să mă duc la biserică cu actualul guvern; pentru mine nici o rugăciune nu este posibilă în prezența lor." Furios pe ea, Ferdinand a consimțit în cele din urmă.

În următoarele cîteva luni, la diferite intervale, Regina își lua fiica cea mică și se retrăgea la țară, cu soldații ei în convalescență și cu țăranii din Moldova. Curînd, la Coțofănești i s-a alăturat colonelul Joseph Boyle, omul pe care îl întîlnise în seara în care Misiunile Aliate părăsiseră România. „Colonelul Boyle, canadianul brav și aventuros...", scria Măria, „era o personalitate reconfortantă și forța sa calmă, aproape insolentă, îmi părea o stîncă în mijlocul mărilor agitate... în acest ceas întunecat, cînd aliații noștri au trebuit să ne părăsească, abandonîndu-ne în fața inamicului, el... mi-a strîns mîna promițîndu-mi că nici Dumnezeu și nici o ființă omenească nu-l va face să mă părăsească atîta timp cît țara mea va avea nevoie de el, și și-a ținut această promisiune cu o fermitate caracteristică naturii sale inflexibile."

Capitolul 18

Nu există fruct mai amar ca domnia străinului în propria țară.

VECHI PROVERB ROMÂNESC

La începutul anilor 1900, un jurnalist englez scria despre Joseph Boyle: „Am ajuns să-l disprețuiesc pe Aladin. Amîntîlnitunom care înrobește spirite de o mie de ori mai puternice decît cele din *O mie și una de nopți*. El freacă lampa spiritelor, și palate cu minunății tehnice se ivesc peste noapte. Dă ordine și schimbă cursul rîurilor... Maxilarul său este de fier, iar ochii - oțel albastru... Știe ce vrea și știe și cum s-o ceară".

' Omul care a intrat în viața Reginei Măria în martie 1918 era autoritar, sincer și impunător; prezența sa era tot atît de dominatoare ca și fizicul. Un bărbat de proporții exagerate, colonelul Boyle pare azi un erou de roman creat de contemporanii săi pentru a atenua frustrările înfrîngerii. Dacă n-ar fi existat mărturiile din memoriile camaradului său, căpitanul George A. Hill de la Serviciul Secret Britanic, l-am fi considerat pe Boyle drept întruchiparea dorințelor unei Regine disperate în căutarea unui Lancelot al secolului XX.

Canadian de origine, Joe Boyle fusese marinar, boxer profesionist și organizator de meciuri de box înainte de a participa la goana după aur în Klondike, în anii 1890. Acolo el a dobîndit drepturi asupra a peste șase mile din pîrîurile cele mai bogate în aur din Yukon, pe care le exploata cu excavatorul cel mai mare din lume. La începutul primului război mondial, Joe Boyle era un

aventurier bogat, cu o soție actuală, o fostă soție și patru copii.

La vestea izbucnirii războiului, Boyle a răspuns organizînd și dotînd, pe propria cheltuială, o baterie de mitraliere pe care a trimis-o în Europa, în 1916 a plecat din Yukon și a traversat Atlanticul, îndreptîndu-se spre Londra, unde și-apus talentele în slujba efortului de război al Aliatilor. Neluat în seamă de birocrații de la Ministerul de Externe și Ministerul de Război, Boyle și-a asigurat un loc într-o misiune particulară de transport trimisă în Rusia de Societatea Americană a Inginerilor. Pentru această funcție, el și-a comandat o uniformă de colonel în armata engleză, cu emblema din aur pur și strălucitor din Klondike.

Colonelul Boyle a sosit în Rusia în vara anului 1916. După doi ani de război, generalii ruși își justificau înfrîngerile militare prin ineficacitatea legendară a sistemului de căi ferate rus - un labirint de linii, intersecții, macazuri și puncte terminus în care oameni și provizii lîncezeau blocate uneori timp de cîteva săptămîni. Folosind metodele de mîna forte pe care le învățase pe cînd minase oameni și animale dincolo de munții de gheață din Yukon, canadianul a reușit să scoată din blocaje locomotive și oameni și să le trimită rapid spre front. Recunoscători, rușii l-au decorat pe Boyle cu Ordinul Stanislav și au cerut Aliatilor permisiunea de a-l trimite pentru a încerca să atenueze criza de alimente din România. În condițiile în care peste un milion de soldați ruși, întreaga armată română și toți refugiații români erau înghesuiți într-un colț al Moldovei, căile ferate erau paralizate și alimentele pe sfîrșite. Boyle a reușit să transbordeze pe nave proviziile blocate în vagoane, atenuînd temporar amenințarea foametei; și pentru eforturile sale i s-a decernat Ordinul S f. Vladimir.

Boyle n-a rămas multă vreme în România. El a fost trimis înapoi în Rusia, unde a reorganizat munca de construcții la liniile ferate din Basarabia înainte de lovitura de stat bolșevică din 1917. La Cartierul General al armatei ruse de la Stavka, colonelul Boyle l-a întîlnit pe căpitanul George A. Hill. Căpitanul Hill, care făcea parte din Misiunea de Artilerie Engleză, descoperise un complot al agenților germani menit să-i incite pe bolșevicii locali să-i alunge sau să-i ucidă pe toți membrii Misiunilor Aliate din zonă. El a cerut ajutorul lui Boyle și împreună au dejucat complotul german.

Din Rusia, Boyle și Hill s-au îndreptat spre România, ultimul punct de rezistență al Aliatilor în Europa de Est. Pe drum,

oprindu-se la Petrograd, s-au întîlnit cu ministrul român în Rusia, Constantin Diamandi. Acesta i-a informat că întreaga rezervă de aur și bancnote a țării sale (care valora aproximativ 20 de milioane de dolari), bijuteriile Coroanei, arhivele Ministerului de Externe, care fuseseră trimise la Moscova pentru a fi păstrate în siguranță în timpul evacuării Bucureștiului, fuseseră confiscate de către bolșevici. Diamandi avea slabe speranțe că rușii vor înapoia tezaurul național al României și, chiar dacă ar fi făcut-o, că cineva ar fi putut să-l scoată cu bine din Rusia, printre bandele de revoluționari care rătăceau prin țară. Boyle și Hill au reușit să pună mîna pe o mare parte a banilor și arhivei, pe care le-au transportat pe o distanță de 1500 de mile cu trenul și le-au predat la Iași, în decembrie 1917. Pentru serviciile lor, Regele Ferdinand l-a decorat pe Boyle cu Marea Cruce a Ordinului și pe Hill cu Steaua României.

Nu la multă vreme după venirea în România, cei doi bărbați au fost rugați de către guvernul român să se întoarcă în Rusia și să încerce să obțină un tratat de pace între Rusia și România*, în urmărirea scopului lor, Boyle și Hill au căzut într-o cursă pregătită de germani, în care erau implicați marinarii flotei ruse imperiale din Marea Neagră, oameni care se răsculaseră, își spintecaseră ofițerii și-i aruncaseră în mare cu lanțuri la picioare. Agenții germani, dornici să întrețină o stare de război între Rusia și România, îi informaseră pe marinari că Boyle și Hill erau avangarda unei flote engleze de nave de război care venea să-i pedepsească pentru masacru. Cînd au sosit în gara din Sevastopol, Boyle și Hill au fost întîmpinați de membrii flotei „agitîndu-se în jurul gării, îmbulzindu-se pe peron, înșesînd linia ferată, o gloată”, cu cuvintele lui Hill, „înnebunită de poftă de sînge și rîvnind la viețile noastre”. Boyle era renumit pentru abilitatea cu care vorbea mulțimilor. La sfîrșitul discursului său improvizat, tradus de Hill, istoria înregistrează faptul că marinarii flotei Mării Negre, principalul corp revoluționar din sudul Rusiei, au

fost reconvertiți din nou la cauza Aliatilor. Cu ajutorul lor, Boyle și Hill au realizat un tratat de pace între Rusia și România, cel dintâi din primul război mondial. Apoi, cei doi s-au despărțit.

*în decursul a șaisprezece luni, bolșevicii au declarat de două ori război României - la 31 ianuarie 1918 și din nou la 18 mai 1919.

302

Hill, care a rămas în Rusia, a scris ulterior în memoriile sale despre Joe Boyle: „Era un luptător înăscut, un mare vorbitor și dăruit cu extraordinar de mult bun-simț. Era independent ca un revoluționar. Eticheta și procedurile nu însemnau nimic pentru el, mai ales dacă un lucru trebuia făcut. El se afla în Rusia pentru a contribui la continuarea războiului, pentru a-i hărțui pe germani și a-i ajuta pe Aliți, și în urmărirea acestor scopuri nu-i păsa dacă se purta aspru față de cineva. Așa era colonelul Boyle, un bărbat cum nu mai cunoscusem până atunci și nu aveam să înțilnesc nici după aceea”.

Cu tratatul în mână, Boyle s-a întors la Iași. El a sosit la 9 martie 1918, în noaptea în care Misiunile Aliate erau silite să părăsească România. Regina Măria I-a descris așa cum l-a văzut atunci, „un bărbat între două vârste, cu o constituție robustă, cu trăsături puternice și aspre, de fapt aproape urât, dar ochii, care erau de un albastru intens și pătrunzători, uneori chiar plini de cruzime, puteau deveni blânzi, aproape mângietori, iar zîmbetul lui era liniștitor și plin de bunătațe”.

Se comentează adesea că seara aceea „a marcat căderea Prințului Știrbey din poziția de favorit al Reginei și înlocuirea lui cu Boyle din Klondike”. Ca multe alte istorii despre Regina Măria, și aceasta este o exagerare care nu ia în considerare nici firea Reginei și, de altfel, nici firea lui Joe Boyle. Măria era ultraromantică, o femeie care învățase la maturitate să evite încercături fizice nedorite. Joe Boyle era din fire un aristocrat, un om prea mîndru pentru a cere favoruri personale. Mult mai importantă decît atracția pe care Boyle a simțit-o față de Regină a fost calitatea prieteniei lor. Indiferent de cursul pe care această prietenie avea să-l ia în viitor, Boyle venise la Iași într-o perioadă de criză și a plecat într-o nouă misiune pentru România după patruzeci și opt de ore de la sosire - prea puțin timp pentru mai mult de o recunoaștere a unor simpatii și scopuri comune.

În timpul înaintării germane, un număr de rezidenți români de frunte din București au fugit în orașul rus Odessa de pe țărmul Mării Negre, în ianuarie 1918, cînd bolșevicii au declarat război României, conducătorul organizației bolșevice din sudul Rusiei era Cristian Rakovski. Rakovski, fost cetățean român închis pentru activități subversive, era un dușman declarat și înverșunat

303

al guvernului român. El i-a arestat pe conducătorii români — foști miniștri, senatori, industriași, membri ai aristocrației -, luîndu-i ca ostatici în lupta dintre Rusia și România pentru Basarabia. La Iași a ajuns știrea că acești prizonieri erau amenințați de pericolul iminent de a fi executați în masă. Boyle a plecat la Odessa. Acolo a descoperit că Rakovski confiscase averile personale ale prizonierilor, precum și fondurile de stat românești alocate pentru ajutorarea României, și fugise cu banii în noaptea de dinaintea sosirii lui Boyle. În același timp, prizonierii români fuseseră îmbarcați pe un vapor al morții cu gărzi bolșevice.

Restul îl relatează Regina Măria:

„El (Boyle) a fugit spre port, unde vasul tocmai se desprindea de la țărm. Așa cum era, neînarmat și fără nici un însoțitor, a sărit pe bord și timp de două săptămîni, deși nu știa nici un cuvînt în limba rusă, i-a ținut pe bolșevici în șah în timp ce ei treceau cu vasul din port în port: o călătorie extraordinară și incredibilă, comparabilă doar cu poveștile pline de aventuri din trecut, în cele din urmă, singur, cu o voință aproape hipnotizantă, acest canadian curajos i-a obligat pe revoluționarii care nu aveau nici o lege să ducă vaporul cu încărcătura sa de prizonieri înfricoșați într-un port românesc”.

Povestea acestei călătorii bizare a ajuns în România înainte de venirea lui Boyle și a cetei sale, iar cînd canadianul și-a făcut pentru a doua oară o intrare triumfală în orașul Iași, străzile erau

înțesate de mulțimea care îl ovaționa. „Oamenii îi consideraseră pe prizonieri și pe salvatorul lor mort”, a spus soția recunoscătoare a unui dintre cei salvați. La o masă festivă care a avut loc a doua zi, 25 martie 1918, Boyle a primit Steaua României. Foștii ostatici i-au dăruit un pergament care stătea mărturie a recunoștinței lor, și într-o biserică locală a fost pusă o placă în onoarea lui. Două zile mai târziu, Boyle trecea din nou dincolo, în Basarabia, desfășurând activități de spionaj pentru englezi și francezi și căutând provizii pentru a atenua foametea impusă românilor de ocupația germană.

Temerile Reginei Măria față de pacea sub germani se dovedeau din nefericire profetice. Marghiloman, noul prim-ministru, era încredințat că Puterile Centrale vor câștiga războiul și și-a condus guvernul sub ocupație pe baza principiului că

304

singura șansă a României, pentru viitor, era concilierea cu germanii. Dar învingătorul era nesățios, un monstru rapace, ale cărui poftă creșteau și mai mult pe măsură ce acestea erau satisfăcute, înainte, în timpul și chiar după ce negocierile de pace s-au încheiat, în întreaga perioadă care a trecut pînă la încheierea războiului, germanii au adăugat noi cereri pe seama economiei și poporului român.

După ce au preluat terenurile petrolifere, rîurile și fermele agricole, germanii au luat în stăpînire căile ferate, serviciile poștale, telegrafice și telefonice, izolînd complet România de lumea din afară, și au cerut urmărirea sau deportarea tuturor oamenilor politici care susținuseră Antanta. Ei au răspîndit pamflete incendiare împotriva Regelui Ferdinand, a Reginei Măria și a guvernului lor într-un efort de a instiga la revoluție - o metodă care amintea de tactica încununată de succes în Rusia Țaristă. Din rîndul țăranilor, femeile și bărbații între paisprezece și șaiszeci de ani erau obligați să depună muncă forțată; nesupunerea ducea la deportare, înmînișare sau moarte.

Ambasadorul Vopicka, un diplomat conservator, a descris ocupația ca „un jaf sistematic... tot ce poate fi folosit este luat și vîndut. Acolo unde germanii se așteaptă la rezistență din partea populației indignate, ei înconjoară satul cu mitraliere și îi obligă să-și predea alimentele sub amenințarea cu masacrul general”. „Ei au făcut din România o închisoare în care întreaga populație este condamnată să muncească din greu în folosul inamicului.”

Regina Măria a făcut tot ce a putut pentru a ridica moralul națiunii. S-a deplasat în repetate rînduri pe „fostul front” pentru a-și revedea soldații, împreună cu Regele, a participat la un recviem pentru cei căzuți, o manifestare condusă, în ciuda protestelor din partea guvernului, în stilul inimitabil al Reginei Măria: „Am stat în picioare în fața tronului, îmbrăcată cu uniformă albă a Crucii Roșii, cu o luminare în mîna...”. Ea a găsit alimente pentru țăranii din Moldova aflați sub escortă. Dar pe dinăuntru sîngera:

„Credeam că am fost destinată să fiu o Regină fericită, strălucitoare și plină de succese; toată ființa mea părea să promită acest lucru, iar eu păream făcută pentru acest rol. Dar poate că, dimpotrivă, soarta mea este să fiu o Regină tragică, înfrîntă, mult mai tragică decît a fost vreodată Carmen Sylva, cu toată vorbăria ei despre coroana unui martir. Nu am chemare pentru rolul de martir și cu toate acestea se pare că Dumnezeu ne-a ales pe Nando

305

și pe mine să purtăm o cruce care uneori pare mult prea grea”.

Măria petrecea cît mai mult timp posibil în casa ei de lemn de la Coțofanești. Acolo se putea detașa, fizic, de trebuința de a trece cu vederea acțiunile odiosului guvern Marghiloman. După cum se exprimase ea, „Regele și-a dat seama în cele din urmă că era mai bine pentru mine să nu fiu prea mult timp la Iași”. O dată îndepărtată, ea își făcea griji în legătură cu ceea ce se întîmplă în spatele ei și și-a petrecut începutul verii anului 1918 călătorind permanent, nervoasă, între refugiul ei provizoriu și capitală. „Detestam să mă întorc la Iași, dar... eu eram cîinele de pază”. Regina l-a îndemnat pe soțul ei „să nu fie slab față de acest guvern” „și să discute întotdeauna lucrurile mai înfii cu Barbu”. Cînd Prințul Știrbey era cu Regele, Regina putea să stea liniștită și să se ocupe de casa celor patru vînturi de la Coțofanești.

Decorarea casei era o terapie excelentă; stilul, moldovenesc bucolic. „Vreau să fac o

bijuterie din această casuță, în care să nu existe altceva decât lucruri rustice; de la Iași voi aduce numai paturile, pentru că acestea, desigur, sînt bune." Pentru draperii a pus să se vopsească muselină în culoarea portocalie; efectul era deosebit de plăcut. Era mîndră mai ales de dormitorul ei, unde pereții, tavanul și dușumeaua erau de un cafeniu întunecat. Pe fundalul întunecat al peretelui se afla un pat larg, pe care erau îngrămădite perne în toate nuanțele de portocaliu; deasupra acestuia agățase o tapiserie veche în fir de aur dintr-o biserică rusă și o icoană veche cu ramă de argint. Pe podea era întins un covor turcesc, în loc de vase, Măria și-a pus florile în tuburi goale de proiectile de tun de toate formele și mărimile, „grele și de un cafeniu-ruginiu". Pentru a completa gama coloristică autumnală, a adăugat un vas de ceramică de un verde strălucitor și ici-colo cîte un vas de alamă.

„Sălașul meu era un refugiu adorabil și toți cei care-l vedeau îl îndrăgeau la fel de mult ca mine. Mulți veneau să mă viziteze în singurătatea mea, mai ales cei care, ca și mine, erau dezgustați de ceea ce se petrecea în lumea noastră oficială. Ușile casei mele erau deschise, ospitalier, oricărui vizitator, iar masa întinsă în funcție de numărul oaspeților."

Cel mai important dintre aceștia era colonelul Boyle, a cărui generozitate și iscusință în ajutorarea poporului ei au impresionat-o pe Regina. „Nimeni nu va ști vreodată cît de multe a făcut Boyle

306

aici și nici cîți bani a cheltuit. Nu am cunoscut nicînd o persoană atît de dispusă să dea ajutor." Colonelul Boyle a cumpărat o vacă pentru un sat, ca să aibă copiii lapte; într-un alt sat a cumpărat o casă abandonată, a reconstruit-o și a dăruit-o la trei familii de refugiați în numele Principesei Ileana. El supraveghea reparațiile, găsea provizii și dădea sume nenumărate de bani. Se încrunta cînd auzea plîngerii inutile. Boyle, nota Măria, „făcea ca toate tînguile să pară jalnice, aproape lașe... în perioadele de descurajare, el era un tovarăș extraordinar de liniștitor și tonic și o neașteptată tentă de puritanism victorian timpuriu se adăuga personalității sale neobișnuite". Regina, căreia îi plăcea să-i șocheze pe cei din jur fumînd, a fost surprinsă să afle că Joe Boyle nu fuma și nu bea. Ea era încîntată de influența pe care o avea asupra Ilenei; îi împărtășea fiicei ei de nouă ani „principii solide și sănătoase, pe care ea le-a adoptat, mai tîrziu, în viață".

La începutul lunii iunie, Regina a fost îndurerată să afle că Boyle suferise o comotie cerebrală în timp ce zbura deasupra Basarabiei într-o acțiune de recunoaștere a situației proviziilor. Pilotul micului său avion a aterizat la Chișinău, unde canadianul a fost internat în spital. Măria devenise dependentă de Boyle. Dacă forța aceea copleșitoare putea fi doborâtă, ce altceva urma să se prăbușească în jurul ei? Pentru că poziția sa o împiedica să meargă să-și ajute prietenul, ea i-a îmboldit pe Rege și pe Prințul Știrbey să mențină legătura cu spitalul. La începutul lui iulie a aflat cu ușurare că Boyle se odihnea în tihnă, avînd alături un georgian care vorbea limba engleză. Știind că se află pe mîini bune, Regina Măria s-a întors la Iași.

Primul-ministru Marghiloman urma să prezinte amnistia tuturor românilor care-i sprijiniseră pe germani spre a fi semnată de Rege. „El *nu trebuie* să semneze această hîrtie", scria Măria la 6 iulie 1918. „L-am implorat să fie tare, să reziste la constrîngerile lui Marghiloman, dar nu mi-a dat nici o asigurare pozitivă." Știind că Nando urma de obicei sfatul ultimei persoane care vorbea cu el, Regina a scris „un bilet deosebit de energic" pe care l-a încredințat fiului ei de paisprezece ani, Nicky, pentru a-l da tatălui său „în timpul întrevederii cu premierul". Ulterior, în singurătatea trenului regal, Ferdinand i-a spus că i-a respectat dorința și a refuzat să semneze.

A insufla hotărîre șovăitorului Rege nu fusese niciodată o

307

sarcină ușoară, iar în timpul ocupației acest lucru era și mai dificil. „... nu-i plăcea cînd oamenii... constatau la mine o fermitate pe care n-o găseau întotdeauna și la el și, în ciuda supărării pe care și-o manifesta adesea, *trebuia* să rămîn fermă... asta îl făcea să reziste și îi înfricoșa pe cei care voiau să-l constrîngă să procedeze greșit. Credința mea nestrămutată era că eu aveam dreptate, ceea ce-mi dădea trista forță de a fi o asemenea scorpie... Dar cu siguranță că în perioada aceea nu eram o *companie plăcută*; de aceasta eram pe deplin conștientă."

Războiul, care mărise popularitatea Regelui în rîndul poporului și unise legăturile dintre soț și soție în fața adversităților, amenința mereu să-i despartă. „Sînt prea violentă, mult prea violentă și el se înfurie”, recunoștea Măria în jurnalul ei. „El este mînios pentru că oamenii vin la mine. Încerc să-i explic *de ce* vin toți la mine, chiar și generalii.” Dar ultimul lucru pe care Ferdinand dorea să-l audă era că el este nehotărît sau că mînia sa îi pune pe oameni în situații neplăcute. „Bietul de el, este teribil de hărțuit, dar felul lui de a fi și caracterul său nu fac decît să înrăutățească lucrurile”, spunea Regina.

Pentru a mai atenua tensiunile domestice și pentru a se îndepărta din calea germanilor, Ferdinand și Măria s-au mutat la Bicz, unul dintre domeniile Coroanei pe valea râului Bistrița. S-au instalat cu copiii într-o casă pe marginea râului, o casă liniștită cu o verandă răcoroasă și camere mari, albe, mobilate cu mese și scaune exagerat de mari; casa avea draperii albastre la ferestre și vase persane albastre, pe care Măria le-a umplut cu flori, în timp ce Regele se plimba prin grădină, Regina, îmbrăcată în veșminte specifice locului, organiza ajutorarea țăranilor locali cu hrană și alimente.

În timpul războiului, Măria se îngrișase. În ciuda vioiciunii și energiei fără limite, manifestată în galopuri zilnice cu caii ei, corpul ei se îngroșase. Pe cînd muncise la spital, purtase îmbrăcăminte de Cruce Roșie - veșminte albe, lungi, ca de călugăriță, care-i ascundeau silueta. Acum se îmbrăca în variante elegante ale costumului popular românesc multicolor, care masca și el imperfecțiunile.

Vîrsta și grijile numeroase începuseră să o marcheze pe Regină. Părul, deși era încă blond, începuse să-i cadă; în fiecare dimineață sosea o femeie să-i maseze capul pentru ca părul să-și

redobîndească vitalitatea. Pielea își pierduse elasticitatea tinereții. Cînd Lavillere a venit spre a face o copie de pe chipul ei pentru o medalie, Regina a fost deprimată de rezultat. „Chipul meu arată ostenit, ochii sînt obosiți”, nota ea în jurnal, „dau o falsă impresie de tinerețe pentru că sînt plină de energie și mă mișc repede, dar cînd stau liniștită... obrazul meu cade în imobilitatea vîrstei de mijloc, ceea ce desigur nu-mi sade bine... cel care privește medalia lui Lavillere nu m-ar considera niciodată o femeie drăguță.”

Pînă în acest moment din viața ei, Măria se bizuise întotdeauna în mare măsură pe frumusețea ei, considerînd că este una din „îndatoririle sale de Regină” să încînte ochii celor mai prețioși decît ea. Era evident că va sosi vremea cînd chipul și silueta nu o vor mai sluji. „Nu am fost niciodată prea vanitoasă”, comenta ea, ocolind adevărul, cîteva luni mai tîrziu, „dar chipul meu mi-a fost ca un prieten, și dacă se schimbă va fi ca și cum voi trăi cu cineva care îmi este străin, și va fi oribil!”

Prințul Știrbey și-a mutat și el familia la Bicz pe durata verii. El și Regina continuau să ia ceaiul împreună în fiecare zi. Măria simțea că tensiunea din timpul războiului începea să lase urme și pe Barbu: „... el apurtat povara sorții noastre schimbătoare și acum, dintr-o dată, a obosit”, scria ea în jurnal. Permanent neliniștit, Știrbey se ducea mereu la Iași, fără a lua în seamă guvernul oficial în care nu avea încredere, pentru a aduce informații necenzurate Regelui și Reginei. Deși Măria o iubea cu adevărat pe Nadej da Știrbey, știa că ea nu era destul de puternică pentru a purta grija familiei în timp ce Barbu era ocupat cu probleme mai urgente. Soția și fiicele Prințului Știrbey „îi absorb energia”, spunea Regina.

La 1 august 1918, Regina Măria a aranjat ca Joe Boyle să fie adus la Bicz pentru a se reface după comoție. Hotărît să înlătore urmările fizice ale acesteia, Boyle stătea ore întregi în fața unei oglinzi, forțîndu-și mușchii paralizați de pe o parte a trupului să-i imite pe cei intacti de pe cealaltă parte. Comoția îi distrusese încrederea întemeiată în mare măsură pe uriașa sa forță fizică. Regina și-a propus să-l determine să-și reconstituie imaginea despre sine. Dacă relațiile dintre ei au trecut dincolo de prietenie, după cum pretind unii, aceasta s-a întîmplat pentru o scurtă perioadă și a fost urmarea compasiunii Măriei față de omul aflat în suferință. Oricum, Boyle s-a îndrăgostit de Măria, și această dragoste i-a schimbat viața. Trei luni mai tîrziu îi scria că devenise

„figura centrală” a vieții sale. Pentru prima oară în cei cincizeci și unu de ani, Joe Boyle găsisese pe cineva pentru care să trăiască, și începînd de atunci s-a devotat Reginei și familiei acesteia. „Eu, cel care riscam în fiecare zi, în fiecare ceas, în fiecare clipă tot ce aveam... și rîdeam de oamenii care se tem... mă rog lui Dumnezeu să mă învețe să-i mulțumesc și să mă facă vrednic de tine în toate privințele”, scria el.

În ciuda problemelor sale fizice, Măria găsea că judecata lui Boyle era la fel de pătrunzătoare ca întotdeauna. Serile luau cina în coliba lui țărănească și puteau discuta în liniște. Pe măsură ce a prins puteri, Boyle și-a reînceput acțiunile de culegere de informații și în vederea atenuării foametei. Măria l-a luat la consultările ei cu Barbu Știrbey. Boyle era la fel ca Măria - plin de idei și decizii nobile. Știrbey era oriental și subtil. Un triumvirat ciudat- Regina, Prințul și colonelul - stătea de gardă pentru a se asigura că Regele nu se va compromite cu forțele de ocupație.

În timpul verii a sosit știrea că Țarul și familia sa fuseseră uciși. Sfidînd guvernul, familia regală a participat la un recviem pentru Romanovi în biserica locală. „Sărmane Nicky”, scria Măria, „dacă ai fi murit pe cînd domneai încă, ce agitație s-ar fi făcut, cîte ceremonii pompoase s-ar fi desfășurat în fiecare biserică, în fiecare țară! Iar azi, pentru că ai căzut de la putere și erai un exilat, ei încearcă să te ignore.”

Fiind și ei înșiși aproape niște exilați în timpul șederii lor la Bicz, Ferdinand și Măria se întâlneau rar cu membrii guvernului, deși miniștrii apăreau destul de des „să-1 neliniștească pe Rege cu diversele lor cereri dezgustătoare”. Ei călătoreau de obicei noaptea și ajungeau la micul dejun, în timpul căruia Regina îi fixa cu o privire de gheață, susținînd apărarea șovăitoare a Regelui.

Pentru prima oară de la începutul războiului, la Bicz Măria a avut vreme să se gîndească la copiii ei. Deși era încîntată de evoluția celor trei mai mici, Carol și Elisabeta continuau să o îngrijoreze. Principele Moștenitor era atașat mai mult ca oricînd de Zizi Lambrino. După Tratatul de la București, Măria a aranjat ca el să primească comanda unui regiment de *chasseurs* * la Tîrgu Neamț, o tabără din Carpați. Instrucția militară îi priia lui Carol, iar mama lui spera că îi va lua gîndul de la Zizi. Dar tînăra romîncă

* Vînători de munte (în lb. f. în original) (n.t.).

310

l-a urmat pe Principele Moștenitor, mutîndu-se la niște prieteni pentru a fi aproape de el. Vizitele ocazionale ale lui Carol la Bicz sporeau îngrijorarea Măriei. La începutul verii îl găsisese pe fiul ei de douăzeci și patru de ani „plîngînd ca un copil”; însă Carol a refuzat să se confeseze mamei sale. Nu i-a spus decît că nu va întreprinde niciodată „nimic” care să o facă pe mama lui să-i fie „rușine de el”.

Elisabeta reprezenta și ea o problemă. Alerga după bărbați cu o „stăruință calculată... Este întotdeauna aceeași, indiferent unde se află, indiferent cu cine este... nu se poate avea niciodată încredere în ea”, nota Regina în jurnalul ei. „Biata copilă, biata copilă... are nevoie de dragoste numai pentru ea însăși, însă nu i se poate îngădui să alerge după fiecare capriciu de moment!”

Și aceasta nu pentru că Regina Măria nu ar fi dorit ca membrii familiei sale să fie fericiți în dragoste. Cînd Aristița Dissescu, iubita credincioasă a Regelui, a venit la Bicz să-l vadă, Regina a fost mișcată. „El iubește pe Nando cu adevărat și nu pentru că este rege. Dar este absurdă, enervantă și înduioșătoare, iar cu mine, știind că aș putea fi iritată și pentru că nu are conștiința prea curată, este îngrozitor de emoționată, cu toate că am fost întotdeauna drăguță și amabilă cu ea, deși rareori i-am zîmbit.”

Pe măsură ce știrile despre victoriile Aliatilor, pe frontul de vest, pătrundeau în ciuda cenzurii, germanii care ocupau România deveneau din ce în ce mai belicoși. Balanța victoriei, care în aprilie 1918 părea că indică Puterile Centrale, se înclinase puternic, în august, în favoarea Aliatilor. Deoarece trei pătrimi din România se aflau încă în mîinile dușmanului, Regele și Regina trebuia să preîntîmpine orice manifestare de bucurie prematură care ar fi putut determina noi brutalități la adresa supușilor lor.

Măria nu putea fi niciodată intimidată la fel de ușor ca Ferdinand. Într-una din zilele lunii august a stîmuit o furtună politică vizitînd sate care urmau să fie date Ungariei conform tratatului de

pace. Un articol dintr-un ziar unguresc a acuzat-o pe Regina de propagandă împotriva Puterilor Centrale, pentru că sosise cu o mașină plină cu provizii și permisesse țăranilor să-i sărute mâna. Articolul i-a atras atenția lui Marghiloman care s-a deplasat la Bicz spre a-și exprima față de Rege dezaprobarea. Măria „a fost dojenită într-o oarecare măsură”, lucru de care însă nu-i păsa. „Cînd țăranii s-au strîns în jurul meu plîngînd, sărutîndu-mi

311

mîinile și plîngîndu-și soarta”, i-a spus ea lui Marghiloman, „eu... le-am spus că nu consider acesta un rămas-bun definitiv, că mai sînt încă speranțe și că ultimul cuvînt va fi spus de tunurile Aliaților.”

Măria simțea că premierul Marghiloman adesea „profita exagerat de situația critică a Regelui” pentru a obține concesii în favoarea forțelor de ocupație. Marghiloman era un om de lume, un negociator calm și abil, dar după părerea Măriei era „ca un fluture... rozaliu și zîmbitor, alunecînd cu ușurință peste tot ce era neplăcut, într-o stare de admirație eternă față de germani și organizarea lor formidabilă... chiar și atunci cînd aceasta era în detrimentul românilor noștri”. Cînd Marghiloman nu reușea să obțină ce dorea prin farmecul său, el recurgea la amenințarea că va demisiona. De obicei, amenințarea avea efect, deoarece Regele nu avea nici o altă alternativă care să fie acceptată de inamic, cu excepția filogermanilor radicali care juraseră să-i detroneze. Cînd ocupația a cerut arestarea și judecarea lui Brătianu și a celorlalți membri ai guvernului care votaseră să susțină Antanta, Marghiloman a folosit amenințarea cu demisia. Ferdinand a fost salvat de Brătianu, care a trimis vorbă că dorește ca Majestatea sa să fie de acord, deoarece crede că un proces de acest gen va servi, în final, cauza celor acuzați.

În timpul verii și la începutul toamnei anului 1918, cererile Germaniei sporiseră direct proporțional cu pierderea puterii. „Evident, nemții au intenția de a reduce această țară la o ruină absolută înainte de a deveni necesar să retragă orice număr mai însemnat de trupe de ocupație”, remarcă ambasadorul american. Cînd cererile nu mai puteau fi satisfăcute, Regele și Prințul Știrbey au plecat la Iași pentru a încerca să negocieze cu inamicul.

În timp ce Nando și Barbu erau la Iași, Măria se bucura de o viață tihnită la țară, făcînd plimbări lungi pe jos și cu mașina, vizite la țărani, discutînd cu Joe Boyle și făcînd excursii împreună cu el și cu Ileana la vechi mănăstiri și în diferite sate mici. Alimentată cu știrile despre victoriile Aliaților, starea de spirit a Reginei reflecta speranțele ei din ce în ce mai mari și renașterea vechilor energii și elanuri. Apoi, fără nici un avertisment, la 15 septembrie 1918, o durere aproape de nesuportat i-a lovit pe ea și pe Rege -, „o tragedie de familie care ne-a lovit pe neașteptate, o lovitură uluitoare pentru care eram total nepregătiți”.

Moștenitorul tronului, Principele Carol, fugise cu o față de rînd.

Capitolul 19

Este o realitate că prezența unui personaj romantic pe scena istoriei răstoarnă adesea echilibrul întregii acțiuni.

ANTONIA FRASER

Mireasa Principelui Moștenitor era Ioana Măria Valentina Lambrino, cunoscută sub numele de Zizi. Ea pretindea că descinde dintr-un împărat al Constantinopolului din secolul al IX-lea care se căsătorise cu o fiică a lui Charlemagne. Alți strămoși fanarioți mai puțin importanți se stabiliseră în micul oraș din Moldova, Roman, unde au crescut Zizi și frații ei. Copil încăpățînat, după cum recunoștea singură, Zizi a fost trimisă la un pension din Franța, unde „încîntătoarea anarhie” a personalității ei, rezultat al vieții la țară în România, a fost supusă cu forța unui regim de ordine, tăceri obligatorii și studiu. În 1910 s-a întors acasă, la București, și s-a lansat într-un program pentru a studia limba engleză, pianul, pictura, muzica vocală și dansul, și curînd s-a integrat în societatea aristocratică ce gravita în jurul Curții.

Tatăl lui Zizi era prieten cu demnitarul conservator Marghiloman. La un bal dat de

acesta, Zizi l-a întâlnit pentru prima oară pe Carol. Surpinzător, nu Carol, ci tatăl lui a remarcat-o întâi pe grațioasa brunetă. „Patern și galant în același timp”, Ferdinand manifesta preferința clară de a dansa cu Zizi, oferindu-i câte o garoafă de fiecare dată când o conducea în jurul sălii de bal. Atențiile sale o umpleau pe tânăra fată, după cum mărturisea ea însăși, de „mândrie și emoție”, dar „nu au reușit s-o abată” de

313

la ținta adevărată a interesului său, Carol. Povestea lor de dragoste datează de la debutul oficial al lui Zizi, care a avut loc la Palatul Cotroceni. Deși Carol a fost trimis la Potsdam la scurtă vreme după aceea, ei au corespondat pînă la întoarcerea sa, la începutul războiului.

La douăzeci și patru de ani, Principele Carol arăta ca un școlar care crescuse prea repede - mare și blond, cu un chip efeminat și maniere pedante. Zizi constituia un contrast izbitor. Micuță și negricioasă, dăruită cu capacitatea de a găsi expresii fericite, cu subtilitate și imaginație, ea era culmea la care ajungea o ingenuă bizantină supusă rigorilor unei educații franceze. Ignorînd războiul, „beți de tinerețe și visuri despre viitor”, tînărul cuplu trăia într-o lume a lui, gonind în excursii la țară în Rolls-Royce-ul Principelui, în ciuda încercărilor Reginei Măria de a-i despărți, idila înfloreă; „oamenii de rînd se minunează de felul în care iubesc mai-marii acestei lumi...”, scria Zizi în memoriile ei, „cu aceeași simplitate încîntătoare ca ceilalți, cu același prost gust liric pentru romantism sentimental. .. Iubirile Prinților sînt aceleași ca și ale celor umili”.

După cîteva luni, Carol a cerut-o pe Zizi în căsătorie. Deși ea l-a acceptat imediat, a fost nevoie de cîtva timp pînă cînd Carol a aflat care era poziția sa conform Constituției. „Trebuie cîntărit totul... pentru a da o lovitură puternică”, îi explica el viitoarei sale soții. „Marea dificultate este problema juridică.” Dar toate investigațiile lui Carol nu au făcut altceva decît să confirme că nu exista nici o cale pentru a eluda legea țării: Constituția României interzicea în mod expres moștenitorului tronului căsătoria cu altcineva decît o Prințesă străină de același rang. Chestiunea juridică era aceeași care îl urmărise pe tatăl lui Carol cu peste un sfert de secol în urmă; Zizi Lambrino, ca și Elena Văcărescu, nu putea deveni soția viitorului Rege al României. Zizi era disperată; Carol spunea că va renunța la tron. El a făcut un plan pentru a traversa incognito frontiera cu Rusia. O dată căsătoriți, ei se puteau duce în Franța, unde Carol putea continua să lupte pentru România.

În ultima zi a lunii august 1918, Principele Moștenitor, logodnica lui, un prieten și șoferul lui Carol au plecat din Iași îndreptîndu-se spre graniță. Nu au avut nici o dificultate să treacă de grănicerii români, dar pe partea rusească, Principele

314

Moștenitor a fost recunoscut, oprit, spunîndu-i-se că poate să meargă numai pînă la Odessa. La Hotel Bristol, unde se opriseră Carol și Zizi, era cazat și un ofițer german, trimis pentru a-l ține sub observație pe Principele Moștenitor. Probabil că escorta germană a Principelui avea ordine dacă nu să-i ajute activ pe fugari, cel puțin să nu pună obstacole în calea unirii lor. O căsătorie a moștenitorului tronului României în afara Constituției era, desigur, un dar de la Dumnezeu pentru germani, care acum pierdeau teren cu fiecare zi. Carol și Zizi au găsit un preot care a fost de acord să-i căsătorească la 4 septembrie 1918. În noaptea anterioară, Zizi suferise o intoxicație alimentară. Ea a făcut față ceremoniei amestită de febră, îmbrăcată într-o rochie din crepdeșin lucrată în casă, pe care a descris-o ca „rochia simplă și săracă a unei căsătorii din dragoste, în care avea prea puțină importanță faptul că omul cu care mă măritam era chemat să domnească”.

Regina a aflat că fiul ei își părăsise postul - un act de trădare pasibil de pedeapsa cu moartea - abia după ce căsătoria a avut loc. Știrea dispariției lui Carol i-a fost dată de Barbu și Nando, care i-au spus că Principele lăsase trei scrisori, una adresată tatălui său, una surorii Elisabeta și a treia fratelui lui Zizi. Regina și-a petrecut seara plimbîndu-se agitată prin grădină cu Prințul Știrbey și cu Joe Boyle, în așteptarea celor două scrisori care urmau să fie aduse din tabăra lui Carol. Acestea au sosit abia la 4,30 dimineața, cînd Nando i le-a adus în cameră.

în scrisoarea către tatăl său, Carol pretindea că situația din România l-a făcut „incapabil să și facă datoria ca soldat” și deci pleca din țară „din motive politice”. Principele Moștenitorii spunea tatălui său că, din moment ce „nu prestase nici un jurământ”, el „nu încălca nici un legământ”. Zizi nu era menționată nicăieri. Scrisoarea către Elisabeta cuprindea instrucțiuni în legătură cu posesiunile sale în cazul că nu se va mai întoarce în țară. Carol a menționat-o pe prima sa iubită și pe cîinele său, a transmis salutări surorii sale Ileana și a rugat pe toată lumea „să gîndească despre el numai de bine”.

Regina Măria era zdrobită. „... pentru mine nimic,«wwwz/c nici măcar un cuvînt, un semn, nici un mesaj, nici un salut, nici un gînd-și eu îi sînt mamă, l-am apărât întotdeauna, la mine a venit în

315

toate momentele importante ale vieții sale... Aș înțelege că dorește să plece ca soldat, el știe că aș înțelege, dar poate că a fugit cu fata și știe că acest lucru îl voi considera greșit!”

Bănuiala ei a fost confirmată a doua zi, cînd aghiotantul lui Carol a sosit la Bicz cu scrisoarea pe care Carol o trimisese fratelui lui Zizi. În această scrisoare, Carol, care spunea că este „detestat și persecutat de friți (germani)”, recunoștea că a fugit cu Zizi. În ziua următoare, de la Berlin a sosit știrea telegrafiată de nemți că Principele Moștenitor al României se căsătorise cu Zizi Lambrino la Odessa.

Știrea a fost o adevărată lovitură pentru Ferdinand și Măria, subminînd edificiul șubred al dinastiei lor, slăbită deja de înfiîngere și revoluție. De-a lungul anilor, atît Regele, cît și Regina acceptaseră cu eleganță anomalia propriei lor căsnicii și se așteptau ca vlăstarele lor să le urmeze exemplul. Ferdinand era distrus de slăbiciunea fiului său. Chiar dacă înțelegea situația lui Carol, remarcabil de asemănătoare cu a lui însuși la aceeași vîrstă, el nu putea accepta soluția Principelui Moștenitor. Măria oscila între furia față de ceea ce considera trădarea lui Carol și durerea că nu i se confesase ei. Nevrînd să recunoască cum că Principele Carol era răspunzător pentru propriile sale acțiuni, ea prefera să-l considere pe dragul ei fiu prins în mrejele unei tinere care urzea intrigi. Primul ei gînd a fost să-l elibereze. Ea l-a trimis pe aghiotantul ei, colonelul Ballif, la Odessa cu trenul regal pentru a-l aduce pe Carol înapoi. După aceea, împreună cu Regele și Prințul Știrbey, a participat la o activitate oficială la Iași.

Atmosfera din capitala temporară era ostilă dinastiei. Premierul Marghiloman și partida sa progermană cereau îndepărtarea imediată a Principelui Moștenitor de la succesiune; Carol era atacat deschis în Senat; opinia publică cerea capul lui. Conștientă că „toți ochii sînt ațintiți asupra mea pentru a-mi critica fiul și a-l condamna”, Regina considera că trebuie „să-mi țin capul sus pentru doi”. Prințul Știrbey l-a sfătuit pe Rege să cîștige timp și să încerce să găsească sprijin, pentru Principele Moștenitor, în partidele de opoziție și în rîndul militarilor.

De la Odessa, Ballif i-a adus Reginei o scrisoare pe care Carol îl rugase să i-o înmîneze cînd vor fi singuri, în aceasta, Principele Moștenitor spunea că nu luase legătura cu mama sa

316

înainte, deoarece ei „nu-i putea scrie decît adevărul”, iar succesul planurilor sale depindea de o discreție totală. Carol i-a spus Măriei că avea un „plan minunat pentru a ajunge pe frontul francez” și, din moment ce nu se va putea întoarce, luase cu el „femeia pe care o iubea”.

Una sau două zile mai târziu, Regina s-a urcat în trenul regal, care acum înconjură Moldova fără a merge nicăieri, pentru a sta de vorbă singură cu Principele. Carol a repetat ceea ce Măria a numit „basmul său incoerent, absurd și totuși mișcător”, implorînd simpatia și înțelegerea mamei sale. „Și tu, tu poți să înțelegi, tu ai fost cel mai bun prieten al meu, ai înțeles întotdeauna, vei înțelege și acum!” i-a spus el. Regina l-a rugat pe Carol să renunțe temporar la Zizi, pînă la încheierea războiului. Ea i-a promis că atunci va fi liber să plece cu iubita lui, dar „nu într-un moment cînd această fugă este o dezertare”.

Asaltată de prieteni care-i spuneau că „pune în primejdie întreaga dinastie” dacă nu-l îndepărtează pe fiul ei, Măria se lăsa pradă disperării numai cînd era singură. „Doamne! în ce încurcătură s-a băgat și ne-a băgat și pe noi și această țară”, mărturisea ea în jurnal. „Dar trebuie să încerc să-l salvez dacă pot, eu și cei care îl iubesc și ne iubesc.” în prim-plan în cercul

strimt care se încheia în jurul familiei regale era Barbu Știrbey, „loial iară preget”, care a dejucat planurile partidelor progermane și l-a ajutat pe Rege să reziste presiunilor de a-l înlătura pe Carol de la succesiune. În această acțiune i s-a alăturat Brătianu, care era, după spusele Măriei, „cu totul în favoarea salvării băiatului prin orice mijloace, dacă este posibil”. Avînd alături pe acești bărbați, pe Joe Boyle și încă vreo cîțiva, Măria și Ferdinand s-au luptat cu guvernul lor pentru a obține un răgaz de două luni și „a-l readuce la rațiune pe Principele Moștenitor”.

Acționînd în calitate de comandant suprem al armatei (o poziție pe care de la armistițiu nu o mai deținea legal), Regele l-a condamnat pe fiul său la două luni și jumătate închisoare pentru părăsirea postului și traversarea frontierei fără aprobare. Jenat de această pedeapsă și temîndu-se că va fi ridicol, Carol s-a plîns că pedeapsa îi va distruge prestigiul. Mama lui nu era de acord. „Poți face să ți se uite greșelile”, i-a spus ea. „Știu acest lucru din proprie experiență. Odată, cînd eram tînără și am intrat

317

într-o încurcătură, lumea a vrut să mă frîngă și să mă arunce la o parte, dar am făcut ca această întîmplare să fie uitată.” La 22 septembrie, un general de armată l-a condus pe Principele Moștenitor ce suspina la Horaița, o mănăstire în munți, lîngă Bicz. Una dintre doamnele de companie ale Măriei a dus-o pe Zizi înapoi la familia ei, la Iași, unde tînăra a căutat în zadar prin ziare anunțul căsătoriei sale cu Principele Moștenitor.

Deși Măria l-a vizitat de cîteva ori pe Carol la Horaița, Joe Boyle a fost acela care în final a reușit să-l convingă pe Principele Moștenitor să accepte anularea temporară a căsătoriei sale. „Inima îi este zdrobită, dar este de acord cu inevitabilul, deși nu știu cum va rezista după aceea”, spunea mama sa, care numea triumful asupra lui Carol „o victorie crudă și dezgustătoare”. Deși Carol locuia confortabil cu cărțile sale și cu cîinele său la Horaița, Măria era profund afectată de fiecare dată cînd îl vedea; „pur și simplu urlă după ea”, nota Regina în jurnal după una dintre vizite.

Cînd Zizi a fost înștiințată de anularea propusă, ea a refuzat să semneze și a consultat avocați. Unul dintre cei mai renumiți avocați practicanți i-a spus că fără îndoială era soția legitimă a Principelui Moștenitor, dar că în România „nu există dreptate împotriva puterii. Regele va obține orice decizie dorește”, a asigurat-o el.

Așa s-a și întîmplat. În absența ambelor părți, căsătoria a fost anulată din punct de vedere legal.

O problemă mult mai stringentă decît reglementarea statutului matrimonial al lui Carol era înlăturarea pericolului imediat care amenința dinastia. Dușmanii României, pe punctul de a pierde războiul, au profitat de această ocazie pentru a încerca să-l înlătore de la succesiune pe Principele Moștenitor, să impună abdicarea lui Ferdinand, să-l proclame Rege pe Nicolae, băiatul de cincisprezece ani, pentru ca astfel să poată introduce o regență progermană. S-a propus chiar aducerea cumnatului Kaiserului pentru a guverna în România. Prins între germani și familia regală, primul-ministru Marghiloman a fost convins, în final, să-i sprijine pe Rege și pe Regină.

Pe la mijlocul verii anului 1918 și în strînsă legătură cu contraofensiva Aliaților, printre frustrările dinastice ale Reginei

318

începuseră să se infiltreze prudente speranțe de victorie. Toamna, cînd victoria părea doar la o depărtare de numai cîteva săptămîni, nici criza legată de Carol nu era suficient de puternică pentru a înăbuși entuziasmul Măriei față de succesele militare.

Cu un an în urmă, în luna decembrie, forțele aliate de la Salonic, aflate de multă vreme în amorțire, fuseseră întărite și reorganizate de un general francez, care a reușit în final să-i convingă pe Aliați de necesitatea unei ofensive majore în Balcani. La mijlocul lunii septembrie 1918, aproximativ 700 000 de soldați francezi, englezi, sîrbi și greci au înaintat împotriva bulgarilor, în două săptămîni, Bulgaria a capitulat. „După o întîrziere fatală de doi ani”, a declarat mîhnit

ministrul Franței, „ofensiva care era stipulată în tratatul nostru cu România drept premisă a intrării lor în război [a avut loc]!”

„Cambrai a căzut!” scria Regina în extaz la 1 octombrie, la numai o săptămână după întemnițarea fiului ei. „Bulgarii au acceptat condițiile drastice de pace ale Aliaților. Trebuie să sperăm că și Turcia va trebui să se predea.”

Pentru români era o adevărată ironie a sorții faptul că bulgarii, rivalii lor tradiționali din Balcani, fuseseră primii din tabăra Puterilor Centrale care capitulaseră. Trei zile mai târziu, Măria a primit „știrea senzațională” că unchiul Ferdinand, Țarul Bulgariei, abdicase în favoarea fiului său și fugise în Ungaria. La 7 octombrie, Regina a făcut o lungă plimbare pînă la casa lui Știrbey. În urma convorbirii cu Barbu, Regina era „aproape amețită” de speranță. „Atmosfera vibrează de emoție”, scria ea în jurnal, „evenimentele se precipită și alte orizonturi se deschid în fața noastră”.

La mijlocul lui octombrie era evident că prăbușirea Turciei, și o dată cu aceasta încetarea controlului inamic asupra Dardanelelor și sectorului estic, era iminentă. Germanii, care își dădeau la fel de bine seama ce se va întîmpla, oscilau iute între intimidare și conciliere. După ce adăugaseră permanent alte cereri la acordul de pace cu românii, ei se pomeneau acum că au un tratat care urmează a fi ratificat de o națiune dornică să reia ostilitățile împotriva lor. Pentru ratificarea imediată ei ofereau acum drept mită teritorială întreaga Dobroge, restabilirea vechii frontiere dintre Ungaria și România și aprobarea oficială a unirii Basarabiei cu România. După o întrevvedere secretă cu ambasadorul american,

319

Ferdinand i-a ordonat premierului Marghiloman să nu accepte nimic din partea inamicului, să evite schimbul de semnături și în primul rînd să cîștige timp.

Între timp, Brătianu a început să insiste pe lîngă ambasadorul american pentru a obține garanția personală a președintelui Wilson asupra promisiunilor teritoriale făcute României în momentul în care ea s-a alăturat Aliaților. La început, singura promisiune pe care ambasadorul Vopicka a putut-o obține a fost că, dacă va rămîne credincioasă Aliaților, România nu va pierde nimic din teritoriul de la data respectivă. Aceasta, după părerea ambasadorului, era o compensație neînsemnată pentru pierderea a aproape 360 000 de soldați și aproximativ tot atîția civili - practic o zecime din populația României. Ulterior, Washingtonul a trimis o telegramă prin care confirma garanțiile din tratatul din 1916. Ferdinand a transmis imediat mulțumiri lui Wilson, iar Măria și-a exprimat recunoștința față de Vopicka dăruindu-i fotografia ei cu autograf. Mulțimi de cetățeni entuziaști și muzici militare s-au adunat în fața Legației americane pentru a-i cînta ambasadorului și a ovaționa pentru Statele Unite. Ulterior au apărut o mulțime de străzi, restaurante și hoteluri, precum și numeroși copii români cu numele de Wilson.

Înainte chiar ca ambasadorul Vopicka să primească știri din America, George al V-lea i-a trimis Măriei o notă ca răspuns la ultimul și cel mai disperat apel al ei. Răspunsul Regelui Angliei, scris pe o bucată foarte mică de hîrtie, era datat cu trei luni în urmă și predat oarecum dramatic de un aviator francez care venise cu avionul de la Salonic în acest scop. Regele Angliei promitea că Anglia nu va uita România și adăuga că speră ca românii să fie „gata” atunci cînd Aliații lor „vor da semnalul”.

Regina, care cu șase luni în urmă fusese considerată o pacoste, apărea acum drept cel mai bun purtător de cuvînt al țării. Ea a fost rugată să-i trimită personal o telegramă primului-ministru francez Clemenceau, un critic înverșunat al unei păcii separate cu România, pentru a încerca să-l cîștige. Mesajul, trimis la vreme, era scris în „stilul ei caracteristic, energic și oarecum drastic”.

În ultima zi a lunii octombrie 1918, turcii au capitulat, iar strîmtora Dardanele a fost deschisă vaselor Aliaților. „Nu mai sîntem izolați de toți, sufocați, acum sînt speranțe că nu vom muri

de foame!” nota Regina a doua zi, adăugind că „Austria se dezintegrează rapid”. La 1 noiembrie, ungurii și-au declarat independența față de Habsburgi. Cu trei zile înainte, iugoslavii* făcuseră același lucru, în timp ce cehoslovacii își proclamaseră independența încă mai devreme. Dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar era deja *unfait accompli*** cînd, la 3 noiembrie 1918, Austria a încheiat armistițiu cu Puterile Aliate, consimțind la demobilizarea

totală, să-și retragă trupele și să evacueze teritoriile aflate încă sub ocupația ei.

Dar, spre deosebire de austrieci, bulgari și turci, germanii nu au renunțat la luptă. Ei au lansat un atac cu două tășuri menit să arunce România dacă nu chiar în brațele lui Lenin, cel puțin într-o stare de haos total. Ei au intensificat răspândirea propagandei comuniste, dându-și chiar osteneala să deschidă școli comuniste, în același timp, ei îi înfometau deliberat pe țărani. Mame române, care nu aveau cu ce să-și hrănească copiii, se sinucideau în prezența ofițerilor germani. Scopul Germaniei era de a-l forța pe Regele Ferdinand să ratifice Tratatul de la București înainte de încheierea ostilităților, de a face imposibilă remobilizarea armatei române și de a zădărnici inevitabila trecere a României de partea Aliatilor.

Prințul Știrbey a prezentat situația lui Ferdinand și Măriei, explicând că România poate cădea pradă comuniștilor dacă forțele Aliate și alimentele nu vor ajunge în țară imediat, învins în război, exploatat de cuceritor, bombardat cu lozinci comuniste, țăranul român era copt pentru revoluție. Regina și Știrbey l-au împins pe Rege să declare votul universal și reforma agrară pe care le promisese cu un an și jumătate în urmă. Trebuia să acționeze repede, înainte ca preconizata cooperare fatală dintre agenții germani și agitatorii comuniști să reușească să convingă poporul să se alăture revoltei mujicilor ruși.

La criza internă se adăuga nesiguranța în ceea ce privește acțiunile aliaților României după ce războiul se va fi încheiat. Dacă, în ciuda asigurărilor obținute de la Regele George și președintele

*Iugoslavi, adică sârbii, croații, slovenii și muntenegrenii care se declaraseră uniți cu cincisprezece luni în urmă. **Fapt împlinit (în lb. fr. în original) (n.t.).

321

Wilson, Antanta va cădea sub influența lui Clemenceau și își va renega promisiunile teritoriale, monarhia României va fi luată în râs ca fiind păcălitul Aliatilor, și cu siguranță va cădea, în condițiile în care moștenitorul tronului era în dizgrație, populația înfometată, aliații nesiguri, iar dușmanii răzbunători se aliaseră cu puternicii revoluționari, Măria a României se afla într-o situație dificilă. Ea era cu ochii pe Rege și pe Prințul Știrbey, care plecau împreună la Iași pentru a pregăti preluarea puterii de la un guvern pro-Antantă. În cei patru ani de când soțul ei era rege, el devenise total dependent de Știrbey. „Nando nu se poate lipsi de el”, nota Măria în jurnal, „este ceva înduioșător și patetic în felul în care se agață de el.”

Regina însăși se baza de altfel în mare măsură pe Joe Boyle care acum se refăcuse complet după atacul de apoplexie. Ea încercase să-l lanseze drept consilier al Regelui, dar rezultatele nu fuseseră satisfăcătoare. Acolo unde Barbu îl conducea pe Nando cu blîndețe, Boyle ataca precum un bulldog. „Aceasta îl aduce pe Nando la limita furiei, nu-i place să fie silit... El manifesta o teamă morbidă de acțiune.”

Felul de a fi al lui Boyle îi plăcea Măriei, dar nu și celor din jurul ei. „Am o mare simpatie pentru metodele lui care ar fi fost cu siguranță ale mele dacă aș fi fost bărbat și aș fi fost liber”, scria ea în jurnal. „Noi ne înțelegem unul pe celălalt fundamental - aceasta este explicația neobișnuitei noastre prietenii, care pare ciudată unora și chiar îi face să zîmbească disprețuitor.” Măria încetase să-l explice pe eroul canadian prietenilor ei latini. „Ei nu pot înțelege... că un om poate să-și consacre *întreaga* energie, *întregul* curaj unei acțiuni care *nu-i* aduce *nici un* fel de profit.”

Regina era impresionată de faptele de curaj ale lui Boyle, îi admira abilitatea de a rezolva problemele și își dădea seama că omul avea o influență excelentă și asupra ei. La un recviem oficial pentru Carol I în luna octombrie, Măria a fost surprinsă de propria ei sete de răzbunare, un sentiment necuviincios și nedemn de o Regină. De la înălțimea tronului, privind în jos spre cei care o disprețuiseră în graba lor de a colabora cu germanii, ea era plină de dispreț, lucru pe care apoi l-a recunoscut față de Boyle. Privind-o „drept în ochi și cu gura schimonosită”, el i-a spus: „Maiestate, ați știut să pierdeți, lăsați-mă să văd că știți și cîștigați”.

să

în fața presiunilor sporite din toate părțile, premierul Marghiloman a demisionat la 6 noiembrie 1918. El a fost înlocuit cu un guvern format din generali și oficiali care aveau misiunea de a organiza mobilizarea imediată și de a pregăti terenul pentru ca Brătianu și un guvern pro-Antantă să preia puterea. Deși Regele și Prințul Știrbey stăteau la Iași pentru a urmări schimbările rapide care aveau loc, Regina a fost sfătuită să rămână la Bicz. Refuzul ei de a recunoaște pacea nu-i dădea calitate de a participa la această schimbare de guvern. Nu ea trebuia să fie cea care îi va întâmpina oficial pe Aliți; acesta trebuia să fie Ferdinand, Regele de origine germană, al cărui sacrificiu va sublinia în acest fel sacrificiul României, ceea ce va îmbunătăți poziția țării față de învingători.

Măria se afla încă la Bicz când a auzit că Ferdinand proclamase introducerea votului universal și reforma agrară pentru țărani, „îmi face plăcere că a făcut acest lucru fără ca Brătianu sau Averescu să fie la putere, astfel încât numai numele lui va rămîne legat de aceste reforme”, a spus ea.

Iritată de faptul că era ținută departe de atmosfera entuziastă, Regina a încălcat în cele din urmă ordinele și a plecat la Iași pentru a se alătura Regelui și Prințului Știrbey. Se îndoia că visul ei ca România să ridice din nou armele înainte de armistițiu se va împlini. „Se pare că Germania”, nota ea în jurnal, „acceptă prea repede. Și totuși, poate că există un plan pe cale de a fi dus la îndeplini- niredespre care însă nu știu nimic. Nu pot să nu sper că există.”

Dorița Măriei a fost îndeplinită. La 9 noiembrie 1918, Regele Ferdinand a ordonat mobilizarea armatei române. Hotărîrea Regelui, la sfatul ambasadorului american și al Prințului Știrbey, a fost întâmpinată cu un entuziasm care s-a transformat în triumf când oamenii au aflat că trupe aliate, sub comanda generalului Berthelot, sosiseră deja la Dunăre. „Ne-am dat seama”, declara ambasadorul american, „că în condiția mizerabilă actuală a României, importanța imediată a mobilizării a fost în primul rînd | efectul ei moral.”

împreună cu ordinul de remobilizare, Regele a emis o

323

proclamație prin care dădea germanilor douăzeci și patru de ore să părăsească țara. La sfîrșitul acestui interval, românii se vor considera, din nou, oficial, în război cu ocupanții lor. Se pare că această declarație i-a surprins pe germanii care ocupau Bucureștiul. Ei s-au dezlănțuit imediat în întreg orașul, rechiziționînd ultimele bunuri și pregătindu-se să plece în grabă. Bucuria Reginei Măria la vestea mobilizării a fost atenuată de știrea cu privire la abdicarea Kaiserului. Răzbunarea nu era atît de mulțumitoare cum crezuse. Monarhia primise o lovitură personală. „Probabil din cauza solidarității de castă”, remarca ea, „pentru că, cu siguranță, nu este prea multă dragoste între noi.” „Eu, cel puțin, prefer ca o țară să reziste sau să cadă o dată cu conducătorul ei, cu Regele ei, un tată cu familia sa. Kaiserul Wilhelm a încercat să ne distrugă, dar nu doream să-l văd pe el distrus;... învins, da, acest lucru îl doream cu ardoare, pentru că voise ca această țară să fie ștearsă de pe fața pămîntului... Dar... nu-mi place să aud de abdicarea lui.”

Regina a sosit la Iași în ziua armistițiului, 11 noiembrie 1918. Fără ca ea să știe, în onoarea sa se pregătise „o primire magnifică”. Ea „a coborît din tren” drept în brațele Regelui, în spatele lui se aflau membrii noului guvern și reprezentanții Alianțelor, în mijlocul aclamațiilor, ministrul francez a făcut un pas înainte. El a cerut să se facă liniște și a decorat-o pe Regină cu Crucea de Război, numind-o „un prieten ferm, loial și credincios, la fel de dîrz în momentul dezastrului ca și în momentul victoriei”. Un adevărat regalist al vechiului regim, contele de Saint-Aulaire a rămas rezervat, ezitînd să compromită rangul Măriei. Regina, cu ochii în lacrimi, profund impresionată de faptul că fusese decorată ca un soldat, nu-și pierduse simțul umorului.

„- Sărută-mă, ce mai aștepți? i-a spus ea.

- Nu trebuie să mi-o spună de două ori”, a replicat Saint-Aulaire, în timp ce mulțimea a izbucnit din nou în urale și, cîntînd *La Marseillaise*, a escortat-o pe Măria în triumf pînă la mașină.

Regina a petrecut restul zilei armistițiului primind pe toți cei care veneau cu urări de bine - generali, miniștri străini și miniștri din noul guvern. Prințul Știrbey a venit să o felicite printre primii.

„Barbu a venit la mine de dimineată și am încercat să-i mulțumesc

324

pentru întreaga sa activitate loială, dar el nu vrea să i se mulțumească, este prea modest... Poate că numele lui va dispărea din istoria țării sale, dar... cel puțin aceste pagini vor rămâne mărturie."

Spre seară a fost anunțat armistițiul. Oamenii au inundat străzile Iașului în manifestări spontane de bucurie. Ca prin minune au apărut muzici, întreaga populație, teferi și răniți, s-a revărsat pe străzi, aclamînd și cîntînd, în timp ce armata română trecea în marș prin capitala sa din timpul războiului.

În mulțimea veselă se afla și Zizi. Principele Moștenitor, eliberat din închisoare pentru a-și conduce regimentul la Iași, a văzut-o pe soția lui sînd în calea sa, cu poliția în spatele ei. Înainte de marșul victoriei, lui Carol i se spusese că nu i se va permite să ia legătura cu ea. Principele Moștenitor făcuse apel la mama sa prin scrisori disperate și vizite înlăcrimate pentru a interveni în favoarea lui.

Deși Măria credea că Principele Carol se îndrepta spre o depresiune nervoasă, ea nu putea face nimic. Regele era neclintit. Chiar și Barbu Știrbey o rugase să rămînă fermă pentru „a-l salva (pe Carol) de la distrugere totală". Brătianu s-a întîlnit cu Principele Moștenitor pentru a-i spune cîteva adevăruri dure despre poziția sa, dar în cele din urmă Prințul Știrbey a fost acela care l-a convins pe Carol să semneze o declarație, conform cererii tatălui său, în care afirma că este de acord cu anularea căsătoriei; în schimbul supunerii sale, Știrbey a spus că Principele Carol va primi permisiunea de a o vedea pe Zizi pentru a-și lua rămas-bun. Principele Moștenitor și-a întîlnit soția în casa uneia dintre doamnele de onoare ale Reginei. Întîlnirea, așa cum a fost relatată Măriei, a fost Alungă și dureroasă" și „oarecum furtunoasă" din partea lui Zizi. În ziua următoare, Principele Moștenitor s-a întors la regimentul său.

Măria era nerăbdătoare să participe la revenirea triumfală a suveranilor în București, un eveniment care a trebuit amînat deoarece germanii aruncaseră în aer toate podurile din jurul capitalei. Sărbătorirea a avut loc, în final, la 1 decembrie 1918. Ziua era cenușie și mohorîtă, clădirile arătau ca niște cochilii goale,

325

dar cetățenii epuizați, zdrențăroși care supraviețuiseră ocupației germane erau incredibil de veseli. Așa era și Regina lor. Soțul ei 0 invitase să călărească alături de el în fruntea trupelor române și Aliate. „Nu aș fi cerut niciodată să mi se permită acest lucru, dar este... de departe, cea mai mare onoare care mi se putea face, pentru că, dacă vreodată o Regină a fost una cu armata ei, Regina aceea sînt eu! Spun acest lucru fără nici o modestie", a adăugat ea.

Îmbrăcată într-o tunică militară, o pelerină militară lungă cu guler din blană și o vestă din piele făcută pentru această ocazie, Măria a adăugat o căciulă din astrahan cenușiu prinsă sub bărbie, care îi dădea, după propria expresie, „aspectul unui tînăr sănătos și bucălat". Precedați de copiii lor- Caro I călătorea în fruntea regimentului său, fiecele în caleașca trasă de patru cai -, Regele și Regina au plecat ultimii. Flancați de generalul Berthelot și Principele Nicolae (avansat la gradul de sublocotenent cu această ocazie), urmați de zeci de generali și ofițeri, ei au înaintat pe șoseaua Kiseleff.

Cînd au intrat în oraș și au pornit pe Calea Victoriei, au fost mîmpinați de „un oraș... care pur și simplu înnebunise". Reginei se părea că „și casele, și pavajul aclamau împreună cu mulțimea". La ferestre, pe acoperișuri, pe felinare fluturau drapele; părea că fiecare copil primise un steguleț. În marea fremătătoare de roșu, galben și albastru se amestecau tricolorul francez, drapelul american și drapelul englez, în timp ce caii și călăreții își croiau drum spre statuia lui Mihai Viteazul, Măria se gîndea la procesiunile la care participase de-a lungul a douăzeci și cinci de ani, dar „niciodată la o paradă ca aceasta".

Avînd la dispoziție numai zece minute pentru a se transforma din soldatul victorios în Regina domnitoare, Măria a dispărut pentru a-și schimba veșmintele, în timp ce oaspeții s-au adunat în catedrala Mitropoliei pentru o slujbă de mulțumire. La ieșirea din biserică, generalul Grigorescu, un erou de la Mărășești și noul ministru de Război au venit în fața Regelui pentru a-l ruga din partea armatei române să accepte bastonul de feldmareșal. Măria sugerase acest lucru generalilor. Regele a fost foarte surprins, iar Regina era fericită să vadă „cît de impresionat era”.

La încheierea festivităților, Măria și Ferdinand s-au îndreptat spre Palatul Cotroceni. După aproape doi ani de refugiu, Regina se întorcea acasă.

Capitolul 20

... gîndul că România și mai ales că dl. Brătianu aspiră la statutul de Mare Putere era o adevărată tortură sufletească.

HAROLD NICOLSON, MEMBRU AL DELEGAȚIEI ENGLEZE LA
CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS

Pe măsură ce ovațiile s-au domolit, privațiunile vieții de după armistițiu s-au făcut din nou simțite. Germanii au luat cu ei la plecare tot ceea ce nu furaseră din România în timpul ocupației. Reprezentanții Consiliului mondial de ajutor și refacere, trimiși pentru a constata amploarea distrugerii, au afirmat că era „difícil să se descrie minuțiozitatea cu care jefuiseră germanii. Nu au fost trecute cu vederea nici un oraș, nici o casă, nici o gospodărie... [Inamicul] a luat fețe de masă, argintărie, ustensile de bucătărie, mobile, pături, ceasornice, articole de metal, căruțe, animale de muncă, șeptelul... [totul] a fost încărcat și trimis în Germania”, îmbrăcați în zdrențe, cu picioarele goale în zăpada înghețată, țărani care supraviețuiseră nu erau acum mai puțin în pericol de a muri de foame decît fuseseră înaintea armistițiului.

Membrii claselor de mijloc și privilegiate nu se aflau într-o situație cu mult mai bună, iar jefuirea turbată la care fuseseră supuse căile ferate îi pune în situația de a se întoarce cu greu acasă, în toată țara rămăseseră doar cîteva locomotive în stare de funcționare și cîteva mii de vagoane de clasa a treia și a patra. Majoritatea acestor vagoane nu aveau geamuri la ferestre,

327

călătorii îndesau în spărturile neregulate zdrențele de care se puteau lipsi. Pentru a se apăra de ploile înghețate, își împachetau picioarele pînă la genunchi în paie. Cei teferi se încălzeau mergînd pe jos spre casă pe lîngă trenurile în mișcare. Nu le era greu să se țină după ele, atît de încet înaintau locomotivele ruginite, atît de des trebuia să oprească pentru ca pasagerii să taie lemne și să le alimenteze cu combustibil.

Ajunși în București, foștii locuitori ai orașului s-au trezit în fața unor locuințe care purtau urmele bombardamentelor și ale jafurilor efectuate de ocupanți. „Dezordine, noroi, gunoaie... priveliștea m-a făcut să mă sufoc de furie” - declara soția unui comandant de marină care se întorcea în fosta ei casă. „Mobila era pătată, mînjită, spartă; lipseau sertare, birouri și mese; porțelanurile, sticlăria, bibelourile, lenjeria, tablourile, cărțile sau obiectele din alamă fuseseră toate luate.” Această doamnă a fost foarte surprinsă să găsească paisprezece suporturi de pantaloni însemnate cu aceleași inițiale în dulapul ei, pivnița plină de sticle de șampanie goale și dopuri în toate sertarele din casă. După cîte i s-a spus, ultimul ocupant fusese directorul Operei germane.

Chiar și pentru cei înstăriți, produsele de strictă necesitate lipseau. Doamnele deșirau dantele, iar așa o foloseau pentru a repara îmbrăcămintea mai groasă. „Acum ardem coceni de porumb uscați și ziare vechi ca să ne încălzim”, spunea soția comandantului de marină, „Sîntem siliți să ne hrănim, în principal, cu fasolt și mămăligă mucegăită.”

Spre deosebire de alte țări, unde pacea a fost urmată de demobilizare, iar bucuria reunirii familiilor a atenuat lipsurile postbelice, în România factorii de decizie politică au menținut armata mobilizată multă vreme după ce soldații din alte țări plecaseră acasă. Temându-se că Antanta nu își va onora promisiunile teritoriale din Tratatul din 1916, primul-ministru Brătianu, pe care Regele Ferdinand îl chemase înapoi la putere în decembrie, a ordonat trupelor române să ocupe Transilvania, Basarabia, Bucovina și Dobrogea.

Alipirea acestor patru provincii era o binefacere și în același timp o povară, în condițiile în care România postbelică își dubla

328

suprafața, iar populația ei creștea de la 7.5 la 16 milioane de locuitori, existau deci 8,5 milioane de oameni în plus de hrănit, 8,5 milioane mai multi români susceptibili de a organiza o revoluție. Criza alimentară și din transporturi părea croită pentru agitație comunistă, „în timpul ocupației germane aveam pîine, acum nu avem” - strigau în bătaie de joc revoluționarii, în timp ce premierul Brătianu trimitea guvernelor Aliate apeluri desperate de ajutor rapid. „Aliații nu iau în considerare faptul că, dintre toate națiunile Aliate, situația cea mai gravă există în România”, comunica ambasadorul american superiorilor săi, „deoarece ea a fost total devastată de germani și ruși... Insistăm și vă rugăm ca în numele umanității, precum și în interesul politic și economic al țărilor noastre... ajutorul să fie trimis cât mai curînd posibil”.

Foametea din România nu era însă o problemă prioritară pentru conducătorii occidentali. „Este destul de greu să... citești cum domni venerabili stau comod în jurul unei mese verzi și discută despre... «Liga Națiunilor», [,] cum se bat medalii în cinstea lui Wilson, «Eliberatorul Omenirii», în timp ce nu se poate obține nici măcar o singură locomotivă care ne-ar ajuta să hrănim populația noastră înfometată”, scria Regina Măria.

La sfîrșitul lui decembrie 1918, în fața palatului regal s-a stîrnit o revoltă; mulțimea cerea sfîrșitul monarhiei și nașterea republicii. Cînd poliția i-a arestat pe demonstranți, au fost recunoscuți mulți dintre agitatorii germani și ruși care rămăseseră în țară după război. Confruntată cu amenințarea revoluției, Mana scria unui prieten că „nu teama fizică mă cuprinde sau oroarea de ce mi s-ar putea întîmpla mie sau alor mei, ci teama că tcată munca mea se va încheia cu un eșec total”.

În decembrie, Joe Boyle a plecat în Europa Occidentală pentru a grăbi ajutorul în alimente către România. El s-a înfîlînit la Paris cu Herbert Hoover, președintele Consiliului aliat pentru ajutorarea popoarelor înfometate din Est. Boyle îl cunoscuse pe Hoover înainte de război, pe cînd americanul era un inginer fără partid, iar canadianul - Regele aurului din Klondike. El l-a convins pe Hoover să trimită trei transporturi de alimente în România. La Londra, Boyle a contribuit la negocierea unui împrumut de 25 de milioane de dolari acordat României de Canada, țara sa de baștină, plătit în bunuri de fabricație canadiană. Poreclit de presa londoneză „Ducele Bucureștiului”, Boyle s-a întors în România cîteva luni mai tîrziu în funcția de conducător al unei Misiuni canadiene pentru ajutorarea României.

Hoover era de părere că, Anglia și Franța avînd mari interese în România în domeniul extracțiilor petrolifere și căilor ferate, era de datoria lor să acorde ajutor pentru atenuarea foametei. Emisarii trimiși să studieze situația cereau ca preț al ajutorului concesiilor comerciale suplimentare. Ministrul de Interne român, care nu era străin de mitele din pozițiile înalte, a afirmat că țara sa „va flămînzii mai degrabă în continuare” decît să accepte condițiile oferite de Anglia și Franța. În cele din urmă au intervenit englezii, care au deviat spre România niște transporturi trimise din Australia spre Anglia, la care au adăugat surplusul de armament de la Salonic. Dar de la francezi nu apăreau nici un fel de alimente, doar echipament militar și produse cosmetice pentru a fi puse în vînzare.

În timp ce se afla în Anglia, Boyle s-a ocupat de înscrierea Principelui Nicolae, în vîrstă de cincisprezece ani, la Eton. La Londra, el l-a dus pe Nicky la Palatul Buckingham, la unchiul George și mătușa May. Regele George a fost impresionat de colonelul Boyle, de care auzise, dar pe care nu-l înfîlînise niciodată: „... este un om remarcabil și pare a fi de-a dreptul neînfricat”, îi scria Regele Măriei. George i-a promis lui Missy că el și May vor „veghea asupra lui Nicky și sîntem mîndri că l-ați trimis în Anglia pentru a-și termina studiile”. După părerea Regelui, „educația

școlară din Anglia formează întotdeauna bărbații cei mai buni".

Lunile care au urmat jmediat după armistițiu au fost foarte încărcate pentru Regină, înainte de război stabilise precedentul de a fi ușor accesibilă publicului: „Cît e ziua de lungă, oamenii vin la palat", afirma una din guvernantele familiei regale, „și dacă Regina Măria este acasă, ea îi primește imediat". Această politică de accesibilitate, posibilă într-o societate statică, feudală, acum mai că o copleșea pe Măria, deoarece rigorile vieții postbelice aduceau mulțimi de nemulțumiți la Palatul Cotroceni. Printre aceștia se numărau reprezentanții zonelor ocupate - Transilvania și Bucovina, bulgari din Dobrogea și basarabeni. Regina a descoperit curînd că adunase sub aripa ei iubitoare niște supuși destul de diferiți și arțăgoși: „... era totul perfect cînd vorbeam

330

despre frații de dincolo de munți", scria ea, „aceștia au desigur aceeași limbă, aceleași aspirații, dar ei au și propriile obiceiuri, mîndria și susceptibilitățile lor... sînt supersensibili, foarte suspicioși, mereu în gardă, gata să vadă o ofensă în orice încercare de apropiere frățească".

Cu toate acestea, Măria era electrizată de noul ei rol. Încîntarea sa a fost remarcată de tînăra ei verișoară rusoaică, Marea Ducesă Măria, care fusese salvată de la Odessa împreună cu soțul ei de către Joe Boyle, care i-a adus la București să locuiască cu Regina. „România era pe punctul de a deveni o țară mult mai mare decît fusese înainte, iar ambițiile Reginei se realizaseră dincolo de așteptări", scria ulterior Marea Ducesă. „Regina Măria se vedea deja la ceremonia învestiturii, purtînd o diademă bizantină și o mantie, în vechiul oraș Alba-Iulia, deși noile granițe ale ținutului ei lărgit nu fuseseră încă definite. Era un moment la care visase toată viața."

În timp ce Regele era ocupat cu înfăptuirea reformelor agrare pe care le promisese țăranilor, Regina își concentra eforturile în vederea ajutorării veteranilor, invalizilor, a văduvelor și orfanilor. Ca de obicei, Măria se trezea foarte devreme, prinzînd astfel o oră sau două pentru a putea scrie înainte de a se lansa în activități mai regești. Incapabilă să clintească ceea ce numea „zidul adevăratei inerții românești", ea a adus experți străini să o ajute să-și pună planurile în aplicare. Aceștia și o mulțime de alți oaspeți erau invitați să ia masa împreună cu familia regală și suita ei la palat.

Regina își folosea după-amiezele pentru a vizita satele sărace din jurul Bucureștiului; mașina ei personală era întotdeauna urmată de o altă mașină încărcată cu alimente și îmbrăcăminte. Din cauza iernii, a stării proaste a drumurilor și a distanțelor destul de mari, aceste deplasări erau extrem de riscante. Marea Ducesă Măria, care fusese invitată să se mute la Cotroceni împreună cu soțul ei, o însoțea pe Regină în aceste drumuri. Deși adesea mașina se împotmolea în noroi sau uneori nu putea înainta din cauza viscolului, Regina „nu accepta s-o oprească nimic. Veneau acasă mult după ce se lăsa întunericul, înghețate și ude", nota Marea Ducesă.

După ce își schimbau hainele, cele două doamne se întîlneau

331

din nou pentru a lua ceaiul împreună în biroul Reginei, unde Măria, întinsă pe o canapea, îi citea adesea Ducesei fragmente din cartea la care lucra. Ca și predecesoarea ei, Carmen Sylva, Regina adoptase obiceiul de a citi cu glas tare ceea ce scrisese pentru a culege laudele auditoriului. Măria avea față de scrisul său aceeași atitudine ca și față de frumusețea sa - un fenomen impersonal care trebuie admirat de toată lumea, inclusiv de ea însăși. Deși continua să scrie lucrări de propagandă pentru țara ei, în ceea ce privește beletristica, ea trecuse de la basmele pentru Ileana din perioada războiului la legende de dragoste și vrajă, istorisiri ale unor iubiri perfecte și așteptări pătimase, mai ușor de acceptat datorită talentului ei natural de a face caracterizări pline de umor.

Regina Măria lua rareori masa de seară împreună cu soțul și copiii săi, preferînd să rămîină în camera ei, cu o carte și cina servită pe o tavă. „Pachete mari cu cărți soseau la intervale regu-

late din Anglia și Franța", remarcă Marea Ducesă, uimită de faptul că Regina reușea să citească curent, în ciuda celorlalte responsabilități ale sale. După cină, membrii familiei regale veneau la cafea în camera Reginei. De obicei, Ferdinand se retrăgea devreme în apartamentul său, lăsându-și soția, fiicele și oaspeții lor din Rusia cîntînd la pian, brodind sau citind pînă la ora culcării.

Este greu de presupus că această rutină le putea mulțumi pe Elisabeta și Marioara. Cele două Princesese, în vîrstă de douăzeci și patru, respectiv optsprezece ani, nu aveau nici un fel de viață socială, cu excepția unei seri ocazionale la teatru sau participarea la o întrunire oficială la palat. Măria nu putea face prea mare lucru pentru a înviora viața fiicelor sale, pe care Marea Ducesă o numea „monotonă”. Fără îndoială, în mintea Reginei încolțiseră și planuri matrimoniale, dar acestea trebuia să aștepte pînă cînd fetele vor putea fi cizelate și prezentate persoanelor de același rang din Europa Occidentală.

Spre nemulțumirea mamei sale, Elisabeta devenise mai grasă și mai leneșă în timpul războiului. Deși era cuprinsă din cînd în cînd de cîte un entuziasm de scurtă durată pentru vreun fel de lucru de mîna, precum brodatul sau înșiratul mărgelilor, „adevărată -pasiune” a Elisabetei rămîneau veșmintele, un capriciu cu totul străin Marioarei. Deși și ea era supraponderală, Marioara era mai atrăgătoare decît sora ei mai mare. Marioara se autoironiza și era de o comoditate excesivă, într-o scrisoare către bătrîna lor guvernantă, Leile Milne, Regina își exprima dorința de a găsi pe cineva destul de energic pentru a le scoate pe cele două fiice mai mari din starea de lîncezeală pricinuită de lipsa de activitate. „Fetele mele, care sînt atît de leneșe... au nevoie de o persoană care să le scoată din inerție... Vreau să scap de obiceiurile orientale din casa mea.”

Marea Ducesă remarcă că Regina își iubea foarte mult copiii „dar nu știa ce să facă cu ei... în prezent era foarte îngrijorată de comportarea lui Carol, pentru care avea o afecțiune deosebită”. Principele Moștenitor, care nu deținea nici o funcție oficială reală în afara regimentului său, avea timp suficient să se gîndească la frustrările sale matrimoniale, în public era ursuz; în particular izbucnea în accese de furie, în timpul cărora plîngea și amenința că va renunța la familia sa și la viitorul tron. „El încearcă să se comporte normal, dar suferă îngrozitor și mi se strînge inima de durere din cauza lui”, spunea mama sa, care hotărîse că singura cale de a-l face pe fiul ei să-și revină era să fie antrenat în activitatea pentru ușurarea foametei. Cînd nimeni nu i-a putut găsi lui Carol „o muncă adevărată”, Regina a înființat cu fonduri proprii un mic serviciu de transport al locomotivelor și l-a pus pe Carol în fruntea acestuia.

În timpul despărțirii forțate de Zizi, Carol își luase o amantă, o tînără modistă aflată sub tutela unui bărbat mai în vîrstă care spera să cîștige o avere pe seama Principelui Moștenitor. Acest lucru i-a înfricoșat pe Rege și pe Regină, care au lăsat-o pe Zizi să vină la București. După venirea ei, tînărul cuplu a dus o viață plăcută de familie. Carol pleca în fiecare dimineață la regiment și se întorcea să-și petreacă după-amiezele în plimbări pe jos sau cu mașina în compania lui Zizi. Seara, invitau prieteni să asculte muzică sau la partide de bridge. Dar, după mărturia lui Zizi, „o umbră”.. a tulburat această a doua lună de miere” în momentul în care ea a descoperit că este însărcinată. Ea era nefericită, Carol era încîntat. Ea dorea să avorteze, el i-a interzis să o facă.

În ciuda a ceea ce considera a fi timiditatea nejustificată a Reginei față de propriii ei copii, Marea Ducesă Măria avea o mare admirație față de verișoara sa. Tînără femeie era uimită că

Măria, care avea deja peste patruzeci de ani, era plină de entuziasm tineresc și remarcabil de proaspătă. „Cu cît o cunoșteam mai bine”, nota Marea Ducesă, „cu atît mă atrăgea mai mult. Era sinceră în tot ce făcea și spunea... Chiar și orgoliul ei copilăresc era sincer, orgoliul unei femei foarte frumoase. Se admira enorm și adeseori cînd vorbea despre sine dădea impresia că vorbește despre o ființă neîntrecut de frumoasă și fascinantă pe care o vedea și o descria.”

Nimeni dintre cei care o cunoșteau pe Măria foarte bine nu a fost surprins cînd o tînără rudă a

găsit o bucată de hîrtie pe o masă din Palatul Cotroceni pe care scria „Măria a României -una dintre cele mai minunate femei din lume. O femeie ca ea se naște o dată într-un secol". Scrisul era fără îndoială acela al Reginei însăși. Prințesa Irina de Hohenlohe, cea mai tânără dintre fiicele Sandrei, sora Măriei, avea să-și amintească, mai târziu, că mătușica Missy, care credea în reîncarnare, îi explicase că ea nu se va mai întoarce pe pămînt deoarece în această viață atinsese deja cea perfectiune desăvîrșită la care aspiraseră toate incarnările ei anterioare.

Măria era, așa după cum spunea un prieten, „exemplul cel mai ieșit din comun de narcisism" pe care l-a întîlnit vreodată. Dar, adăuga el, „vanitatea ei era compensată de o simplitate atît de naivă, încît rareori îi irita pe oameni, îi făcea doar să zîmbească, adesea cu un fel de indulgență plină de afecțiune". „N-am întîlnit niciodată o femeie care să poată vorbi atît de mult despre ea însăși și cu atîta sinceritate, și totuși atît de lipsită de orice urmă de egoism dezagreabil", spunea un oaspete american la palat. „Ea este întotdeauna atît de deșteaptă și amuzantă în relatările despre sine, încît ascultătorul uită că ea vorbește la persoana Mi."

Pe de altă parte, și la cincizeci și trei de ani Ferdinand era sîngaci și nu se simțea la largul lui. De-a lungul anilor se îngrășase, părul lui încărunțit era periat după o urîtă modă germană, iar urechile „ieșeau în afară într-un fel foarte supărător". Marea Ducesă Măria, care nu-l văzuse pe Rege de zece ani, a fost șocată să-l revadă îmbătrînit, epuizat și „extrem de grijuliu să-și ascundă oboseala și față de el însuși". Deși ținea la el și își dădea seama că este cinstit și amabil, Marea Ducesă a fost „șocată de

lipsa lui de farmec exterior". Scund, cu corpul disproporționat de mare, devenit și mai greoi acum, și cu picioare subțiri ca niște fuse, Regele arăta tot atît de sîngaci pe cît îi era și comportarea. „Era lipsit de elocință și de ușurința de a vorbi, cam nesigur, timid și nervos. Cunoscîndu-și propriile defecte, nu a încercat niciodată să fie în centrul atenției, lăsînd acest rol în totalitate Reginei Măria, care prin farmecul, frumusețea și replica promptă și plină de spirit putea obține tot ce dorea", nota Marea Ducesă.

Era evident pentru mulți că Regina Măria a României avea un talent extraordinar de a trata cu oamenii, așa că, la începutul anului 1919, unii dintre aceștia s-au gîndit că acest talent ar putea fi folosit pentru ajutorarea țării. Reprezentanții oficiali ai României la Conferința de Pace, care se desfășura la Paris, se achitau destul de prost de sarcinile lor. Ca rezultat, planurile României de expansiune postbelică erau în pericol.

Deși se susținuse cu tărie ca Brătianu să plece la Paris imediat după încheierea armistițiului, spre a pregăti terenul în vederea negocierilor de pace, principalul purtător de cuvînt al României preferase să rămînă acasă pentru a-și consolida poziția politică, în timp ce Take Ionescu, „principalul său coleg și... singurul rival puternic" a plecat în Europa Occidentală pentru a pleda cauza României. Take Ionescu și-a dat seama că Marile Puteri se pot eschiva de la obligațiile prevăzute în Tratatul de alianță din 1916 cu România, acuzînd pur și simplu pacea separată pe care România fusese obligată să o încheie cu Germania. Brătianu nu fusese dăruit cu o astfel de capacitate de prevedere.

Dintre toate cererile teritoriale ale României, principala zonă de controversă o reprezenta Banatul - 7000 de kilometri pătrați de terenuri agricole și miniere foarte prospere, mărginite pe trei laturi de nuri navigabile, situată în colțul sud-vestic al Transilvaniei. Deoarece aproape 25% din populația provinciei era formată din sîrbi, și cum tratatul dintre Puterile Aliate și România fusese ținut secret față de Serbia, Take Ionescu a negociat cu primul-ministru al Serbiei un acord prin care Banatul era împărțit între cele două țări pe considerente etnice. El a pus, de asemenea, bazele unei alianțe balcanice prin care se stipula ca România și vecinii ei să-și rezolve între ele diferendele de opinie și să prezinte la

Conferința de Pace un front unit în fața celor Cinci Mari Puteri (Anglia, Franța, Statele Unite, Italia și Japonia).

Înainte ca acordul dintre România și Serbia să poată fi prezentat pentru aprobare în Parlamentul de la București, acesta a fost făcut cunoscut de presa din România, care l-a

atacat. Brătianu a avut astfel ocazia să se debaraseze de principalul său rival politic și a retras planul original în care Tajce Ionescu era inclus ca al doilea delegat la Conferința de Pace. În locul omului pe care Clemenceau îl numea *un grand Européen*, Brătianu l-a ales pe Nicolae Mișu, un diplomat abil, dar lipsit de forță. Brătianu știa că noul său coleg nu îl va eclipsa și nici nu îi va contesta autoritatea.

În această acțiune, Brătianu era sprijinit de Rege și de Regină. Măria spunea că Brătianu era „singurul om *cu adevărat* capabil să trateze în străinătate” și i-a scris Regelui George pentru a-l dezavua pe Take Ionescu. Ea a insistat, de asemenea, pe lângă Regele Angliei să sprijine revendicările teritoriale ale României la Conferința de Pace: „... .lanoii au ajuns zvonurile neliniștitoare... că tratatul nostru de alianță nu va fi respectat”, îi scria ea lui George. „Personal, am avut întotdeauna încredere în aliații noștri... chiar și atunci când majoritatea celor din jurul meu se îndoiau de ei - le voi rîde în față și le voi spune că ei nu cunosc Anglia dacă își pot închipui că ea ar putea să-și calce cuvîntul doar pentru că situația noastră nenorocită ne-a făcut neputincioși.”

Măria a avut inspirația de a face apel la sentimentul de onoare al Regelui George. Nu și Brătianu. Propria sa lipsă de angajare față de umanitate, în general, i-a influențat concepția și i-a subminat argumentele. El nu putea să înțeleagă că și Serbia avea drepturile ei și că un compromis în ceea ce privește Banatul ar fi determinat o atitudine de bunăvoință internațională față de România și i-ar fi adus toate celelalte teritorii la care rîvnea. Brătianu a prezentat chestiuni sofisticate și plicticoase pe un ton plîngăreț în fața englezilor care îl tratau cu condescendență, a făcut morală americanilor și premierului Clemenceau, fătîș ostil românilor, a falsificat faptele istorice, a încercat să stîrnească Marile Puteri una împotriva celeilalte și a reușit să-i offenseze pe toți cei pe care dorise să-i curteze venind la Paris. Woodrow Wilson a refuzat chiar să se întâlnească cu el. „Nimeni nu s-ar fi putut comporta mai prostește, mai nerezonabil, mai enervant sau provocator decît

336

Ion Brătianu”, a afirmat Harold Nicolson, expertul în problemele Balcanilor din delegația engleză la Conferința de Pace. Nicolson a declarat că primul-ministru al României „a susținut atît de prost cauza României la Conferință, încît i-a îndepărtat și pe cei mai înfocați prieteni ai României”.

Principalul punct de dispută între Brătianu și conducătorii Conferinței a fost tratatul semnat în 1916 între România și Aliați. La începutul Conferinței, Consiliul suprem a respins tratatul, care printre altele garantase statutul României ca putere principală la negocierile de pace. Brătianu, care a sosit la Paris așteptîndu-se să aibă loc în Consiliul suprem, a fost dat la o parte. României i s-au repartizat doar doi delegați la Conferință, în timp ce chiar și Belgia și Serbia au avut dreptul la trei reprezentanți. Furios pentru ceea ce considera un atac la adresa orgoliului său, Brătianu s-a cramponat de „tratatul din 1916, tratatul și nimic altceva decît tratatul”, în timp ce Conferința de Pace i-a scăpat printre degete, lăsîndu-l izolat cu un document pe care îl recunoștea doar el.

Trebuie să adăugăm că nemulțumirea lui Brătianu față de modul în care a fost tratat de Consiliul suprem a fost împărtășită și de alți reprezentanți ai țărilor mici la Conferința de Pace. Hotărîrile cu privire la națiunile mai mici erau luate adesea fără ca delegații acestora să fie consultați. Un delegat care cerea dreptul de a pleda cauza țării sale trebuia să o facă în fața lui Clemenceau, care ședea în capul mesei Conferinței înconjurat de trimiși ai Marilor Puteri - domni a căror stare de atenție sau somnolență depindea prea adesea de o cunoaștere deficitară a unor date geografice pertinente. Astfel, *Daily Mail* l-a criticat pe primul-ministru britanic, David Lloyd George, care a întrebat „Unde naiba este locul acela [Transilvania] pe care România este atît de doritoare să-l obțină?”

Lăsînd la o parte nedreptățile procesului, Brătianu era un diplomat dificil, așa că în decurs de cîteva săptămîni de la sosirea sa la Paris, relațiile sale cu Consiliul suprem ajunseseră în impas. Curînd a devenit evident că delegația română avea nevoie de întăriri din afară - cineva care să se simtă ca acasă în saloanele cu covoare Aubusson de pe Quai d'Orsay, cineva care să vorbească în tonurile calme, de clopoțel, ale Occidentului. Cine altcineva decît frumoasa, blonda verișoară a Regelui George al V-lea al Angliei?

Ideea de a o trimite pe Măria aparținea ministrului francez în România. Susținător al cauzei României, contele de Saint-Aulaire urmărea cu tristețe modul în care vicleanul său prieten Brătianu pierdea credit și, concomitent, sîngeie rece diplomatic. Dîndu-și seama că viitorul teritorial al României era în primejdie de a fi sacrificat din cauza mîndriei lui Brătianu, Saint-Aulaire a propus aducerea Reginei Măria la Paris ca să-și „încerce farmecele” asupra bătrînului Clemenceau. Premierul român nu mai putea face nimic altceva.

Desemnarea sa pentru a se duce la Paris a luat-o prin surprindere pe Regina Măria. Pînă la vîrsta aceea, Regina avusese ocazia să-și exercite farmecul numai asupra unui vînat comparativ mic - politicieni din țări mici ca și țara ei și diplomați din apele stătute ale istoriei. Dintr-o dată i se oferea șansa de a-și exercita priceperea pe principala arenă a politicii mondiale.

La începutul anului 1919, într-o dimineață, Regele a venit să o întrebe dacă „va avea curajul... să meargă într-o misiune neoficială pentru care credem că ești singura persoană potrivită”. Măria era entuziasmată. „Pur și simplu se consideră că este util ca eu să plec în străinătate!... Sînt flatată că toți cred că voi putea fi de ajutor. Ceea ce este și mai mult... simt că *sînt în stare* să ajut”. Cînd Prințul Știrbey a sosit pentru a confirma numirea ei, Regina și-a exprimat regretul că vizita trebuie să fie neoficială. Știrbey a avertizat-o să „nu protesteze la cuvîntul «neoficial» sau chiar «incognito», pentru că, o dată ce se va afla acolo”, promitea el, cunoscînd-o pe Măria, „aceasta se va transforma într-o primire oficială”. Regina regreta că Barbu nu putea veni cu ea, dar, după cum menționa în jurnal, „Nando are nevoie de el mai mult decît mine”.

Regina a fost pregătită minuțios pentru rolul ei. După ce s-a familiarizat în amănunt cu fapte și cifre, i s-a spus să ia legătura cu *toți* conducătorii Conferinței pentru a-i convinge să onoreze Tratatul din 1916 și să-i facă să înțeleagă legitimitatea cererilor României. Deoarece Anglia era puterea cea mai fățiș antiromânească din cadrul Conferinței, ea a fost instruită să meargă în Anglia și să vorbească cu vărul ei, George al V-lea.

Regina a cerut să i se permită să-și ia fetele cu ea, motivînd că viața în Bucureștiul postbelic era încă prea dezorganizată ca

să le lase acasă, în realitate, ea intenționa să le pregătească pe cele două fete mai mari pentru piața regală de căsătorii; Elisabeta, îndeosebi, nu se afla în situația de a cîștiga vreo inimă vrednică de genealogia ei. Regina îi scria fostei guvernante a Elisabetei, Leile Milne: „Imediat ce voi ajunge în străinătate, vreau ca Lisabeta să facă o cură, cu siguranță că nu stă cel mai bine cu nervii și este îngrozitor de grasă... numai într-un sanatoriu sau ceva de felul acesta poate fi *obligată* să facă lucrurile indispensabile sănătății și siluetei sale... în ciuda tuturor observațiilor mele, rochiile sînt aproape pînă la genunchi și nu VREA să înțeleagă cît este de grasă. Este în adorația frumuseții chipului ei și consideră că aceasta este suficient pentru a trece prin viață... doar un mediu mai normal, mai sever, mai european va reuși să-i deschidă ochii”.

Elisabeta era nu numai nimfomană, ci și rea. în timpul războiului, Marioara dobîndise o mare încredere în sine muncind în spitalele militare, departe de rudele ei. La nouăsprezece ani, degajată și lipsită de complexe, Marioara era o candidată mult mai atrăgătoare la căsătorie decît sora ei mai mare. Dacă, printr-o șansă fericită, Marioara ar fi atras afecțiunea fiului vărului George, Prințul de Wales, Regina Măria știa că Elisabeta era suficient de ticăloasă pentru a încerca să-i stea în cale. „O voi lua pe Marioara [în Anglia]” îi scria ea lui Mm Milne; „ea va avea o mai mare șansă în orice privință dacă nu va fi alături de sora ei mai mare... Este trist să spui că o soră îi poate face rău celeilalte, dar în acest caz ȘTIU că este o realitate. Desigur că nu am menționat acest lucru nici uneia dintre fiicele mele”.

Măria a cerut, de asemenea, permisiunea de a lua cu ea în Europa Occidentală pe tînăra invitată a casei sale, Marea Ducesă Măria. Cînd s-a primit răspunsul că aceasta nu va fi bine venită la Curtea Angliei, guvernul român a refuzat cererea Reginei. Măria a izbucnit în lacrimi de mînie, spunîndu-i lui Barbu Știrbey că, chiar „dacă toți intenționează să se poarte ca niște fiare

egoiste", ea nu-și va renega niciodată rudele exilate din Rusia; „nu este în firea mea să mă port meschin sau ca o lașă. Pur și simplu nu pot și nu vreau să mă port așa”.

Spre cinstea ei, în clipele sale de glorie Măria nu și-a uitat rudele mai puțin norocoase. Ea l-a trimis pe Joe Boyle de două ori în Rusia pentru a-i salva pe supraviețuitorii din familia Romanov,

339

iar în cazul Marii Ducese Măria, Regina le-a oferit ei și soțului său adăpost în România. „Dintre toate familiile regale care se aflau încă la domnie”, nota Marea Ducesă mai târziu, „și toate mai mult sau mai puțin înrudite cu noi, numai de ei [de români] am fost tratați cu reală compasiune și înțelegere.”

Regina Măria a plecat din România spre Paris la 1 martie 1919. Atît de mulți oameni se adunaseră la gară, că nu a reușit să ajungă la Barbu Știrbey să dea mîna cu el pentru rămas-bun. Alături de toți miniștrii și generalii se aflau zeci de doamne din rîndul aristocrației, cu zîmbete pline de înțelegere, mulțumite că ghiciseră scopul călătoriei Reginei. „În ansamblu, o anume speranță înconjoară călătoria mea, ceea ce mă făcea oarecum nervoasă, se așteaptă prea mult de la ea...”, nota Măria în jurnalul ei. „Românii mei au o credință aproape mistică în puterile mele, ceea ce mă flatează și mă încurajează, dar care mă cam emoționează. Cuvîntul unei femei nu poate schimba cursul unor evenimente atît de importante.”

Cu toate acestea, cu un entuziasm care i-ar fi sfîrșit pe alți monarhi, Măria a României a pornit să convingă Puterile occidentale în privința Transilvaniei, Bucovinei, Dobrogei și Banatului. Acesta nu era un domeniu în care regii și reginele își exercitau puterea în mod normal, și cu siguranță că nu fățiș sau cu însuflețire. Rezervați, discreți, retrași, ei puteau arunca o vorbă prin emisari de încredere sau puteau face o aluzie mascată, dar nu era de demnitatea unui Rege să năvălească impetuos în luptă, în ciuda criticilor pe care era sigură că și le va atrage, Regina Măria nu avea nici o îndoială cu privire la justetea acțiunii sale. Dacă ea și familia ei nu aveau să fie detronați de supușii lor-care erau înfometați, prost îmbrăcați, la un pas de comunism, cetind teritoriile pentru care își dăduseră viața -, ea trebuia să-și asume riscurile.

Misiunea a dat un nou sens vieții Reginei României. Cînd fusese tînăra tînjise după dragoste; acum, în anii maturității, tînjea după putere. Ținta afecțiunii Măriei erau teritoriile. Mijloacele le constituiau bărbații, iar aceștia fuseseră întotdeauna sensibili la farmecele ei.

Capitolul 21

Se spune că sînt cea mai frumoasă femeie din Europa, în această privință, desigur, nu pot să mă pronunț, pentru că nu pot ști. Dar în privința celorlalte regine, știu. Sînt cea mai frumoasă Regină din Europa!

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

În iama anului 1919, Parisul era centrul universului politic, o viitoare amețitoare de ambiții naționale, pretenții internaționale, resentimente personale și secrete publice. De la vlăstarele dinastiilor apuse care bîntuiau coridoarele hotelurilor sărăcicioase și pînă la miniștrii plini de sine care treceau în viteză în limuzinele lor prin Place de l' Etoile, toți cei care aveau vreo misiune, din orice colț îndepărtat al lumii civilizate, se întîlniseră în capitala Franței. Aristocrați antisemiți descopereau că se află alături de evrei îmbrăcați impecabil, veniți din America spre a cere sau cumpăra toleranță religioasă pentru rubedeniile lor din Europa de Est. Corespondenți internaționali se înghesuiau cu foștii soldați francezi care înțesau trotuarele, stînd la coadă pentru zahăr și alte articole de lux pe care nu și le mai puteau permite, în oraș, specula atinsese proporții nebunești și, datorită costului vieții, chiar și necesitățile de bază - cazare și masă — nu le erau accesibile tuturor, cu excepția reprezentanților celor mai privilegiați ai țărilor lor. Între aceștia, Regina Măria a României a ocupat imediat locul din vîrfurile piramidei diplomatice.

Miercuri 5 martie 1919, dimineața, scriitoarea franceză Colette a luat-o înaintea celorlalți

reporteri și s-a urcat în trenul

341

regal pentru a-i lua un interviu Reginei înainte de sosirea ei oficială la Paris. Justificându-și prezența cu un braț de orhidee, la ora 7,45 dimineața ea a fost condusă printr-un coridor de slujitori vigilenți pînă în compartimentele regale. Impresia pe care a făcut-o Măria asupra lui Colette era de bun augur pentru misiunea sa.

„Este magnifică...” scria a doua zi Colette în *Le Matin*. „Dimineața era cenușie, dar Regina Măria poartă lumina în ea însăși. Strălucirea părului ei auriu, luminozitatea tenului ei alb și trandafiri, scînteierea ochilor autoritari, dar blînzi - o astfel de apariție te lasă fără grai.”

Măria a luat mîna reporterei care i-a oferit orhidee.

„Flori, o, ce bucurie! Flori atît de frumoase! Cît timp a trecut de cînd nu am mai văzut la noi în țară flori atît de rare?... Te rog, ia loc. Cum ai ajuns aici?... Ei bine, iată-mă lîngă Paris... Nu pot să-ți spun cît sînt de fericită. Paris... îți dai seama că am fost aici doar o singură dată și asta s-a întîmplat cînd eram bolnavă?” „Ce mult vă va iubi Parisul, Maiestate!” „Într-adevăr? Crezi? O, sînt fericită!... Țara mea este atît de puțin cunoscută în lume, vreau ca oamenii s-o cunoască, s-o iubească, s-o ajute. Ajutați-mă cu toții. Toți trebuie să mă ajute! Țara mea frumoasă, călcată în picioare de germani... Nu m-am temut niciodată de acești oameni! Tot timpul cît s-au aflat acolo, eu am fost... un fel de stîndard înălțat pentru țara mea... O să-mi spuneți că sînt o soră de caritate? Nu sînt, nu am fost niciodată. Pur și simplu m-am dus, Dumnezeuule! nu am făcut altceva decît să mă duc oriunde mă chemau și pretutindeni era nevoie de mine. Am fost - cum să spun - un încurajator, asta e, un încurajator! Nu știu dacă există acest cuvînt, dar acesta-i cuvîntul pe care-l aleg.”

Ca în visul oricărui reporter, Măria vorbea fără a fi îmboldită. Era binevoitoare, volubilă și sigură de farmecul ei - un patriot înflăcărat, „plină de viață, concisă, ilustrîndu-și cuvintele cu gesturi grațioase”. Uimită de felul în care Măria reușea să zîmbească fotografului fără a-și pierde șirul cuvintelor sau farmecul, Colette era cucerită. „Ferice de orașul Paris, Maiestate, că poate întîmpina o Regină atît de frumoasă”, a murmurat marea scriitoare cînd s-a despărțit de Regină.

Colette, cu tributul ei de orhidee, era cea dintîi care reacționa la dragostea pentru flori a Reginei Măria, bine cunoscută acum

342

datorită publicității. Tinere emoționate cu buchete de flori de primăvară în mîini stăteau alături de reporteri, fotografi, prieteni personali, demnitari civili și militari care înțesau Gare de Lyon pentru a-i ura Reginei bun venit la Paris. Toți o ovaționau în timp ce trenul intra în gară și Măria a apărut în ușa vagonului regal. Pentru prima ei apariție după război în Europa de Vest, alesese o jachetă bordo de lînă, o pălărie de mătase bordată cu auriu și multe din perlele ei renumite. A zîmbit comitetului de primire și a înclinat capul. Premierul Brătianu a urcat în tren pentru a-și prezenta omagiile. Cînd a coborît pe peron, Regina a fost aproape „strivită” de un coș imens de orhidee legat cu panglici în culorile naționale ale României - roșu, galben și albastru. Măria le-a sărutat pe tinerele care-i ofereau alte buchete și a spus că este încîntată de călătoria ei. Urmată de cele trei fiice, o suită numeroasă și multe oficialități, Măria a traversat peronul zîmbind mulțimii curioase de francezi care se adunase în gară să o vadă.

După ce Regina și-a ocupat apartamentul de douăzeci de camere de la Hotel Ritz, au apărut și mai multe flori, „în timpul conversațiilor” - scrie Măria- „ușa se deschidea întruna și se aduceau alte flori, păduri întregi de liliac, trandafiri, cale, orhidee, iriși, narcise, frezii, violete.” Erau atît de multe, încît cei de la Ritz au trebuit să trimită după vase „în întreg Parisul”. Jos, în Place Vendome, tricolorul românesc flutura la intrarea în hotel, iar lîngă uși aștepta un detașament de jandarmi în uniformă, cu misiunea specială de a asigura protecția Reginei. După luni de înfrîngere și depozedări, Măria apărea deodată în Europa de Vest ca steaua cea mai strălucitoare din Orașul Luminilor. Era greu să nu-și savureze rolul.

„Toți se agită în jurul meu; sînt tratată ca o eroină... Se pare că toți ziariștii de pe glob roiesc în jurul meu... Eu trec zîmbind prin acest iureș, prin zgomot și haos, străduindu-mă să rămîn

calmă și să nu-mi pierd capul... mi se iau interviuri, sînt fotografiată, prezentată în jurnale, onorată, invitată pretutindeni, și toate acestea, ca să spun așa, «neoficial»."

Popularitatea avea și inconveniente. Grupuri de admiratori așteptau în jurul Pieței^Vendome cu speranța că o vor zări pe Măria sau pe fetele ei. În ciuda gărzii permanente, Regina nu putea ieși la cumpărături fără a fi înconjurată instantaneu. În drum spre Operă mașina ei a fost înconjurată de mulțimea care, în

343

entuziasmul ei, a ridicat-o, îngrozindu-i pe cei dinăuntru. De fiecare dată cînd pleca, Măria lăsa în urmă o serie de nevoiași — descendenți inoportuni ai unor familii regale detronate („ațîta tristețe") și de croitori insistenți („rochii ridicole pentru o Regină!"). Negustorii concurîndu-se pentru publicitate îi umpleau apartamentul de hotel cu ultimele nimicuri; masa de toaletă răspîndea mirosul celor mai recente parfumuri; încăperile erau pline de rochii, pălării și pantofi, trimise de croitorii de lux dornici să înlocuiască veșmintele demodate de dinainte de război ale Reginei.

Măria a fost de acord că într-adevăr, garderoba trebuia împrăștiată, mai ales de cînd comuniștii îi confiscaseră bijuteriile. Trebuie să încerce să aibă „un aer regesc" și fără ajutorul lor. Regina își alegea toaletele cu multă grijă, în funcție de ocazie sau de demnitarii pe care urma să-i întâlnească. A ales mătase galbenă pentru recepția în onoarea ei dată de ambasadorul chinez, dantelă în punct de Milano pentru o recepție la ambasada italiană, o țesătură bogat brodată cu fir de aur pentru întîlnirea cu președintele Statelor Unite și mătase albastră peste brocart argintiu pentru președintele Franței. A găsit și o rochie de muselină cu trandafiri pictați. „Imediat ce am zărit-o la «Jenney^s» am simțit că este tocmai ce i-ar plăcea d-lui Lloyd George." în total vreo șaizeci de rochii, treizeci și unu de mantouri, douăzeci și două de haine de blană, douăzeci și nouă de pălării și optzeci și trei de perechi de pantofi erau îndesate în dulapurile și șifonierele din apartamentul ei. „Cred că nu e momentul să facem economie", a explicat ea. „România... trebuie să aibă Transilvania... și Basarabia, și ce ar fi dacă din lipsa unei rochii s-ar pierde o concesiune?"

Curînd, Măria a transformat apartamentul său regal într-un serai oriental, împodobit cu brocarturi și broderii indiene. „Ar putea fi foarte bine în vechea Alexandrie și nu în Franța modernă", remarcă Infanta Spaniei, Eulalia, soacra surorii mai tinere a Măriei, Beatrice. „Era o învălmășeală de culori barbare, flori, parfumuri și lumini filtrate, iar Missy m-a primit șezînd la loc de cînte pe un scaun ca un tron, amintind de Teodora."

Marea Ducesă Măria, aflată în drum spre Londra^ca turistă obișnuită, a fost surprinsă de transformarea Reginei, „îmbrăcată în rochii pariziene noi, plină de importanță, frumoasă, radiind de

344

fericire, Regina era o ființă diferită de cea pe care o cunoscusem în Palatul Cotroceni. Venea și pleca maiestuoasă, primea musafiri, acorda audiențe, dădea recepții și participa la recepții oficiale și private în onoarea ei. Era fotografiată, înfățișată în jurnale, interviuată, scandalos de lăudată, se profita de pe urma ei și se vorbea despre ea pretutindeni. Opinia publică din Paris era încîntată."

Dar Măria nu gîndea așa despre sine. Privind în oglinda mesei de toaletă, nu vedea Regina răsfățată a presei și a societății. Din oglindă îi zîmbea o ființă foarte rațională, complet neafectată de reclama zgomotoasă, interesată numai de promovarea cauzei țării sale, conștientă de imperfecțiunile sale diplomatice și politice. „Din fericire", spunea ea, „nu mi-am pierdut capul, ci am rămas cu ochii larg deschiși și am ciulit urechile, am ascultat, am privit cu atenție încercînd să pătrund diversele curențe din jurul acestei noi Europe ivite din văpaie și cenușă... De fapt, nu fusesem instruită, reacțiile mele erau cu totul spontane și neconvenționale. Nu m-am amăgit niciodată să cred că am o inteligență de excepție, dar puteam învăța să înțeleg".

În ciuda vanității ei, Măria era cel puțin la fel de onestă ca alți suverani în privința capacității sale și mai realistă în ceea ce privea importanța ei într-o lume democratică, își dădea seama că era de viță nobilă, educată insuficient și că cele douăzeci de camere de la Hotel Ritz erau plătite prin

suferința maselor. Și, pentru că știa acest lucru, dorea să plătească pentru privilegiile ei. Iar dacă nu a exprimat clar acest lucru în cuvinte este doar pentru că educația regală îi dăduse o înclinație spre vorbirea evazivă pe care o foloseau de altfel toate rudele ei domnitore sau detronate.

Dar tocmai de această imprecizie elegantă și studiată a limbagajului regesc era nevoie la Conferința de Pace. Acesta trebuia însă susținut de fapte incontestabile, în acest scop, omul practic al României, Brătianu, însoțit de modestul Mișu apăreau în fiecare dimineață la ora 9 fix pentru a o alimenta pe Regină cu statistici privitoare la distribuția populației, situația economică și socială, învățământ, asistență medicală și persecuții. Primul ei test a avut loc chiar în ziua sosirii, cu ocazia unei conferințe de presă cu patruzeci de reporteri din Anglia, Franța, Italia, America, Polonia și Japonia. Regina, îmbrăcată în albastru și purtând

345

Crucea de Război și toate celelalte medalii ale sale, fusese „aruncată în mijlocul lor ca într-o cușcă, cu toți cei patruzeci de jurnaliști privindu-mă amenințători și punînd toate întrebările ce puteau fi imaginate”. Conștientă de predilecția galică de a trata de sus și de a ridiculiza, i-a dezarmat imediat, oferindu-se să dea mîna cu toți. „Sper numai că mi-am păstrat cumpătul”, a spus după aceea, „și că franceza mea nu a sunat foarte englezește.”

N-ar fi trebuit să-și facă griji. Ministrul român în Franța era entuziasmat de comentariile din presa franceză. Un jurnalist vorbea despre „intensitatea luminoasă a ochilor ei...”, despre „gratia, frumusețea și simplitatea sa”, un altul o numea „cea mai frumoasă dintre florile” din salonul ei. „După cîte mi s-a spus, atmosfera nu este favorabilă României” - nota Regina, „dar cu siguranță că-mi este favorabilă mie.”

În jurnalul său, Regina recunoștea că, „din fericire” avea patruzeci și trei de ani, pentru că altfel „mi-aș fi putut închipui că sînt cu adevărat irezistibilă”. Și-a dat seama că avea „ceea ce îmi dorise Barbu, «un succes de jolie femme!»” (succesul unei femei frumoase). I-a scris ca să i-o spună. El nu a fost surprins, i-a părut doar rău că nu o vedea cum se bucură de succesul ei. În perioada în care ea s-a aflat la Paris și-au scris des, așa cum își scriau de zece ani cînd se aflau departe unul de celălalt. Ea își descria triumfurile și promitea să încerce să-și controleze umorul de nestăpînit. El scria despre situația internațională care se înrăutățea și despre galopurile prin pădure care-i aminteau de ea. Adăuga sfaturi politice și bîrfe despre prietenii comuni. Ca și Măria, Barbu era un observator amuzat al scenei sociale cu simț al umorului. Dincolo de cronica evenimentelor locale se afla adorația lui, ascunsă discret în spatele amabilităților curtenitoare, cuvenite rangului ei. Dacă cineva le-ar fi interceptat, n-ar fi putut găsi nimic ieșit din comun în aceste scrisori, cu excepția unui acronim neobișnuit. Deși scria în limba franceză, Prințul Știrbey includea întotdeauna literele *il y m m* (*I love you, my Mărie? / te iubesc, Măria mea*), cel puțin o dată, în fiecare scrisoare trimisă Reginei de-a lungul întregii sale vieți.

Registrul de oaspeți de la Hotel Ritz reflecta popularitatea enormă a Măriei. Regina primea și la Operă, unde i se dăduse o lojă între coloane drapate cu tricolorul românesc și decorate cu

346

flori. La Comedia franceză a fost aclamată în pauze. „Strigătul *Vive la Reine!* (Trăiască Regina!) a devenit foarte obișnuit la Paris”, nota ea.

Dar nu înfîlirile cu vechii prieteni și aclamațiile publice erau scopul vizitei Reginei la Paris. A doua mare încercare a Măriei, o înfîlnire pentru care fusese pregătită amănunțit și cu emoție de Brătianu, era o confruntare cu însuși Clemenceau, omul acela scund, cu umeri aduși, cu sprîncene stufoase, căruia i se spunea „Tigru” și care detesta România, îl ura pe premierul ei și pacea ei separată, însoțită de o doamnă de onoare, de ministrul român în Franța și aghiotantul ei, Regina Măria a traversat Sena spre Quai d'Orsay, unde a fost salutăată cu toate onorurile militare și imnul ei național. Regina a fost uimită că însuși Clemenceau a coborît în grabă treptele pentru a o înfîmpina, conducînd-o apoi în biroul său pentru o convorbire în *tete-à-tete*.

„Întotdeauna mi-am imaginat că Clemenceau o să-mi placă și așa s-a și înfîmplat”, scria

Măria. „Arată bătrîn, așa cum și este, dar altminteri nimic nu este bătrînesc în el, și nici cel mai mic colțisor al minții sale nu este bătrîn sau rigid... Are anumite motive de nemulțumire împotriva României de care se cramponează ca o lipitoare și au fost unele momente în care ne-am privit țintă unul pe altul ca doi luptători. Mi-a plăcut lupta, dar cu siguranță că nu avea nici o intenție să se lase convins. M-a atacat frontal în legătură cu România:

«— Ați tratat cu friții în 1918, înainte de armistițiu.

20Da, dar eram înconjurați și de inamic și de aliații noștri care deveniseră bolșevici. Eram încolțiți ca un animal hăituit.

21Nu-mi spuneți mie poveștile astea, dumneavoastră erați pentru Rezistență - dumneavoastră înșivă»" a ripostat el, privind-o pe Regină drept în ochi, cu ferocitate.

„Asta era o lovitură de grație", a recunoscut Măria.

Regina s-a recules repede, dar fără forță:

„- Da, dar fiind femeie, aveam un punct de vedere pătimăș, și pentru că mă aflam în vremea aceea atît de aproape de evenimente nu aveam [perspectivă] pentru a vedea situația în ansamblu. Am crezut în victoria Aliaților; eram deci gata să mă agăț de ea cu dinții, dar dacă acest lucru a fost înțelept, las altora să judece. Oricum, nu am venit acum să vorbesc despre mine, ci pentru ca să schimb atitudinea dumneavoastră față de România și pentru asta voi lupta acum așa cum am luptat în anii tragici ai războiului."

După ce a pregătit terenul, Regina s-a lansat în fondul esențial al argumentării sale. „Nu pot să spun în ce măsură l-am convins, dar știu că nu l-am plictisit, pentru că la un moment dat, cînd am încercat să mă ridic cu intenția de a pleca pentru a nu-i răpi prea mult din timpul său prețios, mi-a făcut nerăbdător semn cu mîna sărămîn:

- Am tot timpul pentru dumneavoastră; dumneavoastră nu vă plîngeți, cum fac alții, vorbiți fără înconjur, îmi place."

Ea a adus în discuție „problema delicată" a frontierelor. Clemenceau, încruntat și mușcîndu-și buzele, era greu de înfrînt.

„- Credeți că revendicările României sînt juste? Alții au cereri similare. Sîrbii, de exemplu, care s-au luptat cu atîta vitejie... vor o parte din Banat, locuită de ei, iar ei sînt susținuți de englezi.

22Da, dar punctul de vedere al englezilor este foarte detașat. Nu cred că ei înțeleg prea multe despre țările noastre mici și nici că știu prea multe despre geografia Balcanilor. Vrem întregul Banat, astfel încît Dunărea să fie granița noastră națională.

23Ce?! Maiestatea voastră vrea întregul Banat pînă la Tisa? Dar este partea leului!

24Tocmai de aceea am venit să vorbesc cu vărul lui primar, Tigrul, a răspuns Măria, și discuția s-a încheiat în hohote de rîs."

Fără îndoială că Măria a făcut un pas înainte în relațiile cu premierul francez. Clemenceau a spus ulterior ministrului român în Franța: „O Regină ca a voastră trebuie primită cu toate onorurile militare, cu mareșalul Foch (comandantul suprem al armatelor a.iate) în frunte". Președintele Poincare i-a spus Reginei că atitudinea lui „Clemenceau față de România s-a schimbat mult de cînd Maiestatea voastră v-ați reprezentat țara". Chiar și Brătianu a recunoscut că Măria „a făcut mai mult... în cîteva zile decît făcuse el într-o lună sau șase săptămîni."

După ce a luptat cum a putut mai bine cu francezii, Măria și-a propus să-i fărmece pe membrii nobili ai delegației britanice. Deși nu împărtășeau antipatia înnăscută a lui Clemenceau față de România, ei fuseseră iritați de atitudinea lui Brătianu și continuau să citeze tratatul din mai 1918 dintre Germania și România pentru

a evita obligațiile asumate în tratatul din august 1916 dintre România și aliații săi. Alături de Clemenceau și Woodrow Wil-son, Da vid Lloyd George era unul dintre oamenii cei mai importanți la Conferința de Pace de la Paris. Regina Măria l-a întîlnit prima oară la un dineu dat în onoarea ei de către ministrul său de Externe, Arthur Balfour. Erau prezenți primul-ministru, foarte vioi, gazda sa cu o dispoziție oarecum mai filozofică și un mic grup în care se aflau lordul Derby, lordul Robert Cecil, ficele Măriei, doamne de onoare și colonelul Ballif; „la masă, conversația era generală și decurgea plăcut...", notează Regina. „Domnului Lloyd George îi

place să discute, compania îl stimulează; e plin de umor și de spirit și se amuză din plin de glumele sale. M-am lăsat răpită de farmecul lui de netăgăduit, întrebându-mă cât înțelegea cu adevărat din Europa de dincolo de Imperiul Britanic."

Regina era în cumpănă între două alternative. Era amăgitor de ușor să se lase să alunece în rolul nepoatei Reginei Victoria, o persoană căreia mai degrabă descendența decât poziția actuală îi dădea dreptul să se bucure de considerația delegaților la reîmpărțirea Europei de Est. Era la largul ei printre acești oameni; le înțelegea concepțiile, le aprecia vorbele de duh. „În compania lor plăcută, calmă... am fost periculos de tentată să renunț pentru o clipă la patriotism", a recunoscut ea. Dar aceasta echivala cu o trădare. „Trebuie să alung tentația de a înțelege prea bine viziunea lor asupra problemelor. M-aș putea complăce să aleg o cale de mijloc doar dacă toți ar fi gata să facă la fel, dar nimeni nu dorește să facă compromisuri." Conștientă că era onorată nu ca reprezentanta unei țări mici și lipsite de importanță, ci ca verișoara Regelui, Măria și-a ales cu multă chibzuință intervențiile verbale.

„Conversația mea trebuie să fie în concordanță cu a lor, dar din când în când, amuzându-i cu vreo anecdotă bizară, spusă parcă la împlinire, le stârneam interesul și conduceam discuția spre cei care îmi erau cel mai aproape de inimă. Nu era o sarcină ușoară și era nevoie de mult tact... Percepeam jenant de clar indiferența gazdelor mele și a întregii companii față de speranțele «acelor țări din Balcani», numele pe care desigur ni-l dădeau atunci când nu eram în cameră!... Noi, țările mici, nu eram altceva decât niște pioni în marele lor joc."

349

Brătianu plănuise ca Regina să-și viziteze din nou țara natală pentru a atrage opinia publică engleză de partea României, și în decurs de câteva zile invitația așteptată a sosit. Măria a stat la Paris o săptămână, destul ca să treacă în revistă garda de onoare franceză la Palatul Elysee (prima Regină care a avut această onoare), ca să primească Marele Cordon al Legiunii de Onoare de la președintele Poincaré și să participe la primirea ei ca membru corespondent al Academiei de Belle Arte. Singura femeie între bărbați ca filozoful Henri Bergson, Măria era „oarecum stîmjenită" de laudele cu care era copleșită pentru cunoștințele ei în artă și literatură. „Nu eram pe deplin convinsă că merit aceste... onoruri, în timp ce omagiile militare le-am primit fără să roșesc."

Explicînd că Elisabeta „nu vrea să se rupă de numeroșii ei prieteni francezi", Regina și-a lăsat fiica cea mare la Paris, în grija severă a Elizei Brătianu. Apoi le-a luat pe Principesele Marioara și Ileana și cele mai potrivite din noile sale rochii pariziene și a pornit în călătorie dincolo de Canalul Mîneci.

Înainte de a pleca în Anglia, Regina a acordat o întrevedere particulară unui corespondent special al ziarului *Times* din Londra. Ea a folosit interviul pentru a spune lucruri pe care nu i le putea spune lui Lloyd George, adresîndu-se direct poporului englez: „Sper să trezesc interesul poporului dumneavoastră față de poporul meu... Voi, englezii - pot să spun așa, deși într-un fel și eu sînt englezoaică -, aveți un fel aparte de a privi popoarele îndepărtate de pe continent, un fel de detașare superioară. Trebuie să vă interesați serios de problemele Europei și să înțelegeți cât de mult sînt legate interesele voastre de ... cele ale altor popoare".

Ca răspuns parcă la apelul ei, în ziua sosirii la Londra, *The Times* publica un editorial intitulat „Renașterea României" - un elogiu al suferințelor, curajului și bunului-simț al românilor. Recapitulînd „lupta eroică, dar fără speranță" a României împotriva Puterilor Centrale, „dezertarea" Rusiei bolșevice și spolierea resurselor ei de către germani, *The Times* afirma că poporul român a dovedit că merită ajutorul englezilor prin angajarea de a înfăptui reforma agrară și prin loialitatea față de monarhie. Editorii ziarului *The Times* îi urau bun venit Măriei,

350

care era, în cuvintele lor, „nu numai nepoata REGELUI ED WARD ai VII-lea, ci REGINA unui stat aliat, care își făcuse pe deplin datoria ca femeie, împărtășind necazurile și suferințele țării sale adoptive".

„A fost foarte emoționant să sosesc la Londra", scrie Măria, „și să fiu așteptată la gară de George și May (Regina Mary)... Ca în vis vedeam figuri familiare zîmbindu-mi, figuri din trecut și din prezentul apropiat."

La Palatul Buckingham, unde a sosit pentru o cină târzie, Măria l-a zărit pe Prințul de Wales, viitorul Duce de Windsor, devenit adult. „David este băiatul cel mai atrăgător pe care l-am văzut vreodată", comenta ea melancolic, remarcînd „obrazul lui de copil" și „părul de culoarea griului copt... este atît de drăguț și are un zîmbet fermecător. Mi se pare irezistibil!"

În timp ce Regina Măria era fascinată de Prințul de Wales în vîrstă de douăzeci și cinci de ani, Principesa Ileana, la cei zece ani ai ei, i-a consternat pe suveranii britanici cu relatările ei prozaice despre ororile lipsurilor și bolilor. Așa cum a făcut și mama ei: „Anii războiului ne-au pus față în față cu o realitate de care verii mei au fost feriți. Se părea că știu prea multe despre lumea exterioară și nu voiam să tulbur concepția lor pașnică cu experiențele mele crude."

În prima zi a șederii sale în Anglia, Regina i-a făcut o vizită fiului său Nicolae, la Eton. A fost încîntată de rutina disciplinei, atît de diferită de adulațiile și agitația de acasă, și spera că aceasta va avea o influență bună asupra lui. Cu interesul lui pentru sport, Nicky era în aparență cel mai englez dintre copiii săi, dar Măria era îngrijorată în privința caracterului său. Nicolae putea „deveni orice", recunoștea mama lui; „în firea lui erau și binele, și răul. Sper să predominie binele".

Cînd Măria părăsise Anglia, era prea tînără pentru a fi învățat să se conformeze politetii riguroase de la Curtea engleză. Acum, cînd avea nevoie să cîștige ajutorul și simpatia rudelor ei britanice, ea și-a dat seama cît de mult se îndepărtase de modul lor de viață. „Eram un oaspete regal și trebuia să fiu foarte atentă ca nu cumva să încalc vreuna din convențiile lor bine stabilite. Deși sîntem rude atît de apropiate, în realitate nu am fost prea mult timp împreună... Simțeam că rudele mele mă urmăresc cu

351

oarecare neliniște, întrebîndu-se ce lucruri surprinzătoare aș putea aduce în existența lor bine orînduită."

Cînd a venit vorba despre Marea Ducesă Măria, Reginei Măria i s-a spus că George, un monarh „strict constituțional", a fost „obligat din cauza opiniei publice" să o evite pe Ducesă și celelalte rude din familia Romano v. Măria a refuzat să înțeleagă. Simțea că, mai mult decît protestul opiniei publice, aici se ascundea teama lui George de „ce ar putea determina exemplul înfricoșător al Rusiei în liniștita, statornica Anglie. Toți păreau că pășesc ușor, cu grijă, să nu trezească forțele adormite care ar fi fost greu de controlat", spunea Regina care trăia în fiecare zi în mijlocul acestor forțe.

Confruntată cu probleme diferite de cele ale lui George și May, Măria își dădea seama că se schimbase de o manieră menită inevitabil să-i sperie pe verii ei. Trăind într-o țară în care funcționarii publici erau adesea supuși ei cei mai corupți, Măria nu-și putuse permite să-și desfășoare activitatea politică prin delegați, în timp ce verii ei din Anglia se puteau încrede în alții ca să conducă țara, Măria trebuise să preia multe din atribuțiile concrete ale guvernului. Asaltată de problemele zilnice pe care le implica o astfel de muncă, ea pierduse mult din obiectivitatea și seninătatea atît de dragi celor din familia Windsor. Muncea mult, gîndea repede și era nerăbdătoare - poate puțin prea pasionată pentru clasa căreia îi aparținea. Călcînd în picioare tradiția de secole, nu numai că acceptase publicitatea, dar învățase chiar să curteze presa, „încearcă să nu fii șocat..." l-a implorat ea pe George, lansîndu-se în misiunea sa. „Iartă-mă dacă sînt altfel decît crezi că ar trebui să fie o Regină."

Îngrădită de tradiția de la Palatul Buckingham, Măriei îi era greu să-și conducă treburile politice. „Totul este supus atîtor restricții și te temi întotdeauna să nu tulburi convenționalismele lor", notează ea în jurnal. Era conștientă de dezastrul pe care îl provocase în jurul ei prin nonconformismul său, chiar și în sălile din spate ale palatului. Pentru a prezenta nevoile țării sale, Măria oferea un mic dejun la ora 9 dimineața unor oameni politici și magnați ocupați, pe care Waldorf Astor și Joe Boyle îi aduceau la palat. Simțind dezaprobarea slujitorilor din palat, Regina i-a convocat ca să le explice urgența misiunii ei. Deși bătrînii servitori

gravi au cedat în aparență, știa că ei, ca și George și May, îi deplîngeau comportarea.

Regina s-a întâlnit cu reprezentanții guvernului, cu militari, cu marii oameni de afaceri; „am demonstrat cu un entuziasm nedezmîniț”, notează ea cu mîndrie, „că țara noastră avea nevoie de ajutor imediat, căci eram cu spatele la zid”. Presa engleză era de partea ei. *Daily Mirror* o numea un „Ambasador irezistibil”. *Illustrated London News* a publicat pe prima pagină o fotografie a Măriei îmbrăcată în uniforma de Cruce Roșie, citindu-i unui soldat pe moarte; legenda fotografiei care se referea la „calvarul” României în timpul războiului evidenția faptul că Regina era înrudită îndeaproape cu iubitul Rege al Angliei. *Punch* a publicat un desen în care România era înfățișată ca o țărăncă bătrînă și înfometată, nevoită să privească la transporturile de hrană trimise țărilor Puterilor Centrale, în timp ce ea, aliatul, murea de foame.

Intr-una din seri, lordul Curzon, pe atunci secretar de stat pentru Afaceri Externe, a oferit un dîneu oficial în onoarea Reginei Măria pentru ca ea să poată pleda cauza României în fața celor în măsură să o ajute. „Am făcut-o cu o elocință pe care nu știam că o posed”, pretindea ea, „atrăgînd auditoriul de partea mea pînă cînd fiecare dintre ei a promis că va face ce va putea pentru țara mea în suferință.” Deși lordul Curzon „era prea ceremonios pentru a inspira vreun sentiment de prietenie”, un alt invitat, Winston Churchill, secretar pentru problemele Războiului și Aerului, era plin de înțelegere. Reacția sa era firească, pentru că în copilărie el și Măria manifestaseră o „simpatie nedeclarată unul față de celălalt”, iar în timpul unei vizite pe insula Wight el anunțase că o va lua în căsătorie cînd vor fi mari. Măria era recunoscătoare pentru admirația și sprijinul unui rebel față de altul.

Nu a existat nici o problemă pe care să nu o fi abordat. A făcut pregătiri ca Brătianu să o urmeze în Anglia pentru ca astfel să-l poată prezenta ea însăși Regelui George „spre a șterge orice resentiment care ar putea exista între el și englezi”.

La această întâlnire, Măria și-a asumat cu grație rolul de interpret. Ea își amintea mai bine ca oricine că franceza Regelui George nu era atît de corectă cum ar fi putut să fie. În plus, știa că Regele Angliei îl va înțelege mai bine pe eruditul prim-ministru

al României prin filtrul vocii moderatoare a unei Prințese engleze neintelectuale.

Diplomația Reginei a fost din nou pusă la încercare în timpul unei recepții oficiale a tuturor ambasadorilor și miniștrilor străini, o paradă care o îngrozea pe Măria. „Toate țările lumii aliniate pe un rînd”, scria ea, „și să trebuiască să găsesc ceva nu chiar idiot să-i spun fiecăruia dintre ei, pe rînd, iar ultimul căruia i-am vorbit să audă întotdeauna ce-i spun vecinului său” era o sarcină dificilă. Ultima ei încercare a fost o conferință de presă propusă de ministrul român la Curtea St. James și ținută la Legația română. Oriunde se ducea, Regina primea onoruri. Obținuse multe promisiuni. Conștientă de prăpastia dintre eticheta de salon față de nepoata Reginei Victoria și realitățile de la fața locului, Măria devenise nerăbdătoare. „Avem nevoie de fapte, nu doar de cuvinte frumoase.”

Între recepțiile obositoare și apelurile umilitoare, Măria a reușit să viziteze și prieteni vechi ca Waldorf Astor și sora lui, Pauline Spender-Clay. Măria și Waldorf aveau încă multe concepții comune. „Este un om cu idei înaintate, și Dumnezeu știe că și eu sînt o Regină cu idei avansate. El regretă că acum Curtea se izolează atît de mult în același cerc vechi”, notează ea în jurnal. Luînd masa la familia Astor a fost impresionată, ca întotdeauna, de talentul lui Lady Astor de gazdă pricepută și plină de spirit. Măria, care se înțelegea mai bine cu Prințul de Wales decît cu fiica ei Marioara, îl lua adesea cu ea la serate. „David,.. este pur și simplu încîntător în toate privințele, mă topesc de dragul lui.”

Însoțind-o pe Regina Mary în ceremonioase tururi ale instituțiilor ei favorite, Măria „nu-și putea înfrînge o oarecare invidie” comparînd spitalele bine dotate de la Londra cu cele atît de sărace de acasă.

Măria, care nu s-a simțit niciodată pe deplin la largul ei față de soția Regelui George, era mai mult atrasă de predecesora acesteia, Regina-mamă Alexandra, iubita mătușă Alix din copilărie. Agățîndu-se de Măria, „o legătură cu nefericita Rusie”, Regina Alexandra i-aarăt

scrisori primite înainte de revoluție de la sora ei favorită, împărăteasa-mamă a Rusiei, care se afla încă în pericol în Crimeea, în ciuda eforturilor Măriei și ale lui Joe Boyle de a o aduce într-un loc mai sigur. Au vorbit, de asemenea,

354

despremama Măriei. „Ochii noștri erau plini de lacrimi”, scrie Măria.

În timp ce se afla la Londra, Măria a primit de la Ducky o scrisoare trimisă cu un an în urmă. Izolată în Finlanda, urmărită încă de revoluționari, Marea Ducesă, soțul ei și cei trei copii nu știau când vor izbuti să scape spre locuri mai prietenoase. Măria a aranjat să le trimită provizii - alimente, săpun și câteva articole de lux, care - Regele George și Regina Mary garantează - le vor parveni.

Nu era timp pentru probleme familiale; mai erau multe de făcut de cealaltă parte a Canalului Mîneicii. După aparițiile oficiale la un ceai în Camera Comunelor și un dineu organizat de lordul primar al Londrei, Regina s-a întors la Paris, lăsînd-o pe Ileana, bolnavă de gripă, să fie îngrijită de familia ei engleză și adusă la Paris de „unchiul Joe” Boyle.

Intorcîndu-se în viitoarea Parisului, Măria a descoperit că nu-și pierduse nici unul dintre atuuri în fața opiniei publice, lucru de care a profitat din plin. „Acest interes profund, viu față de toate avea, cred, o strînsă legătură cu popularitatea de care mă bucuram. Nu mă arătam niciodată plictisită sau resemnată, ca alți membri ai familiilor regale; singurul meu inamic era timpul; orele mi se scurgeau prea repede printre degete; oricît m-aș fi străduit, nu puteam găsi vreme pentru toate.”

Era totuși hotărîtă să se întâlnească și cu Herbert Hoover și cu Woodrow Wilson. Hoover avea puterea să atenueze foametea din România. Deși Măria se referea la el ca „bărbatul pe care vreau să-l fac prieten”, ei nu s-au înțeles. „Dl. Hoover nu are sentimente față de țările pe care le ajută și nu are vreo simpatie deosebită pentru România sau pentru Regina ei”, a conchis ea după întâlnirea lor.

Cu Woodrow Wilson a avut și mai puțin succes. Președintele Statelor Unite avea o puternică antipatie față de primul-ministru al României și nu dorea să-și irosească timpul cu Regina acestei țări. „Lumea l-a ales pe el drept marele Arbitru al păcii”, comenta Măria. „Și aceasta l-a amețit atît de tare... încît se întreba dacă, fiind «Salvatorul Democrației», nu era cumva mai prejos de demnitatea lui să facă o vizită Reginei României - o simplă Regină!” Cu toate acestea, la îndemnul lui Barbu Știrbey, care

355

avea o infinită încredere în capacitatea ei de a schimba atitudinea lui Wilson, chiar de la sosirea în Paris, Măria i-a trimis președintelui Statelor Unite un mesaj pentru a-l informa că dorește să-l primească cît mai curînd posibil. Fiind sigur că a găsit o formulă prin care să evite o întâlnire nedorită, Wilson a răspuns că „ar fi încîntat să-și prezinte omagiile”, dar este extrem de ocupat și nu are nici un moment liber în nici o zi înainte de ora 9 a.m. Regina a replicat că ea se trezește foarte devreme și i-ar face plăcere să-l primească la orice oră dorește, 7 dimineața îi convine? Au ajuns la un compromis și au fixat ora 8,30 a.m.

Președintele Statelor Unite a sosit în dimineața zilei de 10 aprilie 1919, „cu soția și cu zîmbetul din fotografii”, comentează Măria. Pentru această întrevvedere alesese o rochie de un gri sobru. Știînd că timpul îi este limitat, Regina s-a grăbit să înceapă recitalul cu privire la cererile teritoriale ale României. „Permiteți-mi să o asigur pe Maiestatea voastră”, a replicat președintele, „că totul mi-a fost transmis prin misive cu mult înainte de a pleca din Statele Unite și a fost analizat în detaliu la Conferință. Dl. Brătianu, primul-mi-nistru, a prezentat și el cu exactitate cauza României. Astfel încît este inutil să vă mai răpesc timpul.” în speranța că va zdruncina puritanismul lui Wilson, Măria i-a prezentat „cîteva detalii picante... pe care el nu le cunoștea” cu privire la comunism și noile legi ruse referitoare la dragostea liberă și emanciparea femeii. Dar, dîndu-și seama că îl șochează, a schimbat subiectul, vorbind despre speranța pe care Wilson o inspiră acum țărilor mici, așa cum era și țara ei, aflate la granița pericolului rusesc,

națiuni în al căror apărător el însuși se erijase. Aceasta a condus imediat la subiectul Ligii Națiunilor.

„El a început prin a proclama splendoarea ideii sale favorite, scoțind în evidență cât va fi aceasta de benefică, în special pentru țările mici. Admirînd frumusețea acestei idei, n-am putut totuși să nu remarc că marile idei au fost deseori zădărnicate de susținătorii și partizanii lor, care cu timpul au corupt înțelesul inițial... Cîte orori nu s-au comis oare în numele religiei?”

Cînd Wilson s-a ridicat să plece, Regina i-a pus mîna pe braț pentru a-l reține pe canapea alături de ea. Cînd și asta a dat greș, ea a luat o fotografie a Principesei Ileana. „Aceasta, domnule președinte, este fotografia fiicei mele celei mai mici, Ileana. O

356

numesc copilul dragostei mele. Nu-i așa că este frumoasă? Celelalte două fiice sînt blonde, ca mine; dar ea este brună și înflăcărată.” În timp ce grupul prezidențial se îndrepta cu oarecare grabă spre ascensor, Măria și-a dat seama că nu reușise să îmbunătățească opinia președintelui Wilson nici în privința ei și nici în privința țării sale. „Ei bine”, a spus amiralul Grayson, doctorul președintelui, care-i însoțise pe Wilson și pe soția lui, „în toată viața mea n-am auzit o femeie care să vorbească despre asemenea lucruri. Sincer vă spun, nu știam încotro să privesc, atît eram de stmjenit.”

Edith Wilson o întîlnise pe Regina Măria cu o zi înaintea întrevederii la o expoziție din Grand Palais. Deși era la fel de predispusă ca și soțul ei să nu o placă pe Regină, doamna Wilson fusese impresionată de frumusețea și farmecul Măriei. „Cînd ați putea veni cu președintele să luați masa cu mine?” a întreat-o Regina României pe soția președintelui. Doamna Wilson a răspuns că ei iau masa întotdeauna acasă. „Atunci mă ofer să iau eu masa cu dumneavoastră”, a spus Măria. „Nu puteți fi atît de nepoliticoasă încît să-mi spuneți să nu vin. Să zicem mîine?”

„-Nu, soțul meu are mîine o conferință lungă și foarte importantă. Să zicem poimîine la ora unu.

— Bine, a spus Regina, voi veni cu cele două fiice, cu sora mea (Infanta Beatrice) și cu unul sau doi dintre domnii care mă însoțesc.”

După relatările doamnei Wilson, Regina României a întîrziat treizeci și cinci de minute și a venit însoțită de cinci bărbați și cinci femei. Cu toate acestea, a spus ea, „masa a fost agreabilă”. Soția președintelui le-a caracterizat pe cele două fiice mai mari ale Reginei ca „foarte timide, neinteresante și cu o înfățișare de nemțoaice”. Secretara doamnei Wilson a fost mai puțin amabilă și le-a descris pe Elisabeta și Marioara ca fiind „grase și anoste -niște butucănoase”.

În timpul mesei, Regina l-a încurajat pe președinte „să-și expună teoriile... El este un predicator înnăscut” - a remarcat Măria. „Convins că are întotdeauna dreptate, are un ușor aer condescendent, dar este în același timp *un homme du monde*, politicoș, amabil, întrucîtva chiar ceremonios. Gata oricînd să discute în contradictoriu și sigur că întotdeauna va avea ultimul

357

cuvînt, întotdeauna blindat în atitudinea sa superioară, detașată, care-l face să plutească deasupra muritorilor de rînd.”

Reacția Reginei Măria față de Woodrow Wilson nu se deosebea de cea a contemporanilor. Clemenceau spunea că președintele american se credea „primul om care de 2000 de ani știe ceva despre pacea pe pămînt”. În timpul mesei, această atitudine a dus la o dispută în care președintele i-a spus Reginei cum ar trebui să se poarte ea și conaționalii ei față de minoritățile naționale. „S-a lansat din plin asupra acestui subiect”, scria Măria, „și a devenit onctuos și moralizator pe măsură ce se ambala, tratîndu-mă ca pe un începător destul de ignorant, care putea să profite de sfaturile sale. Fără îndoială că puteam, dar m-a izbit faptul că era prea încîntat de sunetul vocii sale, astfel încît în final, cînd a făcut o pauză să respire, am sugerat cu blîndețe că este evident familiarizat cu aceste dificultăți datorită problemei negrilor și japonezilor din Statele Unite. La aceasta și-a acoperit dinții cam lungi cu un zîmbet politicoș, a ridicat sprîncenele și a declarat că nu avea cunoștință de problema japonezilor în America!”

În ciuda emfazei sale, Wilson atinsese o chestiune delicată. Evreii din România fuseseră

prigoniți abominabil în timpul războiului. Laplîngerile că soldații evrei erau luați din regimentele lor și trimiși pe linia frontului să fie uciși primii, Brătianu a răspuns că mulți dintre evrei sînt dezertori și spioni germani. Cînd Ferdinand a repetat aceeași afirmație ambasadorului american Vopicka, acesta „a sugerat că dacă li s-ar acorda drepturi egale, nu s-ar mai întîmpla așa”.

La începutul lunii noiembrie, ambasadorul american a auzit că se plănuia un pogrom pentru prima zi de după armistițiu; el a avertizat guvernul român că „dacă România va începe să-i ucidă pe evrei, să nu aștepte nimic de la Conferința de Pace”. Românii au pretins că pogromul era lucrătura germanilor care căutau să discrediteze România în fața opiniei publice. Două pogromuri care au izbucnit ulterior au fost imediat înăbușite de armată, dar problema evreilor din România a continuat să clocotească și a devenit un caz celebru la Conferința de Pace.

Cînd nu trebuia să îndeplinească o misiune oficială, Măria își petrecea timpul cu sora ei, Infanta Beatrice a Spaniei, care venise

358

la Paris să o vadă. De asemenea, își invita prietenii la masă. La mesele Reginei participa o societate eterogenă, de la Lady Astor, care în anul acela devenise prima femeie din Camera Comunelor, la Loie Fuller, o dansatoare de renume de la Folies Bergere. Departe de grijile îndatoririlor oficiale, Măria și prietenii ei „deveneau foarte vorbăreți, uneori chiar vehemenți”, comentînd problemele la ordinea zilei.

Aceste seri erau un răgaz stimulator pentru Regina care fusese șocată de condițiile „îngrozitoare” ale păcii impuse germanilor; „se vizează distrugerea și ruina sistematică și completă a Germaniei” - afirmă ea. Pentru că nu de mult muncise și ea în condiții nedrept de aspre în propria țară, Regina României „se cutremura amintindu-și sentimentele copleșitoare de indignare și ură” care o cuprinseseră. În privința repercusiunilor probabile nu avea nici o nădejde. „M-am gîndit la oribilele suferințe care vor urma, la ura clocotitoare care va infesta multe milioane de inimi cu dorința veșnică de răzbunare... Nu mă puteam împiedica să simt că nu era înțelept să se meargă atît de departe - prea departe.”

După ce a cucerit un număr mare de oameni politici și de afaceri, Regina Măria a fost sfătuită să părăsească Parisul în culmea succesului, în timp ce conducătorii Conferinței, cu excepția remarcabilă a președintelui Wilson, se încălzeau încă la strălucirea frumuseții și spiritului ei. Presa franceză, care nu glorifica pe nimeni pentru multă vreme, o etichetase deja „Regina afacerilor”.

Înainte de plecare, Regina Măria a făcut demersuri pentru ca Marioara să urmeze ultimele clase în Anglia. Măria spera că fiica ei „va slăbi și va menține legătura cu familiile regale”. Elisabeta rămînea la Paris pentru a urma Școala de Belle Arte. Va locui cu Ducesa la Vendome și împreună cu alte fete de familie bună - o situație care „nu putea decît să-i facă bine”.

Nicky rămînea în continuare la Eton, iar Regina se întorcea acasă doar cu Ileana. Plecarea oficială, la care au participat președintele Poincare și mareșalul Foch, a fost completată de imnuri naționale, vagoane de flori și veselie isterică. Cînd trenul ieșea din gară, se spunea deja că Regina Măria „pusese România

359

pe hartă” la Conferința de Pace — o apreciere măgulitoare la care Regina însăși contribuise din toată inima.

„Eram obosită, dar simțeam că făcusem tot ce îmi stătea în putere, cu curaj, bazîndu-mă în întregime pe intuiție. Nu evitasem nici un efort, nu lăsasem îndoiala sau descurajarea să-mi submineze energia. Mă străduisem să înțeleg situațiile, să lupt cu greutățile, uneori chiar cu ostilitatea, în intenția de a atenua orice prejudecată împotriva României. Am prezentat nevoile și aspirațiile poporului meu. Am pledat, am explicat și am frînt nenumărate lănci în apărarea lor. Am dat țării mele o imagine vie”.

Așa a și făcut. Din nefericire, strălucirea bunăvoinței a pălit repede și a fost înlocuită cu

neîncredere reciprocă, în următoarea fază a relațiilor României cu Marile Puteri, schimbul politicos de vederi de la Paris a degenerat în ostilitate și invective, în timp ce discipolii lui Lenin au profitat de destrămarea Imperiului Austro-Ungar pentru a răspîndi revoluția rusă, noul partid comunist ungar, înclinat să facă expansiuni proprii, a intrat în conflict direct cu românii.

Capitolul 22

Sper că Dumnezeu îi va ajuta pe români - eu nu pot.

HERBERTHOOVER

În săptămînile în care Regina Măria se afla în Europa de Vest, încercînd să extindă granițele României, în țară se desfășura o vastă concentrare de forțe militare. Regele Ferdinand a apelat la soția ca să găsească mijloacele pentru a aproviziona România, ale cărei rezerve fuseseră epuizate. Ca răspuns la telegramele lui înnebunite, la 31 martie 1919 Măria 1-a invitat la masă pe mareșalul Foch, comandantul suprem al Armatelor Aliate.

Spre deosebire de Clemenceau, Foch și membrii Institutului militar francez aveau o mare simpatie față de România, considerînd-o un bastion de încredere împotriva comunismului în Europa de Est. Această atitudine se baza, parțial, pe poziția strategică a României și parțial pe rapoartele de la româno fiii înflăcărați ca generalul Berthelot și contele de Saint-Aulaire. Emisarii trimiși de la Paris la București în misiuni diplomatice sau militare ajungeau invariabil să manifeste „o adîncă admirație” față de gazdele lor și să sprijine cauza României în consiliile mondiale. Acest fenomen se datora în mare măsură personalității Reginei.

Măria a pledat în fața lui Foch, schișînd nevoile României și atrăgînd atenția mareșalului asupra interesului geografic al Franței ca România să rămînă o monarhie. Pericolul bolșevic „este prea real nu numai pentru noi, ci și pentru întreaga Europă”, a afirmat

II

361

ea. „Nu poate oare Franța, care are depozitele ticsite de mărfuri, să ne ajute? Ajutîndu-ne pe noi, vă ajutați pe voi înșivă.”

Dineul a fost un succes, în timp ce Măria pleca din Paris zîmbind la gîndul puterii sale de convingere, vagonul ei strălucitor vopsit în albastru și argintiu era urmat de un număr de vagoane de marfă încărcate cu armament francez și provizii de la Crucea Roșie. O sută de locomotive, destinate să întărească sistemul de tranzit scheletic al României, urmau să sosească ulterior.

Rațiunea concentrării forțelor militare din România în grabă era o nouă campanie militară care a început aproape imediat după încheierea primului război mondial. În întreaga perioadă a Conferinței de Pace, România a dus război împotriva Ungariei, complicînd și uneori chiar anulînd negocierile care aveau loc la Paris. Au fost luni încordate în viața Reginei României, care lupta pe două fronturi - pe scena politică internațională și în interiorul zidurilor palatului. Dacă România nu obținea Transilvania, poporul ar fi răsturnat dinastia; dacă Principele Moștenitor renunța la succesiune, dinastia ar fi fost serios, dacă nu chiar fatal, slăbită, în această perioadă, drama personală a Măriei se desfășura pe un fundal internațional ostil.

La scurtă vreme după armistițiu, primul-ministru Brătianu a dat ordin trupelor române să înainteze în Ungaria pînă la Tisa, frontiera promisă României în Tratatul din 1916, dar care încă nu-i fusese acordată oficial. Incapabil să-i oprească pe români și să protesteze împotriva deciziei Aliatilor de a acorda Transilvania României, contele Karolyi, șeful guvernului socialist-liberal care a condus Ungaria după război, a demisionat. La 21 martie 1919, unul din discipolii lui Lenin, Bela Kun, a luat puterea în urma unei lovituri de stat a bolșevicilor, a început să-i lichideze pe dușmanii comunismului și în decurs de o săptămînă a invadat Cehoslovacia. Ignorînd agresivitatea

lui Kun, Consiliul Suprem al Conferinței de Pace a trimis o comisie la Budapesta, condusă de generalul Jan Smuts, spre a hotărî dacă Kun este destul de stabil din punct de vedere politic pentru a negocia pacea.

Din misiunea lui Smuts făcea parte și Harold Nicolson, membru al delegației engleze la Conferința de Pace și unul din experții în problemele Balcanilor. Nicolson a lăsat prejudecățile

362

să-i corupă judecata politică și l-a scos din discuție pe Bela Kun, considerîndu-l a nu fi mai mult decît un revoluționar evreu iară importantă, cu „ochi mici rozalii”, cu „obraji albi și umflați și buze groase și umede”. Delegația s-a întors ia Paris, unde a sfătuit Consiliul Suprem să tragă de timp, deoarece era de așteptat ca Bela Kun să fie înlocuit în curînd. Nicolson și-a exprimat „convingerea că Bela Kun și bolșevismul maghiar nu constituie un pericol serios”.

Această afirmație a fost scrisă la 9 aprilie 1919. La 1 O aprilie, soldații lui Kun intrau în Transilvania, ucigînd peste o sută de oameni și răpind doi membri ai familiei guvernatorului. Deși românii și sașii din Transilvania votaseră pentru unirea cu Vechiul Regat la scurt timp după armistițiu, toate cererile lui Brătianu adresate Consiliului Suprem pentru a se permite ocuparea Transilvaniei au fost refuzate. Aceasta confirma credința românilor că hotărîrile Conferinței de Pace se bazau mai mult pe neîncrederea în primul-ministru român decît pe recunoașterea caracterului expansionist al comunismului. Ca răspuns la acțiunea lui Bela Kun și nesocotind hotărîrile Conferinței, Brătianu a ordonat armatei române să pornească împotriva Ungariei. Românii l-au alungat pe Bela Kun înapoi în Ungaria și, la 1 mai 1919, soldații români își așezau tabăra pe malul vestic (unguresc) al Tisei, la aproximativ optzeci de mile de capitala Ungariei, Budapesta. Pentru a sublinia acordul cu politica lui Brătianu și pentru a sărbători unirea cu Transilvania, Regele Ferdinand și Regina Măria au plecat din București pentru a face un tur al Transilvaniei. Regina a invitat și membri ai Crucii Roșii Americane pentru a le demonstra cît erau de fericți foștii unguri că se află acum sub conducere românească. Țăranii entuziaști nu au dezamăgit-o. Regina Măria a salutat marșul regal ca „realizarea finală a marelui vis... pentru care atît de mulți își dăduseră viața”. Conducătorii Alianței l-au condamnat ca fiind un nou exemplu de violare a granițelor de către România, granițe care urmau să fie definite oficial de Conferința de Pace.

Cu cîteva săptămîni în urmă, Măria se desfătase în cele mai plăcute recepții din Paris. Acum ea răspundea cu o încîntare egală uralelor țăranilor din Transilvania, care veniseră în poienile de munte să o privească cu dragoste, încîntată de „marile procesiuni de care trase de boi imenși cu coarne mari”, Regina României s-a

străduit să cucerească inimile celor care se aflau în ele, în timp ce Conferința de Pace delibera asupra dispunerii trupelor lor într-o țară sau alta. Îmbrăcată în costumul tradițional al fiecărei provincii prin care trecea, Măria i-a tratat pe oaspeții ei americani cu frinturi de prîvelști care le luau respirația, cu pitorescul vieții de la sat și cu manifestări ale popularității suveranilor.

Deși americanii fuseseră impresionați de cele văzute, Consiliul Suprem de la Paris i-a ordonat lui Brătianu să pună capăt operațiunilor militare împotriva ungarilor. Intre timp, Lenin anunțase sprijin oficial pentru Bela Kun și la 18 mai 1919 a declarat din nou război României* în numele Rusiei sovietice, încurajat de ceea ce Seton-Watson a numit „ciudata afecțiune” a Consiliului Suprem față de persoana sa, Bela Kun a profitat de calmul din luna mai pentru a-și reorganiza armata cu ajutorul cîtorva ofițeri germani care se refugiaseră în Ungaria. Aceasta era în concordanță cu planul lui Lenin și al lui Bela Kun de a lansa atacuri simultane din Rusia și Ungaria împotriva României, pentru a o cuceri și a o declara stat comunist.

La sfîrșitul lunii mai, Bela Kun a invadat noul stat, Cehoslovacia. Delegația slovacă de la Paris a protestat, iar românii s-au oferit „să facă ordine”. Consiliul Suprem, neavînd în continuare încredere în Brătianu și temîndu-se de represalii din partea românilor împotriva ungarilor, a refuzat să permită armatei române să înainteze, în schimb, Parisul i-a ordonat lui Bela Kun să evacueze Cehoslovacia, promițîndu-i totodată că și România va fi obligată să-și retragă forțele. Pentru a liniști temerile românilor față de o agresiune ungară, Consiliul l-a informat pe Brătianu că dacă Bela Kun nu se va supune ordinelor, trupele Aliate vor fi trimise pentru a ocupa Budapesta.

Românii știau, ca toată lumea de altfel, că în Consiliu se vorbea doar de trimiterea forțelor în Ungaria, dar nimeni nu era gata să asigure soldații combatanți. După cum consemna unul din membrii delegației americane la Conferința de Pace în jurnalul său, „De zile întregi se discută despre trimiterea unei armate Aliate în Ungaria... Au fost destul de entuziaști... pînă cînd s-a ajuns la problema care dintre națiuni urmează să furnizeze trupele și să

*Declarația de război anterioară, trimisă la 31 ianuarie 1918, fusese abrogată prin tratatul de pace negociat de Joseph Boyle.

364

suporte cheltuielile... Atunci toți s-au uitat înhîndurați unii la alții, pînă cînd cineva a venit cu ideea strălucită și a propus să i se trimită lui Kun o telegramă și să i se spună că este un mincinos și un hoț - la care toți s-au luminat la față, au dispus să se trimită telegrama și apoi au trecut la o altă chestiune la fel de absurdă și inutilă".

Incapabil să furnizeze o armată Aliată sau să-i clinească pe români, care refuzaseră să-și retragă trupele de pe malurile Tisei, Consiliul Suprem l-a autorizat în cele din urmă pe mareșalul Foch să organizeze împreună cu România o ofensivă împotriva lui Kun, ofensivă care urma să fie lansată la 20 iulie 1919. Cu douăzeci și patru de ore mai devreme, Bela Kun, într-o ultimă încercare de a-și recîștiga popularitatea care începea să pălească, a angajat o armată de 85 000 de oameni împotriva românilor. Forțată inițial să se retragă, armata română a reluat ofensiva în mai puțin de o săptămînă și i-a învins pe unguri. Regina Măria jubila. Bela Kun, spunea ea, „ne-a făcut jocul și ne-a dat o mare șansă. Ne-am întărit mai mult prin această acțiune pe cont propriu decît prin așa-zisul ajutor care ni se dădea bombănind de către așa-numiții noștri prieteni... Sîntem singurii care avem armata încă mobilizată".

În timp ce Kun și cîțiva dintre susținătorii săi au fugit la Viena, armata română a ocupat Budapesta, ignorînd avalanșa de proteste și amenințări de la Paris. A urmat tocmai ceea ce îi îngrijora mai mult pe conducătorii Conferinței de Pace -jefuirea exagerată a Budapestei și a împrejurimilor. Brătianu, care ar fi putut controla situația, nu a făcut nici un efort pentru a tempera comportamentul ostașilor săi. Lăsați de capul lor, românii au rechiziționat tot ce se putea transporta - porumb, furaje, vite, motoare, vagoane. Au fost prădate locuințe particulare, fabricile au fost demontate. „Armata română", scria Herbert Hoover, „a jefuit orașul în bunul stil medieval. Au luat chiar proviziile de la spitalele de copii. Mulți copii au murit. Au prădat galeriile de artă, casele particulare, băncile, parcul de vagoane, mașini, animale - de fapt, tot ce putea fi dus din ceea ce strînsese Bela Kun".

Hoover a recunoscut că soldații români aveau „în morala proprie estului Europei o oarecare justificare" pentru comportamentul lor. În timpul ocupației, Puterile Centrale luaseră din România 2,5 milioane tone de grîu, un milion tone de țitei, sute de mii de capete de vite și peste o mie de mașini, precum și

365

cea mai mare parte din dotările fabricilor și valorile din casele particulare. La aceasta, germanilor li se alăturaseră ungurii, care la un moment dat au trimis „un detașament de optzeci de oameni care acționau la ordin" pentru a jefii casa lui Take Ionescu. Cererile României de a i se acorda despăgubiri și restituiri de proprietate, așa cum se acordaseră Franței, au fost refuzate, în consecință, date fiind împrejurările, ei au luat ce au vrut, în timp ce Consiliul Suprem i-a amenințat că-i va exclude din rîndul națiunilor Aliate.

Presăți de probleme mai importante și neinformați cu privire la situația din această zonă, conducătorii Conferinței de Pace au autorizat o Comisie teritorială română să discute cererile lui Brătianu. Darpînă cînd Consiliul Suprem a ajuns să examineze concluziile Comisiei, în mai 1919, armata română juase deja din mîinile acesteia hotărîrea cu privire la frontiere. În contrast cu antipatia personală a lui Wilson, Clemenceau și Lloyd George, recomandările Comisiei teritoriale erau foarte favorabile României, în linii mari, Comisia recomanda ca întreaga provincie a Transilvaniei, întreaga Bucovină și două treimi din Banat să fie acordate românilor. Brătianu s-a plîns că aceasta nu era la înălțimea promisiunilor Tratatului din 1916.

Dar extinderea propusă a granițelor României avea prețul ei. La 31 mai 1919, Brătianu și alți reprezentanți ai țărilor mici au fost invitați la o sesiune plenară a Conferinței de Pace pentru a discuta termenii Tratatului de pace cu Austria. Fixată numai cu două zile înainte de prezentarea oficială a Tratatului de pace al Austriei, întrunirea nu era, evident, decât o formalitate. Cu toate acestea, primul-ministru român a găsit ocazia pentru a lansa un atac virulent împotriva așa-zisei clauze a minorităților din Transilvania. Acesta era un articol introdus de Marile Puteri cu scopul expres de a-i proteja pe evreii persecutați din Europa de Est. Deși polonezii, sârbii, cehii au exprimat obiecțiuni moderate față de această clauză, numai Brătianu, un antisemit care își exprima vehement concepțiile, a refuzat să accepte aceste condiții.

Cu trei zile înainte de sesiunea plenară, guvernul român a decretat drepturi depline de cetățenie pentru evrei, dar era clar că măsura intrase în vigoare numai pentru a îmblânzi opinia publică

366

mondială. Cu siguranță că România nu s-a simțit nicicând obligată să onoreze angajamentele sale față de evrei asumate în Tratatul de la Berlin, semnat cu vreo patruzeci de ani în urmă (1878). Persecutarea permanentă a evreimii din România a dus la ceea ce delegația americană a numit „emigrarea forțată” a evreilor români în America. Conferința de Pace, condusă de americani, hotărâ acum că prețul pentru extinderea frontierelor României — pe socoteala și a aliatului, și a inamicului deopotrivă - trebuie să fie acordarea cetățeniei și a unui tratament onorabil evreilor.

Pe lângă Clauza minorităților mai erau alte prețuri de plătit, mai puțin consistente, pentru extinderea României, cum ar fi concesiile petrolifere pentru Anglia, Franța și Statele Unite. Acestea erau, pe de o parte, rezultatul lăcomiei Aliaților și, pe de altă parte, o urmare a permanentelor urzeli ale primului-ministru român. Deși Brătianu intenționa ca, în final, să naționalizeze petrolul românesc, el a ațîțat cu bună știință interesele americane, engleze și franceze unele împotriva altora, liciind promisiunile de concesiile petrolifere în schimbul mijloacelor pentru ușurarea foametei, a împrumuturilor considerabile și simpatiei față de iredentismul românesc. Când lucrurile nu s-au desfășurat așa cum a dorit el, a dat jocul pe față, i-a denunțat public pe jucători și a pretins că „se pare că evreii americani, bancheri și mari oameni de afaceri, cred că le vom preda țara ca s-o exploateze”. Acest mod de denaturare a adevărului era sprijinit de Ferdinand, care-i considera pe evrei drept „cauza crizei economice și financiare” de după război.

Indiferent care ar fi fost motivațiile lui Brătianu - concesiile petrolifere pe care nu avea intenția să le onoreze, o clauză a minorităților care se ciocnea de prejudecățile sale, frontiere care nu se conformau întocmai prevederilor Tratatului din 1916, cererile Aliaților pentru retragerea armatei române sau maniera autoritară în care a fost prezentat Tratatul cu Austria -, primul-ministru al României a anunțat că el nu va semna tratatul și a plecat de la Conferința de Pace la începutul lunii iulie (1919).

În Budapesta, luptele și jafurile continuau. Un guvern al sindicatelor care îl înlăturase pe Bela Kun la 1 august 1919 a fost

367

răsturnat la rîndul lui de un Habsburg, Arhiducele Josef, care încerca să restaureze monarhia cu ajutorul românilor. Herbert Hoover a recomandat Consiliului Suprem să ceară demisia Arhiducelui, pe care acesta a prezentat-o, și să instaleze un cabinet interimar sub conducerea a patru generali Aliați. Când recolta toamnei a atenuat foametea, Hoover s-a întors în Statele Unite, lăsându-i la Budapesta pe cei patru generali să se lupte cu românii.

Îndată ce Hoover a ajuns acasă, el a primit o scrisoare de la Regina Măria, îi scrisese împotriva sfatului lui Barbu Știrbey și scrisoarea conținea o mie două sute de cuvinte într-un scris ferm cu cerneală neagră. „Cerneala însăși” a spus Hoover, „împroșca indignarea ei”. Nu era stilul cel mai rafinat al Măriei, și ea nici nu luase în considerare caracterul rece, puritanismul primitorului. Luptînd pentru România, Măria ajunsese, în final, să se identifice pe de-a-ntregul cu

scopurile acesteia. Nemaifiind capabilă să facă distincția între interesele țării sale și moralitatea obiectivă, Regina îl învinovăța pe Hoover că tratează România „ca pe un dușman, în timp ce inamicul este tratat ca un prieten”, și afirma că, prădând Budapesta, soldații ei nu făceau decât să ia înapoi ce li se furase în timpul războiului. „Dacă sînteți cu adevărat omul la care colonelul Boyle mi-a spus să apelez dacă i se întîmplă ceva”, scria ea, „atunci nu veți înțelege greșit sentimentul care m-a îndemnat să scriu aceste rînduri. Indiferent ce se va întîmplă, nu voi uita că m-ați ajutat să hrănesc mii și mii de copii înfometați, nimic nu va șterge acest lucru, pentru care vă voi rămîne întotdeauna recunoscătoare.”

Lingușirea din final era irosită pe un binefăcător iritat. Dezamăgit de prădarea Budapestei, Hoover nu voia să se lase împlînzit. Armata română, care nu mai cunoștea nici o măsură, semnifica pentru el „slăbirea acelei bune-cuviințe care am sperat că va fi răsplata pentru sacrificiul Americii”. Ca și Woodrow Wilson, Hoover era îngrozit cînd exemplul său bun nu-i întorcea pe nelegiuîți pe calea cea bună. Nu i-a iertat niciodată pe români și nici pe Regina lor.

La 23 septembrie 1919, Consiliul celor Patru (Anglia, Franța, Statele Unite și Italia) de la Conferința de Pace a ordonat instituirea unei blocade împotriva României pînă cînd ea va fi de acord să-și retragă trupele din Budapesta. Brătianu a demisionat,

368

exprimîndu-și protestul, presupunînd că victoria din Ungaria și majoritatea artificială pe care o deținea în Parlament îl vor readuce în funcție. Dar nu a fost așa. Alegerile care s-au desfășurat conform reformelor din 1917, care stabileau sufragiul universal și reprezentare proporțională, au redus drastic puterea Partidului Liberal al primului-ministru în Parlament și au adus la putere o nouă coaliție de transilvăneni și țărani numită Partidul Național Țărănesc. Cerîn-du-i-se să numească un prim-ministru din majoritatea aleasă, Regele Ferdinand a amînat timp de trei săptămîni numirea inevitabilă, în timp ce un guvern marionetă român, la ordinele lui Brătianu, înfuria Conferința de Pace mențiiîndu-se ferm pe linia sa rigidă. „Hipnotizat de Brătianu” era expresia folosită la Ministerul de Externe britanic pentru a-l descrie pe Rege.

Aliații României care se așteptau ca Ferdinand să se scuture de jugul lui Brătianu nu țineau cont de istorie. Ca și unchiul său care îi precedase la tron, Regele vorbea cu căldură de țaranul român, dar în realitate se temea de el, mai ales de cînd România începea să arate ca o insulă monarhică într-o mare proletară. Partidul Liberal fusese acela care adusese dinastia în țară cu cincizeci și trei de ani în urmă și continuase, din tată în fiu, de la Brătianu I la Brătianu II, să o sprijine. Acum, că vechiul Partid Conservator sucombese din cauza atitudinii sale progermane și a reformei agrare, liberalii erau singurii care mai rămăseseră pentru a ține sus stindardul privilegiilor.

Deși Brătianu era, după cum spunea Regele, „cel mai detestat om din țară”, cumnatul său, Barbu Știrbey, a fost cel sacrificat forțelor politice care cereau capul vechii gărzi. Timp de aproape un an, Știrbey, dîndu-și seama că prezența sa ca șef al Casei regale pune în primejdie sprijinul acordat dinastiei, a încercat să o convingă pe Măria că soțul ei trebuie să-i accepte demisia, în iunie 1919, Prințul român și-a dus familia într-un scurt exil autoimpus în Europa Occidentală, „pentru ca nimeni să nu-l poată acuza pe Rege că este influențat de mine”. A fost o vară nefericită pentru Știrbey, care suferea cumplit din cauza despărțirii de Măria. La întoarcerea lui, toamna, a renunțat la poziția sa în Casa regală.

Măria era distrusă - și personal, și politic. „Nando și cu mine nu ne-am fi aflat acum unde sîntem dacă Barbu Știrbey n-ar fi fost de partea noastră...”, scrie ea în jurnal. „Poate că această țară nu va ști niciodată ce a făcut pentru ea, pentru că el este un

369

om modest... Cei care îl trimit de lîngă noi vor trăi să regrete această faptă.” Regina a plîns toată dimineața înainte de a participa împreună cu Regele la deschiderea primului Parlament al României Mari, la 28 noiembrie 1919; în timpul ceremoniilor a suferit profund din cauză că „omul care a construit acest eveniment împreună cu noi nu este aici, în spatele nostru, să se bucure de rezultat”.

În cele din urmă, Ferdinand i-a cerut doctorului Alexandru Vaida-Voevod, președintele nou-

ales al Camerei Deputaților, să-și asume rolul de premier. Deși Vaida-Voevod aparținea Partidului Național-Țărănesc victorios, el făcuse parte din delegația condusă de Brătianu la Conferința de Pace și se putea conta că va urma politica predecesorului său în negocierile de pace. Misiunea sa de la Paris a fost enorm facilitată de faptul că delegația americană urma să plece spre casă a doua zi după ce românii prezentaseră un tratat de compromis. Frank Polk, noul conducător al delegației americane, s-a lăsat convins de generalul Berthelot că prin legea românească din 28 mai 1919, prin care se acorda evreilor dreptul să ceară cetățenie română, clauza minorităților din tratatul cu Austria devenise superfluă. Presat de colegii care doreau să ajungă acasă, Polk a votat pentru excluderea clauzei minorităților, înlocuind[^]) cu o șubredă declarație de intenție din partea românilor, în seara zilei de 9 decembrie 1919, în timp ce limuzinele îi așteptau pentru a-i duce la gară, americanii au semnat un tratat modificat conform propunerilor românești.

Tratatul a reprezentat un triumf total pentru România. După opinia unui istoric al Conferinței de Pace, „nu România, ci Aliații capitulasera în cele din urmă”, în timp ce reprezentanții altor țări erau preocupați să-și mulțumească alegătorii din țară, Regele Ferdinand și Regina Măria îi dăduseră lui Brătianu posibilitatea să manipuleze la Paris, fără a-și pierde puterea la București, în condițiile în care Regina îi netezea drumul și Lenin se arăta amenințător la orizont, primul-ministru român reușise să obțină un profit nejustificat din prada de război. Cîștigul final al României cuprindea întreaga Transilvanie, aproape întreaga Bucovină, Basarabia, Dobrogea de sud și două treimi din Banat - un teritoriu mai mare chiar decît se promisese prin Tratatul din 1916. Suprafața României s-a dublat aproape, de la 53 000 la aproximativ 114 000 mile pătrate. Populația a crescut cu peste 100%.

370

România a devenit a cincea țară din Europa ca întindere, după Franța, Spania, Germania și Polonia.

Sprijinul pe care Ferdinand îl acordase lui Brătianu nu s-a extins și asupra succesorului acestuia, în timp ce noul prim-ministru se afla în Europa de Vest pentru a negocia acordurile de pace, încercînd să refacă prestigiul internațional zdruncinat al României, boierii s-au folosit de suspiciunile lui Ferdinand față de Partidul Național-Țărănesc căruia îi aparținea Vaida-Voevod pentru a-l determina pe Ferdinand să-l înlăture. La 13 martie 1920, Regele l-a destituit pe Vaida-Voevod, acțiune pe care Seton-Watson a numit-o „actul cel mai discutabil din întreaga domnie a Regelui Ferdinand”. În locul lui l-a numit pe generalul Averescu, un erou al războiului devenit demagog reacționar și anticomunist înverșunat. Averescu a organizat noi alegeri și, deoarece „alegerile în România sînt întotdeauna cîștigate de guvernul care le organizează”, el și al său Partid al Poporului, înființat în grabă, au ieșit victorioși. Averescu era sprijinit tacit și de liberali, care preferau ca altcineva să poarte răspunderea pentru represiune. El s-a apucat serios să marcheze diferențele etnice din provincii, cu scuza că minoritățile generau tulburările de stînga. Era clar că Ferdinand va rămîne o unealtă a intereselor legitime și trebuie să presupunem că Măria, a cărei gîndire politică după primul război mondial a avut ca bază lupta împotriva comunismului, a fost de acord cu această politică.

În toată această perioadă de revoluție internațională, Măria a continuat să se lupte cu problemele Principelui Moștenitor Carol. Sperase ca în timpul cît ea se aflase la Paris și Londra în primăvara anului 1919, Principele Moștenitor să se fi săturat de soția sa morganatică, Zizi. Dar în aprilie, cînd s-a întors acasă, l-a găsit pe Carol tot atît de atașat de Zizi ca întotdeauna. Prima lui cerere la întoarcerea mamei sale a fost de a i se permite să abdice de la tron, să se recăsătorească cu Zizi și să plece din România cu ea și copilul lor încă nenăscut. Averea pe care i-o lăsase Carol I îi permitea Principelui Moștenitor să trăiască în tihnă, înainte de a pleca din Transilvania, Măria a discutat ore întregi cu fiul ei, încercînd să-l facă să se răzgîndească. În timp ce ea și Regele erau plecați, ea l-a lăsat pe Principele Moștenitor la cîrma Vechiului Regat, în speranța că îndatoririle serioase vor reuși acolo unde

371

vorbele eșuaseră. Cînd l-a rugat să participe la ceremoniile triumfale de la întoarcerea lor, Carol a încercat să se rănească, aruncîndu-se de pe cal.

Pentru că refuza să recunoască faptul că Principele Carol nu era din plămada din care sînt făcuți monarhii cu simțul răspunderii, Regina continua să o învinuiască pe Zizi pentru dezertarea lui Carol. Deși nu se poate nega că Zizi era ambițioasă, ea nu era sirena pe care și-o închipuia Măria. Situația ei era cel puțin la fel de proastă ca și cea a Reginei. Tînără și înfricoșată, ea crezuse că va putea răsturna societatea cu susu-n jos prin mariajul ei strălucit; în schimb, devenise o proscrisă din punct de vedere social și era dependentă de un bărbat instabil, care oscila între declarații ostentative de putere și accese de furie.

La sfîrșitul lunii mai, Regele i-a cerut lui Carol să plece într-o misiune în Orientul îndepărtat. Principele Moștenitor a răspuns împușcîndu-se în picior cu revolverul. Rana nu era gravă, dar suficientă pentru a-i anula plecarea. „Pentru prima oară aproape că îmi uram fiul”, scria în jurnalul ei Măria, care organizase această călătorie.

Acceptînd înfrîngerea temporară, Regina l-a trimis pe Prințul Știrbey la Principele Moștenitor cu o ofertă. „Maiestatea sa... este de acord să vă permită să părăsiți țara oriunde doriți să trăiți. Dar vă roagă să așteptați trei luni pentru a obține dispozițiile legale și constituționale și pentru a pregăti opinia publică.” Între timp, Carol și fosta lui soție se aflau în vacanță la Mănăstirea, în Delta Dunării, o zonă mlăștinoasă, umedă, cu trestii, bambus, plante acvatice și păsări exotice. Tînără pereche s-a instalat într-o casă pe care Zizi o considera nedemnă de un principe, avînd ca slujitori un aghiotant, un însoțitor, un șofer și cincisprezece servitori. Sarcina nu-i priia lui Zizi. Nu arăta bine și clima fierbinte, umedă, o făcea apatică. Principele Moștenitor îi pieptăna părul ca să nu-i obosească brațele, îi pune pantofii ca să nu trebuiască să se aplece, se trezea de cîteva ori pe noapte pentru a-i aduce să bea ceva răcoritor.

La sfîrșitul lunii iulie 1919, regimentul lui Carol a fost mobilizat în vederea atacului comun al României și al Aliaților ei împotriva lui Bela Kun. Regina i-a trimis pe colonelul Boyfe și pe ministrul de Război la Mănăstirea pentru a-l aduce pe Principele Moștenitor. Carol a izbucnit mînios. „Lovind cu pumnul în masă”

372

și strigînd că „ordinul de mobilizare în această expediție pur politică” era pur și simplu o capcană, el a refuzat să plece pe front.

Vizita lui Joe Boyle a fost urmată de o scrisoare a Reginei, care îl implora pe Carol „în numele a tot ce-i fusese odată sfințit” să nu-și lase regimentul să plece în Ungaria fără el. „Este oare posibil să-ți fi pierdut în așa măsură simțul onoarei și al datoriei?” întreba mama sa. „N-ar fi oare mai bine să mori cu un glonț în cap și să fii înmormîntat în bunul pămînt românesc, decît să-ți trădezi țara?”

Carol insista că nu putea să părăsească „femeia pe care am ales-o pe viață”. A propus să meargă în Ungaria cu condiția ca mai întîi să i se permită să se căsătorească cu Zizi. Regele și Regina au refuzat; „desigur că nu-l vrem în aceste condiții”, a spus Măria și a plecat împreună cu Ferdinand să viziteze linia frontului.

Pe cînd se aflau în Transilvania, Ferdinand și Măria au auzit că trenul lui Carol trecuse pe lîngă al lor în cursul nopții. Regina era încîntată că fiul ei a fost în cele din urmă convins să meargă acolo unde îl chema datoria, dar a aflat curînd că victoria trebuia plătită scump, înainte de a se prezenta la regiment, Principele Moștenitor renunțase la succesiune, consultîndu-se în ceea ce privește formularea abdicării sale, pentru a fi legală, cu Marghiloman și Ionescu, cei doi oameni politici care-i simpatizau cel mai puțin pe Rege și pe Regină. El a adoptat versiunea lui Marghiloman și a transcris-o în șapte exemplare, dintre care unul l-a transmis tatălui său:

În virtutea unui drept natural recunoscut implicit în articolul 83, paragraful 2 al Constituției, renunț la dreptul meu de

Principe Ereditar al Coroanei României, pentru mine și moștenitorii mei, precum și la acele drepturi care îmi sînt acordate prin Constituție ca moștenitor al tronului. Rămîn slujitorul țării mele și, punîndu-mi sabia în slujba Maiestății voastre, >
vă implor să-mi dați un loc printre soldații care luptă pe front.”

Scrisoarea de abdicare a lui Carol, datată 1 august 1919, părea să fie lovitura finală dată dinastiei. Acceptarea ei de către Parlament ar fi însemnat că succesiunea la tron ar fi revenit fratelui său mai tânăr, Principele Nicolae, iar Ferdinand și Măria știau că acesta nu este destul de serios pentru a deveni un bun rege. Regina l-a chemat la ea pe Joe Boyle, care i-a abordat pe ceilalți șase primitori ai scrisorii lui Carol, cerându-le ca deocamdată să lase problema în suspensie. Regina spera că între timp îndatoririle lui Carol pe front îl vor face să se răzgîndească.

Dar pentru Principele Carol erau prea puține lucruri în Ungaria care să semene a diversiune militară. Pînă cînd și-a scris testamentul și a plecat pe front, luptele se încheiaseră. El mergea fără frică printre soldații săi, exprimînd păreri antimonarhice care erau imediat citate, la București, de către dușmanii dinastiei, în același timp Principele Moștenitor s-a lăudat în fața tovarășilor de băutură la un banchet din Budapesta că are de gînd să devină Regele Ungariei „pentru a arăta tatălui său că totuși va fi Rege și că nu va fi nici o problemă să controleze situația”.

La întoarcerea în România i-a telegrafiat maniei sale, întrebînd-o de ce continuă să-l „tortureze” nepermițîndu-i lui Zizi să fie alături de el în tabăra militară de la Bistrița. „Tot ceea ce îți cerem este să-ți faci datoria de ostaș și să-ți ții promisiunea pe care ai făcut-o de a nu-ți abandona țara înainte ca ea să iasă din impas”, i-a răspuns Regina. „Fericirea ta, la fel ca fericirea multor alora trebuie să aștepte pînă cînd îți vei face datoria. Nu e prea mult pentru un bărbat și un Principe.” Ca răspuns, Măria a primit un potop de „scrisori murdare... urîte...”

Măria persista în convingerea că cea mai bună cale de a-l face pe Carol să-și vină în fire era să-l țină departe de Zizi. Impresionată de suferința fiului la prima despărțire de fosta sa soție, ea a aranjat ca ei să trăiască împreună, dar a fost repede dezamăgită de rezultat. După părerea ei, tocmai acea „atmosferă fetidă, demoralizatoare, degradantă” creată de Zizi și oamenii din jurul ei era cauza ostilității lui Carol; „un principe moștenitor care își duce jumătate din viață printre astfel de oameni... cu o astfel de femeie, nu-și va îndeplini *nici una* dintre îndatoriri”, a spus ea.

Despărțit de Zizi cu începere de la sfîrșitul verii și în tot cursul toamnei, Carol trimitea scrisori sfîșietoare mamei sale, implorînd-o să o trimită la el pe fosta lui soție. „Fie-ți milă de mine, nu mă face să sufăr... Ai milă, te implor în genunchi, te implor cu lacrimile

374

mele. Fie-ți milă de mine”, scria Principele bolnav de dragoste. Măria a rămas fermă, încurajată de vești de la Boyle că, în ciuda afirmațiilor din scrisori, despărțirea de Zizi îi schimbase lui Carol sentimentele față de ea.

În timpul sărbătorilor de Crăciun, o veritabilă procesiune de demnitari, membri de familie și prieteni a venit la Bistrița pentru a-l ruga pe Principele Moștenitor să-și asume din nou dreptul pe care îl avea prin naștere înainte de a fi prea tîrziu. Dintre aceștia, cel mai eficient a fost prietenul apropiat al lui Carol, un tînr ofițer pe nume Mugur. Mugur, care îl adora pe Carol și îl considera marea speranță a țării, a obținut în final promisiunea lui Carol că va renunța la Zizi de dragul României, dacă și ea putea fi convinsă să facă același lucru.

Două zile mai tîrziu, Regina a plecat la Bistrița. Aranjase să se întâlnească cu Principele Moștenitor în trenul ei pentru a discuta despre viitor. Așteptîndu-l să sosească, se gîndea „la toți aceia care se gîndeau și se rugau pentru mine, la Barbu, neîncrezător, dar pătimaș de loial, la Boyle, la fel de loial, dar plin de încredere”. A micșorat luminile și a cerut o ceașcă de ceai să-i calmeze nervii. Regele a apărut în vagonul ei, întrebînd aproape timid dacă poate fi prezent la întrevvedere. Cînd a sosit Carol, Măria i-a spus că auzise de la Mugur că este gata să facă „marele sacrificiu”. Carol a răspuns că da. El le-a promis părinților săi că nu va mai avea de-a face cu facțiunile socialiste care se foloseau de numele lui pentru a submina dinastia și că o va vedea pe Zizi doar în prezența lui Mugur. „A fost înfîlnirea cea mai calmă, plină de dragoste și foarte serioasă”, scria mama sa, care s-a dus în noaptea aceea la culcare „cu inima plină de recunoștință”.

În ziua următoare, 8 ianuarie 1920, Zizi a dat naștere unui băiat. „Lupta cu ea va fi pe viață și pe moarte”, comenta Regina, care a aflat știrea în drum spre București. Copilul a primit numele

de Mircea, după fratele mort al lui Carol și după eroul național al României. „Există încă pericolul să-l facă pe Carol să recunoască copilul”, scria Măria în jurnal câteva zile mai târziu. „Totul sună atât de nemilos, ar fi atât de nemilos dacă femeia nu ar fi o bestie.” Copilul a fost înregistrat sub numele Lambrino; „un alt pericol înlăturat”, scria Regina.

În mai puțin de o lună, grijile Măriei se spulberaseră și relațiile

375

dintre Carol și Zizi luaseră sfârșit. Deși Principele Moștenitor îi scrisese fostei sale soții după nașterea copilului, promițându-i că ei trei „vor fi în curînd familia cea mai fericită și mai unită”, scrisoarea semnată „al tău pe viață” a fost urmată la scurtă vreme de o altă, scrisă în același timp, în care o informa pe Zizi că nu se puteau căsători în România, „și dacă ar pleca împreună ar fi *la misere noire* (neagră mizerie). Curînd după aceea, Mugur a venit să-i spună Reginei să Principele Carol rupsesse definitiv cu Zizi și îi scrisese tatălui său declarîndu-și intenția de a-și asuma din nou statutul și îndatoririle regale. Nedorind să riște o nouă schimbare de intenții, Regele și Regina l-au trimis pe Principele Moștenitor într-o croazieră de opt luni în jurul lumii, înainte de a pleca, mama sa i-a promis că „va avea grijă” de Zizi și copil

„Mi-am dat seama”, scria ulterior Măria, că „unora le păream o femeie extrem de ambițioasă, care reușea să obțină ce dorea, disrugințind fericirea fiului meu datorită mîndriei mele formidabile, zdrobind o altă femeie, aruncînd-o în întuneric...” Aversiunea Măriei față de Zizi contrastează, desigur, cu bunătatea pe care a arătat-o față de o altă ființă din viața lui Carol, micuța modistă din București, în timp ce Principele Moștenitor se lupta să abdice pentru femeia pe care spunea că o iubește, mama lui culegea în tăcere rămășițele legăturii pe care el nu o rupsesse încă cu cealaltă fată, aranjînd ca ea să primească sprijin pentru odrasla ei. Dar modista nu intenționase să încalce teritoriul regal; o legătură nu însemna o căsnicie. „Orice mamă are dreptul să lupte pentru viața copilului ei, spunea Măria, iar în acest caz Regina lupta și pentru țara ei.”

Joe Boyle era cel pe seama căruia Măria punea întoarcerea lui Carol în sînul familiei; „numai el și cu mine am fost cei care am crezut *cu adevărat* că vom cîștiga”, scrie ea în jurnal. Pentru Boyle, a-l salva pe Carol pentru dinastie fusese o cruciadă ca și cea pentru a da mîncare țăranilor înfometați și ca cea pentru a salva rudele Reginei din Rusia. El îi făcuse o vizită Principelui Moștenitor în Ungaria, negociase cu Zizi și supraveghease îndeaproape prietenii fetei care amenințau că vor publica scrisorile de dragoste ale lui Carol. Boyle îi frecventase pe conducătorii Parlamentului pentru a-i împiedica să acționeze în vederea abdicării lui Carol. Profund detestat de politicieni pentru amestecul

376

său în treburile guvernului, el a continuat să-și ducă mai departe activitatea fără să-i pese de nimeni, decît de Măria, pe care o iubea.

Dar victoria asupra lui Zizi a însemnat sfîrșitul șederii lui Boyle în România, în aprilie 1920, la doar două luni după plecarea lui Carol în jurul lumii, Măria i-a spus lui Boyle că trebuie să plece. Oamenii politici români, i-a spus ea, erau invidioși pentru poziția „lui la Curte. După mulți ani, Regina a recunoscut că mai exista și un motiv personal, faptul că „era sfîșiată între doi oameni loiali și două afecțiuni, îmi era insuportabil să rănesc pe cineva și cu toate acestea îi răneam pe amîndoi, iar eu mă chinuiam cel mai mult”.

Joe Boyle nu a înțeles niciodată cu adevărat sentimentele Măriei față de Știrbey. El a preferat să creadă că Prințul român era un oportunist politic și a dojenit-o aspru de multe ori pe Regină pentru dependența față de el. Confruntat cu adevărul, Boyle a fost adînc rănit, dar s-a purtat ca un gentleman. El îi promisese cîndva Măriei că nu va pleca din România pînă cînd problema cu Carol nu va fi rezolvată; și-a ținut cuvîntul, ocupîndu-se de sprijinul pentru copilul lui Zizi și rezolvînd cererile financiare ale tinerei modiste. Cu greu putea fi numită aceasta o „treabă de bărbat” în limbajul lui Boyle din Klondike, dar el a mai rămas câteva luni, făcînd ordine după fiul Măriei și încercînd „să fiu recunoscător pentru cărnii s-a permis să întrezăresc ce înseamnă adevărata fericire”, în ciuda încercărilor sale de a fi galant, în iunie 1920, îi scria Reginei: „trec prin cea mai dificilă criză din viața mea. Nu cred că în întreaga mea existență am

știut ce înseamnă groaza ; pînă în noaptea aceea de la Sinaia cînd mi-ai spus că trebuie să plec".

Boyle pleca din România spre a lucra pentru Royal Shell; s-a mai întors în țară doar o dată, în 1921. Măria și Boyle au continuat să corespundeze. Ea îi scria despre copii dorind ca „dragul ei prieten” să fie lîngă ea ca să împărtășească cu ea bucuriile. El îi scria că are inima zdrobită: „devenise imposibil pentru tine să-ți păstrezi vechiul prieten și pe mine”, îi scria el un an mai tîrziu. „Sînt departe, nu lăsa ca amintirea mea să-ți umbrească viața. Nu mi-ai datorat nimic, întotdeauna mi-ai dăruit și îți sînt recunoscător și te iubesc, amintește-ți numai de asta."

377

În toamna anului 1919, Măria și-a revăzut mama pentru prima oară după război. Regina încercase să o viziteze pe Ducesa de Coburg încă după armistițiu, dar nu i se permisesese să intre în Germania, înțîlnirea lor a fost aranjată de Prințul Știrbey, care petrecuse vara exilului său politic îngrijindu-se de problemele familiale ale Reginei. Știrbey a găsit doctori pentru Ileana, un posibil soț italian pentru Elisabeta și o escortă sigură pentru a o aduce pe Ducesă la Zurich, unde Măria a înțîlnit-o în septembrie.

Despotica fiică a Țarului, care fusese odinioară cea mai bogată Prințesă din Europa, pierduse totul. Familia ei rusă fusese ucisă; Germania, iubita ei țară adoptivă, fusese înființată. Venitul ei din Rusia, care reprezenta partea principală a averii sale, era în mîinile comuniștilor. Ea, care locuise pe vremuri în palate de aur și marmură, se mutase acum într-o aripă sărăcăcioasă a hotelului Dolder Grand, Waldhaus, „o pensiune oribilă...”, după părerea uneia din nepoatele Ducesei, „ca pentru refugiați”.

Înțîlnirea nu a fost ușoară pentru Măria, în timpul războiului mama ei slăbise și își pierduse încrederea. Era adusă de spate și avea un mers nesigur. Mîinile ei, cîndva grăsuțe și sigure, deveniseră „subțiri și îi tremurau”, încă o mai învinuia pe Măria pentru rolul pe care îl jucase în război și o acuza că se bucură de condițiile devastatoare ale păcii care fusese impusă germanilor. Șocată de faptul că era puternică, pe cînd mama ei era slabă, Măria a ezitat să riposteze, ba chiar să-și exprime dragostea. „Voiam s-o iau în brațe, s-o las să plîngă și să plîng și eu, dar ar fi fost o ofensă pe care nu mi-ar fi iertat-o niciodată... sub toată umilința ei exterioară... în ea mai exista vechiul despot, acum adormit... aceea era partea pe care nu trebuia s-o ating."

Prințul Știrbey s-a reîntîlnit cu Măria în Elveția, unde se puteau plimba pe străzi incognito. „Cînd oamenii nu sînt deosebit de amabili, încerc să-i îmblînzesc cu «farmecul» meu personal ca să văd pînă unde poate merge acesta fără atributul rivalității. Descopăr că ajunge destul de departe și aceasta îmi fletează cei patruzeci și trei de ani”, scria ea. Nu exista un însoțitor mai bun ca Barbu. „N-am văzut niciodată un om mai răbdător cu femeile”, a notat o dată Regina în jurnalul ei.

Din Elveția, Măria, însoțită de Știrbey și Elisabeta, a dus-o

: 378

pe Ducesă într-o vacanță la Florența. Regina s-a întors acasă întristată de starea de spirit a mamei sale, promițîndu-i să o viziteze din nou în vara următoare. Și-a continuat obiceiul, pe care îl luase imediat după război, de a trimite bani și cadouri mamei și surorilor sale, și i-a scris Regelui George despre slaba posibilitate de a obține de la guvernul sovietic îndeplinirea obligațiilor financiare din contractul de căsătorie al Ducesei de Coburg.

În anul următor, cînd Regina a vizitat-o din nou, Ducesa nu era într-o stare mai bună. În durerea ei, profera critici severe la adresa fiicei sale celei mai mari „pentru Dumnezeu știe ce greșeli din trecut” și „anumite jumătăți de oră din viața mea cînd am procedat greșit”. Bătrîna doamnă a mers pînă acolo încît a menționat legătura Măriei cu Prințul Știrbey. Amintindu-i că se adresa unuia dintre supușii Reginei, Știrbey a luat apărarea Măriei, spunînd că, indiferent ce credea mama sa, ea era „una dintre reginele cele mai iubite” din istorie, un suveran „meritos și demn”. „Nu sînt chiar o ratată”, scria Măria unui prieten, „dar ea continuă să se ciorovăiască despre lucruri aproape uitate pe care le-am făcut sau le-am lăsat neterminate. Nu a

recunoscut niciodată că posed o oarecare inteligență, ci doar o anume natură veselă și o figură luminoasă care amăgea lumea. Draga de ea, biata și zbuciumata mamă!"

În ciuda acestor întâlniri, călătoria Măriei din vara anului 1920 a fost fericită. Le luase pe Ileana și Elisabeta cu ea la Paris ca să o vadă pe Marioara, care în ultimul an fusese la studii în Anglia, și lor li se alăturase și Nicolae. Regina o adusese în Franța și pe sora ei Ducky pentru a-și petrece vacanța și s-a întâlnit și cu Baby Bee. Ea se afla la Paris când a avut loc premiera baletului lui Loie Fuller, „Crinul vieții”, bazat pe unul din basmele scrise de Regină.

Călătoria în Europa de Vest a fost preludiul a ceea ce părea să fie o serie de evenimente fericite în familia Măriei. Curînd după întoarcerea ei în România, cele două fiice mai mari, care de multă vreme îi dădeau motiv de îngrijorare, au făcut partide pe măsură, începînd un trio de căsătorii care-i va aduce mamei lor un nou respect și porecla de „Soacra Balcanilor”.

Capitolul 23

Problemele Casei regale sînt subiect de conversație pentru cei care de regulă nu au despre ce altceva să discute.

MARTHA BIBESCU

Principesa Elisabeta a României l-a întâlnit pentru prima oară pe Prințul George al Greciei cînd avea șaisprezece ani, iar el douăzeci și unu. Trei ani mai tîrziu, el a cerut-o în căsătorie. Măria și Ferdinand erau nerăbdători să-și vadă fiica cea mare căsătorită. „... sperasem că va urma o logodnă”, îi scria Ferdinand fratelui său Wilhelm, și „dacă aceasta nu a avut loc, vina a fost în primul rînd a mătusei Elisabeta”. În 1914, Regina Elisabeta îi spusese tizei sale că putea să facă o partidă mult mai bună decît căsătoria cu George, iar tînăra Elisabeta a fost de acqrd. În 1920, la douăzeci și cinci de ani, Elisabeta era obligată să-și abandoneze visurile extravagante.

Prințul Moștenitor George al Greciei era un tînăr solid. Brunet, mic de statură, îmbrăcat într-o tunică militară ajustată pe corpul drept și încheiată cu nasturi pînă la gît, cu monoclu, înfățișarea sa amintea contemporanilor de un englez corect -curtenitor, inofensiv, dar cam plicticos. „Dumnezeu l-a început, dar a uitat să-l sfîrșească”, spunea Elisabeta. Cei care îl iubeau au scos în evidență onestitatea, buna-cuviință și rîsul lui molipsitor, dar istoricii l-au scos din discuție, caracterizîndu-l ca o nulitate de viță regească, tară talent pentru politică.

Disponibilitățile romantice ale lui George erau pe măsura inteligenței sale politice. Nimeni nu ar putea spune că nu o

380

cunoscuse pe Elisabeta timp destul de îndelungat pentru a-și da seama că ea nu-i va fi niciodată sprijin la bătrînețe. Cu toate acestea, cînd s-au întâlnit în Elveția, după primul război mondial, el i-a cerut din nou mîna. Elisabeta nu putea să se hotărască. Ducesa de Coburg, cu care stătea, a spus că George „ar trebui s-o bată și arunci ea l-ar plăcea”. Măria împărtășea îngrijorarea mamei sale pentru „abisurile adormite” ale Elisabetei și își dădea seama că fiica ei avea o latură „brutală, aproape crudă, care nu ținea cont de reguli”. Ea a fost încîntată cînd Elisabeta a acceptat în cele din urmă cererea în căsătorie a lui George, în toamna anului 1920.

Măria nu ar fi putut pretinde o familie mai bună pentru fiica ei cea mare. Tatăl lui George, Regele Constantin al Greciei, era fratele mai mic al Reginei-mamă Alexandra a Angliei; mama lui, Regina Sofia, sora Kaiserului, era verișoară primară a Măriei. Cu excepția obîrșiei sale nobile, George nu avea prea mult să-i ofere Elisabetei, deoarece viitorul său politic era sumbru. Mașinațiile diplomatice care însoțiseră intrarea națiunilor mai mici în primul război aproape distruseseră familia regală din Grecia. Lupîndu-se pentru a menține neutralitatea țării sale, Regele Constantin fusese învins prin manevrele lui Eleftherios Venizelos, prim-ministrul care înclina spre Antantă și care a determinat intrarea Greciei în război de partea Aliaților. Constantin a fost silit să abdice în numele lui și al moștenitorului său, George. Începînd din 1917, Alexandru, fratele mai mic al lui George, era Rege-marionetă la Atena, în timp ce restul familiei trăia în exil în Elveția.

Cu toate acestea, Măria era încîntată de căsătoria propusă. Deși știa că înrudirea cu un

George sărac și fără patrie nu va fi agreată de români, ea a asigurat-o pe Elisabeta că „va fi alături de ea orice s-ar întâmpla, în afară de cazul că ar vrea să fugă cu cineva care nu aparține clasei noastre!” Măria l-a invitat pe George să o însoțească pe Elisabeta în România pentru anunțarea logodnei. Pe lângă George, le-a invitat și pe cele două surori ale lui, Elena, de douăzeci și patru de ani, și Irina, de șaisprezece.

În timp ce Regina făcea pregătiri de plecare, Principele Moștenitor Carol a sosit în Elveția din călătoria sa în jurul lumii. Deși Carol scrisese în timpul călătoriei despre „tristețea sa constantă și mistuitoare” din cauza lui Zizi, el părea să fie într-o

381

dispoziție surprinzător de bună și a anunțat că i-ar face plăcere să-l însoțească pe viitorul său cumnat în România. Trenul care aducea grupul de tineri a mers fără oprire până la Sinaia, unde grecii au fost instalați la Pelișor, castelul de vară al Măriei.

Regina era mulțumită de schimbarea suferită de fiul ei. Era aproape la fel de încântată de faptul că invitasă Prințesele Greciei în România. „Această idee de a avea pe drumul de întoarcere o companie veselă formată din membri ai clasei sale a fost, hotărât, o idee bună”, scria ea într-o scrisoare către Joe Boyle. Măria a organizat tot felul de distracții pentru musafirii ei, trimițându-i în excursii la țară pentru a da „tinerilor ocazia de a se cunoaște cu adevărat”. Era evident că Principele Carol era atras de Elena, cea mai mare dintre cele două prințese. „Ea este fata tocmai potrivită să-l atragă”, a spus Măria, care fusese impresionată de frumusețea și farmecul ei când o întâlnise prima oară în Elveția.

Prințesa Elena a Greciei, căreia cei din familie îi spuneau Sitta, o brunetă înaltă, elegantă, suplă și cu oase fine, cunoștea lumea chiar mai puțin decât majoritatea Prințeselor din vremea ei. În urma abdicării tatălui său, ea fusese silită să renunțe la viața izolată de familie și suferea intens din cauza umilințelor la care era supusă familia ei în exil. Dusă în grabă cu sora sa în România, unde Regina Măria se agita fără rost în jurul ei, în vreme ce Principele Carol se ocupa de ea atent, nu este de mirare că ea „l-a îndrăgit” curînd pe Carol.

Idila lor a fost tulburată de vestea neașteptată că Regele Alexandru, tovarășul de joacă al Sittei, fusese mușcat de o maimuță în grădina reședinței familiale de lângă Atena și murise de septicemie. Tînăra, distrusă de moartea fratelui cel mai drag, a cerut permisiunea să se întoarcă imediat la părinții săi, în Elveția. A doua zi, înainte de plecarea ei, a sosit știrea că Ducesa de Coburg, mama Măriei, murise în somn în hotelul Dolder Grand din Zurich.

Regina s-a pregătit imediat să plece în Elveția cu cele două Prințese. Prințul Știrbey urma să o însoțească, în timp ce George și Elisabeta rămîneau la Sinaia cu Regele. Carol a spus că vrea și el să meargă împreună cu mama sa. La plecare, Ileana i-a pus brațele în jurul gîtului și i-a șoptit să „o aducă pe Sitta înapoi” cu el. În tren, Regina a observat cu plăcere că fiul ei și frumoasa Prințesă păreau „că ajung la o înțelegere”.

382

Cînd a ajuns la Zurich, Măria a aflat că nu va putea să meargă cu Ducky și Baby Bee în Germania ca să-și îngroape mama la Coburg sau să o vadă pe Sandra, sora ei din Germania, fără a provoca un incident internațional. Cu inima zdrobită, ea rătăcea în jurul orașului Zurich, făcînd plimbări lungi prin pădure cu Barbu și așteptînd întoarcerea sorerilor sale. Deși Măria o adorase pe dificila ei mamă, ea nu i-a regretat dispariția; condițiile umiltoare în care trăise fiica Țarului la sfîrșitul vieții făceau ca viața să-i fie mult mai tragică decât moartea. „Era foarte credincioasă”, scria Măria unui prieten. „Sper că Dumnezeu n-o va dezamăgi așa cum au făcut majoritatea lucrurilor și ființelor în cursul vieții.”

Cînd Ducky și Baby Bee au reapărut în cele din urmă, cele trei surori au citit împreună memoriile maniei lor. Au fost impresionate de imaginea de copil posac a Ducesei, aflat la cheremul unei guvernante care o tortura. Regina a moștenit de la mama sa un set fabulos de perle pe care Ducesa îl scosese din Germania și îl depusese la o bancă în Elveția și seturi de bijuterii pentru fiecare din fetele ei. Măria a dus perlele pentru a fi evaluate. Una singură valora 400 000 franci elvețieni.

La cîteva zile după sosirea lor în Elveția, Carol a cerut-o pe Sitta în căsătorie. Măria exulta de

bucurie. „Simt că mi-am salvat băiatul”, a spus ea, adăugind că ar fi dorit ca mama sa să trăiască pentru a-i împărtăși bucuria. Se gîndea la Joe Boyle, omul care „fusesse alături de mine în această mare luptă. Dumnezeu să-l binecuvînteze pe el și pe cei doi tineri”, scria ea fericită în jurnal. Regina a avut o convorbire cu Regele Constantin, care a consimțit la căsătoria fiicei sale cu Carol cu condiția ca acesta să fi „terminat definitiv” cu Zizi. Măria I-a asigurat că ea și Ferdinand nu ar fi permis fiului lor să se căsătorească dacă lucrurile nu ar fi stat așa.

La prima vedere, aceasta părea o căsătorie excelentă pentru Casa regală greacă. La douăzeci și șapte de ani, Principele Moștenitor Carol al României avea peste un metru optzeci, umeri largi, păr ondulat, șaten deschis și o mustață deasă tunsă scurt. Figura i-ar fi părut copilăroasă dacă ochii de un albastru palid n-ar fi aruncat scînteii de furie și dacă n-ar fi avut privirea amenințătoare care făcea să i se îmbine sprîncenele. Dar ceea ce ar fi fost considerat drept o înfățișare comună la un om de rînd trecea drept frumusețe la un viitor rege. Cîntînd pe strunele unui trecut

383

tragic și furtunos, Principele Moștenitor al României o convinsese pe Prințesa greacă cum că numai ea, cu inocența ei, îl poate salva.

Spre deosebire de Elisabeta, care se pregătea pentru o căsătorie fără dragoste, Carol și chiar și Sitta, de obicei reținută, manifestau o puternică atracție unul față de celălalt. „Erau îndrăgostiți nebunește”, spunea una din surorile lui Carol, amintindu-și zilele logodnei lor. „El era teribil de îndrăgostit. Ea este vioara a doua, iar el conducătorul, impetuos, tiranic... dar îndrăgostit nebunește”, scria Regina bătrînei guvernante a Elisabetei.

Cu toată plăcerea noii sale pasiuni, Carol mai avea de încheiat conturi cu iubirea sa mai veche. Amintindu-și că nu i se spusese nimic despre prima dragoste a soțului ei, Regina I-a îndemnat pe fiul ei să-i mărturisească logodnicei sale legătura cu Zizi. Probabil că el a prezentat situația foarte bine, pentru că, după cum spunea mama sa, în urma discuției ei păreau să fie prieteni chiar mai buni decît înainte.

Carol a refuzat să o vadă pe Zizi, comunicîndu-i însă în scris „Să nu crezi că am fost dezarmat fără luptă. Am rezistat pînă la ultima limită și doar în momentul în care am văzut că sînt absolut singur m-am declarat învins. Da, scumpa mea, este adevărat că sînt logodit și încă logodit cu o Prințesă. Acest lucru este atît de mult împotriva principiilor mele, încît eu însumi sînt cît se poate de uimit... Am întîlnit pe cineva care mă poate înțelege și care are aceleași concepții despre viață ca și mine. Ea a fost de acord să fie consolarea inimii mele atît de adînc lovite. Aș fi dorit să aștept ca timpul să mai estompeze lucrurile, dar împrejurări independente de voința noastră ne fac să acționăm mai repede. Da, așa este viața”.

Zizi a spus că dorește, ca reglementare financiară, proprietatea lui Carol de la Mănăstirea sau cinci milioane de franci francezi, precum și un titlu pentru fiul ei. Cînd i s-a cerut să înapoieze bijuteriile pe care i le dăduse Carol, pentru că acestea aparținuseră Reginei Elisabeta și erau ultimele bijuterii de familie, cu excepția celor de la Moscova, ea a refuzat. Prințul Știrbey a fost trimis să o determine să se răzgîndească. El i-a spus fostei soții a lui Carol că va primi pentru întreținerea ei și a copilului venitul provenit

384

30. *Încoronarea. Regele Ferdinand I și Regina Măria a tuturor românilor, 15 octombrie 1922, Alba-Iulia.*

31. *Regina Măria a României pe tron, în ziua încoronării, 15 octombrie 1922, Alba-Iulia.*

dintr-un capital depus într-o bancă de la Paris, sumă din care se va scădea valoarea diademei în dispută. Cînd incidentul a fost adus la cunoștința lui Carol, el a refuzat să se amestece. „Chestiunea nu este în mîinile mele”, a spus el. „Ceea ce ea [Zizi] nu poate să uite, și ca femeie înțeleg foarte bine”, scria Regina Măria în jurnalul ei, „este că Principele Carol nu s-a dus niciodată să vadă copilul.”

În timp ce familia lui Carol negocia cu fosta lui soție, soarta logodnicei sale și a familiei ei se îmbunătățise radical. Moartea fratelui Sittei, Alexandru, a precipitat organizarea unui plebiscit pentru a se ști dacă Grecia dorea restaurarea domniei lui Constantin. Regele se bucurase întotdeauna de o mare popularitate și, în ciuda amenințărilor din partea Aliaților, poporul grec a votat în majoritate covârșitoare rechemarea lui. În decembrie 1920, Regele Constantin, Regina Sofia și copiii lor s-au întors glorios la Atena; „toate inimile regești, chiar dacă nu le pasă de acest om, bat mai repede, pentru că este un triumf al cauzei regilor”, îi scria Măria lui Joe Boyle.

Carol a urmat-o pe logodnica sa și familia ei la Atena imediat după Anul Nou. În sud era primăvară; trandafirii erau înfloriți și portocalele atâneau pe ramuri. Principele Moștenitor avea propria mașină și a plimbat-o pe Sitta prin țară. Au vizitat monumente antice, unde Carol s-a făcut îndrăgit de greci prin curiozitatea sa intelectuală și cunoștințele de civilizație greacă. „Sînt foarte fericit”, îi scria el mamei sale, „și simt că ne înțelegem din zi în zi mai bine.”

La 27 februarie 1921, în prima dintre cele două ceremonii care au legat dinastiile română și greacă, Princesa Elisabeta a României s-a căsătorit cu George, Prințul Moștenitor al Greciei, la București. Regina era încântată de schimbarea statutului ginerelui său; „deși s-au logodit cînd el era un Prinț fără cămin, fără țară, fără viitor, a devenit din nou Prinț Moștenitor și este în măsură să-i ofere un cămin și o poziție”. Măria s-a îmbrăcat pentru această ocazie cu multă grijă, în gri pal, ca să nu pună mireasa în umbră.

Ca dar de nuntă, Ferdinand și Măria i-au dăruit Elisabetei un șirag de diamante cu un safir imens ca pandantiv, pe care Măria îl cumpărase de la Ducky. Era furioasă că Regele și Regina Greciei

385

nu îi trimiseseră nimic fiicei lor: „Nici măcar un fleac cît de mic... Sofia are *toate* bijuteriile ei, eu le-am pierdut pe *toate*, și cu toate acestea am făcut uriașul efort de a-i trimite fiicei ei o frumoasă diademă!”

Nimeni nu îndrăgea bijuteriile mai mult ca Regina României, dar fusese depozată de toate prin exproprierea bijuteriilor Coroanei României de către ruși. Deși Kremlinul se oferise să recunoască dreptul României asupra Basarabiei dacă România va renunța la aurul ei și la bijuteriile Măriei, Regina a refuzat. „Bijuteriile reprezentau zestrea mea... tatăl meu a murit lăsînd datorii, mama mea a murit ruinată de revoluția rusă... singura mea rezervă ar fi fost bijuteriile acelea.”

Înainte, spunea ea, ar fi fost fericită să cumpere frontiere sigure pentru țara ei. Dar pentru că văzuse eclipsa monarhiei în Europa și fiind conștientă de nestatornicia poziției sale, Reginei Măria nu-i venea să renunțe să-și revendice bijuteriile. Pentru a le înlocui, Regele Ferdinand îi dăduse bani să cumpere bijuteriile lui Ducky, moștenite de la mama lui Kiril. Deși Măria era jenată să ia ultimele lucruri frumoase ale surorii ei, și-a dat seama că era un noroc pentru Ducky ca cineva să i le cumpere la adevărata valoare și să le plătească imediat.

Îndată după căsătoria Elisabetei și a lui George, întreaga familie regală din România, cu excepția Regelui, a pornit spre Atena pentru a lua parte la căsătoria lui Carol cu Elena a Greciei. Există în religia ortodoxă regula ca atunci cînd frate și soră se căsătoresc cu soră și frate, ceremoniile să aibă loc la aceeași oră. Dar, pentru că Măria nu avea de gînd să lipsească de la căsătoria fiului ei, a solicitat Bisericii o dispensă prin care să se permită ca a doua ceremonie să aibă loc la două săptămîni după prima. Țăranii greci dădeau din cap nemulțumiți de încălcarea tradiției, prevestind că va aduce nenoroc ambelor cupluri.

Regina nu a fost impresionată de superstițiile țăranilor, ci de atitudinea Marilor Puteri. Nu era de așteptat ca Anglia și Franța să aprobe o dublă alianță între aliatul lor, România, și o dinastie pe care o alungaseră de la tron. Măria a încercat să prevină obiecțiile inevitabile ale Aliaților scriindu-i Regelui George imediat după anunțarea logodnei lui Carol și a Sittei, comunicîndu-i „marea bucurie pentru noi și pentru țară, după necazurile dureroase pe

386

care le-am avut din cauza lui cu puțin timp în urmă”, în ciuda eforturilor Măriei, însă,

zvonurile dezaprobării internaționale ajungeau în România. Regina le-a ignorat.

Ultimii ani îi dăduseră o lecție în ceea ce privește relațiile internaționale: deși Anglia și Franța erau gata să dea directive morale aliaților lor mai mici, ele nu erau de nici un ajutor când se punea problema salvării dinastiilor lor. Într-o scrisoare către Leile Milne, Regina României a justificat astfel motivele diplomației sale: „știu că unii consideră regretabile aceste căsătorii... dar țările mici nu se pot sacrifica întotdeauna după voia celor mari, ele TREBUIE să-și trăiască soarta proprie și să-și găsească propriul drum. Pentru noi, lucrul cel mai important a fost salvarea lui Carol și pentru asta îi mulțumesc lui Dumnezeu cu fiecare bătaie a inimii mele”.

Pentru a asigura salvarea lui în continuare, Regina i-a scris lui Carol cu o săptămână înainte de căsătorie. „Am dat pentru tine o luptă grea ca să te aduc din nou pe drumul drept”, i-a spus ea, „acum acesta se așterne înaintea ta și nu trebuie decât să pășești pe el.”

Declarându-se îndrăgostit nebunește, Principele Moștenitor Carol al României a luat în căsătorie pe Elena, Prințesa Greciei, la Atena. Ca și Elisabeta, Elena era cea dintâi Prințesă din țara sa care se mărita în propria patrie, și mulțimea, îmbrăcată în hainele cele mai bune și aliniată pe câteva rânduri de-a lungul străzilor, a ovaționat-o puternic când a trecut în trăsura oficială alături de soțul ei. Seara, meditănd la evenimentele zilei în fața jurnalului ei, Măria se gîndea din nou la Joe Boyle, căruia îi datora „mulțumirile mele credincioase și un gînd de recunoștință fierbinte în această zi”. Ar fi dorit ca și Nando să fi putut participa la căsătoria lui Carol, „dar”, a scris ea, „era în primul rînd dreptul *meu* să fiu aici, pentru că eu l-am salvat pe fiul meu”.

Carol și mireasa lui și-au petrecut prima săptămână din luna de miere la Tatoi, lângă Atena, într-o casă a familiei, apoi s-au întors la familia ei înainte de a reveni acasă, în România, în perioada dintre nunta fiului său și întoarcerea lui, Măria a călătorit prin Grecia, savurîndu-i frumusețile cu exuberanța ei tipică, într-o „transă de frumusețe și revelație”, ea a vizitat monumente antice, adunînd marmure, statui, amfore și coronamente de capiteluri de

387

piatră antice pentru palatele ei din România. S-a întors acasă încărcată cu comori tocmai la timp pentru a-i întâmpina pe Carol și mireasa sa, care au sosit în România la începutul lunii mai. Regina a aflat cu bucurie că nora ei era deja însărcinată.

Elena era acum a treia Prințesă Moștenitoare din România care intra oficial în țară. Ea și Carol au venit cu trenul de la Constanța și au coborît în gară, unde Regele, Regina și restul familiei regale îi așteptau cu brațele deschise. Observînd că mulțimea nu era deosebit de entuziasată, Regina Măria a atribuit lipsa de înflăcărare trecutului amoros al fiului ei. Ea a dat însă o recepție perfect organizată, scurtată la maximum avînd în vedere starea specială a nurerii sale.

Prințesa Elena, care încă de la începutul sarcinii nu se simțise bine, îl adusesese cu ea în România pe doctorul lor de familie. Acest lucru îi plăcea Măriei: „Eu știu prea bine ce înseamnă să-ți fie dor de acasă și să nu ai pe nimeni din țara ta lângă tine”, scria ea unui prieten, amintindu-și venirea ei în România, cu douăzeci și opt de ani în urmă, „deși cazul ei diferă de al meu. Ea își cunoaște soțul mai bine decât îl cunoșteam eu, își cunoaște și soacra, iar socrul ei nu este un om sever - și mai presus de toate, între Grecia și România este o diferență mai mică decât între Anglia și România... în plus ea are douăzeci și patru de ani, iar eu aveam doar șaptesprezece”.

Noua Prințesă Moștenitoare era foarte încîntată de faptul că se afla în suita unei soacre atît de irezistibile. Forța personalității Reginei domina pe deplin viața de la Curte, care era mult mai sofisticată decât în Grecia. La Atena, familia lua masa singură și se străduia din greu să facă conversație, în palatul de la Cotroceni, Regina Măria îi atrăgea pe cei din familie și pe invitați în discuții aprinse cu privire la evenimentele curente și îmbunătățirile ce urmau a fi aduse palatului. Unul din subiectele de interes, în primăvara anului 1921, era grădina Reginei, serios vătămată în timpul războiului, acum în reconstrucție, în timp ce Măria făcea planuri pentru noi terase și ronduri de flori, plîngîndu-se de cheltuielile mari ale vieții la Curte, soția lui Carol se minuna de ceea ce i se părea ei „marele lux de la Curtea României” în comparație cu cel de la Curtea Greciei.

Deși Măria făcea tot ce-i stătea în putință pentru ca fiul ei și soția lui să se simtă bine, Carol era nerăbdător să se mute de la Palatul Cotroceni. La scurtă vreme după ce tinerii căsătoriți se întorseseră din România, la sfârșitul primăverii, ei s-au mutat la Sinaia. Acolo și-au stabilit reședința la Foișor, o cabană în stil elvețian, neîngrijită și plină de mucegai, construită de Carol I ca reședință temporară, pe același teren cu castelul Peleş.

Principesa Moștenitoare începea să-și dea seama că în primul avînt al iubirii se înșelase în ceea ce privește caracterul soțului ei. Cînd l-a întrebat pe Principele Moștenitor despre un ceas deșteptător stricat care se afla pe raftul din biroul său, el a răspuns degajat că-l aruncase „în capul lui Zizi”.

Dacă ea era surprinsă de accesele lui de furie, el era uimit de lipsa ei de curiozitate intelectuală. Lui Carol îi plăcea să citească; pe soția sa o interesau mai mult îmbrăcămintea și decorațiunile interioare. El avea o pasiune pentru muzică; ea accepta muzica drept proprietate culturală. Cînd el se așeza să lucreze la colecția sa de timbre, ea i se strecura în brațe. Nu înțelegea de ce el devenea irascibil, dar curînd va fi tot mai clar că ei nu aveau prea multe în comun.

După ce Carol și soția lui s-au mutat la Sinaia, Măria a plecat în Transilvania pentru a inspecta o veche cetate care îi fusese dăruită recent de către cetățenii orașului Brașov. Cetatea se numea și se mai numește și acum castelul Bran. Era una dintre cele șapte cetăți construite de cavalerii Ordinului Teuton, cu fundații care datau din perioada cruciadelor; pînă la intrarea în posesia Măriei, castelul Bran nu fusese niciodată locuit. Așezat pe pîntenul împădurit al unui deal, el apărea de pe șosea ca un amalgam de foișoare, turnuri și parapete, cu ziduri albe neregulate și masive, cu lemnărie cioplită și balcoane greoaie; interiorul nu era mai puțin pitoresc, cu colturi în forme ciudate, cu camere mici pe multe etaje, cu șemineuri bizare și vechi și frumoase sobe de teracotă. Regina l-a făcut locuibil. Ea a umplut castelul cu mobile de culoare închisă în stil Renaissance și baroc, iar pe pămîntul neted din jur a plantat grădini sofisticate.

În deplină concordantă cu gusturile extravagante și romantice ale Măriei, castelul Bran a arătat curînd ca desprins dintr-un basm slav. „Totul trebuie să fie neobișnuit și vechi în castelul Bran”, a spus ea în timp ce răscolea colțuri uitate ale Castelului Peleş în căutare de ceramică persană și obiecte vechi din argint. „Efectul total”, spunea Sacheverell Sitwell cincisprezece ani mai tîrziu, „este acel bizantinism adaptat care este asociat cu proprietarul ei regal.” Măria a descoperit curînd că vizitatorii obișnuiți găseau Branul mult mai fermecător decît persoanele cu sînge regesc. „Missy, la vîrsta TA?” - a pufnit disprețuitor Regina Sofia a Greciei cînd Măria, ghid neobosit, a purtat-o urcînd și coborînd toate scările din castelul ei transilvănean.

Din Transilvania, Măria a plecat în Franța pentru a-i face o vizită lui Ducky, care ajunsese în Europa Occidentală și trăia într-o căsuță închiriată pe coasta Bretoniei. Soțul ei, Marele Duce Kiril, tocmai se proclamase „păzitor al tronului”, o onoare în jurul căreia se purtau dispute vehemente în comunitatea emigranților ruși. Supraviețuitorii aristocrați ai revoluției nu erau toți de acord ca Marele Duce Kiril să-și asume mantia Țarilor. Ei remarcău că unchiul lui, Marele Duce Nicolae, fost Comandant suprem al armatei ruse, oferea recomandări mai bune datorită vîrstei și experienței sale, în timp ce vărul lui, Marele Duce Dmitri, care participase activ la uciderea lui Rasputin, merita ceva mai mult decît recunoștință loială. Deoarece împărăteasa-mamă, șefa clanului Romanovilor, refuza să creadă că fiul ei era mort, ea pretindea că nu exista nici o problemă dinastică.

Măria, care auzise multe din bombănelile și bodogănelile emigrației ruse, nu era deosebit de entuziasmată de noua poziție a lui Kiril, deși își dădea seama că Ducky își încuraja soțul doar pentru a-l face să-și recapete încrederea. Cu un an în urmă, Kiril suferise o depresiune nervoasă; nu era în stare să traverseze strada dacă Ducky nu-l ținea de mîină și nu putea să doarmă dacă ea nu-l veghea. Acum, Marele Duce se scula prompt la răsăritul soarelui. Se retrăgea în biroul lui să emită Ordine, să ofere Mulțumiri Imperiale, să semneze Avansări și să traseze Directive Imperiale. Deoarece adresații acestor hotărîri și documente erau adesea șoferi de taxi, chelnerii

gigolo cu titluri nobiliare, Măria se îndoia de importanța lor. În timp ce Kiril juca rolul de Țar, Ducky muncea în grădină și își face griji pentru viitorul lor. „Fără cămin, fără avere... fără speranță - trăind de azi pe mâine,

390

încercînd să răzbească, cu o familie obișnuită să trăiască în cel mai mare lux", așa a descris Măria situația grea a surorii sale.

Spre sfîrșitul șederii Măriei în Franța a sosit și Joe Boyle să vadă ce poate face pentru a o ajuta pe Marea Ducesă. „Poate ca pentru ei îl vor lăsa să lucreze, pentru mine nu au vrut să-l lase. -.” - scria Măria cu amărăciune în jurnalul ei; „toți mă consideră o nătîngă oarbă pentru că am încredere în acest om mare și bun care mi-a fost, de cînd l-am cunoscut, ca un tată și un frate mai mare”.

În timp ce Măria se afla în Bretania cu sora ei, Ferdinand s-a întîlnit pentru prima oară după 1914 cu Wilhelm, fratele lui mai mare, conducătorul Casei de Hohenzollern-Sigmaringen. Reconcilierea era importantă pentru Rege, a cărui familie nu îl iertase pînă în momentul acela pentru rolul jucat în război. Regina era fericită pentru soțul ei. Era fericită, de asemenea, pentru că Nando vizitase castelul familiei de la Weinburg fără ea. „Se pare că așa îi place lui [Wilhelm]”, notă ea. „Sînt ușurată, pentru că mi-era groază de această întîlnire.”

Primirea lui Ferdinand de către șeful Casei din care făcea parte a fost precedată de o iertare parțială din partea Bisericii Catolice, încă din 1900, Regelui României i se refuzase împărtășania pentru că permisesese botezul copiilor lui în religia ortodoxă. Abia în primăvara anului 1920, la un an după ce Prințul Știrbey a vizitat Roma ca trimis al său, lui Ferdinand i s-a permis să ia din nou sfînta împărtășanie. „Pentru că este un adevărat credincios, aceasta înseamnă mult pentru el”, nota Măria.

După întoarcerea Măriei, la 25 octombrie 1921, Principesa Moștenitoare a dat naștere unui fiu. Nașterea a fost complicată, și o vreme viețile mamei și a fiului au fost în pericol. Principesa Moștenitoare a fost asistată de doctorul ei de familie, de infirmiera mamei sale, trimisă de la Atena, și de Regină. „A fost o luptă teribilă... camera arăta ca un abator” - își amintește Măria, care administrase ea însăși cloroformul și îi ajutase pe doctori, îndată ce a putut pleca din cameră, Regina s-a grăbit să-i spună lui Carol că are un fiu, plîngînd în tăcere pe umărul lui înainte de a alerga să-i informeze pe ceilalți membri ai familiei. Copilul a primit numele de Mihai, de la numele eroului care realizase unirea Țării

391

Românești, a Moldovei și Transilvaniei în secolul al XVI-lea.

La cîteva săptămîni după nașterea moștenitorului tronului, s-a găsit o casă pe șoseaua Kiseleff pentru Principele Moștenitor și familia lui. Decorarea casei i-a fost încredințată lui Harrods din Londra. Carol și Sitta s-au mutat în decembrie cu copilul și cu gospodăria lor, în timp ce lucrările de reamenajare se aflau încă în desfășurare. Confruntată cu luni pline de treburi domestice, stînjinită de ardoarea lui Carol la care nu se simțea destul de bine a răspunde, îngrijorată în privința tatălui ei care era din nou bolnav și avea probleme politice, Sitta i-a cerut Regelui Ferdinand permisiunea să facă o vizită acasă împreună cu copilul.

Principesa Moștenitoare a petrecut următoarele patru luni în Grecia, cu familia sa. Absența ei, care a survenit la mai puțin de un an de la nuntă, a avut un efect distructiv asupra căsniciei. Cînd în cele din urmă s-a întors la București, în aprilie 1922, Elena și-a găsit casa gata și soțul căutîndu-și distracții în altă parte.

Capitolul 24

Nu există nici un politician în Europa a cărui minte să se poată împotrivi lucrărilor pîntecelui Reginei Măria.

în timp ce Măria sărbătorea continuitatea dinastiei, un alt Rege din Balcani, Alexandru al Iugoslaviei*, începuse să-și caute aliați și o soție. De înălțime medie, cu umeri înguști, palid și miop, Alexandru avea înfățișarea cea mai puțin atrăgătoare dintre monarhii secolului XX. Înfațișarea sa era însă amăgitoare. Deosebit de inteligent, ambițios și abil politic, la începutul primului război mondial Alexandru luase Miele conducerii guvernului sârb din mâinile unui tată suferind și ale unui frate mai mare nebun.

Încă pe când avea douăzeci și ceva de ani și funcția de regent, Alexandru își condusesese personal ostașii în luptele eroice din timpul războiului. El a ieșit din Conferința de Pace de la Paris cu teritoriul său inițial, plus Croația, Slovenia, părți din Macedonia și întregul Muntenegru. În 1921, Regele Alexandru era o mare putere în Balcani.

El nu fusese născut să domnească. Jiu al unui pretendent sărac, Alexandru a crescut la Geneva, în 1903, în urma uneia dintre cele mai sângeroase lovituri de stat din istoria Europei de Est, tatăl lui Alexandru, Petru Karagheorghević, a urcat pe tronul

*De la sfârșitul primului război mondial pînă în 1929, ceea ce noi numim astăzi Iugoslavia era cunoscut în mod oficial ca fiind regatul sârbilor, croaților și slovenilor. Pentru simplificare aici este folosită denumirea Iugoslavia.

"" ' 393

Serbiei. Petru s-a dovedit un Rege cinstit și a adus țării victorii în războaiele balcanice, în vremea aceea, Alexandru, care era student la Academia militară din St. Petersburg, s-a îndrăgostit de una din fiicele Țarului. Primul război mondial a întrerupt curtea pe care i-o făcea, iar în 1918 bolșevicii au omorât-o pe iubita copilăriei lui. Nu s-a mai îndrăgostit niciodată. Preocupîndu-se de problema practică a făuririi dinastiei, el a început să facă investigații discrete în legătură cu Principesa Marioara a României, în primăvara anului 1921, atît Iugoslavia, cît și România semnasera tratate de alianță cu Cehoslovacia; în iunie același an, Iugoslavia și România au semnat un tratat bilateral care completa Mica înțelegere, menită să protejeze teritoriile lor nou obținute de revizionismul ungar. Take Ionescu, susținător de multă vreme al unității balcanice și ministru de Externe, a întrebat-o pe Regină dacă ar da-o pe Marioara în căsătorie Regelui Iugoslaviei. Măria nu a promis nimic. „Vorbește cu fiica mea. Noi n-o vom sili niciodată. Dacă reușești s-o convingi, cu atît mai bine.”

La douăzeci și unu de ani, Marioara nu era diferită de cum fusese în copilărie -prietenoasă și altruistă. „Am spus întotdeauna despre Mignon”, scria Regina în jurnal, „că, dacă ar fi fost săracă, ea ar fi fost aceea care s-ar fi ocupat de gospodărie. Ar fi gătit și ar fi avut grijă de copii, i-ar fi îngrijit pe cei bolnavi, ar fi dus scrisorile, ar fi adus lemnele, ar fi cules cartofii.” Ca tînără Prințesă, Marioara a fost cea mai fericită să joace rolul de mesager, alergînd de la noua ei prietenă Sitta la fratele ei Carol, de la sora ei Elisabeta la George al Greciei. Cînd ceilalți se căsătoreau, ea declara că nu se va mărita niciodată.

Take Ionescu o cunoștea destul de bine pe fiica Reginei pentru a nu discuta despre alianța politică pe care dorea să o realizeze, ci pentru a vorbi mai degrabă despre un tînăr însingurat, fără părinți și cu un frate nebun, un biet Rege bogat într-un palat pustiu, care avea nevoie de o Regină să-i înveselească viața și să-i dăruiască o familie. Marioara a fost mișcată și Alexandru a fost invitat la Sinaia pentru sărbătorile de Crăciun, „perioada din tot cursul anului cînd trebuie să fie cel mai trist să fii singur, fără familie”, după cum spunea Principesa. La o săptămînă după Anul Nou, Marioara l-a dus pe admiratorul ei prin pădurile acoperite de zăpadă din jurul Castelului Peleş. Au lipsit cîțva timp. Cînd s-au

394

întors, ea îl ducea de mînă. Regele Iugoslaviei nu vorbea engleza. „Mamă, ne-am hotărît”, a spus Marioara izbucnind în lacrimi și a fugit din cameră.

Regina Măria era îngrijorată. Deși știa că Alexandru are o reputație foarte bună și că alianța va fi extrem de populară în ambele țări, el era, după părerea ei, „un străin dintr-un

neam nesigur". Timid, necomunicativ, Regele Iugoslaviei nu și-a luat nici un angajament în ceea ce îl privea. Măria era incapabilă să înțeleagă cum a putut fiica ei să-l accepte atât de repede, fără să-l cunoască mai bine. „...ce știe Mignon despre obligațiile fizice ale unei femei măritate, buna și draga mea Mignon, cea grasă, altruistă și veselă, care seamănă mai mult cu un bujor înflorit... îmi amintește teribil de mine însămi... uram căsătoria, și mama mea m-a încurajat s-o urăsc, lucru pe care, desigur, n-am să-l fac cu Mignon."

Însă Prințesa nu părea să aibă temeri: își anunța noul statut cu mândrie celor din jur și insista să telegrafieze ea însăși oficialităților guvernamentale. Răspunsul cel mai entuziast a venit din partea lui Ferdinand, Țarul exilat al Bulgariei, care a numit-o „geniu" pe nepoata sa, Regina Măria.

Curînd după logodna oficială, Măria a plecat la Belgrad pentru a inspecta viitorul cămin al fiicei sale. Belgrad, capitala unui regat-mosaic, nu avea nici sofisticarea culturală a Bucureștiului, nici aristocrație. Regele Alexandru ducea o viață de simplu soldat, dormea pe un pat de campanie și lucra la o masă veche, într-o căsuță vizavi de palatul regal. El plănuia să se mute împreună cu mireasa sa, după căsătorie, în vechiul palat, elegant, dar lipsit de confort, unde dormitoare pentru cuplul regal erau dispuse în capetele opuse ale clădirii, „cu un kilometru între ele" și separate de gărzi de pază înarmate. Măria a făcut aranjamente pentru ca Alexandru și Marioara să locuiască împreună într-una din aripile palatului, în camere ce comunicau între ele, și a dispus ca mobila Louis XVI, „ceremonioasă și excesiv de ornamentată" să fie scoasă din apartamentele lor. A fost șocată să descopere că întregul personal al palatului era format din bărbați, „nici măcar spălatul rufelor nu era făcut de femei".

La întoarcerea în București, Măria a încercat să producă o schimbare în înfățișarea placidei și durduliei sale fiice, îndemnînd-o să se îmbrace cu rochii elegante care puneau în valoare o

395

frumusețe incipientă și concordau cu noul ei statut. Dar Marioara nu trecea ușor din spate în primul rînd. „Nu pot s-o fac să se țină dreaptă, și îi place să stea cu genunchii desfăcuți și cu degetele de la picioare îndoite", se plîngea Regina. Cînd Alexandru nu era prin preajmă, Regina o prindea pe Marioara îmbrăcată cu vechile ei rochii, deformate, rămase de la Elisabeta. Muștrată de eleganta Regină, Marioara nu se rușina. „Oh, mamă, zău, lasă-mă să fiu urîță o oră pe zi. Este atât de reconfortant!"

Neînduplecată, Măria pregătea garderoba fiicei sale. Deși viitoarea Regină a Iugoslaviei „era într-adevăr foarte solidă", era însă și „foarte drăgălașă", cu fața ei de heruvim inocent, cu părul lung, blond și obrazul îmbujorat. Pentru intrarea ei în Belgrad, Marioara avea să poarte o rochie albă, de mătase, o pălărie cu trandafiri roz și o pelerină roz de mătase. Pentru ceremonia căsătoriei avea să îmbrace o rochie albă cu o trenă argintie. „Cînd are o ținută frumoasă", spunea Măria, „arată înaltă și maiestuoasă."

Se hotărîse ca Marioara să intre în noua ei țară pe calea apei. La începutul lui iunie, Măria, fiica ei și alți membri ai familiei s-au imbarcat pe iahtul regal care i-a dus în susul Dunării pînă în portul Belgrad, în timp ce navigau pe fluviu, țărani iugoslavi se adunaseră pe maluri pentru a flutura steaguri și a-i aclama; fetele cîntau și aruncau flori în apă. Măria a lăsat-o să stea deoparte de ceilalți membri ai familiei pentru „ca mulțimile să-și dea seama care va fi viitoarea lor Regină". Mama miresei savura acest tribut, dîndu-i mai multă semnificație decît era îndreptățită, „într-adevăr, o priveliște pentru regi", a exclamat Regina cînd vasul a intrat în Belgrad, unde pavilioane în culori strălucitoare fluturau pe catargele vaselor, unde răsuna dangătul clopotelor și tunurile trăgeau salve de salut asurzitoare.

În contrast izbitor cu cumpătarea sa de burlac, Regele Alexandru cumpărase bijuterii fantastice pentru a-și împodobi Regina. „Era acolo tot ceea ce regii din vechime ar fi putut găsi pentru a-și împodobi miresele", spunea Martha Bibescu. Cele mai frumoase erau o diademă și un colier de smaralde, asortat, care aparținuseră străbunicii Marioarei pe linie maternă, soției Țarului Alexandru al II-lea, „pietre imperiale, de felul cărora nu am mai văzut altele de cînd am fost în Rusia", a exclamat Măria în timp ce o împodobeau cu ele pe fiica sa pentru banchetul de gală din seara de dinaintea căsătoriei.

În timpul ceremoniei, mireasa i-a impresionat pe invitați cu demnitatea ei simplă. Pentru a primi coroana Iugoslaviei, Marioara a înălțat capul și cei din apropierea ei au fost izbiți de asemănarea, neremarcată pînă atunci, cu Regina Victoria, în același timp, un ofițer iugoslav, care stătea în catedrală alături de una dintre doamnele de onoare ale Măriei, a arătat spre o altă parte a bisericii: „Vedeți coloana aceea, doamnă? Acolo făceam eu de serviciu în noaptea cînd celălalt Alexandru [Obrenovici, nefericita țintă a loviturii de stat din 1903] a fost măcelărit în urmă cu douăzeci de ani și aruncat pe fereastră împreună cu Regina sa”.

La scurtă vreme după ce Marioara fusese instalată pe tronul Iugoslaviei, Regina Măria a primit știrea despre neașteptata, dacă nu chiar nedorită, urcare pe tronul Greciei a fiicei sale celei mai mari, Elisabeta. La fel cum se întîmplase cu cinci ani în urmă, dușmanii Regelui Constantin au reușit să-l detroneze din nou pe bătrînul și popularul monarh în 1922, pentru a-l înlocui cu unul dintre fiii lui, mult mai ușor de manipulat de Venizeliști. La 27 septembrie 1922, fiul cel mare al lui Constantin s-a urcat pe tron sub numele de George al E-lea al Greciei, iar fiica Măriei a devenit regină.

La data aceea Elisabeta se afla în București, în convalescență după o febră tifoidă aproape fatală, urmată de pleurezie. Fusese un pacient curajos, dar acum era un convalescent dificil. Obligată să-și taie părul pentru că-i cădea, îl vopsise roșu, sprîncenele și le vopsise negru antracit, își pudra fața cu pudră albă și își aplica fard negru pe cearcănele vinete de sub ochi. „Își cultiva de-a dreptul înfățișarea tragică, de stafie”, se plîngea Regina Măria. Dar ea era și mai îngrijorată de starea de spirit a Elisabetei. „Îmi pare complet nepregătită pentru un astfel de eveniment. Pînă acum nu are nici un interes, nici dragoste față de țară. A refuzat constant să aibă un copil, nu cunoaște pe nimeni, nu iubește pe nimeni, nu are încredere în nimeni.”

Elisabeta nu avea să joace rolul de Regină pentru multă vreme. George al II-lea a purtat coroana doar cincisprezece luni*.

* A fost rechemat la tron de două ori, în 1935 și 1946, dar pînă atunci el și Elisabeta divorțaseră.

Aflat sub controlul total al lui Venizelos și al unei junte militare, el se plîngea, pe bună dreptate, că era Rege doar cu numele. Deși mama ei spera că viața grea a Elisabetei o va schimba în bine noua Regină a Greciei manifesta un interes redus față de soțul ei și față de noua ei țară, cheltuindu-și cea mai mare parte a eforturilor trimițînd telegrame nebunești Prințului Știrbey și Prințului Paul al Iugoslaviei (vărul Regelui Alexandru), să vină să o salveze.

Oricît de precară ar fi fost poziția sa, Elisabeta a Greciei și sora sa, Marioara a Iugoslaviei erau așezate pe două tronuri care rămăseseră în Europa, în timp ce Măria însăși ședea pe un al treilea, în cîteva luni, Regina Măria a României asigurase aproape un monopol al familiei sale asupra Balcanilor. Procedînd astfel, ea a devenit ținta atacurilor presei. Jurnaliști care cu doar cîteva ani în urmă se îmbulzeau să laude curajul Reginei Măria în cursul războiului, ținteau acum să o doboare, în timp ce moderatul ziar american *Review of Reviews* scria că Măria reușise „să creeze un factor de pace cu o putere considerabilă” în acea parte a lumii, alte publicații făceau aluzie că ea ar viza un consorțiu pentru a rivaliza cu cel al Habsburgilor. Începuseră speculațiile cu privire la persoana pe care o are în vedere Regina Măria pentru Principesa Ileana, în vîrstă de treisprezece ani. Una din perspectivele cele mai insistent menționate era Boris, Țarul Bulgariei, care avea douăzeci și opt de ani. Un alt mire posibil, în favoarea căruia se pronunțau cei care o vedeau pe Măria extinzîndu-și ambițiile și asupra Imperiului Britanic, era Prințul de Wales.

Oricare ar fi fost realitățile planurilor ei imperialiste, Regina României simțea că trebuie să se justifice. Unei biografe contemporane, Mabel Potter Daggett, i-a declarat că „nu o va mărita pe Ileana nici chiar cu un Rege dacă nu-l iubește”, adăugînd totuși că „Prinți care nu au un tron de oferit pentru Ileana, nici nu mai trebuie să o ceară”. „Știu, afirmă ea în altă parte, că sînt

considerată o femeie ambițioasă, care urzește intrigi, cu planuri mari și cu dorința de a juca rolul principal chiar și în domeniul politicii. Citesc aceste descrieri ale mele cu uimire, pentru că acestea, desigur, nu corespund adevărului."

Ea nici nu și-ar fi putut recunoaște vreodată deschis ambiția flagrantă. Dar după ce ajunsese în culmea unei cariere uimitoare, chiar a recunoscut starea bună de spirit și succesul. „Sînt foarte

398

bine dispusă", îi spunea ea noului ministru de Externe Ion Duca; ^probabil că îmi face bine să fiu numită soacra Balcanilor!" Iar *lui Miss Daggett*, care o adora, îi spunea fericită: „Sîntunul din cei victorioși în viață. Cineva trebuie să piardă. Dar eu sînt dintre cei care cîștigă".

Unul dintre păcatele Măriei în ochii membrilor altor familii regale era acela că se bucura atît de mult de statutul ei și de faptul că făcea tranzacții pe seama celor într-o poziție inferioară. Xeatralismul Măriei îi vexa pe monarhi într-o măsură mult mai mare decît ambiția ei. Ca exemplu, ei se refereau la încoronarea eilaAlbalulia.

Ideea unei încoronări prin care să se sărbătorească nașterea simbolică a României Mari s-a răspîndit la scurt timp după încheierea tratatelor de pace. Ea a fost lansată de primul-ministru Averescu, nerăbdător să mute gîndurile oamenilor de la noua sa campanie de represiune. Deoarece nici unul dintre partidele politice, cu excepția partidului său, nu sprijinea această tentativă și deoarece situația economică în țară era foarte proastă, Regele și Regina au refuzat să participe, în felul acesta guvernul a rămas cu o biserică a încoronării costisitoare, dar nefolosită, construită la Alba-Iulia, în Transilvania, și cu un arc de triumf imens în mijlocul Bucureștiului. Reginei Măria nu-i plăcea nici unul dintre acestea, spunînd că „ele costaseră ridicol de mult și nu erau monumente de valoare".

În 1922, Brătianu a revenit la putere și, pentru că el era omul căruia i se datora în primul rînd România Mare, Regele a fost de acord să fie încoronat sub administrația sa. Transilvănenii, care îl urau pe Brătianu la fel de mult ca pe predecesorul său, au refuzat să participe la aniversare. Ferdinand și Măria s-au aflat în „situația absurdă" de a participa la o încoronare în Transilvania boicotată de politicienii transilvăneni. Regina putea face foarte puțin în afară de a se strădui ca ceremonia să fie cît mai impresionantă. Prima ei măsură a fost să invite Prinți străini. „Dacă propriul nostru popor nu poate avea gentilețea de a ne înconjura într-o ocazie atît de demnă", spunea ea, „dacă ura lor față de Brătianu este mai mare decît loialitatea față de noi, atunci trebuie să le arătăm cel puțin că sîntem în grațiile țărilor din Europa." În ciuda bravadei,

399

era tulburată. „Toată această treabă nu-mi place", scria ea în jurnal. „Este trist și cam umilitor."

După necazurile politice au urmat și cele religioase, pentru că Biserica Catolică a refuzat să permită ca Regele Ferdinand să fie încoronat într-o biserică românească de către un preot ortodox român, „îmi este foarte greu să mă pun în situația unui catolic", spunea Regina. „Pentru că sînt o luptătoare, aș dori, desigur, să le dau cu religia lor peste nas și imediat să trec la ortodoxism." După ore de consultare cu Nando și Barbu, Măria a propus ca Regele să fie încoronat în afara bisericii, „sub pretextul că încoronarea trebuie să aibă loc" în fața întregului popor. Nimeni, spunea Regina, nu trebuie să știe adevăratul motiv. Cînd Regele a fost de acord să-și pună coroana pe cap sub cerul liber, Regina a simțit că transformase problemele spinoase într-un eveniment magnific.

Cum nu exista un precedent al încoronării care să o stînjenească, Măria a României s-a lăsat cu totul pradă simțului ei teatral înăscut. Deși fusese întotdeauna impresionată de solemnitatea demnă a unor astfel de evenimente în Westminster Abbey, ca sursă de inspirație a apelat la splendoarea barbară a încoronării lui Nicolae și a Alexandrei la Moscova. Le-a cerut tuturor femeilor din familia regală care făceau parte din procesiune să se îmbrace în auriu, iar celelalte să poarte mov și argintiu. „Nu doresc o încoronare modernă, cum ar putea avea și altă Regină. A mea să fie în întregime medievală."

Fiicele ei, Reginele Greciei și Iugoslaviei, și alte Prințese regale purtau rochii în diferite nuanțe de auriu cu mantii de catifea în culori vii -portocaliu, purpuriu și albastru regal. Ca figura

centrală, Regina s-a îmbrăcat în auriu roșcat cu o mantie aurie brodată cu spice și snopi de grâu, „bogăția principală a pământului nostru”. Peste rochia lungă și dreaptă a atârnat un șirag extravagant de diamante care se termina cu un safir gigantic pe care Regele îl cumpărase pentru ea de la Cartier ca dar de încoronare. Coroana ei era copiată după o coroană purtată de domnița Despina, soția unui domnitor din Țara Românească din secolul alXVI-lea.'

împodobită cu rubine, smaralde, turcoaze și enorme pietre ornamentale de feldspat, coroana cântărea patru livre și avea pandative imense din aur cu pietre prețioase care atârnavă peste

400

urechile Măriei. Regina o purta după moda bizantină, iar însoțitoarele ei își purtau diademele peste un văl fin de plasă aurie, port splendid imensa coroană de aur incrustată și mantia Copleșitoare", a spus ea, comparându-se cu statuile Fecioarei, îmbrăcate și împodobite cu bijuterii, purtate pe străzi în țările catolice în zilele de sărbătoare.

Deoarece în Alba-Iulia nu exista un hotel corespunzător, Măria s-a îmbrăcat pentru ceremonie în trenul regal. Oaspeții îi precedau pe Rege și Regină într-un alai oficial spre biserică, unde a avut loc o liturghie înainte ca participanții să iasă pentru ceremonia publică. Conducându-l mitropolit și de episcopi în veșmintele ritului oriental, Ferdinand în catifea roșie și hermină, Măria în aur și bijuterii, procesiunea a înaintat spre o platformă ridicată în centrul pieței publice.

Regele și Regina au pășit pe o estradă acoperită cu covoare în culori vii, sub un baldachin imens cu ciucuri, susținut de șase lăncii enorme. Pe umerii lui Ferdinand s-a pus o mantie de purpură regală, iar pe umerii Măriei una de aur. Regele a ținut o scurtă cuvîntare, a luat coroana de fier care fusese făcută pentru Carol I și s-a încoronat. Regina a îngenuncheat înaintea lui. El i-a pus pe cap coroana de aur, s-a aplecat să o ridice și a îmbrățișat-o în fața mulțimii de peste 300 000 de țărani. Tunurile trăgeau, clopotele răsunau, fanfarele militare cântau imnul național, iar oamenii aclamau. „Cred că trebuie să fi fost o priveliște minunată și sper că Maiestatea sa și cu mine ne-am jucat bine rolul și am arătat cât se poate de bine în costumele noastre oarecum copleșitoare", a spus Măria.

Festivitățile au costat România aproximativ un milion de dolari, „încoronarea Regelui Ferdinand și a mea", a spus Măria mai târziu, „a fost o ceremonie modestă în comparație cu altele la care am asistat." „Atît de pitoresc" - a fost comentariul viitorului Rege George al VI-lea al Angliei, trimis de tatăl său să reprezinte țara. „Da", a răspuns Măria, „și atît de emoționant".

Măria confunda rareori Regina - imaginea publică - cu femeia din spatele ei. Cînd Martha Bibescu, care nu putuse participa la încoronare, a rugat-o pe Măria să descrie desfășurarea acesteia, imaginea pe care Măria i-a prezentat-o era „plină de caraghiosluc și umor". Măria i-a explicat Marthei ce purta ea, ce purta „bietul Nando" și cum a trebuit să îngenuncheze în fața lui pentru a primi coroana, „închipuie-ți", a spus ea. „Eu, eu să îngenunchez în fața

401

lui!" Regele a recunoscut absurditatea situației. A fost, spunea el, „un moment foarte dureros".

După aproape treizeci de ani de căsnicie, între Măria și Ferdinand se stabilise o benefică toleranță și un sincer devotament față de celălalt, în public, ea se înclina în fața superiorității sale ca Rege și bărbat. El se pleca în fața ei în viața particulară, pentru că știa că ea înțelegea lumea mai bine decît el. Dar în afară de rang, de România și de vlăstarele lor, la încoronarea din 1922 ei nu aveau în comun mult mai mult decît avuseseră la căsătoria din 1893.

Respins de soția sa curînd după căsătorie, Ferdinand și-a îndreptat atenția în altă parte. Chiar și cînd Regele avea aproape cincizeci de ani, Regina se simțea îndreptățită să remarce față de durdulia și îmbătrînita doamnă Martineau, care se ocupa de grădina ei: „Tu ești singura femeie în care am încredere să o las cu Regele". Chiar și așa, Ferdinand a rămas curios de detașat de sexul opus, reușind să separe pasiunile de afecțiuni; el se simțea bine în compania femeilor care, din motive sociale sau economice, nu cereau decît să împartă patul cu Regele.

Măria era la polul opus. Un produs al romantismului de secol al XIX-lea, ea s-a lansat de la începutul căsniciei în căutarea unui extaz rafinat. Căuta un om care putea să-i captiveze imaginația și simțul stilului - un rol pentru care soțul ei nu se potrivea deloc. Dacă cei trei bărbați din viața ei - Barbu Știrbey, Waldorf Astor și Joseph Boyle - aveau ceva în comun, acesta era faptul că și ei

erau niște romantici incurabili, bărbați care știau cum să ridice femeia din viața lor pe un pedestal de marmură albă, acoperit cu viță de vie și situat într-o poziție impresionantă.

Destul de ciudat, Măria a fost totuși aceea care a devenit, nemeritat, victima unor povești de desfrâu sexual - povești care au obsedat-o în cursul vieții și care s-au păstrat pînă în prezent. Acestea au fost puse în circulație de predecesora ei geloasă și întreținute de cetățenii țării ei, care nu puteau să-și închipuie că Regina lor nu era la fel de libertină ca ei. Ulterior, relația Măriei cu Barbu Știrbey a fost folosită de dușmanii ei și dușmanii lui pentru a alimenta zvonurile.

De fapt, din punct de vedere sexual, Măria nu era o femeie pătimașă, deși era foarte spirituală, cochetă și după cît se pare incapabilă să-și pună pavăză gurii, „în clipa în care cineva este puțin diferit, puțin original, ei te plac, dar te rup în bucăți...”

402

ria ea unui prieten din America în 1929, „ei își închipuie că «animalul» din mine trebuie să joace un rol important. Ei nu pot înțelege «spiritul» fără să-l târască în mocirlă. Mă uimește întotdeauna importanța enormă pe care oamenii o acordă unui anumit aspect al vieții; urîtesc și degradează totul prin asta. presupun că are un rol mult mai important decît îmi dau eu seama. Viața mea ca Regină m-a izolat de acea formă de realitate brutală, poar din cărți și din anumite lucruri care s-au spus despre mine nii-am dat seama că această importanță imensă se dădea acelui aspect care a jucat un rol atît de redus în viața mea, goana după «plăcerea sexuală», dacă aceasta este denumirea tehnică corectă?”

Căsătoria a învățat-o pe Măria să urască obligațiile și constrîngerile. După cum scria unui prieten în ultimii ani, „... era atît de greu să trebuiască să menții buna dispoziție a unui așa-nuniat stăpîn doar pentru că, fiind soțul, avea dreptul să dea ordine și să controleze”. Pentru ea, relația perfectă se baza pe „egalitate deplină... spontaneitate absolută”. Pledea ea oare pentru „dragostea liberă”? Nu, „dar tovărășie liberă, da - și dacă aceasta se va îmbina cu dragostea fizică sau nu, depinde în întregime de ce vom simți unul pentru altul”. La vremea ei și în lumea ei, o relație bazată pe afecțiune reciprocă și spontaneitate era rar de găsit într-o căsătorie de stat, și simpla mențiunea a egalității dintre sexe era suficientă pentru a distruge o reputație.

Măria s-a apropiat cel mai mult de idealul său prin relația cu Barbu Știrbey. El a adorat-o peste treizeci de ani, și chiar dacă ea nu i-a întors dragostea cu aceeași pasiune, alianța lor a susținut-o de la vîrsta de treizeci și unu de ani pînă la moarte. Chiar și la maturitate Regina și Prințul formau „o pereche magnifică”, constituind imaginea romantică ce a stîmuit admirația tînarului fiu al unuia dintre miniștrii ei, care i-a văzut la un concert la Palatul Cotroceni, într-o seară de la începutul anilor 1920. „Ea era într-o rochie lungă cu trenă de catifea neagră și cu toate perlele ei extraordinare. Stătea într-un colț al camerei tronului, cu Barbu Știrbey alături, și discutau. Nu se uitau unul la celălalt, se uitau la mulțime. Era o imagine extraordinară. Formau o pereche absolut magnifică. Ea era atît de frumoasă și el atît de distins. Aveau un aer extraordinar de seducător, grandoare și distincție... Cea mai bună dovadă este că după mai mult de cincizeci de ani încă îi văd în minte ca și cum lucrurile s-ar fi petrecut seara trecută...”

Capitolul 25

Ce bărbat ar renunța la un tron pentru o femeie?

REGELE CAROL alH-leaAL ROMÂNIEI

După încoronare, Regina a revenit la o viață liniștită cum nu mai cunoscuse decît înainte de război. Deși se apropia de cincizeci de ani, încă mai galopa, în fiecare zi, însoțită de oricare din membrii generației mai tinere care puteau ține ritmul cu ea. La Sinaia, Măria își ducea familia, oaspeții și o haită de cîini de vînătoare în lungi hoinăreli prin pădure; în București, vizita frecvent faimoasa Grădină Cișmigiu, sculîndu-se la 4,30 dimineața pentru a găsi trandafirii și bujorii cei mai proaspeți. Mai avea obiceiul de a scrie dimineața devreme - povești pline de imaginație

extravagantă, articole pentru reviste - și începuse să-și scrie autobiografia. Restul zilei și-l umplea cu audiențe și opere de binefacere.

La palat erau de obicei mulți oaspeți tineri, rude ca Baby Bee și soțul ei. surorile Sittei sau copiii lui Ducky și ai Sandrei. Seara, toți, inclusiv Sitta și Carol, luau masa împreună cu Regina și dacă nu era o distracție oficială, atunci jucau jocuri hazlii, dansau sau se îmbrăcau în veșminte originale, într-una din seri, când Regina era deja în pat, au năvălit la ea Baby Bee, Marioara, Aii, Prințul Paul al Iugoslaviei și Nicky - fetele deghizate în uniforme de bărbaților, iar bărbații îmbrăcați ca niște „femei al căror nume nu se poate pronunța”.

Alături de tînăra generație mai erau vechi prieteni și așa-ziși intimi ai palatului, oameni care se atașaseră de Regină și pe care

404

a nu se hotăra să-i trimită acasă. Atît bărbații, cît și femeile erau îndrăgostiți nebunește de Măria și trebuia îndepărtați cu delicatețe din viața ei. Printre ei se număra Peter Jay, ambasadorul american în România; numai buna lui creștere i-a salvat pe amîndoi dintr-o situație diplomatică penibilă. Mai dificilă era Roxo Weingartner, soția dirijorului, o tiranică admiratoare care încercase să pună stăpînire pe viața Reginei. Persoane ca Roxo, stimulate de familiaritatea lipsită de morgă a Reginei, nu își dădeau seama că de fapt „cîntă ambele voci ale unui duet”, după cum spunea Regina.

Mai era în jurul palatului un roi constant de jurnaliști. Acești scriitori, trimiși în România pentru a cunoaște din interior povestea vieții Reginei, se întorceau invariabil la editorii lor amețiți de farmecul Măriei și flatați de sinceritatea ei. Oricine se afla la Cotroceni era inclus în rutina zilnică de lucru a Reginei, participa la prînzurile casei și la mesele intime ale familiei. Erau invitați la concerte de la palat, la filme, la dîneuri de stat și antrenați în excursie la cabana de vînătoare a Regelui sau la ferma regală și invitați în budoarul Măriei pentru a asculta ultima ei scriere.

Era o viață frumoasă, făcută pentru a-i cuprinde pe toți, în special pe Principele Moștenitor și soția sa. Regina își dădea seama că pe fiul ei îl irita faptul că era ținut într-o zonă secundară a vieții politice, dar, fiindcă că el se aliase public cu un partid, și anume Partidul Național-Țărănesc, îi îndepărtase pe ceilalți politicieni și își anulasese șansele de a lucra cu alte administrații. În timp ce Regele și Regina se aflau în afara granițelor României, moștenitorul tonului nu era nici măcar inclus în Consiliul de regență care conducea țara în absența lor. Măria era hotărîtă să schimbe această situație. „Nu am de gînd să le acord lor [politicienilor] luxul de a se simți ofenșați... Carol reprezintă viitorul... el trebuie... adus alături de cei cu care va lucra mai tîrziu.” Acest lucru, consimțea Regina, nu era ușor, deoarece fiul ei era „și brutal și încăpățînat”.

„Oaia neagră” a lui Carol era Brătianu, pe care îl considera vinovat pentru lipsa de independență a tatălui său, Principele Moștenitor pronunțîndu-se chiar în public împotriva conducătorului Partidului Liberal. Măria continua să invite familia Brătianu la palat în speranța de a determina o eventuală apropiere, între timp, urmărea cum Principele Moștenitor își cheltuia energiile

405

Și talentele organizatorice în singurele domenii care îi erau permise: Forțele Aeriene Române și Organizația de Străjeri, ambele inițiate de el, și Federația sporturilor. Ca atîtea generații de principii moștenitori de dinaintea sa, Carol combătea frustrările minimei sale autorități cu compensații feminine, în timp ce mama sa presupunea că este mulțumit să rămînă acasă cu frumoasa Sitta.

Regina însăși o admira pe noua Principesă Moștenitoare și o considera „o vrednică urmașă”. Sitta avea maniere perfecte, își îndeplinea îndatoririle oficiale cu o grațioasă devoțiune, pe care o deprinsese în Grecia și o transferase în noua ei țară. Călărea excelent și la paradele oficiale încăleca un cal împodobit cu panaș în ciuda miopiei de care suferea și din cauza căreia îi distingea adesea cu greu pe Rege sau pe generalii lui.

Măria a remarcat că nora ei avea un extraordinar simț al umorului și un neașteptat talent

de a imita, pe care Regina însăși îl încuraja. Ea a convins-o pe Principesa Moștenitoare să-i imite mersul prin mulțimea care aclama și „rîdea cu lacrimi de această imagine”. Adesea, în mijlocul unei ocazii solemne și ceremonioase, Regina se întorcea spre Principesa Moștenitoare și șoptea: „Acum urmărește-mă, trebuie să faci asta mai târziu”.

Măria remarcase că nora ei „nu se grăbea” să aibă un al doilea copil, dar atribuia acest lucru complicațiilor pe care le avusese ea la prima naștere. Nu o ofensa vizita prelungită a Sittei la părinții ei, aflați în exil, și prefera să ignore faptul că, în decursul primilor doi ani de căsnicie, Principesa Moștenitoare petrecuse nouă luni în afara țării, departe de Principele Moștenitor.

În realitate, căsnicia lui Carol și a Sittei începuse să se deterioreze curînd după nașterea lui Mihai. Incapabilă să-l satisfacă pe pretențiosul ei soț, Principesa Moștenitoare, ca atîtea generații de soții din familiile regale de dinaintea ei, îi accepta aventurile și purta capul sus. Fisura dintre ei fusese agravată de moartea tatălui Sittei, Regele Constantin, în urma căreia mama ei, care devenise văduvă, și surorile ei veniseră să locuiască în București, alături de ea. În consecință, Principesa Moștenitoare era văzută rar singură în compania soțului ei. „Iată, vine Carol cu soțiile lui”, spuneau mucaliții de la palat, ironizîndu-l pe Principele Carol și suita lui de femei. Chiar și Regina se referea în particular la menajul fiului ei drept „Carol & Co.”.

406

Abia după cîtva timp Măria și-a dat seama de gravitatea situației din familia fiului său. Șocată cînd bîrfele făceau aluzii la divorț, ea a negat categoric poveștile care circulau la Șosea. „Ar fi greu de găsit un cuplu mai fericit, mai unit, mai mulțumit”, îi scria ea lui Leile Milrie în Anglia. „Domnește o armonie ABSOLUTĂ între ei, iar ea și cu mine ne IUBIM cu adevărat. Ea este TOT ce îmi puteam dori.”

În timp ce Măria tăgăduia că ar fi existat o metresă între Carol și soția sa, o tînă ră roșcată numita Elena Lupescu*, care auzise că Principele Moștenitor este disponibil, și-a propus să-l cucerească. Nu era o treabă ușoară pentru ea. Oricît de accesibil ar fi fost Principele Carol pentru tinerele aristocrate, pentru doamna Lupescu, care divorțase de un ofițer din armata română, legătura cu el însemna trecerea dintr-o sferă în alta, de la lumea de moravuri ușoare a militarilor cu centuri strălucitoare, care se plimbau cu aer semeț pe Corso, lăudîndu-se cu ultimele cuceriri, la lumea din palatele discrete ale moșierimii și ale Curții regale.

Părinții Elenei făcuseră deja un salt social uriaș. Mama ei, o vieneză frumoasă, schimbase religia sa iudaică pe un romano-catolicism mai convenabil. Tatăl ei, droghist evreu dintr-un orașel din Moldova, se convertise la ortodoxism la vremea căsătoriei sale pentru a o mulțumi pe soția sa și pentru a obține dreptul acordat numai creștinilor de a poseda o prăvălie proprie. Elena însăși își exploatare părul roșu ca vâpaia, ochii verzi, carnația albă și soldurile unduitoare căsătorindu-se cu un locotenent de artilerie pe nume Tămpeanu. Cînd Tămpeanu s-a opus legăturilor ei cu colegii lui ofițeri, ea l-a părăsit, luînd din nou numele tatălui său, Wolff, pe care l-a latinizat și desemitizat transformîndu-l în Lupescu.

Circulă multe istorii despre împrejurările în care Elena Lupescu l-a cunoscut pe Principele Moștenitor. Cea mai plauzibilă, relatată de biograful doamnei Lupescu** și confirmată în esență și în memoriile Principelui Nicolae, descrie cum tînă ră femeie din Moldova s-a folosit de un prieten fotograf, cu numele de Posmantir, singura legătură socială între lumea ei și cea a Principelui, pentru a se impune în conștiința lui Carol.

*Elena Lupescu era deseori cunoscută ca Magda. Potrivit biografului ^{Fei}, acest lucru s-a datorat erorii unui jurnalist italian care a confundat-o cu altcineva.

**Alice-Leone Moats.

407

Posmantir, pe care Carol îl cunoscuse în călătoria sa în jurul lumii, lucra pentru Fundația Carol I, o organizație de binefacere pentru studenți. Deoarece Principele Moștenitor era conducătorul onorific al fundației și trebuia să apară la programele acesteia Elena l-a rugat pe fotograf să o ducă la una dintre după-amiezele de dansuri populare tutelate de Fundație. „Ea era întotdeauna capricioasă”, se spune că ar fi afirmat el, „și prin urmare nu am suspectat nimic cînd a făcut atîta tărăboi dorind să stea în locul cel mai potrivit și nu am contrazis-o cînd a ales locul de unde

spectacolul se vedea cel mai prost. Abia mai târziu mi-am dat seama că ea nu dorea decât să se afle în raza vizuală a lui Carol."

Elena a reușit să obțină invitații pentru două reuniuni ale Fundației, așezându-se de fiecare dată în așa fel încât Carol să nu poată să nu o vadă, fiind sigură că el va cere să o cunoască. Într-adevăr, Carol a cerut unuia dintre prietenii lui, un căpitan de marină numit Tăutu, să aranjeze o întâlnire. În seara fixată, Lupeasca a sosit, cu pielea ei albă ca laptele strălucind amețitor în rochia albă virginală, silindu-se să se poarte cât mai decent. Când Principele Carol s-a oferit să o conducă acasă, ea a mulțumit pentru onoare, dar a murmurat: „Ce or să creadă vecinii mei dacă mă vor vedea întorcându-mă acasă cu mașina Maiestății voastre?"

Căpitanul Tăutu era uluit, în loc să-l avertizeze pur și simplu pe Carol că Elena Lupescu nu era doamna care părea să fie, la următoarea petrecere el a pus în scenă o șaradă complicată pentru a demonstra Principelui că Lupeasca este o femeie de moravuri ușoare. Poziind în iubitul Elenei Lupescu, el a declanșat o ceartă cu ea în mijlocul petrecerii, aruncându-i în față o cămașă de noapte și strigându-i: „cară-te, c...ă ce ești și ia-ți boarfele murdare de aici!" În speranța de a-l salva pe Principe, căpitanul uitase să țină seama de Elena Lupescu. Ridicînd din umeri oripilată, Elena a replicat: „Nu este aici nici un gentleman care să protejeze o femeie lipsită de apărare?" S-a oferit Carol și, împreună, au ieșit din casa căpitanului, intrînd în cărțile de istorie.

Această istorie, chiar dacă nu este adevărată, dovedește cel puțin hotărîrea Elenei Lupescu și promptitudinea replicii ei. De asemenea, explică de ce, în condițiile în care cercurile lor sociale nu se intersectau niciodată, a trebuit să treacă atîta timp pentru ca zvonurile că fiul ei este încurcat cu fosta soție a unui ofițer să ajungă la Măria.

408

Pentru amatorul de azi de fotografii vechi și bîrfe răsuflete, fotografiile Elenei Lupescu relevă puțin din femeia fatală. Calitatea ei cea mai de preț era coloritul. Trăsăturile ei erau greoaie, pleoapele rivalizau în lungime și greutate cu cele ale membrilor familiei Hanovra, nasul se arcuia și se lăcea pe fața ei, buzele erau cărn^{oase} și răsfiinte. Lupeasca era o femeie înaltă și avea o ținută frumoasă. Pe cîtă vreme Carol considera probabil că avea un mers provocator - ea își mișca șoldurile într-un mod exagerat, un altul ar fi putut să-l considere greoi, pentru că Elena era supraponderală. Ceea ce l-a atras pe Carol era probabil vulgaritatea ei plină de aplomb. Exact contrariul suplei, distinsei Princesese Moștenitoare, doamna Lupescu era absolut convinsă că este o femeie dezirabilă. Ea a ajuns la Principele Moștenitor după o serie de succese și nu avea nici un motiv să creadă că nu va putea să-l manevreze și pe el, oricare ar fi fost trăsăturile lui specifice. Chiar și cînd erau tineri, cei doi formau un cuplu foarte neatrăgător.

La începutul anilor '20, Regina, care nu avea cunoștință de cealaltă viață a fiului ei, a călătorit foarte mult. În august 1923, ea a făcut un pelerinaj în Anglia, la mormîntul lui Joe Boyle. Aventurierul murise în aprilie, în urma unei boli de inimă. Cu mai puțin de șase luni înainte de moartea sa, el a sfidat ordinele doctorilor și a făcut o ultimă incursiune în Georgia sovietică pentru a salva un vechi angajat dintr-o închisoare comunistă de la Tiflis. Cînd s-a întors în Anglia, trupul său imens era redus la proporții scheletice. El s-a retras din viața publică și n-a mai vrut să vadă pe nimeni.

Măria știa de doi ani că Joe Boyle era bolnav și cei doi au continuat să corespundă pînă în ultima săptămînă a vieții sale. El îi scria de dorința de a pleca acasă, la Klondike, și într-una dintre ultimele scrisori și-a luat rămas-bun. Regina l-a invitat să vină în România, dar el era prea mîndru să accepte invitația. „Vreau să-ți amintești de mine așa cum am fost. Nu mai sînt Joe Boyle", i-a răspuns el. A murit la Wayside, într-o căsuță lîngă Londra, unde locuia un prieten. Măria a fost șocată. „Avea o voință atît de puternică, de parcă prin simpla forță ar fi putut să evite moartea", scria ea.

409

Joe Boyle a fost îngropat la Hampton Hill*. Vechi prieteni precum căpitanul Hill au venit să-l plîngă. Presa l-a numit „încrucișare între Don Quijote și un playboy din lumea occidentală" și „ultimul dintre d'Artagnani". Chiar și conservatorul ziar londonez *Times* a publicat un lung necrolog

plin de laude, vorbind despre „cariera romantică” a lui Boyle, despre „caracterul lui independent și cavaleresc”.

Împărăteasa-mamă a Rusiei a trimis o coroană de flori la înmormîntarea lui, iar unul dintre prietenii lui Boyle a pus pe mormînt patru crini în numele Reginei Măria a României. Cînd Măria însăși s-a dus în cimitirul liniștit din Anglia, ea a pus pe mormîntul lui o lespede antică pe care era gravat numele ei și o cruce veche adusă de la o mănăstire din România.

Din Anglia, Măria a plecat spre Iugoslavia pentru a asista la nașterea primului copil al Marioarei - un fiu care a primit numele de Petru și care s-a născut la 6 septembrie 1923. Șase săptămîni mai tîrziu s-a întors pentru a lua parte la botez. Unul dintre nașii copilului era tînărul Duce de York (viitorul George al VI-lea al Marii Britanii). Măria o considera pe Elisabeta** cea cu care el se căsătorise în urmă cu șase luni, „una dintre cele mai dragi, mai drăgălașe, mai blînde... mai agreabile femei pe care le-am cunoscut vreodată”. Una dintre nașele copilului era Regina Elisabeta a Greciei. Elisabeta, care venise la Belgrad înaintea mamei sale, nu era cîtuși de puțin încîntată să-și vadă sora șezînd rezemată în pat, adulată și coplesită cu bijuterii. Cînd Măria s-a întors, a găsit-o pe Marioara bolnavă și pe Elisabeta flirtînd cu soțul surorii ei, Regele Alexandru; „ea vrea tot, tot ce am!” s-a plîns tînăra Regină a Iugoslaviei mamei sale.

Imediat după botez, cînd festivitățile pentru căsătoria Prințului Paul al Iugoslaviei cu Prințesa Olga a Greciei continuau încă, Măria a aranjat să o scoată pe Elisabeta din Belgrad.

La scurtă vreme, soțul Elisabetei a fost răsturnat de pe tronul Greciei, iar George și Elisabeta s-au mutat într-o aripă a Palatului Cotroceni. „Elisabeta este una din durerile vieții mele”, a mărturisit Măria, care punea încercarea Elisabetei de a ruina căsnicia surorii

*Datorită recunoașterii sale tîrzii ca erou național, trupul său a fost de curînd strămutat în Canada.

**Maiestatea sa, Regina Elisabeta, Regina-mamă.

ei pe seama umilinței exilului și a lipsei ei de avere. A fost încântată când Regina Sofia, soacra ei, i-a dăruit Elisabetei o fabuloasă colecție de smaralde. „Acum nici eu, nici Mignon nu avem bijuterii mai frumoase”, a spus Măria, știind că Elisabeta iubea bijuteriile mai mult ca orice. Măria urmărea cu tristețe cum fiica ei cea mare se lăsa încetul cu încetul pradă nemulțumirii, petrecând zile întregi la masa de mah-jongg* și comandând prăjituri scumpe din oraș. Îi părea rău pentru ginerele ei, George, nevoit să trăiască în exil cu o soție care nu-l iubea. Peste ani, George i-a mărturisit Măriei: „ai fost singura care mi-a făcut viața mai suportabilă”.

În aprilie 1924, Regina Măria și-a lăsat problemele cu copiii pentru a face, împreună cu Ferdinand, o vizită de curtoazie în Europa de Vest. Plănuită drept o modalitate oficială de reînnoire a legăturilor personale cu șefii de state, acesta era genul de activitate care îi făcea mare plăcere Reginei Măria și în care ea excela. S-au oprit întâi la Paris, unde ziarul conservator *Le Figaro* popularizase sosirea lor cu câteva zile înainte. Ziarul anunța că o sută de avioane vor fi trimise pentru a-i întâmpina pe „acești prieteni sinceri ai Franței”, în timp ce Forțele Aeriene Franceze făceau revizia motoarelor, Măria, aflată în vagonul trenului regal care se apropia de Paris a descoperit că Regele alesese pentru intrarea oficială în Paris uniformă gărzii regale, un costum care pentru cap avea un coif ascuțit, neîndoios german ca origine și sursă de inspirație. Cunoscând încăpăținarea lui Nando când era contrazis, ea a pus la cale un incident prin care un tânăr secretar corpulent, care făcea parte din suita ei, să cadă peste casca ofensatoare, făcând-o imposibil de purtat. Pentru intrarea sa în Paris, Regele Ferdinand s-a limitat la o uniformă de husar, cu inofensivul dolman de blană.

Vizita lui Ferdinand și a Măriei la Paris a fost un succes. „Eu sînt genul de Regină pe care ei o înțeleg și o apreciază”, scria Măria în jurnalul ei. „întotdeauna sînt atît de multe lucruri de spus sau de gîndit despre mine... și bune, și rele, dar nimic anost...” Regina și-a făcut timp între parade și dineuri oficiale pentru a vizita Casa Chanel, împreună cu tînăra Mare Ducesă Măria a Rusiei care îi fusese oaspete. Regina a fost „îngrozitor de tentată”

*Joc chinezesc.

de toaletele Chanel, dar pentru că se îngrășase mult nu se putea hotărî să adopte moda curentă.

După ce activitățile oficiale s-au încheiat, Măria și-a lăsat soțul la Paris și a plecat la Nisa, la vila mamei sale, Chateau Fabron, pentru a petrece trei săptămîni cu Ducky. Vila reprezenta pentru surori o problemă permanentă; nici una dintre ele nu-și putea permite să suporte cheltuielile pentru întreținerea acestora și toate trei erau nepricepute în probleme de afaceri. Măria l-a chemat pe Barbu să le ajute, între timp, ea se delecta cumpărând obiecte vechi din aramă pentru palatele ei și noi soiuri de flori pentru grădinile sale, întîlnind vechi prieteni și făcînd excursii cu mașina în munții care se înălțau deasupra Rivierei. Fericită că se afla departe de „oficialități și tot felul de palavre”, Regina a fost surprinsă de vizita unui membru al Legației române de la Paris care venise să-i spună că Majestatea sa se distrează la Paris, dar, după părerea membrilor comunității române de acolo, el era văzut „mult prea des” cu Martha Bibescu. Măria a rămas pe gînduri. „... cum ar putea Nando să-i reziste Marthei la Paris, ce arme ar putea avea el împotriva farmecului și cunoștințelor ei despre Paris, Nando care întotdeauna așteaptă să fie condus”.

Regina urma să-l reîntîlnească pe Rege în Elveția, în drum s-a întors la Paris unde a întîlnit-o pe Elena Văcărescu pentru prima oară. „Am fost realmente foarte amabile una cu cealaltă”, a notat Măria în jurnalul ei. A remarcat că Elena era într-adevăr urîtă, așa cum spunea toată lumea, dar compania și conversația ei erau foarte plăcute. I-a făcut plăcere când domnișoara Văcărescu a venit la gară să o conducă și și-a dat seama că plăcerea era reciprocă. Elena, spunea ea, „era teribil de încântată să fie considerată din nou ca făcînd parte din cercul de intimi după care tînjise atîta timp!” Un an mai tîrziu, Măria a aranjat ca Elena și Ferdinand să se întîlnească pentru prima dată după treizeci de ani.

După participarea oficială la Liga Națiunilor, în Geneva, Ferdinand și Măria au plecat în Belgia pentru a-l întîlni pe Regele Albert, văr primar al lui Ferdinand, și pe Regina Elisabeta. Atît

Belgia, cât și România înduraseră mari suferințe în timpul războiului; Reginele ambelor țări activaseră eroic în timpul ocupației și prestigiul celor doi Regi, deși de origine germană, fusese înnobit în ochii lumii în urma războiului. Când Ferdinand și Măria au plecat spre Anglia, cei doi bărbați s-au îmbrățișat cu căldură.

412

Această vizită la Londra a fost pentru Măria complet diferită de călătoria făcută în urmă cu cinci ani. În 1919, Regina României era un oaspete neoficial și oricât de importantă ar fi fost misiunea ei, ea avea o libertate de mișcare deplină. De astă dată, Măria și Ferdinand erau oaspeți oficiali de stat și din momentul sosirii lor, zilele le erau pline până la refuz cu prezentări și recepții. De la depunerea coroanei tradiționale la Mormântul soldatului necunoscut până la banchetul lordului primar, la care participau 850 de invitați, ei se deplasau într-un cortegiu maiestuos de trăsură, urmărit și aclamați de mulțimile care, conform programului publicat, se înșirau în fiecare zi de-a lungul străzilor ca să-i vadă. Au participat la tradiționalul dineu oficial de la Palatul Buckingham, unde au fost invitați 150 de oaspeți și, pentru a răspunde în același fel, la un dineu și un concert la Legația română. Măria era îngrijorată că muzica selectată și interpretată de George Enescu era „o idee prea clasică” pentru vârul ei și a luat grabnic măsuri pentru a scurta programul.

La un bal la Curte dat în onoarea lor, Măria a simțit compasiune pentru Regina Mary. Tuturor membrilor familiilor regale li se cerea să stea pe o estradă, iar Regele George „țineă morțiș” ca nimeni să nu coboare, cu excepția cazului când o făceau ca să danseze. După moartea lui Mircea, Măria renunțase să danseze, dar o dată sau de două ori a încercat să scape pentru a sta de vorbă cu prieteni. De fiecare dată a fost adusă la ascultare de unul din șambelanii Regelui. „Regele George o informează pe Maiestatea sa că, dacă are dorința să vorbească cu cineva, persoana respectivă poate fi adusă pe estrada unde se află ea.” „Mary nu îndrăznește să se clinească”, comenta Măria. „George este un adevărat tiran și un pedant în ceea ce privește eticheta, ca și tatăl său, dar fără a avea renumita lui dezinvoltură”.

Măria îl considera și acum pe Prințul de Wales (viitorul Duce de Windsor) „de-a dreptul irezistibil, cu figura lui plăcută, nasul scurt ca de copil, cu frumosul păr de culoarea mierii și cu ochii albaștri. Mai târziu, dacă va munci prea mult, ochii îi vor fi obosiți, bobocul va păli, dar deocamdată el este «le Prince Charmant»”.

Până la această vizită, Măria considerase că Regina Mary este rigidă ca om și ca mod de a se îmbrăca, dar acum era impresionată de stilul ei „sopțuș și monumental”. Măria, care la cincizeci de ani continua să se îmbrace ca o tânără romantică,

413

nu avea înfățișarea cea mai atrăgătoare în această călătorie. Rochiile ei drapate, cu falduri ample și bijuteriile ei neobișnuite se potriveau cu o siluetă zveltă, pe care ea nu o mai avea. La balul de la Curte, Măria purta un caftan marocan brodat cu argint făcut special pentru această ocazie. Unul dintre invitați* considera că arată „ridicol” și a descris caftanul ca un „capot din crepe-de-Chine verde ca spuma mării, presărat cu carași aurii pe care-i pictase ea însăși. Bărbia ei dublă”, adăuga el, „era mascată de șiraguri de perle agățate de o pălărie exotică”.

Partea oficială a vizitei lui Ferdinand și a Măriei în Anglia a fost întreruptă de sosirea Regelui și Reginei Italiei. Ferdinand a folosit indicațiile diplomatice și a plecat imediat, dar Măria a rămas neoficial, prezența ei nemaifiind recunoscută la Curte. Pentru a nu stînjiți, ea s-a retras la locuința surorii ei din Esher. Alungată din Spania, Infanta Beatrice a Spaniei se mutase cu soțul ei și cu cei trei fii în Anglia, în timp ce Măria se afla la Esher, a sosit și Barbu Știrbey în Anglia, pentru afaceri. „Eram foarte fericiți să ne întâlnim o dată în Anglia, fusese întotdeauna unul din visurile noastre”, scria Măria în jurnalul ei. „L-am dus în pădure să vadă clopoțelii.” Înainte de a se întoarce în România, Măria a plecat de la Esher să viziteze familia Astor la Cliveden și Plymouth.

Oricâtă plăcere i-ar fi făcut să revadă locurile tinereții sale, Măria nu putea înțelege opoziția Angliei față de tratatele regionale și în special față de Mica Antantă (România, Cehoslovacia și Iugoslavia), pe care țara ei le încheiase pentru a se apăra de Rusia. Rușii nu acceptaseră niciodată hotărârile Conferinței de Pace de a acorda Basarabia României și încercau în continuare să răstoarne dinastia, „în ceea ce privește problema bolșevică”, scria Măria, „lumea pare încă atinsă de orbire... Ajung uneori să regret că sînt femeie și nu am dreptul LEGAL de a mă pune în fruntea unei mișcări spre a determina o înțelegere COMUNĂ a tuturor țărilor

civilizate pentru a-și apăra civilizația."

Dacă în această perioadă a vieții ei Regina României nu se mai putea face ascultată în consiliile politice ale lumii, ea a găsit, în schimb, audiență pentru cărțile ei și pentru declarațiile în legătură cu o mulțime de alte subiecte. „Simt că îmi crește puterea, că

*Chips (Șir Henry) Channon, cronicarul american al mondenității engleze și europene.

414

stilul meu devine mai sobru și mai concis", spunea ea. „Probabil că aș fi putut deveni o scriitoare adevărată dacă aș fi putut dezvolta această latură în detrimentul altor lucruri", notase ea în jurnal cu câțiva ani în urmă. „Dar ca Regină este mai important să fiu întotdeauna la post, punctuală, răbdătoare, zîmbitoare... Există în lume mulți artiști, scriitori și poeți, dar o Regină are o îndatorire sfântă." Cu toate acestea, Măria adora să scrie, în special ficțiune:

„pur și simplu îmi curge din peniță... văd tot ce relatez, se concretizează în imagini în fața mea".

La 4 august 1924, revista *Time* a publicat pe prima pagină un articol despre Regina Măria cu ocazia publicării noii sale cărți *The Voice on the Mountain* (Vocea de pe munte). Tînăra eroină a acestui roman călărește un cal roib, poartă o lance cu vârful în formă de stea și își trage puteri misterioase de însănătoșire și profeție de la un luptător rănit pe care îl îngrijește, dar refuză să-l iubească; la moartea lui își pierde harul de zeiță și coboară de la munte pentru a trăi alături de un iubit mai tînăr și mai puțin pretențios. După cum era de așteptat, cartea a fost considerată de *Time* drept „efuziunile unei școlărițe excesiv de sentimentale". Dar Regina, la care revista se referea ca la „o reală autoritate, în străinătate și în țară", era tratată cu respect.

Scrierile Măriei nu erau nici atît de cizelate cum își imagina ea, și nici atît de proaste cum susținea *Time*, ci destul de bune pentru a-i asigura primirea în sindicatul Alianța Presei Nord-Americane. Într-o serie de șaisprezece articole publicate în 1925 în Anglia și America sub titlul general *O Regină privește viața*, Măria împărtășea unui public care manifesta interes opiniile ei despre regalitate, bărbați, veșminte și căsătorie. Titluri precum „Poate o femeie să devină frumoasă", „Concepții în schimbare despre căsătorie" sau „Experiența mea în privința bărbaților" * promiteau cititorilor fiinturi din viața și gîndirea celei mai renumite dintre capetele încoronate ale Europei. Scrise pentru un public care venera de la distanță și dorea să știe cum trăia în realitate o Regină și ce simțea ea, articolele cuprindeau tocmai gradul suficient de înțelepciune neconvențională pentru a-i încînta pe cititorii americani și pentru a pune rudele ei într-o situație

*Titlurile în original ale lucrărilor, în ordine cronologică: *A Queen Looks at Life*; *Can a Woman Make Herself Beautiful*; *Changing Ideas of Marriage*; *My Experience with Men*.

415

jenantă. Tema principală era nevoia de egalitate între sexe. Cînd Măria scria că nu crede în necesitatea de a flata bărbatul din casă, că soții nu trebuie să-și exercite drepturile tradiționale asupra soțiilor și că ispita era aceeași pentru ambele sexe, cercurile regale au fost consternate. Ultimul articol, „*A face căsătoria durabilă* ", era periculos de asemănător cu o pledoarie pentru căsătoria deschisă. „... se pare că fidelitatea nu a fost ordonată de natură", scria Măria. „Cînd dragostea s-a stins în ambele inimi, de ce să nu existe iertare și toleranță ca între doi buni prieteni?" Jurnalul *World* din New York, care promisese că seria de articole va fi „senzația anului în cercurile regale din Europa", avusese dreptate. După ce își petrecuse vacanța din Anglia justificîndu-se față de familia regală - pentru care articolele ofensatoare „planau deasupra mea ca o pată neagră!" -, Măria a ajuns la trista concluzie că „sinceritatea poate fi numită indiscreție".

În decursul vieții, Măria a publicat peste cincisprezece cărți, printre care basme, romane de dragoste alegorice, cărți de călătorie și, în ultimii ani, memorii. Probabil că nici subiectele mistice și nici stilul pompos din lucrările ei timpurii nu îl mai emoționează pe cititorul modern. Abia o dată cu publicarea autobiografiei sale prin anii '30 Regina și-a găsit vocația

și a devenit o scriitoare importantă.

De la începutul anului 1925, sănătatea lui Ferdinand a început să se deterioreze, în ianuarie, Regele a fost operat de hernie. Două luni mai târziu a recăzut la pat, bolnav de ceea ce a fost diagnosticat drept embolie localizată la un plămîn. Convalescența a fost îndelungată, dar Măria nu era îngrijorată și a trimis după Marioara. „S-a crezut întotdeauna că Maiestatea sa Regele a iubit-o cel mai mult pe fiica sa cea mare, Mignon era însă prietena lui, tovarășa lui, cea care... îi făcea viața plăcută”, spunea Regina, fericită că o avea și pe fiica mijlocie la palat.

În timpul bolii, Regele a fost îngrijit în cea mai desăvîrșită liniște și nimeni din afara familiei nu a avut voie să-l vadă. Una dintre persoanele care bîntuia prin palat, dar căreia îi era interzis accesul la Rege era iubita lui, Aristița Dissescu. Doamna Dissescu era soția unui profesor universitar. Unul dintre elevii soțului ei o descria drept o femeie elegantă, „ca o guvernanta englezoaică foarte frumoasă și pedantă”. Ea îl adora pe Ferdinand. „El este iubirea vieții ei”, a declarat Regina Măria.

416

Într-una din zilele în care Regele era izolat, Măria a observat că ușa doamnei sale de onoare s-a închis repede la apropierea ei nu înainte însă ca ea să o zărească pe doamna Dissescu strecurîndu-se în spatele ușii. Acționînd din impuls, Regina a deschis ușa și a luat-o de mîină: „...sîntem desigur obligați să-i asigurăm liniște deplină”, i-a spus ea doamnei Dissescu, „dar tu îi ești atît de devotată încît știu că o să-i faci bine să-l vezi o clipă. Dacă vii cu mine, nimeni nu va îndrăzni să te oprească...” A condus-o pe doamna Dissescu în camera Regelui, trecînd printre gărzile dezaprobatore. „Știu că vizitele nu sînt permise”, i-a spus Măria Regelui, „dar cînd cineva este atît de devotat, are cel puțin dreptul să te vadă o clipă și să afle dacă te simți bine.”

La întoarcerea din Anglia, în 1925, Regina Măria a început construcția ultimului și celui mai exotic dintre locurile ei de refugiu din țară - un pavilion turcesc pe malul Mării Negre, lîngă orașul Balçic. Balçicul este situat în acea zonă a Dobrogei pe care bulgarii au fost nevoiți să o cedeze românilor la sfîrșitul primului război mondial. Măria a fost acolo prima oară cu un grup de pictori care au înființat o colonie de artiști pe malul golfului rotund și albastru. Pe malul opus se afla un sat sărac de turci și tătari, o aglomerare de căsuțe portocalii, galbene și verzi, așezate într-un echilibru precar pe stînci calcaroase. Măria s-a îndrăgostit de ruinele unei mori vechi cu un plop uriaș înclinat deasupra apei și a convins un vechi prieten să-i vîndă proprietatea din jurul acesteia. O regiune de vis aflată în paragină, cel mai strălucit „punct verde” de pe coasta aridă a Dobrogei, o oază romantică, un cadru pentru o fantezie.

„Căsuța mea ciudată de pe malul Mării Negre...”, scria ea unui prieten, „îmi va da posibilitatea să-mi las imaginația să zburde... Voi numi mica bizarerie Tenha-Juvah - Cuibul solitar -pentru că toate denumirile de aici sînt turcești. Mărturisesc că acest colțișor plin de armonie, la care voi adăuga grădinile, este o nebunie a maturității mele. Ceea ce însă nu mă va împiedica să mă dedau vechii mele plăceri de a-mi aduce doi cai din Anglia pe care i-am cumpărat din propriul meu cîștig.” Regina cîștiga mult acum din scris - de fapt, suficient pentru a construi și finanța întregul proiect.

Ea a dispus ca Tenha- Juvah să fie construit în întregime în stil

417

turcesc, cu ziduri albe groase și camere puține, în interior, structura brută albă servea drept fundal plăcut divanelor turcești, candelabrelor enorme și covorașelor din piele de urs. La etaj și-ă construit un dormitor octogonal cu două ferestre largi care ieșeau în afara etajului inferior și dădeau spre mare. Patul, acoperit cu perne și cuverturi, era așezat într-o nișă în partea opusă ferestrelor. Uși scunde sculptate și pictate dădeau într-o cameră de toaletă, o baie turcească în miniatură și o verandă unde Măria dormea adesea.

Alături se afla o scară circulară care ducea spre un minaret cu o harfă eoliană. Harfa răspîndea sunete vesele deasupra grădinii, a cărei vegetație luxuriantă ascundea pe jumătate mici case de oaspeți, încăperi pentru slujitorii Reginei, iar în ultimii ani o capelă bizantină în miniatură dedicată credinței ecumenice a Măriei. Straturile de flori se întindeau pe terase tăiate

în coasta dealului și ornamentate cu amfore grecești imense, vechi bănci de piatră și coloane fără capiteluri aduse din călătoriile ei. Un amestec romantic de cascade ascunse, de fântâni în trepte și lacuri reflectorizante, grădinile din Tenha-Juvah beneficiau de copaci și arbuști seculari care umbreau cărările șerpuitoare sau se cățarau pe zidurile joase de susținere care ajungeau pînă spre mare.

Balcicul avea să devină locul de refugiu favorit al Măriei. Era birlogul luxuriant, chiar dacă primitiv, al unui artist (în dormitorul ei erau șoareci), unde ea putea da frîu liber pasiunii sale pentru crini și trandafiri, nemțșori și nalbe de grădină, departe de cerințele vieții oficiale. Petrecea acolo cît mai mult timp în lunile călduroase, sosind la timp pentru a vedea înflorind primele flori de primăvară și întorcîndu-se să mai vadă ultimii trandafiri de toamnă. Măria plantase și înainte grădini, dar nici una într-o climă atît de temperată; ea întîmpina cu uimire fiecare nouă paradă florală și era necăjită dacă îndatoririle publice o rețineau în oraș în plin sezon al florilor. Deoarece începuse să petreacă mult timp la Balcic, Regina a oferit proprietăți, înjurai Tenha-Juvah, prietenilor săi, care și-au construit vile mai practice în preajma cuibului ei.

Cînd în august 1925 s-a întors dintr-o vacanță în Europa Occidentală, Măria a aflat că mariajul Principelui Moștenitor și al Princesei Moștenitoare este pe cale să se dezintegreze. Carol, spunea ea, „este un om schimbat, bolnav, obsedat”. Sitta părea rece și retrasă. Cînd Măria a încolțit-o pe nora ei, rezerva acesteia

418

„-a topit și i-a relatat aventurile lui Carol, pe care el însuși le povestise soției sale, și legătura lui serioasă cu Elena Lupescu. JVli-e inima grea”, scria Măria după ce discutase situația cu Barbu Stirbey la începutul lunii octombrie. „Este unul din acele necazuri intime care ar putea deveni public.”

Cu toate acestea, Regina continua aniversările de familie, ziua de naștere a lui Carol, care împlinea treizeci și doi de ani și a cincizecea aniversare a propriei zile de naștere, înconjurată de copiii ei dificili, ca și de majoritatea rudelor din Grecia, Măria arăta mai tînără decît îi erau anii, deși era tulburată de „atmosfera grea” creată de posacul Carol și de durerea Sittei. Ziua a început cu o telegramă de felicitare și două mii de bulbi de iriși din partea lui Barbu și s-a încheiat cu tablouri vivante organizate de Carol.

Cu o săptămînă înainte de ziua de naștere a mamei sale, Principele Moștenitor îi vorbise Regelui despre Lupeasca și a doua zi venise să vorbească cu Regina. Cînd s-a întîlnit cu Măria era „incapabil să scoată un cuvînt”. „A trebuit să spun lucruri groaznice...”, notează Măria în jurnalul ei, „nu am fost aspră și lipsită de milă, dar am încercat să-l fac să înțeleagă că aduce nenorocirea pe capul nostru, al tuturor.” Se zvonea că Regele l-a amenințat pe Carol că o va exila pe amanta lui într-o provincie îndepărtată. Ferdinand avea puterea de a duce la îndeplinire o astfel de amenințare și se pare că Elena Lupescu a dispărut repede de pe străzile Bucureștiului.

La 7 noiembrie 1925, Principele Moștenitor și Princesa României au apărut ultima oară împreună în public cu ocazia unei expoziții florale în București, în ciuda istoriilor despre legătura lui Carol, Sitta zîmbea cordial participanților la expoziție, iar Carol respecta toate gesturile de amabilitate exterioară.

Totuși, mamei sale, Principele Moștenitorii părea „complet zdrobit atît ca sănătate, cît și psihic”. El le-a spus părinților săi că, dacă îi vor permite să plece în străinătate, crede că „va fi în stare să-și revină”. Cînd din Anglia a sosit știrea despre moartea Reginei Alexandra, Măria și Ferdinand au hotărît să-l trimită la înmormîntare ca reprezentant al Regelui. „Carol are permisiunea de a rămîne pentru o scurtă vacanță pînă la Crăciun”, scria Măria în jurnalul ei. „Dar sînt îngrijorată. Fie ca fiul nostru să se întoarcă cu bine și într-o stare de spirit mai bună.”

419

Înmormîntarea Reginei Alexandra a avut loc la 27 noiembrie 1925, pe un viscol teribil. Carol s-a alăturat procesiunii de oficialități, urmînd afetul de tun imediat după regii Angliei Norvegiei, Suediei, Belgiei și Prințul de Wales. A rămas o săptămînă în Anglia, ca oaspete al familiei regale engleze; în timpul șederii sale nu a făcut nimic care să-i ofenseze rudele

sau să indice ceva ieșit din comun. Primul semnal al dezertării a venit de la Ileana, care se afla la studii în Anglia. Carpi îi promisese să o însoțească în drum spre casă pentru vacanță. În ziua în care urma s-o întâlnească, a telefonat să spună că pleacă la Paris. Acolo s-a întâlnit cu Elena Lupescu și au pornit spre Italia. La Milano, Carol a tras la Hotel de Ville, atrăgând atenția direcțiunii să nu-i deconspire prezența; Elena s-a înregistrat sub numele de Prințesa Lupescu.

Cu patru zile înainte de Crăciun, Sitta a apărut la Palatul Cotroceni cu scrisori de la Carol adresate mamei sale și ei însăși, precum și cu o renunțare oficială la dreptul lui la tron adresată tatălui său. „Carol a repetat prima dezertare...”, a notat Regina în jurnalul ei. „Carol nu se întoarce!” Ca și atunci când fugise cu Zizi, Principele Moștenitor a uitat să menționeze cauza fugii sale, asumându-și rolul de victimă și denaturând faptele pentru a-și justifica acțiunile. „El le scrie mamei și soției sale cu sînge rece și fără dragoste că abandonează totul, că este înțeles greșit, subapreciat, desconsiderat și în consecință s-ahotărît să renunțe la tot și să dispară... nici un regret, numai acuzații că este subapreciat, persecutat, umilit... Am trimis după Maiestatea sa-toți trei stăteam ca loviți de trăsnet, îl așteptam pe Barbu. A venit. Când i-am spus, aproape a avut un colaps. Brătianu... a venit la 10,30.”

Au hotărît să nu spună nimănui nimic pînă cînd generalul Angelescu, Mareșalul Curții, va putea fi trimis la Milano pentru a vorbi personal cu Principele Moștenitor și a-i da o scrisoare de la mama sa cu rugămintea să se întoarcă, în ziua de Crăciun, Regina a primit de la Angelescu știrea că situația este „îremediabilă” și că Principele Moștenitor nu vrea „să asculte glasul rațiunii”. Vechiul prieten al lui Carol, locotenentul Mugur, a încercat o săptămînă întreagă să-l facă pe Principele Moștenitor să-i deschidă ușa apartamentului său. Răspunsul lui Carol lapledoariile lui Mugur

420

a fost o notă în care spunea: „Ai să mă duci acasă doar în sicriu”.

Răspunsul Principelui Moștenitor la scrisoarea mamei sale era la fel de irațional, își explica dezertarea prin faptul că „viața i se păruse adesea grea”. Mărturisirea că era întristat de nefericirea și de grija pentru viitorul lui, dar îi spunea: „Sînt destul de tînăr... voi reuși să-mi trăiesc viața... Ar trebui să se găsească o cale de a se declara că am murit într-un accident de automobil... să zicem că m-am înecat în Lacul Maggiore... Voi ști cum să dispar fără a lăsa vreo urmă”.

Principesa Moștenitoare era „disperată”, după cum afirma Regina Măria, „torturîndu-se cu ideea că ar fi putut să-l salveze dacă probabil... s-ar fi purtat altfel cu el”. Sitta s-a oferit să se ducă la Milano și să încerce să vorbească cu soțul ei, dar nu i s-a dat permisiunea. „Tu treci prima oară printr-o astfel de situație”, i s-a spus. „Pentru noi este a doua oară. Data trecută a scăpat de pedeapsa cu moartea numai datorită intervenției Reginei. Acum nu trebuie să intervină nimeni.”

La 31 decembrie 1925, Regele Ferdinand a convocat la Sinaia o ședință specială a Consiliului de Coroană pentru a prezenta declarația de abdicare a fiului său. El a propus ca, în cazul morții sale înainte de majoratul nepotului său Mihai, care avea patru ani, puterea să fie preluată de un Consiliu de Regență. Era, după părerea Reginei, „o suferință inumană” pentru Rege „să fie el cel care trebuia să-și condamne fiul”. Premierul Brătianu a propus trei nume pentru Consiliul de Regență: Principele Nicolae, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și președintele Curții Supreme.

Un comunicat oficial, întocmit la sesiunea de urgență a Consiliului de Coroană, anunța României nedumerite că Regele Ferdinand acceptase „renunțarea irevocabilă la succesiunea la tron și la toate prerogativele aparținînd acestui rang, inclusiv la calitatea de membru al familiei regale” a Principelui Moștenitor Carol. La 4 ianuarie 1926, decizia Consiliului de Coroană a fost ratificată în Parlament și Mihai a luat locul tatălui său pe scara succesorală.

Aceasta ar fi trebuit să pună capăt chestiunii, dar nu s-a întîmplat așa. Renunțarea lui Carol la tron a adus familia regală și guvernul liberal pe poziții defensive. A intervenit și presa

421

P

internațională, comentînd dezertarea Principelui Moștenitor și presupunînd tot felul de comploturi bizantine și gelozii familiale pentru a-i explica acțiunile. Dezertarea lui Carol a fost considerată ca un protest față de orice, de la antisemitism pînă la lipsa de eficiență a guvernului.'

Zvonurile internaționale erau mai ușor de suportat pentru Măria decît suspiciunile poporului român, care avusese întotdeauna încredere în ea. Schimbarea radicală a atitudinii lor, mai puternică și mai dureroasă datorită intensității iubirii care o precedase, o lovise adînc. Măria nu lua însă în considerare faptul că românul de rînd, care fusese ocrotit cu grijă de Regină și de sfetnicii ei de extravagantele Principelui Moștenitor, ar putea înțelege ce a dus la renunțarea lui la tron. Pentru dușmanii lui Brătianu a fost ușor să insinueze că primul-ministru purta personal răspunderea, că îi silise pe Rege și pe Regină să scape de fiul lor care li se opunea și că o plătea pe Lupeasca să-l țină pe Carol departe de țară.

Mai aproape de inimă și mai dureros pentru Măria era zvonul că fiul ei Carol era victima unei confruntări personale cu Barbu Știrbey, cu care prilej Principele Moștenitor a încercat să-l dea pe Știrbey afară din palat și, în consecință, a fost tăiat de la succesiune și izgonit de către mama sa. Grigore Filipescu, fiul aprigului conservator pe care Măria se străduise atît de mult să-l cîștige de partea ei înainte de război, a înființat un ziar cu scopul expres de a-l distruge pe Știrbey. Filipescu a publicat portretul lui Barbu Știrbey sub titlul „Acesta este omul care guvernează”, acuzîndu-l pe față. Știrbey, spunea el, „este autorul moral al tuturor relelor care au căzut asupra țării și de curînd asupra Coroanei. Fiecare cetățean este victima influenței oculte și intrigilor lui Barbu Știrbey.” Consternată de faptul că oamenii puteau folosi o astfel de tactică pentru a face din fiul ei „un erou și un martir”, Măria nu-și dădea seama că această poveste, pusă în circulație de Filipescu, va fi repetată și înflorită de-a lungul anilor pînă cînd va fi acceptată ca un fapt istoric.

Pentru a contracara zvonuri de acest fel, Măria i-a scris lui Carol cerîndu-i să trimită o scrisoare deschisă patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, explicîndu-i împrejurările dezertării sale. Deși Carol nu voia să recunoască motivul renunțării la succesiune, el a

r

încercat să-l scoată basma curată pe Rege, prejudiciindu-și cît mai puțin reputația. „Mulți cred că am fost victima unui complot... pot să o asigur pe Sfinția voastră că am acționat după propria mea voință și pe deplin conștient de fapta mea. Astfel, cei care intenționează să-l facă responsabil pentru fapta mea pe iubitul meu tată comit un mare păcat înaintea lui Dumnezeu”, a afirmat Carol, a cărui scrisoare a fost publicată în ziare. Iar Elena Lupescu se pretindea complet nevinovată. „Nu am nici o vină în ce s-a întîmplat”, a spus ea unui reporter. „Cînd totul va fi cunoscut, se va vedea clar că nu sînt eu vinovatul.”

Fostul Principe Moștenitor, care se plîngea că a trebuit să stea nouă zile în camera sa pentru a-i evita pe ziariști, a trimis un mesaj din spatele ușilor închise în care afirma că „toate, cu excepția comunicatelor oficiale, nu sînt decît minciuni sfruntate și condamnabile. Sînt uimit”, spunea el, „că ziare serioase publică știri atît de fantastice, care nu sînt altceva decît propagandă subversivă împotriva familiei mele și a mea”. Cînd în cele din urmă a acordat un interviu, acesta a fost la fel de ciudat și incoerent ca însuși Principele:

„Am cea mai mare stimă pentru Principesa Elena, care este o mamă și o soție exemplară. Sînt indignat de insinuările infame la adresa ei. Iar pe fiul meu îl ador. Dezmint categoric toate afirmațiile despre viitorul meu. Îmi voi iubi și îmi voi servi țara pe mai departe. Ceea ce doresc este liniște. Un alt lucru dureros pentru mine sînt aluziile care se fac la un anumit complot. Spuneți cît se poate de clar că acțiunea mea nu are nici o rațiune politică. Fidelitatea mea ca Principe și

loialitatea ca oștean sînt o dovadă suficientă în favoarea mea pentru a fi inutil să dezminț astfel de absurdități. Atitudinea antiregalistă care mi se atribuie nu merită nici măcar o dezmințire din partea mea. Rămîn un supus loial și nu voi constitui niciodată o piedică pentru țara mea".

Cu toate acestea, abdicarea lui Carol a reprezentat un adevărat chilipir pentru dușmanii dinastiei. Ei s-au folosit de dezertarea lui pentru a micșora prestigiul mamei sale și au reușit să sădească îndoieli serioase în privința ei în cugetele supușilor săi. Disperată și aproape pe punctul de a-și pierde credința, Regina Măria s-a orientat spre învățăturile religiei Baha'i, pe care o descoperise cam la o lună după fuga lui Carol. Apelul religiei

423

Baha'i la unirea întregii umanități într-o singură credință o făcea să vibreze intens pe Regina care se răzvrătise întotdeauna împotriva distincțiilor rigide care îi împărțeau familia în trei religii iar scopul religiei Baha'i de a *realiza pacea* universală și avertismentele în legătură cu o revoluție socială i se păreau profetice acestei femei tulburate. Deși continuase să frecventeze biserica protestantă, spunea că se roagă „mai bine acasă cu cărțile și învățăturile mele Baha-u-llah... Pentru prima oară am *simțit* religia", mărturisea femeia care încercase toată viața și nu reușise să găsească credința oarbă pe care credea că ar trebui să o aibă și de sprijinul căreia avea acum nevoie.

Tot în iarna aceea nefericită, o altă influență asupra ei a exercitat-o Frank Buchman, un evanghelist american și „chirurg sufletesc" autodidact, fondator al mișcării Grupului Oxford și al propriei sale religii, „O Comunitate Creștină a Primului Secol". Buchman a fost trimis la Măria de niște prieteni care trăiau în Turcia și a petrecut cîteva săptămîni la Palatul Cotroceni, făcînd lecturi din Biblie cu Regina și copiii ei și, jevărsînd asupra noastră, a tuturor sentimentele sale calde și unificatoare".

Fuga lui Carol a zdruncinat România, și în urma ei Brătianu a fost scos din funcție. Pentru că legea îi cerea să-l repună în drepturi sau să-l înlocuiască, pentru a forma noul guvern Ferdinand a apelat la succesorul ales de însuși Brătianu, generalul Averescu. Măria, care nu credea că alesul poporului, Iuliu Maniu și al său Partidul Național-Țărănesc, va putea neutraliza criza resimțită la vremea aceea, îl susținea în fața Regelui pe Averescu. Gruparea lui Averescu avea numărul cel mai redus de reprezentanți în Parlament - doar cinci deputați, insuficient chiar și pentru a forma un cabinet. Alegîndu-l pe el, Ferdinand și Măria au ignorat agitația cetățenilor din Noul Regat, transilvăneni și basarabeni, pentru a avea reprezentanți, precum și preferința expresă a electoratului general din Vechiul Regat, în primăvara anului 1926, Averescu a fost numit în funcție într-o atmosferă de furie cumplită și de nemulțumire. Deoarece opinia publică vedea în primul-ministru doar o altă marionetă de tipul lui Brătianu și fusese convinsă de dușmanii Partidului Liberal că Brătianu poartă vina abdicării lui Carol, demonstrațiile au fost împiedicate doar datorită

424

prezenței unui mare număr de trupe care patrulau în Capitală.

Acțiunile Regelui pot fi justificate cu maximă indulgență prin sănătatea sa șubrezită și necesitatea de a-l menține la putere pe Brătianu, în care avea încredere. În 1926, Ferdinand era îndreptățit să bănuiască cum că boala lui este gravă. Pe lîngă suferința fizică, exista și durerea pricinuită de Carol și faptul că succesorul lui era un băiețel de patru ani. Iar Măria își pierduse încrederea în schimbările de guvern. Timp de peste treizeci de ani i văzuse politicieni venind și plecînd de la putere, înfierînd declamator necinstea și proasta administrație a partidului precedent, înainte de a prelua aceleași practici.

Regina era îngrijorată din cauza soțului ei. Pentru a-i crea condiții să se odihnească, l-a luat într-o călătorie de trei săptămîni cu iahtul regal prin canalele liniștite din Delta Dunării, pămînt mlăștinos, plin de insule și lacuri lucitoare. Spera că umblînd printre trestii pentru a culege noi specii pentru ierbarul său, Nando se va însănătoși atît fizic, cît și sufletește,

înainte de plecare, Ferdinand a consimțit să-l primească pe un corespondent al agenției Associated Press. „Tara este perfect calmă", a anunțat Regele zdruncinat. „Nu există nici cel mai

mic indiciu de revoluție. Țăranii nu au dus-o niciodată mai bine și n-au fost niciodată mai mulțumiți... Dinastia noastră este la fel de solidă ca întotdeauna."

Capitolul 26

Noi, cei care sîntem deasupra
mulțimii, nu ne cățărăm... așa că niciodată nu gîfîm.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI ,

Impactul politic al fugii lui Carol începuse să se stingă în cursul primăverii lui 1926, cînd Măria a putut să facă planuri pentru realizarea unui vechi vis, o vizită în Statele Unite. Ea dorise întotdeauna să călătorească în Lumea Nouă, unde curajul și scrierile ei realiste din timpul războiului o făcuseră o figură foarte simpatizată. Ea spera să reediteze în America ceea ce făcuse la Conferința de Pace - să dea României o „înfățișare vie", care să genereze niște împrumuturi mult rîvnite. Probabil că dorea și să-și reînnoiască imaginea eroică personală, care pâlise în lumina purtării reprobabile a fiului ei. Nu era nimic rău în ideea unei astfel de călătorii, cu excepția auspiciilor sub care Regina și-a propus să o facă.

Cu douăzeci și patru de ani mai devreme, cînd era încă Prințesă Moștenitoare, Măria a asistat la un spectacol de balet al lui Loie Fuller la Teatrul Național Român. Profund impresionată de reprezentație, Prințesa în vîrstă de douăzeci și șapte de ani a lăsat o fotografie care o înfățișa, îmbrăcată în dantelă albă fină, semnată de ea și cu următoarea dedicație „Una dintre cele mai pasionate admiratoare ale dumneavoastră, în amintirea unei seri încîntătoare cu care ați făcut fericită toată dragostea mea pentru artă". Pe spatele fotografiei, Loie, al cărei stil literar era chiar mai inventiv decît dansul său, a adăugat: „Ochii minții mele privesc atît de pătrunzător, încît mi-au venit lacrimi în suflet, lacrimi de bucurie și fericire, care nu se vor uita niciodată, în amintirea sufletului unui artist pe care l-am întîlnit în pustietate și l-am văzut în lumina adevărului, Ea, Măria!"

426

r

Loie Fuller nu era tocmai ceea ce părea pe scenă, îndepărtați vîlurile vapoase, stingeți luminile multicolore și duhul blond care se învîrtește se transformă într-o țărănuță cîmă din Illinois, cu o slăbiciune pentru celebrități și o naivitate rivalizînd cu a Măriei, /arta lui Loie, care se baza pe inovația în materie de costum și lumini, nu era greu de imitat și, pentru a-și susține popularitatea, ea avea nevoie de patroni. Prietenia ei cu Măria s-a pecetluit cînd Prințesa Moștenitoare a ajutat-o să depășească una din vechile ei încurcături financiare, la cîteva zile după spectacol. Ele au corespondat tot restul vieții, iar în timpul războiului, Loie, a cărei carieră era sfîrșită, a organizat ajutor pentru România și a venit la Iași ca infirmieră de Cruce Roșie.

După război, Măria a văzut-o pe Loie ori de cîte ori a fost la Paris. În anii '20 ele au colaborat la un balet bazat pe lucrarea Măriei „The Lily of Life"*, pe care Loie l-a transpus, mai tîrziu, în film, iar Măria a semnat acte dîndu-i prietenei sale drepturi exclusive de montare a povestirilor ei pentru scenă și ecran. De asemenea, Regina i-a încredințat lui Loie probleme de stat, îngăduindu-i să vorbească pentru România cu Frank Polk, șeful delegației americane la Conferința de Pace. „Am o încredere oarbă în Loie", spunea ea; „greutatea este să-i faci și pe alții să aibă aceeași încredere". Cu ajutorul Măriei, Loie a elaborat planuri pentru o „organizație puternică" pentru a ajuta România „în o mie de feluri". Ea a muncit neobosită, chiar dacă fără succes, pentru Măria și țara ei, aducînd la București pe președintele de la International Harvester, un senator care a sprijinit elaborarea documentului de împrumut agricol (Farm Loan Act) și pe moștenitoarea zahărului, Alma Spreckels, ca să vorbească cu Regina cum să amelioreze economia României.

De asemenea, Loie 1-a prezentat Reginei pe prietenul ei Samuel Hill. Hill făcuse și pierduse o avere în construcții de căi ferate și drumuri. Referindu-se la el însuși ca „Farmer Hill”^{*} și răsucind cheia sa de membru al societății Phi Beta Kappa^{***},

^{*}„Crinul vieții” (n.t.).

^{**}„Hillfermierul”(n.t.)

^{***}Societate onorifică din unele universități și colegii americane, fondată în anul 1776 la „Colegiul William and Mary” din Williamsburg, statul Virginia, ai cărei membri trebuie să aibă o înaltă pregătire universitară. Literale din titulatura societății reprezintă inițialele cuvintelor grecești *philosophia biou kubernetes* (filozofia este ghidul vieții), (n.t.)

”*” 427

acest american ciudat de ceremonios pretindea că a făcut înconjurul lumii de șapte ori și că a servit atât în armata germană cât și în cea rusă. Era un om voinic, cu umeri puternici și un cap imens, sprâncene albe stufoase deasupra ochilor de un albastru intens și o voce foarte scăzută. Măria îl numea „Leul Alb”. Lui i s-a dat să construiască edificii care să glorifice pacea și eroii de război.

Măria a României nu a fost primul cap încoronat al lui Șam Hill. „Dl Hill...,” scria ea în jurnalul ei după război, „ne-a ales pe Albert (Regele Albert al Belgiei) și pe mine ca pe cei doi suverani care sînt demni de susținut și intenționează să ne sprijine cu imensa lui putere de mare finanțist și idealist la un loc. Pe acest pămînt există... ființe ciudate și magnifice și cîteodată, brusc și cu totul pe neașteptate, le întîlnești din întîmplare”.

În 1926, Loie a convins-o pe Măria că ar fi de ajutor pentru România dacă ea ar face o vizită neoficială în Statele Unite. Motivația era o invitație din partea lui Samuel Hill de a inaugura noua sa construcție - Muzeul de Artă Maryhill, situat în statul Washington. Maryhill era conceput de Hill ca un monument dedicat păcii, defunctei sale soții de care el divorțase și Reginei Măria. Deși el a început-o ca o fortăreață, Loie 1-a convins să o transforme în muzeu.

De îndată ce Măria a consimțit să vină în America să facă inaugurarea, Loie a început să alcătuiască planuri de călătorie. Cu un mandat de la Regina României, nu era greu pentru ea să constituie un comitet care să finanțeze vizita. Dar în curînd dansatoarea a fost dată la o parte chiar de membrii propriului comitet, cetățeni practici care s-au socotit ei înșiși mai calificați să lucreze cu camerele de comerț, doamnele de societate, organizațiile filantropice și primarii provinciali. Implorînd, plîngînd, ameninșînd că anulează proiectata călătorie a prietenei sale, Loie a expediat la București lungi și plîngărețe scrisori, în vreme ce organizația socială i-a luat cu totul din mîini vizita Măriei.

Deși „cu inima zdrobită” pentru prietena ei, Măria era ocupată în țară să facă față lipsei nete de entuziasm pentru această călătorie. Regele tocmai suferise o nouă operație, minoră, e drept, dar seria lui de indispoziții din anul precedent neliniștise pe toată lumea. Asigurată de doctor că Ferdinand e bine, Măria nu era

428

îngrijorată, în sine, de sănătatea lui; de fapt, el își revenise foarte repede și fără dureri din ultima indispoziție. Nici Regele și nici prințul Știrbey nu au dezaprobat o asemenea călătorie. Cu toate că Măria știa că „fiecare despărțire” îi provoca lui Barbu „suferințe de nedescris”, el dorea ca ea să plece ca o recompensă pentru anii de muncă asiduă. „Fii fericită!” scria el, „pentru că Maiestatea ta o merită”.

Brătianu și liberalii, îndepărtați de la putere doar de cîteva luni, s-au opus călătoriei, citind exagerata publicitate care în mod sigur o va însoți pe Regină, precum și bine cunoscuta ei tendință spre „entuziasm periculos”, însă Averescu, aflat la putere, a socotit că Măria va genera bunăvoință și, cu șansă, ceva dolari americani.

În timp ce Regina respingea orice alt motiv de călătorie în afara propriei curiozități și a prieteniei, *New York World* întreba: „Este scopul călătoriei Măriei plăcerea sau afacerile? Dacă este plăcerea, ce este cu discuțiile politice complicate din România și pregătirile diplomatice minuțioase de la un capăt la celălalt al majorității lumii civilizate? Dacă sînt afacerile, ar fi oare

prea mult să întrebi care sînt aceste afaceri?"

Acest gen de întrebări nu o deranjau pe Măria care, cu entuziasmul ei obișnuit (ce-l enerva pe Brătianu), a umplut douăzeci și una de lăzi cu bronzuri, marmure, statuete, costume și mobilier destinate ca daruri pentru Muzeul Maryhill al lui Șam Hill. Regina a cerut să-l ia cu ea pe Principele Nicolae și pe Principesa Ileana. Ea presupunea că înfățișarea lor plăcută și farmecul lor se vor adăuga scopului ei general, iar, pe de altă parte, se temea să-i lase acasă în grija distratului lor tată. Chiar înainte de plecarea sa, Nando îi dăduse un ceas prețios pentru ziua ei de naștere, care s-ar fi sărbătorit în timp ce era plecată. „El era atît de înduioșător în legătură cu acest ceas, îl alesese cu atîta grijă și totuși se temea că s-ar putea să nu-mi placă! Dragul de el, atît de plin de bunătate. Să-l țină Dumnezeu teafăr cît sînt plecată”, scria ea în jurnal.

Mica gară de la Sinaia, în seara plecării Măriei, era plină de familie, prieteni și politicieni. După cum nota presa, a fost un deosebit de emoționant rămas-bun, la care Regele, Regina și Principesa Ileana erau cu toții înlăcrimați. Ca răspuns la un buchet

429

de flori care i-a fost prezentat de ministrul de Interne, Regina a oferit poporului român mesajul său de adio.

„Plec luînd în inima mea dragostea țării mele și o duc în America cu gîndul că acolo o voi reprezenta și astfel voi servi România. Dorința mea este ca țara mea să-mi păstreze pînă la întoarcere aceeași caldă amintire pe care o iau acum cu mine și să mă urmărească în călătoriile mele cu gîndul că voi încerca întotdeauna să o ajut.”

Aceste frazeologii afabile au făcut senzație pe pagina întîi a lui *The New York Times* din 4 octombrie 1926 și, din ziua aceea pînă la sfîrșitul lunii, Regina a lipsit numai de două ori din prima pagină a acestui foarte prestigios ziar. Sosirea ei la Paris a fost salutăată de presa americană cu aproape aceeași ferveare ca și debarcarea la New York care a urmat.

REGINA ROMÂNIEI CUMPĂRĂ ROCHII DE LA PARIS

Zveltă, tunsă scurt și șic, Măria face senzație în capitala Franței.

PREGĂTIRI PENTRU CĂLĂTORIE AICI -

Va fi una dintre cele mai frumos îmbrăcate . femei care ne-a vizitat cîndva, se spune.

Deși sejurul la Paris nu a servit nimic mai semnificativ din punct de vedere politic decît industria croitoriei, ea a fost întîmpinată la gară de mai mulți membri ai guvernului francez. Apărînd cu un braț de trandafiri și înconjurată de o pleiadă de fotografi, Măria, în vîrstă de cincizeci de ani, zîmbea radios și remarcă faptul că era „o încercare pentru oricine să fie fotografiat atît de devreme în dimineața ce urma după o atît de lungă călătorie”.

Regina promisese guvernului să nu acorde nici un fel de interviuri pînă cînd nu ajunge la New York și presa, neputînd să o citeze, umplea coloane cu lungi relatări despre rochiile ei. În prima zi la Paris, ea a fost descrisă în cel mai mic detaliu, în trei toalete separate, toate acoperindu-i gamba, așa cum se cădea la vîrstă și poziția sa, și purtînd o pălărie la modă, strînsă pe cap,

430

total nepotrivită pentru ea. Cu toate că s-a notat că Măria s-a dus cinci seri la rînd la teatru și cel puțin o dată la cinematograful, că a luat masa cu maharajahul din Kapurthala, i-a primit pe Aga jChan și pe doamna Woodrow Wilson, marile știri din ziare s-au concentrat asupra a trei costume de sport și a nenumăratelor rochii de seară pe care le-a cumpărat ea pentru călătoria în străinătate. S-a relatat că pe coridoarele de la Hotelul Ritz stăteau treizeci de cufere care așteptau să fie umplute.

În seara dinaintea plecării, Măria s-a văzut cu Carol, care locuia la Paris. Ea a așteptat această întîlnire cu „teamă și emoție”. Carol închinase o vilă pentru el și Elena Lupescu în suburbia pariziană Neuilly. El avea de luptat cu un proces ce-i fusese intentat de Zizi, pentru l O

milioane de franci care reprezentau prejudiciile aduse de divorțul lor. Avocatul ei pretindea că Zizi fusese forțată să admită divorțul din motive de interese de stat și dinastice, anulate însă de abdicarea lui Carol ce a urmat. Fără nici un tron de moștenit și cu doamna Lupescu alături de el, fostul Principe Moștenitor al României nu era altceva decât un dezertor care a părăsit o femeie pentru alta.

Preocupat de problemele personale, Carol s-a plîns maniei sale că Legatia Română de la Paris nu l-a tratat cu suficient respect și a fost, jignit" pentru că nu i-au anunțat oficial vizita Reginei. Părea să nu fie conștient de haosul politic pe care îl lăsase în România și își acuza soția pentru propria decizie de a pleca. I-a spus Reginei că pusese la cale fuga lui împreună cu Sitta fiindcă nu se înțelegeau și el, ca om de onoare, a vrut să-i ofere ei un motiv de divorț. Măria nu știa ce să mai înțeleagă. Dorea cu disperare să-și creadă fiul. L-a găsit „surprinzător de bine informat" despre România, inclusiv detalii în legătură cu Palatul. Socotea că indignarea lui e sinceră cînd ea i-a repetat zvonurile că el a plănuit o lovitură de stat din partea Partidului Național-Țărănesc. „Fără îndoială că sînt loial față de Papa și de tine", a asigurat-o Carol, „nimic nu mă va face vreodată să mă las tîrît într-o intrigă politică. Cînd oamenii vor să vină și să discute politică cu mine, eu îi țin la distanță." Carol i-a cerut mamei sale permisiunea de a veni la gară, în ziua următoare, ca să o conducă: „Știi, mamă, că se spune că ești împotriva mea; dacă mă lași să vin la gară vor vedea toți că nu este așa!"

431

Regina, Principele Nicolae și Principesa Ileana au întîrziat a doua zi, cînd au sosit în gara St. Lazare ca să ia „boat train"* dar cînd mașinile regale au intrat în viteză în gară, cauza întîrzierii a fost evidentă. Carol, „cu brațele încărcate de flori", era în prima mașină, cu Regina. „Era, potrivit presei, un tînăr Prinț palid și foarte neliniștit, care mergea nervos pe peron alături de mama sa" și care „a îmbrățișat-o nervos pe Regina Măria... cînd era pe punctul să se urce în vagonul personal cu direcția Cherbourg, unde urma să se imbarce pentru America. Strîngînd cu putere mîna tînărului, Regina a înapoiat salutul cu un surîs și a urcat grăbită scările spre salonul său".

A fost o scenă penibilă și confuză. Rude ca Ducky, Baby Bee și Prințesa Alice a Greciei nu știau „unde să se uite" sau „ce să facă". Conștientă că presa era gata să se repeadă la concluzii, Măria a anunțat că, deși ea și Carol se împăcaseră personal, nu era nici o schimbare în situația politică și nu era în puterea ei să o schimbe. A spus-o, dar nu a crezut-o nimeni. „Demonstrația de astăzi din fața reprezentanților președintelui Republicii franceze și ai guvernului Franței", afirma *The New York Times*, „a fost metoda melodramatică a Reginei Măria de a anunța lumii că, din nou, Casa Regală din România era unită. Regina a ales acest mod deschis de a spune lumii astfel încît să nu poată fi nici un fel de îndoială".

Regina a călătorit cu o suită de șaptesprezece persoane și un întreg vagon de tren plin cu bagaje - 168 piese, dintre care 109 aparțineau numai familiei regale. „Trusoul american" al Măriei, cum era numit, umplea mai mult de cincizeci de cufere. Ziarelor le-a făcut mare plăcere să descrie isteria din ultima clipă de la Hotel Ritz, cînd portarii și midinetele, dirijate de cameristele Reginei, străbăteau în fugă, în sus și în jos, coridoarele și marea scară, zorindu-se să mai pună ultimele cumpărături în imensele cufere de vapor și în cutiile înflorate de pălării. Plecarea Măriei de la Cherbourg a fost tot atît de agitată și colorată ca și exodul său de la Ritz. Tot ceea ce era susceptibil să fie redecorat fusese renovat în onoarea ei, de la draperiile de catifea roșie atîmate în

*Tren al cărui mers concordă cu orarul vaselor care navighează între Franța și Anglia (n.t.).

432

gară pînă la o completă reînnoire a apartamentului regal de pe vasul *S.S. Leviathan*. O dată imbarcată și ajunsă pe mare, Măria j-a încîntat pe tovarășii săi de drum, pasagerii de clasa întîi, cu natura democratică a activităților sale. Regina se plimba degajat printre ei pe punte, cina frecvent în sufrageria principală, îl primea în suita ei pe fiul în vîrstă de patru ani al unui fabricant de

confecții din New York, înota diminețile în bazinul vaporului, se înapoia în cabina sa în costum și cască de baie și se angaja în discuții animate cu vechiul ei mentor Frank Buchman, aflat și el *peLevia-than*. Măria era politicoasă și totodată generoasă cu echipajul, împărțind celor care o serveau daruri frumoase, inclusiv un ceas de aur cu stema regală, numeroase tocuri de aur și argint încrustate și multe tablouri mari cu autograf.

Singura problemă a Reginei pe vas era presa, înainte de plecare, ea consimțise să scrie o serie de articole în legătură cu călătoria ei, *intitulate Impresiile mele despre America*, pentru North American Newspaper Alliance*. Un agent al N.A.N.A. a amenințat că-i anulează contractul dacă ea dă interviuri ziariștilor americani cu care călătorea, întrucât ea „primise anticipat sume apreciabile” pentru articolele pe care intenționa să le scrie - dintre care majoritatea le semnase pentru Loie Fuller-, Măria a fost nevoită să renunțe la interviuri. În afară de agentul lui N.A.N.A. mai era un reprezentant al unui al doilea sindicat pentru care Regina scrisese recent o serie de articole; acesta declara că vechiul contract era încă în vigoare și că societatea lui deține controlul exclusiv asupra producției sale pentru următoarele șase săptămâni. Măria a României în călătorie, spunea *Associated Press*, își asuma postura de star de operă cu impresari rivali.

Chiar înainte de sosirea Reginei la New York, firma de îmbrăcăminte cu amănuntul a lui Abraham & Strauss a publicat o reclamă cu schițele toaletelor ei, transmise prin radio, create de Redfern din Paris, ale căror duplicate, Doamna era asigurată, se aflau „acum pe ocean în drum spre noi, pentru reproducere rapidă”. Un alt magazin care furniza „în exclusivitate femeii care își poartă hainele cu un aer aristocratic, dar plătește un preț modest”, promitea buletine zilnice cu „informații autentice despre garderoba Maiestății sale!” De unde se înțelegea că puteau fi extrapolate

* Alianța ziarelor nord-americane (n.t.).

433

copii ieftine, în timp *ceLeviathan* se apropia de New York, oricine putea găsi un colț prielnic reclama dreptul de a fi în preajma Reginei, în afară de Loie Fuller. Retrasă în tăcere într-un apartament de la Piaza Hotel, plină de resentimente și clișee vechi, Loie a autorizat un prieten să publice motivația atitudinii sale., „Nu am nimic comun cu vizita și misiunea Maiestății sale Regina României, în afară de exprimarea unui devotament veșnic față de cea pe care o socotesc cea mai nobilă femeie din lume și orice declarație care ar dovedi contrariul este falsă și nefondată.”

Ignorând tapajul comercial pe care îl provocase, Regina Măria a intrat în Statele Unite sub auspiciile oficiale ale guvernului american, iar vizitele sale la New York și Washington D.C. au oferit genul de isterie demnă și admisibilă pentru nepoata Reginei Victoria și a Țarului Rusiei. Când *Leviathan* a intrat în carantină în zorii zilei de 18 octombrie 1926, un vas municipal și o navă a serviciului de grăniceri marini, transportând membri ai Comitetului de primire al primarului New York-ului, au sosit pentru a o lua pe Regină și suita ei la The Battery. În așteptarea Măriei se aflau două batalioane alese cu grijă din armata terestră și marină, trei baterii de artilerie de coastă, o unitate de luptă a infanteriei de gardă și o companie a marinei. Fuseseră recrutați, de asemenea, 750 de polițiști.

Condusă de un pluton de poliție călare, coloana de douăzeci de mașini a Reginei a pornit din Battery Place exact la amiază, ora aleasă întotdeauna de Comitetul de primire al primarului ca să asigure muncitori suficienți pe străzi. Parcurgând Broadway sub un torent de serpentine și bucățele de hîrtie, Măria zîmbea grațios zecilor de mii de newyorkezi care aplaudau. „Nu am fost pregătită pentru obiceiul american de a arunca hîrtii de toate mărimile și formele de la milele de ferestre ale extraordinarelor clădiri, al căror acoperiș abia dacă îl puteam vedea. Atmosfera părea însuflețită de aripi ce fluturau ca și cum stoluri de păsări fuseseră eliberate pe străzi.”

Îmbrăcată într-o haină de catifea roșie cu garnitură de samur și un turban auriu, Măria a fost primită oficial la New York City Hall* de primarul Jimmy Walker. Regina și chipeșul și elegantul

*Primăria din New York (n.t.).

434

primar s-au plăcut imediat unul pe celălalt. Când Walker a ezitat înainte de a prinde cu un ac medalia de aur a orașului New York pe corsajul Măriei, Regina l-a încurajat: „Continuăți, Excelență”, a pus ea zîmbind, „riscul este al meu”.

„Și este un risc atât de frumos, Maiestatea voastră”, a încuviințat primarul.

Răspunzînd discursului de primire, Regina a ținut primul ei discurs radiodifuzat și s-a urcat din nou în mașină, cu Jimmy Walker lângă ea, pentru a merge la gara Pennsylvania. Bătea un vînt nesuferit și primarul s-a aplecat să acopere cu învelitoarea limuzinii genunchii Maiestății sale. Chiar în momentul acela, coloana de mașini trecea pe lângă o construcție în lucru. Un forjor a surprins gestul.

„- Hei, Jimmy, a strigat el, ai dat-o gata?

Primarul, despre care nu se știa că ar putea să roșească, s-a făcut roșu ca racul.

25 Se pare că toți te cunosc în acest oraș mare, a conchis

Regina.

26 Unii dintre ei mă cunosc, desigur, foarte bine, a bîlmăjit Walker.”

Grover Whalen, președintele Comitetului de primire, a spus că Regina „a salvat situația”. Măria, a relatat el, sesizînd imediat stînjeneala lui Walker, l-a privit pe primarul New York-ului drept în ochi și i-a zîmbit. „Spune-i că da”, a spus Regina care, evident, habar nu avea ce a vrut să spună muncitorul.

Era caracteristic pentru Măria să treacă cu ușurință prin diferite situații, momente jenante și chiar confruntări, pe care le para numai printr-o neobișnuită naturalețe. Neuitîndu-se nici în dreapta, nici în stînga, înaintînd pe calea ce-i fusese pregătită, ea era mulțumită de propria sa realizare și îi ignora pe cei ce o judecau. Exuberantă și entuziasă, nu-și pierdea niciodată cumpătul sau buna dispoziție, nici chiar în fața reprezentanților presei, adeseori cinici.

În decursul primelor ore de cînd se afla în Statele Unite, Regina a dat trei interviuri. Deși întrebările puse capetelor încoronate se limitau în mod normal la probleme în legătură cu sănătatea lor, aceste conferințe de presă au încălcat precedentul diplomatic, i-au încîntat pe ziariști și au scos din țîțîni nervii celor trimiși să apere imaginea Măriei. Ea a respins întrebările referitoare la

435

încercările ei gazetărești, la persecuțiile evreilor din România și la poziția lui Carol față de tron. I-a încîntat atât pe reporteri, cît și pe fotografi cu zîmbetele și prefăcuta ei candoare. Bravînd ceea ce *Times* numea „probabil cel mai neconținut bombardament al aparatului fotografic la care recursese cineva ca să intre în istoria universală”, Regina îi uimea pe fotografi cu cunoștințele ei asupra unghiurilor aparatului, atenționînd-o pe Principesa Ileana să nu mai strice fotografiile fluturînd mîna prin fața ei cînd primește aplauzele mulțimii.

Nimeni, desigur, nu flata. Un candidat socialist pentru funcția de guvernator al New York-ului i-a criticat aspru pe funcționarii locali și naționali pentru „excesivul avînt de a se umili în fața Reginei celei mai corupt guvernate țări din Europa”. Iar din Londra, *Evening Standard* își bătea joc: „Noi încă n-am auzit că Statuia Libertății, o splendoare de construcție care străjuiește portul New York, a fost înălțată ca să facă reverențe cînd trece Regina Măria a României, dar nimic altceva nu pare a lipsi ca să arate cît de mult poate o republică să adore o Regină obișnuită”.

De îndată ce deplasările cu coloanele de automobile și recepțiile au luat sfîrșit, Măria s-a urcat în tren, în direcția capitalei țării, călătorind în vagonul personal al președintelui Căilor Ferate din Pennsylvania, salutînd din cap și surîzînd muncitorilor curioși din fabrica ale cărei ferestre înnegrite de funingine dădeau în spatele liniei ferate Pennsylvania. În cea de-a treia parte a zilei, mai multe mii de oameni au așteptat în gară să o vadă pe ea și coloana ei de mașini deplasîndu-se încet pe bulevardele puternic luminate ale capitalei țării, pentru ca nerăbdătorul Washington să o poată vedea cît mai bine.

Intrucît protocolul cerea ca suveranii invitați să facă prima vizită la Șeful Executivului, Regina Măria a sosit la Casa Albă la orele 4 în după-amiaza zilei următoare ca să-i întîlnească pe președinte și pe doamna Coolidge. Obișnuiți să fie primiți de gazdele lor înseși sau să fie

întîmpinați la intrare de membrii familiei regale, Regina și copiii ei au fost stînjiți de falanga aghiotanților adunați să-i salute. „Președintele”, a notat Măria în jurnalul său, „se comportă chiar mai regește decît ar face-o orice alt Rege vreodată... el nu-și primește oaspeții, ci vine după ce ei sînt deja acolo și pleacă primul, lăsîndu-i în grija gărzii sale militare. De

436

fapt.^{noim} considerăm acesta un mod politicos de a primi oaspeți, dar este ceremonialul lor și este strict respectat.”

Conduși în casă prin vestibul, apoi în Camera Verde de către șapte aghiotanți prezidențiali, grupul regal a fost lăsat acolo în timp ce i s-a comunicat președintelui vestea sosirii lor. Coolidge, soția sa și Secretarul de Stat au coborît în Camera Roșie. Cînd s-au asigurat că totul este în ordine, cei trei s-au dus în Camera Ovală Albastră, în care Regina a fost apoi escortată. „Am onoarea”, a anunțat dl. J. Butler Wright, Secretarul de Stat adjunct, „să prezint pe Maiestatea Sa Regina României Președintelui Statelor Unite și doamnei Coolidge.”

Imediat, toate persoanele de prisos s-au retras, lăsîndu-le pe cele trei personaje principale și pe Secretarul de Stat, Frank B. Kellogg. Americanii au condus-o pe Regină în Camera Roșie, pentru o convorbire. La timpul convenit, doamna Coolidge a adus vorba despre copii și ordinul s-a retransmis în jos, via dispozitivul aghiotanților, întinzîndu-se de la ușa Camerei Roșii prin Camera Albastră în Camera Verde, unde fuseseră lăsați Principele Nicolae și Principesa Ileana. Copiii Măriei au fost aduși și prezentați și s-au mai schimbat cîteva amabilități în fața președintelui, după care soția lui s-a ridicat ca să arate că întrevvedereea s-a terminat. Partea oficială a vizitei a fost cronometrată la patru minute. Timpul consumat din momentul în care Regina a intrat la Casa Albă pînă la plecare — exact treisprezece minute.

„Președintele este un om scund, cu fața ca de ceară, uscățiv și sec...”, nota Măria. „Vorbește în fraze scurte, ca și cum cuvintele i-ar pricinui o durere. Gura lui este o deschizătură pe care o ține strîns închisă, nasul este lung și subțire, părul un fel de roșu-auriu. Este lucrul cel mai sec și mai lipsit de expresie realizat vreodată, dar... are un fel de licărire în micii săi ochi pătrunzători și ceva înrudit foarte pe departe cu un zîmbet ocazional în colțul gurii cu aspect dur... în ciuda tuturor acestora, președintele îmi era întrucîtva simpatic.”

Sentimentul nu era reciproc. Rezervat de la început față de călătoria Reginei, Coolidge nu fusese consultat dacă vizita ei ar fi bine venită. Speriat să fie tîrît în publicitatea frenetică ce însoțea vizita Măriei, președintele tăgădăna intenționat planificarea întîlnirii lor pînă la aproape douăzeci și patru de ore după intrarea

437

Reginei în capitală, în cursul dimineții, Regina comisese o gafa sub aspectul conveniențelor sociale, permițînd uneia dintre doamnele sale de onoare să mulțumească pentru florile pe care prima doamnă* i le trimisese. Nu numai că era o încălcare a uzanțelor, dar atmosfera era încărcată și de teama prezidențială de a se expune la o manifestare dezgustătoare și contagioasă. Totuși, după ce limuzinele Casei Albe au dus-o repede pe Măria înapoi la Legația României, s-au întors să ia grupul prezidențial pentru întoarcerea vizitei de etichetă.

De data aceasta, situația s-a inversat-președintele și prima doamnă au fost prezentați Reginei -, dar, ca și înainte, toți ceilalți s-au retras pentru ca actorii principali să poată discuta. Este posibil ca acest schimb să fi oferit ceva mai bun decît prima convorbire, pentru că s-a relatat că cei din afara salonului au auzit într-adevăr unul sau două hohote de rîs. Conform tradiției, potrivit căreia vizitele de acest fel trebuie să dureze un timp aproape egal, președintele și soția sa s-au scuzat exact după patru minute de la venire.

„Potrivit unui obicei întrucîtva absurd... abia ne întorsesem la Legația noastră, că președintele și soția lui au și ajuns la ușa noastră ca să ne înapoieze vizita...”, scria Măria. „Această vizită s-a încheiat totuși cu o notă de umor. Fotografii, care nu poate fi niciodată evitat, și-a reclamat drepturile - acel tiran căruia nici Regele și nici președintele nu îi puteau ține piept. Președintele, care își pusese deja pălăria și haina, le-a scos din nou și, răbdător, s-a așezat cu o expresie resemnată între doamna Coolidge și mine ca să se supună aparatului de fotografiat.”

în versiunea Casei Albe, Regina României 1-a luat pe președintele Coolidge pe nepregătite, ascunzându-i pe fotografi în spatele draperiilor din salon și scoțându-i exact în clipa în care familia Coolidge se pregătea să plece, forțându-l pe președinte să pozeze cu gazdele sale. După secretarul personal al doamnei Coolidge, „teama și supărarea președintelui au sporit când acesta din urmă a avut dovada nedorită că această femeie inteligentă îl trăsesese pe sfoară. Regina Măria, scria secretarul, „este o femeie foarte voluntară și nu era ea să fie întrecută de un simplu președinte al Statelor Unite.”

*Soția președintelui S.U.A. (n.t.).

438

r

Ziarele din dimineața următoare, pline de reproduceri ale unui Coolidge încruntat și ale unei regine triumfătoare, n-au făcut prea mult ca să destindă atmosfera în vederea dineului oficial în onoarea Măriei din acea seară de la Casa Albă. Ocazia îi dejucașe deja planurile președintelui. Deși toate doamnele de societate din capitală vînau o invitație, el a redus în cele din urmă dineul la o funcție oficială de stat cu 46 de oaspeți, toți reprezentînd guvernele Americii, României și Angliei. A fost o recepție rigidă și sobră.

La ora 8 p.m. fără un minut, Regina a apărut la Casa Albă, strălucind din cap pînă în picioare: cu diademă de diamante și perle, o rochie Patou din crep alb brodată cu argint și strasuri și cu o trenă lungă prinsă pe un umăr. În picioare purta pantofi împodobiiți cu strasuri. Gătita cu trei șiraguri ale faimoaselor sale perle, Măria purta o eșarfă de satin albastru peste piept, semnificînd cel mai înalt ordin românesc. Fusta fusese concepută cu tăblii pe părți, puse strategic ca să ascundă faptul că, spre deosebire de alte rochii ale sale, aceasta era făcută după moda zilei, lungă pînă la genunchi. De ce a purtat-o ea la Casa Albă, nu știe nimeni, doar dacă nu era pur și simplu o intenție de provocare. Regina trebuie să fi fost avizată asupra atitudinii oficiale față de noile stiluri în modă; ea trebuie să fi știut că doamna Coolidge a continuat să poarte rochii lungi pînă la pămînt, întrucît președintelui nu-i plăcea să vadă genunchii doamnelor. (Faptul se datora poate pedanteriei sau, așa cum s-a exprimat biograful lui Grace Coolidge, picioarele primei doamne „erau cea mai puțin grațioasă trăsătură a sa”). Pentru această seară deosebită, doamna Coolidge alesese o decentă rochie albă de brocart cu flori, cu o trenă căptușită cu mătase mov, perle „modeste” și cercei asortați.

„Ceremonia de la Casa Albă, care este o clădire nobilă”, spunea Măria, „a fost chiar cu un grad mai stranie decît primul nostru contact. Am fost introdusă cu toată ceremonia și toate onorurile datorate unei regine, dar președintele și soția sa au venit după aceea, braț la braț, ne-au primit pe mine și pe oaspeții săi, apoi el a părăsit din nou încăperea primul, împreună cu soția sa, lăsîndu-mă în grija «suitei» lui, de o manieră în care este sigur că un Rege nu ar fi lăsat o Regină. La dineu, ei au stat pe scaune înalte, diferite de ale noastre și au fost serviți *primii*. ”

439

Toți erau numai ochi, în timp ce Măria nu reușea să-l angajeze pe Coolidge într-o mică conversație. Tăcerea care s-a lăsat între *consomme* și homarul Newburg îi făcea pe oaspeții să nu-șj găsească locul. Dineul, care de obicei se încheia la ora unu și u_n sfert, a durat numai cincizeci de minute. După dineu, președintele i-a luat pe domni în biroul său pentru cafea și țigări de foi, în timp ce doamnele s-au retras în Camera Roșie. Regina a iritat personalul Casei Albe prin faptul că a angajat-o pe Alice Longworth într-o conversație animată, împiedicînd astfel alte prezentări, și ambele doamne au scandalizat societatea aprinzîndu-șj țigări. Cînd domnii au venit să însoțească femeile înapoi în Camera Albastră, președintele i-a urat Reginei un precipitat noapte bună. La 9,45, Măria cu copiii ei părăsiseră Casa Albă și se aflau în drum spre Legația României.

În ziua următoare, Regina s-a înapoiat la New York, unde a fost instalată la vechiul Hotel

Ambasador de pe Park Avenue. Timp de șase luni se făcuseră pregătri pentru primirea ei. „Etajul patru al hotelului fusese transformat într-un palat în miniatură”, relatează un reporter care estima valoarea mobilierului la aproape un milion de dolari. Pereții verde deschis au fost decorați cu tapiserii Gobelin; mobilă Louis XV și XVI, bronzuri antice și porțelanuri de epocă au fost aduse special pentru Regină, laolaltă cu inevitabilele mormane de flori din partea prietenilor și admiratorilor. Un ultim retuș a fost scoaterea telefoanelor americane și instalarea celor franțuzești cu receptoare de sticlă, ce puteau fi dezinfectate zilnic. Pentru securitatea regală erau treizeci de detectivi; pentru convorbirile regale, un operator de telefon special; pentru urcările și coborârile regale, un lift privat. Pentru suita regală exista un intendent special cu douăsprezece ajutoare și cameriste; pentru masa regală, un șef care fusese anterior angajatul Kaiserului.

În seara primei zile a Reginei la New York, William Nelson Cromwell, fondatorul Societății Prietenilor României, a dat o recepție pentru 700 de persoane. „Noi am avut în seara aceea o Regină dintr-o legendă medievală”, spunea Constance Lily Morris, gazda americană a Măriei. Toaleta Reginei, creată de Redfern, era din broderie de argint peste catifea neagră, purtată cu o trenă de până albastră. Sub diadema ei rusească de diamante și safire de mărimea unei nuci, Măria își pusese o bonetă de

440

perle din care cădeau ca o cascadă șiraguri de perle pe care ea le-a prins sub bărbie și le-a lăsat să-i atârne pe piept. Mai purta și un colier de diamante de la încoronarea sa, cu imensul lui safir de mărimea unui ou. Așezată pe un tron de lemn sculptat și aurit, sub drapelele Americii și României, Măria a primit oaspeții ce erau aduși în fața ei de către valeții săi îmbrăcați în livrele de satin albastru incrustate cu aur.

În dimineața următoare recepției era răcită. Numai antrenamentul regal”, a spus ea, a ținut-o pe picioare să țină discursuri „cu un gât dureros”. A găsit un doctor care a fost de acord să o trateze fără să o oblige să rămână la pat. „I-am explicat: „JSTU POT să stau în pat. Desigur însă că aceasta mi-a cerut și ultima picătură de energie ca să rezist.” Așa după cum scria una din gazdele ei, „Răcită sau nu, Regina Măria nu călătorise atât de departe ca să stea liniștită sau să nu fie văzută”.

În cea de-a doua zi la New York, Măria a ținut trei discursuri importante. Deși Regina s-a concentrat asupra relatărilor despre viața sa personală, un reprezentant al Băncii Chrissoveloni a însoțit-o la Clubul bancherilor. El a reamintit auditoriului Măriei că întreaga datorie a României (342 milioane dolari) echivala, în mare, doar cu un sfert din resursele unei bănci din New York, al căreia funcționar se afla în clipa aceea în încăpere.

În următoarele câteva zile, Măria a trecut printr-o neîntreruptă succesiune de dejunuri, dineuri, recepții, vizite, onoruri și discursuri. „Nu mi s-a lăsat nici o clipă liberă să deschid o scrisoare, să-mi pun florile în apă, să mă pieptăn, să mă spăl pe mâini sau să le spun cameristelor mele, care erau cu sufletul la gură, ce intenționez să îmbrac...” „Adesea eram nevoită să așez un paravan în fața căzii de baie ca să pot continua să vorbesc cu lumea în timp ce mă spălam.”

Obiect al plăcerii sociale necontrolate, Regina era plictisită de „teribila competiție” între gazdele sale pentru a-i reține atenția. Principala sa gazdă era Nelson Cromwell, un om totdeauna cu chef. „Bătrânul Cromwell și Legația au un dinte contra lui Loie”, se plîngea Măria. O altă sursă de dispută era Frank Buchman. Presată de gazdele lor oficiale să-l îndepărteze pe Buchman, Măria și copiii s-au împotrivit. Repudierea publică a unui prieten vechi, spunea Regina, era contrară „crezului” lor regal.

441

În ciuda gelozii și planificărilor delirante, nimeni nu se bucura mai mult de pocnetul blițurilor aparatelor fotografice ca Măria și nimănui nu-i făcea mai mare plăcere să-i fotografieze pe marii industriași și să-i dojenească pentru soțiile lor. Din nefericire nimeni nu a fost mai prostest înconștient cu privire la ceea ce o presă potențial ostilă putea pune în mișcare. Apogeul nechibzuintei Măriei - spectacolul lui Loie Fuller cu *The Lily of Life* la Metropolitan Opera House - a încheiat

jalnic șederea Reginei la New York.

Se anunțase că seara este consacrată ajutorului pentru Monumentul Maternității ce urma să fie ridicat la Washington D.C. de Alianța Universală a Femeilor. Primul protest care s-a ridicat a fost cu privire la prețul biletelor. O a doua obiecție a fost în legătură cu onorariul lui Loie Fuller; cu Loie care cerea 50% din încasările casei de bilete, era greu ca evenimentul să fie numit unul caritabil. Când Loie a publicat o listă a sponsorilor fără permisiunea lor sau cea a Reginei, cea mai mare gală de sezon a societății din New York a fost un fiasco. Mulțimea s-a împrăștiat. Multe fotolii de orchestră au rămas goale, în timp ce speculanții din fața Operei încercau să dea biletele cu 50 de cenți. Deși controversa dinaintea evenimentului a fost, după spusele Măriei, „un coșmar”, ea a purtat cea mai frumoasă diademă în cinstea lui Loie și s-a concentrat asupra unui încântător dîneu neoficial care a precedat baletul, oferit de doamna Averell Harriman, la care a întâlnit-o pe sora lui Nancy Astor, Irene Gibson*. În timp ce presa prezenta povestea galei nereușite a lui Loie, Regina și suita ei erau deja în tren pentru o călătorie dintr-o parte în cealaltă a continentului.

Trenul regal românesc, care a dus-o pe Măria și suita ei într-un tur al Statelor Unite, a fost numit de *The New York Times* „unul dintre cele mai frumoase și mai elegante trenuri care au fost puse vreodată pe șine”. Se compunea din șapte vagoane private, donate de funcționarii diferitelor societăți de căi ferate, fiecare cu propria sufragerie, conductor și hamali; trei compartimente clasa; două vagoane de dormit; un vagon-restaurant general, schimbat de fiecare dată când trenul trecea de la o societate de cale ferată

*Fiica naturală a lui Gibson (n.t.).

442

la alta, și vagoane de bagaje. Vagonul Măriei, singur, conținea un dormitor cu un pat de alamă, o baie utilată cu obiectele anexă din porțelan și marmură, un al doilea dormitor pentru Principesa Ileana și un oficiu; la un capăt era un salon; la altul, o sufragerie privată și bucătăria. La capătul trenului exista un vagon de supraveghere cu geamuri, folosit de Regină ca salon de recepție.

Trenul regal românesc nu era deloc încăpător pentru cei optzeci și cinci de călători ai săi. Anturajul Reginei cuprindea două doamne de onoare, guvernanta Principesei Ileana, un reprezentant al primului-ministru Averescu, un curtean de serviciu și un aghiotant. Alți membri ai suitei erau Ira Nelson Morris, consulul general român însărcinat cu programele și manifestările oficiale, și soția lui, Constance Lily Morris. Maiorul Stanley Washburn, un fost ziarist și vechi prieten de război, despre care se spunea acum că suferă de pe urma unei lovituri de proiectil și de prea mult alcool, fusese numit aghiotant personal al Reginei. Administrator-șef și gazdă oficială pe perioada călătoriei era colonelul J.H. Carroll. Ca reprezentant al societăților de căi ferate, care fuseseră de acord să dea liberă trecere transcontinentală Reginei, colonelul Carroll nu a admis nici un fel de schimbări în program sau disensiuni în rîndul oamenilor.

Anunțmd că era sătulă de funcționari oficiali și de recepțiile oficiale și că dorea să vadă „americani adevărați”, Măria s-a îndreptat spre Albany, Utica, Syracuse și Buffalo. Ca sărecîștîge o presă deziluzionată, ea a dat două interviuri neoficiale ziariștilor care călătoreau în trenul său. Efectul asupra reporterului de la *The New York Times* a fost uluitor. Considerînd ocazia „neforțată, sinceră și excelentă”, el și-a revărsat bucuria asupra noilor săi prieteni:

„... Regina și, de asemenea, Principele și Principesa nu doresc nimic altceva decît să vorbească și să se comporte în deplină libertate cu cei pe care îi vizitează. Foarte probabil că discuția comună de astăzi între regalitate și presă va crea un precedent, în lume, în relațiile dintre suverani și public... Palatele au încetat să mai fie edificii formidabile, locuite de personaje inaccesibile, hărăzite în mod divin să poarte coroane, și au devenit reședințe de familii cu probleme domestice, în care copiii își sîcîie «mămicile» și «bunicuțele» și cad în bălți și își murdăresc fețele și vor să mănînce lucruri care nu sînt tocmai bune pentru ei”.

443

Ca o dovadă în plus a bunătații Reginei, reporterul i-a citat pe slujbașii din tren., „Nu știu nimic

despre regine", spunea hamalul vagonului de supraveghere, Samuel Williams, „dar aceasta este cu siguranță o doamnă. Desigur, noi sîntem obișnuiți să transportăm oameni bogați și, de obicei, deși ne plătesc pentru serviciile noastre, nu primim nici un cuvînt de apreciere, însă orice solicitare a Reginei sau a Principelui sau a Principesei este făcută cu un surîs, și ei spun «mulțumesc foarte mult» cînd noi nu facem nimic pentru ei". Dora Lee Johnson, o cameristă din trenul regal românesc, a intervenit și ea. „Tot ceea ce spune el este adevărat. Am coafat părul Reginei și Principesei și știu. Regina și Principesa sînt doamne foarte bine crescute, care ne tratează cu mai multă politețe decît oricare alți pasageri pe care i-am avut vreodată."

Măria a mai încîntat presa prin programarea unei zile întregi fără pompă guvernamentală - o zi dedicată fermierilor din Da-kota de Nord, oameni ale căror vieți, presupunea ea, greșit, erau asemănătoare cu cele ale țăranilor ei români. Deși cei mai săraci fermieri găsiți ca să stea de vorbă cu Regina arau vreo opt sute de acri și își duceau la gară nevestele îmbrăcate la modă, cu mașini de ultimul tip, Măria s-a bucurat să vorbească cu ei. „O strîngere de mînă americanăască și un salut prietenesc ne-au făcut să ne simțim la largul nostru", spunea una din fermiere, o oarecare doamnă Smith. „Ea este o gazdă minunată și pare cu adevărat interesată de noi. Nu era nimic regesc în ea sau în felul ei de-a fi." Regina a purtat pentru această ocazie o rochie simplă și fără bijuterii. „Ea a spus că vrea să vorbească cu fermieri din Dakota de Nord pentru că ei sînt întrucîtva asemănători cu cei din România", comenta doamna Smith, adăugînd: „A tratat cu maximum de considerație convorbirea".

După fermieri au venit la rînd cowboys și indienii. Regina a fost oaspete de onoare la un rodeo și a fost adoptată de națiunea Sioux ca „femeie de război". A fost dusă pe un covoraș de bizon american în cortul Șefului Roșu Tomahawk, omul care îl ucisese pe Sitting Bull*. Ca simbol al curajului ei, i-a fost înțepat degetul cu un silex și i s-a scos o picătură de sînge.

La 3 noiembrie 1926, trenul regal român a ajuns în gară la

*Bivolul ce ședea (n.t.).

r

pvlaryhill, unde era programat ca Regina să inaugureze muzeul fliemorial al lui Șam Hill. Dar ținta odiseei Măriei s-a dovedit a fi nimic mai mult decît un orașel din Vest cu cîteva clădiri, dintre care cea mai mare era magazinul general. Șoselele moderne, contribuția lui Șam Hill, erau trăsătura principală a regiunii stîlcoase. Una dintre ele mergea de la gară în susul unui deal abrupt și de-a lungul unei coame de munte pînă la Muzeul de Artă, pe jumătate construit, al lui Hill. De fapt, mergea chiar prin el.

Clădirea fusese începută în timpul războiului, dar rămăsese neterminată. Nici măcar ferestrele nu fuseseră puse la locul lor. Din beton armat alb, semănînd mai mult cu un garaj decît cu un muzeu, straniul edificiu scheletic se desena pe fundalul furiei ca un simbol al tuturor criticilor ce au vizat-o pe Regină pretutindeni în vizita ei. Trecuse ea, nepoata unei împărătese și a unui Țar, un ocean și un continent ca să inaugureze acest muzeu?

Două mii de oaspeți și zeci de reporteri s-au adunat pentru inaugurare în fața construcției decorate țițător. Regina părea „nervoasă și încordată" pe parcursul lungilor discursuri care l-au precedat pe al său, dar cînd s-a sculat să vorbească, „capul ei era ridicat și vocea era puternică și plină". Numai că, prea conștientă de absurditatea nerealizatei viziuni a lui Hill, Măria s-a decis să facă spiritul să triumfe asupra evenimentului arhitectural.

„Stînd aici astăzi, în această interesantă și ciudată clădire, aş dori să explic de ce am venit. Este mai mult decît beton armat în această structură. Este un vis clădit în acest loc - un vis pentru prezent, dar mai ales pentru viitor, în această lume există mari visători și există mari muncitori... Samuel Hill este prietenul meu. El nu este numai un visător, ci și un muncitor. Samuel Hill mi-a dat cîndva mîna și a spus că dacă este ceva pe pămînt de care am nevoie nu trebuie decît să cer. Unii pot să-și bată joc, pentru că nu înțeleg. Dar eu am înțeles. Astfel, cînd Samuel Hill mi-a cerut să vin peste mări la această casă construită în pustietate, am venit cu dragoste și înțelegere...”

Enumerînd unele dintre darurile pe care le adusese „acestei case care va fi într-o zi un muzeu”, Regina și-a încheiat discursul stînd „impozantă și semeață în fața tronului drapat în stacojiu”. Sinceritatea ei a mișcat auditoriul. „Cei din mulțime care au înțeles semnificația declarației Reginei”, spunea un reporter, „erau muți

445

de uimire și de admirație”. „Era”, spunea altul, „unul dintre cele mai magnifice momente cărora le-a fost martor vreodată acest cronicar și este îndoielnic că vreun funcționar public american ar fi putut avea discernămintul și curajul să sesizeze un dezastru după cum a făcut ea, transformîndu-l într-un triumf”.

Măria a pășit înainte pînă la marginea micii tribune și a întins mina spre Șam Hill, care așteptase deoparte. Bărbatul s-a îndreptat spre ea, și-a scos pălăria Stetson și și-a înclinat capul său mare, i-a sărutat mîna, apoi a strîns-o într-ale sale. Mulți dintre cei de față au fost mișcați pînă la lacrimi.

Momentul de glorie al Măriei a avut însă viață scurtă. Controversa și proasta publicitate au urmărit drumul trenului regal românesc în legătură cu disputa dintre Șam Hill și aghiotantul personal al Reginei, maiorul Washburn. „Cu asemenea doi admiratori devotați ai farmecului Maiestății sale care sînt în tren”, observa un membru al grupului, „este obligatoriu să se ajungă la o încăierare”. Cînd Hill l-a amenințat pe Washburn cu pistolul în prezența presei, iar Washburn s-a baricadat în compartimentul său, colonelul Carroll, reprezentantul căilor ferate, a preluat vagonul privat al lui Hill și l-a decuplat de tren.

Era evident și la București că lucrurile scăpaseră de sub control. Următoarea veste de la grupul regal a venit din partea profesorului Nicolae Petrescu, cel care reprezenta guvernul român în călătorie. Petrescu i-a chemat pe corespondenții cu care călătoreau ca să le spună că de atunci înainte el va fi singura persoană prin intermediul căreia vor fi transmise știrile familiei regale și că pe viitor va fi prezent la acele întâlniri încîntătoare dintre Regină și reporteri. S-a recurs la această „cvasicenzură”, a admis prompt Petrescu, pentru a o împiedica pe Măria să facă declarații care ar fi putut avea un efect dăunător asupra situației politice schimbătoare din țară.

Ce se întîmplase în România nu era foarte clar, dar creștea tot mai mult îngrijorarea că s-ar fi putut ivi o confruntare între Brătianu și suporterii fostului Principe Moștenitor. Reconcilierea publică a Măriei cu fiul său, la Paris, în ciuda dezmințirilor ei, îi încurajase pe partizanii lui Carol să creadă în posibilitatea înapoierii acestuia. Sănătatea Regelui părea să fie precară, ceea ce punea,

446

firese, problema succesiunii. Avînd în vedere că mulți erau convinși că sentimentul popular va sprijini lupta lui Carol pentru supremație, Petrescu fusese instruit de guvern să se interpună între Regină și reporteri.

Timp de cîteva zile, relatări despre starea proastă a sănătății lui Ferdinand au făcut înconjurul trenului și Măria a devenit „din ce în ce mai neliniștită”. Ea primise o telegramă cifrată de la Barbu Știrbey, dar nimeni nu putea găsi cheia cifrului. Mai multe telegrame cifrate au apărut, dar nu au putut fi decodificate. Pînă una-alta, Regina își făcea apariția la Nebraska, Iowa și Missouri. În cele din urmă, cînd a ajuns la Chicago, Măria a aflat, atît de la Prințul Știrbey cît și de la primul-ministru Averescu, că Regele era realmente bolnav și că ea nu trebuie să-și mai prelungească voiajul. După cîteva zile a sosit știrea că trebuie să se întoarcă acasă imediat. Măria a primit vestea la un

banchet în Indianapolis și a plîns cînd și-a luat rămas-bun. Aghiotanții Reginei și-au petrecut întreaga noapte trimițînd telegrame ca să-i contramandeze vizitele și să rețină bilete de călătorie pentru țară. Ultima ei oprire a fost un pelerinaj la coliba de lemn a lui Lincoln. „O Regină istovită și deprimată” a împărțit daruri și a participat la dineul de rămas-bun oferit de colonelul Carroll în trenul ei, care acum gonia înapoi spre New York. În pofida declarațiilor oficiale de la București, care o asigurau că starea Regelui nu era gravă, și a unei telegrame de la Marioara care spunea „papa mai bine, nu te îngrijora”, grupul care străbătea cele 8750 mile de călătorie era trist.

Trenul regal românesc a sosit, din nou fără fanfară, la Jersey City tîrziu, în după-amiaza de sîmbătă 20 noiembrie. Reporterii i-au solicitat Măriei impresii despre America. „De data aceasta, America m-a văzut pe mine”, a răspuns ea. „Data viitoare intenționez să văd eu America... obligațiile oficiale au fost desigur obositoare”, a adăugat ea, „dar am cunoscut cîțiva primari încîntători.” Nu s-a făcut nici o referire la boala lui Ferdinand.

Dacă lumea s-a așteptat ca Măria să stea deoparte și să se retragă izolată și îngrijorată pînă la plecare, aceasta nu a înțeles însuflețirea ei. Întrucît își făcuse planuri, Regina s-a simțit obligată să le îndeplinească, așa că în ultimele trei zile la New York a fost foarte activă. A făcut o excursie cu vaporul la uzina Standard Oii de la Bayonne; a vizitat mormîntul lui Teddy Roosevelt de la

447

Oyster Bay și casa lui de la Sagamore Hill; a inspectat Dugout, o cantină pentru veterani și a participat zilnic la două sau trei dejunuri ceaiuri și dineuri. Norodul sentimental era cuprins de groază. Potrivit unui reporter decepționat, „un public care fusese cuprins de simpatie pentru o femeie nerăbdătoare să-și vadă bărbatul bolnav citea în fiecare dimineață cum alergase ea de la o recepție la alta și îi acorda mai puțină considerație; iar în orașele pe care le ștersese de pe listă cînd se hotărîse să se grăbească spre casă, cei care făcuseră eforturi și cheltuieli să o primească au auzit despre aceste lucruri și probabil că s-au simțit înșelați”.

Măria era conștientă de atitudinea critică a presei și la orele 5,30, în seara plecării, a ținut un discurs de rămas-bun radiodifuzat din casa președintelui Prietenilor României, în seara aceea a participat la un dineu la doamna Astor și de acolo s-a îmbarcat pe vaporul său. A doua zi a călătorit cu vasul *Berengaria*. Singura atenție acordată plecării sale a fost salutul a 21 de salve de tun cînd *Berengaria* a trecut de Governors Island. Deși Măria părea încă neobosită, era evident că America se plictisise de Regină.

PARTEA A CINCEA

REGINA-MAMĂ

Capitolul 27

Puterea este un tovarăș de care nu te desparți ușor; cînd te părăsește, se duce cu ea și interesul vieții. Cu ochii uscați și pumnul încleștat, te uiți după ea cu privirea fixă, gelos pe următorul pe care îl va alege.

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

„îmi pare rău că vizita mea în America a dat naștere unei asemenea critici aspre”, îi scria Măria lui George al V-lea, la a cărui opinie ținea foarte mult și care dezaprobase ultima ei aventură. „Am făcut ceea ce am socotit că este bine pentru țara mea... Admit că nu sînt o Regină convențională, că fac adesea scumpul tău sînge regesc să-ți înghețe în vene, dar inima mea este la locul ei, dragă Georgie.”

Întocmai ca Măria care se frămînta pentru propria reputație, presa internațională, saturată de

odiseea sa americană, și-a îndreptat atenția asupra crizei dinastice cu care se confrunta țara ei. Pentru reporterul sîrguincios era greu să dezlege știrile pe această temă. Cenzura în România era atît de ermetică, încît cea mai directă referire la cancerul rectal al lui Ferdinand era doar un rînd succint în ziarul *democracalDimineața*, care anunța sosirea la București a faimosului specialist parizian în raze X, dr. Rigaud de la Institutul Curie, fără nici o explicație în legătură cu prezența lui acolo.

Pe bună dreptate, Occidentul era doritor să completeze veștile lipsă. Probabila ascendență la tronul românesc a copilului Rege prevestea o îngrozitoare instabilitate într-o zonă a lumii care dăduse deja naștere unui război mondial. Fără un adult responsabil

451

pe tronul României, Rusia ar fi putut foarte bine să ocupe din nou Basarabia, sau Ungaria ar fi putut face o tentativă pentru a recupera Transilvania. „Care va fi, întreba *The New York Times* atitudinea unor națiuni învecinate față de o Românie guvernată de un Rege în vîrstă de cinci ani și un Consiliu format din trei persoane total lipsite de experiență în complicata politică a sud-estului Europei? ... trebuie făcut ceva, și asta repede, pentru a se rezolva impasul dinastic în care se află România.”

Datorită influenței ei asupra Regelui și reconcilierii cu fostul moștenitor al tronului, Măria era ca un pivot în jurul căruia se învîrtea criza dinastică. Călătoria ei la New York peste Atlantic fusese cronometrată de nenumărați reporteri care, cînd ea a ajuns în Franța, la 30 noiembrie 1926, o așteptau pe o ploaie și un vînt ce te orbeau. Anticipațiile presei fuseseră prevăzute la București. De îndată *ceBerengaria* a acostat la Cherbourg, mareșalul Curtii, generalul Angelescu, a urcat la bord să o escorteze pe Regină la părăsirea vasului, să o țină departe de reporteri și să fie sigur că nu se întîlnește cu Carol al ei...

Apariția neașteptată a lui Angelescu „a surprins-o” pe Măria. O deranja că nu i se îngăduie să-și vadă fiul. Generalul a adus scrisori de la Rege și de la Prințul Știrbey. Scrisoarea lui Nando era foarte curajoasă, îi dădea lămuriri despre boala lui și o ruga să caute daruri de Crăciun pentru fiicele lor. Scrisoarea de la Barbu era „alarmantă”.

Deoarece sosise la Paris prea tîrziu ca să mai prindă *Expresul Simplon* pentru București, Regina și-a petrecut ziua următoare îndeplinind solicitările Regelui. Cînd Carol a încercat să o întîlnească, ea i-a trimis un dar și o scrisoare prin care îi explica de ce nu îl poate vedea. „Obsedată” de nevoia pe care o avea fiul său de ea și nefiind „foarte sigură” că face ceea ce trebuie, Regina alerga de la un magazin la altul, hotărîtă să termine lista lui Nando, urmărită la fiecare colț de stradă de fotografi și reporteri. Aproape de înserare, a ieșit dintr-un magazin în fruntea suitei sale ca să dea față în față cu Carol, în mîna cu un buchet de flori și o scrisoare. „Era palid, slab și neras.” A sărutat-o pe mama sa, i-a întins florile, a murmurat cîteva cuvinte despre trimiterea a ceva pentru Ileana și a dispărut. A fost, în cuvintele Măriei, „o zi de coșmar”.

452

Întoarcerea ei acasă a fost și mai rea. A fost întîmpinată la gară de rege, de copiii ei, de membrii guvernului și de mulțimea obișnuită. „Lumea a încercat să ovaționeze”, nota ea, „dar se vedea că o mare temere plana peste toate.” În pofida figurii sale „de schelet” și a dificultății la mers, Ferdinand era persoana cea *mai* bine dispusă dintre cei prezenți. El era foarte indignat de agitația stîrnită în jurul sănătății sale, a spus că era ridicol că Missy a trebuit să se grăbească spre casă, și a întreat-o o grămadă de lucruri despre călătoria ei. În mașină, în drumul spre palat, ea a avut posibilitatea să-l observe departe de ochii publicului. „Cele mai proaste vești erau înscrise pe chipul lui”, spunea ea.

Un consult imediat cu doctorii i-a confirmat bănuielile. Ferdinand suferea de un cancer inoperabil al intestinului gros, care se întindea rapid. Medicii nu puteau spune cît mai avea de trăit; cel mult un an, sperau ei, în funcție de tratamente. Acestea au început la două zile după înapoierea Reginei și au constatat din introducerea unor sonde de argint în intestinul Regelui pentru a scoate infecția. Cu dureri constante, înainte și după tratamente, Ferdinand rămînea aceeași ființă modestă care nu se plîngea, tîrîndu-și trupul într-o haină largă și papuci lăbărțați pe coridoarele palatului, printre cuferele colorate venite din călătorie.

Deși Regina le dăduse copiilor săi vestea despre starea tatălui lor, doctorii hotărâseră să nu-i spună și Regelui, iar Măria își petrecea mult timp încercând să-i ascundă adevărul. Ea se scula devreme dimineața ca să câștige două ore de lucru înainte de trezirea soțului său. În jurul orei 9 a.m. lua micul dejun cu el în camera lui. Restul zilei îl petrecea discutând cu echipele de doctori și în audiențe cu o lume îngrijorată. Relaxarea ei majoră era un galop scurt cu unul dintre caii săi. Știrbey venea zilnic, dar nici el nu putea să o ajute să „facă față inevitabilului”. La câteva săptămâni după întoarcerea sa, Măria nota că ea și Ferdinand își începuseră cel de-al treizeci și cincilea an de când erau împreună: „Să dea Domnul să nu fie cel din urmă...”, scria în jurnalul său; „noi am trăit ca să devenim prieteni statornici și loiali, două caractere complet diferite care au reușit să realizeze armonie din ceea ce ar fi putut fi altceva... noi am trăit pentru țară și pentru copiii noștri și întotdeauna am știut cum să ne stăpânim pasiunea, suficient ca ea să nu dăuneze acestor două iubiri ale vieților noastre”.

453

Ferdinand a început tratamentul cu rادیu la sfârșitul lui ianuarie. La scurt timp, Măria a sugerat ca el să facă o listă a posesiunilor sale personale, cu instrucțiuni pentru eventuala lor împărțire. „Am strecurat pe nesimțite, încetul cu încetul, un nume după altul al celor care vor fi atât de fericiți dacă li se lasă ceva”, se confesa Măria jurnalului său. „La început el protestează, dar în general reușesc să-l conving, și este pe jumătate amuzat și pe jumătate timid când îi spun să treacă și câte ceva pentru diferitele sale flirturi: Titi, Mie, Valentine, Robeștile și desigur că prima și cea mai importantă, sârmana Aristița, care l-a iubit atât de statornic, ca și Maruka; ne-am distrat mult cu asta. Lui nu i-ar fi trecut prin minte să o facă singur, dar îi place să o facă cu mine și eu fac ca totul să pară o glumă colosală!”

Deși reușise să manifeste o aparentă veselie față de Ferdinand, Măria a fost hărțuită tot timpul bolii lui de imaginea lui Carol. Veștile de la Paris nu erau bune. Nu se întorsese de mult Regina în România că Lupeasca și publicase o declarație în care spunea că ea renunță la Carol cu condiția ca el să fie repus în drepturile de succesiune. Măria s-a înfuriat: „... ca și cum ea ar renunța la un lucru pe care-l deține pe drept”, scria Regina. Presupunerea Lupească nu o deranja atât de mult, cât lipsa de caracter a fiului său. Ea și-a dat seama că, pur și simplu, Carol era tot mai plictisit de noua sa existență. „Răsfățat, obișnuit cu viața ușoară și să fie tratat ca stăpîn și Principe... el nu știe cum să ducă o viață de om simplu.” Fostul Principe Moștenitor începuse să-și bombardeze mama cu scrisori în care îi cerea să-i aranjeze reconcilierea cu tatăl său, declarând că numai ea îl putea acum ajuta. „... nu te îndepărta de mine, altfel mă voi prăbuși complet”, scria Carol susținând, ca și mai înainte, că el părăsise România cu știrea și consimțământul Sittei. Măria se pomenea ea însăși amestecată într-un litigiu între soț și soție, primind scrisori din ambele părți, scrisori personale care o puneau în încurcătură și dovedeau că fiul său minte.

În timp ce fiul său o agasa de la Paris, carliștii o atacau în țară. Unul după altul ei cereau audiențe ca să-i spună Reginei că Prințul era „un om nou”, că moralitatea lui nu ridică probleme și că un Rege adult, chiar dacă este unul refractar, era un viitor suveran mai credibil decât un băiat de cinci ani. Prinsă între

454

jăgostea de mamă și datoria națională, Măria recunoștea gdevărul față de sine, scriind în jurnal: „Mi-am pierdut toată crederea în Carol... Nu cred în «schimbarea lui fundamentală» el nu vede... deosebirea dintre bine și rău, onoare și dezonoare, adevăr și minciună”.

Iar ea tot nu știa ce să facă. Brătianu se opunea constant întoarcerii lui Carol, socotindu-l pe principele ușuratic un pericol pentru țară. Barbu Știrbey, care credea în sanctitatea legii, simțea că întoarcerea lui Carol va da o lovitură majoră dinastiei și principiului monarhic în general. El împărtășea aprecierea cumnatului său despre Carol, dar devotamentul față de Măria făcea să fie dificil pentru el să i-o spună. Disperată din cauza opiniilor extreme, Măria s-a îndreptat către cumnatul ei, Infantele Alfonso, și către vechiul său prieten, Waldorf Astor. Acuzată de carliști că îl ține pe Carol departe ca să poată rămîne ea la putere, în iarna lui 1927 Regina a expedit două scrisori care atestă dorința ei de a-și reintegra fiul mai mare în drepturi.

Infantele Alfonso, unchiul preferat al lui Carol, se afla în vacanță la Paris. Măria 1-a rugat să-l vadă pe Carol și să încerce să-i vorbească, făcându-l să înțeleagă. „Nu este nici cea mai mică speranță să se întoarcă pînă ce nu se dezbăra de toată această atmosferă de păcat și degradare în care trăiește...”, îi scria Măria lui Aii. „Spune-i că te trimit pe tine la el pentru că eu... doresc cel puțin să-l ajut să devină din nou om... Este necesar un bărbat din categoria noastră care să-l facă să-și dea seama ce crede lumea despre el. Și pentru că tu ești ființa iubită și curată care știu că ești, poate că vei reuși să găsești ceva prin care să poată fi scos din mocirla în care se cufundă.”

Întîlnirea lui Aii cu Carol a fost un eșec. Cînd Infantele 1-a întrebă pe nepotul său dacă vrea să se întoarcă în România, Carol a spus că ar „dori să se întoarcă” dar „numai... în anumite condiții”. Alfonso s-a speriat: „Dragul meu Carol, mă tem că tu nu-ți înțelegi deloc situația. Nu tu ești cel care poți pune condiții, ci tatăl și mama ta, Regele și Regina, care vor pune condiții potrivit cărora poate că ei și-ar înduioșa inimile și te-ar lăsa să te întorci. Dă-mi voie să ți-o spun, nu există cineva într-o familie regală, cineva care să aibă principii monarhice, care să nu privească cu oroare și tristețe răul pe care l-ai făcut monarhiei, în general, și care să nu privească viața ta actuală cu mînie și dispreț”.

455

După Aii, Măria s-a îndreptat spre Waldorf Astor, întrebîndu-i dacă ea trebuia să sprijine tentativa fiului său de a veni la putere Lordul Astor a fost direct în măsura în care i-au permis-o bunele maniere. „Poți avea o republică sau poți avea o monarhie”, i-a scris el Reginei. „Unul dintre avantajele monarhiei este acela ca regulile sînt foarte simple - ereditate - primogenitură - certitudine. Acum, dacă un moștenitor renunță la drepturile sale, probabil ca sistemul nu este prea mult afectat. Dar dacă același om își schimbă hotărîrea, atunci mi se pare că sistemul se prefăce în haos și că este serios periclitată întreaga structură. Schimbările rapide din dragoste sînt foarte bune ca subiecte de romane sau operă, dar nu sînt potrivite pentru regate adevărate într-o epocă de revoluții.”

Cei ce o presau pe Măria să-și ajute fiul să se reintegreze în drepturi erau derutați în legătură cu omul pe care sperau să-l așeze pe tron. Carol nu era un destrăbălat clasic, așa cum îl socoteau (sau chiar doreau) mulți. El nu era un om potrivit pentru femeile fascinante, ci un Milquetoast* princiari, legat de metresa lui ca un adolescent de o mamă indulgentă. Nici Măria nu înțelegea asta; ceea ce greșit a categorisit ea ca „atmosfera de păcat și degradare” ce-l înconjură pe fiul ei nu se putea numi astfel.

Lăcașul plăcerii lui Carol - o casă cu chirie, parțial mobilată -era plebeian, pentru că el era zgîrcit și nepretențios în gusturi. Slăbiciunea lui cea mare erau mașinile de viteză, în timp ce doamna Lupescu, renumită pentru lacrimile vărsate ca să obțină ce dorea, își cumpăra bijuterii și blănuri. Ei apăreau periodic la un concert sau un club de noapte din Paris ori la cazinourile de pe Riviera. Mai mult ca orice, Carol o iubea pe Duduia sa (numele cu care o alinta pe Lupeasca), iubea lichiorul său, Wagnerul său ascultat la fonograf, jocul de cărți seara și mesele copioase. Iubita îi oferea plăcerile senzuale, iar el îi dădea deplină stăpînire asupra vieții sale. Ea îi conducea casa ca o modestă menajeră franțuzoaică, iar fostul Principe Moștenitor, care se socotea un strălucit tactician politic, îi scria nu o dată mamei sale ca să se plîngă în legătură cu problema servitorilor.

O a treia persoană a intrat curînd în casa lui Carol - un român

*Personaj comic creat de H.T. Webster = persoană timidă, moale, care nu știe să se impună.

456

(Je vreo douăzeci și ceva de ani, Constantin Dumitrescu, pe 0urnele scurt, Puui. La început student la Paris, Puui era o parodie a aventurierului și îndrăgostitului latin care se lăuda cu cuceririle sale și teșea intrigi. Mai întîi doar un vizitator, el s-a insinuat treptat în familie și în final a dobîndit rangul de valet și secretar personal al lui Carol. Însă Puui visa să fie mai mult decît un lacheu la un prinț exilat, încă de pe cînd își croia drum în viața lui Carol, el conta pe întoarcerea stăpînului său în România.

La începutul lui aprilie 1927, Ferdinand a suferit de o gripă din care nu era de așteptat să scape. Timp de o săptămână, Măria a stat alături de el zi și noapte și la un moment dat Regele a primit ultima împărtășanie potrivit ritualului Bisericii Catolice. Când, spre marea surpriză a tuturor, el a dat semne de însănătoșire, Regina l-a mutat la domeniul coroanei de la Scroviștea, lângă București. Acolo, într-o vilă liniștită cu vedere la lac și înconjurată de păduri, Regele și-a petrecut primăvara și începutul verii, tîrîndu-și picioarele între pat și salon și o terasă exterioară. Pentru scurt timp, starea lui s-a ameliorat atît cît să poată primi vizitatori. Au venit să-l vadă Martha Bibescu, precum și Aristița Dissescu și o altă veche prietenă, Titi Mignano. „Ea [Titi] a văzut desigur groaznica schimbare și chiar și ea, cea mai dragă din toate flirturile, abia a putut schița un zîmbet”, spunea Regina Măria. Cum puterile îl părăseau, Ferdinand s-a supus calm fatalității, dar nu a lăsat să se vadă că știe că va muri.

Starea Regelui și absența lui i-au dat ocazia primului-ministru Averescu, un devotat al lui Mussolini și al metodelor sale, să organizeze o lovitură de stat care să-l aducă la putere, într-o dictatură militară după modelul Ducelui. Sprijinit de un număr de regimente din subordine ca să intre în secret în București, Averescu a ratat încercarea de guvernare cînd Ferdinand, încunoștințat cu privire la trupe, l-a eliberat repede din funcție, în locul lui, Regele muribund l-a numit pe vechiul său prieten Barbu Știrbey. Măria a fost luată prin surprindere. Exista o înțelegere între Rege, Regină și Prințul Știrbey ca acestea din urmă să accepte funcția de prim-ministru numai în caz de „absolută necesitate”. Deși ea și-a dat seama că situația trebuie să fi justificat acțiunea lui Nando, Măria știa că ea va fi blamată pentru numire; „... cine oare ar fi putut să

457

creadă vreodată *căni eu* * l-am îndepăitat pe Averescu ca să-l în loc pe omul nostru!” se întreba. „Nimeni”, conchidea ea.

În noaptea de 4 iunie 1927, Știrbey a depus jurămîntul în fața Regelui care se afla în pat. Prințul român era bucuros că avea ocazia de a împăca partidele politice beligerante și a crea o coaliție guvernamentală de bună-credință. Și aproape că a reușit, unind pentru prima dată în guvernul său cele două partide importante liberalii și național-țărăniștii. Dar artificiala amicitie s-a destrămat la alegeri, iar la trei săptămîni după numirea sa, Știrbey a fost nevoit să demisioneze. „Barbu și cu mine eram foarte triști să îngropăm acum idealurile și speranțele noastre”, scria Măria în jurnalul ei. „I-am mulțumit, iar strîngerea de mîna de despărțire însemna că vom încerca din nou cînd se va ivi următorul prilej.”

Regele s-a îndreptat spre Brătianu ca să formeze un guvern. Era pentru a cincea oară că Brătianu își servea țara ca prim-ministru. La șaiszeci și doi de ani, el era sănătos și voios. La șaiszeci și unu de ani, Ferdinand era un om terminat. Cînd căldura sufocantă a verii a coborît în cîmpie, Măria și-a dus bărbatul în aerul proaspăt de munte de la Sinaia. Ridicase un cort la exteriorul dormitorului lui, pe pașiștea palatului Pelișor. Acolo îl veghea, văzîndu-l cum se desprinde de viață. Cînd sfîrșitul părea iminent, ea a trimis după copii, toți, cu excepția fiului lor mai mare. Ferdinand nu întrebese de Carol de cînd se îmbolnăvisese.

Regina obișnuia să-și petreacă nopțile pe o sofă în salonul Regelui, „cu ușile deschise, ca să aud orice sunet”. Către miezul nopții, pe 19 iulie 1927, Ferdinand, agitat din cauza durerii, a încercat să se dea jos din pat. Deși medicul îi făcuse o injecție, Regele nu s-a calmat. „Sînt atît de obosit”, i s-a plîns el Măriei. Sînd în picioare lângă pat, ea l-a luat în brațe, cu capul sprijinit pe umărul ei ca să poată respira mai ușor. Doctorul i-a luat pulsul și a prevenit-o că sfîrșitul era aproape. Infirmiera a alergat să aducă familia și un preot, dar Ferdinand a murit înainte de sosirea lor. „Capul i-a căzut pe umărul meu [...] mîinile lui deja reci au rămas fără vlagă, fața lui mică de tot... s-a terminat - el nu mai era obosit, ci se odihnea”, spunea ea.

A doua zi dimineață, premierul Brătianu i-a cerut nurorii Măriei

*Subliniat de două ori în original (n.a.).

: 458

să-l ducă la București pe Mihai, în vîrstă de cinci ani și nouă luni, ca să fie oficial proclamat Rege în

fața Parlamentului, îmbrăcat în pantaloni albi și cu o cămașă de mătase albă, băiatul stătea, grăsuț și fără zîmbet, alături de mama sa îndoliată, ca să primească aclamațiile Camerei deputaților. Mai târziu, așezat pe un scaun ca un tron, cu cincisprezece trepte mai sus decît miniștrii săi, Regele-copil privea atent în timp ce Principele Nicolae, președintele Curții Supreme și patriarhul Bisericii și-au pus mîinile pe o imensă biblie aurită pentru a depune jurămîntul ca regenți. Rămasă la Sinaia, Măria își găsea mîngîierea în amintirea zilei în care, cu treisprezece ani în urmă, ea însăși devenise Regină. „Mai aud încă numeroasele lor voci strigînd, exclamînd Regina Măria! Regina Măria! și toate fețele lor privindu-mă cu speranță în ochi și, de asemenea, ceva ce însemna dragoste și încredere...”

Regele Ferdinand a stat pe catafalc patru zile, pe o învelitoare de catifea roșie. Măria dăduse ordin să nu se folosească negrul și ea singură aranjase florile roșii în jurul trupului său. Era impresionată de figura lui în repaus. „O față afit de frumoasă, cu trăsăturile lui nobile înțepenite într-o liniște care-i conferea o măreție pe care în viață nu o avusese”, spunea ea. „În viață, el era prea modest, prea timid, părea întotdeauna că se scuză pentru tot ceea ce face. Acum, fără alte gesturi, el accepta... calm toate onorurile aduse, toate florile, rugăciunile, lacrimile.”

Nu au fost însă afit de multe onoruri cum ar fi putut să fie. Îngrijorat din cauza lui Carol și a carliștilor, premierul Brătianu a grăbit ceremonia funerară. Data fixată pentru funeralii nu a dat timp rudelor lui Ferdinand și Măriei să se strîngă din întreaga Europă; singurii îndoliați de parte bărbătească care au urmat sicriul au fost cel de-al doilea fiu al Regelui, Principele Nicolae și ginerele său, Regele Alexandru al Iugoslaviei. Celălalt ginere al său, exilatul George al Greciei, nu a sosit din Anglia decît a doua zi după funeralii.

Ca și marele său unchi, Ferdinand a fost înmormîntat la Curtea de Argeș. Patru trenuri au făcut un drum de mai bine de o sută cincizeci de kilometri peste cîmpiile prăfuite pînă la orașul ascuns în munți. Acolo, o procesiune colorată, formată din familie, preoți, veterani de război și diplomați din București, la care s-au adăugat o mie de țărani în costume naționale care duceau luminări, urma

459

trupul Regelui spre biserică. Sicriul în sine, fără toate valtrapurile ceremoniale, purta doar un mic buchet de trandafiri roșii ofiliți cu o carte de vizită pe care scria „Măria”. Tot așa pusese trandafiri pe patul de moarte al Regelui în amintirea primului buchet de flori pe care i-l adusese el cînd ea avea șaisprezece ani.

„Am trăit alături o viață îndelungată, cu urcușuri și coborîșuri așa cum este într-o căsnicie, uneori cu furtuni și încrîncenări, dar în cea mai mare parte cu loialitate și cu încredere, și mai ales cu răbdare... Răbdare... să depășești ziua confruntării... nu iubiți, ci prieteni ce-și respectă unul altuia particularitățile, răbdători, amîndoi răbdători, loiali, mîna în mîna pînă la sfîrșit.”

După o scurtă slujbă în aer liber, sicriul lui Ferdinand a fost dus în biserică și pus în cripta deschisă. Măria s-a înapoiat la Sinaia. „Un capitol închis pentru totdeauna”, scria ea în jurnal, „și acum, înainte, cu curaj și cu ce mi-a rămas ca sănătate, și putere, și speranță, și credință.”

Regina i-a telegrafiat imediat fiului ei mai mare pentru a-l informa de moartea tatălui său, dar cea care a reacționat foarte violent la aflarea veștii a fost Elena Lupescu. Aflînd de moartea Regelui, se spune că ea ar fi început să se bocească cu voce tare, pretinzînd că o văzuse „pe doamna albă” chiar în seara precedentă. (Potrivit unei legende a familiei Hohenzollern, „doamna albă” este o fantomă care le apare membrilor dinastiei Hohenzollern cînd unul dintre bărbații săi este pe moarte.) O lună mai târziu, Carol îi scria mamei sale că doamna Lupescu este încă bolnavă „de disperare” și „a plîns atît de mult și este într-o asemenea stare de anemie... că aproape a orbit și doctorul a trebuit să stea toată noaptea”.

În ceea ce îl privea pe Carol, el pretindea că vestea morții tatălui său „l-a zdruncinat” complet. „Nimeni”, scria el, „n-a simțit ca mine groaznica pierdere pe care am suferit-o cu toții”. Cererea de a i se permite să participe la funeraliile tatălui său la București i-a fost respinsă de Brătianu și el detalia într-o scrisoare către mama sa: „Pentru mine, mai mult decît pentru voi toți, aceste momente au fost mai grele fiindcă am fost împiedicat să fiu lîngă cel pe care l-am iubit atît de mult. Pînă în ultima clipă... n-am încetat să sper că voi putea să-l văd pe Papa încă o dată sau cel

„Ţin să mi se îngăduie să îngenunchez lângă patul său de moarte. f-_u cea mai mare tristeţe văd că alte considerente decât cele de

•ire relaţii de familie au fost mai puternice". ^ în ziua funeraliilor tatălui său, fostul Principe Moştenitor şi-a tăcut o apariţie de efect la slujba în memoria Regelui care a avut loc la biserica română din Cartierul Latin al Parisului. Carol purta o haină *à la* Prinţul Albert, pantaloni negri şi joben, cu toate decoraţiile şi panglicile regale aliniate pe piept. Intrucât Principele

mai apăruse niciodată pînă atunci în public cu medaliile sale, „porterii au considerat acesta drept un indiciu că are intenţia să lupte pentru tron. Desigur că el nu a părut nemulţumit de uralele de „Trăiască Regele!" scandate de suporterii din afara bisericii.

Pentru Regina-mamă, prima lună de văduvie s-a scurs „într-un fel de buimăceală". Regele nu lăsase instrucţiuni politice sau financiare. „Cred că nu avea nici o grijă", spunea Măria, „ştia că o voi scoate la capăt." Ea însăşi manifesta foarte puţin preocupare cu privire la viitorul personal şi la finanţele sale. „Nu m-am preocupat niciodată de asta sau de altceva", spunea ea. „Am un fel de credinţă oarbă că cei în grija cărora am fost lăsată mă vor trata bine." Pentru mai multă siguranţă, Prinţul Ştirbey a stat la Bucureşti după funeralii ca să reprezinte interesele Măriei la reorganizarea Curţii şi a listei civile. Ferdinand lăsase Măriei Castelul Peleş pînă la majoratul nepotului său, Minai; Măria i l-a încredinţat Sittei să-l redecoreze şi să-l folosească pentru ea şi fiul ei.

La cîteva zile după funeralii au sosit surorile Măriei. După plecarea lor, Măria a luat-o pe Ileana pentru trei săptămîni la mare, la Balcic. Revenind la Sinaia, ea spunea că recapătă treptat putere de viaţă „... plănuiind cum să acţionez... Sînt încă sufletul ţării... Tatăl s-a dus, dar mama este încă acolo pentru toată lumea". A anunţat că începuse să-şi scrie memoriile deoarece i se ceruse „atît de adesea" să o facă. Dar oricît de optimist se Oprimase ea, cu oricîtă grijă îşi ascundea sentimentele, a devenit repede evident atît pentru Măria, cît şi pentru întreaga lume, că Puţin altceva îi mai rămăsese de făcut în afară de a scrie. ^Adevărul", spunea presa în ziua funeraliilor lui Ferdinand, „este că Măria devine un simplu spectator al tronului României care s-a supus atîtea ani dispoziţiilor ei."

Măria a spus întotdeauna că nu vrea un loc în Regenţă pentru ea şi a încercat, încă de la instalarea bolii Regelui, să-pe Principele Nicolae să reprezinte familia în Consiliul de Regenţă. Dar lui Nickyjiu-i fusese niciodată la îndemînă să conducă să controleze, încîntător, amuzant, favoritul companion al marne' sale dintre toţi copiii ei, el rămînea un iresponsabil. „Toate visele bune şi rele în Nicky...", scria mama sa. „De la experienţa mea cu Carol, nu mai îndrăznesc să spun cabinele este mai puternic decât răul." Ca să-l salveze pe Nicolae de atmosfera coruptă a înaltei societăţi româneşti, Regina i-a aranjat să intre în Marina Britanică. Lui Nicky i-a plăcut aceasta şi a regretat profund că trebuie să renunţe la cariera sa navală ca să se pregătească pentru funcţia sa de regent. Abilităţile lui erau mecanice, nu politice. După moartea tatălui său, mama lui şi Prinţul Ştirbey au avut parte de zile grele pentru a-l menţine în postul de regent.

Măria avea sentimente contradictorii şi cu privire la nora sa, pe care o compătimea, dar care, în acelaşi timp, îi dis plăcea. Deşi admira demnitatea Sittei într-o situaţie umilitoare, perfecţionismul femeii mai tinere începea să o irite pe Măria. „Lucrurile exterioare contează prea mult... o casă ordonată, îmbrăcăminte perfectă, păr neondulat, punctualitate, politeţe excesivă, bune maniere, formă, mod de acţiune." Recunoştea gustul Sittei, dar era scandalizată de banii pe care îi cheltuia ea pentru redecorarea casei, remarcînd mai curînd cu răutate că Principesa-mamă „nimerise de tînără, din punct de vedere material, într-un culcuş moale".

Pentru Măria, cea de-a treia generaţie a familiei sale devenea tot atît de dezamăgitoare ca şi cea de-a doua. Regele Mihai, în vîrstă de şase ani, izolat de semenii lui de către mama sa supraprotecoare şi guvernanta englezoaică, era neîncercător şi supraponderal. Manierele sale regale erau impecabile, nu rata niciodată să răspundă la saluturile armatei sale la paradă sau să

sărute solemn mâna doamnelor de la Curte. Dar, invariabil, intra într-o încăpere cu un zîmbet fix întipărit pe față și nu își schimba niciodată expresia. Regele-copil a învățat tîrziu să vorbească, dar, ca și ceilalți bărbați din familie, dovedea talent în domeniu' mecanicii și putea conduce un automobil la șase ani.

Măria a fost de acord cu decizia nurorii sale de a ține copil''

462

departe de publicitate și de scandalul care l-a însoțit pe Carol, dar nu a fost de acord cu politica Sittei de a nu permite să fie menționat în fața lui Mihai numele tatălui său. Ei nu-i plăcea faptul ca grecii continuau să roiască în jurul casei nurorii sale, creînd două tabere regale și transformîndu-l pe Mihai, viitorul Rege al României, într-un mic grec. Era limpede că Măria era ținută departe de nepotul ei. „Sitta l-a îndepărtat de noi în dorința de a-l crește mai bine decît tatăl său”, scria ea surorii sale Sandra.

Împinsă de către guvern și familia sa într-o retragere nedorită imediat după moartea lui Ferdinand, Măria a fost pe neașteptate lansată pe primul plan după numai patru luni. La orele 2,30, în dimineața zilei de 24 noiembrie 1927, a fost trezită de un telefon ce o informa că primul-ministru Brătianu, care contractase o infecție în gît cu douăzeci și patru de ore înainte, era pe moarte. A alergat la patul lui. În agonie din cauza unei incizii în gît, abia putînd să scoată un sunet, Brătianu a salutat-o în șoaptă.. „Cît sînteți de bună și amabilă să veniți la o asemenea oră”, a spus el. La 6,45 era mort.

Aceasta a fost „prima dată” că Măria a regretat că nu este membru al Regenței.. „Eu însemn ceva în străinătate. Cunoașterea faptului că exist încă «oficial» ar crea un sentiment de continuitate, în timp ce cu dispariția lui Brătianu nimeni nu știe cine contează încă cu adevărat în țara aceasta atît de greu lovită.” Evaluarea de către ea a situației era corectă. Brătianu refuzase întotdeauna să delege autoritatea și chiar alegerea de către el a regenților indică faptul că, pînă și la sfîrșitul vieții, vechiul politician se preocupa mai puțin de România decît de sine.

Regent, împreună cu Principele Nicolae, era Miron Cristea, patriarhul Bisericii Ortodoxe. Patriarhul era un preot transilvănean impunător ca înfățișare, cu barbă lungă argintie, ambiții sociale și cu ochii după femei. Cel de-al treilea regent, singurul cu responsabilități, era George Buzdugan, președintele înaltei Curți de Casație (Curtea Supremă). Experimentat în politică și legislație, el ar fi putut să dea sens Regenței dacă ceilalți doi regenți ar fi fost mai doriți să-și exercite funcțiile.

Pentru a ocupa postul de prim-ministru al lui Brătianu, Regența l-a numit pe fratele său, Vintilă, care deținuse portofoliul Ministerului de Finanțe în multe guverne ale lui Ion. Confruntat

- 463

cu o economie proastă și la presiunea Partidului Național-Tărănesc, Vintilă a încercat să obțină împrumuturi în străinătate, în drumul său spre o vacanță în Elveția, Prințul Știrbey s-a oprit la Paris și Londra pentru a testa puterea de împrumut a României la băncile apusene. „Ceea ce împiedică creditul”, scria el Măriei „este teama de revoluție politică... este problema cu Carol.”

După moartea tatălui său, Carol și-a rugat mama să țină legătura cu el și cei doi au corespondat frecvent. „Cel mai mic cuvînt bun din partea lui mă face să cred din nou în el, mă face stupid de recunoscătoare”, admitea Măria față de ea însăși. Trecînd peste obiecțiile liberalilor la putere, ea l-a trimis pe Nicky, apoi pe Ileana să-l vadă pe Carol și chiar și ea l-a vizitat la St. Briac în primăvara anului 1929. Măria și fiul ei și-au făcut daruri de zilele nașterii și de sărbători. Carol a rugat-o pe mama sa să-i ajute pe părinții doamnei Lupescu să obțină pașapoarte, și cînd el i-a cumpărat metresei sale un castel Louis XVI în provincia franceză, i-a scris să-i ceară sfatul cu privire la rearanjarea grădinilor. „Oh, dragă mamă”, scria el la un an după moartea tatălui său, „hai să avem doar relații afectuoase între noi.”

Activitățile politice i-au dezmințit cuvintele. Regina a aflat despre acestea prin diferiți emisari, de obicei militari sau membri ai familiei sale din Europa. „Acum el suferă poate, dar... chiar și în

dragostea sa pentru tine și eventual atunci când se gîndește că nu i se acordă destulă importanță...", scria Baby Bee după ce și-a văzut nepotul. „El este îndrăgostit orbește, a nimerit într-un grup care, evident, îi spune că e un tip extraordinar, grav nedreptățit de unii politicieni din propria sa țară." Cei din afara familiei se arătau nemulțumiți de influența excesivă a Lupeascăi asupra fostului Principe și menționau figuri noi în jurul lui, oameni aliați cu carliștii pentru a-l repune pe Carol pe tron.

În acest scop, Lupeasca și-a publicat memoriile, o serie de articole de presă care-i fuseseră trimise Măriei de un prieten american. Povestea Lupeascăi era o fabricație siropoasă, izvorîta din planurile politice de viitor ale lui Carol și din dorința Elenei de a avea un trecut aristocratic, în această poveste, fiica spițerului își nega originea evreiască, pretinzînd că l-a întîlnit pentru prima dată pe Carol cînd tatăl ei a luat-o la ceaai la Regina Elisabeta. Ea

464

i pretindea că Principele Moștenitor fusese forțat să abdice de Brătianu și partidul lui. Numită de un publicist un „document uman de o emoție de neuitat", seria este interesantă în special pentru avertismentul pe care îl dă asupra hotărîrii lui Carol de a-și înălța statutul în țară coborînd-o pe Regină. „Circulă povești îngrozitoare-vechi calomnii despre aventurile amoroase ale Maiestății sale, discreditate încă de atunci, dar scoase la iveală din timp în timp... de către dușmanii Reginei", scria metresa lui Carol, planînd cu grijă prima sămîntă a campaniei iubitului său în sensul discreditării Măriei în ochii poporului român.

Carol a făcut prima încercare de lovitură de stat la mai puțin de un an de la moartea tatălui său. Se spune că planul a fost imaginat de Sidney Harmsworth, primul Viconte Rothermere. Rothermere, proprietarul presei britanice și principalul exponent al Ungariei după primul război mondial, își asumase misiunea de a înapoia ungurilor Transilvania. Dacă Rothermere intenționa să destabilizeze România sau dacă el încheiasse un acord concret cu Carol pentru teritoriul Transilvaniei, el s-a ținut în umbră, lucrînd prin intermediul lui Barbu Ionescu, un român expatriat. Ionescu era un ambițios, magnat al produselor alimentare, ridicat prin propriile-i mijloace, care trăia lîngă Londra și era încîntat să fie în legătură cu oameni importanți și să-l aibă pe fostul Principe Moștenitor ca oaspete la domeniul lui din Surrey.

Lovitura fusese plănuită să coincidă cu o adunare de protest a țăranilor, stabilită pentru ziua de 6 mai 1928, pe platoul istoric de la Alba Iulia. Două avioane au fost închiriate din Anglia și mii de manifeste au fost tipărite cu un mesaj al lui Carol către poporul român, în cererea sa de domnie, fostul moștenitor declara că el părăsise România „nu de bună voie" ci forțat de o „neînțelegere în legătură cu modul în care era condusă țara" și de „triste conflicte familiale". Dacă ar fi trăit tatăl său, spunea Carol poporului, era „sigur" că Regele Ferdinand „m-ar fi chemat înapoi acasă". Pentru a pregăti opinia publică internațională în vederea mișcării pe care o preconiza, Carol a dat un interviu care a apărut în *Daily Mirror*, proprietatea lui Rothermere. Cu acest prilej, el nega vehement faptul că renunțase la succesiune; exilul său, spunea el, nu avea nimic comun cu doamna Lupescu, ci se baza pe neputința

465

sa de a se împotrivi guvernului Brătianu. „Nu am părăsit România din cauza ei și orice declarație în acest sens este o minciună sfruntată", spunea Carol.

În ziua fixată, două avioane stăteau cu motoarele pornite așteptîndpe aerodrom, cu piloții pregătiți în carligile lor. Însă, îți clipa în care fostul Principe Moștenitor român s-a apropiat de pasarelă, funcționari de la Ministerul de Interne Britanic au urcat să-l informeze că, din cauza relațiilor amicale existente între Anglia și România, guvernul Maiestății sale nu poate permite ca o astfel de misiune să decoleze din Anglia.

Carol s-a înapoiat supărat la elegantul domeniu al lui Ionescu, în timp ce carliștii au scos din Anglia, pe furiș, proclamația sa. Două zile mai tîrziu, funcționari de la Scotland Yard au apărut pentru a-l informa pe Carol că *erapersona non grata* în Anglia.

În săptămîna următoare, ministrul de Interne al Angliei s-a ridicat în Parlament pentru a

informa că activitățile indezirabile ale Principelui român pe pământul britanic au încetat, Principele fiind expulzat.

Măria a fost profund rușinată de incident și i-a scris Regelui George ca să se scuze pentru fiul ei. Ziarul londonez *Times* l-a criticat aspru pe Rothermere pentru campania sa ungurească și pe Carol pentru „incredibila sa nebulă de a-și fi îngăduit să se identifice” cu ea. Carol a dat pe seama mamei sale umilirea lui. Un general român, care i-a adus o scrisoare de la Măria, s-a înapoiat la București raportând că fostul Principe Moștenitor a fost „grosolan” și „cu spume la gură”. Carol jura că „ceea ce se petrecuse în Anglia a fost o intrigă a guvernului [român]” și el pretindea că întregul fiasco era „greșeala acelor [porci ticăloși] care conduc în România și ruinează țara”.

Ca răspuns mamei sale, Carol a trimis o scrisoare defăimătoare, cu cuvinte tăiate și amenințări adăugate. El o acuza pe Măria de denaturare intenționată a acțiunilor guvernului britanic și de a nu-l fi sprijinit din România așa cum ar fi trebuit să o facă. „Va veni timpul meu”, o avertiza el, „și atunci mulți vor fi aceia care vor regreta că nu au văzut realitatea așa cum era ea. M-am săturat de toate aceste lucruri, cunosc fiecare dispoziție care se ia împotriva mea și dacă pînă acum nu am răspuns este pentru că am sperat mereu că vreo persoană onestă va lua măsuri să pună

466

capăt delapidării banilor țării pentru ticăloși, iar prima persoană care ar fi trebuit să facă aceasta erai dumneata.”

Eșecul loviturii lui Carol nu a întărit șansele dușmanilor săi din partidul Liberal. De la Marele Război, încorporarea Basarabiei și Transilvaniei a aruncat o lumină proastă asupra politicii liberale. Măria a acordat un număr de audiențe lui Constantin Stere, un vechi lider revoluționar al mișcării socialist-țărănești din Basarabia, care s-a plîns foarte tare de măsurile represive luate acolo de guvern. Ea l-a primit și pe generalul Averescu, care era răspunzător de luarea măsurilor. Averescu a avertizat-o că România se îndreaptă spre revoluție. „Basarabia este prost condusă”, a spus Măria, „fiindcă politicienii ei preferă să dovedească vinovăția sau incapacitatea altora.”

Situația din Transilvania nu era mai bună. Maghiarii, mai înainte oamenii de afaceri, specialiștii și intelectualii provinciei, fuseseră schimbați din posturile de conducere. Pe de altă parte, românii care se lamentaseră cîndva de maghiarizarea populației o românizau acum cu ferocitate. Proprietățile rurale aparținînd „latifundiilor străini” au fost sistematic expropriate. Liberalii și aliații lor sub Averescu i-au jefuit pe unguri și pe evrei în numele naționalismului și justiției agrare; pentru a justifica aceste crime, ambele grupări s-au aliat cu comuniștii ca dușmani ai statului. Intrucît unii comuniști proeminenți erau de fapt evrei, oligarhia vechiului regat putea explica tradiționalul său antisemitism, iar politica reacționară defila prin Transilvania sub pretextul reformei feudale.

Aceasta nu înseamnă că Ion Brătianu și oligarhia nu au contribuit semnificativ la dezvoltarea României, între 1923 și 1928, o perioadă de generală prosperitate europeană care a precedat criza, economia României a evoluat cu pași repezi, disproporționat față de cea din alte țări europene mici care începeau să se dezvolte. Desigur, România avea resurse naturale de dezvoltat - aparent inepuizabile surse de petrol, lemn și pămînturi fertile pe care Brătianu le proteja cu subvenții ale guvernului și impozite avantajoase. Prima necesitate era însă reforma agrară. Țăranii se opuneau mecanizării și metodelor agricole moderne, iar regimul nu își dădea osteneala să-i educe.

467

Faptul că, în toată această perioadă din istoria României Ferdinand și-a menținut imaginea de „Rege al țăranilor” trebuie atribuit în mare parte popularității Măriei, precum și abilității politice a lui Brătianu. Totuși, o dată cu moartea lui Ferdinand și a lui Brătianu, Partidul Liberal a ajuns la capătul unei lungi curse în noiembrie 1928, chiar la un an după moartea lui Brătianu Partidul Național-Țărănesc condus de Iliu Maniu a venit la putere' însărcinat de Regentă să

formeze un nou guvern, Maniu și național-țărăniștii au primit 78% din voturi la alegerile nealterate prin constrângere. Noul regim a emis legi represive care au fost votate de liberalii speriați de agitația țărănească și au stabilit direcția României spre egalitate și reformă. Chiar și evreii au fost protejați împotriva demonstrațiilor antisemite.

Această schimbare de poziție într-o țară cunoscută pentru politica ei represivă s-a datorat, în mare măsură, caracterului lui ruliu Maniu însuși. Considerat de un istoric ca „așa-zisul păzitor al moralității naționale”, Maniu era distant și fățarnic, dar sincer. Născut în Transilvania în 1873, crescut în disciplina austeră a iezuiților, Maniu s-a îndreptat spre politică cu aceeași dăruire de sine cerută de Biserică. Cu fața sa mare și maniere austere, Maniu avea să devină repede conducătorul spiritual al românilor oprimați din Ungaria înainte de primul război mondial. După război, țărani din noile provincii fiind uniți cu frații lor din Vechiul Regat, Maniu a apărut ca lider al Partidului Național-Tărănesc, forța majoră care se opunea liberalilor.

Înainte de victoria sa în 1928, Maniu o vizitase anual pe Măria, căreia nu-i plăceau profețiile lui sumbre, dar îi admira demnitatea și faptul că îi spusese că ea trebuie să fie singurul regent al României. Măria a fost mulțumită când el a devenit prim-ministru, nu pentru că era de acord că el poate schimba lucrurile, ci pentru că ea considera că ar trebui să i se dea o șansă să încerce. „Personal, mi-ar plăcea ca ei [Partidul Național-Tărănesc] să vină o dată la putere, ca să poată vedea singuri că... nu pot face un paradis din România dintr-o lovitură”, spunea ea.

În octombrie 1929, un an după luarea puterii de către Maniu, președintele înaltei Curți de Casație, Buzdugan, singurul membru responsabil al Regenței, a murit. Persoana cea mai îndreptățită să-l înlocuiască era Măria. „M-aș fi ales eu singură dacă aș fi fost întrebată cine ar trebui să fie ales”, scria în jurnalul ei. Maniu,

468

îflsă, care considera că doi membri din familia regală în Regență era „prea mult”, i-a oferit funcția Măriei doar cu condiția ca ea să aranjeze să fie îndepărtat fiul său Nicolae. Deși Maniu avea un scop, iar Principele Nicolae nu era de nici un folos corpului conducător, Măria i-a respins furioasă oferta. A fost ofensată de faptul că Maniu a încercat să se târguiască cu ea pentru o treabă pe care ea a numit-o „cea mai superlativă teamă” a sa. În ceea ce o privea, nu mai avea nevoie de onoruri sau funcții în plus. „O monarhie nu există pentru propria satisfacție a suveranilor”, i-a spus ea lui Maniu „ci pentru binele statului.”

Pentru a completa a treia funcție, Maniu l-a numit pe Constantin Sărăteanu, cumnatul ministrului de Finanțe, un judecător neînsemnat, în furtuna protestului național care a urmat numirii, ministrul de Finanțe a fost nevoit să demisioneze, iar propria poziție a lui Maniu a fost amenințată. Regența s-a transformat într-o dificultate publică. „Țara nu are nici un conducător”, i-a spus patriarhul Măriei într-o izbucnire de autojustificare: „Principele Nicolae își petrece timpul fumând, Sărăteanu, noul regent, și-l petrece făcând pasiențe și eu, un preot, trebuie să mă rezum la aplanarea conflictelor”.

În timp ce nimeni nu era surprins de incompetența Regenței, nereușita lui liliu Maniu de a răspunde așteptărilor i-a decepționat pe cei mai cinici români. Maniu și-a asumat rolul de premier tocmai când marea criză ajunsese din Europa pînă în România. Țărani nu-și puteau vinde recoltele; sute de bănci își închiseseră porțile și capitalul străin secase, în contextul economic mondial, visul lui Maniu de modernizare a economiei agrare și de lichidare a birocrăției s-a spulberat, ca și mandatul său din partea poporului român. Partidul Liberal nu a pierdut *ocazia* să provoace agitație și, condițiile înrăutățindu-se, românii au început să-și amintească cu afecțiune de zilele tradiționalei monarhii. Ca dușman neîmpăcat al Partidului Liberal, Carol a fost aliatul firesc al național-țărăniștilor. Dorind cu disperare să rămână la putere, primul-ministru Maniu a trimis un emisar la Paris să negocieze cu fostul Principe Moștenitor.

Fără vreo funcție oficială care să o țină acasă, Regina-mamă a călătorit mult în anii ce au urmat morții soțului ei. În primăvara

469

anului 1929., ea a luat-o pe Ileana în Spania să-i viziteze pe Baby Bee și Aii. În timpul vizitei,

Prințul de Asturia, slăbănogul și hemofilicul moștenitor al tronului spaniol s-a îndrăgostit de Ileana și a spus că dorește să se căsătorească cu ea. Curtea spaniolă a fost încântată. La vârsta de douăzeci de ani, Prințesa română era o partidă splendidă. Cu păr castaniu și ochi de un albastru strălucitor, subțire și athletică, ea dădea senzația unei vitalități exuberante, în același timp, experiențele ei timpurii de moarte și boală o îmbogățiseră cu un simț al datoriei regale și o dorință de a se dedica binelui. Date fiind înclinația ei spre sacrificiu de sine și sentimentul de dragoste, nu este surprinzător că a fost mișcată de interesul și farmecul de necontestat al Prințului. Măria era tulburată. „Cel mai puternic argument împotriva acestei căsătorii ar fi Alfonso [Regele Alfonso al XIII-lea], mult mai mult chiar decât bărbatul invalid. Alfonso... face curte tuturor femeilor și apoi are un fel de a declara că ele îi cad pe cap. O noră frumoasă, soția fiului său invalid, nu ar fi în siguranță în preajma lui”, spunea ea.

Regina-mamă vorbea din propria experiență de familie, în tinerețe, Baby Bee, un fost obiect al atențiilor Regelui, fusese ostracizată din Spania, tot din acest motiv. Acum, chiar la cincizeci și trei de ani, Regina-mamă îl socotea pe Regele Spaniei greu de manevrat. „Trebuie... să fii deosebit de atent cu el... vârsta, poziția, atitudinea, nimic nu-l oprește... ar fi cu totul imposibil pentru o femeie tânără să aibă de-a face cu el în orice privință.”

Spre ușurarea Măriei, idila s-a terminat repede. Din nefericire, totuși, următorul candidat la mâna Ilenei i-a pricinuit mamei sale o și mai mare supărare, iar Ilenei o durere cu adevărat copleșitoare. Acest trist interludiu a început la finele anului 1929, când Măria a primit un exemplar al memoriilor vechii sale prietene Daisy, Prințesă de Pless, o englezoaică frumoasă care se căsătorise cu un Prinț german. Scriindu-i autoarei să-i mulțumească, Măria a felicitat-o pe Daisy pentru cei trei chipeși fii ai săi, ale căror fotografii apăreau în carte, și i-a trimis și ea pozele copiilor săi. Fiul mijlociu al lui Daisy, Lexel, înalt, blond, cu ochi albaștri, a sosit la scurt timp după aceea în România, să schieze.

Tânărul Prinț german venise tocmai la timp pentru petrecerea de ziua de naștere a Ilenei, un bal mascat și costumat dat la Palatul Cotroceni. Ileana s-a îndrăgostit de la prima vedere. Lexel de

470

pless a cerut-o de soție după câteva zile și Ileana a acceptat. Ei au planificat căsătoria și alegerea unei case. Măria era emoționată. Copila ei preferată căsătorită cu un neînsemnat Prințșor german bogat se putea stabili în România aproape de mama sa.

Tatăl lui Lexel, bătrînul Prinț de Pless, a venit la București, dar primul-ministru Maniu a avertizat-o pe Măria să nu înceapă nici un fel de aranjamente mai înainte ca el să poată face investigații cu privire la băiat. Barbu Știrbey i-a explicat Măriei îngrijorarea lui Maniu, care s-a confirmat curînd. La vârsta de optsprezece ani, Lexel fusese implicat într-un scandal de homosexualitate. Deși nu se dovedise nimic la timpul respectiv, Maniu i-a spus Măriei că guvernul român nu va permite căsătoria.

Ileana a fost nevoită să rupă logodna, dar nu înainte ca cineva de la palat să fi lăsat să scape motivul către presă „... fiind din (familia) regală, durerile, tristețile, bucuriile și triumfurile sau umilințele noastre sînt proprietate publică...” Măria spunea: „Presa conduce lumea”. Ea și prietena ei Cella Lahovary au luat-o pe Ileana în Egipt ca să scape de reporteri și să-și revină din experiența ce o zdruncinase. Cînd Măria s-a înapoiat în țară, în aprilie 1930, tapajul în legătură cu Lexel de Pless fusese înlocuit de evenimente mult mai vitale pentru propășirea țării.

Condițiile economice slăbite de criză, evidenta neputință a guvernului și incapacitatea Regenței se combinaseră ca să creeze o serioasă neliniște politică în iarna și primăvara anului 1930, care a urmat crizei Regenței. Furioșii lideri ai partidelor de opoziție au cerut audiențe la Regina-mamă, dar planurile lor fanatice n-au făcut decât să-i sporească sentimentul de frustrare. Prințul Știrbey călătorea în vestul Europei cînd ea a ajuns acasă din Orientul Mijlociu. Scrisorile lui, pline de avertismente enigmatice, deveneau și mai circumspecte pe măsură ce săptămînile treceau. El își reproșa că o lăsase singură. Avea nevoie să-i vorbească, spunea el, pentru că scrisorile lui erau deschise de alții. Tot ce putea face de departe era să o roage să stea la o parte de partidele politice, să nu compromită Coroana și să fie cît mai prudentă. Sînt dușmani pretutindeni, îi

spunea, „chiar în anturajul nemijlocit al Curții...”.

Cu Barbu plecat și nimeni altcineva care să-i asculte nemulțumirile, resentimentul Măriei față de nora sa a crescut.

471

Sitta, spunea ea, reușise atât de bine să o separe de nepotul său încât ea pierduse complet interesul pentru el. Când Ziua Independenței se apropia, înjur de 10 Mai, Regina-văduvă s-a dus mai degrabă la Balcic decât să participe la parada anuală de la București. „Nu aveam chef să parcurg străzile în mașină, alături de un băiețel gras, supraeducat, insensibil, care... este aproape un... străin.” Mai rău decât nepotul era fiul său Nicolae. Supărat să fie vuit într-o treabă care nu i se potrivea, supus unor violente izbucniri necontrolate, Principele Nicolae devenise un „real pericol” pentru dinastie. El începuse să se bată pe stradă cu șoferii și nici acasă nu era mai bun. „El... ridică tonul și se simte un tip bine când îi insultă pe servitori, pe curtenii de serviciu și pe toți cei din jurul lui”, spunea mama sa. Oamenii au început deodată să o prevină pe Măria în legătură cu Alexandru Manolescu, aghiotantul lui Nicky. Manolescu îi fusese recomandat inițial de Carol, care spunea că acesta ar avea o bună influență asupra lui Nicky. Acum ea afla că Manolescu l-a montat pe cel de-al doilea fiu al său împotriva ei. Când Prințul Știrbey s-a înapoiat la mijlocul lui mai, el a prevenit-o pe Măria că s-ar putea ca cei doi fii ai ei să plănuiască o răsturnare a guvernului. Desigur că Nicky devenise foarte ascuns. La 2 iunie, Măria a aflat că el pleacă în străinătate; se zvonea că are de gând să se întâlnească cu Carol. Măria l-a rugat să dea asigurări colaboratorilor lui regenți că nu pune la cale o lovitură de stat împreună cu fratele său. Nicky a promis că o va face.

Măria însăși își făcuse planuri să plece din București la începutul lui iunie pentru o călătorie în Europa Centrală, împreună cu Ducky și Marioara. Acum, pentru că i se permitea din nou să călătorească în Germania, Măria intenționa să se ducă la mormântul mamei sale, precum și la Langenburg, să o întâlnească pe Sandra, la Miinchen să vadă noua casă a lui Baby Bee și la Oberammergau pentru Passion Play. Măria era îngrijorată să părăsească România. Era „trădare în aer”, scria ea în jurnal. Totuși, asigurată de aghiotantul său că se poate „încrede în ei toți”, Măria s-a urcat în trenul cu direcția Viena în dimineața zilei de 6 iunie 1930. În ziua următoare, când ea pleca din Viena spre Miinchen, ministrul român în Austria i-a adus o telegramă de la Principele Nicolae. Așa a aflat Măria că, la douăsprezece ore după plecarea sa, Carol se întorsese în România.

Capitolul 28

Vulgaritatea unui rege desfată majoritatea națiunii.

GEORGE BERNARD SHAW

Lovitura de stat care l-a adus pe Carol în țară fără știrea mamei sale a fost realizată cu ajutorul primului-ministru Maniu. La capetele opuse ale spectrului politic, Măria și Maniu fuseseră întotdeauna de acord în privința lui Carol: amândoi credeau că, dacă fiul rătăcitor și-ar recunoaște păcatele, ar renunța la Elena Lupescu și ar consimți să domnească în mod constituțional, el ar fi un ocupant viabil al tronului, în vara de dinaintea loviturii lui Carol, primul-ministru și Regina-mamă discutaseră foarte deschis despre fostul Principe Moștenitor, mergând pînă acolo încât să întrevadă posibilitatea de a i se reda titlul regal în exil. Trei luni mai târziu, însă, Măria și Maniu s-au certat în legătură cu criza Regentei și, când primul-ministru s-a hotărât să-l aducă înapoi pe Carol, el a făcut-o fără să-i spună mamei acestuia.

Maniu nu își schimbase părerea în legătură cu Carol și primul-ministru a schițat trei condiții de satisfăcut înainte de a i se permite Principelui să vină în țară: prima, Carol să preia doar funcția de regent, lăsîndu-și fiul Mihai ca Rege titular; a doua, Carol să rupă definitiv cu Elena Lupescu și să o părăsească; a treia, să se împace cu Principesa Elena. De la doamna Lupescu, el obținuse

asigurarea liniștitoare că „în ziua în care Alteța Sa Regală este repus în drepturi la tron pentru fericirea țării, voi dispărea pentru totdeauna”.

Avînd promisiunea Lupească și o garanție suplimentară din

'473

partea Principelui Moștenitor, primul-ministru a făcut pregătiri pentru înapoierea lui Carol. El i-a informat pe Principele Nicolae și guvernul asupra datei și a aranjat cu Sărățeanu să-i lase lui Carol locul din Regență. A ordonat ministrului de Război să pregătească trupe ca să-l primească pe fostul lor Principe Moștenitor.

Partizanii cei mai mari ai lui Carol erau în armată, în tinerețea lui, ca soldat, el și-a asumat sarcina de a memora registrul corpului de ofițeri și a putut identifica mulți ofițeri după nume, precum și conținutul dosarelor lor. Această ispravă, împreună cu interesul său pentru treburile militare, mai ales pentru uniforme, îl făcuseră pe Carol să cîștige un loc special în inimile militarilor. De la moartea lui Ferdinand, armata fusese neglijată, soldații neplătiți, prost hrăniți și prost îmbrăcați. Regența nu făcea nimic ca să le amelioreze soarta. Soldații sperau în lucruri mai bune de la vechiul lor prieten, Principele Carol.

La Paris, secretarul lui Carol, Puiu, a obținut pașapoarte false pentru Carol și pentru el însuși și a închiriat un avion pe aeroportul Le Bourget. La orele 10,30 în seara zilei de 6 iunie 1930, fostul Principe Moștenitor a aterizat la București, în timp ce Nicolae îl aștepta la Palatul Cotroceni, Carol s-a oprit să viziteze vechile sale cazărmi. Când în cele din urmă a apărut la palat, el și-a făcut o intrare dramatică, însoțit de muzică și soldați care aclamau. Frații s-au îmbrățișat bucușori și Carol s-a așezat să-i primească pe membrii guvernului, începînd cu primul-ministru Maniu.

Întîiul act al lui Carol la întoarcerea acasă a fost să renege prima dintre cele trei promisiuni făcute lui Maniu, și anume că va accepta funcția de regent. Carol i-a spus primului-ministru că nu va ocupa locul al doilea, chiar și pentru o perioadă intermediară. El a anunțat că așteaptă să ocupe, imediat, tronul.

„- Imediat? a întrebat Maniu, șocat.

27 Da, imediat, a răspuns Carol, și cu clauza legală că am domnit de cînd a murit tatăl meu, Regele Ferdinand, în 1927.

28 Atunci, a răspuns primul-ministru, eu trebuie să demisionez, pentru că am jurat credință fiului, nu tatălui.”

Trecînd peste obiecțiile lui Maniu, atît Regența, cît și guvernul au votat că îl acceptă pe Carol ca rege. În timp ce Partidul Liberal s-a opus vehement restaurării, datorită nestatorniciei lui Carol,

474

I suporterii lui pretindeau că el nu fusese decît „victima intrigilor l dezonorante” făcute de Barbu Știrbey și defunctul Brătianu. În l ziua următoare, Parlamentul i-a luat lui Mihai coroana pentru a-l l proclama pe tatăl său Regele Carol al II-lea. Maniu a demisionat l temporar.

l În după-amiaza de 8 iunie 1930, Carol al II-lea a făcut o l plimbare triumfală într-o caleașca deschisă de la palatul lui Carol, l pe Calea Victoriei, pînă la Parlament. De la întoarcerea părinților l săi de la Iași, după război, nu se mai văzuse o asemenea mulțime l entuziastă înghesuindu-se pe străzi. La orele 4 p.m., la mai puțin l de două zile de la întoarcerea lui, omul care renunțase de două l ori la succesiune reușise să se proclame rege. El a fost primit cu l aclamații neobișnuite care au durat 15 minute, o primire despre l care vechii parlamentari spuneau că fusese rareori egalată, într-un l scurt discurs, noul Rege a declarat că, deși exilul său îi fusese l „impus” de alții, el nu se întorsese în țară „să se răzbune pe cineva”. l El și-a asigurat noii supuși că o dată cu urcarea sa pe tron „ultima l dorință” a iubitului său tată „a fost îndeplinită”.

i Știrea că fiul ei a preluat puterea la București a luat-o pe l Măria complet prin surprindere, „în fundul sufletului meu”, E recunoștea ea după trecerea primului șoc, „mă bucur că s-a întors l Carol”. Succesiunea a fost restabilită, viitorul dinastiei asigurat. [Singura grijă a Măriei era că întoarcerea fiului său fusese l intenționat plănuită să coincidă cu absența ei, „astfel încît să pară, în fața lumii, că plecasem pentru că nu voiam să-l iert!” | Cînd trenul a ajuns

la Miinchen, reporterii erau gata la post în 1 gară. Regina Măria a refuzat să le vorbească, cerîndu-i suitei E sale doar să lămurească presa că ea nici nu a fugit din România și [nici nu a fost expulzată. La Oberammergau o aștepta o telegramă [de la București care anunța proclamarea lui Carol ca rege. Măria [socotea că, din punct de vedere politic, el făcuse o mișcare | corectă luînd coroana în momentul în care opinia publică era de [partea lui. „Au avut dreptate să nu mă amestece în întreaga [chestiune", a decis ea. „Eu nu puteam consimți, întrucît eram [legată de ceea ce fusese hotărît de Maiestatea sa... nu eu eram | aceea care puteam răsturna ordinea lucrurilor." | De la Oberammergau, Măria i-a trimis noului Rege o

475

telegramă „concepută cu grijă", destinată să lămurească faptul că ea nu i se opune. A doua zi a primit un răspuns. „A fost foarte important ca el să-mi telegrafieze", scria ea în jurnal, „pentru ca încă de la început să existe între noi un sentiment cald." Era îngrijorată în legătură cu Prințul Știrbey. „... este trist să te gîndești că nu vom fi uniți în aceasta. El crede în mod ațît de absolut că el Carol, va fi un dezastru pentru dinastie".

Mai era, de asemenea, problema Principesei Elena, pentru care întoarcerea lui Carol însemna o catastrofă. „Eu mi-arn recăpătat fiul, dar ea pierde totul", spunea Măria, care nu regreta foarte mult că nurorii sale, care „făcuse pe grozava cu noi toți pentru că avea viitorul în mînă", i se va cere să-l împartă pe Mihai cu restul familiei. Lăsînd la o parte pica personală, Măria simțea o mare compasiune pentru tînăra femeie.

Ea s-a hotărît să-și scurteze călătoria și să se întoarcă imediat acasă. Carol a trimis un tren special la frontieră să o ia și gărzi de onoare și persoane oficiale să o salute în fiecare gară de pe parcurs. Apropiindu-se de București, e puțin probabil că Măria abia aștepta ca trenul să ajungă la covorul roșu și să se oprească pentru ca ea să sară în brațele lui Carol. Lîngă el stăteau Nicolae și Elisabeta. Toți cei trei copii au îmbrățișat-o călduros. Măria s-a aplecat să-și sărute nepotul, pe Mihai, un băiețel stingher și durduliu, deconcertat de absența mamei sale. Ațît Măria cît și Carol erau „palizi", cu „lacrimi în ochi". Ea a fost surprinsă de uralele frenetice ale mulțimii adunate în afara gării cînd ea, Regele Carol al II-lea și Mihai au plecat în mașina ei. „Carol era semeț și puțin timid", spunea ea, „Mikey era mut."

La sosirea-ei la Cotroceni, Măria a găsit o scrisoare impresionantă de la Știrbey prin care o anunța că el nu va mai fi în București la întoarcerea ei acasă. „Mă costă foarte mult sa spun asta", a explicat el, „dar consider că este în interesul cel mai mare al Maiestății voastre." Ea a înțeles că, îndepărtîndu-se singur de ea, Barbu spera să o cruțe de a împărtăși resentimentul lui Carol față de el.

Absența lui Știrbey nu i-a ajutat Măriei. La cîteva zile după întoarcerea sa, șeful casei sale, legătura între Curtea ei și guvern, a fost nevoit să demisioneze. Două săptămîni mai tîrziu, primul aghiotant a fost transferat de la Palatul Cotroceni la un regiment

476

al armatei regulate. Deodată Măria a descoperit că personalul i se redusese la un singur aghiotant, colonelul Zwiedinek, care fysese depozat de epoletii lui regali și purta uniformă unui ofițer de artilerie obișnuit. Cînd ea s-a plîns, i s-a trimis un al doilea aghiotant care a devenit un spion al Regelui. Regina a încercat să rărnîină calmă, zicîndu-și că cea „mai bună politică este să nu faci nici un fel de opoziție, să accepte cu zîmbetul pe buze autoritatea lui, să se supună de bunăvoie. Cînd ceasul «întunecării» va trece", își spunea ea, „el va trebui să se potolească... Pentru moment este o adevărată «orgie» de ordine, rezolvări, corecări, rînduieli. Trebuie lăsat să acționeze fără să intervenim".

Lucrurile nu s-au ameliorat. „Nu mi se cere niciodată părerea", se plîngea Măria în legătură cu schimbările care aveau loc la Cotroceni, „lucrurile dau doar buzna peste mine și eu nu văd cine este lîngă el ca să-i poată da sfaturi înțelepte, de bun-simț...". Desigur că nu, indispensabilul Puiu, gogorița noastră", după cum se referea ea la secretarul fiului său, un om despre care declara că nu-l poate privi „fără să se cutremure". Descriindu-l pe Puiu într-o scrisoare trimisă în afara României prietenei sale Roxo Weingartner, Măria se străduia să găsească o metaforă adecvată: „... figura creaturii este cea a unui desfiinat slugarnic dintr-un film, despre care, în momentul în care

apare, știi că este cel care are de gând să seducă tînăra și să-i fure tatălui ei banii". Puiu se lăuda aghiotantului Măriei cu „extraordinarul sistem de spionaj" pe care îl instalase la Palatul Cotroceni ca să raporteze asupra mamei Regelui; de asemenea, el citea scrisorile Măriei și făcea în așa fel încît să i le dea lui Carol înainte ca ele să fie expediate.

Măria obișnuia să blameze purtarea lui Carol datorată influențelor nefaste, dar în problema banilor, ea recunoștea că fiul său era în întregime răspunzător de dificultățile care, curînd, au copleșit-o. Renta guvernamentală anuală nu făcea decît să acopere cheltuielile palatelor și operelor ei filantropice. Venitul său personal încetase o dată cu primul război mondial; după 1918, Măria fusese aceea care trimisese bani, îmbrăcăminte și bani de călătorie mamei și surorilor ei. Preocupat de situația financiară a soției sale după moartea lui, Ferdinand adăugase un codicil la testamentul lui prin care îi lăsa văduvei venitul de la Sinaia. La întoarcerea sa în România, Carol a rupt testamentul tatălui său,

477

expropriind în beneficiu propriu venitul mamei sale. De teamă să nu ridice opinia publică împotriva noului Rege, Măria nu a spus nimic.

La scurt timp după aceea, Regele a cerut Parlamentului să reducă cu 25% lista civilă, alocațiile care asigurau venitul Măriei din partea guvernului, în principiu, Măria nu a fost împotriva acestei măsuri. „Este foarte corect să fie așa", scria ea în jurnal, „dar spre deosebire de el [Regele Carol II], eu nu am avere personală pe care să mă bizui, nu știu cum o vom scoate la capăt." Totodată, Regele a întîrziat cu cîteva luni plățile mamei sale, oprind pentru sine dobînda banilor. Cu Prințul Știrbey plecat, Măria nu avea pe nimeni căruia să-i ceară un sfat financiar și era și prea mîndră să-i ceară ajutor fiului său. „Nu pot pleda pentru mine cînd este vorba de bani", scria ea în jurnalul ei. „Pur și simplu *nu pot*."

Măria era prea populară ca să fie atacată deschis, dar Principesa Elena nu era, și în curînd ea a devenit ținta principală a răzbunării Regelui. Sitta nu mai era soția legitimă a lui Carol. Ea obținuse divorțul cu doi ani în urmă. Una din condițiile lui Maniu pentru întoarcerea lui Carol fusese, totuși, o reconciliere între ei. Aducîndu-l pe Carol înapoi din exil, guvernul nu ezitase să-și facă un capital politic din reunirea familiei regale și, de la venirea lui în România, opinia publică românească fusese „într-o stare de entuziasm cronic și sentimentalism", așteptînd cu sufletul la gură ca Sitta și Carol „să cadă unul în brațele celuilalt".

Maniu, care eșuase în eforturile sale, mai degrabă necugetate, de a-l reconcilia pe Rege cu fosta lui soție, conta pe Măria ca să aranjeze lucrurile între ei. Ea și-a vizitat nora de îndată ce a sosit la București, dar n-a putut să facă mare lucru, de nici o parte. Deși supusă unei intense presiuni din partea guvernului, pe Sitta o iritau încercările soacrei sale de a o sfătui. Noul Rege abia dacă îi permitea mamei sale să pomenească numele Sittei în prezența lui. Carol spunea că orice împăcare cu fosta lui soție ar fi „cu desăvîrșire imorală, ne urîm prea tare unul pe altul". Pînă la urmă, Sitta a cedat și a fost de acord cu o reconciliere publică. Carol a rămas neînduplecat împotriva, deși a încercat să o miruiască să ia asupra ei blamul guvernului. Cînd Sitta a refuzat, a avut loc o „scenă îngrozitoare" între ei, iar Carol, care încercase să-i facă viața imposibilă, și-a sporit eforturile în acest sens.

478

Regele i-a interzis fostei sale soții orice contact cu politicienii și a refuzat să-i permită să apară în public la diferitele ocazii. I-a împresurat casa de la Șosea cu o gardă de poliție instruită să-i raporteze numele tuturor celor care au semnat în cartea de oaspeți. Scosese portretul ei de la popota ofițerilor Regimentului 9 Roșiori și chiar ea însăși a fost demisă din funcția de colonel onorific. De asemenea, numai teama de opinia publică l-a reținut pe Carol de a-l îndepărta complet pe Mihai de mama sa. Așa se face că, în fiecare dimineață, după micul dejun, băiatul era luat de la casa Sittei și dus la palatul lui Carol, de unde nu se înapoia pînă la ora culcării.

Față de opinia publică, Regele o caracteriza pe ex-soția lui ca fiind o femeie rece și fără inimă, care refuzase să accepte un J soț care se căiește. El se zugrăvea pe sine ca fiind un bărbat ce făcuse supremul sacrificiu pentru țara sa, părăsindu-și iubita dragă ca să se reconcilieze cu o soție frigidă. Procedînd astfel, Carol socotea că și-ar determina fosta soție să părăsească țara. Dar Sitta, care spusese cîndva că n-ar sta vreodată în România dacă j s-ar întoarce fostul ei soț, acum

refuza să-și părăsească fiul.

Deși era necesară o extraordinară imaginație pentru a se î transpune pe sine în rol de sfânt - mai ales cînd martiriul lui consta l din dezertarea la Paris însoțit de metresa sa -, Carol a instituit o J nouă medalie, Ordinul Suferinței, un medalion de email alb cu [două litere C încrucișate sub o coroană regală încercuită de un [mănunchi de spini. Printre cei decorați erau Puiu, acum secretar [particular al lui Carol, care beneficia la rîndul lui de o secretară [proprie, și Barbu Ionescu. Regele a emis timbre și monede noi :e-l înfățișau pe el sub o cunună de spini. „Vreau ca de fiecare iată cînd cineva folosește un ban sau un timbru să-și amintească le suferințele mele în timpul anilor de Calvar”, anunța Regele ^arol al II-lea.

Cu toate că această recapitulare a istoriei o înfuria pe Măria, ti părea rău pentru fiul său în condițiile de singurătate ale vieții lui Și se gîndea că trebuie să se simtă îngrozitor fără iubita sa. într-o dzită la Sinaia, la Foișor, ea a găsit pretutindeni fotografii ale -upească și deasupra patului Regelui o pictură făcută de ea. „Am ^imțitun nod în gît, înțelegînd deodată singurătatea lui”, se confesa bajurnalului său la sfîrșitul lui august. Poate că Măriei nu i-ar fi it atît de rău pentru fiul său dacă ar fi știut că Elena Lupescu se

479

înapoiase în România la scurt timp după Carol. La mai puțin de două luni după lovitura de stat, Regele și-a călcat promisiunea făcută lui Maniu și și-a adus metresa acasă. Ea era confortabil instalată la Foișor, ascunsă de familia lui și de guvernul român.

Maniu, care demisionase temporar din cauza dezacordului cu privire la situația lui Carol, a demisionat definitiv cînd a aflat că Lupeasca se înapoiase. „Eu sînt răspunzător de a-l fi adus pe Principele Carol înapoi în România”, le-a spus el asociaților săi, „pentru că eu am crezut sincer în el. Dar fiindcă el și-a călcat cuvîntul de onoare de două ori - o dată cu privire la reconcilierea cu Principesa și o dată în legătură cu părăsirea doamnei Lupescu pentru totdeauna -, nu pot accepta să slujesc un astfel de stăpîn.” Pentru a-l înlocui pe Maniu, Partidul Național-Țărănesc l-a propulsat pe cel de-al doilea lider foarte puternic, Ion Mihalache, un reformator agrar. Dar înaltele idealuri ale lui Mihalache și sumanul lui țărănesc nu-l impresionau pe Carol, care punea mai mare accent pe aparențe decît pe convingeri. Funcția de prim-ministru a fost atribuită în cele din urmă lui George Mironescu, un om cu tact, de formație conservatoare și cu convingeri oscilante -genul de politician cel mai potrivit pentru a supraviețui sub Carol alIII-lea.

De la începutul domniei sale, Carol a opus un politician altui politician și un partid altui partid, înlăturînd astfel oriceresurse de putere și rezistență față de autoritatea monarhică, în această direcție, el dădea dovadă, după cum spunea cineva, de „un fel de plăcere machiavelică, reminiscență a împăraților bizantini din anul 1000”. în 1930, situația politică era remarcabil adaptată scopului Regelui.

Partidul Conservator murise de mult, iar liberalii și-au pierdut repede credibilitatea în nerăbdarea lor de a atrage elemente disparate opuse lui Carol. O nimerită coaliție de elemente naționaliste, cvasidemocratice și conservatoare, Partidul Liberal știa că are șanse mici cu dușmanul lui tradițional pe tron, iar unii dintre membrii săi s-au desprins ca să se alăture Regelui. La fel, oportuniștii din Partidul Național-Țărănesc l-au părăsit pe Maniu. Vechile ierarhii politice s-au dizolvat într-un amestec de grupări farimițate, fără măcar o singură fracțiune suficient de mare sau de puternică pentru a se opune Regelui.

480

Se poate spune că, sub acest aspect al domniei sale, Carol al H-lea nu a fost mai rău decît Carol I sau Ferdinand I însă Carol I și-a temperat premisa de bază „dezbină și stăpînește” judecînd la rece, iar Ferdinand I a căutat sfătuitori cu o tradiție de prudență și rațiune în spatele lor. „îl vîd cum joacă prost fiecare carte...”, observa Măria, care și-a dat seama că, folosindu-și arbitrar voința, fiul ei punea în pericol întreaga monarhie, „ceea ce înseamnă că este distrusă toată munca a două generații răbdătoare”.

Continuînd cursa potrivit ideii „puterea în mîna unui singur om”, noul Rege și-a redus primii-ministri la funcția de comisionari ai Maiestății sale și a umplut alte posturi importante cu aventurieri grosolani de teapa lui Puiu Dumitrescu - oameni a căror calificare primară pentru arta guvernării

era doar aceea că îi agreea Elena Lupescu. Poporul român, confruntat cu un palat populat de parveniți și codoși, începea să privească în urma cu simpatie la tradiționalele tertipuri ale lui Brătianu, Știrbey și alții.

Prima care s-a retras a fost aristocrația. Singurul prieten al Curții precedente care frecventa palatul lui Carol era Martha Bibescu, Princesa Bibescu, care, după cuvintele Ilenei, „a părăsit-o pe mama pentru papa când acesta a devenit Rege”, acum „o lăsa pe mama pentru Lupeasca”, împreună cu o fotografie a sa, Martha i-a trimis metresei lui Carol note slugarnice adresate „Suveranei mele”. Una dintre acestea conținea o memorabilă adulare: „... clipa de astăzi, în care mi-ai îngăduit să-ți sărut mîna, a fost cea mai fericită din viața mea”.

România fusese întotdeauna cunoscută pentru bine venita lipsă de formalism a Curții sale, dar venirea lui Carol al II-lea a schimbat lucrurile. Palatul lui era tot atît de înzorzonat pe cît de prohibitiv. Era prea multă mobilă; decorația era excesiv de strălucitoare, gărzile „alarmant de magnifice”. Adept al formalismului, Carol se enerva cînd una dintre surorile lui, care era însărcinată, se așeza într-un fotoliu larg destinat unui Rege venit în vizită. Uniformele constituiau o idee fixă pentru el. Desena modele noi aproape în fiecare an, adăugînd coifuri cu penaje la uniformele oficiale roșii și albastre deschis cu ciucuri aurii ale aghiotanților palatului, în timpul domniei sale, Carol a creat nenumărate decorații și medalii pe care le-a împărțit cu generozitate în călătoriile sale în Europa Occidentală. „Cu adevărat, Carol are o slăbiciune bolnăvicioasă pentru mici semne

481

exterioare de regalitate bătătoare la ochi, pe care eu am încercat întotdeauna să-l fac pe Nando să le ignore”, spunea mama sa.

Acest accent pus pe lucrurile de suprafață a fost unul din motivele pentru care Regele a ținut-o pe doamna Lupescu foarte mult în umbră. Deși o iubea foarte mult, ea nu a apărut niciodată la recepțiile oficiale și, chiar la evenimentele neoficiale de la palat, el își ținea iubita ascunsă într-un balcon privat, în spatele draperiilor. Lupeasca își petrecea nopțile la Casa Nouă, vila lipsită de personalitate și sumar mobilată a lui Carol din spatele palatului, însă reședința ei oficială era o casă de cărămidă roșie cu patru etaje în modernul Parc Modrogan din București. Era o casă întunecată, cu ferestre mici, înconjurată de o imensă grădină împrejmuată cu ziduri, cu corpuri de gardă și polițiști. Un „loc sordid...”, spunea contesa Waldeck, „tîcsit cu mobilă mediocră și vechituri, ca într-un magazin de mobilă de ocazie”.

În timp ce Duduia Regelui se cuibărea în culcușul ei din Parcul Modrogan, fosta lui soție se străduia să reziste în casa de la Șosea. Cu trecerea timpului, situația Sittei era din ce în ce mai dificilă. Era bine cunoscut faptul că Regele lua măsuri represive împotriva celor care o vizitau și izolarea ei a crescut pînă într-atît încît a luat aspectul unui arest la domiciliu. Nimeni nu îndrăznea să se apropie de Princesă, cu excepția Măriei și a membrilor familiei regale.

Tot resentimentul anterior al Măriei la adresa nurorii sale s-a risipit în fața vulnerabilității Sittei. Dacă avea loc o ceremonie de familie fără prezența Regelui, Măria se asigura să fie și ea inclusă; dacă participa și Carol, o invita pe fosta lui soție în ziua următoare. Măria nu înțelegea „profunda și iremediabilă ură a lui Carol față de Sitta”. Cu toate că Măria împărtășise dorința lui Carol de a-l scoate pe Mihai din atmosfera închisă a casei Sittei, o îngrozea alegerea camarazilor de joacă pe care o făcuse Carol pentru fiul său - fetele nubile, ca fiica lui Puiu - și lipsa de supraveghere cînd Mihai era în grija lui.

Timp de cîteva luni după întoarcerea în țară, Regele a rămas, în aparență, în termeni buni cu mama sa, iar Măria a continuat să speră că puterea îl va face să se poarte mai generos cu familia lui. Apoi, la 29 octombrie 1930, la cea de-a cincizeci și cincea aniversare a zilei ei de naștere, Carol i-a cerut o întrevvedere între patru ochi. El mai încercase cîndva să o cîștige pe Măria de partea sa, acuzîndu-și fosta soție de indiscreții în timpul căsniciei lor. Acum

482

i-a spus mamei sale că trebuie să rupă relațiile cu Sitta. Prietenia jVlariei cu fosta ei noră, spunea el, constituia o insultă publică la adresa lui. Măria a răspuns că era împotriva „codului ei de onoare” să „se poarte urît cu cineva care este străin printre noi”.

începînd din ziua aceea, relațiile Măriei cu Carol nu au mai fost niciodată aceleași. Regele a ordonat ca securitatea din jurul mamei sale să fie mai fermă; era urmărită și toate convorbirile ei în interiorul și exteriorul Palatului Cotroceni îi erau raportate. Fixa întâlniri cu ea pentru ca apoi să le contramandeze în ultima clipă. Regele a încercat să o împiedice pe Măria să-și primească vechii prieteni la palatul ei pentru că, spunea el, „știa că toate criticile la adresa lui... pornesc de la Cotroceni” și că toți cei ce vin să o vadă pe Maria^răspîndesc ... zvonuri neloiale și defăimătoare la adresa lui”, în același timp, pentru a masca faptul că ei nu mai sînt în relații bune, Carol și-a invitat mama să petreacă sărbătorile Crăciunului la Sinaia cu Mihai și cu el. Recunoscătoare pentru „mica atenție”, Măria a acceptat.

În timpul vacanței, Mihai, în vîrstă de nouă ani, s-a îmbolnăvit grav de gripă, împotriva ordinelor Regelui, Sitta a venit cu Elisabeta la Sinaia să-l vadă. Carol, care a acuzat-o pe soția lui că folosește un „șiretlic murdar” și pe sora sa că este „o trădătoare”, i-a cerut mamei sale să nu le primească în casă. Măria i-a ignorat cererea, în ziua următoare, Regele a refuzat să-și vadă mama și a dat ordin ca, atunci cînd fosta lui soție se va întoarce la Sinaia să-și vadă fiul, să nu primească nici o hrană din palatul său. „Să refuze hranamamei copilului său... fosta lui soție! Asta te face cu adevărat să-ți ascunzi fața de rușine!” scria Măria în jurnalul ei.

La mijlocul lui martie 1931, Măria a părăsit România împreună cu Ileana, pentru o călătorie în Europa Occidentală. Deși a ezitat să o lase pe Sitta „atît de total neapărată și părăsită”, ea însăși avea mare nevoie să fie departe de Carol. Datorită restricțiilor financiare din partea Regelui, Măria n-a mai călătorit cu o doamnă de onoare. Ea s-a dus la Paris, unde l-a văzut pe Prințul Știrbey, „excelentul meu prieten Barbu, care mi-a lipsit mai mult decît oricine altcineva”. Știrbey era la spital. Cei doi nu se văzuseră de nouă luni.

Pînă în iarna aceea, Prințul Știrbey locuise cu familia lui la

483

Brașov, în Transilvania. Regele încercase să-l scoată pe Știrbey din toate consiliile de conducere și funcțiile de responsabilitate financiară, dar fiaanștii din România și din străinătate refuzaseră să-i îndeplinească ordinele. Neputînd să-l ruineze din punct de vedere financiar, Carol l-a încurajat pe vechiul dușman al lui Știrbey, Filipescu, să-l distrugă cu ajutorul presei. El l-a urmărit, de asemenea, pe Știrbey și i-a cenzurat corespondența. Măria nu a putut să comunice cu el decît prin prietenii care riscau de bunăvoie represalii din partea Regelui.

Cînd a auzit că Știrbey are nevoie să fie operat de hernie, Măria a trimis vorbă că nu trebuie să facă nici cea mai mică operație în România. Regele, spunea Măria, proclamase cu voce tare că el refuzase să mănînce la masa mamei sale cînd s-a întors la început la București, „pentru că *el știa* că Barbu îi mituise servitorii ca să-l *otrăvească!*” Dacă putea Carol să răspîndească minciuni atît de revoltătoare, „e desigur mai bine ca Barbu să nu se dea fără apărare pe mîna *oricui* aici, în țară”.

Teama Măriei pentru viața vechiului ei prieten nu era exagerată. Chiar înainte de plecarea lui Știrbey la Paris, Puiu i-a spus aghiotantului Măriei că el „lansase... atacuri împotriva Prințului Știrbey și că acestea aveau drept scop să-l desființeze definitiv”. Aproape că au reușit, în *Orient Expressul* care se îndrepta spre Europa Occidentală a avut loc un atentat la viața lui Știrbey. Cînd Măria l-a văzut pe Barbu la Paris, Prințul în vîrstă de cincizeci și opt de ani era încă în convalescență după operație. Barbu și Nadejda s-au întîlnit cu Măria după cîteva zile la St. Briac, unde Măria s-a dus să o viziteze pe Ducky. Ei s-au văzut zilnic timp de două săptămîni. Despărțirea a fost dureroasă. Știrbey se necăjea că nu o poate ocroti pe Măria. „Dragul Barbu”, scria ea în jurnal. „Noi am încercat să fim cît mai nesentimentali posibil, dar durerea noastră mută era nesfîrșită”.

De la St. Briac, Măria s-a dus la Umrich, lîngă Freiburg, Germania, să se întîlnească cu Ileana care își vizita verii Hohenzollern. Călătoria Ilenei fusese plănuită să coincidă cu cea a Arhiducelui Anton de Austria, un tînăr pe care ea îl cunoscuse în Spania în 1929. Întîlmirea fusese aranjată de Carol.

Ileana fusese întotdeauna apropiată de fratele ei mai mare, iar după lovitura lui de stat, Carol a presupus că sora sa mai mică îl va sprijini în disputa cu fosta lui soție. Cînd ea i-a ținut

parte Sittei, Carol s-a răzbunat pe ea luându-i funcțiile preferate: președinția lui Y. W.C.A.* și a cercetășelor. Regele i-a spus surorii lui că nu mai poate cutreiera țara pentru organizațiile ei fiindcă face „propagandă împotriva lui”.

Căutînd o cale să scape de acest „ghimpe dureros” în coastă și amintindu-și de Anton de Austria, Carol s-a decis să o mărite pe Ileana. El i-a contactat pe Prințul Friedrich, șeful Casei de Hoherzollern-Sigmaringen, și pe soția lui să-i invite pe Ileana și pe Anton la Umrich. „Am descoperit că aveam multe lucruri în comun”, își amintea Ileana mult timp după aceea. „Ne plăcea să zburăm cu avionul și ne înțelegeam de minune. Era un fel de destindere... nu mi-am dat deloc seama de capcana în care intram, pentru că altfel ar fi trebuit să mă gîndesc de două ori.”

Cînd Ileana a spus că vrea să se mărite cu Arhiducele austriac, Măria a fost îngrijorată. Ea nu putea găsi vreo vină obîrșiei lui Anton. Dinspre partea tatălui său, el era strănepotul împăratului Franz Josef și dinspre cea a mamei sale, un Bourbon al Spaniei. Anton era însă un exilat fără o lețcaie. După ce familia fugise din Austria, el își câștigase existența lucrînd la o stație de benzină din Spania. Măria considera că, dintre toți copiii ei, Ileana este cea mai potrivită ca să poarte o coroană. Un tînăr decent, amabil, mai la largul lui în haine de muncitor decît în costum oficial, Anton avusese foarte puțin timp și prilej pentru educație. „Astfel încît există multe lacune în cunoștințele sale de artă, literatură și... istorie”, spunea Măria. „El este însă un expert inginer și electrician și un pilot de prima mînă. Înalt, solid, onest, n-are un ban în afara a ceea ce câștigă cu propriile sale mîini.”

Măria a scris să ceară consimțămîntul Regelui pentru ca sora lui să se mărite cu Arhiducele și pentru ca tînăra pereche să-și ia reședința în România. „Nu am obiecții față de căsătoria propusă...”, a răspuns el. „Din nefericire, nu pot fi de acord cu planul ca, o dată căsătoriti, ei să se stabilească în România.” Schema lui Carol funcționase perfect. Aranjînd să o lege pe sora lui de un vlăstar al Habsburgilor, el folosea acum relația ca să o dea afară din țară. Românii, argumenta el, nu vor fi niciodată de acord ca un Habsburg să locuiască în țara lor.

Intenția Măriei de a se întoarce acasă imediat pentru a pune

*Asociația Tinerelor Creștine (n.t.).

la cale căsătoria a fost dată peste cap de Rege, care i-a telegrafiat să stea departe de România încă trei săptămîni. Cînd ea a aflat că el, Carol, se consulta cu vechiul ei prieten Ion Duca, acutn șeful Partidului Liberal, a înțeles motivul. Era sîmjenitor pentru Rege să facă avansuri liberalilor în timp ce continua să-l jupoaie pe Barbu Știrbey. Cu banii ei care se topeau repede, ea nu știa încotro să se îndrepte, în timp ce guvernul îi plătise oficial cheltuielile de călătorie, Carol îi cerea acum să și le suporte singură. Fiind o persoană publică, Regina nu se putea ascunde într-un hotel de clasa a doua, iar hotelurile de lux depășeau acum resursele ei. În cele din urmă a acceptat o invitație din partea unei cunoștințe italiene care i-a oferit vila sa din afara Romei. Măria a aflat că fiul său, care o urmărise în Europa Occidentală, era „furios” că ea se întîlnise cu Știrbey. Prin acest gest, Regele considera că mama sa „se declarase” dușmanul lui.

Ura feroce a lui Carol împotriva lui Știrbey nu se putea explica doar în baza dezacordurilor politice - îndeosebi în lumina apropierii lui de Partidul Liberal - sau pur și simplu ca o gelozie a unui fiu care nu a scăpat de obsesia mamei sale. Ca și poziția sa față de membrii propriei familii, adversitatea lui Carol față de Știrbey părea să fie întemeiată pe nevoia disperată de a controla sau de a înlătura pe oricine nu poate fi controlat. Dacă nu erai de partea lui Carol, erai dușmanul lui. Spre deosebire de Nicolae și Elisabeta, Știrbey nu putuse fi atras din tabăra Măriei în cea a lui Carol; spre deosebire de Ileana și Sitta, el era puternic. Mai mult, Știrbey era singura persoană din afara familiei regale care cunoștea nemijlocit detaliile celor două dezertări ale lui Carol. Asumîndu-și rolul de victimă inocentă gonită în exil de dușmanii săi politici, Carol crease un mit pe care nu își putea permite să-l vadă explodînd. Simpla existență a lui Barbu Știrbey, omul care știa adevărul despre el, era o ofensă în ochii Regelui.

La scurt timp după întoarcerea Măriei din Europa Occidentală, Principesa Elena a părăsit

România, în absența Măriei, persecuția tot mai mare de către Carol a fostei sale soții reușise să provoace câteva demonstrații, liniștite, dar publice de simpatie pentru Principesă. Temându-se de expresii mai violente de loialitate, guvernul a propus un plan, care a fost aprobat, ca să o țină pe Sitta în străinătate și să-i asigure situația financiară. Convenția prevedea ca Mihai să o viziteze pe mama sa de două ori pe an,

486

jar în ceea ce o privește, să se întoarcă în România în fiecare an de ziua ei de naștere.

Măria și-a condus fosta noră la gară. Doar o mână de străini au venit să-și ia rămas-bun de la Sitta, românii li se interzisese să *apară*- Măria a mers cu Sitta și câțiva membri ai familiei prin gara goală pînă la trenul care era tras la cea mai îndepărtată linie ferată. „Era de nesuportat să o vezi urcată într-un tren, fără nici unul dintre cei care ieri se ploconeau în fața fiecărui suris sau fiecărei încruntări a ei”, spunea Măria.

Carol nu era deloc consecvent și în decurs de o lună de la întoarcerea Măriei a afișat din nou aerele de fiu iubitor. Mama sa fiind cu succes izolată de alte surse de afecțiune, el își putea permite să se arate plin de solitudine. Măria era mișcată. „Carol”, scria ea fericită în jurnalul ei, „a fost drăguț și amabil și a spus că speră că-l voi socoti drept cel mai bun prieten al meu, doritor să mă ajute și să-mi facă viața ușoară. Apoi, cînd Ileana va fi plecat (cred că el a vrut să se refere și la Sitta, dar nu i-a pronunțat numele), eu voi fi singură și el speră că-l voi lăsa să-mi umple singurătatea cum va putea mai bine”.

La 27 iulie 1931, la zece zile după plecarea Sittei, Măria a participat la nunta celui mai mic și mai iubit copil al ei, la Sinaia. Regele, care era extrem de priceput în aranjarea evenimentelor ceremoniale, a condus din umbră prezentarea oficială a darurilor, primirea delegațiilor stîngace din provincii, un mare bal la Curte, semnarea oficială a contactului de stare civilă și, în final, o slujbă religioasă. Tinerii căsătoriți au defilat într-o caleașca deschisă pe străzile stațiunii montane, decorate pentru această *ocazie*.

După oficierea căsătoriei, mama miresei, suferindă și deprimată, s-a dus la culcare. „Totul s-a terminat într-un fel de sleire în vara asta”, scria ea; „Rolls-Royce-ul necesită reparații, un mic garaj și o vopsire”. Despărțirea de Ileana, spunea ea, îi pricina „colapsul final”. Doctorii i-au prescris odihnă completă.

Aflînd despre cumnata sa că este „foarte lapămînt”, Infantele Alfonso i-a scris Măriei o scrisoare, recomandîndu-i să-și adune puterile de dragul monarhiei, „întotdeauna te-am considerat ca o întoarcere înapoi la timpurile trecute...”, spunea Aii. „Știu că spiritul tău nu se poate prăbuși. Te văd oblojindu-ți... rănilor și prinzînd din nou putere. Știu că vei lupta pînă la capăt.”

Capitolul 29

Pentru a comite acte violente și injuste nu este suficient ca un guvern să aibă voință sau chiar putere; vremurile duc singure la săvîrșirea lor.

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

Cu Ileana plecată și activitățile sale îngîrădite de către Rege, viața Măriei a degenerat în perioade de rătăcire disperată. Ușurată să scape de sub dominația represivă a fiului său, Măria călătorea oriunde o invita cineva- la casele fiicelor ei în Iugoslavia și Austria, la casa surorii sale pe coasta maritimă din nordul Franței și în casele familiei și prietenilor din Anglia.

Pentru a se asigura de absența continuă a mamei sale din țară, Carol a decretat că, după căsătorie, Ilenei nu i se permitea mai mult de o lună pe an în România și doar cu aprobarea Regelui. Debarasîndu-se de sora sa cea mai mică, Carol s-a întors acum asupra fratelui său.

Cînd Măria auzise despre lovitura lui Carol, supărarea ei inițială de a nu fi fost pusă la curent cu rolul lui Nicky în aceasta fusese mai mult decît compensată de bucuria de a-și găsi cei doi

fii lucrînd mînă în mînă pentru binele țării lor, sau cel puțin așa credea ea. În realitate, Carol îl folosea pe Nicolae doar ca pe o trambulină pentru tron. Irațional de gelos pe popularitatea celorlalți membri ai familiei sale, el a hotărît chiar la începutul domniei să stea singur în centrul atenției.

Ca o recompensă pentru a-l fi ajutat să se întoarcă în țară, Regele l-a numit pe Nicolae comandant al Forțelor Armate Române. Titulatura era o simplă formalitate. Nicky, după cum

488

•Carol știa bine, nu era un muncitor, ci un om de viață. Pasiunea •lui era o tînă româncă divorțată — Jeanne Doletti. Regele a lîncurajat dragostea fratelui său pentru persoana drăguță, dar Icomună, în speranța că această legătură îl va băga pe Nicky în Iconflicte politice. I Nicolae dorea să se căsătorească cu Jeanne, dar, ca și în •cazurile Ferdinand și Elena, Carol și Zizi și Carol și Elena Lupescu, •Constituția română interzicea în mod expres principiilor dinastiei l să se căsătorească cu supușii lor. În primul elan de entuziasm Ifrățesc, Carol îi promisese lui Nicky că atunci cînd va deveni iRege va soluționa problema căsătoriei sale. În propriul lui interes, iRegele încercase să treacă o lege prin Parlament care să legalizeze •căsătoriile morganatice pentru principii Casei regale, dar, după •cum scria Măria: „Chiar și românii au unele principii la care țin”. i Un an mai tîrziu, confruntat cu cererea lui Nicky de a contracta Io căsătorie morganatică, Regele a încercat un experiment. Dacă •România refuză să o accepte pe Jeanne Doletti, Carol găsea un •motiv incontestabil pentru a-l scoate pe Nicolae din țară; dacă, |printr-o stranie șansă, românii o tolerează pe Jeanne, ei ar trebuit lsă o accepte și pe Elena Lupescu. „Pune-mă în fața unui fapt •împlinit”, îi spunea Carol lui Nicky. Principele Nicolae a făcut •întocmai. La 28 octombrie 1931, el și Jeanne au fugit în micul sat •Tohan. Cînd s-a înapoiat cu mireasa lui, Regele l-a depozat •de gradul militar și a declarat că, prin contractarea unei căsători •legale, Principele Nicolae își pierduse drepturile de membru al •familiei regale și de cetățean al României. Măria nu a fost nmpresionată de pasiunea subtilă a lui Carol pentru lege. „Trăind în felul acesta”, spunea ea despre Rege, „el nu se poate aștepta ca Nicolae să-l respecte.”

Nicolae și cu soția lui au părăsit în curînd țara. Cînd el a încercat să se întoarcă în primăvara anului 1932, Regele l-a arestat și l-a exilat pentru un an. Înainte de a părăsi România, Nicolae i-a vorbit mamei sale despre bani. Întrucît cheltuisese o avere cu soția sa, proaspăt devenită cunoscător de antichități și argint vechi, Nicky își făcea griji gîndindu-se ce s-ar întîmpla dacă Regele i-ar tăia brusc venitul. Putea Barbu Știrbey să-l ajute? Cum Nicolae i se alăturase lui Carol în osîndirea lui Știrbey, Măria i-a sugerat să-i scrie o scrisoare lui Barbu, care locuia acum în Elveția,

489

cerîndu-i iertare și sprijin financiar. Știrbey a promis să-l ajute. Atît el, cît și Măria l-au implorat pe Nicky să nu se opună fătîș fratelui său. „Numai prin demnitate, bună purtare și muncă tu poți dovedi lumii că ai fost persecutat, nu te poți reabilita înjurîndu-l pe Rege”, îi scria Măria fiului ei mai mic, explicîndu-i că, atacîndu-l public pe Carol, subminase dinastia și țara. Deși Măria a reușit să-l vadă pe Nicolae ori de cîte ori a fost plecată din România, ea a refuzat o vreme să o primească pe soția lui, pe care ea a respins-o ca fiind „o mică obrăznicătură sulemenită și lipsită de inimă, al cărei singur gînd sînt banii și luxul”.

La scurt timp după ce Regele l-a exilat pe Nicolae, Măria a acceptat o invitație în Iugoslavia. Era a patra oară în cei doi ani de la lovitură lui Carol că ea își găsea refugiu la Marioara și Alexandru. Deși Regele Iugoslaviei era ciudat - cald și plăcut un moment, retras în clipa următoare -, Măria avea încredere în el. El era, în cuvintele ei, „ceea ce fiii mei nu au reușit să fie - fiu, frate, prieten, sprijin”. Alexandru a avut o compasiune pentru Măria cînd aceasta a primit o scrisoare de la Carol în care o acuza pe mama sa și pe Nicolae, cu care ea se întîlnise la Belgrad, că „uneltesc împreună să-l răstoarne”.

În timpul sejurului ei în Iugoslavia, Măria a călătorit cu fiica și ginerele său în Macedonia. Mai tîrziu, pentru a se conforma cererilor lui Carol, de a rămîne în afara României, ea s-a dus cu Marioara la Istanbul. Acesta a fost genul de excursii pe care le îndrăgea Măria, în căutarea ciudățeniilor, a exoticii, în munții Macedoniei a găsit „oameni înveșmîntați în costume

incredibile, turci, albanezi, muntenegreni, sîrbi, fiecare cu îmbrăcămintea lor extraordinară, atît de pitorească și de romantică, astfel încît toți bărbații, femeile și copiii pe care i-am întîlnit păreau să se fi îmbrăcat pentru a ne încînta în mod special". Prietenii, conștienți că era prigonită de acasă și impresionați de capacitatea sa, în aparență indestructibilă, de a-și găsi tot felul de satisfacții, se întrebau cît de mult o va mai putea ține așa., „Cîtă vreme sănătatea mea va rezista, pentru că spiritul nu slăbește", a răspuns ea. Dar cînd ei au întreat-o de ce nu părăsește definitiv România, ea a spus că este „prea mîndră pentru a se stabili în străinătate, ar însemna să recunosc că viața mea este un eșec".

Ileana aștepta primul ei copil, dar Regele Carol a refuzat să-i

490

permită să nască copilul în România, întrucît Anton, un Habsburg exilat, era un om fără țară, iar Ileana nu renunțase la pașaportul românesc, copilul se naștea ca cetățean român. Indiferent dacă opoziția Regelui se baza, așa după cum pretindea el, pe repercusiunile politice ale aducerii pe lume a unui Habsburg în granițele României, sau dacă el se temea că viitorul copil al Ilenei s-ar putea înscrie cîndva la succesiune, Carol al II-lea era de neînduplecat în hotărîrea de a o ține pe sora sa în afara țării. „Guvernul vrea acest lucru și eu nu pot să acționez nicicum împotriva dorinței lui", spunea el, deși mama sa știa că el singur era acum guvernul.

Pentru o scurtă clipă, Măria a lăsat deoparte mîndria familiei, într-o scrisoare în care îi cerea lui George al V-lea să fie nașul copilului așteptat, ea și-a îngăduit să se plîngă vărului său de fiul ei. „Nu ți-am scris niciodată în ultima vreme că viața mea este foarte grea și foarte tristă... Am luptat doi ani înghițind toate răutățile, toate căderile, dar totul în *zadar*... toate drepturile de mamă mi-au fost refuzate, chiar și dreptul de a fi iubită... în ultimul timp, am trăit într-o lume pe care nu o mai înțeleg și care a devenit foarte singuratică. Ileana măritată. Sitta plecată. Nicky exilat, dar eu lupt mai departe... îți amintești că am fost întotdeauna un bun luptător. Dar să lupt împotriva propriului tău copil?"

George i-a răspuns de pe bordul iahtului său la Cowes. Deși religia lui protestantă îl oprea să fie nașul unui copil catolic, el a fost profund impresionat de nefericirea lui Missy. „Ce tristă este scrisoarea ta! Citind-o, mi-au dat lacrimile... I-am văzut pe Sitta și George și amîndoi mi-au vorbit despre nenumăratele insulte și răutăți care te-au copleșit; chiar acest ultim act de cruzime, ca Ilenei să-i fie interzis să intre în țară ca să nască în casa ta, este cumplit și degradant. Sper că ne vom putea vedea în curînd și că vei putea să-ți descarci atunci sufletul... nu pot să nu cred că el e nebun... cine știe ce va mai face."

Măria a sosit în Austria pentru nașterea copilului Ilenei cu o suită în care se aflau aghiotantul ei, Regina Iugoslaviei și doi doctori români. Casa era mică și Măria a fost instalată într-o cameră care dădea în dormitorul tinerei perechi. Apropierea, chiar dacă nu era comodă, i-a dat prilejul de a-l educa pe Anton. „Ileana și

491

cu mine, cu tact combinat cu foarte multă dragoste, îl învățăm în doze mici și imperceptibile cum trebuie să trăiască și să se poarte un civilizat tată de familie și un Arhiduce care se respectă", îi scria Măria unui prieten. Ea adusese o oală cu pămînt să o pună sub patul Ilenei pentru ca pruncul să se nască pe pămînt românesc. După un travaliu greu de trei zile și trei nopți, s-a născut un băiat Ștefan.

Ajunsesse vestea la Viena că Regele Carol al II-lea îi refuzase surorii sale permisiunea de a veni să nască acasă. Hotărîți să compenseze lipsa de respect și doritori să celebreze prima naștere arhiducală, pe pămînt austriac, de la primul război mondial, austriecii au făcut o mare zarvă în jurul nou-născutului. Tunuri au bubuit la marginea orașului și clopote au bătut în toate bisericile învecinate. Este puțin probabil că Măria și fiica ei așteptau ca vestea primirii ce i se făcuse copilului să ajungă la Regele României. Carol a răspuns cu o amabilitate neașteptată, invitîndu-și sora să petreacă cîteva săptămîni, cu mama lor, în țara ei natală.

Bucuria Măriei de a o aduce pe Ileana înapoi în România a fost temperată de o nouă problemă familială. Principesa Elena a rupt subit rezerva ei obișnuită de doamnă din lumea

bună, atacându-l în public pe Carol. într-o serie de articole publicate în londonezul *Daily Mail*, fosta soție a Regelui a denunțat persecuțiile împotriva ei, cerînd opiniei publice engleze să o „ajute... să-mi păstrez drepturile pe care le reclam ca o mamă ce a fost tratată cu nemiloasă cruzime”.

Articolele, care au fost trecute sub tăcere în România, erau urmarea unui incident absurd cu privire la îmbrăcămintea lui Mihai. Permițându-i-se să-și viziteze mama timp de o lună, de două ori pe an, Mihai sosise la Londra cu doi aghiotanți și instrucțiuni de la Regele Carol că nu are voie să poarte pantaloni lungi. Dar cînd Sitta și fiul ei au fost invitați la ceai la Buckingham Palace, Principesa, știind că pantalonii scurți vor fi considerați drept o profundă lipsă de politețe, l-a luat la palat într-un costum obișnuit de culoare închisă. Aghiotantul superior în grad, un colonel român, a telefonat la București ca să raporteze Regelui încălcarea ordinelor. Carol a dispus ca Mihai să fie luat imediat de la mama sa. în locul lunii prescrise, vizita nu a durat decît trei zile. v In dezamăgirea sa, Principesa Elena și-a urmat fiul înapoi în

492

România, unde a continuat acuzațiile furioase la adresa Regelui și le-a extins, incluzînd-o și pe Măria. „Aceasta după ce i-am luat apărarea, ridicîndu-mă împotriva propriului meu fiu... atrăgînd urgia lui asupra capului meu”, se plîngea Măria jumalului ei.

În timpul vacanței, Măria a avut ocazia să-l observe pe Mihai în vîrstă de unsprezece ani, care era acum în întregime în grija tatălui său. Un biograf englez care și-a asumat sarcina murdară de a-l reabilita pe Carol al II-lea l-a citat o dată pe Rege care spunea că, dacă nu s-ar fi născut principe, i-ar fi plăcut să fie profesor, încercîndu-și teoriile pe fiul său, Carol înființase clase pentru Mihai cu o jumătate duzină de băieți de vîrstă lui aduși din diferite clase sociale și județe, împreună cu unul sau doi din fiii prietenilor Lupeascăi. Îmbrăcați în uniforme albastre după modelul creat de Rege, Mihai și colegii săi de școală erau instruiți în știința militară, administrație, istorie, matematică, filozofie și limbi străine. Ca să sublinieze devotamentul lui față de România și ura pentru mama băiatului, Regele a șters toate urmele de influență engleză instituită de ea. Lui Mihai i s-a interzis să vorbească engleza sau să poarte haine englezești. Guvernanta sa englezoaică a fost înlocuită de un aghiotant.

Gelos chiar și pe fiul său, Carol al II-lea oscila între exagerate manifestări de afecțiune și atacuri arbitrare la adresa băiatului. Mihai, care „ura anturajul tatălui său, mai ales pe Puiu”, a învățat repede să-și ascundă sentimentele. „Am mare grijă cu cine vorbesc”, îi spunea el bunicii sale. „Am învățat să-mi țin limba și chiar îi zîmbesc lui Puiu, pentru că trebuie să o fac.”

Prea puțin putea face acasă Regina-mamă pentru copiii, nepotul sau țara ei. în străinătate, ea era mai puțin frustrată, iar Regele, care era încîntat să scape de ea, încuraja fiecare călătorie. La scurt timp după sărbători, Măria a plecat cîteva săptămîni în Austria, apoi s-a dus la Belgrad. Cînd era pe punctul să se întoarcă la București, a primit o invitație să facă o călătorie mai îndelungată în Maroc, ca oaspete oficial al guvernului francez. A acceptat imediat și a părăsit din nou România.

Din Maroc, Măria s-a dus direct la St. Briac să o vadă pe Ducky. Deși ea aranjase să petreacă o vreme în fiecare vară în casa de pe malul mării a surorii sale preferate, această călătorie

493

a avut pur și simplu un scop caritabil. Ducky, explica Măria într-o scrisoare către un prieten, „avusese o durere sufletească copleșitoare, care-i zdruncinase concepția despre viață și umanitate”. Supărarea, „pe care nimeni nu avea voie să o pomenească”, rămîne un mister și Măria, care jurase să păstreze secretul, nu l-a divulgat niciodată. Era în legătură cu bărbatul lui Ducky, Marele Duce Kiril, și din ziua în care ea l-a descoperit și pînă în ziua în care a murit, Marea Ducesă a evitat să mai aibă vreun contact fizic cu el.

S-ar părea că un caz de simplă infidelitate, mai ales din partea unui Mare Duce rus, nu justifica violența reacției Marii Ducese. Indiferent ce-a fost, Ducky găsea un fel de plăcere perversă în nefericirea ei și numai după cîteva săptămîni a putut Măria să-și convingă sora să vină cu ea la

Balcic să fie îngrijită, ca să-și refacă sănătatea. Când în cele din urmă a trimis-o pe Ducky acasă, în Franța, Măria era încă destul de îngrijorată ca să le scrie lui Waldorf și Nancy Astor să o supravegheze din Anglia.

După plecarea lui Ducky, Măria i-a luat pe Ileana și pe soțul acesteia, Anton, într-o croazieră în Scoția, Irlanda, Spitsbergen și în fiorduri, în august, ei s-au întors la Bran. De fiecare dată când venea acasă, Măria trăia din nou frustrarea de a fi nevoită să vadă cum fiul ei distruge dinastia.

„Vocea mea a devenit mică pentru că am fost înlăturată de la orice putere și nu-mi pot face auzit glasul decît în acuzații...”, scria ea unui corespondent american. „Aș putea deveni acuzatorul principal. Dar este tocmai puterea pe care eu, ca mamă, nu o pot folosi... Este însă îngrozitor de greu pentru mine să-i las să creadă că sînt oarbă... însă cuvîntul meu de dezaprobare, rostit public, ar putea incendia casa... văd pericolul apropiindu-se din ce în ce mai mult... Orice cale aș alege, este periculos... iar dacă tac, pericolul crește.”

În toamna lui 1939, Carol al II-lea făcuse progrese remarcabile în subminarea puterii Partidului Național-Țărănesc prin coruperea abilă a liderilor acestuia. Marele experiment în reforma din 1928 s-a deteriorat rapid după 1930, cînd Regele i-a escortat pe primii-miniștri unul după altul în și din funcție. Incapabili

494

să învingă problemele agricole, succesorii lui Maniu au recurs la soluțiile ușoare ale represiunii și hăituirii evreilor, încurajați de Rege, ei au stabilit noi recorduri de necinste și brutalitate polițienească, călcînd în picioare drepturile țăranilor și muncitorilor, oamenii care îi aduseseră în funcție.

Întrucît Partidul Național-Țărănesc și-a pierdut puterea, a apărut pe scenă o nouă personalitate, care lăsa impresia că reprezintă un alt fel de reformă. Comeliu Zelea Codreanu a fost fondatorul Legiunii Arhanghelului Mihail. Legiunea, o mișcare fanatică de stînga, s-a înscris în curentul fascist în ascensiune și antisemitismul ce emanau din Germania lui Hitler. Nu era ușor să fii primit în Legiune; foarte mulți solicitanți au fost refuzați, iar cel ales trebuia să facă o ucenicie de trei ani. De la debutul ei, Legiunea a fost compusă din elita huliganilor tineri, în 1930, ea a devenit temelia abominabilei Gărzi de Fier, o organizație teroristă dedicată anticomunismului, antisemitismului, ortodoxismului delirant și sinuciderii romantice.

Codreanu a fost sprijinit din punct de vedere financiar și spiritual de naziștii lui Hitler și fasciștii lui Mussolini, care au recunoscut în el aptitudinile unui orator mistic care își fascinează auditoriul, un agent provocator în veșmîntul unui sfînt. Cînd tînărul și chipeșul Codreanu, îmbrăcat în alb strălucitor, galopa prin sate agitînd o icoană, țăranii credeau că era reprezentarea arhanghelului Mihail pepămînt. Prin 1933, Garda de Fier a devenit o forță politică majoră, fiind întreținută de nemulțumirile unei populații slăbite economic ce căuta țapi ispășitori.

Gîndindu-se că îl poate manipula pe Codreanu pentru a-și promova propriile planuri, Carol al II-lea l-a susținut pe tînărul terorist prin diverși politicieni supuși lui. Cînd Măriei i s-a spus că Garda de Fier reprezenta o revoltă sănătoasă împotriva „reacțiunii de modă veche, a capitalismului ruinat și semitismului internațional”, ea nu a fost de acord. „Este un joc periculos”, a avertizat ea. „Regele nu trebuie să-i încurajeze pe demagogii naționaliști care, în ciuda naționalismului lor ostentativ, se inspiră din ideologiile străine.”

Ar fi greu de spus că mama Regelui, care era ecumenică în concepția ei religioasă, era în egală măsură tolerantă cu evreii.

495 •••

Desigur că Măria nu era antisemită din convingere. „Fac tot ce-mi stă în putință să am față de ei aceleași sentimente pe care le am pentru celelalte naționalități”, scria ea în 1920, „dar mereu sînt îngrozită de extraordinara lor hidoșenie fizică.” Sensibilitățile estetice ale Reginei fuseseră domolite de grijile dinastiei, în anii '30, evreii ajunseseră să reprezinte două lucruri pentru ea-Elena Lupescu și comunismul, pericolele de care se temea cel mai mult în grija ei pentru menținerea

monarhiei. Măria citise *Protocoalele înțelepților lui Sion** ce-i fuseseră trimise în 1920 de Loie Fuller, dar ea nu a subscris la polemica nazistă. Totuși, ea se referea frecvent la Elena Lupescu ca „ovreica”, deși ura ei față de metresa fiului său se întemeia mai curînd pe motive morale și financiare decît pe cele religioase.

Începutul anilor '30, dezastruos din punct de vedere financiar pentru poporul român, a fost foarte rentabil pentru Rege și amanta sa. În timp ce Ferdinand și Măria se luptaseră împotriva veniturilor necinstite tradiționale din cercurile guvernamentale, Carol a luat pur și simplu partea leului din profituri. Nemulțumit cu averea destul de mare pe care i-o lăsaseră unchiul și tatăl său, și nici cu banii expropriați de la mama sa, Regele căuta la prietenii doamnei Lupescu mijloacele de a-și spori cheagul. El a dezvoltat asociații profitabile cu oameni ca Max Auschnitt, fondatorul celui mai mare trust de oțel din România, și Nicolae Malaxa**, un fabricant de armament și susținătorul major al Gărzii de Fier. Cum Regele strînsese o avere considerabilă, el a aranjat să-și depună banii în

* *Protocoalele înțelepților lui Sion*: O contrafacere rusească publicată la începutul lui 1900 și tradusă în mai multe limbi, cu scopul de a scoate în evidență planul evreilor de a domina și distruge lumea. A constituit unealta majoră a nazismului (n.a.).

**În 1946, Malaxa a fugit cu o mare avere în Statele Unite. Deși cunoscut colaborator nazist, partener corporativ al lui Hermann Goering și susținător al Gărzii de Fier, el a fost ajutat de înalte oficialități ale S.U.A. să intre în Statele Unite, unde a rămas pînă la moarte, în 1965. Printre aceștia s-a numărat Richard Nixon, atunci senator inferior de California, care a scris o scrisoare Administrației de Apărare a Producției, susținînd aprobarea cererii lui Malaxa de rezidență permanentă. Eforturile lui Nixon în interesul lui Malaxa sînt dovedite prin acte în Congressional Record din 5 octombrie 1962 (n.a.).

496

afara României și s-a apreciat că, între 1930 și 1940 el a scos din țară circa 40-50 de milioane de dolari.

Măria știa că fiul ei este incorect, dar nu și în ce măsură. „Hotărît, astăzi nu trebuie să privesc prea îndeaproape lucrurile, altfel voi muri de supărare”, scria ea în toamna lui 1933. Cu cîteva luni mai devreme, cînd unul din miniștrii lui Carol a venit {a Cotroceni să netezească asperitățile între Carol și mama sa, Măria i-a spus că „ei nu-i mai rămăsese mult... în afară de dreptul de a-și păstra mîinile curate”, și că ei „ar putea rămîne curați neavînd absolut nimic de-a face cu ceea ce se petrecea” la palatul Regelui.

În 1931, Ernest Urdăreanu, un ofițer de cavalerie, s-a alăturat grupului de aghiotanți de pe lîngă garda palatului lui Carol. De acolo, el s-a ridicat repede, profitînd de un scandal în jurul lui Puiu pentru a-l înlocui ca factotum general al Lupească! și în cele din urmă, cînd Puiu va fi dat afară, în postul de secretar personal al lui Carol. Scund și chel, cu picioare mici, Urdăreanu a deprins lesne conveniențele cerute de Rege și în decurs de doi ani s-a ridicat pînă la funcția de mare șambelan al palatului lui Carol. Considerat cel mai puternic om din România, el a fost curtat și mituit deopotrivă de oameni de afaceri, politicieni și diplomați.

Prin noiembrie 1933, Regele a trecut în revistă toți liderii Partidului Național-Țărănesc și s-a îndreptat spre Ion Duca, dușmanul său de odinioară și liderul liberalilor, ca să formeze un guvern. Renașterea liberalilor era considerată, la suprafață, drept o înfrîngere pentru Carol al II-lea. Unii istorici sugerează totuși că, punîndu-l pe Duca în opoziție cu Codreanu și Garda de Fier, Regele i-a așîțat intenționat unul împotriva celuilalt pe cei doi oameni puternici rămași la putere, în speranța că se vor extermina între ei. Cu toate că acest lucru era propriu caracterului lui Carol, nimeni nu și-a explicat vreodată de ce nu a încercat să întărească mîna adversarului cel mai puțin opus instabilei dinastii. Codreanu devenise criticul cel mai energic și mai zgomotos al regimului lui Carol. Școlit de naziști în tactica propagandei antisemite, bătînd cîmpii despre Dumnezeu și țară, Sodoma și Gomora, atacurile

497

lui asupra metresei evreice a lui Carol și a prietenilor ei deveneau din zi în zi tot mai ascuțite.

Pe de altă parte, Ion Duca era un anacronism în structura puterii anilor '30. Un aristocrat subțire, *cupince-nez*, o mustață frumos potrivită, care se bucura de aprecierea femeilor elegante, Duca era un ales om de cultură și spirit și un orator aristocratic, de rafinată elocință. Spre deosebire de majoritatea predecesorilor săi, el era onest, de necorupt și își fonda concepțiile politice pe principiile democrației occidentale. Era un vechi prieten al Măriei, ale cărei obiecții inițiale ca el să preia puterea se explicau prin aceea că, procedînd astfel, se va compromite pe sine însuși acceptînd-o pe Elena Lupescu.

În timpul alegerilor din noiembrie 1933, Codreanu și Garda sa de Fier au lansat o campanie de defăimare la adresa lui Duca, saluțînd cu excese și acte de terorism numirea lui ca președinte al Consiliului de Miniștri. „Nu pot guverna România cu legionarii scăpați din mînă și anarhie violentă” i-a spus el Regelui. „Legea trebuie întărită.”

Duca i-a cerut Regelui permisiunea să scoată Garda de Fier în afara legii. Guvernul nu a fost de acord cu aceasta, iar Carol a ezitat pe temeiul că ar putea urma grave represalii. „Atunci, Sire”, a spus noul premier, „voi semna eu însumi decretul de dizolvare, luînd întreaga răspundere pe umerii mei”.

Duca a declarat război Gărzii de Fier, semnîndu-și astfel propria condamnare la moarte. La 9 decembrie 1933, vreo mie opt sute de adepți ai lui Codreanu au fost arestați, deși Codreanu a scăpat. În decurs de trei săptămîni, Garda de Fier și-a luat revanșa. Stînd pe un peron în gara din Sinaia, după o vizită la Rege, primul-ministru Duca a fost doborât cu focuri de armă de către trei membri ai Gărzii. Cu toate că toată lumea știa că asasinarea fusese ordonată de Codreanu, el a fost absolvit de complicitate. Omul care a tras de fapt focurile de armă a spus presei străine cu „perfect calm și satisfacție” că nu are nici un regret de a-l fi ucis pe „prietenul evreilor”. Această flagrantă încălcare a legii nu a afectat subsidiile acordate de Rege Gărzii de Fier, care au continuat ca și mai înainte, iar în timpul procesului

498

asasinilor lui Duca, Codreanu a fost ascuns în casa unui văr j al doamnei Lupescu.

Regina-mamă era în Austria, în vizită la Ileana, cînd a fost l ucis Duca. Ea a fost îndurerată de moartea violentă a vechiului său prieten și nu i-a venit să creadă cînd a auzit că fiul ei era prea înspăimîntat ca să asiste la funeraliile primului său ministru. „Sînt l bolnavă de mîhnire”, scria în jurnalul său „și, de asemenea, de l umilință pentru propriul meu fiu!” O consolare indirectă a venit l sub forma unei scrisori de la Barbu Știrbey, unul dintre cei mai (vechi prieteni ai lui Ion Duca. „Poate ar trebui să ne gîndim la el ! [Duca] ca la cel ales”, îi scria Barbu Măriei, „unul care a fost luat l înainte de a avea deziluzii mai mari.”

Capitolul 30

Toate finalurile de viață sînt atît de triste?

REGINA MĂRIA A ROMÂNIEI

Puținul rămas din credibilitatea lui Carol al II-lea a atîrnat greu în consecințele asasinării lui Duca. După trei ani și jumătate de cînd se afla pe tron, singura zonă spre care Regele putea arăta cu mîndrie era politica externă, în februarie 1934, Nicolae Titulescu, ministrul lui Carol la Afacerile Străine, a încheiat Pactul Balcanic. O contrapartidă balcanică a Micii Antante și o garanție împotriva violării teritoriale din partea națiunilor mai mari, Pactul Balcanic a fost semnat de România, Turcia, Grecia și Iugoslavia.

Titulescu era singurul om de talent rămas în guvern. Omul era o adevărată ciudățenie din punct de vedere fizic - înalt, cu aspect de hermafrodit, o neobișnuită piele lucioasă și o față smeadă. John Gunther spunea că el seamănă cu o „maimuță mongoloidă”. Titulescu era, de asemenea, spiritual,

vioi și desăvârșit orator. Asociat al lui Take Ionescu înainte de primul război mondial, el a preluat conducerea problemelor internaționale ale României după moartea acestuia, în 1922. Ca și Ionescu, Titulescu a susținut cu tărie cooperarea între țările din Europa Răsăriteană. Exercițindu-și influența dincolo de țara sa de origine, el a fost un puternic susținător al Ligii Națiunilor și singurul om ales de două ori ca președinte al acesteia. A fost, de asemenea, președinte al Micii Antante și al Ligii Balcanice.

Pe măsură ce Carol devenea tot mai puțin popular în țară, prestigiul internațional al lui Titulescu devenea tot mai important

500

pentru el. După moartea lui Duca, Titulescu a refuzat să reîntre în guvern câtă vreme Carol nu se descotorosea de infamul Puiu. Măria a fost încântată când obiectul răzbunării ei a căzut de la putere. Fără Puiu, Carol - singur, înaintînd cu greu prin valul de blamuri în creștere - căuta compania mamei sale.

Printre protestele continue și tot mai vehemente din București din primăvara anului 1934 circula și un zvon că va avea loc un atentat la viața Regelui cu prilejul paradei de Ziua Independenței naționale. Pentru a se proteja, Carol și-a adus mama. „... în ciuda oricărei false modestii”, scrisese Măria unui prieten cu o lună înainte, „mai sînt încă o femeie frumoasă. Simt un fel de vibrație a aprecierii care trece printr-o mulțime sau o adunare cînd apar... am căpătat un fel de frumusețe nouă. Pot să o văd eu înșămi, așa că atunci cînd mi se vorbește despre aceasta, știu că este adevărat”.

Dacă nu frumusețea, cu siguranță că popularitatea ei s-a dovedit la 10 Mai 1934. Îmbrăcată în tunică roșie închisă cu găitane frumos lucrate, cămașă albă și caschetă de roșior cu egrete, Măria a produs senzație. Românii, ovaționînd și aclamînd, se înălțau și se înghesuiau să o zărească pe cea care nu mai apăruse în ultima vreme. Chiar și diplomații își uitaseră rangul și și-au fluturat în aer jobenele, cînd calul ei s-a ridicat în două picioare coborînd pe Calea Victoriei. Delirul de bucurie stîmrit de Măria a contrastat dureros cu primirea, abia politicoasă, făcută Regelui. Deși războiul lui Titulescu contra lui Puiu cîștigase grațitudinea Măriei, mișcarea lui următoare - stabilirea relațiilor diplomatice cu Sovietele - a înfuriat-o. În vara anului 1934, România și-a reînnoit relațiile diplomatice cu Rusia. Măria a plîns în ziua în care a aflat vestea și a refuzat să dea mîna cu Tirulescu cînd el a venit, așteptînd felicitări. „Sîntem atît de îngrozitor de aproape de ei și eu cred că este o imensă și periculoasă greșeală...”, scria ea unui prieten american. „Bineînțeles că n-am de gînd să primesc în casa mea pe cei care au ucis întreaga familie a mamei mele.” Ea l-a rugat pe Carol „să fie cu ochii în patru la propaganda bolșevică... Țări mai mari și mai înțelepte ca a noastră au sărit în aer, așa că de ce trebuie ca noi... să ne punem cu acei distrugători ai lumii”. Comuniștii fuseseră cei care îi duseseră familia mamei sale în exil. „Voi trăi și eu ca să fiu dezrădăcinată și

501

lfpfplj

să devin într-o zi o exilată, tocmai la o vîrstă cînd omul se gîndește la răsplata muncii și odihnă?”

Receptivă la amenințarea comunismului, Măria, ca mulți alții din categoria ei, era fără discernămînt cu privire la Hitler. La mijlocul anilor '30, Hitler încă mai făcea curte monarhilor europeni și se știa dintotdeauna că respectă dinastia Hohenzollern din România. Sora Sandra căzuse de la început în plasa promisiunilor Fuhrerului de a pregăti o Germanie regenerată, iar Ducky, de asemenea, se spunea că ar fi fost o admiratoare. „Ce figură ciudată este Hitler...”, scria Măria unui corespondent american. „Mă abțin de la orice judecată, dar aproape toți în străinătate sînt violent împotriva lui.” După epurarea sîngeroasă din 30 iunie 1934 și asasinarea lui Dollfuss, în Austria, în luna următoare, Măria a comentat cu privire la „groaznică brutalitate” a lui Hitler, dar nu a părut doritoare să tragă concluziile logice.

În primăvara lui 1934, Măria a primit o invitație să vină la Londra pentru publicarea autobiografiei sale. A fost extrem de bucuroasă. Erau aproape zece ani de cînd nu mai fusese în

Anglia; întoarcerea ei a fost un triumf și o mult dorită autoreclamă. Cassell tocmai publicase *The Story of My Life**, care era deja la a doua și a treia ediție, în America, *The Saturday Evening Post* îi oferise 50 000 dolari pentru drepturile serialului și agentul său îi spusese că arta ei de a crea personaje era „tot atât de bună ca cea a lui Galsworthy în ceea ce avea el mai bun”. „S-ar putea să fie doar cuvinte frumoase pentru o Regină”, comenta ea, „dar numărul dolarilor oferiți a fost oarecum mai convingător.”

La vremea când Măria a sosit la Londra, toți cei pe care îi cunoștea îi citeau sau citiseră cartea. „Chiar și o bătrână pedantă ca Lady Oxford [Margot Asquith], care scrie ea însăși, este entuziasmată, și ea are o gură cât zece!” relata cu bucurie Măria. „Bătrână Anglie este bucuroasă să mă aibă înapoi... S-a nimerit bine ca eu și cartea mea să apărăm împreună.”

Recenziile criticilor erau aproape tot atât de elogioase ca și cele ale prietenilor săi. Unii au învinuit-o pe Măria de lipsă de

*Lucrarea autobiografică a Reginei Măria, scrisă în engleză și tradusă în română cu titlul „Povestea vieții mele”.

502

profunzime și exactitate istorică, dar majoritatea au lăudat abundența portretelor rudelor ei și reconstituirea plină de viață a lumii trecute. Scriind în prestigioasa publicație lunară *The Forum*, Mary Colum a numit-o pe Măria un „alter ego feminin” al lui H.G. Wells și a comparat talentul ei pentru portretizare cu al acestuia. Deși Colum a criticat lipsa de introspecție psihologică personală a Măriei, ea a recunoscut pe dată că lumea, în 1934, n-ar lua „foarte în serios o apreciere dezinteresată a propriei personalități din partea oricărei alte femei”. Era limpede că, în adoptarea formei autobiografice, Măria găsisese în cele din urmă un cadru ospitalier pentru imaginația ei romantică și fantezista sa putere de descriere, ca și pentru înclinația ei spre caracterizări ireverențioase.

La Londra, Măria și-a împărțit timpul între asalturile publicității și înfîlnirile cu vechii prieteni, precum Astorii. În Scoția, a vizitat familia regală, și într-o scrisoare către un corespondent american, se descria pe sine și gazdele sale.

„George mi-a păstrat întotdeauna o afecțiune specială. Eu îl stimulez, vitalitatea mea de nezdruccinat face să-i curgă mai repede sîngele prin vene. May [Regina Mary] simte la fel. Ei îi place să fie cu mine și apoi nu îi plictisesc niciodată. Știu foarte bine cum să-mi port singură de grijă și să mă bucur de orice, descoperind pretutindeni motive de interes...”

May... este fundamental ordonată, metodică, disciplinată. Ei îi place să posede, să strîngă, să pună lucrurile în ordine... Ea privește lucrurile în detaliu și este o gospodină excelentă și grijulie. Are un strașnic apetit, o minunată sănătate și doarme grozav... Amîndoi, ea și el, sînt deosebit de politicoși, dar manifestările lor de plăcere sau afecțiune sînt întotdeauna reținute și decente. Prin contrast, eu pot fi socotită impulsivă, necalculată, neconvențională. Mă întreb mereu dacă ei mă plac cu adevărat, dar sînt sigură că da!”

Una din marile bucurii, fiind în Scoția, a fost o vizită la Ducele de York (viitorul George al VI-lea) și la familia acestuia. Regina-mamă a fost încîntată de fiicele lui, care i-au cîntat și i-au recitat poezii pentru copii; „mica Elisabeta*...”, scria în jurnalul ei, „este

*Maiestatea sa Regina Elisabeta a II-a.

503

adorabilă, așa cum se spune că a fost întotdeauna. Un copil perfect, prietenos, politicos, natural, amabil și inteligent și pe deasupra și frumușică. Micuța Margaret Rose este o copie în mic și, lăruindul ei, un copil adorabil M-am îndrăgostit de întreaga familie.”

Măria s-a înapoiat la Londra, unde își programase încă două săptămîni pentru propria ei plăcere, în după-amiaza de 9 octombrie a fost la expoziția de flori de la Chelsea și la orele 5 p.m. s-a oprit la ceai în casa unui vechi prieten, în timp ce vorbeau, a sunat telefonul. Era ambasadorul român care a informat că ginerele Măriei, Regele Alexandru al Iugoslaviei, a fost

asasinat la Marsilia de către un terorist macedonean. Marioara era văduvă. Nepotul Măriei, Petru, în vîrstă de unsprezece ani, era acum Regele Iugoslaviei.

„Noi tocmai vorbeam de importanța vizitei lui Sandro...”, scria Măria în jurnal. „Am simțit ca și cum aș fi fost împușcată între ochi. *Nimic* nu putea fi mai groaznic, groaznic, groaznic pentru noi toți, pentru Europa [...] pentru omenire! El era cel mai serios dintre toți, cel mai bun, cel mai necesar, cel mai important, cel care conta cel mai mult... Chinul era că nu puteam lua legătura cu Mignon... era o mîhnire îngrozitoare, ea singură acolo... nesuținută de nimeni din familie.”

Regina Iugoslaviei, care suferea de o criză de vezică biliară, luase trenul spre Lyon, unde trebuia să se întâlnească cu soțul ei. Vagonul ei a fost îndreptat spre Marsilia și Măria a rugat-o pe Baby Bee, care se afla la Paris, să se întâlnească cu Marioara acolo. Evitînd reporterii care se îmbulzeau în jurul Hotelului Ritz, Măria a trimis după nepotul ei, tînărul Rege Petru, ca să facă trista călătorie la Paris. Băiatul, care fusese la școală în Surrey, părea „ciudat de puțin mișcat” de moartea tatălui său. Afît Infantele Alfons cît și Waldorf Astor au insistat să-i însoțească în călătoria lor, iar lordul Astor l-a distrat în tren pe tînărul Rege cu scamatorii.

În ziua următoare, Regina-mamă și-a întîmpinat fiica văduvă la gara din Paris. Președintele Franței, Lebrun, a condus-o la vagonul Marioarei. Drapată în negru, cu capul ei blond acoperit de voaluri, Regina Iugoslaviei a încercat să zîmbească. „Ea era foarte calmă și extraordinar de demnă, dar mîinile îi tremurau”, spunea Măria, deosebit de mîndră de stăpînirea de sine a fiicei sale în fața tragediei. „Sîngele regesc al lui Mignon s-a dovedit în

504

groaznica încercare”, spunea mama sa. A doua zi, grupul regal a fost escortat cu mare pompă la *teenuiArlberg Express*, în direcția Belgrad.

La funeraliile Regelui Alexandru au participat toți, de la președintele Franței pînă la Hermann Goering. La sosirea sa la Belgrad, Regele României a făcut mare tapaj în legătură cu șederea în palatul cumnatului său unde zăcea trupul neînsuflețit al lui Alexandru. Carol spunea că el „nu poate suporta să fie sub același acoperiș cu mortul!” Măria era uluită de „marea și nemăsurată” teamă a fiului său. „Ce extraordinară poziție!... eu aș fi putut *dormi* în camera în care zăcea trupul lui Sandro dacă mi s-ar fi cerut!” scria ea în jurnal.

După plecarea oaspeților, Măria s-a consacrat fiicei sale văduve și familiei. Pentru mama sa, Marioara părea incapabilă să acționeze de una singură, în decursul anilor, de la căsătoria ei cu capriciosul Alexandru, tînăra Regină a Iugoslaviei își construise un fel de dependență față de alte femei. Cea mai recentă afecțiune a ei era pentru o guvernantă englezoaică, care preluase pe de-a-ntregul creșterea celor trei fii ai lui Mignon; Măria nu a așteptat mult ca să concedieze femeia. Pentru a contracara indiferența tînărului Rege Petru față de moartea tatălui său, Măria l-a încurajat pe băiat să pregătească un altar cu flori și luminări sub portretul lui Alexandru. Convinșă că noul regent al Iugoslaviei, Prințul Paul, avea nevoie de experiența ei în Balcani, Măria s-a oferit, de asemenea, să-l sfătuiască și pe el. Deși admira rafinamentul lui Paul, ea spunea că tînărul era „prea occidental... în acest sens pot ajuta...”, scria în jurnalul ei. „Voi încerca și-i voi lărgi orizontul.”

După două luni, Măria a putut să se smulgă din satisfacțiile pe care i le oferea împărțirea înțelepciunii și să se înapoieze acasă, unde era îndeobște ignorată. Totuși, căpătînd obiceiul de a sfătui, a profitat de sărbătorile Crăciunului ca să încerce să rezolve unele chestiuni cu Carol. I-a spus Regelui că se discuta că doamna Lupescu profită de pe urma tuturor comenzilor de muniții ale guvernului și că „sume imense” de bani se transferaseră în numele ei de la Banca Națională Română la băncile din alte țări. Ea i-a cerut lui Carol să-i facă plăcerea să-i comunice iubitei lui că, dacă „îl iubește cu adevărat, să găsească mijloacele de a pune

505

capăt acestor zvonuri oribile”. „Este prima discuție pe care am avut-o pe această temă”, scria Măria în jurnal, adăugînd că schimbul de idei a fost „deosebit de prietenesc și nici unul dintre noi nu ne-am pierdut vreo clipă calmul sau nu ne-am enervat.”

Iarna anilor 1934-1935 i-a părut lungă Măriei și ea s-a simțit însingurată, fiind tot mai mult

izolată de familie și prieteni. Erau aproape patru ani de când nu îl mai văzuse pe Barbu Știrbey. După întâlnirea lor în Franța, ei hotărâseră să nu se mai întâlnească pentru ca să nu-i dea Regelui ocazia să-și acuze mama de lipsă de loialitate. Nu au vorbit nici la telefon decât atunci când Măria era în afara țării și au corespondat doar când scrisorile lor nu trebuia să treacă prin mâinile polițiștilor lui Carol.

În septembrie 1934, Regele îl expulzase oficial pe Știrbey din România. El a aplicat și sancțiuni financiare, ceea ce făcea să fie din ce în ce mai dificil pentru Știrbey să scoată bani din România pentru a-și întreține soția și pe el însuși în exilul din Elveția. Carol auzise desigur ceea ce tot mai mulți oameni spuneau - că Ion Brătianu și Barbu Știrbey au avut dreptate în legătură cu el, că nu trebuia să i se permită niciodată să se întoarcă acasă.

Cu toate că scrisorile sale către Măria nu mai erau citite de intermediari curioși, Știrbey a continuat să mențină o distanță respectuoasă între el și Regina, în același timp, a reușit să transmită prin fiecare cuvânt dragostea sa neștirbită. „Este atât de plăcut să te aud vorbind astfel despre amintirea altor vremuri, când exista dreptul de a fi fericit”, scria Prințul exilat ca răspuns la scrisorile Măriei. Nici timpul și nici distanța - îi spunea Barbu Măriei - nu pot „șterge prospețimea sau intensitatea” propriilor amintiri.

Rămasă mult timp singură, Măria își găsea consolare în pasiunea ei de-o viață pentru citit, încetase să mai participe la cina oficială și se mulțumea cu o ceașcă de supă fierbinte adusă în apartamentul ei, ca să poată continua să se bucure de cărțile sale. Cititul o împiedica să se ocupe de problemele copiilor ei. Era îngrijorată cu privire la Marioara, izolată în palatul său din Belgrad. „Este foarte tânără ca să nu mai aibă... dragoste în viața ei și fiind plasată așa cum este, nu există pentru ea nici o posibilitate de a avea vreodată o companie bărbătească, cu excepția modului cel mai oficial”, îi scria Măria unui prieten.

De asemenea, îi părea rău de Nicky, care își adusese soția

506

înapoi în România în 1935, după mai mult de doi ani de exil. Nicolae era un om acrit; „este nesuferit și răutăcios cu toată lumea”, spunea mama sa. Ii plăcea faptul că Nicolae era „cu totul și greșit indiferent față de îndatoririle sale” ca Principe al României. Măria privea, de asemenea, cu ochi răi mania soției lui de a cumpăra antichități. „Jeanne”, spunea ea, „nu poate sta decât pe scaune de valoare istorică sau nu poate mânca decât pe mese care ar trebui să fie într-un muzeu și să bea din pahare de epocă și să mănânce din porțelan antic”.

Măria era și mai stînjenită de Elisabeta, care se îndrăgostise de un om de afaceri grec și era în proces de divorț cu George. Regina considera că fiica ei cea mai mare „contribuia la distrugerea prestigiului dinastiei”. Elisabeta, care cumpăraseră deja cea mai valoroasă moșie din România și își construia un imens palat în oraș, nu „era suficient de mîndră ca să nu-și murdărească mîinile” lucrînd pentru fratele ei, spune mama lor, și nici nu refuza să accepte „profit personal” pentru eforturile ei.

Măria găsea că este o tristă ironie faptul că cei trei copii ai ei, Carol, Elisabeta și Nicolae, care și-au nesocotit datoria față de țara lor erau cei trei care rămăseseră în România, „în timp ce Marioara și Ileana, cele două care credeau în «noblesse oblige»”, trăiau în altă parte. Măria spunea că detestă să vorbească cu alții despre acești trei copii. „Simt cum provoc milă și nu doresc să fiu compătimită”, explica ea.

Publicarea în primăvara anului 1935 a celui de-al doilea volum al autobiografiei Măriei a dat naștere unor recenzii controversate. „Unii cititori”, spunea criticul de la *Illustrated London News*, „pot găsi cam stînjenitor caracterul extrem de personal al memoriilor și cam copleșitoare conștiința regalității, care se recunoaște în ele peste tot”.

Măria i-a blamat pe critici pentru că nu au încercat să-i înțeleagă poziția și misiunea și i-au plăcut atacurile la adresa scrierilor ei, considerîndu-le atacuri personale la adresa sa. După părerea Măriei, lumea pur și simplu nu înțelegea condiția regală.

Și mai rea decât critica impersonală era însă recenzia ofensatoare a Marthei Bibescu, apărută în Franța. Veninul cu

*„Noblețea obligă" în Ib. fr. în original (n.t.).

507

care Bibescu a umilit autoarea și lucrarea ei provenea de la Curtea lui Carol, al cărui mandatar era, pentru a o denigra pe mama Regelui. „La urma-urmelor, cine era Regina Măria?" - întreba Bibescu - „nimic mai mult decât soția lui Ferdinand I și mama lui Carol al II-lea. Rolul ei nu a fost decât să contribuie la continuarea dinastiei. Ea n-a fost altceva decât o femeie."

The Story of My Life a fost tradusă în românește în iarna următoare și complimentele din partea altor supuși ai Reginei au aplanat atacul lui Bibescu. Cartea a mai fost tradusă în franceză, germană, polonă, cehă, suedeză, italiană și maghiară; chiar și japonezii au solicitat o traducere. „Mă simt ca o găină care a scos pui de rață!" spunea Măria. Mai mult, ea a fost invitată să se întoarcă în Anglia în luna mai ca să prezideze cel de-al cincisprezecelea banchet anual al Fondului Literar Regal - prima femeie onorată astfel.

Vizita Măriei în Anglia în 1935 a coincis cu jubileul lui George al V-lea. Comparînd soarta sa cu cea a verilor ei, a găsit „ceva reconfortant, liniștitor, înduioșător în primirea făcută Regelui... Nu contează că el nu are o personalitate deosebită, că este rigid și uneori convențional - ei erau simboluri-stindarde - tatăl cel blînd, mama cea milostivă". Obişnuită cu masele furioase ale țărănilor nemulțumiți ținuți fără sfială sub control de forțele represive ale lui Carol al II-lea, Măria se minuna de bunăvoința mulțimii și de politețea poliștilor.

În vizita făcută în provincie ca să vadă casa în care s-a născut, Măria a fost izbită de schimbările din viața de la țară din Anglia și surprinsă să-i vadă pe castelani în haine demodate și pe fetele în casă servind la masă în locul valeților pudrați. A admirat și demnitatea acestor case și a locuitorilor ei, manierele lor simple și tradițiile lor trainice. „Toate acestea erau și ale mele cîndva, dar le-am părăsit", spunea ea, „și cînd mă întorc, nu mai am nici un loc, el aparține altora."

În anul acela, povestea de dragoste dintre Prințul de Wales și Wallis Simpson era subiectul major de conversație în Anglia. „Dificultățile pe care le au părinții lui cu el îi fac să înțeleagă ceva mai bine dificultățile pe care le am cu fiul meu", scria Măria unui prieten. „David... se revoltă împotriva tradițiilor și restricțiilor, fără să-și dea seama că tradiția l-a creat, ea este rațiunea sa de a fi."

Din Anglia, Măria a călătorit în Austria și Iugoslavia. Apoi,

508

nemaiavînd unde să se ducă, s-a întors acasă, unde a fost impresionată de condițiile pe care le-a găsit, în pofida bunei recolte și a prețurilor mari, „pretutindeni în țară domnea o îngrijorare nedisimulată, iar străzile strașnic păzite ale Bucureștiului erau anormal de liniștite. În cursul primăverii, Maniu o atacase deschis pe doamna Lupescu în Parlament, iar în toamnă a apărut un pamflet care sugera că, în cazul în care Carol al II-lea nu se îndreaptă, România s-ar descurca mai bine fără monarhie. Cu toate acestea, așa după cum scria Măria unui prieten, fiul ei continua „să facă ce-i place". „Sînt obligată să stau și să privesc, știind că, atunci cînd va suna ceasul socotelilor, voi fi măturată cu toți ceilalți și voi fi un sărman proscris pentru că, trăind pentru poporul meu, nu am pus niciodată nimic deoparte pentru mine. Cealaltă este însă fabulos de bogată, fiindcă ani de zile și-a vîrît adînc mîinile în vistieria statului."

La înapoiere, Măriei i s-a făcut cunoscut că românii doresc să-i sărbătorească cea de-a șaizecea aniversare a zilei de naștere cu delegații și o paradă de gală la București, încîntată, s-a întors din grădinile ei de la Balcic cu o săptămîină mai înainte de vreme, oprindu-sela Sinaia pentru o sărbătorire în cadru mai intim plănuită de Rege. „întreaga țară sărbătorește cea de-a șaizecea aniversare a zilei mele de naștere cu o deosebită ferveare..." scria ea în jurnal... „toate virtuțile mele sînt adunate laolaltă... Dintr-o dată, toate greșelile mele au dispărut și se pare că sînt o persoană admirabilă, geniul bun al țării, aducătoare de noroc, îngerul carității... bun/soldat, spiritul suprem al unității noastre românești".

Carol nu împărtășea entuziasmul mamei sale. Temîndu-se că manifestațiile mai mari planificate pentru București i-ar putea scădea propriul prestigiu slăbit, Regele l-a instruit pe primul-ministru să-l informeze pe șeful casei Măriei că el contramandază festivitățile de la

București. Deprinsă cu obiceiul lui Carol de a trimite pe alții să transmită ordine neplăcute, Măria a insistat să se confrunte direct cu fiul ei. Trebuie să fie „vreo neînțelegere undeva...”, spunea ea. „Această violare a libertății mele era ridicolă. Dar, din păcate”, a aflat ea, „nu era deloc ridicolă”. Regele i-a spus mamei sale că orice urma să fie făcut în onoarea ei avusese deja loc „sub acoperișul *lui*” și că nu vor fi îngăduite manifestații publice.

509

Chinuită între a accepta hotărîrea lui Carol și a ajunge la o ruptură deschisă cu fiul ei, Măria s-a supus, stăpînindu-și resentimentul. Era prea mîndră să-i ceară lui Carol onorurile pe care știa că le merită. Dar cînd, cîteva clipe mai tîrziu, a apărut la un dejun de familie, fața ei, după spusele unuia din copiii săi, „se subțiasse arătînd ca o lămîie mică”.

Iarna lui 1935-1936 a fost cețoasă și aspră. Crăciunul sărbătorit la Sinaia a fost searbăd, plin de pompa oficială creată de Carol ca să mascheze absența simpatiei. Singura notă luminoasă a fost îmbunătățirea relațiilor cu nepotul ei Mihai, căruia i s-a îngăduit să petreacă cu ea mai mult timp ca înainte. Băiatul de zece ani dejuna o dată pe săptămînă cu Măria și o lua apoi la o plimbare cu mașina. Măria socotea că îi fusese acordată această favoare pentru că învățase să se controleze; devenise „mai puțin impetuoasă și astfel trezea mai puțină teamă”.

La scurt timp după Crăciun, Regele a abordat-o pe mama sa ca să vadă dacă ar fi dispusă să o primească pe doamna Lupescu. A fost un „moment dureros” pentru Măria. Deși ar fi fost „o ușurare să spună da”, Măria simțea că trebuie să refuze, fiindcă știa că Lupeasca va folosi înțîlnirea în scopuri politice. „...dacă o primesc, voi cădea în mîinile ei și în cele ale acoliților ei”, scria Măria în jurnalul său.

La orele 3 a.m. în ziua de 21 ianuarie 1936, Regele a chemat-o pe mama sa să-i spună că George al V-lea a murit. A fost o lovitură grea și personală pentru Măria: „...atît de multe pleacă cu el în mormînt...”, scria ea, „camarad drag al tinereții mele, cel care a păstrat în inima lui aceleași amintiri fericite ale însoritei Malte, cel care oferea, de asemenea, un sentiment de siguranță, a plecat din această lume mare”.

Pentru prima dată în atîția ani, Carol a consultat-o pe mama sa asupra conveniențelor. El a venit la Cotroceni să spună că dorește să participe la funeraliile Regelui Angliei. Măria a fost de acord că el trebuie să se ducă. Carol nu mai fusese în Anglia de la încercarea loviturii sale de stat din 1928, cînd i se ceruse să plece, fără menajamente. Măria a considerat că acesta era „poate unicul moment” în care „s-ar putea sparge gheața”. I-a cerut Regelui să-l ia pe șeful propriei sale case, colonelul Zwiedinek,

510

să o reprezinte, deoarece ea socotește că este mai bine să nu se ducă personal; „reginele văduve, chiar dacă sînt iubite, sînt persoane greu de plasat la ocaziile oficiale și este mai bine să-și amintească ele însele acest lucru decît să trebuiască să li se spună”. IVlai cu seamă, Regina nu dorea să pară că își „duce” fiul „de ruină”.

Măria i-a scris Reginei Mary pentru a-i exprima condoleanțe și a-i explica propria conduită. „Este foarte greu să fii departe de tine tocmai acum... întregul meu instinct a fost să vin repede la Londra să-l petrec pe dragul prieten al tinereții mele la ultimul loc de odihnă și să pot să-ți spun personal cît de mîhnită sînt pentru tine. Voi ați fost atît de minunați tovarăși de viață... Te vei simți foarte singură acum... Îți urmăresc fiecare simțămînt cu o înțelegere aproape dureroasă, fie ca tu să fii scutită de ceea ce a trebuit să suport eu... sper că nu vei uita niciodată că ai în mine o prietenă caldă și iubitoare. Eu sînt departe, aceasta nu înseamnă nimic real pentru tine, dar nu mă uita... Să ai tăria calmă pe care ai avut-o întotdeauna, ca să poți suporta toate aceste triste ceremonii și cruda singurătate care va urma, și copiii tăi să-ți fie o mîngîiere așa cum mi-au fost și mie unii dintre ai mei.”

Cîteva săptămîni mai tîrziu, Măria a primit vestea că sora sa Ducky era pe moarte. Marea Ducesă Kiril se dusesse în Germania pentru nașterea unui nepot și suferise acolo un atac în urma căruia făcuse o hemiplegie și rămăsese incapabilă să vorbească. Măria a părăsit imediat

Bucureștiul. „Am avut consolarea că ea și-a dat seama că venisem”, a spus ea alăturându-se veghei de la căpățiul bolnavei, împreună cu bărbatul și copiii lui Ducky, Sandra și Baby Bee.

După douăsprezece zile de suferință, cu familia rugându-se ca ea să se ducă repede și „văzînd-o murind încetul cu încetul”, Ducky s-a sfîrșit. Cele trei surori care au rămas au îmbrăcat-o într-o rochie lungă albă, iar Măria i-a pus liliac alb în jurul capului și umerilor. Ele i-au luat trupul la Coburg și au înmormîntat-o alături de părinții și fratele lor Alfred. Ziua era rece ca gheața, cu ninsoare amestecată cu ploaie. A fost greu pentru Măria să părăsească mormîntul. Ducky, spunea ea, „ura întotdeauna să fie singură”.

Măria s-a înapoiat acasă la timp pentru sărbătorirea Zilei

511

Independenței din 1 O Mai 1936. „Este un bun spectacol, cu multă mistificare în el”, remarcă ea. „Carol tronează pe un imens cal alb cu atitudinea Kaiserului Bill [Wilhelm al II-lea al Prusiei] - el este înconjurat de uniforme strălucitoare și de lingușitori activi.. el dansează pe un vulcan!” De la București, ea a plecat la Balcic să conceapă o grădină în memoria lui Ducky. Partida zilnică de călărie, cel mai bun antidot împotriva depresiei, fusese redusă la una la două zile. Puține lucruri îi rămăseseră ca să-i alunge gîndurile de la „trista dezordine în care au adus țara conducătorii noștri și imposibilitatea mea de a ajuta sau preveni... greșelile care ajung la crime”.

În vara anului 1936, fascismul și antisemitismul se instalaseră de-a binelea la modă. La începutul anului, Liga Creștină Antisemită și Partidul Național Creștin s-au alăturat unei aripi a partidului Național-Țărănesc ca să constituie un bloc reacționar solid., a cărui platformă aproape că o reflecta pe cea a Gărzii de Fier. În august, sub presiunea crescîndă a grupărilor de dreapta, Regele I-a schimbat fără jenă din funcție pe Titulescu. Ministrul de Externe, care reprezenta relații strînse cu Franța și Mica Antantă împotriva Germaniei, devenise o piedică. Elementele fanatice ale grupării de dreapta din România au găsit apoi încurajare în anul acela în afara țării cînd Mussolini a cucerit Etiopia și Hitler a ocupat Renania.

Măria plătise șase ani de frustrare politică. Concentrarea ei asupra problemelor internaționale se mărginise la excluderea acelor elemente care nu o atingeau personal. O deranja că Mica Antantă luase poziție împotriva Habsburgilor din Austria și nu a îndrăznit să-i ceară Regelui să-i permită surorii lui să vină în țară pentru vizita anuală; „cine știe cîte zile au mai rămas ca să fiu împreună cu copilul ce-l iubesc”, scria ea unui prieten. Pentru a-și vedea fiica, Măria i-a invitat pe Ileana și pe Anton să o însoțească în Anglia în luna iulie, unde i-au vizitat pe Astori și familia regală. Edward al VUI-lea apărea acum în public cu Wallis Simpson, care era în curs de divorț. Măria a avut satisfacția să remarce că problemele lui May cu iubita lui David puneau într-o lumină nouă propriile ei dificultăți cu doamna Lupescu.

Această călătorie în Anglia era o alinare după multele iritări

512

32. Prințul Barbu Știrbey. Înalt și subțire, s-a purtat mereu cu autoritate, deși comportamentul lui era mai degrabă modest. Doamnele din București vorbeau de magnetismul ochilor lui negri. Pentru Știrbei, Măria a fost iubirea vieții sale.

33. Ion B. Râmbașanu II. Foarte inteligent, dar de departe prea bizantin pentru delegații la Conferința de pace, el a reprezentat cazul României la Versailles și a fost forțat de împrejurări să o cheme pe Regina Măria la Paris pentru a-l ajuta.

34. Take Ionescu, diplomatul pe care Clemenceau l-a numit „un mare european”, ar fi trebuit să reprezinte România la Conferința de pace.

49. Cortegiul funerar al Reginei Măria, iulie 1938.

50. Mănăstirea Curtea de Argeș, locul unde sînt mormintele membrii familiei regale.

În care o împovăraseră pe Măria în tot cursul anului 1936. Noile restricții din palatul lui Carol i-au îngăduit independența și au lăsat-o în la cheremul lui Urdăreanu, acum Mare Șambelan. Măria a primit un ordin prin care i se cerea să-și trimită bagajul la palatul lui Carol pentru control, în loc să i se dea dreptul să treacă liber prin vamă, așa cum îl avusese mai bine de patruzeci de ani. I s-a interzis să inaugureze noua aripă a spitalului ei preferat, și a fost acuzată că, împreună cu Principesa Elena, complotază împotriva Regelui.

Nici una din aceste meschine provocări nu au rănit-o pe Măria. Atît de mult ca ceremoniile de la începutul lui decembrie care au celebrat inaugurarea Arcului de Triumf din București. Arcul, început după primul război mondial pentru a-i primi pe Regele Ferdinand și Regina Măria la înapoierea lor de la Iași, fusese terminat doar de curînd. Pentru ceremonia de inaugurare, Carol al II-lea purta „ultima lui invenție”, o spectaculoasă pelerină albă cu o imensă cruce albastră semnificînd noul său ordin Mihai Viteazul. Procesiunea s-a bucurat de puțin entuziasm din partea mulțimii. „Carol, cu toate noile lui legi și cu politica lui îngrozitoare, a făcut, desigur, lucrurile mai așezate”, remarca Măria, „dar el eliminase și... orice contact cu supușii săi”. Regele a ținut un lung discurs în care i-a elogiât pe toți cei care au avut legătură cu

l primul război mondial... „Ascultându-l vorbind întruna”, scria mama l sa în jurnalul ei, „nu puteam să nu mă gîndesc că acum va veni j vorba despre mine în legătură cu acest arc.” Dar Carol nu a ' menționat deloc numele mamei sale. „Și pentru că el nu a mai îngăduit nimănui să vorbească, nimeni nu a spus vreo vorbă pentru a aminti de mine... aproape că simțeam că e o prostie că mă aflu acolo”, scria Măria, căreia i se ceruse să stea alături de fiul ei pe toată durata ceremoniei.

La 11 decembrie 1936, Edward al VUI-lea a abdicat de la tronul Angliei. „Abia dacă îndrăznesc să-ți urez Crăciun fericit”, îi scria Mana Reginei Mary cu o săptămînă mai tîrziu, „știind toate prin cîte ai trecut. Poate că nimeni nu poate înțelege suferința și mîhnirea ta mai bine ca mine, care am suferit atît de mult din cauza fiilor mei. De aceea nuți-am scris mai curînd... dargîndurile mele te-au însoțit cu intensă compasiune și cu înțelegerea pe care doar eu o pot avea, pentru că am fost lovită în același fel.”

513

Pentru Ducele și viitoarea Ducesă de Windsor, Măria avea mai puțină simpatie. „Personal, țin prea mult la spiritul de regalitate ca să nu-l socotesc pe David un dezertor”, scria Măria unui prieten. „Totodată, nu pot avea vreun sentiment pentru doamna Simpson. Ea a avut prea mult de-a face cu cocteilurile și cluburile de noapte... Crezi că David nu va dori vreodată înapoi toate cele la care a dat cu piciorul? Crezi că doamna Simpson va pune la loc cu lingura mare tot ceea ce a abandonat el? El are patruzeci și doi de ani. Este oare o fericire ca la vîrsta asta să nu ai îndatoriri, obligații, perspective, să nu muncești - doar cluburi de noapte, baniri, societate zgomotoasă, sport... Este aceasta o carieră și un sfîrșit pentru Prințul cel mai important? Nu pot decît să-l deplîng, iar sentimentele mele față de doamna Simpson nu sînt prea caritabile. Ea, ca și Lupeasca, vor rămîne în istorie - dar va fi oare memoria lor binecuvîntată?”

Capitolul 31

S-a spus despre ea [Regina Măria] că a format o întreagă generație - toți bărbații au fost îndrăgostiți de ea, toți artiștii inspirați de ea, toate femeile au dorit să-i semene.

LESLEY BLANCH

în timpul iernii 1936-1937, Regele Carol a recurs la cea din urmă umilire - o restricție care i-a răpit Măriei ultimele puteri de a-și înghiți amarul. Lăncile ordine ale fiului ei, Măriei i s-a interzis să aibă legătură directă cu guvernul român și i s-au dat dispoziții ca toate solicitările viitoare să fie făcute prin casa Regelui. Prin subminarea conștiinței de sine a Măriei, ca factor independent în țară, chiar redus la tăcere, Carol a rănit mîndria regală a mamei sale. Acum, orice nevoie trebuia să fie făcută cunoscută prin parvenitul Urdăreanu, iar Marele Șambelan al lui Carol era foarte dornic să anuleze dorințele Măriei.

Intr-o scrisoare nedată, scrisă în timpul acelei ierni și mîzgălită pe douăzeci de pagini, Măria își acuza fiul: „Orice muritor burghez are dreptul să se adreseze autorităților, și deodată, după patruzeci și trei de ani, sînt pusă sub tutelă... nimic nu mă poate face să accept aceasta”.

La început, ea a încercat să apeleze calm la rațiunea lui Carol: „Doresc ca aceasta să fie o discuție pașnică între doi prieteni, fără acuzații... Vreau astăzi, în liniște, să însumez toate lucrurile care au determinat strigătul meu de protest”.

Nemulțumirile ei au alcătuit o listă tristă.

Numărul unu: Regele luase venitul pe care tatăl lui i-l lăsase

515

pentru ajutorarea ei. Datorită restricțiilor economice stringente, ea fusese nevoită să-și

reorganizeze casa. „Deși am trăit treizeci și cinci de ani cu tatăl tău, nici un ban din averea lui nu mi-a revenit mie... n-am protestat deloc, dar nu voi uita niciodată că fiul meu poate fi atât de lipsit de afecțiune”.

Numărul doi: „M-ai urît [pentru felul în care m-am purtat cu Sitta], m-ai tratat ca pe un dușman în timp ce, dimpotrivă, cunoscând opinia lumii, aceasta era acțiunea unui prieten.”

Numărul trei: „Ai dorit toate onorurile, toate drepturile în exclusivitate pentru tine. O imensă greșeală. Familia unui Rege este pădurea care protejează copacul central... românii consideră familia ta ca o parte din tine însuși - noi toți laolaltă sîntem Dinastia și, onorîndu-mă pe mine ei te onorează tot pe tine. Nu ai destule onoruri? Te face aceasta să strălucești mai puțin pentru că... unii își mai amintesc de ea și o iubesc pe mama ta?”

Numărul patru: Fără știrea ei, Măria a descoperit că fusese retrogradată de la Regină la Regina-mamă. „Am fost Regina acestei țări și am poziția mea definită recunoscută de Parlament; este, de asemenea, dreptul meu la titlul de Regina Măria pe care Papala dorit să-l am.”

„În general”, acuza ea, „am înghițit toate insultele și nu m-am plîns niciodată, considerînd că nu este demn... în speranța că într-o zi vei deveni mai bun și mai atent la simțămintele mele...”

„Concluzia: Pot fi forțată să accept dispozițiile și ordinele tale, dar o fac protestînd și acest protest nu-l voi înăbuși, socotesc că este un atac la adresa demnității mele personale... De aceea, ceea ce cer, chiar reclam... ca un drept al meu: dă casei mele situația de independență pe care a avut-o mai înainte... tu o poți, am meritat acest lucru... Dă-mi mîna ta, fiule, și hai să trăim în bună pace și mulțumire, aceasta se POATE dacă tu lași în pace casa mea, respectîndu-mi drepturile și tratîndu-mă cu tot respectul pe care-l datorezi celei care a fost un constructor cu mult timp înainte de tine! Eu sînt o ființă pașnică, dar nu sînt un sclav și nu voi consimți niciodată să fiu!”

Nu există nici o dovadă că Regele ar fi răspuns vreodată la scrisoare.

La începutul lui martie 1937, la vîrsta de șaizeci și unu de ani, fabuloasa sănătate a Măriei s-a prăbușit. A zăcut mai mult de o

516

lună cu hemoragie internă. Nefiind în stare să stabilească cauza exactă a sîngerării, medicul Curții, dr. Mamulea, și ajutoarele sale au sugerat posibilitatea unei ciroze a ficatului, deși nu știau cum i se putea întîmpla așa ceva unei femei care abia atinsese alcoolul. Pînă una-alta, Măria era imobilizată, cu o dietă cumplită de lichide reci.

În timp ce mama sa zăcea bolnavă, Carol l-a expedit pe fratele lui, Nicolae, în exil permanent, recuzînd propriul decret cu privire la căsătoria morganatică a lui Nicky. A fost o lovitură grea pentru Măria, și așa slăbită de boală. Amîndoi fiii mei, în acest ceas tîrziu, după ce m-au abandonat atât de crud, sînt acum și mai înverșunați, iar eu sînt sfîșiată între ei”, scria ea în jurnal. Speriat de boala mamei sale, Carol se arăta foarte atent față de ea și îi telefona zilnic, în vreme ce Nicky o vizita frecvent ca să se plîngă de fratele său. Spre sfîrșitul lui aprilie, Nicolae a venit cu soția lui să-și ia rămas-bun.

Înainte de a pleca, Principele Nicolae i-a scris fostului prim-ministru și istoric Nicolae Iorga că el „niciodată nu a renunțat și nu va renunța” la titlurile lui românești și la drepturile sale de cetățean român. Rezultatul acestei ignorări publice a decretului Regelui a fost o confruntare între cei doi frați. S-a răspîndit zvonul că între cei doi avusese loc un schimb de focuri în prezența mamei lor, ceea ce a dat naștere la presupunerea că boala Măriei venea de la o rană la stomac suferită atunci cînd ea s-a aruncat între fiii săi. Povestea a fost, desigur, o invenție, deși a persistat pînă în ziua de azi.

Acesta a fost doar unul din multele zvonuri care s-au materializat ca să umple vidul lăsat de tăcerea Regelui în legătură cu starea proastă a sănătății mamei sale. „Dacă fiul meu Carol dorise să nu dea nici o importanță bolii mele, interzicînd un buletin, el a produs un rezultat contrar”, spunea Măria, care relata cu satisfacție că „întreaga țară” era „înebunită de grijă” în legătură cu subreda ei sănătate.

Atît Marioara, cît și Baby Bee au venit în grabă la București. Pentru a potoli zvonurile din

capitală, Regina Iugoslaviei a făcut înconjurul orașului cu mașina, zîmbind și luînd parte la diferite solemnități pe care mama sa trebuia să le prezideze. Mignon și Baby Bee i-au convins pe Carol că trebuie să trimită după Ileana,

517

și Arhiducesei austriece i s-a permis, de asemenea, să petreacă o săptămînă cu mama sa.

Condiția Măriei a fost aceeași în tot cursul lunii mai, cu o ușoară ameliorare. Forțată să stea nemișcată, ea a spus că preferă să stea în pat la Sinaia decît într-un spital, și la 1 iunie Marioara a venit să o ducă acolo. Mignon i-a cerut fratelui său permisiunea să cheme un specialist, pe dr. Hans Eppinger, de la Viena. Ileana nu a fost de acord cu alegerea surorii sale: doctorul său o avertizase că deși Eppinger era un medic excelent, îi păsa prea puțin de pacienții săi*. Eppinger a declarat că el nu o poate diagnostica adecvat pe Măria în țară și că dorește să o ia într-o clinică, dar Regele a refuzat.

În tot timpul bolii mamei sale, Carol a manifestat aceleași sentimente contradictorii față de ea, pe care le arătase și cînd era sănătoasă. Era îngrijorat pentru ea, dar straniu de lipsit de interes în ce privește aducerea celui mai bun ajutor medical din străinătate sau trimiterea ei la un spital de prima mînă din străinătate. Există mai multe explicații posibile pentru aceasta, în anii 1937-1938, Regele era extrem de nepopular și gelozia pe care o nutrea față de mama sa era un lucru bine cunoscut. Este posibil ca el să se fi mulțumit cu serviciile doctorilor români numai pentru a se proteja împotriva posibilelor acuzații de culpabilitate. Se mai poate, de asemenea, să fi luat o hotărîre conștientă de a ceda mîndriei naționale. Or, după cum au sugerat ulterior două dintre surorile lui, el nu era deosebit de interesat să prelungească viața mamei sale.

Indiferent de motivele Regelui, Mignon l-a convins în cele din urmă să ceară primului-ministru să aducă alți specialiști sub auspiciile guvernului român... încă alți trei medici -un francez, un elvețian și un italian - au fost aduși la Sinaia. Cu toții au căzut de acord că tulburările ficatului au anemiât-o pe Măria și că ea trebuia fortificată cu hrană și injecții.

Marioara a insistat să fie trimis un doctor de la Viena ca să supravegheze îngrijirea mamei sale, întrucît medicului Curtii nu-i

*Această apreciere despre Eppinger s-a dovedit tragic de corectă. La cîțiva ani după ce specialistul a văzut-o pe Măria, el a condus pentru naziști experimentele medicale asupra evreilor.

518

plăceau specialiștii străini și nu se putea avea încredere că ar respecta tratamentele prescrise de ei.

O vreme a părut că Măria ar fi pe cale să se însănătoșească, și la sfîrșitul lunii iunie s-a dat jos din pat. La sfîrșitul lui iulie, Eppinger s-a întors și a declarat că ficatul era „vindecăt” și că ea ar putea „să ducă o viață mai mult sau mai puțin normală”, în august, Măria s-a dus la Bran. Deși nu mai putea urca și coborî scările abrupte ale castelului ei de basm, s-a bucurat de schimbare și și-a petrecut zilele citind biografii ale personalităților istorice sau ascultîndu-le citite de aghiotantul ei, colonelul Zwiedinek.

La sfîrșitul lui septembrie, Măria a plecat la Balcic, casa de la Marea Neagră. Pe drum, doctorul Curtii i-a luat probe de sînge; rezultatele, care erau foarte proaste, indicau necesitatea unui tratament imediat, în loc să telefoneze sau să-i telegrafieze doctorului Eppinger la Viena, dr. Mamulea a trimis rezultatele prin poștă. Cum Eppinger nu se afla la Viena cînd a sosit scrisoarea, informațiile i-au parvenit cu întîrziere. La scurt timp după sosirea ei la Tenha-Juvah, Măria a început din nou să sîngereze. În afară de hemoragie mai aveau și momente de amețeli și pierdere de cunoștință. Vizita la mult iubitele sale grădini a fost întreruptă, ea fiind dusă la București pentru o mai bună îngrijire medicală.

Sosirea Măriei a coincis cu festivitățile de la Sinaia pentru sărbătorirea majoratului lui Mihai, dar ea nu se simțea destul de bine pentru a lua parte. La 29 octombrie 1937, cea de-a șaizeci și doua aniversare a zilei sale de naștere, Măria a fost nevoită să recunoască cum că era

„mai mult sau mai puțin o invalidă” și și-a primit oaspeții șezînd. Dintre toate darurile primite, cel care a încîntat-o cel mai mult a fost recuperarea unui dintr-ale sale mîner de baston Faberge, confecționate din email albastru incrustat cu diamante. Un dar de la vărul ei Boris, la originemîherul fusese furat de bolșevici în timpul primului război mondial și găsit la Londra de Carol. Măria a fost extaziată. Era una din posesiunile sale preferate, spunea ea, „a cărei amintire mă urmărea adesea .

Patru zile mai tîrziu, la comemorarea morții lui Mircea, Mana s-a simțit destul de bine ca să îngenuncheze o clipă, dimineața, la mormîntul lui din capela Cotroceni, și a reușit chiar să meargă la grajdurile sale. Principele Moștenitor al Suediei, care a luat

519

dejunul în ziua aceea la palat, a fost „uluit” de Regina-mamă care era „într-o foarte bună dispoziție”, în noaptea aceea ea a suferit un alt atac.

Hemoragia intestinală a reînceput. Măria era în pericol grav. De data asta, Regele a fost cel care a insistat ca cei patru specialiști să fie aduși înapoi de la Paris, Viena, Ziirich și din Italia. Ei au recomandat ca Măria să fie trimisă într-un sanatoriu de convalescență la Merano, în Italia, de îndată ce va putea călători. Ileana, care făcea planuri să își ia mama la Viena pentru tratament, a fost amantă de această decizie, în timp ce tînăra Arhiducesă se certa cu fratele ei, Măria a suferit o hemoragie gastrică majoră, atît de gravă încît medicii străini, care se aflau în drum spre casă, au trebuit să fie rechemati pentru a doua oară. Ei nu au putut sugera nimic altceva în afară de odihnă completă, dietă severă și relaxare mintală. Măria nu putea fi transportată.

În următoarele două luni, ea a rămas în pat. Deși se împotriva să fie ținută în liniște în casă, Măriei îi plăcea dormitorul ei de la Cotroceni pe care îl redecorase doar cu cîțiva ani înainte. Ea îl socotea o încăpere „sobră”, „bisericească” și „plăcută”. Pentru alții, el arăta ca un bîrlog de aur, cu uși aurite de biserică la intrare și mobilier masiv poleit, carpete de blană, icoane și argint vechi pretutindeni. Marele ei pat fusese înlocuit cu două mai mici pentru a putea găzdui o înfirmieră. Măria ședea rezemată pe perne de dantelă, înconjurată de zeci de vase de cristal venețian pline cu flori de sezon. Era prea slăbită acum ca să-și poată continua scrisul, dar se distra cu sutele de scrisori care curgeau din întreaga lume, oferindu-i consolare și sfaturi medicale.

Copiii ei erau amabili. Chiar și Elisabeta reușea să-și viziteze mama aproape zilnic, iar Carol venea cît de des îi permiteau obligațiile. Măria îi era foarte recunoscătoare pentru atenția sa, cu toate că deplîngea încă despotismul lui. Marea sa consolare era faptul că, spre deosebire de Ducele de Windsor, el era încă un Rege de bună-credință față de țară și de misiunea pe care o avea.

Crăciunul a fost sărbătorit devreme, pe 24, astfel încît Carol să poată pleca la Sinaia pentru festivitățile oficiale. Măria a fost adusă la pom în cărucior. „Abia și-a putut crede ochilor” cînd a desfăcut darul de la Ileana și Anton - o capă de hermină pe care

520

0 admirase de Revelion în ultima sa călătorie la Paris. „Cred că au făcut un foarte mare efort pentru resursele lor modeste”, a spus ea, „dar a fost grozav de drăguț și generos din partea lor și sînt profund mișcată.”

La 29 decembrie 1937, ea a suferit o nouă recidivă și comunicatele internaționale anunțau iminentul ei deces. De data aceasta, sîngerarea a continuat aproape fără întrerupere timp de șase zile. Măria începuse să se îngrijeze în legătură cu tratamentul. Eppinger nu mai era prezent, iar medicul Curții, dr. Mamulea, în care ea nu avea încredere, fusese însărcinat cu îngrijirea ei. „Am nevoie să încap pe alte mîini...”, scria ea în jurnal. „Am senzația că e posibil ca Mamulea, deși atît de sigur pe sine, să nu fie chiar la înălțimea sarcinii sale.” Apoi s-a înfuriat cînd i s-a spus că alți doi specialiști erau pe drum. „Sînt sătulă pînă peste cap de doctori și nu doresc să acumulez mai mulți în viața mea care să spună da, da, doctorului Curții, care îi face să semneze documente confuze ce-i dau posibilitatea să continue să mă țină nelimitat în pat”.

La mijlocul lui februarie, dr. Mamulea a declarat-o pe Măria destul de bine pentru a merge la Sanatoriul Sânn Martino de la Merano, din Italia. Elisabeta a însoțit-o pe mama sa în clădirea cu patru etaje cu cornișe și turnulețe adăpostită în munții din Tirolul italian, unde Alfred, fratele Măriei, murise în 1899. Instalată într-o cămăruță cu un pat primitiv și două scaune prost tapitate, Măria se bucura de priveliștea munților acoperiți de zăpadă și de imensele buchete de flori trimise de Mussolini și de familia regală italiană. Mai mult ca orice, ea savura liniștea de a fi departe de conflictele familiale și politice. Măria detesta să fie o sursă de dispute între copiii săi, care continuau să se certe în legătură cu tratamentul ce

1 se aplica, în absența unui diagnostic precis. În același timp, ea nu dorea să fie departe de România o perioadă prea îndelungată: „... existența mea constituie pentru mulți o asigurare a liniștii”, scria ea unui corespondent american: „pur și simplu știind că nu este gol la Cotroceni, că devotata lor Regină Măria respiră în dosul zidurilor, îi ajută, le dă curaj”.

în timp ce Regina-mamă lupta pentru viața ei, jongleria politică inaptă a fiului său îi adusesese pe compatrioții lui într-un alt punct

521

de criză. Regele era din ce în ce mai înfricoșat de Garda de Fier și de amenințările acesteia la adresa lui, a metresei lui evreice și a prietenilor lor. Înainte de alegerile din noiembrie 1937, care erau socotite o confirmare a alegerii de către Rege a unui guvern liberal, Carol a încercat să facă un tîrg cu Codreanu, conducătorul Gărzii de Fier. A eșuat. Profitînd de fondurile suplimentare pe care suporterii Regelui le vărsaseră Gărzii în speranța de a cumpăra pacea, Codreanu și-a dublat eforturile împotriva lui Carol și a Partidului Liberal. Chiar fostul prim-ministru Maniu, șeful Partidului Național-Țărănesc, a semnat un pact cu Codreanu și și-a dăruit bunul nume forțelor în mișcare ale fanatismului, fascismului și antisemitismului.

în perioada alegerilor, cu bande de huligani din toate partidele atacîndu-se unii pe alții la secțiile de votare, liberalii au cîștigat reputația dubioasă de a fi primul partid la putere din istoria României care a pierdut vreodată alegerile. Deși aveau nevoie doar de 40% din voturi ca să fie confirmați, liberalii nu și-au atins scopul, național-țărăniștii lui Maniu au cîștigat 22%, iar Garda de Fier a lui Codreanu 16%.

Regele a intrat în panică. Speriat de Gardă, furios pe Maniu, el a dizolvat Parlamentul înainte de a fi avut ocazia să-l întrunească și l-a însărcinat pe Octavian Goga, liderul fanaticului Partid Național Creștin (care primise doar 9% din voturi), să formeze un guvern. Cu Goga ca propriul său fascist-rasist din țară, Carol a adus antisemitismul român pe o nouă culme. Evreii erau luați cu asalt și afacerile lor închise. Cînd miniștrii francezi și englezi au protestat subliniind efectul asupra economiei românești, Goga a fost repede demis de către Rege. Domnia parlamentară, spunea Carol al II-lea, nu mai era viabilă în România. El voia să se dispenseze de Constituția română și să dizolve toate partidele politice existente.

în februarie 1938, cum mama sa plecase în Italia, Carol al II-lea s-a declarat dictator regal. Ca să o ia înaintea lui Codreanu, el l-a numit pe Miron Cristea, libertinul primat al Bisericii Ortodoxe, prim-ministrul său. Poporul român și lumea din afară, înspăimîntați de Goga, au fost aproape ușurați că Regele preluase puterea.

Cînd Carol i-a prezentat maniei sale soluția lui drept o „coaliti

522

guvernamentală”, ea a fost mulțumită. Dar cînd a devenit evident că Regele schimbase legile de bază și își arogase „drepturi dictatoriale”, ea a dat înapoi. „Multe lucruri sînt putrede în țara noastră, dar Carol și cei cu care lucrează au oare mîini suficient de curate ca să devină reformatori reali, aceasta este marea îndoială care persistă în mintea mea... aș vrea să pot avea mai multă încredere în el. Am o teribilă lipsă de încredere în cei care lucrează nemijlocit cu el și acum, că el a înlăturat întreaga opoziție, j nu abuzează el tot mai mult... de drepturile pe care și

le-a luat singur?" scria ea din patul de la Merano.

Deoarece nu i se mai permitea să intre în România, Nicolae a venit să-și vadă mama cînd ea era în Italia. El și Jeanne se mutaseră la Veneția. Nicolae i-a spus Măriei că Regele îi tăiasese alocația, ceea ce făcea să-i fie greu să-i cumpere o casă lui Jeanne. „Eram ' cu totul de acord cu dorința lui de a cumpăra o casă și de a se potoli", scria Măria în jurnalul ei, „dar nu există nici o rațiune pentru ca în același an să trebuiască să cumpere solitari cu perle și tablouri de Velasquez și argintărie care... i-a aparținut lui Napoleon."

Măria își mai înfîlnisese o dată nora în România pe cînd Nicolae era bolnav. Deși nu o aprobase niciodată, îndeosebi pentru că Jeanne încercase să-l monteze pe Nicolae împotriva familiei lui, ea a primit-o din nou la Merano. Mai tîrziu, soția lui Nicolae vorbea despre „cît de minunată femeie" fusese Măria. „Ea m-a iertat în final", spunea Jeanne, „și într-adevăr m-am purtat foarte unt cu ea".

O altă vizitatoare a fost Principesa Elena, care obținuse aprobarea Regelui Carol să o vadă pe mama lui. Măria nu o mai văzuse pe fosta ei noră de aproape șapte ani. „Amîndouă aveam lacrimi în ochi", relatează Măria, care a spus că Sitta „arăta teribil de drăguță, mai admirabil de pusă la punct ca oricînd".

Un al treilea vizitator a fost Waldorf Astor. El făcuse un drum lung pînă în Italia la cererea Ilenei care socotea că mama sa se va bucura să-l vadă. Nancy a fost de acord și l-a îndemnat să se ducă singur. El a stat cu Măria peste patruzeci și opt de ore. Măria a fost profund mișcată de vizita lui și i-a scris mai tîrziu lui Nancy să-i exprime gratitudinea. Se poate să fi fost ultima ei scrisoare. „Nu pot să spun cît de impresionată am fost că Waldorf

523

a venit să mă vadă", scria ea, „este un adevărat înger și voi amîndoi sînteți prieteni mai prețioși decît se poate exprima în cuvinte. El îți va spune totul despre mine, nu o relatare prea veselă, dar mai am încă răbdare... Domnul să vă binecuvînteze și să vă aibă pe toți în pază".

La mijlocul lui martie, Prințul și Prințesa Friedrich (Friedl) de Hohenzollern-Sigmaringen au venit la Merano. Ca nepot al lui Ferdinand și șef al Casei Hohenzollern-Sigmaringen, Friedl era îngrijorat cu privire la Ileana și Anton care o vizitau pe Măria în timpul acela. Casa lor fusese luată de naziști, însă dacă ei părăseau Austria, nu aveau unde să se ducă. Măria, a cărei atitudine față de Hitler se schimbase datorită situației Ilenei, era bucuroasă de grija manifestată de Friedl față de vara lui. „Spre deosebire de Carol, Friedl are un spirit de familie foarte puternic și o dorință reală și sinceră de a-i ajuta pe toți cei care sînt în dificultate... în timp ce Carol... găsește o plăcere perversă în a-i domina și a-i zdrobi pe cei care depind de el, începînd... [cu]... mama sa."

Deși Măria nu a știut, nepotul ei încerca, de asemenea, să o ajute. El și soția lui o vizitaseră pe Măria împreună cu profesorul Warnerkrose, un ginecolog din Dresda, care le-a spus, după ce a stat de vorbă cu ea numai cîteva minute, că Măria era pe moarte. Ei trebuie, spunea el, „să facă imediat ceva" ca să o salveze. Warnerkrose a recomandat ca familia Hohenzollern să-l cheme pe colegul lui, profesorul Stoermer, de la Weisser Hirsch Clinic din Dresda. Stoermer, care a sosit la 1 mai 1938, a fost „îngrozit" de starea Măriei, „în clipa în care poate fi deplasată", a spus el, „trebuie să fie adusă la Dresda, unde o pot îngriji așa cum trebuie."

Călătoria Măriei la Dresda a fost amînată din cauza unei alte hemoragii și nu mai devreme de mijlocul lui mai, la trei luni după sosirea ei la Merano, a putut fi dusă pe targa în Germania, între timp, Stoermer a tratat-o cît a putut mai bine cu dietă și injecții, dar fără facilitățile unui spital. Măria era ușurată: „... noi am găsit în sfîrșit un doctor care mă ia energic de mîină și care are cu adevărat intenția să... descopere cauza sîngerării mele", scria ea în jurnal, adăugînd că prezența profesorului Stoermer era „o mare încurajare pentru Zwiedy", care fusese lăsat singur să aibă grijă de ea.

Deși Zwiedinek îi era devotat Măriei, era limpede că nu i

524

s-ar fi permis niciodată să stea cu ea dacă i-ar fi fost loial *doar* ei. Indiferent ce înțelegere ar fi

avut șeful casei Măriei cu Regele, el a petrecut opt ani în slujba Reginei, iar în 1936 a fost avansat de Carol de la colonel la general. Cu toate că Zwiedinek și-a câștigat mai târziu o reputație de lașitate din constrângere, aceasta nu diminuează sprijinul pe care l-a reprezentat el pentru Măria în decursul ultimilor ani grei din viața sa. El i-a organizat casele, finanțele și călătoriile, i-a aplanat dificultățile și, când a fost bolnavă, el i-a citit și a îngrijit-o ca pe un copil.

Drumul pînă la Weisser Clinic a fost greu, dar o dată acolo, Măriei i s-a asigurat tot confortul. Ea ocupa în una din cele douăsprezece vile particulare un dormitor luminos cu ferestre boltite și locuri de ședere la ferestre. La Weisser Hirsch a fost posibil, pentru prima dată de la instalarea bolii, să facă intens raze X, care au dus la diagnosticul adecvat. Potrivit mai multor specialiști germani, Măria suferea de varice esofagiene (vase de sînge dilatate care invadează esofagul), rezultînd din îmbolnăvirea ficatului. Ciroza ficatului neprovocată de alcool era un caz extrem de rar. Profesorul Stoermer spunea că ar face „tot ce i-ar sta în putere, dar că nu era nimic de făcut pentru a o salva”. Asociatul lui, Warnerkrose, s-a plîns de tratamentul Măriei pînă la sosirea ei la Dresda: „... i s-a aplicat un tratament greșit de la început. Tot ce pot spune este că doctorul care a procedat așa trebuie să o fi făcut intenționat. Nu putea fi atît de prost”.

Cînd Măria era pe punctul de a pleca la Dresda, a primit dispoziții de la București potrivit cărora Regele nu-i poate permite „de dragul sentimentului național” să plece pentru tratament fără „aprobarea sau cel puțin prezența a doi medici români”. Furioasă, Măria a replicat că pentru prima dată acționa pe „propria răspundere”. „Ar fi trebuit să mă aflu într-un sanatoriu sau într-o clinică adevărată cu ani în urmă”, i-a spus ea lui Carol, dar fusese lăsată „singură, să se însănătoșească pe cît posibil de bine” la Merano, unde nu făcuse nici un progres spre recuperare. Acum ea dorea să meargă undeva unde putea fi ajutată. În ciuda acestei izbucniri, Regele a întîrziat călătoria mamei sale pînă la sosirea doctorilor români.

Cu toate că puterile o părăseau cu fiecare clipa care trecea, Mana nu a renunțat să spere. „Mă resemnez pe cît posibil fără

525

să mă plîng, hotărîită să mă supun celor mai neplăcute dispoziții, răbdătoare în speranța însănătoșirii. Simt că se face ceva pentru mine”, scria ea în jurnal la scurt timp după sosirea la Dresda. La mijlocul lui iunie, ea observase o oarecare ameliorare: „Nu mai simt că mă sufoc, și pot fi ajutată să merg dintr-o cameră în alta, deși fără îndoială că picioarele mele sînt ca plumbul și nesigure. Ochii mei par, de asemenea, să vadă mai limpede și sînt mai puțin deprimată”. Chiar cînd doctorii au decis să o trimită acasă, Măria nu a admis posibilitatea ca sfîrșitul să fie aproape. „Ei toți doresc să mă întrezesc cît mai bine și să mă ducă înapoi la Sinaia, întrucît aici aerul a devenit apăsător, iar aerul de munte ar fi binefăcător.”

Doar de la Barbu Știrbey a încercat Măria să-și ia rămas-bun. Ea îi scrisese la început cînd se îmbolnăvise, dînd scrisoarea unuia dintre medicii vienezi să o pună la poștă în străinătate, și primise un răspuns din Elveția, scris în iulie precedent. „Gîndurile mele sînt mereu alături de dumneavoastră...”, spunea Prințul Știrbey. „Sînt de neconsolat că mă aflu atît de departe și nu pot să vă fiu de vreun ajutor, trăind în amintirea trecutului fără nici o speranță pentru viitor... Amintiți-vă de dorul meu, de nostalgia mea, de rugăciunile pe care le fac mereu pentru sănătatea dumneavoastră și să nu vă îndoiiți niciodată de devotamentul meu nemărginit. Ilymmily (Te iubesc, Măria mea, te iubesc!).”

Înainte de a părăsi Dresda, Măria i-a scris lui Știrbey o ultimă scrisoare. Acum, chiar ea știa că trebuie să lase „atît de multe nespuse, care mi-ar lumina atît de mult sufletul să le spun: tot dorul meu, toată tristețea mea, toate amintirile dragi care îmi inundă din nou sufletul... Pădurile de șofran galben, mirosul stejarilor cînd călătoream prin aceleași păduri la începutul verii și oh! atît de multe, multe lucruri care s-au dus... Să te binecuvînteze Dumnezeu și să te aibă în pază.

Măria își scrisese testamentul în 1933. Ea își împărțise casele între copiii ei și desemnase împărțirea bijuteriilor sale între fiecele ei, rezervînd fabuloasa diademă cu diamante și safire a Ducesei de Coburg pentru Ileana. Nu mai era mult altceva de făcut. Testamentul ei le

asigurase pe cele două persoane pe care le iubea cel mai mult și care aveau cea mai mare nevoie de bani -

526

fiica ei cea mai mică și sora sa Ducky, pe care o întreținuse, în totalitate, în ultimii ani ai vieții acesteia. Acum, că Ducky nu mai era, ea spera ca moartea sa să ușureze dificultățile financiare ale Arhiducesei.

Măria a părăsit sanatoriul de la Dresda pe 15 iulie, semnând în registru cu o înfloritură. Dar o fotografie făcută în vagon cu dr. Stoermer și generalul Zwiedinek înfățișează chipul și trupul unei femei dărmate. Ochii ei deveniseră profund triști, forma ei elegantă - greoaie.

Deși doctorii au sfătuit ca Măria să fie transportată cu avionul, Carol a obiectat cu privire la cost. Călătoria prin munți cu trenul a fost atât de grea, încât ea a început aproape imediat să singereze din nou. Dr. Stoermer, care călătorea cu ea, a fost nevoit să-i administreze permanent oxigen, iar a doua zi el a dat ordin ca trenul să se oprească în micul oraș Cernăuți din Bucovina. Soarele de vară ardea nemilos deasupra vagonului de oțel. De îndată ce populația locală a aflat că ea era acolo, oamenii au tăiat copaci imenși pe care i-au dus la calea ferată, construind un umbrar ca să o protejeze pe Regină de căldura îngrozitoare. Cît a fost ziua de lungă, țăranii au adus găleți cu apă și au udat oțelul încins. Dar temperatura din interior nu a scăzut și după douăsprezece ore Măria a cerut ca trenul să pornească.

Nimeni nu a putut-o refuza. Trenul a pornit din nou, foarte încet. Cum șerpua prin munți și dealuri de-a lungul țării, șefii de gară își scoteau șepcile și pîlcuri de oameni așteptau la trecerile de cale ferată ca să vadă pentru o clipă vagonul albastru-argintiu cu perdelele trase. „Regina moare”, repetau ei. Cînd trenul a ajuns în cele din urmă la mica gară de la Sinaia, la orele 8,45 seara, familia Reginei-mame și membrii mai importanți ai casei sale au fost îngăduiți pe peron.

Deoarece Măria a refuzat să fie dusă de la tren pe targa, ofițerii din regimentul ei au conceput un scaun portabil cu care o puteau scoate - cu grijă, la pas - din gară. Pentru ultima ei apariție publică, Măria a ales o rochie largă gri-perl, o rochie care mai curînd plutea în jurul trupului său diform decît îl cuprindea. A încercat să zîmbească vitejește celor care au înaintat să-i sărute

mina.

Regina-mamă a agonizat o zi în camera copiilor de la Pelișor,

527

asistată de Carol și Elisabeta — copiii pe care îi iubea cel mai puțin-, patriarhul Miron Cristea, nepotul ei Mihai și patru medici. Cînd ea a cerut să-și ia rămas-bun de la Zwiedy, Regele a refuzat.

Măria zăcea urmărind cu ochii ușa fostei camere a copiilor, așteptînd să apară Ileana, dar Carol nu-i telefonase surorii lui la timp. În loc să-i telefoneze Arhiducesei încă de cînd mama sa a sosit la Sinaia, Regele a așteptat pînă a doua zi ca să-i facă cunoscut acest lucru. „Cred că Elisabeta a pus în cele din urmă piciorul în prag”, spunea Principesa Ileana mulți ani mai tîrziu*.

Regina muribundă a cerut ca Tatăl Nostru să fie spus în engleză și, înainte de a intra în comă, i-a șoptit lui Carol să fie „un monarh drept și puternic”. A murit după opt minute, la 5,38 p.m., în ziua de 18 iulie 1938. Moartea a fost anunțată poporului român în răstimp de o oră. „O tăcere impresionantă”, spunea un reporter, „domnea pe străzi”.

Secretarul particular al Reginei a asigurat prietenii că sfîrșitul fusese liniștit și fără nici un efort. „Ea s-a strecurat în eternitate fără nici o suferință. Fără agonie, fără conștiința morții. Nimic altceva decît un zbor în lumea de dincolo.”

Fără îndoială că fața Măriei în moarte își cerea încă o dată dreptul la fosta ei frumusețe, îmbrăcată într-o rochie albă simplă, Regina României părea să se fi desprins de ultimii ani de suferință și decepție și trăsăturile ei radiau frumusețea unei tinere femei încrezătoare. Cu o icoană a Fecioarei cu Pruncul în mîinile ei, trupul a fost purtat într-un sicriu deschis de către șase ofițeri din regimentul ei de la Pelișor la Castelul Peleş.

Corpul Măriei nu a fost dus la București decît pe 20 iulie, unde a fost expus pe catafalcul de onoare în salonul alb de la Cotroceni. Sicriul era înconjurat de flori și luminări aprinse și

*Fiica cea mai mică a Reginei nu a fost înștiințată pînă în dimineața de după sosirea mamei sale la Sinaia. Ea și soțul ei au călătorit cu mașina toată noaptea de la casa lor din Austria. „Am ajuns la frontieră română dimineața în zori și eu am întrebat ce vești sînt. Ei au zis că tocmai li se spusese că voi veni și că trebuie să plec repede. Ulterior, după ce am trecut granița înapoi, după funeralii, ei au afirmat: „Noi știam, dar n-am avut inima să v-o spunem”. Principesa Ileana și-a dat seama că mama ei era moartă cînd a văzut drapelele fluturînd în berna.

528

patru ofițeri din Regimentul 4 Roșiori făceau de gardă. Mii de oameni au intrat pe rînd pînă la catafalc timp de trei zile cît a fost expusă. La sfîrșitul celei de-a treia zi, palatul a fost deschis muncitorilor din fabrici care au venit să-și prezinte respectele iubitei lor Mama Regina, trecînd prin camera albă într-un continuu șuvoi cenușiu de seara și pînă în zorii zilei următoare.

Înainte de a muri, Măria ceruse să nu se poarte negru la înmormîntarea ei, ci mai curînd „culoarea mea preferată - mov. Toate florile puse pe sicriu”, a adăugat ea, „să fie roșii”, în conformitate cu aceste dorințe, românii au decorat în mov străzile Bucureștiului. Steaguri și drapele de culoarea levănțicii fluturau de la ferestre deasupra drumului cortegiului, iar 250 000 de oameni se adunaseră ca să prezinte ultimele omagii Mamei Regina.

Dacă în timpul vieții ei Carol făcuse puțin pentru mama sa, el a organizat o magnifică etalare de pompă și protocol pentru înmormîntarea ei, pe care a amînat-o timp de trei zile pentru a da posibilitatea membrilor altor Case regale să ajungă la București. În noaptea dinainte, sicriul Măriei a fost închis, sigilat și mutat de la Cotroceni în noua sală a tronului din palatul Regelui. Drapat în mov și purtînd drapelul și coroana Reginei, el a fost urmat de fiii săi și doi dintre nepoții ei.

La 8,30 dimineața a avut loc o slujbă privată pentru familie, pentru oaspeții de rang regal străini și membrii corpului diplomatic. A urmat coborîrea scărilor pe care Măria le urcase pentru prima oară cu aproape patruzeci și șase de ani în urmă. Ieșirea sicriului a fost acompaniată de muzică din „Götterdämmerung” de Wagner, cîntat de orchestra simfonică din București. Trupul purtat de șase ofițeri din Regimentul 4 Roșiori, sub un acoperămînt de mătase mov, a fost pus pe tradiționalul afet de tun, drapat în mov și tras, după tradiție, de șase cai negri. Garda de onoare a prezentat armele, drapelele au fost coborîte, a răsunit o fanfară de trompete, muzica militară a cîntat Imnul național și în dangătele clopotelor de la toate bisericile din București și zgomotul aeroplanelor care zburau jos, cortegiul s-a pus încet în mișcare.

Procesiunea a fost condusă de membrii regimentului Măriei, 4 Roșiori, purtînd lăncii legate cu un crep mov, și o sută de veterani invalizi, însoțiți de surorile de Cruce Roșie în uniforme albe. După ei venea clerul ortodox în veșmintele bizantine de efect și o sută

529

de preoți cu potcapuri negre, purtînd lumînări aprinse și cădelnițe cu tămîie. Regele Carol a adăugat cortegiului pe cavalerii ordinului Mihai Viteazul; aceștia purtau pelerinele lor albe aruncate spectaculos pe un umăr. Catafalcul în sine era precedat de ministrul Curții Regelui, care purta o pernă de catifea de culoarea levănțicii pe care erau așezate coroana medievală pe care Măria o desenase pentru propria ei încoronare. Afetul de tun era însoțit de patru foști prim-miniștri care țineau panglici mov. Observatorii au fost surprinși de cît de mic părea sicriul Măriei, în spatele catafalcului înainta falnic unul din caii ei favoriți cu șaua în mod grăitor goală.

Regele Carol al II-lea, îmbrăcat în impresionanta sa pelerină albă și cu coiful cu panaș, mergea singur în spatele sicriului mamei sale. Umerii săi, potrivit presei, erau „aduși”, fața „palidă și puternic ridată”, ochii „cu pleoapele roșii”. Regele era urmat de Prințul Friedrich de Hohenzollern-Sigmaringen, Principele Moștenitor Mihai, Ducele de Kent și un bărbat trecut în programul oficial doar ca „cel de-al doilea fiu al Reginei Măria”. Principelui Nicolae i-a permis fratele său să se întoarcă pentru înmormîntarea mamei lor, dar i se ceruse să-și lase soția acasă. La Arcul de Triumf, simbolul victoriei României în primul război mondial, s-a făcut o mică pauză,

timp în care Regele a făcut un semn ca afetul de tun să treacă pe sub arc. El însuși a mers deliberat pe alături.

Cînd cortegiul a ajuns la gară, trupul Măriei a fost pus într-un vagon deschis pentru călătoria la Curtea de Argeș. În mod normal, era un drum de două ore de la București, peste Cîmpia Română, pînă la vechiul oraș de la poalele munților, dar trenul a trebuit să oprească de atît de multe ori, încît au fost necesare șase ore ca să acopere distanța. Mii de țărani, cu lumînări aprinse în mîini, însoțiți de preoții lor de țară, îngenuncheau lîngă calea ferată ca să-și aducă ultimul omagiu. S-a spus că atît de multe flori fuseseră aruncate pe sicriul din vagonul deschis, încît soldații din garda de onoare care stăteau în poziție de drepti riscau să fie sufocați.

Abia la ora 4 p.m. a ajuns trenul funerar la Curtea de Argeș. Clopotele băteau de înmormîntare; șaptezeci și cinci de salve de tun au salutat; garda de onoare a prezentat arma și s-a cîntat Imnul național. Cînd procesiunea s-a îndreptat spre biserică, reporterii au spus că Regele Carol și Principele Nicolae plîngeau.

530

Pe drumul lung de opt kilometri se înșirau delegații de țărani din întreaga țară îmbrăcați în costumele lor brodate; chiar și străzile erau împodobite cu covoare și steaguri purpurii, mov și galbene. Un vizitator englez spunea că, excepție făcînd lacrimile de pe fețele țăranilor, ai fi crezut că orașul era pavoazat pentru o sărbătoare triumfală.

O ultimă slujbă scurtă pentru Măria a României a avut loc în afara bisericii, în lumina palidă a amurgului, apoi sicriul a fost dus în interiorul bizantin, strălucitor pictat, licărind în lumina luminărilor, și a fost pus în cripta de alături de soțul ei. Potrivit instrucțiunilor Măriei, inima îi fusese scoasă din trup, pusă într-un mic sicriu de aur împodobit cu stemele provinciilor României Mari și trimisă la micuța capelă ortodoxă din grădina casei sale de la Balcic ceda spre mare*. Spre deosebire de criptele lui Carol I, Elisabeta I și Ferdinand I, pe ale căror lespezi erau gravate obîrșiile lor și înfăptuirile lor, lespeda care a fost așezată deasupra sicriului Măriei era simplă, o bucată antică de marmură albă, fără identitate și împodobită doar cu o cruce mare. Nu este de conceput ca Măria, în moarte, să nu fi dorit să fie aliată cu cei care, ca și ea, își închinaseră viețile dinastiei și țării și este de presupus că acesta a fost unul dintre multiplele moduri în care Carol al E-lea a încercat să nege rolul mamei sale în istoria României.

Înainte de moarte, Măria a scris o scrisoare adresată compatrioților săi, impresionant de exagerată, exact genul de scrisoare pe care te puteai aștepta să o lase ea. „Cînd veți citi aceste rînduri, poporul meu, eu voi fi trecut pragul tăcerii eterne... Și totuși, pentru marea iubire pe care v-am dat-o cheazășie, doresc să vă vorbesc din nou... Am devenit a voastră, pentru bucurie și pentru mîhnire. Cînd privesc în urmă, este greu să spun care a fost mai mare, bucuria sau mîhnirea. Eu cred că mai mare a fost bucuria, dar prea îndelungată a fost mîhnirea.”

*Cînd bulgarii au luat Dobrogea în 1940, generalul Zwiedinek a dus sicriul cu inima Manei la o biserică de lemn de la castelul Bran, din Transilvania în anii din urină, guvernul roman, preocupat de valoarea sicriului împodobit cu pietre prețioase, l-a dus într-un loc sigur (necunoscut) din București. După căderea regimului comunist, inima Reginei Mana este dusă în fiecare an la castelul Bran, m ziua nașterii sale.

EPILOG

Anul morții Reginei Măria a coincis cu un moment cardinal în istoria Europei Răsăritene. Primăvara, Hitler a invadat și anexat Austria. Toamna, Anglia și Franța au încuviințat tacit, în timp ce Fuhrerul a depozat Cehoslovacia de o treime din cetățenii și teritoriul ei, instituind Germania ca putere dominantă pe continent și distrugînd Mica Antantă. România a trecut curînd de partea fasciștilor, iar după sfîrșitul celui de-al doilea război mondial - de partea comuniștilor.

Un lider în trecere de la epoca victoriană la expansiunea comunistă, Măria a înțeles că

singurul preț al supraviețuirii regale într-o perioadă de democrație este contactul personal. Ei i-a plăcut să fie Regină. S-a dăruit românilor cu exuberanță și și-a jucat rolul spectaculos și cu umor. Uneori și l-a suprajucat. Dar a fost stil, nu substanță ceea ce a deosebit-o de ceilalți monarhi.

Născută într-o lume în care bunica ei domnise peste Imperiul Britanic și bunicul ei stăpânise Rusia imperială, Măria a fost susținută pe tot parcursul ultimilor săi ani de viață de credința puternică în valoarea monarhiei. Unul dintre ultimii inocenți regali jertfii pe altarul dinastic, ea și-a petrecut viața jusuificând sacrificiul, hotărâtă să păstreze vie monarhia în partea ei de lume. La moartea sa, *London Times* a vorbit în termeni călduroși despre „marea ei frumusețe” și a punctat o listă a virtuților care o aminteau pe Prințesa engleză, precum și pe Regina balcanică - superba ei artă a echitației, grația ei, talentele ei literare, vitejia ei în timpul războiului și optimismul ei în momentele de stres. Dincolo de

532

Atlantic, *The New York Times*, cândva o sursă de reproducere stupidă a garderobei și coafurilor Măriei, a tratat-o pe Regina României cu mare respect. „Nici o figură publică din România nu a fost mai patriotă decât această Regină de neam străin”, spunea *Times*. „Ca și Regele Albert al belgienilor, ea a câștigat pentru sine, din partea poporului său, o considerație care s-a ridicat pînă la idolatrie.”

Dar cea mai puternică moștenire a eficienței Reginei Măria ca monarh a fost rezistența de lungă durată a României față de comunism. Rușii înșiși au confirmat puterea Măriei de o manieră ciudată. La o săptămînă după moartea ei, revista *Time* relatează că s-a ținut o liturghie în memoria Reginei României la biserica ortodoxă de la Moscova- singurul tribut de acest fel plătit, de la revoluția rusă, vreunui membru al unei Case regale din lume.

Înfăptuirile Măriei au fost și mai impresionante luate în comparație cu eșecurile sumbre ale fiului său. La cîteva luni după moartea mamei sale, Carol al II-lea a făcut o călătorie de mare publicitate în Europa Occidentală, în încercarea de a ține România departe de cel de-al doilea război mondial, în Anglia, el a apelat la legăturile de familie pentru a consolida relațiile României cu Aliații; în Germania, a promis cooperare economică pentru a-l liniști pe Hitler. Dar pactul sovieto-nazist din august 1939 l-a distrus. Forțat de Hitler să dea Basarabia și Bucovina de nord Rusiei, Transilvania de nord înapoi Ungariei și sudul Dobrogei -Bulgariei, Regele s-a discreditat și a fost detronat în septembrie 1940.

Carol al II-lea a fugit din țară cu doamna Lupescu. Ei l-au luat pe Ernest Urdăreanu și nouă vagoane de tren ticsite de posesiuni de valoare. Carol a cerut refugiu la Hitler, dar Fihrerul a refuzat să o primească pe doamna Lupescu pentru că era evreică. Ei au cutreierat prin Europa și au trecut în cele din urmă -Atlanticul în Mexic. După cel de-al doilea război mondial, s-au dus în sudul Braziliei, unde Regele detronat s-a căsătorit în final cu metresa lui. Chipurile pe patul de moarte în timpul ceremoniei, noua soție a lui Carol s-a însănătoșit imediat, înainte de a pleca în Portugalia, un paradis pentru foștii regi, el i-a acordat titlul de Alteță Sa Regală Principesa Elena a României. Carol a primit o telegrama de la Mircea, fiul său cu Zizi Lambrino. Subvențiile lui Zizi din partea familiei lui Carol încetaseră cu cinci ani înainte, cînd comuniștii preluaseră puterea în România. Telegrama spunea: „Mama a murit, nu am bani de înmormîntare”. Carol nu a trimis nici un răspuns. După cîteva luni a murit și el și a fost îngropat alături de regii Portugaliei (strămoșii bunicii sale paterne) la mănăstirea Sao Vincente. Soția lui, în posesia bogățiilor familiei regale române precum și a unei mari sume de bani luată din țară, i-a supraviețuit aproape douăzeci și cinci de ani.

Fiul lui Carol de la Elena a devenit pentru a doua oară Regele Mihai I la 7 septembrie 1940, cu cîteva săptămîni înainte de a împlini nouăsprezece ani. România a fost guvernată de generalul Ion Antonescu, care și-a asumat puteri dictatoriale după abdicarea lui Carol. Antonescu a tîrît România în război de partea Germaniei naziste în iunie 1941. Într-o lovitură de stat, în august 1944, Mihai l-a arestat pe Antonescu și a declarat România de partea Aliaților. Făcînd aceasta, tînărul Rege a sperat să-și apere țara de ocupația rusă și să-i ajute pe Aliați. Deși acțiunea lui a

salvat multe vieți din tabăra Aliatilor, a fost imposibil să împiedice ocupația sovietică a României. Rusia a dezarmat peste 100 000 de soldați români și a confiscat mare parte din flota și marina comercială română, material rulant, automobile și rezerve petrolifere, în mai puțin de un an, Andrei Vișinski a venit la București, unde a înscenat o lovitură de stat comunistă (februarie-martie 1945). De atunci, Regele Mihai, ultimul monarh rămas în blocul răsăritean, a fost, virtual, un prizonier al comunismului.

În noiembrie 1947, Regele în vîrstă de douăzeci și șase de ani s-a dus la Londra pentru a asista la căsătoria Prințesei (acum Regină) Elisabeta. Guvernul său, care s-a așteptat ca el să profite de ocazie și să fugă în Vest, a fost surprins cînd el s-a întors de bunăvoie. Mihai a fost forțat să abdice la 30 decembrie 1947. Cîteva zile mai tîrziu, el și ceilalți membri ai familiei regale au fost trimiși în exil. Regele Mihai s-a căsătorit cu Ana, Prințesă de Bourbon-Parma și în vara anului 1948 s-a stabilit în Elveția; a lucrat ca pilot de încercare, apoi în calitate de consultant tehnic. Cînd tatăl său a murit, în 1953, Mihai nu a participat la înmormîntare.

534

Mama lui Mihai, Regina Elena, care s-a întors în România după abdicarea lui Carol, a plecat cu Mihai în 1948. Ea s-a întors la Florența, unde a trăit pînă aproape de moartea sa, în 1982. Elisabeta, care a rămas în România în timpul domniilor lui Carol al II-lea și Mihai, a plecat în exil în același timp. Deși s-a spus că ea a părăsit România cu o fabuloasă colecție de bijuterii, cînd a murit, la Cannes, în 1956, era fără o lețcaie. Cea de-a doua fiică a Reginei Măria, Marioara, Regina-văduvă a Iugoslaviei, se afla în Anglia cînd fiul ei, Regele Petru, a fost înlăturat de germani. Ea a murit în 1961 și este înmormîntată în mausoleul Frogmore din Windsor Park. Nicolae, care a rămas în exil după abdicarea fratelui său, a murit la Madrid în 1977. El a fost unicul membru direct al familiei care a participat la înmormîntarea lui Carol al II-lea. „Am venit pentru că am socotit că este de datoria mea”, a spus el. „Deși l-am urît pe Carol mai mult decît am urît vreodată pe cineva în viața mea, el a fost fratele și Regele meu.” Ileana, care s-a înapoiat în România după fuga lui Carol al II-lea și a condus acolo un spital în timpul celui de-al doilea război mondial, a plecat în 1948 cu restul familiei, în cele din urmă, ea s-a stabilit în Statele Unite cu cei șase copii ai săi. Ulterior s-a călugărit, înființînd o mănăstire în Pennsylvania, unde trăiește încă*.

O altă persoană care s-a întors în România după abdicarea lui Carol a fost Barbu Știrbey. În timpul celui de-al doilea război mondial, el a fost unul din liderii unei mișcări conspirative care sprijinea Aliții, în februarie 1944, el s-a dus la Cairo ca reprezentant al Partidelor Liberal și Național-Țărănesc, pentru a discuta posibilitatea capitulării României în fața Marii Britanii și a Statelor Unite. Regele Mihai l-a trimis la Moscova să semneze armistițiul cu Aliții în septembrie 1944. În februarie următor, Regele l-a numit pe Știrbey prim-ministru, dar comuniștii au refuzat să-l accepte, înlocuindu-l cu Petru Groza, un necomunist care era pe placul Uniunii Sovietice și a cărui promovare a marcat sfîrșitul democrației parlamentare în România. Un an mai tîrziu, Știrbey a murit la Buftea, la vîrsta de șaptezeci și trei de ani.

* A decedat în anul 1991 (n.t.).

535

Pînă la cel de-al doilea război mondial poporul român manifesta o netă lipsă de entuziasm pentru modul de viață sovietic, iar la sfîrșitul războiului, Partidul Comunist număra numai o mie de membri în întreaga țară. Armistițiul încheiat de Regele Mihai cu Aliții a adus o reînviere a sprijinului față de partidele politice tradiționale - liberalii și național-țărăniștii, a căror putere fusese uzurpată de Carol al II-lea și generalul Antonescu. Însă decizia lui Churchill din octombrie 1944 de a-i da lui Stalin „90% preponderență în România” i-a adus pe români complet sub controlul Uniunii Sovietice și al armatei sale de ocupație de un milion de soldați, în ciuda agitației Regelui Mihai pentru alegeri și a acuzațiilor Angliei și Statelor Unite că guvernul comunist nu este reprezentantul voinței poporului, alegerile din noiembrie 1946, conduse de comuniști, i-au

instaurat la putere pentru mult timp. În august 1947, Partidul Liberal și Partidul Național-Țărănesc au fost oficial dizolvate, împreună cu dreptul de a-și alege liber conducătorii, poporul a pierdut oportunitatea de a-și cunoaște istoria.

Putini români născuți după 1948 au auzit de Regina Măria. Cu mai bine de treizeci și cinci de ani în urmă, faptele bune ale dinastiei de Hohenzollern au fost șterse, lipsurile lor au fost exagerate și aproape un secol a fost eliminat din cărțile de istorie. Familia care a adus România de sub suzeranitatea turcească la timpurile moderne, care a condus-o cu succes într-un război mondial și a scos-o onorabil din altul este menționată, dacă este, în general, ca o „dinastie străină”, venită doar pentru a se îmbogăți... În acest sens, revizionismul istoric a fost ajutat de caracterul lui Carol al II-lea.

Temerile Reginei Măria în legătură cu fiul său au fost confirmate de abdicarea lui forțată la doi ani după moartea ei. Temerile ei cele mai mari în legătură cu comuniștii s-au materializat opt ani mai târziu. S-ar putea spune că Regina a murit la timp.

ARBORII GENEALOGICI AI CASELOR DOMNITOARE ÎNRUDITE CU MĂRIA

FAMILIA REGALĂ BRITANICĂ

A L B E R T

„Bunicul” (1819-1861).

A murit înainte de a se naște Măria. Prinț de Saxa-Coburg-Gotha, apoi Prinț Consort al Angliei. Fratele său mai mare, Unchiul Ernst, a fost Duce de Saxa-Coburg-Gotha ale cărui titlu și domenii le-a moștenit Măriei în 1893.

VICTORIA

„Bimica-Regina” (1819-1901) Regina

Angliei

VICTORIA

„Mătușa Vicky” (1840-1901)

Prințesă Regală a Angliei. S-a căsătorit cu Friedrich, Prinț Moștenitor al Prusiei, a devenit Prințesă Moștenitoare, apoi împărăteasa Germaniei. Fiul său cel mare a fost înfatuatul Kaiser Wilhelm II. Fiica sa cea mare a fost omniprezentă „Verișoară Charly” (Charlotte, Prințesă de Saxa-Meiningen). O altă fiică a fost Sofia, Regina Greciei, a cărei fiică Elena s-a căsătorit cu Carol, fiul Măriei, și al cărei fiu, Regele George II al Greciei, s-a căsătorit cu fiica Măriei, Elisabeta.

EDWARD

„Unchiul Bertie” (1841-1910)

Prinț de Wales, apoi Regele Edward VII. S-a căsătorit cu Alexandra, Prințesa Danemarcei, frumoasa „Mătușă Alix”. Cel de-al doilea fiu, George, care a devenit Regele George V, a dorit să se căsătorească cu Măria.

ALICE (1843-1878)

S-a căsătorit cu Ludovic, Mare Duce de Hessa, și a murit când Măria avea trei ani. Fiul său cel mare, Ernst, s-a căsătorit cu Ducky, sora Măriei. Fiica lor cea mai mică, Alexandra, s-a căsătorit cu Nicolae II, ultimul Țar al Rusiei.

ALFRED

„Papa” Alți

cinci copii.

(1844-1900)

Duce de Edinburgh, apoi Duce de Saxa-Coburg-Gotha. S-a căsătorit cu Măria, Mare Ducesă a Rusiei, unica fiică a Țarului Alexandru II.

ALFRED (1874-1899)

El ar fi trebuit să moștenească ducatele de Saxa-Coburg-Gotha, dar a murit la 20 de ani, înaintea tatălui său.

MĂRIA

„Missy” (1875-1938)

S-a căsătorit cu Ferdinand, Principe Moștenitor al României, a devenit Principesa Moștenitoare a României, mai târziu Regina României.

VICTORIA MELITA

ALEXANDRA

„Sora Sandra” (1878-1942) S-a căsătorit cu Ernst, S-a căsătorit cu Ernst Mare Duce de Hessa, și a Prinț de Hohenlohe-divorțat de el ca să se Langenburg căsătorească cu Kiril, Mare Duce al Rusiei.

BEATRICE „Baby Bee” (1883-1966)

S-a căsătorit cu Alfonso, Infante de Spania.

FAMILIA REGALĂ RUSĂ

ALEXANDRU II -
„Bunicul” (1818-1888) Țar al Rusiei. După moartea Țarinei s-a căsătorit cu Caterina Dolgoruki.
CĂSĂTORIȚI-

MĂRIA
Bunica împărăteasă"
(1824-1880) Prințesă de Hessa și Rhini, apoi Țarină a Rusiei.

ALEXANDRU
„Unchiul Sașa”
(1845-1894)
Mare Duce, apoi Țarul Alexandru III. S-a căsătorit cu Dagmar, Prințesă a Danemarcei, care a luat numele de Măria.
Fiul lor, Nicolae II, a fost ultimul Țar al Rusiei.

VLADIMIR
„Unchiul Vladimir”
(1847-1909) Fiul său cel mare, Marele Duce Kiril, s-a căsătorit cu Ducky, sora Măriei. Despre al doilea fiu,
Marele Duce Boris, se spune că a fost îndrăgostit de Măria.

ALEXIS
„Unchiul Alexis”
(1850-1908)
A fost primul care a recunoscut că Măria este frumusețea familiei.

MĂRIA
„Mama”
(1853-1920)
Mare Ducesă a Rusiei. S-a căsătorit cu Alfred, Prinț al Angliei, Duce de Edinburgh. Ea a devenit Ducesa de Edinburgh,
mai târziu Ducesă de Coburg.

SERGHEI
„Unchiul Serge” (1857-1905)
S-a căsătorit cu Elisabeta de Hessa, verișoara Măriei.

PAUL
„Unchiul Paul” (1860-1919) Fiica lui, Marea Ducesă Măria, a fost adusă în România după Revoluția Rusă și a
fost întreținută de Măria.